Bibliotec... ASTRA
- SIBIU -
1929-1930

GRAI ŞI SUFLET

0 - MAR. 2014

REVISTA „INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ŞI FOLKLOR"

PUBLICATĂ

de

OVID DENSUSIANU

...TRALĂ
...SIBIU

VOL. IV — FASC. 1

BUCUREŞTI
Atelierele SOCEC & Co., S. A.
1929

72 370

CUPRINSUL

Pag.

Al. Rosetti, Cercetări asupra graiului Romînilor din Albania . 1
T. Papahagi, Dispariţii şi suprapuneri lexicale, II 84
P. S. Coculescu, Sur les méthodes de critique textuelle du type Lachmann-Quentin. 97
Alexandrina Istratescu, Texte populare din judeţul Prahova . 108
Ov. Densusianu, Cuvinte latine cu semantism păstoresc, II . . 137

ÎNSEMNĂRI ŞI RECTIFICĂRI

Ov. Densusianu Sciticul 'Εξαμπαῖος 146
Originea Basarabilor 147
Rom. *baci* 149
Rom. *bobleţ, bobletic* 152
Rom. *hoţ* 153
Rom. *şăi* şi provenienţa lui iranică 153
G. Iogu Remarques sur l'étymologie et la signification de quelques mots turcs 154
Al. Rosetti Note complementare asupra tratamentului lui *n* + consoană în limba romînă . . . 158
Asupra palatalisărei labialelor 161
T. Papahagi In jurul formelor aromîneşti *flumin, hima, morŭ* 165

DĂRI DE SAMĂ

A. Meillet, *Esquisse d'une histoire de la langue latine* (O. D.) . . 171
K. Jaberg u. J. Jud, *Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz* (Al. Rosetti) 175
L. Niederle, *Manuel de l'antiquité slave* (T. Papahagi) 181
L. Spitzer, *Stilstudien* (O. D.) 184

Indicaţii bibliografice

A Dirr — *Instructions d'enquête linguistique* — H. Olsen — *Bi-*

Fiecare volum al revistei apare în două, trei fascicole şi preţul lui, prin abonament, e de 400 lei; în streinătate 50 fr. francesi.

Volumele apărute pînă acum (I, II, III) costă, fiecare, 350 lei.

Manuscrisele, publicaţiile şi revistele în schimb se trimit D-lui Ov. Densusianu: Bucureşti, Str. Colţei 24.

Abonamentele se adresează administraţiei revistei: Bucureşti, Str. Timpului 19 bis.

BIBLIOTECA CENTRALĂ
a „ASOCIAȚIUNII"
SIBIIU

CERCETĂRI ASUPRA GRAIULUI ROMÎNILOR DIN ALBANIA

I

INTRODUCERE[1]

Locuinţele Romînilor. Bibliografia cronologică a informaţiilor privitoare la Romînii din Albania. Colonisarea în Romînia.

Romînii sud-dunăreni stabiliţi la Fraşari, sat nou în judeţul Durostor[2] întemeiat în 1925, vin din Albania, şi anume din localităţile următoare: Korča, Pljasa (la nord de Korča), Biklišta (est de Korča) şi din regiunile albanese

[1] ABREVAŢIUNI. *Ar.* = G. Weigand, *Die Aromunen*, I-II, Leipzig, 1894-1895.

B = Per. Papahagi, *Basme aromîne şi glosar*, Bucureşti, 1905.

Baldacci = Ant. Baldacci, *Itinerari albanesi (1892-1902)*, Roma, 1917.

Burileanu=C. N. Burileanu, *Dela Romînii din Albania*, Bucureşti, 1906.

Capidan = Th. Capidan, *Romînii nomazi*, Cluj, 1926 (extras din *Dacoromania*, IV).

DR = *Dacoromania*, Cluj, 1921 urm.

LP = Per. Papahagi, *Din literatura poporană a Aromînilor*, I, Bucureşti, 1900 (în Gr. G. Tocilescu, *Materialuri folkloristice*, vol. II).

Nenițescu = I. Nenițescu, *Dela Romînii din Turcia europeeană*, Bucureşti, 1895.

Patsch = C. Patsch, *Das Sandschak Berat in Albanien*, Viena, 1904 (*Schriften der Balkankommission*, Antiquarische Abt., III).

W. Jb. = *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache*, publicat de G. Weigand, Leipzig, 1894 urm.

[2] Satul e situat la sud-est de Silistra şi la Nord de Caraomur.

Muzakje şi čeamerija. La rîndul lor, cei din Korča sînt veniţi mai demult din Frašeri, iar cei din Pljasa, din Kurtesi (lîngă Frašeri, *Burileanu*, 30, 103)[1]. După informaţiile culese la faţa locului de Burileanu, Romînii din Čeamerija şi din Muzakje ar veni de asemenea din Frašeri (*Burileanu*, 250). I. Papahagi înregistrează părerea după care Romînii din afară de Muzakje (Berat, Durazzo, Kavaja, Elbassan) ar fi venit din ţinutul Muskopoljei, din Grabovo, Šipiska, etc., între 1790-1820[2], iar Patsch ne spune că Romînii din Muzakje vin şi ei dela Muskopolje (*Patsch*, 141). Aceste constatări concordă cu părerea mai veche exprimată de Caragiani că „patria Fărşeroţilor, după credinţele generale ale tuturor Romînilor, a fost şi este şi astăzi Albania, de unde se răspîndiră apoi în multe locuri, afară de cei rămaşi încă acolo“[3]. La rîndul său, Weigand arătase că patria Fărşeroţilor trebue căutată în Albania şi că resturile acestei populaţii s'au menţinut la Frašeri pînă în zilele noastre (*Ar.*, I, 297 şi II, 184 urm.). J. Bourcart a constatat presenţa unui element romînesc important în cîmpia Koloniei, venit din Gramoste[4]. Părerea lui Capidan, care susţine că Fărşeroţii vin din Pind, pînă în present e o ipotesă (*Capidan*, 42).

Informaţiunile generale privitoare la Fărşeroţi (locuinţe, ocupaţiuni, etc.) au fost reunite şi înfăţişate de Capidan. Fărşeroţii sînt cărăvănari şi păstori. Burileanu a observat că cei mai mulţi sînt fixaţi la şes. O parte dintr'înşii se urcă la munte, în timpul verei, „cu tendinţa, însă, de a se stabili printre cei deja fixaţi în cîmpie“ (*Burileanu*, 252). Prin

---

[1] Cf. *Nenițescu*, 338-339. J. Bourcart, *Les confins albanais administrés par la France (1916-1920)*, Paris, 1922, 293: *Plasa Kolibe* „village koutsovalaque fondé par Balamaci. Réfugiés de Frasheri protégés par des beys de Plasa“.

[2] Ilie Papahagi, *Din Mîusachia*, *Almanah macedo-romîn*, director-fondator Dr. T. Şunda, Bucureşti, 1902, 164-166.

[3] I. Caragiani, *Studii istorice asupra Romînilor din Peninsula Balcanică*, 4.

[4] Bourcart, *op. cit.*, 184.

aceasta, păstoritul dispare. Această observaţie nu confirmă teoria lui Capidan, după care Fărşeroţii ar fi fost la origine agricultori, deveniţi în urmă păstori (*Capidan*, 29 urm.). In adevăr, faptele probează contrarul: Romînii agricultori din Muzakje, foşti păstori, au părăsit păstoritul dintr'o serie de cause bine determinate [1]. Ei practicau, pînă în zilele noastre, nomadismul păstoresc şi transhumanţa: deosebirea între aceste două feluri de păstorit residă în faptul că păstorii nomazi schimbă locul de iernatec, pe cînd păstorii transhumanţi oscilează între două puncte bine determinate, unul unde petrec vara şi celălalt unde iernează cu turmele. Punctele între care se fac aceste mişcări sînt indicate de Capidan, care dă şi o hartă pe care sînt însemnate drumurile de migraţiune; dar indicaţiunile sînt necomplete în ceea ce priveşte Albania [2]. De obicei, Romînii care locuesc la nord de rîul Škumb vărează în regiunea satului Beala (nord de lacul Ochrida), iar cei dela sud de rîul Škumb vărează în împrejurimile satului Lănga; păstorii dela sudul rîului Semeni vărează în munţii Tomor (*Burileanu*, 219). Romînii din fostul vilaet Janina petreceau vara în munţii Zagori şi ai Koloniei şi iernau în şesul Medžidje, Preveza [3]. Fărşeroţii de lîngă Muskopolje şi de pe rîul Devol iernează în părţile Valonei şi în Muzakje [4]; cei care locuesc în munţii dintre lacurile Prespa şi Ochrida iernează în ţinutul oraşului Durazzo (*Neniţescu*, 188), sau în Muzakje [5]. Fărşeroţii se întîlnesc şi în afară de graniţele Albaniei: ei iernează în sudul Epirului, la Kampos (vest de

[1] Weigand, *Ar.*, II, 184 urm., N. B., *Agricultura la Aromîni*, *Lumina*, II, 1904, 161-164 şi G. Zuca, *Păstoritul şi agricultura la Romînii din Pind*, *Lumina*, IV, 1906, 66-69. Acei pe care i-am interogat nu lucrau pămîntul şi nu ştiau ce e agricultura pînă la venirea în Romînia; v. răspunsurile la chestionar, n-l 342.

[2] Capidan a cules informaţii directe dela Fărşeroţii din Vodena. O hartă, cu indicarea drumurilor de transhumanţă în Peninsula Balcanică, se găseşte la J. Cvijić, *La Péninsule Balkanique*, Paris [1919], 170.

[3] P. Civica, *Lumina*, II, 201-203.

[4] Pouqueville, *Voyage de la Grèce* [2], II, Paris, 1826, 391.

[5] Weigand, *W. Jb.*, XVI, 202.

72370

Arta); acei din Akarnania, pe care i-a cercetat Weigand în 1889-1890, sînt veniţi din Albania de mijloc. Romînii din Frašeri care iernau în Thessalia, au rămas în parte acolo, după ce Grecia anexă Thessalia, şi anume în împrejurimile oraşului Armiro (Halmyros; *Burileanu*, 30); alţii se stabiliră la Katerina (golful Salonic), unde iernează şi cei din Selja de sus [1]. Aceştia din urmă, precum şi Fărşeroţii din Verria, iernează şi în Thessalia (*Nenițescu*, 188); păstorii din jurul satului Siraku (sud-est de Janina) petrec iarna în regiunea Elassona (*Baldacci*, 204). După informaţiile ce le-am culeş dela cîţiva ciobani, Fărşeroţii din Pljasa iernau la Armiro (I) sau la Katerina (F); păstorii din munţii de lîngă Korča mergeau la iernatec în împrejurimile oraşelor Larissa şi Elassona (Thessalia). Alţii nu ieşiau din Albania şi iernau în ţinuturile Čeamerija sau Muzakje (D, H); turmele din Pljasa rămîneau uneori în Albania şi coborau toamna la Delvino (sudul Albaniei; D). Tot astfel şi cărăvănarii: unul din ei (B) îmi spunea că a percurs cu caravana toată Albania şi o bună parte din Peninsula Balcanică: din Pljasa, mergea să încarce marfă pînă la Salonic.

Iată, acum, înşirate în ordine cronologică, lucrările unde se dau informaţii utile privitoare la Romînii din Albania [2]:

Hahn G. von, *Albanesische Studien*, Jena, 1854, 133, n. 52: enumerarea localităţilor şi a regiunilor din Albania locuite de Romîni.

Heuzey L., *Le mont Olympe et l'Acarnanie*, Paris, 1860, 267-280: însemnări privitoare la păstorii Romîni veniţi din Albania. Numele lor; nomadismul; locuinţele, felul de vieaţă, organisaţia, obiceiurile la nuntă.

Picot E., *Les Roumains de la Macédoine*, Paris, 1875 (extr. din *Revue d'Anthropologie*): extrase din descrierile informatorilor streini şi bună bibliografie.

---

[1] Papaianuşi, *Lumina*, I, 253-254.

[2] Lucrările fără interes (de ex. D. Bolintineanu, *Călătorii la Romînii din Macedonia şi muntele Atos sau Santa-Agora*, Bucureşti, 1863) nu intră în această enumerare.

Popillian N., *Romînii din Peninsula Balcanică; cercetări*, Bucureşti, 1885, 19, 47-48, 55-56. Din *prefaţă*: „Modestele cercetări ce presint astăzi lectorului, sînt productul unei petreceri de mai mulţi ani în mijlocul fraţilor noştri din Peninsula Balcanică".

Caragiani I., *Studii istorice asupra Romînilor din Peninsula Balcanică* [neterminat; Bucureşti, 1891], 1 urm.: note privitoare la numele Suliaţilor, care sînt Fărşeroţi; 4 urm.: Fărşeroţii; răspîndirea lor; nomadismul; 51 urm. şi 129: migraţiunile Fărşeroţilor.

Weigand G., *Von Berat über Muskopolje nach Gjordscha*, *Globus*, 61, 1892, n-l 61: note de drum; informaţii asupra Muskopoljei.

Id., *Die Aromunen*, I-II, Leipzig, 1894-1895. Preţioase note de călătorie în Albania mijlocie: Ochrida, Lănga, Elbassan, Berat, Muzakje, Muskopolje, Korča (1889). I, 186 urm.: amănunte asupra organisaţiei celnicatului; 274 urm.: note asupra diferitelor grupuri şi a numelui lor; 288 urm.: statistică; II, 184 urm.: note asupra Fărşeroţilor; ocupaţii, mişcări păstoreşti, organisaţia în sate, caracter, costum.

Id., *Die Aromunen in Nordalbanien*, *W. Jb.*, XVI, 193-212: note de drum; a visitat Durazzo, Tirana, Elbassan şi Kavaja.

Baldacci A., *Itinerari albanesi (1892-1902)*, Roma, 1917. Călătorii întreprinse între 1892 şi 1902. Autorul este unul dintre cei mai buni cunoscători ai stărilor de lucruri din Albania; hărţi preţioase şi note asupra Romînilor din diferite regiuni, culese la faţa locului; 17 urm.: situaţia politică a elementului romînesc; Fărşeroţii; locuinţele lor.

Nenițescu I., *Dela Romînii din Turcia europeeană*, Bucureşti, 1895, 27-30, 175 urm., 485 urm., 539 şi 607. Informaţiile au fost culese la faţa locului de autor, într'o călătorie întreprinsă în vara anului 1892; alte informaţii i-au fost date de institutori. Numele Fărşeroţilor; trăsăturile lor caracteristice; portul; ocupaţia; nomadismul; organisaţia celnicatului; localităţile din Albania locuite de Fărşeroţi; 24: indicaţii cu privire la Fărşeroţii care locuesc vara în munţii din împrejurimile Strum-

niţei (vilaetul Salonic); 160 urm.: în Tîrnovo, Megarovo şi Nižopolje (nord de lacul Prespa) şi în munţii dela spatele acestor comune trăesc Fărşeroţi păstori.

Nuşi Tuliu, *Farşaloţii*, *Peninsula Balcanică*, 27 nov. 1894, p. 3: Fărşeroţii sînt deosebiţi de ceilalţi Aromîni; păstori nomazi. In masă mai compactă trăesc în Albania, în aşa numita Muzakje; iernează în Thessalia. In timpul iernei trăesc în mijlocul Grecilor, dar isolaţi, în colibe afară din sat.

Zuca G. Z., *Romînii nestabili din Epir*, *Lumina*, IV, 1906, 172-175 (v. şi *Neniţescu*, 417-418): în Epir vin Romîni din Berat, Frašeri şi din alte centre; şi-au făcut clădiri de piatră care nu sînt mai vechi de 150-200 de ani; cu toate că nici 5% nu sînt păstori, ei sînt nestabili.

Burileanu C. N., *Dela Romînii din Albania*, Bucureşti, 1906; *I Romeni di Albania*, I, Bologna, 1912. Conţine cele mai bogate informaţii, culese la faţa locului, privitoare la Romînii din Albania. Autorul a întreprins trei călătorii de studiu: ediţia romînească e consacrată călătoriei a doua, din 1905; a treia călătorie (1907) e descrisă în ediţia italiană (p. 317 urm.), care, pentru rest, e o traducere a ediţiei romîneşti. Burileanu a percurs toată Albania; n'a mai găsit aşezări romîneşti la nord de Skutari (231)[1].

Haberlandt A., *Kulturwissenschaftliche Beiträge zur Volkskunde von Montenegro, Albanien und Serbien*, Viena, 1917 (*Ergänzungsband XII zu Jahrgang XXIII der Zs. f. österreichische Volkskunde*). Resultatul cercetărilor făcute de autor în vara anului 1916, în timpul ocupaţiei austriace; 134 urm.: indicaţii asupra regiunilor locuite de Romîni; note asupra vieţei păstoreşti, locuinţele, ocupaţia, portul.

Papahagi T., *La Romînii din Albania*, Bucureşti, 1920. Călătorie făcută în vara anului 1919. 19 urm.: note asupra

---

[1] Cf. A. Baldacci, *L'elemento latino nell'equilibro balcanico* [2], Roma, 1905. Autorul a întovărăşit pe C. Burileanu în Albania centrală (1904); locuinţele şi numărul Romînilor (9-10). N'am putut consulta, de acelaşi autor, *Berat e il Tomor*, Roma, 1914.

Romînilor din Albania; 33 urm. şi 46 urm.: informaţii privitoare la cărăvănărit şi la nomadismul păstoresc.

Bourcart J., *Les confins albanais administrés par la France (1916-1920); contribution à la géographie et à la géologie de l'Albanie moyenne*, Paris, 1922 (extr. din *Revue de géographie*, X, 1922). Autorul a făcut parte din armata de ocupaţie franceză. 275 urm.: note asupra Romînilor din Albania; 289 urm.: preţioasă listă a localităţilor administrate de Franţa (notaţie fonetică; indicaţii privitoare la naţionalitatea locuitorilor).

Capidan Th., *Romînii nomazi*, Cluj, 1926 (extras din *Dacoromania*, IV). Resumă informaţiile anterioare; locuinţele Fărşeroţilor, ocupaţia, locurile unde merg cu oile.

Informaţiuni speciale asupra unor localităţi sau regiuni anumite se pot găsi în articolele sau lucrările următoare (înşirate în ordinea alfabetică a numelor de localităţi):

Akarnania. Weigand, *Ar.*, I, 183 urm. şi II, 174 urm.; cf. Weigand, *W. Jb.*, XXI-XXV, 177-178.

Beala. Ciolache C. St., institutor, *Comuna Beala de jos*, *Lumina*, VI, april 1908, 25-28. Comuna are 120 de case, din care 100 romîneşti; locuitorii sînt mai ales agricultori.

Čeamerija. *Burileanu*, 87 urm.

Ferica (Fjeri). Papa Spiridon, *Comuna Ferica (Fieri) şi satele romîneşti din împrejurul ei*, *Lumina*, I, 1903, 213-214. Romînii din Fjeri sînt Moscopoleni şi Graboveni; puţini Fărşeroţi; cf. *Baldacci*, 66.

Janina. Civica P., *Farseroţii sau Frâseroţii din vilaetul Ianina*, *Lumina*, II, 1904, 201-203. Vorbeşte de Fărşeroţii din Epir; mici la stat. In vilaetul Janina sînt stabiliţi la Medžidje şi *Podorghiani*. Acei nestabiliţi în sate sînt împărţiţi în fălcări, în cap cu un celnic. Se ocupă cu creşterea vitelor şi cărăvănăritul. Schimbă păşunile în fiecare primăvară şi toamnă. *Baldacci*, 201 urm.: păstorii nomazi din regiunea Janina, Siraku, Kalarites şi Vlahi (sud-est şi nord de Janina).

Medžidje şi Kolonia. *Burileanu*, 93 urm.

Muzakje. Weigand, *Ar.*, I, 82 urm., II, 184 urm.; *Bu-*

rileanu, 90-91 şi 173 urm.; Papahagi Ilie (revisor şcolar în Albania), *Din Mĭusachia*, *Almanah macedo-romîn*, director-fondator Dr. T. Şunda, Bucureşti, 1902, 164-166: numărul Romînilor din Muzakje; ocupaţia: cultura pămîntului şi creşterea vitelor; cei din oraşe sînt comercianţi; enumerarea centrelor romîneşti; Patsch C., *Das Sandschak Berat in Albanien*, Viena, 1904 (*Schriften d. Balkankommission*, Antiquarische Abt., III), 140 urm.: descrierea oraşului Fjeri, centrul Fărşeroţilor din Muzakje; mai ales negustori; în părţile sudice Romînii sînt chiragii; numai constrînşi de împrejurări au devenit agricultori[1]; cei mai mulţi sînt păstori nomazi.

Fig. 1. Tipuri din Fraşari (jud. Durostor).

Pljasa. *Burileanu*, 29 urm.

Premeti. Pişiota C., *Aromînĭli din Permeti şi din horĭle de-anvêrliga*, *Frăţiĭ'ia*, I, 1901, 37-38; Civica P., *Romînii din cazaua Premeti*, *Lumina*, II, 1904, 114-115: numărul familiilor romîneşti din jurul oraşelor Premeti şi Berat; ocupaţia: agricultura, creşterea vitelor, albinăritul.

Selja de sus. Papaianuşi V., *Selia de sus*, *Lumina*, I, 1903, 215-218: localitatea e locuită exclusiv de Fărşeroţi;

[1] Col. 142: „und geben sich, aber nur notgedrungen, mit dem Ackerbaue ab".

mici bordeie acoperite cu stuf; ocupaţiile de căpetenie: păstoritul, chiragilîcul şi cărbunăritul.

SKUTARI (ŠKODRA). Danisca P., *Romînii din vilaetul Scodra (Scutari)*, *Lumina*, I, 1903, 265-266: numărul Romînilor e mic; Fărşeroţii instalaţi în această regiune se ocupă cu creşterea vitelor.

THESSALIA. Pouqueville F., *Voyage de la Grèce*[2], II, Paris, 1826, 396; Diamandi Meţovitu V., *Despre Romînii din Thesalia*, *Lumina*, I, 1903, 45-47: autorul a stat două luni la Trikala în vara anului 1900; enumeră comunele romîneşti; Zuca G., *Romînii din Tesalia şi Epir*, *ibid.*, I, 257-261: în Aspropotamos,

Fig. 2. Tipuri din Fraşari (jud. Durostor).

mai bine de 60 de comune sînt romîneşti; enumerarea lor.

TOMOR. *Baldacci*, 106.

ZAGORI. Civica P., *Comunele romîneşti din ţinutul Zagor*, *ibid.*, I, 166-168: enumerarea comunelor romîneşti; ocupaţia: agricultura, creşterea vitelor, lemnăria, micul comerţ.

In resumat, ocupaţiile de căpetenie ale Romînilor din Albania sînt păstoritul şi cărăvănăritul. Cei veniţi în Romînia au părăsit locuinţele lor din causa grelelor condiţiuni de vieaţă din anii din urmă[1]. Satul Fraşari a fost întemeiat în

[1] V. D. Kolovani, *La question de Koritza*, Paris, f. d., şi harta anexată.

1925: el numără astăzi 122 de familii de colonişti, toţi din Albania, în majoritate din Korča şi din Pljasa [1]. Coloniştii din celelalte sate sînt veniţi din Macedonia sîrbească, din Bulgaria şi, în majoritate, din Macedonia grecească (mai ales din judeţele Salonic, Vodena şi Florina); se ştie că în urma convenţiei încheiate la Lausanne, s'a efectuat un important schimb de populaţie între Grecia şi Turcia: refugiaţii Greci din Asia mică au fost repartisaţi în Macedonia (500.000 la sate şi 300.000 la oraşe), în anii 1923-1924 [2]. Pînă în present (septembre 1928), au fost instalate în judeţul Durostor 1495 de familii de Romîni sud-dunăreni, fie în satele şi comunele existente, fie

Fig. 3. Tip de casă din Fraşari (jud. Durostor).

în sate nouă, isolate de vetrele comunelor vechi (Fraşari şi Gramostea-Caraorman), fie în centre de colonisare pe lîngă satele locuite de Bulgari şi de Turci [3]. Improprietăriţi de

[1] Asupra întemeierei satului, v. V. Muşi, *Cum s'a întemeiat Fraşari*, în *Tribuna Romînilor de peste hotare*, anul IV, n-l 1-2, Bucureşti, 1927, 6 urm.

[2] V. *Société des Nations. L'établissement des réfugiés en Grèce*, Geneva, 1926 şi hărţile anexate.

[3] După statistica oficială care mi-a fost comunicată de consilieratul agricol al judeţului Durostor.

Stat, ei au devenit agricultori pricepuţi şi buni gospodari; satele de colonişti sînt astăzi înfloritoare.

Trecem acum la indicaţiile privitoare la graiul Fărşeroţilor.

Graiul Romînilor din Albania: observaţiile predecesorilor (bibliografie şi note).

Informaţiile privitoare la graiul Romînilor din Albania sînt de trei categorii: operele scrise la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, textele orale (cîntece populare, povestiri, etc.) culese ocasional sau de cercetători care au fost la faţa locului în acest scop, şi observaţiile asupra limbei vorbite. Operele scrise la sfîrşitul veacului al XVIII-lea de către învăţaţii din Muskopolje sînt vocabularul lui Cavalioti (1770) şi al lui Daniil (1802), abecedarul lui Ucuta (1797) şi gramatica lui Boiagi (1813)[1]; aşa numitul *Codex Dimonie*, scris între 1800 şi 1825 şi găsit de Weigand la Ochrida, în 1889, reproduce graiul vorbit la Lănga (în Albania), la sfîrşitul veacului al XVIII-lea şi la începutul veacului al XIX-lea[2]. Se ştie că textul e tradus de un anume Ghişcu, născut, probabil, la Beala de jos, şi de un anonim.

Textele orale sînt puţine la număr şi, afară de rare excepţii, nu au fost culese de dialectologi, încît notaţia lor nu presintă suficiente garanţii de exactitate pentru un studiu lingvistic. Singure textele culese de Weigand şi de Per. Papahagi pot fi de folos.

Textele orale publicate de Weigand reproduc graiul din Lănga (*Ar.*, II, n-le 5, 60), Muskopolje (n-le 2, 11, 40, 54, 62, 85, 121), Ochrida (n-le 21, 24, 28, 30, 32, 33, 37, 42, 45, 63, 65, 69, 86-88, 90, 92), Pljasa (n-le 15, 25, 26, 64,

[1] V. Per. Papahagi, *Scriitori aromîni în sec. al XVIII-lea*, Bucureşti, 1909, şi M. Boiagi, *Gramatică romînă sau macedo-romînă*, ed. Per. Papahagi, Bucureşti, 1915.

[2] V. Weigand, *W. Jb.*, XII, p. IV; XVI, 199-200 şi 210. *Codex Dimonie* (traducere din greceşte a diferitor predici) a fost publicat de P. Dachselt şi de Weigand în *W. Jb.*, I, 1-78; IV, 136-227; V, 192-297; VI, 84-173.

84, 91, 122, p. 272)[1], Šipiska (n-l 10) şi Tirana (*W. Jb.*, XVI, 203-204); alte texte sînt culese dela Romînii din Akarnania (n-le 97-102). Cît priveşte celelalte texte publicate de Weigand (n-le 103-113), ele au fost culese la Ochrida şi la Selja (lîngă Verria) de institutori, nu de Weigand, care le-a aplicat, numai, sistemul său de notaţie fonetică[2].

Numărul restrîns al textelor orale publicate de Weigand se explică prin faptul că Fărşeroţii nu se lăsau uşor interogaţi: Weigand observă într'un loc că nu i-a fost cu putinţă să noteze graiul femeilor din Muzakje (*Ar.*, II, 185).

Textele orale publicate de Per. Papahagi i-au fost sau comunicate de către alţii, sau au fost înregistrate direct; ele provin din localităţile următoare:

1. din Albania, fără localisare precisă: *LP*, 186 (versuri copilăreşti), 193 (versuri), 734, n-l 2 (cîntec de Lazar).

2. Beala: *LP*, 885, n-l 26, 890, n-l 11, 949, n-l 43 (poesie populară).

3. Berat: *LP*, 372, n-l 70, 378 (ghicitoare comunicată de Ilie Papahagi); *B*, n-l 88 (poveste; comunicată).

4. Elbassan: *B*, n-l 100 (poveste culeasă dela Iancu căvasul).

5. Korča: *B*, n-l 69 (poveste; comunicată); *LP*, 355, n-l 19 (ghicitoare), 403, n-l 163 (id.).

6. Nižopolje: *LP*, 727, n-l 6 (cîntec despre Paparude).

7. Ochrida: *B*, n-l 115 (poveste); *LP*, 33 (formuletă), 50 (satiră), 186 (versuri), 193-196 (id.), 717, n-l 10 (colindă), 772, n-l 10 (deceu), 829, n-l 4 (poesie populară), 1025, n-l 40 (id.).

8. Pljasa: *LP*, 387, n-l 114,407, n-le 174 şi 175 (ghicitori).

Las să urmeze enumerarea, în ordine cronologică, a textelor orale care au fost culese şi publicate de alţi cercetători.

1893. *Dela vatră, poesii populare culese dela Miha Rapu din Beala (Fărşerot)*, *Peninsula Balcanică*, 16 mai 1893, p. 3.

---

[1] Weigand a atras atenţia asupra faptului că graiul lui Balamaci nu represintă exact graiul fărşerot.

[2] Cf. Capidan, *Raporturile albano-romîne*, *DR*, II, 488.

1897. *Giunaticlu a Fărşiroţilor, din gura al Hrista al Hiohea, Gazeta Macedoniei*, I, n-l 13, 27 april 1897, p. 3.

1901. *Cîntic fărşărotesc cules de Th. Balamace, Frăţil'ia*, I, 1901, 94. *Fudzĭarea fumel'ĭlor di Pleasa toamna tu ariĕ, scriată curat fărşiroteaşte de F. Balamace, ibid.*, I, 136-138 şi 155-157. *Cîntec fărşirotescu* (fragment), cules de Ioan Hagi Bira, *ibid.*, I, 59. *Cănticе dela Fărşiroţĭli di Selĭa* adunate de Vasile Popa-Ianuşĭ, elev în cl. 7-a, *ibid.*, I, 148. *Cîntec dela Fărşiroţĭli din Mĭuzăchea* cules de Petre Danisca, institutor, *ibid.*, I, 44.

1903. Fragmente de *poesii populare* culese de V. Papaianuşi într'un articol intitulat *Selia de sus, Lumina*, I, 1903, 215-218. *Cîntec fărşărotesc* auzit dela D-l Mihalache Kiriţă, *Almanah macedo-romîn*, director-fondator Dr. T. Şunda, Bucureşti, 1903, 17. *Nunta la Fărşăroţi*, descripţie „scriată cum grescu Fărşăroţli", cu cîntece, de Foţiu G. Balamaci, student în teologie, *ibid.*, 77-78.

1904. Fotiu G. Balamaci, *Vinearea a fumelilor dit ariă'n Pleasa (aşa cum vorbesc Fărşeroţii), Lumina*, II, 1904, 271-273.

1905. Burileanu, în cursul călătoriei sale în Albania, a cules cîteva cîntece populare pe care a căutat să le noteze fonetic: 22 şi 276-277 (Korča), 92 şi 284 (Čeamerija), 277 urm. (poesii populare culese de institutorul din Niceea), 281 urm. (Muzakje).

1908. Cîntece fărşeroteşti din colecţia Cosmescu (auzite dela N. Cican), *Lumina*, VI (n-le 6-8), 1908, 42-44.

1917. Haberlandt a cules în 1916 cîţiva termeni tehnici (obiecte usuale) dela Romînii din regiunea rîului Škumb (181, n-l 77). Notaţia lui, în unele casuri, nu inspiră însă încredere (*srmenica, ruzbuj*), încît materialul cules nu poate fi folosit fără critică.

Trecem la observaţiile privitoare la graiul Romînilor din Albania. Popillian observă că Fărşeroţii „vorbesc un dialect pur, remarcabil prin guturalisarea literei *r*; astfel, în loc de *frate Fîrşirot* se aude *frgate Fargşirgot*" (48); autorul caută să descrie pe *ṙ* velar spirant. V. Papaianuşi ne spune, de

asemenea, că Fărşeroţii din Selja de sus pronunţă pe „*r* ca *ṽ*“ (= *γ*; *Lumina*, I, 254). Weigand, cu prilejul călătoriei sale în Akarnania (1889-1890), a înregistrat următoarele particularităţi ale graiului romînesc vorbit acolo, care e aproape identic cu graiul Romînilor din Albania mijlocie: *r* alveolar e pronunţat cu vibraţiuni intenese *(r̄)*; acest *r̄* e numai intervocalic; grupul *rn*, ca în albanesă, a trecut la *r̄*: *kaŕe* „carne“; la finală, acest *r̄* îşi pierde vibraţiunile: *pur* „prun“. Weigand a înregistrat, de asemenea, existenţa vocalei nasale *ẽ*, pe care o notează *ę*; *ę* apare în locul lui *ă* şi *î* accentuaţi: *kęnc* „cîne“, *kălkęńu* „călcîi“ (*Ar.*, II, 176-177). Existenţa acestui fonem e datorită, de sigur, contactului cu Albanesii (A. Procopovici, *DR*, IV, 60), şi tot astfel trebue interpretată trecerea lui *l* la *ł* şi a lui *rl* şi *rn* la *r̄*[1]. Weigand a înregistrat următoarele particularităţi ale graiului Romînilor din Muzakje: *ṙ* gutural spirant produs prin contactul părţei posterioare a limbei cu vălul palatului. Acest *ṙ* e sonor după sonore, surd după surde şi la finală; *r* dispare în grupul *r* + consoană: *ńegu* „merg“; grupurile *rn* şi *rl* sînt reduse la *ṙ*: *ţaṙă* „iarnă“; *l* iniţial urmat de *a*, *o*, *u* trece, de cele mai dese ori, la o spirantă sonoră de abia perceptibilă, apropiată de gr. *γ* urmat de *a*; *l* final e pronunţat gutural: *atsăł* „acel“ (*Ar.*, II, 186-187). Mai trebue relevată observaţia lui Weigand privitoare la tratamentul *é* al diftongului *ęa* urmat în silaba următoare de *e*: acest tratament caracterisează limba vorbită în Albania (*Ar.*, II, 347-348). Observaţiile lui Burileanu, venind dela un nespecialist, sînt mai puţin precise. Burileanu a observat că Romînii din Ćeamerija ştiu greceşte şi albanesa, pe cînd cei din Muzakje ştiu numai albanesa; *r̄* vibrant apare mai rar în graiul celor din Ćeamerija (91); descrie pe *ẽ*, pe care l-a întîlnit în graiul Fărşeroţilor dela sud de Berat (151); *ṙ* velar spirant apare în graiul femeilor şi al copiilor (268). Baldacci constată existenţa lui *r̄*: „Essi [Fărşeroţii], in contrasto con gli altri gruppi consaguinei della Balcania,

[1] Weigand, *W. Jb.*, XVI, 209; Capidan, *DR*, II, 499.

pronunciano la *r* estremamente forte, più che nella lingua francese" (*Baldacci*, 19).

Urmează, acum, să expun resultatul cercetărilor mele din 1927 şi 1928 asupra graiului Romînilor din Albania veniţi în Romînia în anul 1925 şi în anii următori, şi stabiliţi la Fraşari, judeţul Durostor.

Ancheta mea (1927 şi 1928). Observaţii asupra anchetelor dialectale. Chestionarul. Observaţii asupra notaţiei fonetice. Note asupra cîtorva sunete caracteristice. Descrierea sistemului de notaţie fonetică adoptat. Modul de presentare al materialului adunat.

Prima anchetă a ţinut dela 21 septembre la 4 octobre 1927, iar a doua dela 16 la 24 septembre 1928. Toţi cei interogaţi locuesc la Fraşari (j. Durostor); ei au fost interogaţi pe loc, transportîndu-mă dintr'o casă într'alta; numai M. Guritsa, dela care am cules informaţii privitoare la păstorit, locueşte în altă localitate.

Ancheta a fost făcută cu ajutorul unui chestionar, pregătit dinainte. M'am folosit de chestionarul lui J. Gilliéron completat de Oscar Bloch (ancheta în Vosgii meridionali),[1] care cuprinde peste 2.000 de chestiuni, grupate pe categorii de sensuri. Din aceste chestiuni am ales pe acelea care puteau cadra cu felul de vieaţă al Fărşeroţilor şi am adăugat o serie de chestiuni, în special acelea care interesează vieaţa păstorească. Unele întrebări au fost modificate într'un fel oarecare; am mărit numărul fraselor mici şi obişnuite, care cuprind cuvîntul vizat[2]. Pe lîngă chestiunile prevăzute, am notat,

[1] După exemplarul pe care a binevoit să mi-l pue la dispoziţie S. Pop. V. O. Bloch, *Atlas linguistique des Vosges méridionales; Lexique français-patois des Vosges méridionales ; Les parlers des Vosges méridionales*, Paris, 1914-1917.

[2] Iată enumerarea chestiunilor care nu se află în chestionarul Gilliéron-Bloch: 1, 2, 15, 19, 22, 45, 60, 68, 71, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 145, 147, 150, 169, 177, 179, 192, 271, 272, 286, 287, 288, 315, 319, 320, 324, 332, 334, 335, 342, 343, 345, 346, 347, 348.

în cursul anchetei, răspunsurile la întrebările pe care nu le prevăzusem [1]. Scopul meu fiind de a efectua un sondagiu şi nu de a face o anchetă completă, am întrebuinţat un chestionar care să-mi poată da resultatele dorite într'un spaţiu de timp restrîns.

Se ştie că ancheta cu ajutorul chestionarului a provocat anumite critici [2]; neajunsurile sînt însă neînsemnate, faţă de marile avantaje pe care le presintă o astfel de anchetă. Avantajul anchetei făcute cu ajutorul chestionarului de una şi aceeaşi persoană consistă în faptul că răspunsurile sînt comparabile între ele şi că lingvistul dispune dintr'odată de răspunsuri din localităţi variate, repartisate pe o întindere anumită de teren.

Chestionarul meu cuprinde 348 de chestiuni (cuvinte isolate şi frase scurte). Am procedat în modul următor pentru culegerea răspunsurilor: am ales un subiect biling (A) care a tradus în dialect întrebarea redactată în dacoromîna literară. In urmă, chestiunea aşa cum a fost tradusă de A a fost pusă tuturor celorlalte persoane care nu pricepeau dacoromîna [3]. Am notat imediat răspunsurile, şi le public aşa cum le-am înregistrat pe loc, fără nici o schimbare, intenţiunea mea fiind de a da, după expresia lui Gilliéron, o fotografie a realităţei [4]. Deoarece, în unele casuri, notaţia sunetelor *ŕ* şi *χ* nu fusese destul de lămurită, am căutat s'o precisez în cursul anchetei următoare. Am repetat în faţa celor interogaţi cuvîntul cuprinzînd sunetele în chestiune, aşa cum îl notasem în anul precedent, în scopul de a corecta notaţia eventual greşită. Intr'adevăr, notaţia dublă *ŕ* sau *r̄* şi *r* la

[1] Aceste răspunsuri nu sînt generale; pentru ca cetitorul să le poată distinge, ele nu poartă număr de ordine curent şi comportă numai traducerea în limba francesă a termenului romînesc.

[2] V. acum S. Pop, *Buts et méthodes des enquêtes dialectales*, Paris, 1927.

[3] Răspunsurile lui A pot fi de folos pentru studiul influenţei dacoromînei asupra aromînei.

[4] V. J. Gilliéron, *Atlas linguistique de la France. Notice servant à l'intelligence des cartes*, Paris, 1902, 7 şi *Généalogie des mots qui désignent l'abeille*, Paris, 1918, 3-4.

aceeaşi persoană mi se părea inconsecventă; de fapt, mi-am dat samă la a doua anchetă că cel interogat pronunţa efectiv cînd un *ŕ* (sau un *r̄*) slab spirant (sau vibrat), cînd un *r* curat; aşa dar, notaţiile duble nu sînt datorite unei inconsecvenţe.

Afară de răspunsurile la chestionar, am cules, dela persoane isolate, povestiri scurte, cu subiecte alese de ele (n-le 350-353). Am căutat să notez fonetic ceea ce auziam, dar o astfel de notaţie cere timp şi povestitorul nu aşteaptă, încît, în unele casuri, am fost nevoit să-i cer să repete ceea ce spusese cu un moment înainte. Dela o femeie am cules numele sărbătorilor mari (n-l 349), iar dela alta numele părţilor războiului de ţesut (v. fig. 28); în sfîrşit, dela trei ciobani şi un cărăvănar am cules material informativ privitor la vieaţa păstorească şi la cărăvănărit. Aci, nu era vorba de cules frase, ci cuvinte, cu explicaţia termenilor interesanţi (n-le 354-357); am notat fonetic şi numele localităţilor pe unde au umblat aceşti oameni (n-l 358).

Printre dialectologii care au întreprins anchete cu ajutorul chestionarului, unii preconisează metoda chestiunilor directe (Gilliéron, O. Bloch, Jaberg şi Jud), iar alţii întrebările indirecte (Ch. Bruneau, abatele Griera): în casul din urmă, anchetorul caută să sugereze individului interogat chestiunea, spre a nu-i influenţa răspunsul (de ex. „cum numeşti pomul care produce cutare fruct"?). Deoarece m'am folosit de chestionarul Gilliéron-Bloch, am întrebuinţat primul procedeu. Am evitat chestiunile neprecise („găleată", „oală", etc.), cerînd să mi se arate „obiectul" respectiv, pe care l-am fotografiat. Totuşi, după terminarea anchetei, examinînd răspunsurile, am constatat că unele chestiuni, prin natura lor însăşi, nu sînt destul de precise: n-le 59, 60, 61, 62, 63, 83, 84 [1]. Un neajuns al chestionarelor residă în diferenţa seman-

[1] In această categorie ar fi intrat şi n-le 144, 146, 147, 148, 149, 164, 165, 166, 167, dacă n'aşi fi cerut să văd obiectele, pe care le-am fotografiat.

tică ce se poate observa, în unele casuri, între întrebare şi răspuns; de cele mai dese ori, diferenţa interesează verbele: verbul, în întrebare, e la present, pe cînd în răspuns e la trecut, etc. După cum a observat Gilliéron, acest neajuns nu poate fi înlăturat [1]. Am închis între parantese răspunsurile care, într'un fel sau într'altul, nu concordă exact cu întrebarea. Astfel de răspunsuri se găsesc la n-le 2, 3, 6, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 20, 24, 29, 38, 43, 45, 48, 163; în unele casuri, individul interogat n'a dat nici un răspuns. Intr'un singur cas (n-l 323), răspunsul nu corespunde cu întrebarea, din causa unei confusiuni: întrebînd numele Duminicei Tomei, mi s'a dat numele Sf. Toma, care se serbează la 6 octobre [2].

Am notat sunetele după impresia pe care au făcut-o asupra urechei mele. Această metodă de cercetare, zisă „impresionistă", îşi are avantajele şi desavantajele [3]; printre neajunsuri este şi următorul: acelaşi sunet, figurînd în cuvinte cu sensuri diferite, este notat la momente diferite şi, din această causă, el poate fi notat într'altfel de fiecare dată, deşi e vorba de unul şi acelaşi fonem. Din această causă, unii dialectologi sînt de părere că o astfel de anchetă nu trebue făcută de un strein, ci de o persoană deprinsă cu graiul pe care doreşte să-l înregistreze. Faptul de a fi strein constitue, în adevăr, o inferioritate şi, în acelaşi timp, o superioritate: streinul prinde mai bine nuanţele diferite ale unui sunet; el nu a avut timpul să-şi facă cutare idee despre cutare sunet, cu alte cuvinte, nu a putut să reunească în aceeaşi representare fonetică ideală mai multe nuanţe ale unuia şi acelaşi fonem. Aşa dar, notaţia nuanţelor este mai fină şi variată. Dimpotrivă, anchetorul care e deprins cu sunetele pe care le are de în-

[1] J. Gilliéron, *Atlas linguistique de la France. Compte rendu de M. Thomas*, Paris, 1904, 18, n. 1.

[2] Chestiunile n-le 146, 147, 148 şi 165 nu erau prevăzute în chestionar; prin urmare, termenul dacoromîn lipseşte.

[3] V. K. Jaberg, *Romania*, L, 1924, 280 urm., şi Jaberg-Jud, *Transkriptionsverfahren, Aussprache- und Gehörschwankungen*, *ZRPh.*, XLVII, 172 urm.

registrat trece pe lîngă variaţiunile fonetice, pe care le asimilează cu sunetele obişnuite. Dar, pe de altă parte, streinul e surprins de sunetele pe care nu le-a auzit niciodată şi întîmpină dificultăţi pentru a le nota, ba chiar le poate nota greşit, pentru că, în astfel de casuri, el caută să apropie fonemul necunoscut de unul cunoscut; de aci urmează că unele sunete nu sînt notate. Pe lîngă acestea, trebue relevată o observaţie a lui Ch. Bruneau, care vine să micşoreze valoarea constatărilor de mai sus şi pe care am avut prilejul s'o controlez în cursul anchetelor mele: Bruneau susţine cu dreptate că acţiunea personală a anchetorului e mult mai mică de cum se crede, şi că el nu are timp să reflecteze asupra materialului sonor pe care îl culege [1].

Nu am întîmpinat mari dificultăţi, în timpul anchetei, pentru obţinerea răspunsurilor; în genere, toţi cei întrebaţi au răspuns cu bună voie la întrebările puse. În multe casuri, am observat însă că cel întrebat, din causa oboselei sau din simplă neglijenţă, nu-şi dedea silinţa să reproducă din nou cuvîntul (sau frasa) întrebat, sau că, rugat să-l pronunţe, îl pronunţa ca în întrebare. Evident, în astfel de casuri, anchetorul e desarmat şi trebue să se mulţumească cu atît.

Problema notaţiei fonetice pe care trebue s'o resolve anchetorul are trei aspecte: 1. relativitatea notaţiunilor fonetice, 2. variaţiunile pronunţărilor individuale, 3. relativitatea audiţiunei.

1. Dela început, anchetorul e obligat să se întrebe: ce trebue notat? Deoarece trebue să noteze *sunete*, nu *foneme*, este evident că nu e posibil să noteze toate nuanţele vorbirei; este obligat, deci, să procedeze la o alegere şi să adopte o soluţie medie care să ţie samă de posibilităţile de notaţie repede şi exactă şi de posibilităţile de a fi tipărit şi cetit. După cum au arătat Jaberg şi Jud, nu există, în materie de notaţie fonetică, un criteriu obiectiv care, stabilit odată pentru

[1] Ch. Bruneau, *Étude phonétique des patois d'Ardenne*, Paris, 1913, 35, n. 1.

totdeauna, să fie recomandat tuturor dialectologilor [1]. De aceea, e bine ca aceia care au procedat la anchete să dea deslușiri asupra notațiunei lor și asupra defectelor lor de audițiune.

2. O înregistrare „sinceră" a sunetelor auzite și prezentarea acestei înregistrări fără nici o modificare are avantajul că ne face să pătrundem în mecanismul complex al vorbirei individuale. Jaberg și Jud au insistat cu dreptate asupra acestei laturi importante a problemei [2]. Astfel, am putut constata la mai mulți indivizi trecerea lui *l'* (muiat) la *yod: ńey* (J, n-l 20), față de *ńel'i*. Individul nu-și dă samă de felul cum pronunță. Astfel, la F, diftongul *ya'* (vb. *ya'ste*) evoluează spre *yè'* (v. n-l 158); reproducînd cu glas tare pronunțarea pe care o înregistrasem, F m'a corectat, pretinzînd că pronunțase *ya'*, ceea ce era inexact. Această evoluție am observat-o la mai mulți indivizi; C: *e'ste* (n-le 50 și 158); I pronunță *ya'sti* și *ye'sti* (n-l 50); la J trecerea lui *ya'* la *yè'* se observă în *yè'spi* (n-l 46).

3. Trec acum la lămuririle privitoare la audițiunea mea. Abatele Rousselot a arătat cît de relativă este audițiunea sunetelor [3]; fiecare din noi poate percepe în mod deosebit (cu variațiuni mai mari sau mai mici) un același sunet. Jaberg și Jud au dat exemple care ilustrează teoria; astfel, un anchetor care posedă fonemul *[é]* foarte închis în graiul său matern va nota *e* un *[é]* dintr'un alt dialect, pe cînd un dialectolog care nu posedă acest *[é]* foarte închis va nota același *[é]* închis prin *é* [4].

Imi rămîne să dau indicații asupra cîtorva notații: notația lui *a* final și a consoanelor muiate, precum și asupra lui *l*, *r*, *χ*, a consoanelor explosive și a lui *i* final.

---

[1] Jaberg-Jud, *op. cit.*, 178 urm.

[2] *Op. cit.*, 182 urm.

[3] V. Rousselot, *Rev. de phonétique*, IV, 21, și Abbé A. Millet, *L'oreille et les sons du langage d'après l'abbé Rousselot*, Paris, 1926, 84 urm.

[4] Jaberg-Jud, *op. cit.*, 189.

De multe ori, am notat timbrul *a*, la finală, de ex. n-l 37, F: *ro'sa*, faţă de timbrul *ă (ro'să)* al celorlalte răspunsuri, şi cetitorul trebue prevenit, ca să nu creadă că e vorba de o scăpare din vedere, în locul lui *ă*.

Abatele Rousselot arătase demult că persoanele care nu posedă consoane muiate le confundă cu consoanele urmate de *yod*[1]. Acestei confusii auditive îi corespunde imposibilitatea de a pronunţa corect o consoană muiată: C, o femeie inteligentă şi dotată cu mult simţ lingvistic, de cîte ori căutam să pronunţ o astfel de articulaţie mă făcea să observ că articulez o consoană + *y*.

ł, *ŕ* şi *χ* sînt articulaţiuni velare. Am auzit un *ł* caracteristic înaintea unei consoane: *kułtsăvéłtsł* (H) şi *pułtă'ŕi* (id., n-l 288); într'un cas, *ł* e foarte apropiat de un *ŕ* velar nevibrat *(ŕ)*: *gîŕkï'ń* (H, n-l 74). *ŕ* velar e un sunet spirant şi vibrat, în sensul că uvula şi palatul moale intră în vibraţiune[2]; *χ* e deosebit de *h* (*h* dacoromîn în *hîrtie*), pe care l-am înregistrat de asemenea la unii indivizi; în unele casuri, deosebirea între amîndouă sunetele e foarte mică; *χ* se aseamănă cu *ch* german din *ich*, *euch*, *acht*, etc.: e o spirantă formată în partea posterioară a gurei.

---

[1] Abbé Rousselot, *Rev. de phonétique*, II, 274 urm.

[2] Sunetul nostru se aseamănă cu *rhajn*-ul arab descris de Rousselot şi de Forchhammer: „le point le plus reculé, à la racine même de la langue, est le siège... [de l'*r*] constrictif arabe... (fig. 559). Pour en obtenir le tracé sur le palais artificiel, il faut ajouter une rallonge qui dépasse la ligne d'intersection du palais dur et du palais mou“ (Rousselot, *Principes de phonétique expérimentale* [2], 909-910); J. Forchhammer (*Die Grundlage der Phonetik*, Heidelberg, 1924, 189) consideră de asemenea *rhajn*-ul arab drept o varietate de *r* şi îl descrie după cum urmează: un sunet care poate fi velar sau uvular, nevibrat şi apropiat de *γ*; aceste descripţii sînt contrazise de Gairdner (W. H. T. Gairdner, *The phonetics of arabic*, Londra, 1925, 26), pentru care *rhajn*-ul nu e o varietate de *r*, ci o spirantă velară asemănătoare cu *g* spirant din germ. *Wagen*. Cele două varietăţi de *r* pronunţate de Fărşeroţi se aseamănă cu *r* gutural şi *r* spirant graseiat înregistraţi de abatele Millet în graiul din Haut-Berry (Abbé A. Millet, *Recherches expérimentales et historiques sur l'r d'une région du Haut-Berry*, Paris, 1926, 17 şi 20).

Nu am întrebuinţat apostrofe (apostroful, după o consoană, notează o explosie consonatică), ci numai trăsătura de unire, în casuri ca *te-a mîka'ri* „de mîncare", care nu trebue interpretat ca *te|a|mîka'ri*. Existenţa consoanelor explosive, în graiul Romînilor din Albania, nu poate fi trasă la îndoială; am înregistrat fie o simplă explosie surdă, care urmează imediat după oclusiune, şi pe care am notat-o cu ajutorul apostrofei (de ex. n-l 19, I: *oy măt'ri'tse*, cu *t* explosiv), fie un timbru vocalic determinat, la finală, de ex. *uğęa'g^{u}* (n-l 145).

Notaţia lui *i* final trebue explicată; am făcut us de trei notaţii: *i*, *ĭ* şi *ı*. Prima notaţie nu provoacă nici o lămurire: e vorba de timbrul vocalic representat în mod obişnuit cu ajutorul acestei litere; trebue făcută însă diferenţa între *ĭ* şi *ı*, deşi delicată. Existenţa lui *ĭ*, un *ĭ* scurt, poate fi trasă la îndoială în exemple ca *berbe'tsĭ* (D, n-l 1), de pildă; se poate ca în astfel de casuri notarea lui *ĭ* să fie datorită educaţiei urechei, la o persoană obişnuită cu notaţia dacoromînei literare. Totuşi, această notaţie poate fi apărată, în casurile cînd am făcut diferenţa între două pronunţări, cu şi fără *ĭ*, de ex.: *ska'l'ĭ* (G, n-l 95) şi *skal'* (L, id.), *bińa'tsĭ* (A, E, G, I, K, L) şi *biña'ts* (D, H, n-l 229), *prăvs* (A, n-l 245) şi *pră'vsĭ* (B, id.). Diferenţa între *ĭ* şi *ı* trebue înţeleasă în sensul că *ı* nu e un *ĭ* (scurt), ci şi un *i* nedistinct, pe cale de a dispărea. Existenţa lui e confirmată în acelaşi mod, adică în casurile de notaţie dublă: *ɣuma'r^{i}* (D, n-l 6) şi *ɣuma'rĭ* (C, E, id.), *tse'rgil'^{i}* şi *mu'ntsĭ* (A, n-l 40), *šapdză'tsĭ* (A, G, K, L, n-l 120) şi *šaptedză'ts^{i}* (B, C, id.).

Notaţia fonetică pe care am întrebuinţat-o în timpul anchetei se inspira dela notaţia stabilită de Gilliéron şi Rousselot[1]. Am notat întotdeauna accentul de intensitate; diferenţele cantitative n'au fost înregistrate, pentru că n'am observat astfel de diferenţe. Sunetele intermediare au fost representate prin 2 litere suprapuse. Acest sistem de notaţie

[1] A fost întrebuinţată în *Revue des patois gallo-romans* (1887-1893), în lucrările abatelui Rousselot şi în *Atlas linguistique de la France*.

presintă, însă, serioase dificultăţi tipografice; din această causă am fost obligat să adopt un sistem de transcriere fonetică determinat de semnele speciale ce le-am avut la dispoziţie. Acest sistem de notaţie e explicat aci, după cum urmează:

Vocale. Nimic de observat, afară de faptul că am păstrat pe *ă* şi pe *î* pentru a nota vocalele care corespund dr. *[ă]* şi *[î]*; *è̃*: fr. *vin*; *ĭ*: dr. bărbaţi; *i*: v. explicaţiile date aci mai sus; *ö*: fr. *peu*; *ü*: fr. *rue*.

Consoane. *č*: dr. *c*er; *ð*: gr. *δ*; *g*: dr. *gh*em; *ǧ*: dr. *g*er; *χ*: germ. *ich*, *acht*; *h*: dr. *h*îrtie; *j*: dr. *j*oc; *k*: dr. *c*ar; *ł*: *l* velar; *š*: dr. *ş*i; *ts*: dr. *ţ*ară; *θ*: gr. *θ*.

Semi-vocale. *w*: fr. *oui*, *ouate*[1]; *y*: fr. *y*eux.

Semne diacritice. ^ sub o vocală arată că vocala face parte dintr'un diftong, ca prim element: *e̯a'*, *o̯a'*.

~ deasupra unei vocale indică nasalisarea: *è̃*, *ẵ*.

‵ deasupra vocalelor deschise: *è*.

, deasupra vocalelor închise : *é*.

' după o vocală indică accentul de intensitate (de ex. *ko̯a'rele*, cu *a* accentuat); accentul n'a fost indicat în monosilabe, unde locul lui nu poate da loc la îndoială.

' deasupra consoanelor muiate: *ģ*, *k'*, *ń*.

'l': *l* muiat.

- deasupra lui *r* indică vibraţiunile apicale (*r* vibrat puternic sau mai slab, cu vîrful limbei): *r̄*.

. deasupra lui *r* indică vibraţiunile uvulare şi articulaţia velară: *ṛ*.

' după consoanele explosive: *nost'*.

o sub consoanele silabice: *n̥gust*.

Sunete intermediare. Vocale. *å*: între *a* şi *e*; *a̯*: între *a* şi *è*; *â*: între *a* şi *î*; *ă̯*: între *ă* şi *i*; *ɒ̯* (*ă* întors): între *ă* şi *î*; *ĕ*: între *e* şi *ă*; *e̯*: între *e* şi *i*; *ę*: între *è* şi *ă*; *ǫ* (*ę* în-

---

[1] Grafia face diferenţa între diftong şi două vocale care nu formează diftong: *ńew* (diftong, n-l 158), nu *ńe'u* (2 silabe), sau *šu'iră* (3 silabe), nu *šu'yră* (2 silabe).

tors): între *e* şi *y*; *i̯*: între *i* şi *î*; *ŏ*: între *ă* şi *o*; *ô*: între *o* şi *î*; *o̯*: între *o* şi *u*; *o̯*: între *ò* şi *ă*; *û*: între *u* şi *î*.

Consoane. *ć*: între *č* şi *ts*; *ʔ* (*ć* întors): între *k* şi *ts*; *d̨*: între *d* şi *ð*; *g̨*: între *g* şi *d*; *ɻ* (*γ* întors): între *γ* şi *j*; *ḥ*: între *h* şi *s*; *ḳ*: între *g* şi *k*; *ʮ* (*ḳ* întors): între *k* şi *γ*; *ʞ* (*k'* întors): între *k'* şi *t* muiat; *r̂*: între *r* şi *l*; *ŕ*: între *l* şi *r*; *ś*: între *h* şi *š*; *ŝ*: între *ǧ* şi *ś* sau între *ǧ* şi *γ*; *ş*: între *s* şi *θ*; *ţ*: între *t* şi *d*; *ɯ* (*w* întors): între *w* şi *t*; *ẓ*: între *z* şi *ð*.

Sunete nedistincte. Caractere mici: *γuma'rⁱ*.

Materialul pe care l-am adunat e înfăţişat în modul următor: numărul de ordine curent; frasa sau cuvîntul întrebat, în dacoromîna literară; traducerea în limba francesă (cînd întrebarea se află în chestionarul Gilliéron-Bloch, am reprodus textul frances al chestionarului). Urmează, apoi, sigla care represintă numele fiecărui individ interogat şi răspunsul dat, în grafie fonetică. Răspunsurile sînt înşirate în ordinea în care au fost obţinute. Cînd mai mulţi indivizi au dat acelaşi răspuns, atunci n'am mai reprodus cuvîntul sau frasa în dreptul fiecărei sigle, ci am reunit la un loc siglele respective, după care urmează răspunsul colectiv. Am închis între parantese răspunsurile care nu concordă exact cu întrebările. Lămuririle sînt tipărite în caractere mai mici, pentru a fi deosebite de răspunsuri.

Amănunte asupra persoanelor interogate. Note asupra graiului lor.

Am interogat 14 persoane, între 22 şi 78 de ani, şi anume 9 bărbaţi şi 5 femei. Numele fiecăruia e înlocuit printr'o siglă (o literă majusculă a alfabetului latin), dela A la L; geograficeşte, locul de naştere al celor interogaţi se repartiseză după cum urmează:

Albania

Korča: A.
Pljasa: B, E, G, J.
Stropan: Sofi'a Spi'ru Balama'čĭ (numai n-l 349).

Grecia

Iftilyo' (lîngă Armiro), în Thessalia: I.

Albania

Biklišta: C.
Grabovo: Mixa'li Guri'tsa (numai n-l 355).
Frašari: K.
Kolonia: D.
Muzakje: F, L.

Dau mai jos amănuntele privitoare la vîrsta, locul naşterei, ocupaţiile, etc. celor interogaţi, urmate de notele consacrate particularităţilor fonetice ale graiului lor; aceste note le public aşa cum le-am culeş, fără nici o schimbare; interesul lor residă tocmai în faptul că au fost fixate în timpul anchetei, fără plan preconceput.

A. *Mode'st Balama'či*, născut la Korča în 1905; a urmat cinci ani la şcoala romînă din Korča. A locuit la Korča, unde era croitor, pînă la venirea în Romînia (septembre 1925). Ceteşte şi scrie; vorbeşte bine dacoromîna.

Note. *i* final e intermediar între *i* şi *é* (închis); *ęa'*, foarte des, se aude ca *è*; *χ* bine deosebit de *h* dacoromîn.

B. *Tudora'ke Di'ma*, 65-66 de ani; născut la Pljasa; părinţii din Žarkan. A umblat în Grecia, în Albania şi în Anatolia (Smirna). A fost 2-3 ani cioban, apoi cărăvănar. A umblat cu caravana la Salonic, Monastir, Florina, Janina, Santa Quaranta, Berat, Prilep, Dibra, Elbassan, Tirana, Durazzo; lua sare şi o aducea la Korča; la Salonic încărca manufactură pentru Korča. S'a instalat apoi la Pljasa. Nu ştie nici să scrie, nici să cetească. Cunoaşte limba albanesă şi vorbeşte puţin greceşte, bulgăreşte şi turceşte. Ştie puţin dacoromîna.

Note. Are un *r̄* puţin vibrat: *ur̄u'tă* (n-l 4), *ma'r̄e* (n-l 31); alte ori, aud un *r* fără vibraţiuni: *pork*, *pǫa'rkă* (n-le 8, 9); *χ* şi *h*; *e* final nuanţat spre *i*; o slabă explosie după oclusive.

C. *Ange'la Aposto'l Ba'tsu*, născută la Biklišta; 27 de ani. Tatăl din Trikala şi mama din Pljasa. Dela Biklišta a mers la Korča şi apoi la Pljasa, unde a stat pînă la venirea în Romînia (1925); măritată; bărbatul din Pljasa. N'a observat deosebiri între graiul său şi graiul Fărşeroţilor din

Pljasa. Ştie să scrie şi să cetească; a urmat şcoala grecească, unde a absolvit 4 clase. Ştie albanesa şi greceşte bine; pricepe şi vorbeşte puţin dacoromîna.

Note. Orice *r* e velar *(ṙ)*; *χ* slab spirant, apropiat de dr. *h*: *taχina'* (n-le 29, 181), *χărĭγĭ'ye* (n-l 293); *i* final evoluează spre *e*; n'are nici pe *ęa'*, nici pe *è*, ci pe *e*: *e'ste* (n-le 50, 158); *t* final explosiv: *t'* (nu t^u); am înregistrat şi explosive cu timbru vocalic determinat: *uğęa'g*^{u} (n-l 145).

D. *Zĭ'ku Ta'ta Ko'sta Tsa'tsa*, născut la Kolonia în 1877. Părinţii din Frašeri. A stat la Pljasa şi apoi 20 de ani în Pind; a avut oi; iarna o petrecea în Muzakje; în urmă a mers la Berat (6 ani). Fost păzitor al şcoalei primare din Perivole şi din Grebena; a stat la Bucureşti 8 luni în 1914. Venit în Romînia în iulie 1927. Nu ştie nici să scrie, nici să cetească; ştie bine albanesa şi greceşte; pricepe dacoromîna.

Note. *r̄* vibrat foarte slab: *r̄a'wă* (n-l 34), *r̄os* (n-l 36), *ama'r̄* (n-l 87); alte ori, aud un *r* fără vibraţiuni. N'are pe *χ* spirant, ci pe *h*; *l'* nu se mai aude în *ńey* „moutons" (n-l 20). In locul diftongului *ǫa'* pronunţă un *ò* (deschis) diftongat: $ǫ^{a\,\prime}$ (dar *wa* în *awa'ltărĭ*, n-l 297); *ă* e intermediar între *è* şi *ă*; *ẽ*.

E. *Kĭr̄a'tsa Gęo'r̄ge Ba'tsu* (născută *Balama'čĭ*), 78 de ani; născută la Pljasa. Venită în Romînia în 1925, dela Korča. Nu ştie carte; ştie albanesa.

Note. *ṙ* pretutindeni; *ł* foarte apropiat de *ṙ*, încît notez *ṙ*: *bărǫa'să* „băloasă" (n-l 192), *kapę'r̄ă* „pălărie" (n-l 196)[1]; am auzit, însă, şi un *ł* pur: *γĭ'nγălă* „chingă" (n-l 143); *ł* aproape vocalisat în *pištyama'łu* „prosopul" (n-l 168). Nasalisare anormală: *klō'ča* „cloşca" (n-l 25); diftongul *yę'*, nu *ya'*: *yę'spe* (n-l 46).

F. *Zis Niko'la Šyo'la*, 68 de ani, născut pe drum. Părinţii din Muzakje. A fost *kiriğęa'* 33 de ani; pe urmă a stat cu oile, iarna la Katerina şi vara la Pljasa. Venit în Romînia în 1925. Nu ştie carte; ştie puţin albanesa şi greceşte bine; pricepe dacoromîna. Fotografiat (fig. 4).

[1] C mă asigură că şi alţi locuitori din Pljasa au un astfel de *ł* apropiat de *ṙ*.

Note. χ slab spirant, foarte apropiat de *h*: *taχina'* (n-l 181) şi *tahina'* (n-l 29); $\bar{r}$ slab vibrat: *me'ru* (n-l 71), *ur̄u'tă* (n-l 4) şi *r*; *l* nuanţat spre *ł* în *l-ăr* (n-l 51). Diftongul *ya'* evoluează spre *ye'*: *ęa'stę* (n-l 50) şi *yęsti* (n-l 158); dînsul pretinde că pronunţă *ya'ste*, ceea ce este inexact.

G. *Făni'ka Gęo'rge Be'k'li*, 32 de ani, născută la Pljasa unde a stat pînă la venirea în Romînia (1925). Părinţii din Pljasa; nu ştie carte.

Note. *r̄*; χ spirant; diftongul *yę'* (nu *ya'*); *e*, nu *ęa'*: *ste'r̄pi* (n-l 19); *e* final: *a'r̄de* (n-l 94). Finalele au tendinţa să dispară, şi, în unele casuri, dispar: *tăpęa'r̄ă* (n-l 131), *čenu'š* (n-l 199).

Fig. 4. *Zis Niko'la Šyo'la.*

H. *Spi'ru ndo'sta*, circa 60 de ani, născut în Čeamerija; părinţii tot de acolo. A umblat cu oile (fost celnic) şi a fost cărăvănar. Vara sta în munţii Koloniei. A stat cu oile la Korča timp de 13 ani. Venit în Romînia în 1925. Nu ştie nici să scrie, nici să cetească; ştie bine albanesa şi greaca.

Note. *r̄* mai ales intervocalic; mai slab se aude înaintea unei consoane şi a lui -*š*; alteori, aud un *r* apical: *pork* (n-le 8 şi 12), *păza'ri* (n-l 173); χ. In locul lui *ă*, aud un sunet intermediar între *e* şi *ă*: *ĕ*; *ẽ*: *mẽndz* (n-l 5); absenţa diftongului *ya'*: *e'sti* (n-l 158).

I. *Miχa'lĭ Bile'ka*, 77 de ani, născut la *Iftilyo'* (lîngă Armiro), în Thessalia; părinţii din Žarkan. A locuit la Korča şi la Pljasa; ierna în Thessalia (Armiro) şi văra la Pljasa.

A fost cioban toată vieaţa. Venit în Romînia în 1925. Nu ştie nici să scrie, nici să cetească. Fotografiat (fig. 5, 15, 18 şi 24).

Note. *r̄* slab vibrat; notez *r̄* şi *r* în acelaşi cuvînt: *sǫa'r̄ă* (n-l 320) şi *sǫa're* (n-le 301 şi 319); *χ* nuanţat spre *h*; *l'* are tendinţa să treacă la *y*: *ureą'kl'e* (n-l 269), cu *l'* imperceptibil. Diftongul *ya'* evoluează spre *ye'*: *ye'ste* (n-l 41) şi *yâ'sti* (n-l 50). Oclusivele finale sînt explosive şi desvoltă un timbru vocalic determinat: *mu'lt^u* (n-l 42).

Fig. 5. *Miχa'lĭ Bile'ka.*

J. *Na'sta Na'stu*, 75 de ani, născut la Pljasa; părinţii din Kurtesi. A umblat cu oile; un an a fost *fur*. Vara sta în munţii din împrejurimile Korčei, iarna mergea cu oile în Thessalia (Larissa, Elassona). Venit în Romînia în 1925. Nu ştie nici să scrie, nici să cetească. Ştie albanesa, greceşte şi puţin bulgăreşte. La întrebarea „ce eşti“ răspunde: *rămă'n fărşero't*. Fotografiat (fig. 6).

Note. *r̄* slab vibrat; notez *r̄* şi *r*: *kǫa'r̄ele* (n-l 1), dar *mă'rĭ* (id.), *mula're* (n-l 7); *χ* şi *h*; *l'* dispare în *ńey* (n-l 20) dar e conservat în *pu'l'i* (n-l 25); *l'* slab articulat în *tse'rgil'* „cerbii“ (n-l 40). Diftongul *ya'* evoluează spre *ye'*: *yèspi'* (n-l 46); *ye'* (n-l 158) şi *ya'sti* (n-l 151).

K. *Nau'n Kri'stu*, 22 de ani; născut la Frašeri. Tatăl din Frašeri, mama din Muzakje. A stat tot timpul la *Fl'ok'* (Floq, sud de Korča), cu oile; a urmat la şcoala albanesă

din localitate. Timp de 5-6 ani a fost cioban; mergea la iernatec în Muzakje; mai în urmă, împuținîndu-se oile, a stat pe loc. Venit în Romînia în iulie 1927. Știe albanesa; nu știe dacoromîna.

Note. *r̄* slab vibrat: *ur̄u'tă* (n-l 4) și *r*: *berbe'k* (n-l 1), *vrem* (n-l 14), *k^{t}lda'ri* (n-l 149); are un *ò* (deschis): *pîntekò'să* (n-l 9).

Fig. 6. *Na'sta Na'stu.*

L. *Zuŕi'kă Pa'ndu Kosta'ki*, 40 de ani. Născută la *Amitbe's*, în Muzakje, unde a stat 2-3 ani; părinții din Muskopolje. A stat la Muskopolje și la Korča. Venită în Romînia în 1925. Știe albanesa. Nu știe nici să scrie, nici să cetească. Pe frunte, are, tatuată în albastru, o cruce. Fotografiată (fig. 1).

Note. *ŕ* pretutindeni.

Am constatat că *ŕ* velar spirant se întîlnește mai ales în graiul femeilor; mulți bărbați l-au pierdut cu desăvîrșire; alții îl pronunță foarte rar. In această privință, mi s'a comunicat că învățătorii îndeamnă pe copii să părăsească această pronunțare. Unii Fărșeroți care au fost în America au înlocuit această pronunțare cu una apicală, foarte corectă, pentru că erau luați în batjocură; Grecii îi întîmpinau cu „*tsi fa'tsĭ, ŕ?*“ [1].

1. Coarnele berbecului sînt mari „les cornes du bélier sont grandes“. A: *kọa'rele berbe'kuy sînt ma'rĭ*. B: *kọa'rele di berbe'k să mă'rĭ*. C: *kọa'ŕele di beŕbe'k să mă'ŕĭ*. D: *kọ^{a}'re di berbe'tsĭ să'ntu*

[1] Comunicat de *Bu'ša Ba'tsu*, născut la Pljasa în 1881.

mẽ'rĭ. E, G: *kọa'ŕele beŕbe'kuy săn mă'rĭ.* F: *kọa'rele berbẽ'kuy săn mă'rĭ.* H: *kọa'ŕele a berbe'tseluy săⁿ ma'rĭ.* I: *kọa'ŕele di berbẽ'ts săn mă'rĭ.* J: *kọa'ŕele berbe'kuy săn ma'rĭ.* K: *kọ̀a'ŕili ă berbe'kuy săn mẹ'rĭ.* L: *kọ̀a'ŕele a beŕbe'tsili săn mă'rĭ.*

2. Oaia trebue mulsă „il faut traire la brebis". A: *ọa'ya lipsè'šte mu'lsă.* B: (*ọa'ya o muldzi'm*). C, E, J: (*ọa'ya o muldze'm*). D: (*ọ̀a'ya o muldze'm*). F: *ọa'ya lipsè'šti s hĭ'bă mu'lsă.* G: (*ọa'ya lipsè'šti s o muldzi'm*). H: (*ọ̀a'ya lipsè'šti s o muldzẹ'm*). I: (*ọa'ya lipsẹa'šti s o muldze'mᵘ*). K: (*ọa'ya lipsè'šti s o mu'ldzĭ*). L: (*o'yli s li muldze'm*).

3. Ai vrea să ne păzeşti vacile? De ce nu „voudrais-tu garder les vaches? Pourquoi pas". (A: *vrey s ne ve'gli vă'tsili? kî tse' nu.* B: *va ni le pa'ştĭ vă'tsili, ma nu' le pa'ştĭ? kî tse' nu.* C: *vŕè' s nă ve'gl'i vă'tsili? kî tse' nu.* D: *va vegya're vă'tsili? kî tse' nu.* E: *vŕey s ne ve'gli vă'tsili? kî tse' nu.* F: *voy s le ve'gli vă'tsli? kî tse' nu.* G: *voy s le ve'gl'i vă'tsili? kî tse' nu.* H: *vre'tsĭ s li vegl'a'tsĭ vẹ'tsili? kî tse' nu.* I: *vrey s ve'gli vă'tsili? kî tse' nu.* J: *vrem s le păšte'm vă'tsili? kî tse' nu.* K: *vrey s ve'gl'i vă'tsili? kî tse nu.* L: *ka're va s bugă'm ku vă'tsili?*).

4. Ce iapă urîtă „quelle vilaine jument". A, I: *tsi ya'pă uru'tă.* B, D, F, J, K: *tsi ya'pă uŕu'tă.* C, E, G: *tsi ya'pă uŕu'tă.* H: *tsi ya'pă è'sti aŕu'tă.* L: *tsi ya'pă taksè'să.*

5. Mînzul „le poulain". A: *mă'ndzul.* B, C, J: *mă'ndzu.* D, K: *mẽ'ndzu.* E, I, L: *măndz.* F: *mă'ndzu; păš.* G: *măn^dz; păš.* H: *mẽdz.*

B, G: cînd chemi mînzul zici *păš, păš, păš.*

6. Măgari, nu se văd mulţi pe-aici „des ânes, on n'en voit pas beaucoup par ici". A, K: *guma'rĭ nu s ved mu'ltsĭ pe-awa'tsi.* B: *ɣuma'rĭ nu s ved mu'ltsĭ pe-awa'tsi.* C, E: *ɣuma'ŕĭ nu s ved mu'ltsĭ pe-awa'tsi.* D: *ɣuma'rĭ nu s ved mu'ltsĭ pe-awa'tsi.* F: *ɣuma'rĭ nu s ved mu'ltsĭ pe-awa'.* G: *ɣuma'ŕi nu s ved mu'ltsĭ pe-awa'.* H: *ɣuma'ŕĭ n a'ŕi mu'ltsĭ awa'.* I: *ɣuma'rĭ nu-a're mu'ltsĭ awa'.* J: *ɣuma'rĭ nu-a'ŕe mu'ltsĭ pe-awa.* L: (*n a'ŕe ɣuma'ŕĭ awa'tsi*).

7. Catîr „mulet". A, F, H, K: *mula'ri.* B, I, J: *mula're.* C: *mula'ŕe.* E: *muŕa'ŕi.* G, L: *mula'ŕi.*

8. Porc „porc". A, B, H, K: *pork.* C, E: *poŕk.* D, F, I, J: *pọ'rku.* G, L: *po'ŕku* K: *pork.*

9. Scroafă plină (borţoasă) „truie pleine". A, B, F, I, J: *pǫa'rkă grẹa'wă.* C, E, G, L: *pǫa'ŕkă gŕẹa'wă.* D: *pǫ̀a'rkă pintekǫa'să.* H: *pò'rkă pintekǫa'să.* K: *pò'ŕkă pîntekò'să.*

10. Vierul nu-i curcit „le verrat n'est-il pas croisé?". (B, D, F, H, I, J, K: *pork ma'skur·* C, G: *poŕk ma'skuŕ·* E: *poŕts ma'skuŕ.* L: *poŕk ma'skŕu).*

11. Un purcel bun de îngrăşat „un porcelet bon à engraisser". A: *un purtse'l bun ti-ngrăšẹa're.* B: *un purtse'l bun te-angrăšẹa're.* C: *un puŕtse'l bun te-angŕăšẹaŕe.* D: (*un purtse'l bun să-ngrăšè'm).* E: *un puŕtse'l bun te-angŕăšẹa'ŕi.* F, H: *un purtse'l bun ti-ngrăšẹa'ri.* G: *un puŕtse'l bnn te-ngrăša'rⁱ·* I: *un purtse'l bun te-ngrăšẹa'ri.* J: *un purtse'l bun ti-ngrăšẹa'rẹ.* K: (*un pork bun di-ngruša'ri).* L: (*un puŕtse'l s χi'bă gŕẹa'su).*

12. Carne de porc proaspătă nu e rău de mîncat „de la viande de porc fraîche n'est pas mauvaise à manger". A: *ka'ră de pork taze'i nu e răw te-amîka're.* B: *ka'ŕe de pork taze'i nu e răw de-amîka're.* C: *ka'ŕe de poŕk taze'ye nu e ŕăw de-amîka'ŕe.* D: (*ka'ră de pork è'ste bu'nă kă è'ste taze'yᵉ).* E: (*ka'ŕă deˉ poŕk taze'ye nu e gŕew s u mă'tsĭ).* F: *ka're taze'ye de pork nu e uru't te-amîka'rẹ.* G: *ka'ŕă dẹ poŕk taze'ye e'stẹ bu'nă te-amîka'ŕⁱ.* H: *ka'ŕă di pork taze'ye e'sti bu'nă de-amîka'ri.* I: *ka'ra de pork taze'ye ya'sti bu'nă te mîka're.* J: *ka'ŕă di pork taze'yẹ nu ẹa'ste răw te-amîka'ŕẹ.* K: *ka'ŕă de pork taze'ye nu ye'ste ŕăw de mîka'ri.* L: *ka'ŕă di poŕk taze'ye nu e'sti ŕăw ti mîka'ŕi.*

E: *s u* = *să o.*

13. Vreau să leg capra noastră de ţăruş ca să nu poată să fugă în livadă (păşune); acum n'o să mai fugă „je veux attacher notre chèvre au poteau pour qu'elle ne puisse pas courir dans le pré; maintenant elle ne courra plus". A: *voy s leg ka'pra nǫa'stră de par ka s nu pǫa'tă s fu'gă t ı liva'dă; to'ra nu va s fu'gă.* B: *voy s leg ka'pra nǫa'stră de par ka s nu pǫa'tă s fu'gă tu liva'dă; to'ŕa nu va s fu'gă.* C: *voy s u leg ka'pŕa a nǫa'stŕă s nu nẹa'gă tu liva'di; to'ŕa nu va s fu'gă.* E: (*voy s leg ka'pŕa nǫa'stŕă de paŕ s nu pǫa'tă s fu'gă tu liva'di; nu fu'dzi dot kă'-y lega'tă).* F: (*voy s leg ka'pra nǫa'stă dẹ par s nu nẹa'gă tu liva'di).* G: *voy să leg ka'pŕa a nǫa'stă di paŕ ka s nu pǫa'tă s fu'gă tu liva'di.* H: *voy s leg ka'pra nǫa'stră de par ka s nu pǫa'tă s fu'gă s nẹa'gă tu liva'di.* I: *voy s leg ka'pra nǫa'stră de pa'ru ka s nu pǫa'tă s fugă tu liva'di.* J: *voy s ǫ leg ka'pra a nǫa'stă de paŕ ka s nu fu'gă tu a'γru.* K:

voy s leg ka'pŗa a nò'stă di par ka nu poa'ti s fu'gă tu liva'di. L: *(s u legă'm ka'pŗa di paŗ ka s nu fu'gă pit mu'ntsĭ).*

L: *s u = să o.*

14. Voiam să înţărcăm iedul (căpriţa) nostru, dar e încă prea crud (slab) „nous voulions sevrer notre chevreau, mais il est encore trop faible". A, B: *vrŗa'm s kurmă'm yedl a no'stu, dar ye ni'ngă mult slab.* C: *vŗa'm s kuŗmă'm ye'du-a no'stu, ma ye'ste ni'ngă mult slab.* D: *voy s kurm e'du a no'stu, a'la è'ste slab.* E: *voy s kuŗm ye'du nost', ma-y sab.* F: *voy s kurm ye'du nost', ye mult slab.* G: *vŗem s kuŗmă'm yed a no'stu, ma ye'ste ni'ngă slab.* H: *vrŗa'm să kurmè'm yed a nost, m è'sti mult slab.* I: *vrŗa'm s kurmè'm yed dŗ-a' no'stu, ma ya'ste slab.* J: *vrem s kurmă'm yed a nost, yă'stĭ mult slab.* K: *vrem s pîrtsă'm ye'du-a nost, da'kă èsti mult slab.* L: *(s împăŗtsă'm ye'du di mă'sa).*

15. Ţapul e sprinten; uite-l cum sare „le bouc est agile; regarde-le gambader". (A, B, I, J: *părč; mutrŗa'-l kum arsa're.* C: *pă'ŗčyu; mutŗŗa'-l kum aŗsa'ŗe.* D: *pè'rčyu; mutrŗa' kum arsăro'.* E: *părč; mutŗŗa' kum aŗsa'ŗe.* F: *tsap pă'rčyu; mutrŗa'-l kum arsa're.* G: *păŗč; mutŗŗa' kum aŗsa'ŗe.* H: *pèrč; mutrŗa'-l kum arsa're.* K: *părč; mutrŗa' kum arsa'ri.* L: *tsap păŗč; mutŗĭ'tsyu kum aŗsa'ŗe).*

16. Turmă de oi „troupeau de moutons". A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L: *kupi'y di oy.*

17. Cioban (păcurar) „berger". A, B, F, H, I, J, K: *pikura'r.* C, G, L: *pikuŗa'ŗ.* D: *pikura'ru.* E: *pikuŗa'ŗu a o'yŗu.*

18. Cioban dela capre „chevrier". A: *pikura'r di kă'pri; kăpra'r.* C: *pikuŗa'ŗ di kă'pŗi; kăpŗa'ŗ.* D, F, H, J: *kăpra'ru.* E: *kăpŗa'ŗu a kă'pŗu.* G: *kăpŗa'ŗu.* I, L: *kăpă'ŗa'ŗ.* K: *pikura'r di kă'pi.*

19. Oi sterpe „brebis stériles (brehaignes)". A, D, F, K: *oy stè'rpi.* B, I: *oy stèrpe.* C: *oy stèŗpe.* E, G, L: *oy ste'ŗpi.* H: *oy ste'rpi.* J: *oy stŗa'rpi.*

Oi fătătoare „brebis portières". E, L: *oy mitŗi'tse.* F, J, K: *oy mătri'tse.* H: *oy metri'tse.* I: *oy măt'ri'tse.*

20. Părinţii mei aveau o oaie care a fătat trei miei „mes parents avaient une brebis qui a donné trois agneaux". A: *pări'ntsil'i a me'll'i avŗa' un oa'ye ka're fetă' trey ńe'll'i.* B: *pîri'ntsl'i*

a ńe'l'ĭ avẹa' u'nă ọa'ye ka're fetă' trey ńe'l'i. C: *pări'ntsil' ay ńe'l'i avẹa' u'nă ọa'yă ka'ře fetă' tře'y ńe'l'i.* D: *pări'ntsiy a ńey avẹa' u'nă ọ^a'yă ka're fetă' trey ńe'l'i.* E: *păři'ntsl'i a ńe'l'i avẹa' nă ọaye tsi fetă' třey ńe'l'ĭ.* F: *pări'ntsl'i a ńey avẹa' nă ọa'ye fetă' trey ńey.* G: *păři'ntsli a ńe'l'i avẹa' nă ọa'ye fe'tsi třey ńe'l'i.* H: *pări'ntsl'i a ńe'l'ĭ avẹa' nă ọa'ye fetă' și fe'tse trey ńey.* I: *pri'ntsl'i a ńe'l'i avẹa' nă ọa'ye fẹa'tsi trey ńe'l'i.* J: *pări'ntsl'i a ńey avẹa' nă ọa'ye fetă' trey ńey.* K: *pări'ntsl'i a ńe'l'i avẹa' u'nă ò'ye fită' trey ńe'l'ĭ.* L: (*de'la ta'tu a ńew u'nă ọaye avẹa' fe'tsĭ doy ńe'l'ĭ*).

21. Cioc(ul cocoşului) „bec (du coq)". B, I: *kărînta're.* C: *kărînta'ře.* D: *kărînta'na.* E, G: *kărînta'ne.* F, J: *kărînta're.* H: *kărînta'nă.* K: *krînta'ni.* L: *kărînta'nă.*

Creasta (cocoşului) „la crête (du coq)". F, K: *krẹa'stă.* H: *kre'să.* I, J, L: *ğyu'fkă.*

22. Cocoşel „petit coq". B, C, E, F, G, H, I, J, K: *kukuti'č.* D, L: *kukuti'čyu.*

23. Găinile noastre se urcă pe gratii „nos poules vont jucher sur le perchoir". A, B: *gă'l'i'nile a nọa'ste se-ali'nă pi lẹa'mne.* C: *gă'l'i'nl'e a nọa'ste se-ali'nă pi le'me.* D: *gă'y'nl'e a nọa'ste se-alina'ră pi le'me.* E: *gă'l'i'nile a nọa'ste se-a'lină pi le'me.* F: *gă'l'i'ńili a nọa'ste se-ali'nă pi le'mi.* G: *gă'l'i'nile a nọa'ste se-adu'nă pi le'me.* H: *gă'l'i'nli a nọa'ste se-ali'nă pi le'mi.* I: *gă'l'i'nl'i a nọa'ste se-ali'nă pi le'me.* J: *gă'l'i'niy a nọa'ste se-ali'nă pi le'mi.* K: *gă'l'i'nl'i a nò'sti se-ali'n pi le'mi.* L: *gă'l'i'nl'ẹ a nọa'sti se-ali'n pi le'mne.*

24. Clocesc „elles couvent". A, B, C: *kluče'sk.* D: *kluče'sk.* E: *klo͡tsă'st.* F: *kluče'sku.* G: *kulčesk tu kuba'yř.* H: *kultsă'st.* J: *kulčă'sku.* K: *kulčă'sk.* L: (*kulče'ř*ă).

25. Cloşca vede de pui „la couveuse soigne les poussins". A: *klo'ška vè'de di pu'l'ĭ.* B: *klo'čya vè'de di pu'l'i.* C: *klo'čya ve'de ti pu'l'ĭ.* D: *klo'čka y-adu'nă pu'l'e.* E: *klo͡'ča y-adu'nă pu'l'ĭ.* F: *klo'čya vẹa'de di pu'l'ĭ.* G: *klo'čya mutře'šte pu'l'i.* H: *klo'čya adu'nă pu'l'ẹ.* I: *klo'čya tra'dze pu'l'e.* J: *klo'čya vẹa'di ti pu'l'i.* K: *klo'čka kluče'šti di pu'l'i.* L: *klo'čka mutře'šte pu'l'e.*

D: mai de grabă *pu'ye.*

26. Au isprăvit de ouat „elles ont fini de pondre". A, B, D, F, I: *bitisi'ră de-a uwa're.* C, E, G: *bitisi'ř*ă *de-a uwa'ře.* H: *bitisi'ră de-a uwa'rẹ.* J: *bitisi'ră de-a oa're.* K: *bitisi'ră di uwa'ri.* L: *pîksi'ř*ă *di uwa'ři.*

27. Ai un cîine frumos „tu as un beau chien". A, E, I: *ay un kî'ni muša't.* B, C: *ay un kî'ni bun.* D, H, K: *ay un kə̂'ni muša't.* F, G, J, L: *ay un kə'ni muša't.*

28. Chiamă-ţi cîinele „appelle ton chien". A, C: *akl'a'mă-tsĭ kî'nili.* B, D, F, G, I, J: *anga'nă kə'nili.* E: *anga'nă kî'nili.* H: *anga'nă kə̂'nili.* K, L: *anga'nu kə'nili.*

29. Nu face decît să latre de dimineaţa pînă seara „il ne fait qu'aboyer du matin au soir". A: *nu fa'tsi dekî't să la'tri di tahina' pî'nă sęa'ra.* B: *nu fa'tsi altsiva' ma la'tră di taχina' pî'nă sęa'ra.* C: *nu fa'tsi altsiva' ma la'tră di taχina' pî'nă sęa'ŕa.* D: *ala'tră di sęa'ra pănă dimęa'tsa.* E: *aŕa'tră di sęa'ŕa pă'nă dimęa'tsa.* F: *nu fa'tsi s ala'tră di tahina' pă'nă sęa'ra.* H: *nu fa'tsi kə̂'nili s ala'tri di dimęa'tsa pę'nă sęa'ra.* I: *nu fa'tsi kə'nili s ala'tre di taχina' pî'nă sęa'ra.* J: *nu fa'tsi dekə't s ala'tră di tahina' pă'nă sęa'ra.* K: *nu fa'tsi dekə't s ala'tr di taχina' pă'nă sęa'ra.* L: (*nu e'sti bun kə'nili tse-ala'tră di dimnęa'tsa pă'nă sa'ŕa*).

30. Pisică „chat". A, B, C, D, E, F, H, I, J, K: *ma'tsă.* G: *ma'tsă.* L: *pă'sa.*

31. Cotoiul vostru e mai mare ca al nostru „votre matou est plus grand que le nôtre". A, D, F, I: *mačyo'ku-a vost e ma ma're de-a no'stu.* B: *mačyo'ku-a vost e ma ma'rę de-a no'stu.* C, E, G, L: *mačyo'ku-a vost e ma ma're de-a no'stu.* H: *mačyo'ku-a vost e'sti ma ma're de-a no'stu.* J: *mačyo'ku a no'st ma mare de-a vo'st'.* K: *mačyo'ku-a vost è'sti ma ma'ri de-a no'stu.*

32. Gîsca e grasă „l'oie est grasse". A, B, F, H, I: *pa'ta-y gra'să.* C, G: *pa'ta-y gŕa'să.* D: *pa'ta è'sti gra'să.* E: *pa'tă gŕa'să.* J: *pa'ta ę gra'să.* K: *pa'ta è'sti gra'să.* L: *pa'ta-y gŕę'a'să.*

33. Curcă „dinde". A, G: *misk θè'men.* B, C: *misk θęa'men.* D: *mi'sku θęa'men.* E, H: *mi'skă θe'minĕ.* F: *misk şĕ'men.* I: *mi'skă θęa'mine.* J: *mi'skă θęa'minĕ.* K: *misk θęa'năm.* L: *mi'ska.*

34. Gînsacul acela e rău „ce jars est méchant". B, I: *pa'ta tsęa'wo ya'ste ŕa'wă.* C: *pa'ta tsęa'wo ya'ste ŕa'wă.* D: *pa'ta atsa' è'sti ŕa'wă.* E: *pa'ta tsa' i ŕa'wă.* F: *pa'ta tsęa' ya'ste ra'wă.* G: *pa'ta tsa' i zu'ŕă.* H: *pa'ta atsa' e'sti ŕa'wă.* J: *pa'ta tsęa'wo e'sti ŕa'wă.* K: *pa'ta atsa' è'sti ra'wă.* L: *pa'ta (a)tsa' è'sti ŕa'wă.*

35. Boboc de gîscă „oison". A, B, C, E, F, G, I, K: *pul' di pa'tă.* D: *puy di pa'tă.* H: *pu'l'ă di pa'tă.* L: *pato'k^{u} ńi'ku.*

36. Răţoi „canard (mâle)". A: *rọsa'k.* B, I: *rusa'k.* C: *ŕosa'k.* D: *ŕos.* E: *ŕọsa'ku.* F: *ros.* G: *ŕusa'k.* H: *ɣirmino'.* J: *ros.* K: *rosa'k.* L: *ŕusa'ku.*

37. Raţă „canne". A, B, D, H, I, J, K: *ro'să.* C, L: *ŕo'să.* E: *ŕo'sa.* F: *ro'sa.* G: *ŕos.*

38. Mistreţul fuge „le sanglier court". A, I: *po'rku a'gru fu'dzẹ.* B: *po'rku a'ɣru fu'dzẹ.* C: *po'ŕku a'gŕu fu'dzi.* D: *po'rku a'ɣur fu'dzi.* E: *po'ŕku a'ɣŕu fu'dzi.* F, J, K: *po'rku a'ɣru fu'dzi.* G: *poŕk a'ɣŕu fu'dzi.* H: *po'rku a'gru fu'dzi.* L: (*poŕk a'ɣŕu*).

39. Veveriţă „écureuil". A: *virviri'tsă.* B, C, I: *kuna've.* D, E, F, G, H, J: *kuna'vi.* K, L: *kuna'ði.*

40. Cerbii stau în munţi „les cerfs habitent la montagne". A: *tse'rgil'i staw tu mu'ntsĭ.* B, F: *tse'rgiy sta' tu mu'ntsĭ.* C: *tse'ŕgil' sta' tu munts.* D: *tse'rge sta' tu mu'ntsĭ.* E: *tsă'ŕgiy sta' tu mu'ntsĭ.* G: *tse'ŕgiy sta' tu mu'ntsĭ.* H, J: *tse'rgil' sta' tu mu'ntsĭ.* I: *tse'rgil'i sta' tu băr.* K: *ndre'l'i staw tu mu'ntsĭ.*

L nu cunoaşte cuvîntul.

41. Iepurele e bun de mîncat „le lièvre est bon à manger". A: *l'e'puru e bun te-amîka'ri.* B: *l'e'puru e bun de-amîka'ri.* C: *l'e'puŕu e bun de-amîka'ŕi.* D: *ye'puru è'sti bun ti mîka'ri.* E: *l'e'puŕu e bun te-amîka'ŕi.* F: *l'e'puru ya'sti bun te-amîka'ri.* G: *l'e'puŕu e bun te-amĩka'ŕi.* H: *ye'purẹ e'sti bun ti mîka'ri.* I: *l'e'puru ye'ste bun te-amîka'ŕi.* J: *l'e'puru e bun te-amîka're.* K: *l'e'puru è'sti bun di mîka'ri.* L: *l'e'puŕu ti mîka'ŕi ye' bun.*

42. Vulpea-i vicleană „le renard est rusé". A: *vu'lpẹa-y şirea'tă.* B: *vu'lpẹa te-aŕă'de mult.* C: *vu'lpẹa te-aŕă'de mu'lt.* D: *vu'lpẹa te-aŕă'di mu'lt[u].* F: *vu'lpẹa te-ară'de mult.* E, H: *vu'lpẹa te-aŕă'di mult.* G: *vu'lpẹa ŕă'de mult.* I: *vu'lpẹa ară'de mu'lt[u].* J: *vu'lpẹa ră'dẹ mult.* K: *vu'lpẹa te-ară'di mult.*

43. S'a pus musca (strechea) pe ele „le taon s'est attaché aux bestiaux". A: *le-akătsă' mu'ska pi ya'le.* B, C, D: *le-akătsă' mu'ska š fug.* E, G: *le-akătsă' mu'ska pi ye'le.* F: *le-aḳătsă' mu'ska pi ya'le.* H: *l intră' mu'ska a pră'vzi[l]or.* I: *le-aka'tsă mu'ska pră'vzile.* J: *aka'tsă mu'ska pi prâvs.* K: *akătsă' mu'ska pi prăvs.* L: (*le-akătsă' bubuli'ka ka'yl'i*).

44. Bondar „frelon". B, C, D, E, H, I, J: *da'văn.* F: *da'vọn.* G: *da'vă.* K: *bubuɣa'ŕ.* L: *bubuɣa'ŕ.*

45. Aveţi stupi de albine „avez-vous des ruches?“. A: *ave'tsĭ stu'kʹĭ di ńa'ri.* C: *ave'tsĭ stu'kʹĭ di ńa'ŕi.* D: *ave'tsĭ stu'kʹĭ di ńè're.* E: *ave'tsĭ stu'kʹĭ di ńe'ŕe.* F: *ave'tsĭ stu'kʹi di ńą're.* H: *ave'tsĭ stu'kʹĭ di ńe'rę.* I: *ave'tsĭ stu'kʹĭ di ńe're.* J: *ave'tsĭ stu'kʹĭ di ńe'ri.* K: *ave'tsĭ stu'kʹĭ di ńè'ri.* L: (*ave'm stu'kʹĭ di n'e'rę*).

46. Am fost înţepat de o viespe „j'ai été piqué par une guêpe“. A: *fuy întsăpa't de-un ya'spe.* B, C: *fuy întsăpa't de-un ya'spi.* D: *mi tsăpă' un ye'spi.* E: *mi tsăpà' un ye'spe.* F: *mi ᵑtsĕpă' un ɣya'spi.* G: *mi ᵑtsepă' un ya'spi.* H: *mi ᵑtsepę' un ye'spi.* I: *mi ᵑtsepă' un ya'spe.* J: *fuy întsăpa't de-un yè'spi.* K: *fuy arŭ'pt di u'nă yè'spi.* L: *mi muškă' ye'spili.*

47. Păianjenul a prins o muscă „l'arraignée a attrapé une mouche“. A, F: *marama'nga agîtsă' nă mu'skă.* B: *marama'nga agătsă' nă mu'skă.* C: *mařama'nga aʒ̑îtsă' nă mu'skă.* D, H: *marama'nga akătsă' u'nă mu'skă.* E: *mařama'nga akîtsă' nă mu'skă.* G: *mařama'nga agîtsă' u'nă mu'skă.* I: *marama'nga agîtsă' u'nă mu'skă.* J: *marama'nga akîtsă' u'nă mu'skă.* K: *merima'ga agîtsă' u'nă mu'skă.* L: *meřima'ga akătsă' nă bubuli'kă.*

C: *aʒ̑îtsă*; *k* sonor, aproape de *ɣ*.

48. Greerul toarce toată noaptea „le grillon chante toute la nuit“. B, I: *kerkine'zu kî'ntă tu'tă nǫa'ptęa.* C: *kîŕkine'zu kî'ntă tu'tă nǫa'ptęa.* D: (*dzè'ndzeru*). E: *dze'ndzeŕu kî'ntă tu'tă nǫa'ptęa.* F: *kirkî'nezu kă'ntă tu'tă nǫaptęa* (*la strę'ka di ka'să*). G: *keŕkine'zu kă'ntă tu'tă nǫa'ptęa.* J: *kerkine'zu kă'ntă tu'tă nǫa'ptęa.* H: *karkale'tsu kẽ'ntă tu'tă nǫa'ptęa.* K: *karkale'tsu kî'ntă tu'tă nǫa'ptęa.* L: *kine'su kă'ntă tu'tă nǫa'ptęa.*

K: *karkale'tsu* cîntă ziua *tu kărǫa're* ; aceeaşi explicaţie o dau următorii: G: *dză'ndzăŕu*; I, J: *dză'ndzără*; H: *dzẽ'ndzăru*. L: *dze'ndzăŕu*.

49. Fluturii sboară „les papillons volent“. A: *fli'turi'li asbǫa'yră.* B: *fli'turu azbǫa'ŕă.* C: *fli'tura azbǫa'yŕă.* D: *fli'tura azbǫa'yră.* E: *fli'tuŕă azbǫa'yŕă.* F: *fli'turi azbǫa'yră.* G: *fli'tuŕi asbǫa'yŕă.* H: *fli'tuŕă azbǫa'ŕă.* I: *fli'turi azbǫa'ră.* J: *fli'tura azbǫa'yră.* K: *fli'tură azbǫ'ŕă.* L: *fli'tura azbä'ŕę.*

50. Furnica e harnică „la fourmi est active“. A, B: *furi'ga i lukrîtǫa'ri.* C: *fuŕi'ga e'ste lukŕătǫa'ŕă.* D: *furi'ga lukręa'dză.* E: *furi'ga ŕikătǫ'ŕi.* F: *furi'ga ęa'stę lukătǫa'ri.* H: *furi'ga lukręa'dză.* I: *furi'ga yâsti lukrîtǫa'ri.* J: *furi'ga yè'sti lăkătǫa'ŕă.* K: *furi'ga è'sti lukîrtǫa'ri.* L: *fuŕi'ga ë'sti lukătǫa'ŕi.*

51. Furnicarul ăsta e cît o moviliţă „cette fourmilière est aussi haute qu'un monticule". B: *sto'gu de furi'dzĭ l-aw fa'ptă kît u'nă măgu'lă.* C: *sto'gu de furi'dzĭ l-waŕ fa'ptă kît u'nă măɣu'lă.* D: *sto'gu de furi'dzĭ l-or fa'ptă ka u'nă dzęa'nă.* E: *sto'gu di furi'dzĭ aŕ fa'ptă kît u'nă măɣu'ŕă.* F: *sto'gu di fri'dzĭ l-ăr fa'ptă un lok kăt u'nă măɣu'lă.* G: *sto'gu di furi'dzĭ l-aw fapt kît u'nă măɣu'lă.* H: *sto'gu di furi'dzĭ l-aw fa'ptă kît u'nă măɣu'lă.* I: *sto'gu de furi'dzĭ ᵽ-l fa'ptă kît u'nă măɣu'lă.* J: *sto'gu di furi'dzĭ l-or fa'ptă măɣu'lă.* K: *sto'gu de furi'dzĭ l-war fa'ptă kăt u'nă măru'l'ă.* L: *sto'gu de furi'dzĭ l-waŕ faptă go'ğęa ma'ŕe.*

F: *l* din *l-ăr* e de abia perceptibil; poate fi velar (*ł*).

52. Păduche „pou". A, H, I, K: *bidu'kl'u.* B: *bidu'kl'i.* C, E, G, J, L: *bidu'kl'.* D: *bidu'klu.* F: *bidu'k'.*

H: mai de grabă *bidu'k'u.*

53. Puricele pişcă „la puce mord". A, B, D, F, I, K: *pu'riku ki'pură.* C, E, G, L: *pu'ŕiku ki'pură.* H: *pu'riku ki'purę.* J: *pu'riku ti ki'pură.*

54. Peştele stă în apă „le poisson reste dans l'eau". A: *pęa'ştile stă tu a'pă.* B, C: *pęa'ştile sta tu a'pă.* D: *pe'ştile sta tu a'pă.* E: *pe'ştile sta ᵽtŕu a'pă.* F: *pęa'ştili sta ᵽtru a'pă.* G: *pe'ştile sta ᵽtŕu a'pă.* H: *pe'ştili sta ᵽtŗ a'pă.* I: *pęa'ştęle stă tu a'pă.* J: *pęa'ştile sta tu a'pă.* K: *pe'ştile sta tu a'pă.* L: *pe'ştile sta ᵽtŕu a'pă.*

55. Un stejar „un chêne". A, B, E, F, G, J, K, L: *un kupa'čyu.* C, D, H, I: *un kupa'č.*

56. O sută de fagi „cent hêtres". A, B, C, F, G, H, J: *u'nă su'tă di fa'dzĭ.* D, E: *u'nă su'tă de fa'dzĭ.* I: *u'na su'tă de fa'dsĭ.* K: *u'nă su'tă di yanu'ră.* L: *u'nă su'tă di fa'dzuŕe.*

57. Pe stejari găseşti ghindă şi pe fagi jir „les chênes portent des glands et les hêtres des faînes". A: *pi kupa'čĭ a'fli gl'i'ndură şi pi fa'dzĭ...* B: *pi kupa'čĭ a'fli gl'i'ndură şi pi fa'dzĭ a'fli gîstă'ńĭ a'ɣră.* C: *pi kupa'čĭ a'fli gl'i'nduŕă şi pi fa'dzĭ u'nă so'ye di gîstă'ńĭ a'ɣŕă.* D: *kupa'čyu a're gi'ndură; pi fa'dzĭ a're gîstę'ńe a'ɣri.* E: *pi kupa'čĭ a'ŕe gl'i'nduŕă; pi fa'dzĭ a'fli gîstă'ńĭ a'ɣŕi.* F: *kupa'čyu fa'tsi gl'i'nduŕĭ; fa'gu fa'tsi sămi'tsă a'ɣre.* G: *pi kupa'čĭ a'fli gl'i'nduŕă şi pi fa'dzĭ gîstă'ńĭ a'ɣŕă.* H: *kupa'čyu a're gl'i'nduŕĭ, fa'gu a're gîstă'ńe a'ɣre.* I: *pi kupa'č a're gl'i'nduri, pi fa'dsĭ*

a're gîstă'ńi a'ɣăre. J: *pi kupa'čĭ a'fli gl'i'ndură ši pi fa'dzĭ gîstă'ńĭ a'ɣri.* L: *pi kupa'čĭ a'fli do'kăře ši pi fa'gtři gîstă'ńĭ a'ɣře.*

A nu cunoaște cuvîntul care corespunde dr. *jir*; K n'a dat nici un răspuns.

58. Bradul crește la munte „le sapin croît à la montagne". A, B, I: *bra'dul akrè'šte tu mu'nte.* C: *bře'dul akřè'šte tu mu'nte.* D, K: *bra'du akrè'šti tu mu'nti.* E: *břadu akřè'šti tu mu'nti.* F: *bradul akrę'šti tu mu'nti.* G: *bře'dul akře'šti tu mu'nti.* H: *bra'du kre'šte tu mu'nti.* J: *bra'dul akrè'šti tu mu'nti.* L: *bře'du křè'šti tu mu'nti.*

59. Pin „pin". B, C, E, F, G: *dzęa'dă.* D: *dza'da.* H, I: *dza'dă.* J: *dzęa'dă.* K, L: *dzè'dă.*

60. Pinul are pere „le pin a des pommes". B, F: *dzęa'da a're bušuli'y.* C, G: *dzęa'da a'ře bušuli'y.* D: *dza'da a're kukuli'či.* H, I: *dza'da a're bušuli'y.* J: *dzęa'da a'ri bušuli'y.* K: *dzè'da a're bušuli'y.* L: *dzè'da a'ři măřu'l'i.*

61. Frasin „frêne". C, G: *fře'psin.* D: *fra'psin.* E: *fře'psîn.* I: *fra'psîn.* F: *fra'psîn.* H: *fře'psîn.* J: *fra'psinu.* K: *fra'psun.* L: *fře'psun.*

62. Platan „platane". C, E: *pře'tan.* F, G: *pla'tan.* D: *řapu.* H: *řapu.* I: *pla'tăn.* J: *pla'tăn.* K: *řa'pun.* L: *pa'ltôn.*

63. Carpen „charme". A, B: *ka'rpen.* C, E: *ka'řpin.* D, F, J: *ka'rpin.* G: *ka'řpen.* H: *ka'rpęn.* I: *ka'rpîn.* K: *ško'ðă.* L: *škoz.*

64. Plopii au crescut lîngă casa noastră „les peupliers ont poussé près de notre maison". A: *plu'kil'i akresku'ră ni'ngă ka'sa nọa'stă.* B: *plu'k'iy akresku'ră ni'ngă ka'sa nọa'stră.* C: *plu'k'il' akresku'ră ni'ngă ka'sa nọa'stă.* D: *plu'k'iy akrîsku'ră ni'ngă ka'sa a nọastă.* E: *plu'k'l'i akrîsku'ře ni'ngă ka'sa nọa'stă.* F: *pl'u'k'irĭ akresku'ră ni'ngă ka'sa nọa'stă.* G: *pl'u'kl'i akřesku'ře ni'ngă ka'sa nọa'stă.* H: *plu'k'l'e akresku'ră ni'ngă ka'sa a nọa'stă.* I: *pl'u'kl'i akresku'ră la ka'sa nọa'stă.* J: *pl'u'kili akresku'ră ni'ngă ka'sa nọa'stă.* K: *pl'u'kil' akresku'ră ni'ngă ka'sa nò'stă.* L: *pl'u'k'l'i s křesku'ře ni'ngă ka'sa nọa'stă.*

65. Salcia crește la mlaștină „le saule pousse dans les marais". A, F, I: *sa'ltsa krę'šti tu mučę'ră.* B: *sa'ltsa krę'šte tu mučę'ră.* C: *sa'ltsa kře'šte tu mučę'ře.* D, J, K: *sa'ltsa krè'šti tu mučę'ră.* E, G: *sa'ltsa kře'šti tu mučę'ře.* H: *sa'ltsa kre'šti tu mučę'ře.* L: *sa'ltsa křè'šti tu ba'ltă.*

66. Lemn de soc „bois de sureau". A: *lemn di so'k'yu.* B, C, D, E, G, I: *lem di so'k'ye.* F: *lem di so'k'i.* H: *lem di pro'fku.* J. *lem di so'k'u.* K: *lem di štok.* L: *lem di štog.*

67. Vezi să nu cazi în mărăcini „tâche de ne pas tomber dans les ronces". A, B, C, E, F, H, J, L: *ve'dzĭ s nu ka'dzĭ tu sk'i'ńĭ.* D, K: *mutrę' s nu ka'dzĭ tu sk'i'ńĭ.* G: *ve'dzĭ s nu ka'zĭ tu sk'ińĭ.* I: *ve'dzĭ s nu ka'dzĭ tu ski'nĭ.*

68. Trandafirul miroase frumos „la rose sent bon". A, D: *trandafi'la aňurdzè'šti muša't.* C: *třandafi'la aňuřdze'šti muša't.* E: *třandafi'řa aňuřdze'šti muša't.* F: *trandafi'la aňurdzę'šti muša't.* G: *třandafi'la aňurdze'šti muša't.* H: *trandafi'la aňuřdze'šti muša'tă.* I: *trandafi'la aňuřdzę'šti mušę'tă.* J: *trandafi'lă aňurdzè'šti muša't'* K: *trandafi'u aňurdzè'šti muša't.* L: *trandafi'řu a'ři vò'χă muša'tă.*

69. Măceşul a înflorit „l'églantier a fleuri". A, B, D, F, H, I, J: *kurubi'tsu flĭturisi'.* C, E, G: *kuřubi'tsu flĭtuřisi'.* K: *kulumbri' z defè'tsi lili'čęa.* L: *kuřubi'ßu dè'di.*

70. Ferigă „fougère". A, D, H, J, K: *fè'rikă.* B, I: *fęa'rikă.* C: *fęa'řikă.* E, G, L: *fè'řikă.* F: *fęa'rikă.*

71. Mărul nostru e dulce „notre pomme est douce". A, B: *me'ru a nost' e du'ltsi.* C, G: *me'řu a nost' e du'ltsi.* D: *merū a nost è'sti du'ltsi.* E: *me'řu a nost e'ste du'ltsi.* F: *me'rū a nost yę'sti du'ltsi.* H: *me'řu a nost lę fa'tsi me'řili du'ltsi.* I: *me'rū a nost e'sti du'ltsi.* J: *me'rū a nost ye du'ltsi.* K: *me'ru a nost è'sti du'ltsi.* L: *me'řu a nost e du'ltsę.*

72. Nuc, nucă „noyer, noix". A, B, C, E: *nuk, nu'kă.* D, K, L: *nu'ku, nu'kă,* F, G, H, I, J: *nu'ku, nu'kă.*

73. Alun „noisetier". A, B, C, D, F, G, H, I, J, K, L: *alu'n.* E: *ařu'n.*

74. Prunele se coc toamna „les prunes mûrissent en automne". A, B, D, F, I, K: *pu'răli s kok tọa'mna.* C, E: *pu'řăli s kok tọa'mna.* G: *pu'řăli s kok vęa'řa.* H: *pu'răli s fak tọa'mna.* J: *pu'rāli s kok tọa'mna.* L: *puřu'nili s kò'pseřă.*

„Prunier". F: *purī i'mir.* I, J: *purī i'mbru.* H, K: *purī i'mir.* L: *pur i'mur.* „Prunellier". F, H, I, J: *purī a'γru.* K: *pu'rū a'γru.* L: *puřu'n a'γřu.* „Prunier qui produit des prunes hâtives". F, J, L: [*purī*] *gîřk'i'ń.* I: *gîrk'i'ńe.* H: *gîřk'i'ń.* K: *gîlk'i'ń.*

75. Merii încep să înflorească; cireşii au început să înflorească acum opt zile „les pommiers commencent à fleurir; les cerisiers ont déjà commencé il y a huit jours". A, B: *me'rl'i aχurχe'sk s fliturisęa'skă; čire'šl'i aχurχi'ră s fliturisęa'skă to'ra o'ptu dză'li.* C, G: *me'ŕl'i aχuŕχe'sk s flituŕisęa'skă; čiŕe'šl'i aχuŕχi'ŕă s flituŕisęa'skă to'ŕa o'ptu dză'li.* D: *me'rye fliturisi'ră; čęre'šye fliturisi'ră s fa'kă čiręa'še.* E: *me'ŕil'i aχuŕχe'sk s flituŕisęa'skă; ciŕe'šl'i aχuŕχi'ŕă s flituŕisęa'skă tu o'ptu dză'li.* F: *meril'i aχurχi'ră s fliturisęa'skă; čire'šl'i aχurχi'ră s fliturizęa'skă la o'ptu dză'li.* H: *me'rl'e aχurχe'sk s fliturisęa'skă; čire'šl'e aχurχi'ră s fliturisęa'skă to'ra ti o'ptu dză'li.* I: *me'ril'e aχurχe'sk s fliturisęa'skă; čire'šl' aχurχi'ră s fliturisęa'skă tu o'ptu dză'li.* J: *me'rl'e săn mu'ltsĭ fliturise'sk; čire'šil' ahurhi'ră s fliturisęa'skă to'ra o'ptu dză'li.* K: *me'ril'i z defe'ltsiră; čire'šl'i aχurχi'ră si' z defa'kă to'ra o'ptu dză'li.* L: *me'ŕu aχuŕχi' s flituŕisęa'skă; čiŕęa'šu aχuŕχi' s flituŕisęa'skă ti o'ptu dză'li.*

76. Spin „épine". A, B, D, F, G, H, I, J, K, L: *sk'in.* C: *sčin.*

77. Rădăcină „racine". A, D, F, H, I, J, K: *rădzăti'nă.* B: *ŕădzăti'nă.* C, E, G, L: *ŕădzăti'nă.*

78. Foaie „feuille". A, B, D, F, I, J, K: *fră'ndză.* C, E, G, L: *ŕă'ndză.* H: *frẽndză.*

79. Scoarţă (coaje) „écorce". A, B, C, E: *kọa'jă.* D: *kọ̀a'jă.* F: *kọa'jye.* G: *kọa'jă.* I: *kọa'jyă.* J: *kọa'je.* K: *kò'jă.*

80. Lemne de iarnă „du bois pour l'hiver". A: *lęa'me ti di ya'ră.* B: *lęa'me ti di ya'ŕă.* C, E, G: *le'me ti di ya'ŕă.* D: *lè'mi ti ya'ŕa.* F: *lęa'mni ti di ya'ră.* H: *le'mi ti di yaŕă.* I: *lè'mi ti di ya'ŕă.* J: *lęa'mi ti di ya'ŕă.* K: *lęa'mi di ya'ŕă.* L: *le'mi ti ya'ŕă.*

81. Vîntul apleacă pomii; uită-te cum se îndoaie mărul ăsta „le vent fait plier les arbres; regarde comme ce pommier plie". A: *vi'mtu aplęa'kă po'ńl'i; ya' mutręa' kum s du'plikă me'ru ai'stu.* B: *vi'ntu aplęa'kă po'ńi^{U}; ya' mutręa' kum s du'plikă me'ŕu.* C: *vi'ntu aplęa'kă pońl'; ya' mutŕęa' kum s du'plikă me'ŕu aist'.* D: *vi'ntu s tra'dzi mult kăt se-aplęa'kă de'dzili; ya' mutręa' kum s indu'plikă me'ŕu.* E: *vi'ntu a spaŕt po'ńl'i; ya' mutŕęa' kum s du'plikă me'ŕu ai'stu.* F: *vi'ntu aplęa'kă po'ńl'i; ya' mutręa' kum s du'plikă me'ru ai'stu.* G: *vi'ntu aplęa'kă po'ńl'ı; ya' mutŕęa' kum s du'plikă me'ŕu ai'stu.* H: *vi'ntu aplęa'kă po'ń^{U}i; ya' mutręa' kum s du'plikă me'rl'e.* I: *vi'ntu aplęa'kă po'ńl'e; ya' mutręa' kum s du'plikă me'ŕu aistu.* J:

vi'ntu aplęa'kă po'ńl'e; ya' mutręa' kum s du'plikă me'ru ai'stu. K: *vi'ntu apu'nă po'ńl'i; ya' mutręa' kum strẽ'mbă me'ru ai'stu*. L: *vint zuŕ s uŕu'pă po'ńl'ă; mutŕęa' s ndu'plikă me'ŕu di li'vă*.

82. Am înghiţit un sîmbure „j'ai avalé un noyau". A, B, C, E, F, G, H, I, J, K, L: *skăpita'y un os*. D: *skăpęta'y un os*.

83. Fragi „fraises". A, B, F, H, I, J: *lilištru'fi*. C: *lulušťru'fi*. D: *liystru'fi*. E: *lilistŕu'fi*. G: *lilištŕu'fi*. K: *lilištrü'vi*. L: *mučęa'š*.

84. Mure „mûres". D, H: *mana'zi*. G: *mᵘna'zi*. I, K, L: *mâna'zi*. J: *mîna'zi*.

85. Iarba rea creşte iute „la mauvaise herbe croît vite". A, I: *ya'rba ra'wo akręa'šte aɣo'ńa*. B: *ya'rba ra'wo kręa'šte aɣo'ńa*. C: *ya'ŕba ŕa'o kŕe'šte aɣo'ńa*. D: *ya'rba uŕu'tă akrë'šte aɣo'ńa*. E: *ya'ŕba ŕa'wă akŕęa'šte aɣo'ńa*. F: *ya'rba ra'wo akręa'š'ti aɣo'ńa*. G: *ya'ŕba ŕa'wo akŕe'šte aɣo'ńa*. H: *ya'rba kre'šti aɣo'ńa*. J: *ya'rba ra'wo akrë'šti aɣo'ńa*. K: *ya'rba ra'wă s ʃa'tsi aɣo'ńa*. L: *ya'rbă sla'bă kre'štę mult aɣo'ńa*.

86. Poamele astea sînt bune „ces fruits ont bon goût". A, C: *pǫa'mili ai'sti sînt bu'ni*. B: *pǫa'mele ai'ste sînt bu'ne*. D: *pǫᵃmili ai'sti sẽ'ntu bu'ni*. H: *pǫa'mili ai'sti sẽ'ntu bu'ni*. E, G, K: *pǫa'mili ai'sti sănt bu'ni*. F, I: *pǫa'meli ai'sti sănt bu'ni*. J: *pǫa'mili ai'sti săn bu'ni*. L: *pǫa'mili ai'sti sănt mult bu'ni*.

87. Vinul ăsta e amar „ce vin a un goût amer". A, B, I: *ɣi'nu ai'st ya'sti ama'r*. C: *ɣi'nu ai'st' e'ste ama'ŕᵘ*. D: *ɣi'nu ai'stᵘ è'sti ama'ŕ*. E: *ɣi'nu ai'st ye'sti ama'ŕ*. F: *ai'st ɣin yǫsti ama'r*. G. *ɣi'nu ai'st ye'ste ama'ŕ*. H: *ɣi'nu ai'st e'sti ama'ŕ*. J: *ɣi'nu ai'st yè'sti amaŕᵘ*. K: *ɣi'nu ai'st è'sti ama'ŕ*. L: *ɣi'nu ai'st e'sti mult ama'ŕ*.

88. O să fiarbă „ça va cuire". A, C, J: *va s hya'rbă*. B, F, H, I, K: *va s χya'rbă*. D: *ala' su s hya'rbă*. E: *ala' su s χya'ŕbă*. G: *va s χyaŕbă*. L: *s ya'rbă*.

89. In „lin". A, E, F, G, H, I, K, L: *l'in*. B, C: *ᵘ'in*. J: *ᵘi'nu*.

90. Dărăceşte lînă „il (elle) carde de la laine". A, B: *ska'rmină li'nă*. F, I: *ska'rmi ă lă'nă*. C: *ska'ŕmină lă'nă*. D: *ska'rmęnă lẽ'na*. E: *ska'ŕmină ŕă'nă*. G, L: *ska'ŕmină lǫnă*. J: *ska'rmină lǫnă*. H, K: *ska'rmină lẽ'nă*.

91. Focul nu arde bine „le feu ne brûle pas bien". A, B, I: *fo'ku nu a'rdi ǧine*. C: *fo'ku nu a'ŕdi ǧi'ni*. D, F, H, J, K: *fo'ku nu a'rdi*

ǧi'ni. E: *fo'ku nu a'řdi ǧi'ni*. G: *fo'ku nu a'řde bun*. L: *fo'ku nu a'řdi bu'nu*.

92. Paie „paille". A, C, H, J, K, L: *pa'l'ă*. B, E, F, I: *pa'l'e*. D: *pa'yă*. G: *pal'*.

93. Vezi să alegi bine ciupercile, să nu fie otrăvitoare „fais attention de bien choisir les champignons, afin qu'ils ne soient pas vénéneux". A: *ve'dzĭ s ale'dzĭ ǧi'ni bure'tsl'i, s nu hi'bă fărmăko'šĭ*. B, J: *ve'dzĭ s ale'dzĭ ǧi'ni bure'tsl'i, s nu χi'bă fărmăko'šĭ*. C: *ve'dzĭ s ale'dzĭ ǧi'ni bure'tsl'i, s nu hi'bă fărmăko'šĭ*. D: (*ve'dzĭ s ale'dzĭ bure'tsĭ bu'nĭ*). E: *vedzĭ s ale'dzĭ ǧi'ni bure'tsiy, s nu χi'bă fărmăko'šĭ*. F: *ve'dzĭ s ale'dzĭ ǧi'ni bure'tsiy, s nu χi'bă γyermino'šĭ*. G: *ve'dzĭ s ale'dzĭ ǧi'ni bure'tsĭ, s nu χi'bă fărmăko'šĭ*. H: *vedzĭ s-i ale'dzĭ ǧi'ni bure'tsi·li, s nu χi'bă ama'řĭ*. I: *ve'dzĭ s ale'dzĭ ǧi'ni bure'tsil', s nu χi'bă fărmăko'šĭ*. K: *mutrę'a' s ale'dzĭ ǧi'ni bure'tsl'i, s nu χi'bă ama'ři*. L: *mutřę'a' s ale'dzĭ ǧi'ni bure'tsl'i, s nu χi'bă ama'ři*.

94. Urzică „ortie". A, B, F, I, J, K: *urdzə'kă*. C, E: *urdzə'kă*. D: *urdzę'kă*. G: *urdzĭ'kă*. H: *urdzè'kă*. L: *urdzə'ka*.

95. Scaete „chardon". A, F, I, K: *ska'l'u*. B: *ska'l'i*. C: *ska'l'ă*. D: *ska'ye*. E: *ska'l'u*. G: *ska'l'ĭ*. H: *ska'l'e*. J, L: *skal'*.

96. Postav „drap (étoffe). A, B, C, D, E, F, G, H, I, K: *pusta'v*. J, L: *pusta'vu*.

97. Piele „cuir". A, C, D: *k'a'li*. B: *k'a'le*. E, F, L: *k'e'le*. G, H, I: *k'e'li*. J: *k'è'lę*. K: *k'è'li*.

98 (fig. 7). Fustă „jupe". A, B, C: *fu'stă*. D: *fusta'ńe*. E, J, K: *fu'stă, fusta'ńe*. F: *fusta'ńe*. G: *fu'stă, fusta'ńe*. H: *fusta'ni, fu'sta*. I: *fu'stă, fusta'ni*. L: *fu'sta, fusta'ńa*.

E: *fusta'ńe* = fusta de deasupra; *fu'stă* = fusta de dedesupt. F: *fusta'ńe* e numele vechi; *fu'stă* e termen nou.

99. Unu „un". A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L: *u'nă*.

100. Două „deux". A, B, C, D, E, I, J, L: *da'wă*. F, G: *da'u*. H. K, L: *daw*.

101. Trei „trois". A, B, D, F, H, K: *trey*. C, G: *tře'ye*. E: *tře*. I: *tre'ye*. J: *tre'i*. L: *třey*.

102. Patru „quatre". A, B, D, F, H, I, J, K: *pa'tru*. C, E, G, L: *pa'třu*.

Fig. 7 (n-l 98). Port femeiesc. 1. C, G, L: *šęami'ye*. D: *šęame'ya*. E: *šęami'*. 2. G: *šîgu'ni*. L: *šigu'ni*. 3. C: *fusta'ne*. D, E, G, L: *fusta'ni*. 4. E: *gunẽ'ṙă*. G: *gune'l*. L: *ile'kă*. 5. E: *puẓgya'wă*. G: *pudĭgya'ɯ*. 6. C: *misa'le*; *puδya'wu*. D: *misa'li*; *puδya'wu*. G: *misa'li*. L: *puṙγya'w*. 7. E, G, L: *pîṙpo'tsĭ*. 8. E: *pupu'tsă*. G: *pupu'tsî*. L: *păpu'tsă*. G, L: *tsăṙu'χĭ*. 9. E, L: *ti'zgă*. G: *ti'zgî*.

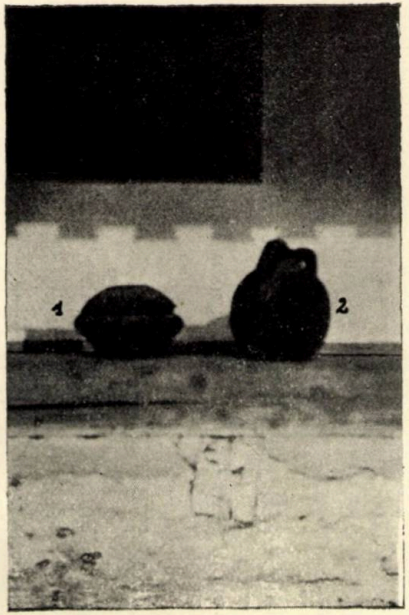

Fig. 8 (n-le 165 și 146). 1. *kipina'k*. 2. *po'čyu* (*sta'mna* e mai mare).

103. Cinci „cinq". A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, L: *tsi'ntsi*. K: *tsi'ntsĭ*.

104. Șase „six". A, C, D, J: *šę'si*. B, G: *šę'se*. E, H, I, K, L: *ša'si*.

105. Șapte „sept". A, B, C, D, J, L: *šę'pti*. E, F, H, I, K: *ša'pti*. G: *šę'ptę*.

106. Opt „huit". A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L: *o'ptu*.

107. Nouă „neuf". A, C, F, G, J, K: *na'u*. B, D, E, I: *na'wă*. H, L: *naw*.

108. Zece „dix". A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L: *dza'tsi*.

109. Unsprezece „onze". A: *ū'spră*. B: *u'spră*. C, L: *u'spřă*. D, F: *u'sprădza'tsi*. E, G: *uspʒ́*. J, K: *uspʒ*. H: *ūspřa'tsi*. I: *u'spratsi*.

A cunoaște și forma *ūsprădza'tsi* (vorbirea înceată).

110. Douăsprezece „douze". A: *da'wspră*. B: *da'uspră*. C: *da'uspřă*. D: *da'wăspră'dz*. E: *da'wspră*. F, I: *da'wspra'tsi*. G: *da'uspʒ́*. J: *da'uspʒ*. H: *da'wspřatsi*. K: *da'spʒ*. L: *da'wspřătsi*.

111. Treisprezece „treize". A: *tre'yspră*. B, J, K: *tre'yspʒ*. C, E, G: *tře'yspʒ́*. D, F: *tre'spredza'tsi*. H, I: *tře'spra'tsi*. L: *tře'ysprătsi*.

112. Paisprezece „quatorze". A: *pa'yspră*. B: *pa'yspʒ*. C: *pa'yspʒ́*. D, F, H: *pa'sprădza'tsi*. E, G: *pa'spʒ́*. I: *pa'spratsi*. J, K: *pa'spʒ*. L: *pa'yspřătsi*.

113. Cincisprezece „quinze". A: *tsi'spră*. B: *ći'spʒ*. C, G, L: *tsi'spʒ́*. D: *tsi'sprădz*. E: *ći'spʒ́*. F, H: *tsi'sprădza'tsi*. I: *tsispra'tsi*. J, K: *tsi'spʒ*.

114. Șaisprezece „seize". A: *ša'yspră*. B: *šę'spʒ*. C: *šę'spʒ́*. D: *ša'sprădz*. E, G, L: *ša'spʒ́*. F, H: *ša'sprădza'tsi*. I: *ša'spratsi*. J, K: *ša'spʒ*.

115. Șaptesprezece „dix-sept". A: *ša'ptespră*. B: *šę'ptspʒ*. C: *šę'ptspʒ́*. D: *šę'ptisprădz*. E, G: *ša'ptespʒ́*. F: *ša'ptsprăza'tsi*. H: *ša'ptesprădza'tsi*. I: *ša'ptespra'tsi*. J: *ša'ptespʒ*. K: *ša'ptspʒ*. L: *ša'ptispřătsă*.

116. Optsprezece „dix-huit". A: *o'ptuspră*. B, G, K: *o'ptspʒ*.

C: *o'ptuspʃ*. D: *o'ptusprə'dz*. E: *o'ptîspʃ*. F: *o'ptspрădza'tsi*. G: *o'ptspʃ*. H: *optăspрădza'tsi*. I: *o'ptuspra'tsi*. J: *o'ptuspʃ*. L: *o'ptîspřădzę̆a'tsi*.

117. Nouăsprezece „dix-neuf". A: *na'usprə*. B, K: *na'uspʃ*. C, G: *na'uspʃ*. D. *na'wăsprə'dz*. E: *na'wăspʃ*. F: *na'usprădza'tsi*. H: *na'wăspрădza'tsi*. I: *na'wspra'tsi*. J: *na'wspʃ*. L: *na'wăspřădza'tsi*.

118. Douăzeci „vingt". A, B, E, F, G, H, I, J, K: *γi'nγits*. C, D, L: *γĩ'γits*.

119. Douăzeci şi unu „vingt et un". A, I: *ə̃'sprins*. B: *ə'sprintsi*. C: *ə'spřăγi'nγits*. D: *ə'spruγi'nγits*. E, G: *uspřiγi'nγits*. F: *uspriγi'nγits*. H: *ə̃spriγ'inγits*. J: *ə'sprins*. K: *uspri'ns*. L: *ə'spʃγi'nγits*.

A cunoaşte şi forma *ə̃spriγi'nγits* (vorbirea înceată).

120. Şaptezeci „soixante-dix". A, G, K, L: *ša'pdzdə'sĭ*. B, C: *ša'pted^{z}ə'ts^{i}*. D: *ša'ptidzĕ't's*. E, F, H, J: *ša'ptedzə'tsi*. I: *ša'ptędzə'tsĭ*.

121. Nouăzeci „quatrevingt-dix". A, B, D, E, G, I, K, L: *na'wdzə'tsĭ*. C, J: *na'wădzə'tsĭ*. F: *na'udzə'tsĭ*. H: *na'wdzę̆'tsĭ*.

122. Ţese „(il ou elle) tisse". A, F, I, L: *n̯tsa'se*. B, E, G, H: *^{n}tsa'se*. C, J: *n̯tsa'si*. D: *tsa'se*. K: *tsa'si*.

123. Suveica (ţesătorului) „la navette du tisserand". A, B, C, D, E, F, I, J, K, L: *suva'lsă*. G, H: *suva'ltsă*.

124. E un hoţ; ar trebui să fie închis „c'est un voleur; on devrait le mettre en prison". A: *ye' un fur; lipsę̆a'šti s hi'bă n̯kl'i's*. B: *ye' u fur; lipsę̆a'šti s χi'bă n̯kl'i's*. C: *e'ste un fur; lipse'šti s χi'bă n̯kl'i's*. D: *ë'sti un fur; lipsę̆a'šti s hi'bă n̯kl'i's*. E: *e'sti un fuŕ; lipse'šte s χi'bă n̯kl'i's*. F: *yę̆a'sti un fur; lipsę̆a'šti s χi'bă hipsa'ni*. G: *ye'stę un fur; lipse'šte s lu aka'tsă*. H: *e'sti un fur; lipse'šti s χi'bă n̯kl'i's*. I: *ya'sti un fur; lipsę̆a'šti s χi'bă n̯kl'i's*. J: *yë'sti un fur; lipsë'šti s χi'bă n̯kl'i's*. K: *ë'sti un fur; lipse'šti s-o akătsa'm*. L: *e'sti un fuŕ; lipsę̆a'šti s χi'bă n̯kl'i's*.

125. Puşca am cumpărat-o acum trei ani „le fusil, je l'ai acheté il y a trois ans". A, B, F, I: *tufe'k'a o akupără'y to'ra trey a'ńĭ*. C: *tufe'k'a o akupăřa'y to'ŕa trey a'ńĭ*. D: *dufe'k'a o akupăra'y am trey a'ńĭ*. E: *tufe'k'a o akăpăřa'y to'ŕa trey a'ńĭ*. G: *tufe'k'a o akupăřa'y to'ŕa trey e'ńĭ*. H: *tufe'k'a am trey a'ńĭ tsy-o' akăpăra'y*. J: *tufe'k'a o akăpăra'y to'ra trey ă'ńĭ*. K: *düfe'k'a am kupăra't trey a'ńĭ*. L: *tapa'nğę̆a o akăpăřa'y to'ŕa trey a'nĭ*.

126. Praf de puşcă „de la poudre". A: *băru'te*. B, G, H, I, J, K: *bᵗru'ti*. C: *băṙu'ti*. D: *băru'ti*. E: *băṙu'tĭ*. F: *bᵃru'ti*. G: *bᵗṙuti*. L: *bᵗṙu'te*.

127. Un pieptene; doi piepţeni „un peigne; deux peignes". A: *un k'a'ptine; do'y k'e'ptsenĭ*. B: *un k'a'ptine; doy k'e'ptenĭ*. C: *un k'a'ptine; doy k'e'pt(s)eni*. D: *un k'è'ptine; doy k'è'ptenĭ*. E: *un k'e'ptene; doy k'e'pteni*. F: *un k'ạ'ptine; doy k'a'ptenĭ*. G, H: *un k'e'ptine; doy k'e'ptenĭ*. J: *un k'a'ptine; doy k'a'ptenĭ*. K: *un k'e'ptine; doy k'è'ptsenĭ*. L: *un k'e'ptine; doy k'e'ptsiṅi*.

128. Pană „plume". A, B, C, E, F, G, H, I, J: *pẹa'nă*. D: *pya'nă*. K: *pè'nă*. L: *pè'na*.

129. Lamă de cuţit „lame de couteau". B, E, J: *lipi'ḍă di kătsu't*. C, F: *lipi'δă di kătsu't*. D. *lipi'δa di kătsu't*. G: *lipi'δă di kătsî't*. H, I: *lipi'δi di kătsu't*. K: *tăl'etu'ra di kătsu't*. L: (*kîtsu't*).

130. Trei foarfeci; un foarfice „trois ciseaux; ciseaux". A, F, I: *trey fwa'rtitsi; u'nă fwa'rtikă*. B: *trey fwa'rtitsĭ; u'nă fwa'rtikă*. C: (*fwa'ṙtitsĭ*); *u'nă fwa'ṙtikă*. D: *trey fọ̀ᵃ'rtitsi; u'nă fọ̀ᵃ'rtikă*. E: *tṙey fwa'ṙtitsĭ; u'nă fwa'ṙtikă*. G: *tṙey fwa'ṙtitsi; u'nă fwa'ṙtikᵃ̆*. H: *trey fò'ṙtitsĭ; u'nă fò'ṙtikă*. J: *trey fwa'rtịts; u'nă fwa'rtikă*. K: *trey fò'rtitsĭ; u'nă fọa'rkăt*. L: *tṙey fò'ṙtitsĭ; u'nă fwa'ṙtikă*.

131. Topor „hache". A, I, J: *tăpọ̀a'ră*. B: *tăpọa'rᵃ̆*. C, G: *tăpọa'ṙᵃ̆*. D: *tăpọ̀ᵃ'r̄ă*. E: *tăpò'ṙă*. F: *tîpọa'ră*. K: *tăpòr̄ᵃ̆*. H, L: *tăpo'ṙă*.

132. Secure „cognée". A, B, F, I, J: *tăpură'tsă*. C, E, G: *tăpuṙă'tsă*. D: *tŏpură'tsă*. H: *tupuṙă'tsă*. K: *tăpur̄ă'ts*. L: *tăpuṙi'tsa*.

133. Cui „clou". A, B, D, F, H, I, J, K: *piro'nă*. C, E: *piṙo'nă*. G: *piṙo'n*. L: *pîṙo'nă*.

134. Fierăstrău „scie". A: *šʸa'ră*. B, H, I, J, K: *šya'ră*. C: *šẹa'ṙă*. D, F: *šya'r̄ă*. E, L: *šya'ṙă*. G: *šya'ṙă*.

135. Ciocan „marteau". A, B, C, I: *čyo'k*. D, E, F, G, H, J, K, L: *čyo'kᵘ*.

136. Funie (frînghie) „corde". A, C, D, E, F, G, H, I, J, K: *fu'ni*. B: *fu'nẹ*. L: *fu'ne*.

137. Zăbală „mors". A, B, I: *afă'ri*. C, E, G: *afă'ṙi*. D, F, *afă'r̄*. H: *afẹ'ṙĭ*. J: *afă'r̄u*. K: *un făr̄*. L: *fă'ṙu*.

2. „Bride". B, J: *kurẹa'wă*. D, F: *kurẹa'wă de-afă'r*. H, K, L: *kuřa'wă*. I: *kura'wo*.

3. „Étrier". B, D, F: *zîngi'ya*. H, I, J, K: *zîngi'ye*. L: *zingi'yli*.

138. Şea; ai înşeuat calul „selle; as-tu scellé le cheval ?". A, G, I: *ašẹa'wo; băga'šĭ šẹa'wa aka'luy*. B, C: *ašẹa'wo; băga'šĭ ašẹa'wa aka'luy*. D: *ašẹa'wo; băga'šĭ šẹa'wa aka'luy*. E: *ašẹa'wă; băga'šĭ šẹa'wa aka'luy*. F: *ašẹa'wă; băga'šĭ ašẹa'wa ka'luy*. H: (*ašẹa'w*). J: *ašẹa'wă; băga'šĭ šẹa'wa aka'luy*. K: *šẹa'wă; băga'šĭ šẹa'wa ôka'wuy*. L: *šẹa'wă; băga'šĭ šẹa'wa aka'lu*.

2. „Bât de la selle". B: *pestă'r*. I: *pistă'r*. J: *pistă'ri*. H: *pistă'ř*. L: *pustă'řĭ*.

3. „Arçon". B, F, J, K: *oblă'nkᵘ*. H: *oblẽ'nk*. L: *oblă'ngu*.

4. „Coussin de la selle". F, H, I, J, K, L: *kutsă'k'i*.

5. „Avaloir". B, I, J, L: *paldă'mă*. D: *paldẽ'mă*. F: *paldă'mᵉ*. H: *paldẹ'mă*. K: *paldă'mi*.

139. Samar „bât". A, B, F, I, K: *suma'r*. C, G: *sîma'ř*. D: *săma'r*. E, L: *suma'řᵘ*. H: *suma'ř*.

140. Potcoavă „fer à cheval". B. F, I: *pe'tala*. H, J, L: *pe'tălă*. K: *pe'tală*.

141. Caia „clou de fer à cheval". B, J: *găvo'dz*. F: *gîvo'dz*. H: *gîvo'zd*. I, K: *gîvo'ğyu*.

142. Pofil „culeron". B, C, D, F, I, J, K: *sumkọa'dă*. E: *sumkọ'dă*. G, H, L: *sîmkọa'dă*.

143. Chingă „sangle". B, C, F, I, K: *γi'ngᵘlă*. D, H, L: *γi'ngălă*. E: *γi'ngălă*. G: *γi'nγîlă*. J: *γi'nγîlă*.

144. Ladă „caisse". A, B, E, F, H, I, J: *sfindu'k'e*. C: *sfindu'k'e*. D, G: *sfindu'k'i*. K: *sîndük'e*. L: *sîndu'k'a*.

145. Coş „cheminée". A, B, H, I: *uğẹa'g*. C, E, F, J, L: *uğẹa'gᵘ*. D: *uğẹa'gu*. G: *uğẹa'k*. K: *uğẹa'ku*.

146 (fig. 8). „Pot de terre avec anses". B, F, I, J: *sta'mnă*. G: *sta'mnᵃ*. H: *sta'mă*. K: *stamn*. L: *sta'mna*.

147 (fig. 9). „Petit baril". A, D, E, H, J: *vutse'lă*. F: *vutse'llă*. G: *vutse'lă*. K: *butse'lă*. L: *vutsẹ'la*.

148 (fig. 10 şi 11). „Baril". D: *vurγe'lă*. F, I, J, K: *vurγe'la*. E. L: *vuřγe'la*. G: *vuřγe'lă*. H: *vurγe'lă*.

Fig. 9 (n-l 147). 1 *vutseʹlă* rotundă (ciobănească). 2. *vutselʹă* de casă.

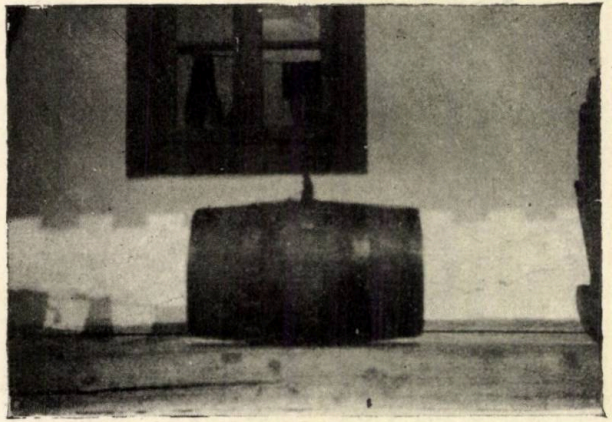

Fig. 10 (n-l 148) *vurʒeʹlă*.

Fig. 11 (n-l 148). Femeile aduc apă dela fîntînă în *vur'e'lă*.

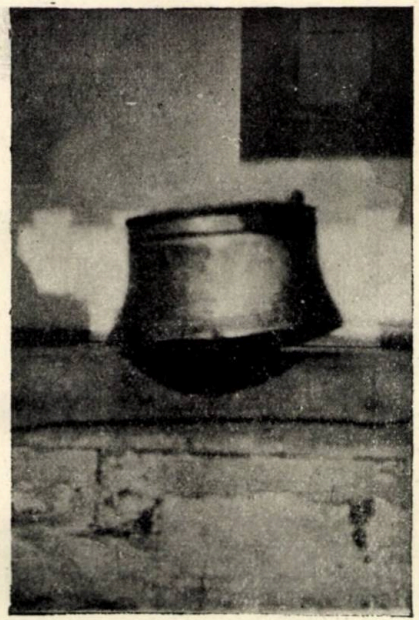

Fig. 12 (n-l 149). *kălda're*.

149 (fig. 12). Găleată (pentru apă) „seau". A, B, D, H, I, J: *kălda're.* C, E: *kălda'ṙe.* G, L: *kîlda'ṙe.* K: *kᵗlda'ri.*

150. Codru (de pîine) „morceau de pain". A, B: *kuma'tă di pî'ne.* C, D, E, F: *kuma'tă di pă'ne.* G: *kuma'tă di pă'ni.* H, K: *buka'tă di pẽni.* I, J: *buka'tă di pă'ni.* L: *muškătu'ṙă di pă'ni.*

C cunoaște și expresia *ko'dur di pi'tă.*

151. Stinge focul; focul e stins „éteins le feu; le feu est éteint". A, B, E, G: *sti'ndze fo'ku; fo'ku e stes.* C: *asti'ndze fo'ku; fo'ku e ste'sᵘ.* D: *asti'ndzi fo'ku; fo'ku e'ste stes.* F: *asti'ndze fo'ku; fo'ku e stes.* H: *asti'ndzu-ł fo'ku; fo'ku e'ste aste's.* I: *sti'ndzi fo'ku; fo'ku e stes.* J: *asti'ndzi fo'ku; fo'ku ya'sti aste's.* K: *asti'ndzu fo'ku; fo'ku è'stę aste'su.* L: *aplęa'kă fo'ku; fo'ku e'ste apleka't.*

152. Nevastă-mea coase bine „ma femme coud bien". A, B, C, E, G, L: *ⁿvęa'sta męa' kǫa'si ǵi'ni.* D: *ⁿvęa'sta męa' kǫ̀a'si ǵi'ni.* H, I: *ⁿvęa'sta męa' kǫa'si ǵi'ni.* F, J: *n̥vęa'sta a męa' kǫa'si ǵi'ni.* K: *n̥vęa'sta mè kò'si ǵi'ni.*

153. Ac (de cusut) „aiguille". A, B: *ak.* C, D, E, F, G, H, I, J: *a'kᵘ.* K, L: *a'ku.*

154. Degetar „dé (à coudre)". A, B, E, G, I, J: *diktili'δă.* C: *dîktili'ḍă.* D, F, K: *δi'ktiliδă.* H: *nel.* L: *diftili'δă.*

155. Ac „aiguille". A, B, C, H, I, L: *ak ku kap.* D: *a'ku ku ka'pu.* E: *ak ku ka'pᵘ.* F, J: *a'ku ku kǫa'kă.* G: *ak ku kǫa'kă.* K: *ak ku kò'kă.*

B și I cunosc și forma *ak ku kǫa'kă.* „Épingle". B: *ak fă'ră kǫa'kă;* F: *a'ku fă'ră kǫa'kă;* K: *ak fă'ră kò'kă.*

156. Femeea deapănă la depănător „la femme dévide (la laine) sur le dévidoir". A: *mul'a'ręa dęa'pănă la vîrtè'lnitsă.* B: *mul'a'ręa dęa'pănă la vîrtęa'nitsă.* C: *mul'e'ṙęa de'pină la vîṙtè'nitsă.* D: *muye'ręa dè'pină ku vîrte'nitsa.* E, G, H: *mul'e'ṙęa de'pină la vîṙte'nitsă.* F, I: *mul'e'ręa dęa'pină la vîrtęa'nitsă.* J: *mul'è'ręa dęa'pină la vîrtęa'nitsă.* K: *mul'e'ręa dè'păn la vîrtè'nitsă.* L: *mul'e'ṙęa dęa'pănă la vîṙtè'nitsă.*

157. Pernă „oreiller". A, B, C, E, F, G, I, J, K: *kăpiti'ń.* D: *kępiti'ńu.* H: *kăpiti'ńu.* L: *kipiti'ńu.*

158. Cuptorul meu e stricat „mon four est abîmé". A: *čira'pu-a ńe'l ya'ste spart.* B: *čira'pu ńew ya'ste spart.* C: *čiṙa'pu ńe'lu*

e'ste spaŕt. D: *čęra'pu a nost è'ste spart.* E: *čiŕa'pu ńew e'sti spaŕt.* F: *čira'pu a ńew yą'sti aspa'rt.* G: *čiŕa'pu-a ńel ye'sti spaŕt.* H: *čira'pu-a ńel e'sti aspa'rt.* I: *čira'pu-a ńel ęa'ste aspa'rt.* J: *čira'pu-a ńel ye' spart.* K: *čirę a'pu a ńew è'sti aspa'rt.* L: *čiŕa'pu a ńew ye'sti spa'ŕtu.*

159. Cămin (vatră) „l'âtre". A, B, D, F, H, I, J, K: *va'tră.* C: *va'tŕă.* E: *vatŕ.* G, L: *va'tŕa.*

160. Solniță „salière". B, D, F, H: *sărăto'r.* C, E, L: *saŕăto'ŕ.* G: *săŕîto'ŕu.* J: *sărăto'ru.* K: *săra'ru.*

161. Lingură „cuiller". A, B, D, F, H, I, J, K: *li'ngură.* C, E, G, L: *li'nguŕă.*

162. O furculiță „une fourchette". A, B, F: *u'nă piru'l'e.* C: *u'nă piŕu'l'ă.* D: *u'nă piru'ye.* E, G: *u'nă piŕu'l'e.* H: *u'nă tsîmbi'ði.* I: *u'nă piru'l'ă.* J, K: *u'nă furkuli'tsă.* L: *u'nă fuŕkuli'tsă.*

163. Cuțitul stă pe masă „le couteau est sur la table". A, E: *kîtsu'tu stă pi ma'să.* B, C, G, I: *kîtsu'tu sta pi ma'să.* D: (*a'du kîtsu'tu pi misa'l'e*). F: *kîtsu'tu sta pę misa'l'e.* H: *kîtsu'tu sta' pi sufrę.* J: *kîtsu'tu sta pe ma'să.* K: *kîtsu'tu sta pi su'făr.* L: *kîstu'ŕa sta pi mas.*

H: „masă joasă".

164 (fig. 13). Strachină de lemn „jatte en bois". A, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L: *kuva'tă.*

165 (fig. 8). „Récipient pour garder le fromage". A, G: *kipina'k.* B, C: *pina'k.* D, E, I: *kipina'kᵘ.* F, J: *kipina'ku.* H: *kupa'k.* L: *ņkl'iditẓa'ri.*

C cunoaște și forma *kipina'k.*

166 (fig. 17). Cană „cruche". A, B, C, I: *ka'nă.* D: *ẓa'lă.* F, G, J: *ẓa'lă.* H: *ð'lă.* K: *či'ngu.* L: *Ẓa'ļă.*

167 (fig. 14). Capac „couvercle". A, B, L: *kăpa'k.* C, D, E, F, G, I, J: *kăpa'kᵘ.* H: *kupa'k.* K: *kăpa'kᵉ.*

168. Du-te de ia prosopul și șterge-te „va prendre l'essuie-main et essuie toi". A, B: *du'-te di l'a pištyama'lul še štè'rdze-ti.* C: *du'-ti l'a paštyama'lul și ašte'ŕdze-te.* D: *du'-ti ya pištama'lul di te-ašte'rdze.* E: *du'-ti ya pištyama'lu, ašte'ŕdze-ti.* F: *du'-ti l'a pištyama'lul šę ašte'rdze-ti.* G: *du'-ti l'a-l pištyama'lul še-ašte'ŕdze-ti.* H: *du'-ti ya pîštemę'lul și te-ašte'rdzi.* I: *du'-ti l'a pištyama'lu ka*

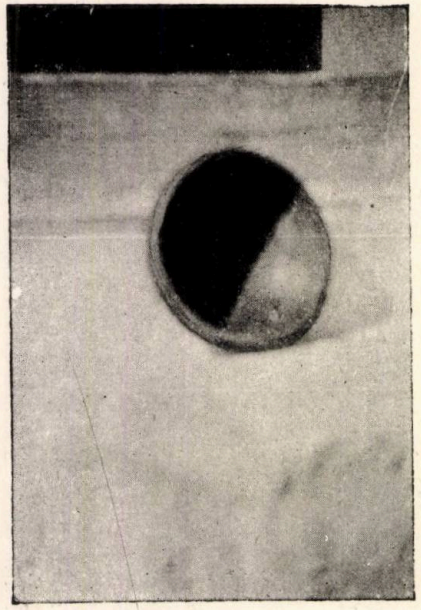

Fig. 13 (n-le 164 și 354). *kuvaț'ă.*

Fig. 14 (n-le 167 și 354). 1. *kăpa'k.* 2. *tă'ra'șt.*

s te aště'rdzĭ, J: *du'-ti l'a pištama'lul š-aštęa'rdze-ti*. K: *du'-ti di l'a ri'za, aštè'rdze-ti*. L: *du'-te di l'a ŕi'zili s me aště'ŕg*.

169. Cine ştie să cînte din fluier „qui sait jouer du flageolet?". A, B, F, I: *kay šti'y s ba'tă fle'ru*. C, E, G, L: *kay šti'y s ba'tă fle'ŕu*. D: *ka'iy šti' ta s ba'tă fle'ru*. H: *kay šti' s ba'tă fle'ŕu*. J: *ka're šti'y s ba'tă fle'ru*. K: *kay šti'y s-o ba'tă fᵘle'ŕu*

170. Cîrpă „torchon". A, L: *pè'tikă*. B, C, F, I, J: *pęa'tikă*. D, E, G, H: *pe'tikă*. K: *pè'tᵘkă*.

171. Fluieră „il (elle) siffle". A, B, D, F, I: *šu'yeră*. C, E, G, L: *šu'yeŕă*. H: *šu'iră*. J: *šu'ęră*. K: *šu'ră*.

172. Lampă „lampe". A, B, C, D, F, G, H, I, J, K, L: *la'mbă*. E: *ŕa'mbă*.

173. Pungă; s'a dus la tîrg cu punga plină de bani „bourse; il est allé en ville la bourse bien garnie". A, F: *pu'ngă; z du'se ŋ păza're ku pu'nga pli'nă di pᵗra'ᵈzĭ*. B: *pu'ngă; s du'se ŋ păza're ku pu'nga pli'nă di păra'dzĭ*. C: *pu'ngă; z du'si păza'ŕi ku pu'nga pli'nă di păŕa'dzĭ*. D: *pu'ngă; z du'se păza'rę ku pu'nga pli'nă di pŋra'dzĭ*. E, G: *pu'ngă; z du'se ŋ păza'ŕe ku pu'nga pli'nă di ptŕa'ᵈzĭ*. H: *pu'ngă; z du'si ŋ păza'ri ku pu'nga pli'nă di pra'dzĭ*. I: *pu'ngă; z du'se ŋ păza're ku pu'nga pli'nă di pîra'dzĭ*. J: *pu'ngă; z du'si ŋ păza'ri ku pu'nga pli'nă di para'dzĭ*. K: *pu'ngă; z du'si păza'ri ku pu'nga pli'nă di pra'dzĭ*. L: *pu'ngă; z du'si ŋ păza'ŕi ku pu'nga pli'nă di păŕa'dzĭ*.

174. Crăpătură (de frig la mîni) „crevasse (aux mains)". B, I, J: *de-arăkǫa're mult krę'pă mă'nl'i*. C, L: *de-aŕăkǫa'ŕe mult kŕę'pă mă'ynl'i*. D: *de-arăkǫ̀a're mu'ltă krę'pă mē'nli*. E, G: *de-aŕăkǫa'ŕe mult kŕę'pă mă'nl'i*. F: *de-arăkǫa're mult krăpa'ră mă'nl'i*. H: *de-arăkǫa're mult kra'pă mē'nli*. K: *de-arătsi'me mult krę'pă mē'ynl'i*.

175. Haină „vêtements". A, B, D, F, K: *straṅ*. C, E, G, L: *stŕaṅ*. H, I, J: *stra'ńe*.

176. Manta „manteau". A, C, F, G, H, J: *pa'lt*ᵘ. B, E, I: *palt*. D, K, L: *pa'ltu*.

177 (fig. 4, 5 şi 15). Brîu; s'a încins cu brîul „ceinture; il a ceint la ceinture". A: *bă'rᵘ; s legă' ku bă'ru*. B: *băr; s tsi'mse ku bă'ru*. C, G: *băŕ*. D: *bę'ru; s tsi'mse ku bę'ru*. E: *bă'ŕᵘ; s legă' ku bă'ŕu*. F, I, J: *băŕ*. H: *bèŕ*. K: *bă'ŕu*. L: *kime'ŕi*.

Fig. 15 (n-le 177, 179, 180, 182 și 354; vezi și fig. 4, 5, 16 și 18). Port bărbătesc. 1. I, F: *kìču'lă*. H: *kìču'la*. K: *fe'sli*. 2. F, H, I, J: *ǧẹamanda'nă*. K: *ǧẹamada'ni*. 3. F, H: *šigu'ni*. J: *šîgu'ni*. 4. F, I: *dulmi'čyu*. H: *dulmi'č*. 5. D: *talaγa'n*. F, H, I, J: *talaga'n*. K: *mal'o't*. L: *talaga'nu*. 6. D, F, K: *mẹ'nikă*. J: *mă'nikă*. 7. F, H, I, J: *kămẹa'šă*. 8. D, F, I, J: *băr̄*. H: *bèṙ*. 9. B, I, J: *pulẹa'n*. H: *pul'a'n*. K: *pulè'nu*. 10. B, I, J: *kîrba'nă*. 9 și 10. H: *kîṙi'ḳ^u*. I: *kîri'gu*. J: *kîr̄i'g^u* K: *kîr̄i'gu*. 11. D: *šîlăvă'r̄ĭ*. I: *šălvă'rĭ*. J: *šîlăvă'rĭ*. K: *šîlvă'rĭ*. L: *šîlvă'ṙĭ*. 12. F, L: *kîltsîve'tsĭ*. I, J: *kîltsăve'te*. K: *kîltsăve'tsĭ*. 13. D, H: *čǫ^a'retsĭ*. I, L: *čwa'retsĭ*. F, J, K: *čwa'ritsĭ*. 14. D, H, J, K: *părpo'di*. F: *părpo'dzĭ*. I: *părpo'de*. 15. H, I, J, K: *păpu'tsă*. N. B. Sub cămașe se găsește o *fane'lă* (F, I, J), indicată printr'o săgeată în fig. 1 și 2. H: *kǫa'čĭ*; K: *sîlni'ka*; L: *sîlni'tsĭ*. *Supa'ni* (buzunarul din dulmiciu) se vede pe fig. 15, locul indicat prin ×.

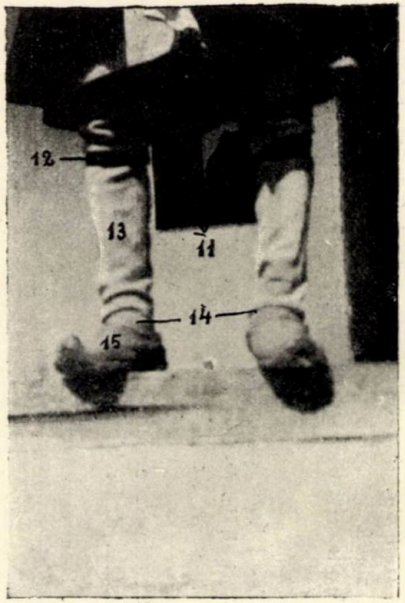

Fig. 16 (n-le 179 și 182). Vezi legenda fig. 15.

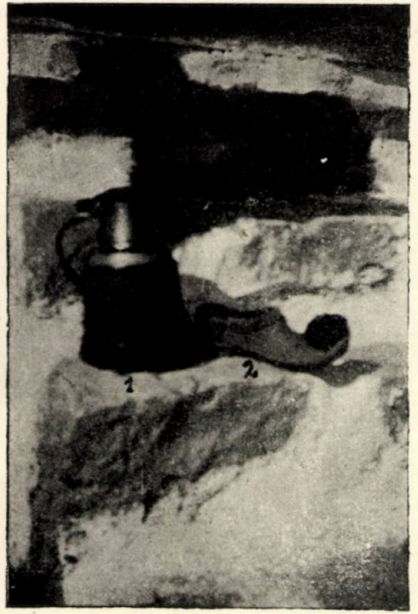

Fig. 17 (n-le 166 și 179). 1. *ɑa'lă*. 2. *tsăru'χĭ* cu fundă.

178. Pingea „empeigne". A, B, C, D, E, F, G, J, K, L: *ğyumiti'kă*. H: *ğyumita'te*. I: *ğyumîti'kă*.

179 (fig. 16 şi 17). Încălţăminte „chaussure". A, D, J: *tsăru'hĭ*. B: *tsăru'ḥĭ*. C: *tsăřu'hĭ*. E, G, L: *tsăřu'χĭ*. F, H, I, K: *tsăru'χĭ*.

180 (fig. 5 şi 18). „Houlette". 1. [Băţul şi cîrligul laolaltă]. H: *kîři'ķ*^{u}. I: *kîri'gu*. J: *kîři'g*^{u}. K: *kîři'gu*.

2. [Băţul]. B, I, J: *pulęa'n*. H. *pul'a'n*. K: *pulè'nu*.

3. [Cîrligul]. B, I, J: *kîrba'nă*.

181. M'am încălţat dis de dimineaţă „je me suis chaussé dès le matin". A, C: *mi ɲkăltsa'y di hărăχi'ye*. B, C, F, G, L: *mi ɲkăltsa'y di taχina'*. D: *mi ɲkăltsa'y dimęa'tsa*. E: *mi ɲkăltsa'y di χărăχi'ye*. H: *mi ɲkăltsa'y di dimnęatsa*. I: *mi ɲkăltsa'y tu χărăχi'ye*. J: *mi ɲkăltsa'y di χărîχi'ye*. K: *mi ɲkăltsa'y di dimnè'tsa*.

C întrebuinţează amîndouă expresiile.

182. Şiret (la încălţăminte) „cordon (de chaussure)". A, D, F, H, I, J, K: *čyo'rĭ*. B: *čyo'rĭ di păpu'tse*. C, E, G, L: *čyo'řĭ*.

183. Nu m'am desbrăcat toată noaptea „je ne me suis pas deshabillé de la nuit". A: *nu mi dizlăksi'y tu'tă nọa'ptęa*. B, G, I: *nu mi zdĭlăksi'y tu'tă nọa'ptęa*. C: *nu mi dăzlăksi'y tu'tă nọa'ptęa*. D: *nu mi duspuya'y tu'tă nọ^{a}'ptęa*. E: *nu mi dizlăksi'y tu'tă nọa'ptęa*. F: *nu mi zdilîksi'y tu'tă nọa'ptęa*. H: *nu mi dizlăksi'y di tu'tă nọa'ptęa*. J: *nu mi zdilăksi'y tu'tă nọa'ptęa*. K, L: *nu me-alăksi'y tu'tă nọa'ptęa*.

184. Te-ai îmbrăcat repede „tu t'es habillé rapidement". A, B, C, D, F, G, I, J: *te-alîkši'ši aχo'ńa*. E: *te-arîksi'ši aχo'ńa*. H: *te-alîksi'ši tr-ọ^{a}'ră*. K: *te-alîksi'ši dünò'ră*. L: *me-alăksi'y dinò'řă*.

185. Coşciug „cercueil". A, B, H,I, J, K: *kivu'ri*. C, D, E, F, H, I: *sfindu'k'e*. E, L: *kivu'ři*. G: *kivu'řĭ*.

E, H, I întrebuinţează amîndoi termenii. D, F, H, I, J, K, L explică astfel termenul *kivu'ri*: *kivu'ri* se numeşte locul unde a fost „vătămat" un om; omul e îngropat în altă parte. Acolo rămîne ceva spre amintire; de obicei, se adună unele pietre grămadă pe locul unde s'a răspîndit sîngele. Patruzeci de zile se tot aude glas de om, şi de aceea trecătorii pun cîte o piatră şi opresc glasul omului.

186. Cruce; mi-am făcut cruce „croix; je me suis signé". A, B, D, F, J: *kăru'tsi; i'-ńi fe'čĭ kăru'tsęa*. C, E, G: *kăřu'tsi; i'-ńi*

fe'čĭ kăṙu'tsẹa. H: *kîru'tsi*; *i'-ṅ fe'čĭ kăru'tsẹa.* I: *kᶦru'tsi*; *i'-ṅĭ fe'čĭ kᶦru'tsẹa.* K: *kᶦrü'tsi*; *fe'čĭ kᶦrü'tsè.* L: *kăṙu'tsi*; *fe'čĭ kăṙu'tsĭ.*

187. Unt de lemn „huile". A, B, D: *untule'mn*. C, E, F, G, H, I, J, K: *untule'm.* L: *untule'mnu.*

188. Oţet „vinaigre". A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L: *pu'skă.*

189. Mîncare cu sos „plat à la sauce". A, B, D, F, G, H, I, J, L: *gye'lă.* C: *gye'lă.* E: *gyẽ'ṙă.* K: *gye'e.*

190. Rachiu „eau de vie". A, B, F, I, K: *răki'ye.* C, G, L: *ṙă-ki'ye.* D, H: *riki'y.* E: *ṙăki'y.* J: *răki'y.*

191. Vin; anul trecut s'a făcut vin mult „vin; l'année dernière la récolte de vin a été abondante". A, B: *γin*; *a'nu triku't s fè'tsi γin mult.* C, G, L: *γin*; *a'nu tṙiku't s fè'tsi γin mult.* D: *γin*; *a'nu tărku't s fè'tsi γin mult.* E: *γin*; *a'nu teṙku't s fe'tsi γin mult.* F: *γin*; *a'nu trăku't s fẹa'tsi γin mult.* H: *γin*; *a'nu triku't s fè'tsi γi'nu mult.* I: *γin*; *a'nu treku'tu s fè'tsi γi'nu mu'ltu.* J: *γin*; *a'nu tṛkut s fẹa'tsi γin mult.* K: *γin*; *a'nu tṛkut s fè'tsi γin mult.*

192. Apă proaspătă; apă rece; apă clocotită; apă sălcie „eau fraîche; eau froide; eau bouillante; eau qui a un goût saumâtre". A: *a'pă taze'i*; *a'pa ara'tsi*; *a'pă hya'rtă*; *a'pă bălọa'să.* B, F, I, J: *a'pă taze'ye*; *a'pa ara'tsi*; *a'pă χya'rtă*; *a'pă bălọa'să.* C: *a'pă taze'ye*; *a'pa aṙa'tsi*; *a'pă hya'ṙtă*; *a'pă bălọa'să.* D: *a'pă taze'y*; *a'pa ar̄a'tsi*; *a'pă hya'rtă*; *a'pă bălọ̀ᵃ'să.* E: *a'pă taze'ye*; *apa aṙa'tsi*; *a'pă χya'ṙtă*; *a'pă bā̃ṙọa'să.* G: *a'pă taze'ye*; *a'pa aṙa'tsi*; *a'pă ka'ldă*; *a'pă bălọa'să.* H: *a'pă taze'ye*; *a'pa ara'tsi*; *a'pă χya'rtă*; *apă bᶦ lọa'să.* K: *a'pă taze'ye*; *a'pa ara'tsi*; *apă χya'rtă*; *a'pă bîlò'să.* L: *a'pă taze'ye*; *a'pa ṙa'tsi*; *a'pa kaldă*; *a'pa bă'lọa'să.*

193. Pat; a stat întins pe pat „lit; il est resté étendu sur le lit". A, B, F, H, J: *kriva'ti*; *stătu' tes pi krivati.* C, E: *kṙiva'ti*; *stătu' tes pi kṙiva'ti.* D: *kriva'ti*; *stătu' stes pi krivati.* G: *kᶦṙva'ti*; *stătu' tes pi kîṙva'ti.* I: *kîrva'ti*; *šîdzu' tes pi kîrva'ti.* L: *kṙăva'ti*; *sta' tes pi kṙăva'ti.*

K nu cunoaşte cuvîntul; salteaua puţin ridicată de la pământ o numeşte *duše'k.*

194. Cerceaf „drap de lit". A, B, D, F: *čerčẹa'fi.* C, E: *čeṙčẹa'fi.*

195. Plapumă; dă-i o plapumă mai bună „couverture de lit; donne-lui une meilleure couverture". A, I: *yurga'ni*; *dă'-l'ĭ nă yur-*

ga'ni ma bu'nă. B: *yurga'ni; dă'-l'ĭ nă yurga'ni ka'ma bu'nă.* C: *yuŕga'ni; dă'-l' nă yuŕga'ni ma bu'nă.* D: *yurga'ni; dă'-y nă yurga'ni bu'nă.* E: *yuŕga'ni; dă-l'ĭ u'nă yuŕga'ni ma bu'nă.* F: *yurga'ni; dă'-y u'nă yurga'ni ma bu'nă.* G: *yuŕga'ni; dă'-l'ĭ nă yuŕga'ni ma bu'nă.* H, J, K: *yurga'ni; dă'-l'i u'nă yurga'ni ma bu'nă.* L: *yuŕga'nu; dă'-l'ĭ un yuŕga'n ma bun.*

196. Pălărie de oraş „chapeau". A, B, C, D, F, G, H, I, J, L: *kape'lă.* E: *kapē'ŕă.* K: *fe'sti.*

197. Scîntee „étincelle". A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, L: *skîntęa'wă.* K: *skîntè'wă.*

198. Tăciune „tison". A, B, D, K: *tučē'ni.* C, E, J, L: *tučă'ni.* G, I: *tuče'ni.* H: *tučē'ni.*

199. Cenuşe „cendre". A, B, C, E, F, H, I, K, L: *činu'šă.* D: *čenu'šă.* G: *čenu'š.* J: *čęnu'šă.*

200. Fum „fumée". A, B, C, E, F, G, H, I, J, K, L: *fum.* D: *fu'mu.*

201. Făină „farine". A, B, J: *fări'nă.* C, E: *fări'nă.* D: *firi'nă.* F: *fări'nă.* G: *fiŕi'nă.* H: *feŕi'nă.* I: *fri'nă.* K: *frin.* L: *făŕi'nă.*

202. Zahăr „sucre". A, B, D, J: *za'hări.* C: *za'hăŕi.* E, G: *za'χăŕi.* F, H, I, K: *za'χări.* L: *za'χeŕă.*

203. Lapte „lait". A, B, C, D, F, H, J, K, L: *la'pti.* E: *ŕa'pti.* G, I: *la'ptę.*

204. Unt „beurre". A, B, H, I, K, L: *umt.* C: *u'mt'.* D: *u'mtu.* E, F, G, J: *u'mtu.*

205. Smîntînă „crème". B, C, E, F, G, H, I, J, L: *a'ykă.* D: *a'ykę* K: *tè'ră.*

206. Zer „petit lait". A, B, F, I, J, K: *dzăr.* C, E, H, L: *dzăŕ.* D: *dzä'ru.* G: *dzä'ŕu.*

207. Lapte bătut „babeurre". A, B, C, D, F, G, H, I, J, L: *ʒa'lă.* E: *ʒā'ŕă.* K: *ʒa'a.*

208. Brînză „fromage blanc". A, B, C, E, F, G, H, I, L: *kaš.* D, K: *ka'šu.* J: *ka'šu.*

209. Coşul e plin cu struguri „la corbeille est remplie de raisin". A, B, C, E: *kufi'na-y pli'nă ku au'wă.* D: *kufi'na è'sti mpli'nă*

ku wò'wă. F. *kufi'na-y pli'nă de au'wă*. G: *kufi'na e'sti pli'nă ku au'wă*. H: *kufi'na o ae'm pli'nă de au'wă*. I: *kufi'na pli'nă de-au'wă*. J: *kufi'na yè'sti pli'nă de-au'wă*. K: *ko'šu plin ku au'wă*. L: *špo'ŕta ɱpli'nă ku au'wă*.

210. Urdă „fromage blanc". A, B, C, D, F, H, I, J, K, L: *u'rðă*. E, G: *u'ŕðă*.

G: *giz*. F, H, I, J, K, L: *gizǎ*; *gi'za* se face din lapte bătut, iar *u'rða* din *dzăr* (F). „Caşul" se numeşte *kaš tu bătu't* (F, G, H, J) sau *kaš bătu't* (I, K, L).

211. Brînză de burduf „fromage". A, B, C, F, G, H, I, K, L: *kaš dit fǫa'li*. D: *ka'šu dit fǫa'li*. E: *kaš dit fò'li*. J: *kaš dit fǫa'le*.

212. Pîine „pain". A, G, L: *pî'ni*. B, C, E, F, I, J: *pă'ni*. D, H, K: *pə̀'ni*.

213. Ou „oeuf". A, B, C, D, F, G, H, I, J, K, L: *o'u*. E: *wo'w*.

214. Chibrit „allumette". A, B, F, H: *špírt*. C: *špi'ŕtu*. D, K: *špi'rtu*. E, G, L: *špiŕt*. I, J: *špi'rtu*.

215. Tutun „tabac". A, B, C, D, F, F, G, H, I, J, K, L: *duwa'ni*.

216. Nevastă-mea „ma femme". A, B, G, H, I, J: *ɲvęa'sta męa'*. C: *ᵍvęa'sta męa'*. D, F: *ɲvęa'sta a męa'*. E: *ɲve'sta męa'*. K: *ɲvè'sta mè*. L: *ɲvęa'sta męa'wă*.

217. Bărbatu-meu „mon mari". A, B, D, F, I, J, K: *bàrba'-ńu*. C, E, G: *bărba'-ńu*. H: *bărba'-ńu a ńel*. L: *bărba't a ńew*.

218. Tată „père". A, C, E, F, G, I, J, K, L: *ta'ti*. B, D: *ta'tę*.

219. Mamă „maman". A, B, C, F, G, I, J, K, L: *da'dă*. D: *ya'tă*. E: *da'dă*; *ya'tă*. H: *da'dă*; *a'tă*.

220. Ginere „gendre". A, B: *dzi'nări*. C: *dzi'năŕi*. D, F, H, J: *dzi'neri*. E: *dzi'neŕi*. G: *dzi'nă̄ru*. I: *dzi'niri*. K: *dzi'nă̄ru*. L: *dzi'năŕu*.

221. Noră „bru". A, B, D, F, H, I, J: *no'ră*. C, E, G: *no'ŕă*.

K şi L nu cunosc cuvîntul isolat; K: *no'r męa', no'r sa, no'ră ta;* L: *no'ŕ mè*.

222. Bunic, bunică „grand père, grand mère". A, B, C, F, G, H, I, J, L: *pa'pu*; *ma'ye*. D: *pa'pu*; *ma'ya*. E: *pa'pu*; *mu'mă*. K: *pa'pu*; *mu'ma*.

E, F: *ma'ye* se numeşte bunica din partea mamei, iar *mu'mă* bunica din partea tatălui.

223. Soră „soeur". A, B, F: *so'ră*. C: *so'ŕă*. D: *so'ra*. E, G: *soŕ*. H, J, K: *sor*. I: *so'r^{u}*. L: *soŕ mè*.

224. Mătuşe „tante". A, B, C, E, F, G, H, I, J, K, L: *te'tă*. D: *te'ta*.

225. Unchi „oncle". A, B, G, J, K, L: *la'lă*. C, D, F, H: *la'li*. E: *ŕă'li*. I: *la'le*.

226. Fin „filleul". A, B, C: *hil'i'n*. D: *hiyi'nu*. E, F, G, H, I, J: *χil'i'n*. K, L: *χil'i'nu*.

227. Nepot, nepoată „neveu, nièce". A, B, C, F, G, H: *nipo't, nipǫa'tă*. D: *nĕpo'tu, nĕpǫa'ta*. E: *nipo't, nęp'ótă*. I: *năpo't, nĕpǫa'tă*. J: *nipo't, nępǫa'tă*. K: *nipo'tu, nipǫa'tă*. L: *năpo't, năpǫa'tă*.

228. Văr, vară „cousin, cousine". A, B, F, H, I, J, K: *kusuri'n, kusuri'nă*. C, E, G, L: *kusuŕi'n, kusuŕi'nă*. D: *kusuri'nu, kusuri'na*.

229. Gemeni „jumeaux". A, E, G, I, K, L: *biňa'tsĭ*. B, F: *buňa'tsĭ*. C, D, H: *biňa'ts*. J: *biňa'k*.

230. Surd „sourd". A, I: *surd*. B: *surţ*. C: *su'ŕtu*. D: *su'rt*. E, G: *suŕd*. F, H, J: *surt*. K: *nu a'vde*. L: *su'ŕdu*.

231. Văduv, văduvă „voeuf, veuve". A: *ve'duv, ve'duye*. B: *ve'duy, ve'duye*. C: *ve'duv, ve'duyă*. D, E, H: *ve'du, ve'duwă*. F: *ve'du, ve'duwe*. G: *ve'du, ve'duye*. I: *ve'duy, ve'duyĕ*. J: *ve'du, ve'dui*. K: *ve'du*. L: *ve'diu, ve'diă*.

232. Stăpîn „maître". A: *domn*. B: *če'nik*; *dom*. C: *dom*. D: *če'liku*. E: *dom*; *turk*; *če'lniku*. F: *če'niku*. G, I, J, K: *dom*; *če'niku*. H: *če'lnik*; *skute'lu*. L: *do'mnu*; *če'niku*.

A: *domn* „stăpîn" şi „proprietar al oilor". D: *če'liku* „proprietar al oilor". B, E, G, I, J, K, L: *dom* „proprietarul turc". E: *če'lniku* „om avut". H: *skute'lu* „om bogat care conduce 20-30 de turme de oi". F, H: *dom* „Turcii care au oi multe". J nu cunoaşte cuvîntul *skute'l*, care e albanes.

233. Nuntă „noce". A, C, D, E, F, G, H, I, J, K: *nu'mtă*. B: *nu'ntă*. L: *nu'mta*.

234. Joacă „il (elle) danse". A, B, C, E, F, G, I, J, K, L: *ǧiǫa'kă*. D: *ǧiǫ^{a}'kă*. H: *ǧiò'kă*.

235. Mascur „mâle". A, B, D, F, H, I, J, K: *ma'skur*. C, E, G: *ma'skuŕ*. L: *ma'skŕă*.

236. Sf. Gheorghe „la St. Georges". A, B: *a'ɣyu ɣyo'rƚi.* C: *a'ɣyu yo'ŕŝ.* D: *a'ɣiy yo'rɣ'.* E: *a'ɣyu ɣyoŕɣ.* F, H, I, J: *a'ɣyu ɣyo'rɣi.* G, L: *a'ɣyu ɣyo'ŕɣi.* K: *šin ɣyo'rɣyu.*

F: cei bătrîni spuneau *să'mtu*; *a'ɣyu* e cuvînt grecesc.

237. Sf. Nicolae „la St. Nicolas". A, B, C, D, F, G, I, J, K, L: *a'ɣyu Niko'la.* E: *a'ɣyu Nikō'ŕa.* H: *aɣi' Niko'la.*

238. Sînt logodiţi „ils sont fiancés". A: *sînt asusi'tsĭ.* B, F, G, H: *sănt asusi'tsĭ.* C: *sɒnt asusi'ts.* D: *săntu susi'tsĭ.* E: *să'ntu asusi'ts.* I: *să'nt[u] asusi'tsĭ.* J: *să'ntu asusi'tsĭ.* K: *să'nt akătsa'tsĭ.* L: *sănt susi'tsĭ.*

239. Muri „il (elle) mourût". A, B, D, F, H, I, J, K: *muri'.* E, G, L: *muŕi'.*

B, F: *psusi'* (cînd e vorba de animale „crever en parlant des animaux"). G, H, I, K, L: *supsi'* (cînd e vorba de moartea unui animal sau a unui Turc).

240. Dracul „le diable". A, B, F, I, J, K: *dra'ku.* D: *d'ra'ku.* G: *ďra'ku.* H: *dra'ku*; *fu'tu-y kĭčyu'la.* L: *ďrak.*

C, E nu pronunţă nici odată cuvîntul *dra'ku.*

241. Zînă „fée". A: *muša'ta a lo'kuy; frumoasa pămî'ntuy.* B, D, F, H, I, J, K, L: *muša'ta a lo'kuy.* E: *muša'ta ă ŕo'kuy.* G: *muša'ta a lo'ku.*

C: *muša'ta a lo'kuy* nu se pronunţă niciodată.

242 (fig. 19). Leagăn pentru copil „berceau". A, D, F, H, I, J, K: *sărmănĭ'tsă.* B: *sărmăńĭ'tsă.* C, E, G: *sărmănĭ'tsă.* L: *sărmănĭ'tsa.*

243. Colibă „cabane, chaumière". A, C, F, G, I, J: *kălĭ'vă.* B: *kʲlĭ'vă.* D: *kęlĭ'vă.* E, H, K: *kîlĭ'vă.* L: *kalĭ'vă.*

244. Stînă „bergerie". A, C, F, G: *sta'ni.* B: *tură'štiy.* D: *turę'štiya.* E: *sta'ni*; *tură'štya.* H: *tură'štye.* I: *tură'štiy*; *sta'ni.* J: *tură'štye.* K: *stopa'n.* L: *tură'šti*; *gă'ŕtu.*

B: *sta'ni* nu e cuvînt românesc; îl spun şi Albanesii. E: *sta'ni* e cuvînt albanes, *tură'štya*, românesc. F: *tură'štya* e cuvînt vechi; *sta'ni* e bulgăresc. H: *sta'ni* zic Grecii. I: *tură'štiy* „stîna de primăvară"; *sta'ni* „acolo unde se bate untul". J: *sta'ni* e cuvînt albanes. L: *kišę'ŕu* „acelaşi înţeles ca *stopa'n*"; *gă'ŕtu* „locul unde se face *gi'za*".

245. Grajd „écurie". A: *aχu're ti prăvs.* B: *aχu'ri di pră'vsĭ.*

Fig. 18 (n-le 180 și 182). Port bărbătesc. Vezi legenda fig. 15.

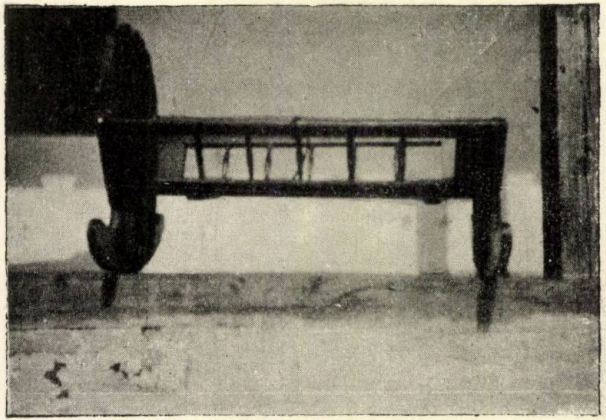

Fig. 19 (n-l 242). *sărmăni'tsă.*

D, I, J: *aχu'ri ti prăvs*. E: *aχu'ři ti přăvs*. F: *aχu'rĭ ti prăvs*. H: *χău'ri ti prăvs*. K: *pato's di prăvs*. L: *ple'ntsĭ*.

L: *ple'ntsĭ* „grajd pentru oi şi cai"; H pronunţă şi *au'ri*.

246. Părţile stînei „description d'une bergerie". 1. Locul unde bagă oile ca să le aleagă. B, D, F, J: *ma'su*. I: *mas; kuta'r*. K: *stru'ngă; mandri'ye*. L: *střu'ngă; ma'ndřa*.

Ma'su e în afară de mandră. Acolo unde mergea H nu se făcea mandră, pentru că nu dădea *nęa'wă*. I: *ma'ndra* e făcută din mărăcini sau snopi (se zice că e făcută cu *dematsu'li*); nu e învelită. K: *mandri'ya* e făcută din crăci de arbor, din frunze, etc.

2. Locul unde se bagă oile la muls. B: *tură'štye*. D, F: *stru'nga*. I, H: *stru'ngă*. J: *ma'su*. B, J: *stru'ngă* e cuvînt grecesc.

3. Locul unde se bagă iezii. B, F: *tsa'rku*. H: *kuta'ř ti ye'dzĭ*. Locul unde stau caprele. I: *tsark*. J: *tsa'rkŭ*. K: *kîprĕ'dz; kuma'šu*. L: *kăpřęa'dză; bufa'ř*. I: ţarcul e făcut din lemne şi paie şi e învelit cu paie, ca cuptorul.

4. Scaunul pe care stă ciobanul cînd mulge oile. D: *ska'mu*. H, K: *skam*. L: [ciobanul stă] *pi mas*.

5. Acel care bate laptele, etc. F: *kîšęa'ru*. H: *kîšęa'ř*. I, J: *kîšęa'rŭ*. K: *kšęa'ru*. I: *kîšęa'rŭ* bate laptele şi face untul; e un cioban.

6. Colibele unde locuiesc ciobanii. B, I: *kăli'vă*. D: *kili'vă*. H: *kîli'vă*. I: în călive stau păcurarii ca să nu-i plouă.

7. B: *o'yli li băgă'm tu ma'ndră ya'ră*. E: *o'yle li ba'gă tu ma'ndřă*. F: *o'yli li băgă'm tu ma'ndră ya'ră*. H: *o'yli li ba'gă tu mas*. I: *o'yli li băgă'm tu ma'ndră ya'ra*. J: *o'yli li ba'gă tu ma'ndră ya'ŕa*.

8. B, F: *kă'pără li băgă'm tu kăpręa'dză*. E: *kă'pără li ba'gă tu kăpřęa'dză*. I: *kă'pără li băgă'm tu kăpręa'tsă*. J: *kă'pără li băgă'm tu kăpręa'dză*. K: *kă'pîră li băgă'm tu kăprĕ'dză*.

9. Locul pe unde trec oile. I, J: *kăřa'ri*. K: *kîra'li*.

247. Pivniţă „cave". A: *kilęa'r*. B, H, J: *pato's* C: *ɲilęa'ř*. D: *ɲilęa'r*. E: *păto's*. F: *păto's; kilęa'r*. G, L: *kilęa'ř*. I: *kile'ru*.

B, E: *kilęa'r* e cuvînt albanes. F: *păto's* „pivniţă", *kilęa'r* „bucătărie".

248. Spală rufe „il (elle) lave du linge". A: *spęa'lă stra'ńi*. B: *lă'-lę stra'ńili*. C, E, G: *lă střa'ńil'i*. D: *lę stra'ńili*. F: *spęa'lă stra'ńili; lă stra'ńili*. H: *lă stra'ńil'i*. I: *s le lăm stra'ńilę*. J: *s la stra'ńil'i*. K: *la stra'ńil'i*. L: *spęa'lă li střa'ńili*.

249. Deget „doigt". A, F, J: *dzẹa'dzet.* B: *dzẹa'dzete.* C, E, H, L: *dzè'dzet.* D, G: *dze'dzet.* I: *dzẹa'dzetᵘ.* K: *dzè'dzut.*

250. Degetul mare „le pouce". A, D, F, H: *pulika'ru.* B: *pulika'r.* C, E: *pulika'ṛu.* G: *pulika'ṛ.* I: *pᵉlika'ṛu.* J: *pulika'ṛu.* K: *pl'uka'ṛu* L: *pil'uka'ṛu.*

2. Degetul mic „le petit doigt". B: *dzîdzîti'k.* F, G, I, J: *dzîdzîti'ku.* H: *dze'dzetu tsîl ńi'ku.* K: *dzè'dzetu atse'w ńi'ku.*

251. Unghie „ongle". A, C, E, F, H, J, K: *u'ngl'e.* B, I: *u'ngl'ă.* D: *u'nǵa.* G: *ungl'.* L: *u'ngl'u.*

252. Copite „ongles de la vache, sabots". A, C, E, F, H, J, K: *u'ngl'e.* B, I: *u'ngl'ă.* D: *u'nǵa.* G: *ungl'.* L: *u'ngl'u.*

253. Picior „jambe". A, B, D, F, H, I: *čičo'r.* C, E, G, L: *čičo'ṛ.* J: *tsitsyo'ṛu.* K: *tsičo'ṛu.*

254. Incheetură (la picior) „cheville". B, G, J: *nọa'di.* D: *nǫ̣a'dili.* F, H: *nọa'dili.* E: *nò'dili.* I: *nọa'dele.* K: *ńo'dziku.*

255. Laba piciorului „pied". B, D, F, H, I, J, K: *pîlmu'tsa.* E: *pãmu'tsa.* L, G: *pûlmu'tsă.*

256. Călcîi „talon". A, C: *kălkî'ń.* B: *kălkă'ń.* D: *kălkẽ'ń.* E: *kã'nkã'ń.* F, H, J, L: *kălkă'ńu.* G: *kîlkî'ń.* I: *kălkă'ńe.* K: *kîlkă'ńu.*

257. Pulpă „mollet". A. B, C, F, G, H, I, J: *pu'lpă.* D, K, L: *pu'lpa.* E: *pũ'mpa.*

2. „Cuisse (extérieur)". D, E, F, I: *bu'tẹa.* G, J, L: *bu'ti.* K: *pu'lpă grò'să.*

3. „Cuisse (intérieur)". B, G, H, J: *kọa'psă.* I, L: *kọa'psa.* K: *kò'psă.*

258. Genuchi „genou". A, B, C, E, G, H, J: *dzînu'kl'.* D: *dzînu'k'u.* F, I, K, L: *dzînu'kl'u.*

259. Cot „coude". A, C, F, G, I, J, K, L: *ko'tᵘ.* B, D, E, H: *kot.*

260. Măduvă „moëlle". A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K: *mădu'wă.* L: *mădu'wa.*

261. Fălci „mâchoires". A, B, C, D, F, G, I, J, L: *fă'ltsĭ.* E, H: *fă'ltsĭ.* K: *ka'fkili.*

262. Bărbie „menton". A, D, F, I, J, K: *gru'ńu.* B, H: *gruń.* C, E, L: *gŕu'ńu.* G: *gŕuń.*

263. Gură „bouche". A, B, F, H, I, J, K: *gu'ră.* D: *gu'ra.* C, E: *gu'ŕă.* G: *gu'ŕă.* L: *gu'ŕa.*

264. Dinte „dent". A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L: *di'nti.*

265. Gingie „gencive". A, B, C, D, E, F, G, H, I, J: *dzîndzi'ye.* K, L: *dzindzi'ya.*

266. Lacrămi „larmes". A: *lă'krăńĭ.* B, J: *lă'kr̨i.* C: *lă'kîr.* D, F: *lă'kri.* E: *ŕăkr̨.* G, L: *lă'kŕi.* H: *lę'kri.* I: *lă'kŕrmi.* K: *lă'krîńĭ.*

267. Gît „cou" A, B, D, F, H, I, J: *gurma'dz.* C, E, G: *guŕma'dz.* K: *gurma'dzu.* L: *guŕma'dzu.*

268. Limbă „langue". A, B, C, E, F, H, I, J, K: *li'mbă.* G: *limb'.* L: *li'mba.*

269. Ureche „oreille". A, B, F, H, I, J: *urę'kl'e.* C: *uŕè'kl'e.* D: *ure'kl'.* E: *uŕe'kl'e.* G: *uŕe'kl'.* K: *urè'kl'e.* L: *uŕe'kl'a.*

270. Sprînceană „sourcil". B, F: *sufrîntsę'wă.* H, I, J, K: *sufrîtsę'wă.*

271. Frunte „le front". B, J: *fră'mte.* F, H, I: *fră'mtę.* G: *fŕă'mti.* K: *fră'mti.* L: *fŕă'mtę.*

272. Inel „bague". B, F, G, H, I, J, L: *ne'lu.* K: *ne'u.*

273. Bucă (obraz) „joue". A: *me'rele di fa'tsă.* B, D, F: *me'rili di fa'tsă.* C, E: *me'ŕele di fa'tsă.* G: *me'ŕile di fa'tsă.* H: *me'ŕu di fa'tsă.* I: *mè'rili di fa'tsă.* J, K: *mè'rilę di fa'tsă.* L: *me'ŕi di fa'tsă.*

274. Ochi „oeil". A, B, E, H, I, J: *okl'.* C, G, K, L: *o'kl'u.* D: *o'k'u.* F: *o'kl'i.*

275. Smoc de păr „mèche de cheveux". A, B, F, H, I, J, K: *bal'u'kă.* C, E: *baylu'kă.* D: *bayl'u'kă.* G: *băl'u'kă.* L: *balu'ka.*

276. Maţe „boyaux". A, C, J: *ma'tse.* B, F, L: *ma'tsele.* D, E, H: *ma'tsi.* G: *mats.* I: *ma'tsă.* K: *ma'tsili.*

277. Vînă „veine". A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K: *vi'nă.* L: *vi'na.*

278. Păr (de animal) „poil". A, B: *per.* C, E, H: *peŕ.* D: *pe'rĭ.* F: *peř.* G: *pe'ŕᵘ.* J, K: *pe'řᵘ.* I: *pe'rᵘ.* L: *pe'řĭ.*

279. Sprîncene îmbinate „sourcils qui se joignent". A: *sufruntsẹa'le amistika'te.* B: *sufruntsẹa'li mesteka'ti.* C: *sufŕuntse'le amistika'te.* D: *sufurtse'li amistika'te.* E: *sufuŕtse'le mistika'te.* F: *sufurtse'li mesteka'ti.* G: *sufrîntse'li męsteka'tę* H: *sufrîtse'li mistika'ti.* I: *sufrîtsẹa'li mistika'ti.* J: *sufrîtsẹa'li amistika'te.* K: *sufrîtsè'li mistika'ti.* L: *sufiŕtse'li mestika'ti.*

280. Năduşeală „sueur". A, B, G, H, J: *sudǫa're.* C, E: *sudǫa'ŕi.* D: *sudǫ̀ᵃ'ri.* F, I: *sudǫa'ri.* G: *sudǫa'ŕe.* K: *sîdò'ri.* L: *sîdǫa'ŕe.*

281. Inimă „coeur". A, B, C, D, E, F, I, J: *i'nimă.* G: *i'nĭmă.* H: *i'nimę.* K: *i'nîm.* L: *i'nema.*

282. Ficat „foie". A, B: *hika't.* C: *śika't.* D: *hika'tᵘ.* E, F, G, H, I, J: *χika't.* K, L: *χika'tᵘ.*

283. Spinare „dos". A, I: *skina're.* B, D, F, H, J: *skina'ri.* C: E: *skina'ŕi.* G: *skina'ŕⁱ.* K: *skina'ř.* L: *skina'ŕęa.*

284. Buric „nombril". A, D, J, K, L: *buri'ku.* B, H: *buri'k.* C, E, G: *buŕi'ku.* F, I: *buri'kᵘ.*

285. Umăr „épaule". A, E, J: *nu'mir.* B: *nu'męr.* C, E, G: *nu'miŕ.* D: *nu'miri.* F: *nu'meru.* H: *nu'măŕ.* I: *nu'mire.* K: *nu'măru.* L: *nu'măŕu.*

286. Ţîţă; cine-i dă ţîţă copilului „sein; qui donne le sein à l'enfant?". A: *tsi'tsă; kay il dă tsi'tsa fičyo'ruy.* B: *tsă'tsă; kay îy da tsă'tsă a fičyo'ruy.* C: *tsi'tsă; kay da tsi'tsa fičyo'ŕuy.* D: *tsętsę; kay ye da tsę'tsę fičyo'ruy.* E: *tsă'tsă; kay-l da tsă'tsa fičyo'ŕ.* F: *tsă'tsă; kay da tsă'tsă a fičyo'ruy.* G: *tsăts; kay-l da tsă'tsa fičyo'ŕ.* H: *tsę'tsă; skò'lă di-l' dă tsę'tsa fičyo'ruy.* I: *tsă'tsă; kay da tsă'tsă fičyo'ruy.* J: *tsă'tsă; kay il dă tsă'tsa fičyo'ruy.* K: *tsă'tsă; kay li da tsă'tsă a fičyo'ruy.* L: *tsă'tsă; dă-l tsă'tsa a fičyo'ŕ.*

287. Plămîn „poumon". B, F, J: *pulmu'nă.* I, K, L: *pǫlmu'nă.*

288. „Omoplates". B, F, I, J, K: *pultă'ŕă.* H: *puŀtă'ŕĭ.* L: *puŀtă'ŕ.*

289. Amiaz „midi". A, B, C, D, E, F, H, I, J, K, L: *mya'dză dzu'wă.*

290. Seara „le soir". A, B, D, F, I, J: *sęa'ra.* C, E, G, H: *sęa'ŕa.* K: *sè'ra.*

291. Miezul nopţei „minuit". A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L: *mya'dză nopts.*

292. Dimineaţa „le matin". A, H, J: *dimineą'tsa.* B, C, E, F, I, K: *dimneą'tsa.* D: *dimeą'tsa.* G: *taχina'.* L: *dimnè'tsa.*

293. Zori „aube". A, K: *χărŗγi'ye.* B, H: *χărăgi'ye.* C, E: *χărîγi'ye.* D: *dimeą'tsa.* F: *χîrîγi'ye.* G: *χărŗγi'ye.* I, J: *χărîγi'ye.* L: *taχina'.*

294. Veghează „il (elle) veille". A, B, E, F, H, I, J: *veą'gl'e.* C: *veą'gl'ă.* D: *veą'gyă.* G, L: *vègl'.* K: *vè'gl'e.*

295. După amiaz „après midi". A, I, J: *du'pă prăndz.* B: *du'pă prăndz; meri'nde.* C: *du'pu pŗǫndz.* D: *tu miri'ndi.* E, G, L: *du'pă pŗăndz.* F: *meri'nde.* H: *du'pă pŗăndz; meŗi'nde.* K: *du'pă prè'ndzu.*

F: *meri'nde* = la patru după amiaz; *du'pă prăndz* e un termen mai nou.

296. Bună seara „bonsoir". A, B, D, F, H, I, J: *bu'nă sęa'ra.* C, E, G, L: *bu'nă sęa'ŗa.* K: *bu'nă sè'ra.*

Dela 12 încolo, cei vechi spuneau: *bu'nă-ts ǫa'ra* (B, F, H, I, J); G: *bu'nă-ts ǫaŗ.* L: *bu'nă-ts ò'ŗa;* după asfinţitul soarelui ei spuneau: *bu'nă sęa'ŗa.*

297. Alaltăieri „avant-hier". A, B, D, F, H, I, J: *awa'ltărĭ.* C: *awa'ltăŗĭ.* E: *awa'ŗtăŗĭ.* G: *awa'ltăŗĭ.* K: *awa'ltărè.* L: *awă'ltăŗęa.*

298. Gustare la 6 dimineaţa „petit déjeuner". A: *gusta're.* B, D, F, H: *gusta'ri.* C, E, G: *gusta'ŗi.* I: *ŋgu'sta'ri.* J: [dimineaţa] *ŋgu'stă* [oamenii]. L: *mîka'ŗi di taχina'.*

K nu cunoaşte cuvîntul.

299. Masa de 12 (amiaz) „déjeuner (midi)". A, B, F, H, J: *prăndz.* C, G: *pŗăndz.* D, I: *ti prăndz.* E: *ti pŗăndz.* K: *pră'ndzu.* L: *ti pŗă'ndz.*

300. Cină (prînz) „dîner". A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K: *tsi'nă.* L: *pi tsi'nă.*

301. Soare „soleil". A, I: *sǫa'rę.* B: *sǫa'rę.* C: *sǫa'ŗe.* D: *sǫa'ri.* E, H: *sò'ŗi.* F, J: *sǫa'ri.* G: *sǫa'ŗi.* K: *sò'ri.* L: *sö'ŗi.*

302. Luna „la lune". A, C, D, F, J, L: *lu'na.* B, G, H, I: *lu'nă.* E: *ŗū'na.* K: *ŗu'nă.*

303. „Les quartiers de la lune (croissance et décroissance)". B: *s pri'nde lu'na; s ma'kă lu'na.* C, G, *s pŗi'nde lu'na; s mă'kă*

lu'na. D: *s pri'nde lu'na; se-apre'se lu'na.* E: *s pṙi'nde ṙũ'na; s mă'kă ṙũ'na.* F, I, J: *s pri'nde lu'na; s mă'kă lu'na.* H: *s pri'ndi lu'na; s mẹ'kă lu'na.* K: *s apri'nde łu'na; s mă'kă łu'na.* L: *s apṙi'nde ṙu'na; k'ạ'ri ṙu'na.*

304. A, B, C, D, E, F, G, H, I, J: *stẹa'wă.* K: *łutsè'făr.* L: *stẹa'w.*

K: toate stelele poartă acest nume. „La Pléiade". B: *gîl'inu'šă*; F, G, H, I, J, L: *gîl'inu'ša*; K: *gîl'inu'šă.* „La Balance". I, J: *la'tură.* G: *la'tuṙă.* H: *la'turi.*

305. Curcubeu „arc-en-ciel". A, I: *kurkube'lu.* B, C, D, G, J: *kukube'lu.* E, K, L: *kukube'u.* F. H: *kukube'w.*

306. Calea-laptelui „la voie lactée". A: *ka'lẹa pa'l'uluy.* B: *ka'lẹa pa'l'elor.* H: *ka'lẹa a pa'l'elor.* I: *ka'lẹa pa'l'elu.* L: *ka'lẹa.*

Asupra felului cum s'a format calea-laptelui, se spune că s'a furat paie dela *pre'ftu* „preot" şi a căzut paie pe drum, de a rămas urma. Două din stelele acestei constelaţii sînt 2 boi, şi alte două 2 furi.

307. Vînt „vent". A, G, I: *vi'mtu.* B, C, D, E, F, H, J, K, L: *vi'ntu.*

308. Ninge „il neige". A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, L: *da nẹa'wă.* K: *da nè'wă.*

309. Plouă „il pleut". A, B, F, H: *dă plọa'ye.* C, G: *da plọa'yă.* D: *dă plọ̀a'ye.* E: *da pọ̃a'ye.* J: *dẹa'de plọa'ye.* K: *da plò'ye.* L: *da plọa'ye.*

310. Inghiaţă „il gèle" A, B, C, F, G, I, J, L: *n̥gl'a'tsă.* D: *n̥ǵets.* E: *n̥gl'ets.* H: *n̥ǵa'tsă.* K: *n̥gl'è'tsă.*

311. Brumă „gelée blanche". A, B, D, F, H, I, J, K: *bru'mă.* C, E, L: *bṙu'mă.* G: *bṙu'mă.*

312. Tună „il tonne". A, F: *bumbunẹa'ză.* B, C, D, E, G, H, I, J: *bumbunẹa'dză.* K: *n̥guṙẹa'dză.* L: *n̥guṙẹa'dză.*

313. Rouă „rosée". A, B, F, H, I, J, K: *ra'wă.* C, E, G, L: *ṙa'wă.* D: *ra'o.*

314. Burniţează „il bruine". A, H, I, J: *ski'mură.* B: *ski'mură.* C: *sọi'muṙă.* D: *ški'mr̥.* E, L: *ski'muṙă.* F: *sk'i'mură.* G: *ski'muṙă.* K: *sk'i'mur.*

315. Grindină „grêle". A, B, F, H: *grẽ'dină.* C: *gṙă'ndină.* D: *gre'ndenă.* E: *gṙẽ'dină.* G: *gṙẽ'ndin.* I: *grẽ'ndĕnă.* K: *grẽ'ndîn.* L: *gṙẽ'ndîna.*

316. Ghiaţă „glace". A, B, C, E, F, G, I, J, K, L: *gl'ets.* D: *n̥ǵets.* H: *gl'ets.*

317. Fulger „éclair". A, F, H, J: *ska'piră.* B: *ska'piră.* C, G: *ska'piŕă.* D: *ska'peră.* E: *ska'peŕă.* I: *ska'pẹră.* K: *ska'pîră.* L: *ska'păŕă.*

318. Ceaţă „brouillard". A, B, C, D, F, H, I, J, L: *ne'gură.* E, G: *ne'guŕă.* K: *ne'gur.*

319. Asfinţitul „le coucher du soleil". A, B, F, J: *skăpita'ta sọa'reluy.* C, E, G: *skăpita'ta sọa'ŕe.* D: *skăpita'ta sọ̀ᵃ're.* H: *skăpită' sọa'ŕe.* I: *tu skăpita'ta sọa're.* K: *skăpătă' sọa'r̄.* L: *kănd ska'pătă soŕ.*

320. Răsăritul soarelui „le lever du soleil". A: *dẹa'de sọa'rele.* B: *dẹa'di sọa'r̄e.* C: *de'de sọa'ŕe.* D: *de'de sọ̀ᵃ're.* E: *dè'di sọa'ŕe.* F: *dẹa'de sọa'r̄ĕ.* G: *dè'de sọa'ŕᵉ.* H: *de'de sọa'ŕᵉ.* I: *dẹa'de sọa'r̄ă.* J: *dẹa'di sọa'r̄ă.* K: *skăpăr̄ă' sọa'r̄.* L: *de'de soŕ.*

321. Postul mare „le grand carême". A, I: *prẹa'sîń mă'rĭ.* B: *prẹa'sin mă'rĭ.* C: *pŕe'sin mă'ŕĭ.* D: *pre'sini mẹ'rĭ.* E: *pŕe'sin mă'ŕĭ.* F: *prẹa'sîńi mă'rĭ.* G: *pŕẹa'siń mă'ŕĭ.* H: *pre'siń ma'rĭ.* J: *prẹa'siń mă'rĭ.* K: *prèsin mă'rĭ.* L: *pŕẹa'sińi ma'ŕĭ.*

322. Florii „Pâques fleuries". A, B, E, G: *vaγi'w.* C: *vayi'ᵘ.* D: *vayo'lu.* F, H, I, J: *vai'w.* L: *ti dafi'na.*

K nu cunoaşte cuvîntul.

323. Dumineca Tomei. (A, C, D, E, G, I, J: *te-ayu' θumă'.* B, F, H, L: *a'γyu θumă'.* K: *de-a'γyu θom.*

Intrebarea a fost greşit înţeleasă; Sf. Toma se serbează la 6 octobre.

324. Vineria-mare „le vendredi saint". A, B, D, F, G, H, K, L: *vi'nerĭ ma'rĭ.* C, E: *vi'neŕĭ ma'ŕĭ.* I, J: *vi'nirĭ ma'rĭ.*

325. Crăciun „Noël". A: *Krăčyu'nu.* B, H: *Kărčyu'n.* C: *Kăŕčyu'nu.* D, J: *Kîrču'nu.* F, I: *Kărčyu'nu.* G, L: *Kîŕčyu'n.* K: *Kîrčyu'n.*

326. Paşti „Pâques". A, B, C, D, E, G, I, J: *Pa'štili.* F: *Pa'štẹli.* H: *Pa'štĭ.* K, L: *Pa'šti.*

327. Anul nou „le nouvel an". A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L: *a'nu now.*

328. Primăvara „le printemps". A: *primvè'ra.* B, J: *prim-*

vẹa'ra. C, G, L: *přimvè'ŕa*. D: *primăvẹa'ra*. E: *přimăvẹa'ŕa*. F: *primvẹa'ŕa*. H: *primvya'ra*. I: *privè'ra*. K: *primvè'ră*.

329. Vara „l'été". A, D, I, J: *vẹa'ra*. B: *və̀a'ŕa*. C, E, G: *vẹa'ŕa*. F: *vẹa'ŕa*. H: *vya'ră*. K: *vè'ra*. L: *vèŕa*.

330. Toamna „l'automne". A, B, C, E, F, G, I, J, L: *tọa'mna*. D: *tọ^{a}'mna*. H, K: *tọa'mnă*.

331. Iarna „l'hiver". A: *ya'rna*. B, D, F, I, K: *ya'ŕa*. C, E, L: *ya'ŕa*. G: *ya'ŕă*. H: *ya'ŕă*. J: *ya'ra*.

332. Pădure „forêt". A, D, F H, I, J, K: *pădu'ri*. B: *pădu'rẹ*. C, E, G, L: *pădu'ŕi*.

333. Vale „vallée". A, C: *va'li*. B: *trap*. D: *tŕa'pu*. E: *tŕa'pu*. F: *va'li; tra'p^{u}*. G, L: *va'li; tŕap*. H: *tu tŕap*. I: *tu va'le*. J: *va'li; tŕap*. K: *va'li; trap*.

F: în *va'li* au unde să pască vitele; valea unui rîu e *tra'p^{u}*. J: *tŕap* „albia unui rîu".

334. Deal „colline". A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, L: *dzẹa'nă*. K: *dzè'nă*.

335. Loc şes (la munte sau la cîmp) „terrain plat". B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L: *pa'di*.

336. Munte „montagne". A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K: *mu'nti*. L: *tu mu'nti*.

„Défilé". B, D, E: *boga'zi*. G, H, I, K : *buʃa'zi*. F, J : *boʃa'zi*. „Terrain accidenté". C: *hu'ni*. B, E, F, G, H, I, J: *χu'ni*.

337. Potecă „sentier". C, D, E, F, G, H, K, L: *ka'li*. B: *kal, kîlĭ'č*. I, J: *ka'lẹ*.

Următorii fac diferenţa între „cale" şi „potecă" şi numesc „poteca" după cum urmează: F: *kălĭ'če*; G, J: *kîlĭ'če*; I: *kẹlĭ'če*; H: *kĭlĭ'če*; K: *ka'le ńĭ'kă*.

Suişul la deal „montée de la côte". B, F, G, H, I, J: *nĭ'fur*; K: *de-asu'sură*; L: *nĭ'furu*. Scoborîşul dealului „la descente". B, F, H: *di χĭ'mă*; G, I, J, K: *χĭ'mă*; L: *dẹ-a χĭ'muŕa*. Drum drept „chemin non-accidenté". B: *ka'lẹa nĭ'nti*; G, H, I, J: *ka'le nĭ'nti*; K: *k'ale dî nĭ'nti*.

338. Miez de pîne „mie de pain". A, E, F, G, I, J: *ńez di pə̀'ni*. B: *ńez dẹ pə̀'ni*. C, L: *ńedz di pə̀'ni*. D: *ńedz di pə̃'ni*. H: *ńez di pə̃'ni*. K: *ńe'zu di pə̃ni*.

339. Coaje de pîne „croûte de pain". A, B, C, E, F, G, I, J, L: *ku'wă di pə̀'ni*. D, H, K: *ku'wă di pə̃'ni*.

340. Bine aţi venit „soyez les bienvenus". A, B, C, D, E, G, I, J: *ǧi'ne vi'nit.* F, K, L: *ǧi'ni vini't.* H: *ǧi'ne vi'nitu.*

341. La revedere „au revoir". A, E, I: *sta'tsĭ ku sănăta'te.* B, D, H, J, K: *šede'tsĭ ku sănăta'ti.* C, F, G, L: *sta'tsĭ ku sănăta'ti.*

342. Plugul „la charrue". A, B, D, F, I, J: *ale'tra.* C, E: *ale'tŕa.* G: *ale'tʲ.* H: *param'andă.*

B, C: Fărşeroţii nu lucrau de loc pămîntul; ei locuiau la munte; numai Grecii şi Bulgarii cultivau pămîntul. C nu ştia ce e plugul pînă nu venise în Romînia. B: *ale'tra* e cuvînt grecesc. I: *ale'tra* e cuvînt albanes; nu cunoştea agricultura pînă la venirea în Romînia. K nu cunoaşte cuvîntul.

343. Părţile plugului „les parties de la charrue". 1. Grindei „âge (de la charrue)". B, D, F, I, J: *paramẽnda.* E: *paŕame'nda.* L: *paŕamãnda.* 2. Cormană „versoir". B, F: *ale'tra.* D: *le'tra.* E: *le'tŕa.* K: *pl'o'ru.* 3. Coarnele plugului „mancherons". B, F, I, J: *mă'na.* D: *mẽ'na.* E: *mp'na.*

344. Ară cîmpul „il (elle) laboure le champ". A, F, I, J: *a'yră kă'mpu.* B: *a'yră tu kămp.* C, E, G: *a'yŕă kă'mpu.* D: *a'yŕă kă'mpu.* H: *a'yră tu kẽ'mp.* K: *a'yră kẽ'mpu.* L: *a'yŕă tu kă'mpu.*

345. Grîu „blé". B: *găr.* C: *gă'ru.* D: *gẹ'ru.* F, I, J, K: *gă'ru.* G: *gî'ru.* H: *gẹ'ŕu.* L: *gă'ŕu.*

B: cuvîntul n'are plural.

346. Porumb „maïs". B, H, I: *mi'sur.* D: *mi'suri.* G: *mi'suî.* J, K: *mi'surʲu.* L: *mi'suru.*

347. Zilele săptămînei „les jours de la semaine". A: *lu'nĭ, ma'rtsĭ, ńe'rkurĭ, ǧoy, vi'nirĭ, sĭ'mbătă, dumă'nekă.* B, J: *lu'nĭ, ma'rtsĭ, ńe'rkurĭ, ǧoy, vi'nirĭ, să'mbătă, dumă'nekă.* C, G: *lu'nĭ, ma'ŕtsĭ, ńe'ŕkuŕĭ, ǧoy, vi'niŕĭ, să'mbătă, dumă'nekă.* D: *lu'ne, ma'rtsĭ, ńe'rkurẹa, ǧo'ya, vi'nerya, se'mbeta, dume'nika.* E: *ŕu'nĭ, ma'ŕtsĭ, ńe'ŕkuŕĭ, ǧoy, vi'niŕĭ, să'mbătă, dumă'nikă.* F: *dumă'nekă, lu'ńa, m'artsə̀a, ńe'rkurə̀a, ǧo'ə̀a, vi'nerə̀a, să'mbăta.* H: *lu'nĭ, ma'rtsĭ, ńe'rkurĭ, ǧoy, vi'nirĭ, sẽ'mbătă, dume'nikă.* I: *lu'nĭ, ma'rtsĭ, ń'e'rkurĭ, ǧoy, vi'nirĭ, să'mbătă, dumă'nikă.* K: *ŀu'nĭ, ma'rtsĭ, ńe'rkurĭ, ǧoy, vi'neŕĭ, sẽ'mbătă, dumẽ'năkă.* L: *lu'nĭ, ma'ŕtsĭ, ń'eŕkurĭ, ǧoy, vi'neŕe, sẽ'mbătă, dumă'nekă.*

348. Lunile anului „les mois de l'année". A: *ɣina'r, šku'rtu, ma'rtsu, apri'ru, may, čireša'ru, aluna'ru, a'gustu, yizmiču'nu, sume'dru, bruma'ru, ŋdrelu.* B: *ɣina'ru, šku'rtu, ma'rtsu, apri'ru, ma'yu, kirešaru, alʲna'ru, a'gustu, yizmiču'nu, sume'dru, bruma'ru, ŋdre'lu.*

C: *ɣina'ŕu, šku'ŕtu, ma'ŕtsu, apŕi'ŕu, ma'ylu, čiŕeša'ŕu, aluna'ŕu, a'gustu, yizmiču'nu, sume'dŕu, bŕuma'ŕu, ɲdŕe'lu.* D: *ɣena'ru, škurtu, ma'rtsu, apri'ru, ma'ylu, čireša'ru, kurī'ku, a'vustu, yizmiču'nu, sume'dru, bruma'ru, ɲdre'u.* F: *ɣina'ru, šku'rtu, ma'rtsu, apri'ru, ma'yu, čireša'ru, aluna'ru, a'gustu, yizmiču'nu, sume'dru, bruma'ru, ɲdre'lu.* G: *ɣina'ŕ, šku'ŕtu, ma'ŕtsu, pŕi'ŕu, ma'yl'i, čiŕeša'ŕu, aluna'ŕu, a'gustu, yizmiču'nu, sume'dŕu, bŕuma'ŕu, ɲdŕelu.* H: *ɣina'ŕ, škuŕt, maŕts, apŕi'l, may, čiŕeša'ŕ, aluna'ŕ, a'gîstu, ɣizmiču'nu, sume'dŕu, bŕuma'ŕu, ɲdŕe'u.* I: *ɣina'ru, šku'rtu, marts, apri'ru, may, kireša'ru, aluna'ru, a'gustu, yizmmiču'nu, sume'd'ru, bruma'ru, ɲdre'lu.* J: *ɣina'r, šku'rtu, ma'rtsu, apri'ru, ma'yl'u, kiřeša'ru, aluna'ru, a'gustu, ɣizmiču'nu, sume'dru, bruma'ru, ɲdre'lu.* L: *a'gustu, tò'mna di ni'nti ni'nti, me'su a'ɣyu ðimi'tři, bîŕma'ŕu, ɲdŕe'w, ɣina'ŕu, šku'ŕtu, ma'ŕtsu, apŕi'ŕu, ma'ylu, kiŕša'ŕu, kuŕi'ku.*

E şi K nu le ştiu.

349. Sărbătorile mari. *a'ɣyu văsi'li; pitiğyu'nea; ta fota; spirido'na; a'ɣyu niko'la; a'ɣyu bănа's; a'ɣyu bimi'w; a'ɣyu ɲdo'ni; a'ɣyu kustăndi'ni; šîndili'ya; a'ɣyu na'uni; a'ɣyu harala'mb; a'ɣyu yo'rɣ; a'ɣyu bumă'; a'ɣyu mihai'l; sumk'e'tru; stîmuri'ye ma're; stîmuri'ye ni'kă; stavro'lu; vangelizmo'lu* [şi *vangelizmo'*]; *a'ɣyu suti'ra; a'ɣyu dimi'tr; stă vi'nerșa* [*Sofi'a Spi'ru Balama'či*, 56 de ani; născută la Stropan, în Albania; după ce s'a măritat, s'a mutat la Korča, unde a stat până la venirea în Romînia (1925)].

350. (1) *Fudzea'mu tșa'mna din Pl'a'sa ka'lea; feta' șa'ye; o lwa'm ńe'lu, o băga'm tu tîra'stu până nădzea'mu tu-arī'ye; ako'lo learuka'm ńe'lu șa'yli, de s fătsea' ma're ńe'lu.* (2) *Arăkșa're mu'ltă, nea'wă dădea' mu'ltă ka'lea, veńa' fu'ril'i, noy u'dzî, χa'yde vega'm ku pu'štili tur mî'nă, kă'nd veńa' fu'ril'i s ne l'a o'yli.* (3) *Tre me'šî di dză'li ne-alăksi'tsî dip ka'lea; măka'm tu'rtă di tsinu'šă, d apo'y măka'm pă'ni, nedzea'm to-rī'w.* [*Miχa'lĭ Bile'ka* (*I*)].

351. (1) *Kănd nedzea'mu la mu'nte primvea'ra și le-akătsa'm o'yle, plșa'ya dădea' și noy le kurma'm ńe'il'i di șa'ye ka s le muldze'm o'yle, s băgă'mu sta'ne.* (2) *Veńa' kăša'ru, d apo'y aduna' la'ptele.* (3) *Adăra'm sta'ńa ku pa'l'e tsi'sprădz di șa'minĭ, di băga'm sta'ne.* (4) *Băga'm do'wsprătse ta'lăre tu sta'ne nu'ntru.* (5) *Băga' la'ptele kăša'ru tu tablere, îl bătea' kăša'ru, skotea' u'mtu, u'mtu-l băga' tu tinikè', skutea'm și kaș și gi'ză.*

[*Acelaşi*]

352. (1) *Era'mu fičyo'ru di tsi'sprădzĭ di a'ńĭ, nădzea'm Čea'mari'ye Leabări'ye.* (2) *Fudzea'mu ka'lea, pă'ni n avea'mu.* (3) *Išya' un Gre'ku s bag o'yli tu a'ɣru; ne-adu'či pă'ni de gl'i'nduri; șa'mea*

era' uřu't, era'm ağunĭ. (4) *Kă'ndu lwa'y pă'nẹa ḍe'la Gre'ku, tăl'a'y w'nă kuma'tă s l'u' da'wă a kă'neluy, kă'nele nu măka' pă'nẹa, o ńurdzi'.* (5) *Să avẹa'm un au'š; i'l gri'y: nu mă'kă pă'nẹa kă'nili, l'a'-l'u pă'nẹa.* (6) *Noy nẹa'dzem, aprè'sem fo'ku la oy, pă'nẹa era' a'lbă, o akătsă'm s măkă'm pă'nĭ.* (7) *Ańurdzẹa' a gl'i'ndură, e ma noy măkă'm.* (8) *Era'm tu rĭ'pi, aperĭ'm dimnẹa'tsa, fudzĭ'mu ka'lẹa.* (9) *Era' un va'ltu şi avẹa' pu'ntsĭ; era' Lẹa'berĭ; atse'y Lẹa'berĭ şidẹa' sum pu'nti tu a'pă, asku'mtsĭ ka pe'ştĭ, avẹa' kŧrĭ'gu, akătsa' ọa'ye sum pu'nti, o tsînẹa' tu a'pă.* (10) *Fudzẹa'm ka'lẹa, era' mu'ltsĭ Lẹa'berĭ š ne lwa'ră oy mu'lti.* (11) *Dika'ra nẹa'sem tu-ařĭ'w, misură'm o'yli, lipsẹa' šaydze'tsi di oy.* (12) *Vini' un om Lẹa'ber la noy: aχă'te oy la kăndărmă' vă lwa'ră ?* (13) *Lwa'ră şi un ki'pur de-u'n tsap.* (14) *Lwă'm un kombo'r, Lẹa'băr ğo'ne atse'la, o lwă'm ku noy.* (15) *Alega'm tu mu'ntsĭ ku Lẹa'băru, de-afla'm o'yl'i fura'ti.*

[*Acelaşi*]

353. (1) *Viňa' primvẹa'ra, ni skula'm di to-rĭ'ye: kă' mă s kărkă'm: să'mbătă, lu'nĭ, ňe'rkurĭ ?* (2) *Lwa'm ka'lẹa ku fume'l'i, mọa'šili ku čilimè'ni di mă'nă fudzẹa' ni'nti.* (3) *Nedzẹa'm ti prăndz.* (4) *Prăndza'm, χa'yde mọa'še s fudzĭ'm napo'y š nedzẹa'm sẹa'ra al'u'rẹa.* (5) *Fătsẹa'm da'wă stămî'nĭ ka'lẹa tut aša', nidzẹa'm apo'y tu la'dzină, le-akătsa'm o'yli,* (6) *kurma'm di ňey s băga'm tură'štya, băga'm kăšẹa'rĭ, lukra' măksu'lẹa.* (7) *Stătẹa'm un mes tu la'dzină, d apo'y nidzẹa'm tu mu'nti,* (8) *stătẹa'm kăt stătẹa'm tu mu'nti, napo'y veňa' tọa'mna, kă lwam di χĭ'mă,* (9) *nă bătẹa' plọa'ya pă'nă nedzẹa'm napo'y to-rĭ'ye.*

[*Na'sta Na'stu (J)*]

354. Informaţiuni privitoare la păstorit culese dela *Na'sta Na'stu* (J).

(1) **Facerea caşului, etc.** Laptele de oaie se pune în *ta'lără* „putină“ şi se bate cu *sfurĭ'čyu* (v. fig. 20); se scoate *kaš tu bătu't*; după scoaterea caşului se scoate *dză'ru*, care se pune în altă putină. Se aruncă lapte în zer şi se lasă de azi pînă mîne; cum vine *a'yka* „smîntîna“, bate laptele şi scoate *u'mtu* „untul“; scoate apoi *ḍa'lă*; o fierbe şi o face *gĭ'ză*. Apoi varsă zerul.

(2) **Facerea urdei.** *ŋkl'ega'm la'ptili*; stetea 10 minute ; îi dedea 300 de sfurice; scotea caşul (tare de tot); zerul de caş îl făcea urdă; îl arunca în cazan, îl fierbea, apoi îi arunca *pro'zgăl* („grăsimea laptelui“), la 10 *oka'dzĭ* (kilograme), trei (kilograme), fierbea totul şi făcea *u'rdă bu'nă*.

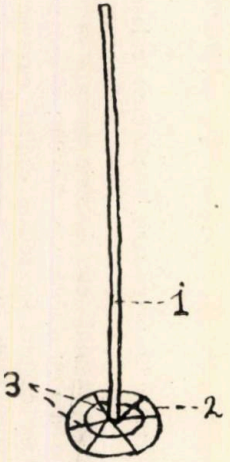

Fig. 20 (n-l 354). *sfurīv'čyu*. 2. lemn de alun infășurat cu lemn de *kul'rpăn*. 3. bețe de lemn de brad.

Fig. 21 (n-l 354). *kăza'n* (cel ciobănesc e mai mare).

(3) **Facerea stînei.** Sosia cu măgari, cu găleţi, cu de toate. Făcea *tură'štya* aici, *kuta'ru* acolo şi aşeza *kăza'nu* (v. fig. 21) unde fierbea *ǧi'za* mai încolo (v. fig. 22). Călivele erau făcute din frunză de fag. *Tură'štya* e o colibă făcută din 3 furci de lemn, acoperite cu frunze.

(4) In burduful de piele numit *kl'igu'ru* se ţine *ră'ndza* (rînză de ied mic, nepăscut). O *zdru'mină* într'o căldăruşe, o strecoară în pînză şi o pune în *kl'igu'ru*.

(5) Cu *mintăto'ru* se amestecă laptele în cazan (cînd fierbe). La putină se zice *ta'lăr*. *Un ta'lăr di ka'š, un ta'lăr di măya'wă*. *Măya'wa* se prepară în modul următor: se face lapte bătut; se scoate caşul; zerul pus în alt taler e *măya'wă*. Avea 3.000 de oi *mătri'tse*; avea, prin urmare, talăre mari de cîte 200 de *oka'dzî* (ocaua turcească are mai mult de 1 kgr.).

(6) Pe *štrat* (scînduri de lemn aşezate pe furci) se pune caşul *tu bătu't*. Caşul scos din talăr e pus în *stekătǫa're* (fig. 23); caşul se face *kombo'li* („rotund ca mingea"): din sferic, cum era înainte, se taie apoi în jumătăţi.

(7) Pînea o mîncau *tu kuvă'ts* (strachine de lemn, v. fig. 13); *l'u'ngura* o ţinea *tu supa'ni* (buzunar din dulmiciu, v. fig. 15, locul însemnat ×); n'avea furculiţă.

(8) Laptele îl ţinea *tu k'e'li di ǫa'ye;* cînd îl bea, îl turna în *kuva'tă*. *Kuva'ta* e de dimensiuni variate; cea mai mică e *diz-d-ukă'* (jumătate de oca turcească) şi cea mai mare e de *tri'y su'ti di əră'nî* (ocaua are 400 de *əră'nî*). *Kuva'ta* o ţinea *tu tara'st* (fig. 14), *ǫe-a' ru'mină* (în traiste pe umăr). Cînd îl apuca foamea, făr'îma pînea în lapte (o *diñika'*) şi o mînca.

(9) *Kîtsu't*[ul] este spînzurat de *băr*; ţinea şi *kutsîta'š* cu care făcea gaură în cîrbană. Îl ţinea *tu supa'ni* (buzunarul din *dulmi'č*), *tu tǫa'kă* de lemn. In *silèfi* (v. fig. 24), băga *kîbu'ra* „revolverul", cuţitul, hangearul; *silèfi* are mai multe despărţituri, în care se ţin *mîna'ru* (de *tsile'k'e* „oţel"), *sturna'rǫa* „piatra de scăpărat", *tafake'ru*" „fitil imbibat cu *ski'fură* (fosfor) care se întrebuinţează cînd bate vîntul", şi *dzǫa'da* „bucăţele de lemn de pin", pentru aprins focul.

(10) Dormia învelit cu *tămba'rǫa* (o manta de *kăpri'nă* „păr de capră" amestecată cu lînă), cu o piatră sub cap.

(11) **Vieaţa la munte.** Cînd era copil la oi mergea de vreme de lua apă. Aduna lemne; aprindea focul; venia cu oile *tu-ameri'dz*. Mulgea caprele: *muldzǫa'm la'pti* şi îl băga în căldare, îl fierbea, *diñika'* pînea în lapte şi mînca. Apoi dormia pînă la *meri'nde*. *Arǫa'* oile („cînd ies oile dela umbră de unde dorm, *arî'ră* oile") şi le ducea la păscut. Apoi lua apă, strîngea măgarii, făcea focul.

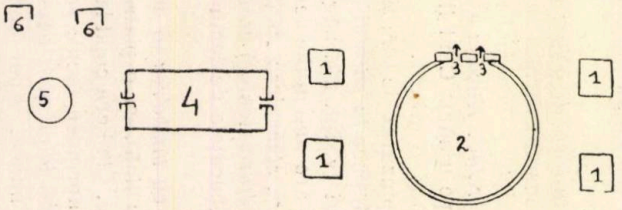

Fig. 22 (n-l 354). Planul stînei. 1. *kălĭ've.* 2. *ma'su.* 3. cărări. 4. *tuřă'štya.* 5. cazan de *ǧĭ'ză.* 6. două furci pentru strecurătoarea de *ǧĭ'ză.*

Fig. 23 (n-l 354). *stekătǫa're.*

Fig. 24 (n-l 354). 1. *silè'fi*. 2. cîrligul e prins în *ǧə̀a'pi* (o crestătură în *šigu'ni* de care se atîrnă cîrligul).

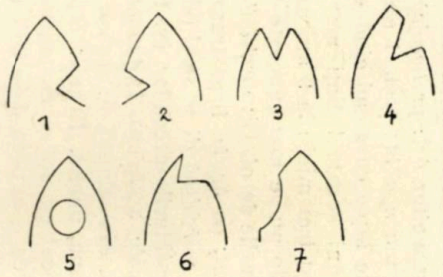

Fig. 25 (n-l 354). Crestăturile urechilor (la oi).

(12) Cînd n'avea pîne punea căldarea pe foc, *lwa' u'ndă a'pa* (fierbea), lua făină *di tra'st*, o punea în căldare şi fierbea 20 de minute. Intre timp, făcea un lemn *arbi'w* (vergea pentru a curăţi puşca) şi *o mintẹa'm* „o amestecam", scotea *kîčma'ku* (mămăliga) pe *trast*, lăsa să se răcească şi o mînca.

(13) **Vîrsta oilor.** *ńel: protowa'ră s fa'tsi ńe'lu* „mai întîi se face miel", pe urmă *nọa'tîn*; peste 1 an, *ọa'ye ńil'ọa'ră*; cînd e *nọa'tîn*, are dinţii de lapte care cad cînd se face *ńil'ọa'ră*; se fac apoi 2 dinţi; la 2 ani scoate 4 dinţi mari: *ọa'ye štrăpo'ri*; 3 ani: *trey ńe'l'i* (a fătat trei miei); la 3 ani are 6 dinţi, iar la 4 ani 8 dinţi; de aci încolo nu se mai cunoaşte vîrsta.

(14) **Felurile de oi.** Oi: *nwa'tinl'e, stè'rpi, mîtri'tsl'e, pal' o'y.* Berbeci: *nọa'tinĭ;* pe *ăre'tsĭ* îi păstrează, pe ceilalţi *îy čyukuti'm ku čyo'ku s nu mîrẹa'skă di se skad* (slăbesc).

(15) **Crestăturile urechilor** (v. fig. 25). 1: *kọa'kă di nî'nti.* 2: *ska'ră dînăpo'y.* 3: *fu'rkă.* 4: *ğyungl'a'tă.* 5: *gu'vă* (la urechea din dreapta sau din stînga). 6: *ska'ră.* 7: *tsi'ngîli.*

(16) **Hrana, unelte.** Hrana: lapte, *ča'lă*, caş, *a'ykă, bukova'lă* (caş amestecat cu unt şi cu puţină pîne), *ği'ză* cu unt, miel la frigare. Sarea o aducea *do'm-îšl'i* (fiecare stăpîn).

(17) Unelte : o furcă cu *kîrkọa'če* (crăci) servia pentru spînzurarea hainelor în *kăli'vă*. Fiecare cioban avea cîte o căldare mică de cîte o $^1/_2$, 1 kgr., 2 kgr. Toţi aveau *kîrĭ'g: pikură'r fă'ră kîrĭ'g nu sta dot* (de loc). La munte pleca primăvara la 10 april şi toamna pleca la vale la 10 octobre. Unii ciobani, pe vremuri, aveau *dzăma'r̄ de-ul bătẹa'* (fluier de cînta cu el) ; se face din fier şi din lemn ; are 12 găuri ; e lung, pe cînd *fler*[ul] e mic şi e făcut din lemn.

(18) **Observaţii lingvistice.** A observat următoarele diferenţe între limba Fărşeroţilor şi limba Romînilor din Aspropotamos:

Fărşeroţi	Aspropotamos
va s îšă'm „vom ieşi"	*valiti'm*
χi'mă „jos"	*pogo'rulu*
nidze'm sus	*play*
čyọa'ri (v. n-l 182)	*a'tsă*
trast	*tăvu'l'u*
trast ńik	*tẹχisti'rulu*
yešẹm sus	*liti'm play*

(19) **Mişcările de transhumanţă.** Cînd plecau la munte mergeau cu cai, măgari, catîri. Coborau cu toţii la vale, rămîneau în sat numai 2 Albanesi de pază.

La pornirea dela munte, oile porniau cu 2 zile mai înainte. Femeile bătrîne plecau mai de vreme, cu băieţii mici; veniau apoi

Fig. 26. Fărşeroată spălînd rufe; în mînă ţine *mal'*[-ul], cu care bate rufele. 1. *okă'* (la dreapta); *gyu'me* (la stînga). 2. *kăza'ne. kupa'ńe* (albia în care spală).

Fig. 27. Fărşeroată venind dela spălat rufe.

50 de familii, pe grupuri; făceau *tè'nde* şi la amiaz, şi seara. Tendele se făceau din 2 furci, peste care se aşeza un *ka'lăr*, iar pe deasupra un înveliş ţesut din *kăpri'nă*. Căruţe n'aveau. Distanţa percursă în fiecare zi era cam de 20-25 km.; dar ea varia după regiune. Bătrînele plecate înainte cunoşteau locul, se opreau şi aşteptau.

(20) Femeile nu mergeau la munte, ci rămîneau în sate, la poalele munţilor. Dar femeile merg la munte la *Kăstrăńo'tsĭ* şi la Sărăcăceani. La munte, fiecare picurar păştea 250 de oi. Cea mai mică *sta'nă* trebuia să aibă 1.000 de oi. Pentru muls se recurge la un om special (un om mulge pînă la 500 de oi). Oile aparţineau diferitor proprietari. Proprietarul mergea la munte. La 250 de oi, trebuia un picurar (acesta era angajat sau era chiar proprietarul; angajamentul se făcea cu *ru'gă*, adică cu plată după tocmeală); afară de picurar, mai trebuia şi un alt om care mulgea oile, le tundea, etc. La 1.000 de oi erau 2 *kăša'rĭ*. Se întîmpla ca la 1.000 de oi să fie 10 proprietari, sau mai puţini; toţi steteau la munte. *Če'niku* nu păştea oile; stetea la oraş, angaja păşunile, etc. Picurarul păştea şi mulgea oile cu ajutorul angajat în acest scop. Stăpînii nu lucrau; ei aduceau de mîncare. Ajutorii sînt numiţi *pereğya'dzĭ*.

(21) Oile păşteau la diferite distanţe şi dormiau acolo; ciobanii dormiau afară. Dacă ploua, punea *kula're*[a] tălăganului şi tîmbarei în cap, şi nu-l uda. Plecau la 5 seara dela stînă; oile mergeau păscînd pînă la locul unde petreceau noaptea. Pentru a îndemna cînii să meargă după oi, picurarul le spune: *koyt, koyt*. Cînd se sperie oile, ei spun: *pɣt, pɣt, o'yli*. Cînd vin *pri'če* „animal sălbatic" sau *zula'pe* (fiară), ciobanul spune cînelui: *χa*. Dimineaţa ciobanii aduc oile la tureştie, la muls. Oile sterpe stau la un loc, nu vin la tureştie.

355. Informaţiuni privitoare la păstorit culese dela *Miχa'li Guri'tsa*. (Am înregistrat numai termenii care diferă de cei daţi la n-le 244-247 şi 354 de N. Nastu).

(*M. Guri'tsa*: 65-66 de ani; născut la Grabovo, în Albania; cioban; a umblat cu oile în Muzakje, în timpul iernei; vara o petrecea în munţii Grabovei; venit în Romînia în august 1928 şi stabilit la Cainargeaua mare, j. Durostor).

(1) **Părţile stînei** (v. n-le 244-247). *šigă'r* „omul care face *gi'za*"; *tură'ště* „stîna"; nu cunoaşte cuvîntul *gă'rtu*; *au'ri* sau *tsîla'r* „grajd"; *tsa'rku* şi *ma'su* „locul unde bagă oile ca să le aleagă"; *stru'nga* „locul unde se mulg oile"; *ma'ndra* „locul unde pasc oile iarna"; nu cunoaşte cuvîntul *kuta'r*; *bufa'r* „locul unde bagă găinile"; *skam* „scaunul pe care stă ciobanul cînd mulge"; în

kîli'vă se bagă paiele de grîu, etc.; *kăra'li* „cărările pe care merg oile la strungă".

(2) **Facerea caşului, urdei, etc.** (v. n-l 354). *Pră'zgu* „grăsimea laptelui"; nu cunoaşte cuvîntul *kl'igu'ru*; *spăţa'dză* „băţul cu care se amestecă laptele în cazan (cînd fierbe)"; nu cunoaşte cuvîntul *măya'wă*; pînea o mănîncă ciobanii *tu kûtso'n* (strachină de lemn); *li'ngura* o ţin *tu supa'ni*; *o'kă* „recipientul în care ţin laptele"; cuţitul îl ţin în *brön*; în *silţa'y* ţin *kîbu'ra*, *mînă'ru* de *tsile'k'e* şi *sturna'rţa*; *tămba'rţa* e făcută din *kăpri'nă*.

(3) **Vieaţa la munte.** *Mări'nde* „după amiaz"; le *čyuya'm o'yle* (ca să iasă dela umbră de unde dorm); *kulţa'š* „mămăligă"; *t'rast.*

(4) **Vîrsta oilor.** Oaia care are doi miei e numită *bîrbi'ńe.*

(5) **Crestăturile urechilor** (v. fig. 25). 7. *tsi'ngîli* şi *pil'.*

(6) **Hrana, unelte, etc.** Hrana o aduc *do'm-ši.* Pentru spînzurarea hainelor se servesc de o furcă cu *kîrbă'ńi*; *file'ru* „fluer". Tendele se fac din două furci peste care se aşează *vi'gu* (pl. *vi'dzi*). Cînd se sperie oile, ciobanii strigă: *rrrrrr.*

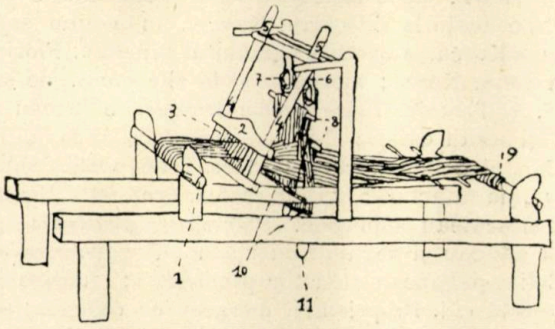

Fig. 28. Războiul de ţesut: *războ'y.* 1. *zîno'z.* 2. *bă'rdili.* 3. *spa'tă.* 4. *gidivu'ši.* 5. *mă'ni.* 6. *kălăru'šă.* 7. *rîte'le.* 8. *čyu'nile.* 9. *sul.* 10. *l'i'tsi.* 11. *puzuř'i'ts* (comunicat de *Ange'la Teo'dor Di'ma*, 33 de ani, născută la Pljasa).

356. Informaţiuni privitoare la păstorit culese dela *Miχa'li Bile'ka* (I).

(1) **Numele oilor.** *Be'lă* „albă cu totul, fără pete"; *bu'šką* „tot corpul alb şi roşie pe faţă"; *kăle'sě* „albă şi cu negru pe faţă"; *ǫa'kără* „cu totul neagră pe faţă"; *kǫa'tsină* „faţa roşie şi trupul alb"; *čyu'li* „fără urechi".

(2) **Plata ciobanului.** 400 groşi pe 6 luni şi 800 pe an, pîne cît mînca, *gye'lă*, ţăruhi, tămbarea. Cei mai capabili erau plătiţi mai mult. La angajare se dedea jumătate din parale; plata

se efectua de patru ori pe an. Angajamentul se făcea dela Sf. Gheorghe la Sf. Dumitru sau dela Sf. Dumitru la Sf. Gheorghe.

Vinderea brînzei. Caşul îl vindea la Korča; cînd se afla la iernatec, îl vindea la Caterina sau la Armiro.

357. Informaţiuni privitoare la cărăvănărit culese dela *Tudora'ki Di'ma* (B).

(1) **Drumurile.** Cărăvănarii plecau toamna cu familiile şi mergeau la *arî'w*, la Armiro, în Thessalia. Acolo lăsau familiile şi mergeau la Kardhitsa, de luau *γipt*, şi se întorceau la Armiro. De acolo mergeau la munte, lîngă Armiro; steteau acolo; dormiau afară; citeodată zăpada cădea peste ei; dar erau bine înveliţi cu tămbarea. Vara duceau înapoi familiile la Korča şi la Pljasa. Oile mergeau la munte, *noy lwa'm ka'lya şi nidzga'm kîrva'ne*. Mergeau la *Sărună* (Salonic); de acolo, la Korča şi apoi la Bitolj. Se întorceau la Korča şi mergeau la Janina. De acolo, înapoi la Korča şi în urmă la Berat, de unde se înapoiau la Korča. Dela Korča mergeau la Frašeri, apoi la munte: *Muntele Sec* (Mali Thatș), unde steteau o lună. Dela munte mergeau la Pljasa, şi de acolo la Elbassan, Kavaja, unde luau sare pe care o vindeau la Korča. A percurs următorul itinerar: Florina, Korča, Prilep, Avlona, Korča; mergeau şi în alte părţi, de exemplu în Thessalia, la Trikala. Toate aceste drumuri le făceau cu caii şi catîrii. Toţi erau călări; 7-8 inşi formau o caravană de 80-100 de cai. Caii şi catîrii purtau samare. Transportau sare, cereale, *părmăvi'e* „manufactură", zahăr, cafea, orez, etc. Seara descărcau caii şi scoteau samarele. Potcoviau (*nkăltsa'm*) caii şi catîrii; apoi mîncau şi veghiau cu rîndul. *Kireǧya'* era şeful caravanei. Caii aparţineau diferitor proprietari; fiecare proprietar avea cîte 8-10 cai. Proprietarii mergeau cu caii lor; se întîmpla de mergea şi cîte un om singur cu 10 cai. Caii aveau clopote. Purtau diferite semne la ureche sau la picior. In totdeauna, toamna, transportau familiile la locul de iernatec. Se mergea cu caravanele pînă la Prizren, Belgrad, Skoplje, Kumanovo; a cunoscut cărăvănari care au mers în aceste oraşe.

(2) **Hrana.** Mîncau pîne goală sau brînză cu pîne. Cînd treceau în oraş luau carne, vin, de toate.

(3) **Harnaşamentul şi îmbrăcămintea.** Calul îl bătea cu *ku'rmu de kăpe'stru*, adică o parte a căpăstrului rămasă mai lungă. Calul de călărit e numit *bine'k*. Cel care poartă clopotul şi merge în cap se numeşte *kîlu'z*. Obiectele pentru potcovit se ţin în *sferi'ye* (o traistă de căprină). Hainele nu diferă de ale celorlalţi Fărşeroţi. In vechime nu aveau tălăgan, ci *sa'rikă a'lbă*.

(4) **Incărcarea samarului.** Un om singur încărca samarul în modul următor: punea desagii pe samar, îi sprijinia cu o furcă

numită *čyuma'gă*, şi trecea apoi de partea cealaltă. (v. T. Papahagi, *Images d'ethnographie roumaine*, I, 144, fig. b).

(5) **Hrana cailor.** Luau *ords*, dar nu iarbă. Se opriau la *kuna'ki* (loc bun de păscut). Făceau foc, nu împiedecau caii niciodată.

358. Nume de localităţi (notaţie fonetică). 1. (B: Tudora'ke Di'ma): *Săru'nă, Bi'toli, Flări'na, Ya'nina, Di'bra, Elbasa'n, Tęra'na, Du'r̄us, Bera't, Avlo'na, Sara'nda, Tirko'l, La'rsa, Kardi'tsa, Fe'rsărli, Zdumuko', Lami'ya, Sa'l^{u}na, m̥vol.*

2. (F: Zis Niko'la Šyo'la): *Ya'nina, Prè'viza, Sămt Sara'nta, Liskuvi'ǫ, Părᵃme'ti, Anvlo'na, Du'r̄ăs, Kava'l'ya, Elbasa'n, Di'bra ma're, Di'bra ńi'kă, Pă'rlek^{u}, Gra'sku, Bi'tuli, Flori'na, Vǫde'na, Yanitsa', Săru'nă, Kava'la, Vol, La'rsa, Lami'ya, Tirko'l, Gre'beni, Me'tsova, Kustu'r, Tipili'na, Šaya'γa, Arγiro'kast, Trek, Erse'ka, Fra'šări, Zavaręa'nĭ, Ohri'da.*

3. (J: Na'sta Na'stu): *Lami'ya, Fe'rsărli, Karδi'tsa, δomoko', Tirko'l, La'rsa, Tu'r̄novo, Armiro', Vo'lo, Larso'na, Tęra'na, Piki'nda, Kava'ya, Elbasa'n, Bi'toli, Săru'nă, Flo'rina, Kurčęa'wa.*

Al. Rosetti

DISPARIŢII ŞI SUPRAPUNERI LEXICALE

II

Recunoscînd încă odată complexitatea — adesea extrem de delicată — a cercetărilor de etno-psihologie lingvistică, va trebui, totuşi, să ne convingem de necesitatea imperioasă a unor asemenea studii şi să adîncim cît mai mult paralelismul dintre problemele de filologie pură şi cele de etnopsihologie concretisate în materialul lingvistic şi folkloric. Cele cîteva consideraţiuni pe care le-am schiţat în articolul anterior cred că s'au desprins clar din analisa formelor studiate, subliniind, astfel, însemnătatea unor asemenea cercetări.

In adevăr. Urmărind materialul lexical latin representat în limbile romanice, nu cu greu s'ar putea dovedi circulaţia lexicală în latina vulgară în comparaţie cu cea din latina clasică. In afară de formele studiate — şi anume: bellum-proelium, conspicere-spectare şi loqui —, s'ar putea releva un număr impunător de forme caracteristice pentru latina clasică şi care, totuşi, nu se vor fi bucurat de nici o circulaţie în latina vulgară. Iată, bunăoară, cîteva: aeger „suferind", alĕre „a hrăni", amnĭs „rîu", cavĕre „a lua samă", censēre „a gîndi", cīvis „cetăţean", ĕquus „cal", hiems „iarnă", impĕrare „a ordona", jus „drept", lībare „a jertfi", ludĕre „a (se) juca", meare „a merge", mĕmoria „amintire", saeculum „secol" (acesta păstrat numai în logudoreză) etc. Dacă ar fi să admitem că atari forme nu vor fi fost, în adevăr, chiar streine de lexicul latinei vulgare, apoi circulaţia lor, de sigur, a trebuit să fie la un mo-

ment dat atît de anemiată, încît ele vor fi dispărut odată cu apusul imperiului roman. De altfel, diferențierea aceasta dintre latina clasică și cea vulgară nu presintă nimic surprinzător, întru cît stări identice de natură lexicală se pot constata chiar astăzi. Dacă, de exemplu, am presupune că — analog latinei vulgare — actuala limbă greacă ar urma să se stingă dînd naștere unor limbi noui în împrejurări identice, evident că elementele lexicale aparținînd limbei literare — cum ar fi: ἄρτος „pîne", ἵππος „cal", ὄρος „munte", ὕδωρ „apă" etc. — nu ar avea representanți în acele limbi nouă, întru cît, în locul lor, s'ar păstra formele corespunzătoare populare și anume: ψωμί, ἄλογος, βουνόν, νερόν.

Avînd drept criteriu de orientare limbile romanice, ușor s'ar putea alcătui un vocabular comparativ al latinei clasice față de cel al latinei vulgare — ceea ce ar veni să aducă o necesară contribuție referitoare la studierea lexicului latin vulgar din alte puncte de vedere, cum ar fi, bunăoară, considerațiunea de a cunoaște cît mai precis vitalitatea și diferențierea lexicală în latina vulgară.

Această problemă e, în adevăr, mai greu de urmărit, cînd e vorba să se preciseze în timp și spațiu stadiul lexical al latinei vulgare. Deși studiile consacrate în această direcție proectează lumină mulțumitoare — amintim, de pildă, cercetările lui M. Bartoli —, totuși multe și variate vor fi elementele ce, asemenea argintului-viu, vor scăpa chiar unui final studiu de ansamblu pentru o cronologică și geografică lexicologie a latinei vulgare dela basa limbilor romanice. Cercetările dialectologice de astăzi ne dovedesc cu prisosință că, asemenea realităților constatate, și în latina vulgară vor fi existat diferențieri analoage. Ce anume, însă, va fi determinat aceste diferențieri lexicale, oglindite azi în limbile romanice — iată ceva care nu s'ar putea precisa în întreaga lui complexitate. Totuși, vom încerca să schițăm aci anumite considerațiuni.

1. Urmărind comparativ fondul lexical latin în întregul domeniu romanic, evident că o primă constatare ce ne-ar frapa

ar fi deosebirea în ceea ce priveşte repartisarea acestui fond în Romania occidentală, centrală şi orientală. Am vedea, bunăoară, că forme ca: aestas „vară", apes „albină", appellare „a chema", armentum „turmă", bellus „frumos", brĕvis „scurt", colus „furcă", cor „inimă", dux „conducător", puer „fecior", *sapēre (sapĕre) „a şti", sĕpĕlīre „a îmmormînta", sĕquĕre „a urmări", uxor „soţie" etc. nu s'au păstrat în domeniul romînesc. Evident că aceasta ar fi o bună dovadă că, de fapt, diferenţiere lexicală în sînul latinei vulgare a trebuit să existe. Dar, această diferenţiere n'ar putea fi admisă pentru întreaga listă de elemente lexicale ce s'ar releva, chiar dacă lipsa de documente respective pentru evoluţia istorică a limbei romîne în general ar veni în sprijinul unei atari ipotese. Spre deosebire de dacoromînă, dialectul aromîn şi astăzi încă cunoaşte representanţi direcţi ai elementelor aperīre, ex-*carpīre (carpĕre), femina, flumen, īmus, mensis, mundus, vīginti etc.: s'ar putea, oare, deduce de aci că toate aceste forme vor fi fost streine de lexicul aceleiaşi latine vulgare transplantate în nordul dunărean? Cine şi cum ar putea documenta că asemenea elemente lexicale vor fi fost necunoscute dacoromînei şi că lor nu li se vor fi suprapus altele, întocmai, bunăoară, cum *strugurul* a înlocuit regionalul *auă* etc.? Ar fi, în adevăr, de neînchipuit ca cineva să crează că o formă ca centum va fi rămas uitată de latina vulgară orientală şi că însăşi această latină va fi împrumutat — în ciuda numeralului mīlle — eterogenul *sută*.

Odată cu separaţiunea teritorială efectivă bunăoară între aromînă şi dacoromînă, fiecare dialect, atunci cînd se găsia în faţa a două sau mai multe sinonime, s'a fixat la una din acele forme; în chipul acesta, dacoromîna s'a oprit la *bătrîn*, *des*, *frumos* etc., iar aromîna la *auş*, *spesŭ*, *muşeat*. De sigur că acelaşi lucru s'a petrecut şi cu latina vulgară, odată ce ea a rămas în Orient ruptă de restul teritoriului latin. Dar — chiar dacă nu l-aşi fi înregistrat în cercetările mele —, de aci nu s'ar putea iarăşi deduce că aromîna nu va fi cu-

noscut pron. pers. *tu* pentru care astăzi cunoaşte numai forma *tine;* şi tot aşa şi cu următoarele forme aromîneşti pe care le-am constatat în recentele mele cercetări: „ea *isăşi*“ — dr. „ea însăşi“, *sine* („tră sinea lor“) — dr. *sine* (pron. refl.), sau *arătură* alături de *airare* — dr. *arătură, arare; fetŭ* „copil“ — dr. *făt; scukire* — dr. *scopire; toapsec* — dr. *toapsec* etc.

2. Pentru noţiunea vb. a u d ē r e în romînă avem vb. de origine greacă *cutez*, în timp ce, pentru restul domeniului romanic, acest verb e representat prin derivaţii săi: a u s a r e, *a u d i c a r e, *a u s i c a r e. Credem că motivul nerepresentărei acestei forme în limba romînă trebue căutat în consideraţiuni de fonetism morfologic: indic. pres. al lui a u d ē r e se întîlnia cu cel al vb. a u d ī r e; în asemenea condiţiuni, lupta dintre cele două forme pentru dispariţia uneia din ele se impunea.

3. Că această consideraţiune nu ar putea fi neluată în samă, relevăm un exemplu de omonimie morfologică. Vb. ī r e a continuat să vieze pînă tîrziu în domeniul romînesc, iar astăzi de abia se mai recunoaşte în cutare interjecţie de imperativ: *i!* „mergi“. A trebuit să dispară, întru cît anumite timpuri ale sale nu se mai puteau menţinea. Astfel la indic. pres. trebuia să circule în felul următor:

eu ieu, tu ii, el i, noi im, voi iţi, ei ieu.

Şi mai cu greu s'ar fi putut menţinea în circulaţie bunăoară imperfectul, perfectul sau subj. present etc. Şi dacă la acest fapt am mai adăuga şi acela al lipsei sale de consistenţă şi volum morfologic, vom înţelege şi mai bine cum acest verb a trebuit să fie condamnat dispariţiei. In faţa unor asemenea stări de lucruri intervine şi sinonimia, pentru ca anemiatului vb. *i, ire* să i se suprapună vb. *merg, mă duc* etc.

4. In ceea ce priveşte morfologia verbală din punct de vedere al formaţiunei cuvintelor cu ajutorul prefixelor, vom constata anumite diferenţieri în domeniul romanic. Aşa, de exemplu, pentru romînă vb. c a n d ĕ r e s'a păstrat numai cu prefixul i n -, nu şi cu a c - < a d -. Bine representat în daco-romînă, vb. i n c ĕ n d ĕ r e va fi avut şi în aromînă o mai pronunţată circulaţie. Astăzi el e refugiat în adjectivul par-

ticipial *nțesŭ, nțeasă: foľiŭ înțesŭ* = „foale sau burduf cu brînză stricată“, precum şi în interjecţia *țîs!* care se întrebuinţează în următoarele împrejurări: cînd un copil mic se apropie cu mîna de foc, atunci i se zice: *țîs!*, făcîndu-l atent că se arde dacă atinge focul. E o formă pietrificată în graiul copilăresc a participiului incensum.

5. Omonimia — după cum am relevat şi atunci cînd am urmărit vb. vivere —, a avut, de sigur, un rol hotărîtor în ceea ce priveşte dispariţia cuvintelor. Evident că nereprezentarea adj. carus în domeniul romînesc se datoreşte omonimiei cu sb. carrus „car“, întru cît nu ne putem închipui că strămoşinei îi va fi fost necunoscută sau indeferentă noţiunea adj. carus şi că va fi fost nevoie de intervenţii streine, pentru ca această noţiune să se oglindească în *scump, drag* etc. In casul acesta, am avea a face cu o dispariţie petrecută nu chiar în sînul latinei vulgare dela basa limbei romîne, ci, probabil, în strămoşină. Şi a fost o dispariţie analoagă, bunăoară, aceleia a verbelor meare „a merge“, morari „a întîrzia“ etc. — dispariţie ce se va fi petrecut chiar în latina vulgară. Asemenea casuri pentru limba romînă s'ar putea îmmulţi simţitor şi s'ar putea ilustra şi mai temeinic că, în adevăr, omonimiei se datoreşte lipsa vb. pugnare „a lupta“, putare „a socoti“ etc. din lexicul romîn. Şi — probabil — tot omonimia, întărită însă şi de alte consideraţiuni, va fi contribuit ca forma caper „ţap“ să dispară de timpuriu — vezi mai jos, sub n-rul 9.

6. E lucru constatat — de altfel perfect explicabil — că noţiunile abstracte rămîn adesea incompatibile cu spiritul patriarhal al unui grai; ca atare, şi formele lor apar înlocuite cu elemente ce duc la ceva mai concret, cel puţin din punct de vedere al asociaţiunilor de idei pe cale de derivare etimologică. Pentru un psihic pastoral, pe care însăşi natura, în mijlocul şi sub tăria căreia a trăit, l-a obişnuit numai cu concretisări, era firesc ca vb. fallĕre să nu aibă continuator în graiul romînesc, urmînd ca această noţiune să se vadă închegată din mediul concret etnografic, pentru a fi representată prin *înşel*

< (a pune) *șeaua*[1]. In felul acesta cred că s'ar putea explica lipsa continuatorilor direcți în limba romînă ai formelor aequus „neted", ars „artă", causa „causă", color „coloare", dubĭtare „a se îndoi", ebrius „beat", forma „formă" etc. Deși asemenea constatări nu s'ar putea generalisa, totuși cred că n'am putea trece peste considerațiuni de felul acesta: simplitatea unei vieți patriarhale creează o stare identică în graiul ei; ca atare, un asemenea patriarhalism, de vreme ce cunoștea forma bĭbĕre, pentru el orice om care *bea* peste limită devenia un bĭbitus, așa că suprapunerea lui bĭbitus față de ebrius era în perfectă armonie cu întregul complex al ființei etno-lingvistice a acestui patriarhalism. Aceeași explicație credem că se poate da și dispariției formei cibus, păstrată în restul Romaniei: noțiunea de „a mînca" fiind representată prin manducare = lcl. ĕdĕre, a fost natural ca tot ce constituia cibus să fie denumit printr'o formă derivată din verbul respectiv, pentru ca astfel să avem *mîncare*.

7. De fapt, toate considerațiunile pe care le relevăm aci formează un tot bine întrețesut; totuși, o nuanțare a lor cred că se impune. Așa fiind, va trebui să ne gîndim și la forme ce ne duc direct la considerațiuni de natură socială.

Nu vedem cum s'ar putea susținea că, pînă la intrarea elementului slav *rudă* în lexicul dacoromîn, noțiunea formei consobrinus va fi rămas necunoscută străromînei nord-dunărene, de vreme ce aromîna cunoaște continuatorul direct *cusurin*. Suprapunerea formei slave, necunoscută aromînei, ne duce în același mediu pe care l-am relevat atunci cînd am urmărit forma amare — *iubire:* dată fiind masivitatea lexicală slavă, raporturile romîno-slave din cursul vremurilor, datorite condițiunilor de conviețuire bilingvă și de legături de sînge, au impus elementul *rudă* — ceea ce nu s'a petrecut cu aromîna. Aceasta s'ar putea ilustra prin relevarea atîtor forme slave ce se grupează în jurul legăturilor matrimoniale: *dragoste*, *iubire*, *logodi*, *nevastă* etc.

[1] In aromînă avem dictonul: *bagă-l'ĭ sămarlu* = „pune-i samarul", adică „înșeală-l".

Dispariţia unei forme ca p a u p e r „sărac“ pentru Romania orientală cred că nu s'ar datora unor consideraţiuni analoage cu cele relevate sub n-rul 6. Omul cu *avere* a fost *avut* „bogat“; cel fără avere însă nu a putut fi un *ne-avut*, căci, în afară de ceea ce ne arată negaţiunea *ne-*, opusul bunăoară al lui *mare* nu a fost un *ne-mare*, ci *mic* — şi tot aşa cu atîtea alte forme: *lung* — *scurt*, *negru* — *alb* etc. Devine curioasă această dispariţie, mai ales că, pentru acest p a u p e r în toate dialectele romîne avem elemente streine.

Printre atîtea alte inexplicabile dispariţii lexicale, din punct de vedere social mai relevăm şi forma a m ī c u s, pentru care în dacoromînă avem sl. *prieten*, iar în aromînă *ǫaspe* < h o s p e s. Şi — curios —, ca şi c e n t u m de exemplu, şi acest a m ī c u s s'a păstrat în albanesă. A presupune că acest adjectiv va fi suferit aferesarea lui *a* şi că, în forma aceasta, venia să se întîlnească cu adj. **m ī c u s* „mic“, pentru ca, apoi, omonimia să sacrifice primul adjectiv — aceasta ar fi o simplă suposiţie, deşi, întru cîtva, ispititoare.

In schimb, din punct de vedere al etnografiei sociale, devine explicabilă dispariţia elementelor l a m p a s „lampă“, l ĕ c t u s „pat“ etc.: l a m p a s a trebuit să cedeze în faţa lui f a c u l a, după cum l ĕ c t u s a fost înlocuit cu s t r a t u m — ceea ce cadrează armonic cu gradul de civilisaţie pastorală a Străromînilor.

8. Folklorul nu e lispit, nici el, de complicaţii.

Toate cele 12 numiri ale lunilor anului sînt representate în Romania centrală şi occidentală, în timp ce în domeniul romînesc avem numai cinci şi anume: *făurar* < f e b r u a r i u s, *marţ* < m a r t i u s, *prier* < a p r i l i s, *mai* < m a j u s, numit şi *florar* (luna florilor) şi *agust* < a g u s t u s; pentru celelalte numiri, poporul romîn cunoaşte formele *cărindar* „ianuar“, *cireşar* „iunie“, *cuptor* „iulie“, *răpciune* „septembre“, *brumărel* „octobre“, *brumar* „novembre“ şi *Indrea* „decembre“. Toate aceste numiri au la basa lor concretul caracteristic fiecărei luni: iunie e luna cireşelor, iulie e a căldurilor, în octobre cade prima brumă, în novembre bruma e mare, iar decembre

se caracterisează prin sărbătoarea Sf. Andrei. Același concret stă și la basa numirei *cărindar*, întru cît în această lună se fac cărindarele de ceapă pentru cunoașterea atmosferică a tuturor lunilor anului nou sau — după regiuni și țări — primele 12 zile ale acestei luni represintă cele 12 luni ale anului. Pentru *răpciune*, nu vedem cum această denumire s'ar putea justifica din punct de vedere semantic din forma r a p t i o, - o n e m.

Deosebirea ce există în această privință între domeniul romînesc și celelalte limbi romanice vine să ilustreze și mai bine ceea ce am susținut și altădată, cînd am urmărit problema formelor b a s ĭ l ĭ c a - e c c l e s i a în limbile romanice, anume că mediul sau atmosfera etno-lingvistică a Romaniei orientale încetează la un moment dat de a avea orice contact cu centrele dominante ale Italiei, bunăoară, care-și exercitau influența lor pe cale cultural-religioasă.

Că, în adevăr, patriarhalismul acestei Romanii orientale își trăește o vieață liberă și cu totul streină de orice înrîurire culturală, aceasta se poate dovedi și prin faptul că, spre deosebire de celelalte limbi romanice, domeniul romînesc nu cunoaște nici un representant al formei c a r m e n. Dispariția acestui element și înlocuirea lui cu *descîntecul* devin — alături de altele — caracteristice, întru cît singur poporul romîn e acela care a recurs la această derivațiune lexicală — *des-cîntec*—pentru a libera de orice farmec sau vraje pe cel ce era c a n t a t u s.

9. Datorită cercetărilor lingvistice, și problemele de etnografie încep a se contura din ce în ce mai bine în reconstruirea evoluției lor istorice.

Nu știm dacă, la Romani, satele aveau f o r u m și ce aspect va fi avut el ca formă. Fapt e că în romînă acest element nu e păstrat și că pentru noțiunea lui avem în aromînă — ca și în meglenită — forma *codru* „piață, mijlocul satului“, care mai însemnează — în afară de înțelesurile cunoscute — și „pădure, munte“ și „cimitir“. E interesantă această suprapunere lexicală a lui *q u o d r u m din punct de vedere etnografic, întru cît sensul lui originar se oglindește și astăzi în

arom. *codru* cu semnificaţia de „piaţă“ şi „cimitir“, ştiindu-se că cimitirul bunăoară are la Aromîni formă pătrată, întocmai ca şi forma unui *codru di pîne*.

Din cele mai vechi timpuri Romînul a purtat plete. Poesia populară ne arată mîhnirea adîncă pe care o simţiau pînă mai ieri recruţii care erau siliţi să-şi tundă pletele. Acum cîteva decenii, bătrînii încă socotiau tunderea pletelor drept jignire adîncă adusă portului tradiţional. Şi totuşi, spre deosebire de restul domeniului romanic, Orientul latin nu cunoaşte vre-un continuator al formei c r i n i s. Şi e posibil ca acest element să nu fi circulat în latina vulgară carpato-balcanică, urmînd, în casul acesta, ca noţiunea lui să fie reprezentată prin c o m a. Inainte vreme, atît pentru pletele omului cît şi pentru coama calului se va fi zis tot *coamă*, întocmai cum astăzi se zice *coadă* sau *coade* atît pentru coada calului cît şi pentru împletitura părului femeiesc. In timpul bilingvităţei romîno-slave, deosebirea semantică s'a închegat şi din punct de vedere lexical: *coamă* cu sensul de „plete“ a încetat de a mai circula, suprapunîndu-i-se sl. *plete*, întocmai cum sl. *cosiţă* s'a suprapus formei *coadă* „păr de femeie“.

Trecînd într'un alt cadru etnografic, şi anume în vieaţa păstorească, ne întrebăm: cînd ştim că terminologia referitoare la această fundamentală ocupaţiune etnică a strămoşilor noştri ne ofere unul din cele mai importante şi mai caracteristice procente lexicale de origine latină, cum se face că forme cum ar fi c a p e r sau h i r c u s nu au lăsat nici un representant? Cine cunoaşte vieaţa păstorească ştie rolul *ţapului*.

C a p e r, care în romînă ar fi dat **capre*, ca şi f r a t e r > *frat(r)e*, nu s'a păstrat în nici o limbă romanică. Se poate, prin urmare, conclude că, din causa omonimiei cu c a p r a, el nu va fi avut circulaţie nici în latina vulgară. Pe lîngă această consideraţiune, n'ar fi, poate, riscat să mai relevăm încă un fapt: în legătură cu denumirea animalelor, Romînul are în genere pentru fiecare sex elemente deosebite: *berbece* şi *oaie*, *cal* şi *iapă*, *porc* şi *scroafă* (alături de *poarcă*) etc., aşa că, circulaţia unei alte forme, streină ca etimologie de c a p r a,

se impunea pentru noțiunea de caper. In casul acesta, de ce nu s'a păstrat hircus, așa cum apare în Sudul italic?

Indiferent de explicația ce s'ar da dispariției și a lui hircus pentru limbile romanice, pentru Orientul latin credem că n'ar fi lipsită de interes următoarea relatare succintă :

Astăzi încă, la Aromîni — odinioară și la Dacoromîni — turmele de oi și cele de capre au totdeauna în fruntea lor 4-10 țapi care servesc drept călăuze ale lor. Țapii aceștia, impunători ca înfățișare și cu mari și variate clopote de gît, merg totdeauna în capul turmei: ei sînt astfel dresați, încît la strigătele sau șuierările speciale ale păstorului ce merge în urma turmei, știu în ce direcție să apuce, pentru ca, astfel, și oile să meargă în aceeași direcție. E impresionant și măreț acest specific aspect de etnografie păstorească la Aromîni, mai ales toamna sau primăvara, cînd au loc coborîrea spre iernatec sau urcatul spre munți — gloata ovină mergînd cu încredere oarbă pe urmele grupului de țapi timp de zile și nopți întregi.

De sigur că acest aspect se confundă, ca existență și origine, cu însăși apariția formei *țap* în romana Orientului: păstoritul autohton se va fi caracterisat, de sigur, prin acest aspect și, apoi, prin tradiție, se va fi transmis și păstoritului latin. In casul acesta, era firesc ca, odată cu acest aspect, să se împrumute și forma *țap*, dîndu-se rolul pe care-l avea el în turmă.

10. După cum se poate constata, pentru toate considerațiunile inserate aci am relevat cîte puține elemente lexicale — și aceasta ca o sugerare pentru viitoare discuții în jurul problemei de a cunoaște cît mai bine structura sufletească latino-autohtonă și evoluția ei în lungul secolelor. Consecvent, dar, cu ce am schițat pînă aci, voi menționa cîteva forme și în direcția geografiei, botanicei și zoologiei.

După cum se știe, principalele denumiri de natură orografică sînt toate de origine latină: campus, adj. sĕssus, plagius, vallis, mons, ca și jugum etc. Și totuși, forme latine cum ar fi apex sau clivus nu sînt represen-

tate în romînă, în locul lor avînd în dacoromînă sl. *dcal*, iar în aromînă metaforicul de origine latină *dzeană* < *genna. Inainte de toate, observăm că atît apex cît şi clivus sînt foarte rar representaţi în domeniul romanic — ceea ce nu e casul şi cu collis şi collina, dispăruţi pentru domeniul romînesc. Logica faptelor ne îndreptăţeşte să credem că Romînul, înainte de a împrumuta forma *deal*, a trebuit să denumească într'un fel ceea ce se chiamă „deal". Urmărind nomenclatura referitoare la înfăţişarea unui munte isolat, vom constata că graiul romînesc îi atribue *picioare*, *coaste* şi *creştet* sau *culme* — la Aromîni, şi *dzeană* = „sprînceană", pentru noţiunea de *deal*. După cum se vede, această nomenclatură metaforică stabileşte raporturi de înfăţişare între om şi munte. Pentru Romînul dela şes a trebuit să se petreacă acelaşi lucru: înălţimile îndepărtate ale munţilor au devenit *creştete*, ridicăturile sau plaiurile lor au devenit *coaste* sau chiar *umeri*, iar părţile joase au devenit *picioare* — mai tîrziu, *poale*. Dar, oricînd şi oriunde, un element nou se impune prin vigoarea şi sensaţia noutăţei sale. Aşa fiind, convieţuirea romîno-slavă a înrădăcinat şi în această direcţie în graiul romînesc sumedenie de elemente, între care şi forma дѣлъ.

Spre deosebire de dacoromînă, aromîna cunoaşte continuatori direcţi ai plantelor castaneus-castanea, cĭcere şi fīcus-fīca. Toate aceste trei plante — castanul, năutul şi smochinul — fiind meridionale, nu puteau creşte în climatul Daciei, aşa că dispariţia lor se impunea. In afară de justele observaţiuni ale lui Per. Papahagi referitoare la continuitatea Romînilor în Dacia traiană avînd ca puncte de basă şi formele castaneus şi fīcus, sus-amintitele trei forme vin să ilustreze şi ele ceea ce am susţinut altădată în *O problemă de romanitate sud-ilirică*, cum că „existenţa unei romanităţi în Sudul iliric încă dela începutul erei creştine..." se impune pentru oricine cunoaşte documentat — şi nu numai teoretic — complexul acestei probleme a Aromînilor. Dacă ar fi să admitem că Aromînul a cunoscut noţiunile formelor *căstîn'ŭ-căstîn'e*, *ţeaţire* şi *h'icŭ-h'ică* pe cale comercială, evident

că ar fi împrumutat termenii limbei pieţelor comerciale, bunăoară ale limbei greceşti — ceea ce nu e casul. Ceva mai mult — şi problema o vom relua-o pe larg cu alt prilej —: pe înălţimile mari ale Pindului cresc arbori coniferi foarte asemănători cu pinul, care sînt numiţi de Aromîni *mănúcl'i* sau *mănícl'i*, sing. *mănícl'u* sau *mănúcl'u*. Termenul acesta nu apare nicăeri în peninsula balcanică. Deşi nu-i putem precisa etimonul, nu poate încăpea nici o îndoială că e de origine latină. In faţa atîtor dovezi concrete relevate — unele aci, altele în articolul amintit, precum şi în urmărirea problemei *c, g* + *e, i* în aromînă —, şi în ipotesa că existenţa unei romanităţi în Sudul iliric nu se admite, ne întrebăm: care ar putea fi interpretarea ştiinţifică ce s'ar da tuturor acestor fapte? Am vrea să o cunoaştem documentat şi precis.

Am văzut mai sus (pag. 92) că elementul *ţap* ne duce în cea mai veche epocă a formaţiunei limbei romîne, punîndu-ne în faţa unui contact etno-lingvistic între elementul latin şi cel autohton. Tot în direcţia aceasta credem că ne duce şi dispariţia formei c i c o n i a, a cărei noţiune în dacoromînă e representată prin *barză*. Ca atîtea altele, e surprinzătoare şi această suprapunere, mai ales că *h i r u n d u l a s'a păstrat în întregul domeniu romînesc. Fie că ne oprim la părerea că acest *barză* are la basa lui iliricul *barδ*, fie că admitem ingenioasa părere a lui Schuchardt că în *barză* trebue să vedem lat. a r d e a care a împrumutat pe *b-* din *barδ*, elementul acesta — alături de altele, cum ar fi *bucurie* pentru g a u d i u m etc. — vine să ne arate influenţa substratului autohton în directă legătură cu teritoriul de formaţiune a poporului romîn. Această problemă devine cu atît mai caracteristică cu cît şi eu cred că în *barză* mai curînd trebue să vedem etimonul *barδ*, decît pe *b* + a r d e a.

Din toate cele schiţate pînă aci se poate constata că, în stadiul cercetărilor actuale de filologie, istorie, etnografie, folklor, sociologie, geografie etc., o bună parte a lexicului

latin nerepresentat în domeniul romînesc s'ar putea interpreta satisfăcător, aducîndu-se şi pe această cale un suplement de contribuţii întru limpezirea cît mai amănunţită a tuturor chestiunilor ce privesc un complet dicţionar istoric al entităţei noastre. Pe cărările acestor cercetări ne vom izbi, de sigur, şi de greutăţi datorite chiar unor capricii — ca să zicem aşa — de limbă. Astfel, bunăoară, ne vor surprinde representanţi latini ca *ceaţă* < caecia, *însurare* < *înuxorare, *lălătoare* < *laboratoria, *sat* < fossatum etc., de vreme ce formele caecus, uxor, laborare, fossa nu s'au păstrat. Şi totuşi, aceste probleme de etno-psihologie lingvistică aşteaptă, şi ele, o cercetare într'un ansamblu cît mai complet. S'a studiat amplu şi foarte amănunţit originea şi evoluţia istorică a *graiului;* acum, se impune şi cunoaşterea documentată a originei şi evoluţiei istorice a *sufletului* sub diferitele sale manifestări.

Tache PAPAHAGI

SUR LES MÉTHODES DE CRITIQUE TEXTUELLE DU TYPE LACHMANN-QUENTIN

„Que l'on veuille bien expérimenter cette méthode", dit Dom. H. Quentin en 1926 [1].

Lachmann pouvait aussi inviter ainsi au travail, il y a 80 ans.

Va-t-on recommencer une deuxième, une troisième... fois à expérimenter des méthodes similaires? Attendre chaque fois que la critique a posteriori puisse se faire? Retrouver peut-être, au bout de tant d'immenses travaux, quelque vice de constitution *évident seulement quand ces travaux se seront entassés*, comme la „mécanique à deux branches" lachmannienne [2]?

Essayons une bonne fois l'examen a priori de ces deux méthodes et de toutes autres du même type que l'on proposerait encore à l'avenir.

L'édition au moyen d'un schéma. Il faut se rappeler constamment cette vérité, si évidente qu'on la délaisse:

La filiation des manuscrits à travers les temps s'est faite d'une seule façon: le schéma vrai, celui qui représente cette filiation, est *unique.*

Si l'on veut éditer en s'aidant d'un schéma, c'est ce schéma unique qu'il faut posséder, le schéma vrai.

[1] *Essais de critique textuelle*, Paris, 1926.

[2] J. Bédier, *Le Lai de l'ombre de Jean Renart*, 2e éd., Paris, 1913.

S'imposer „la règle de fer" d'un schéma qui ne serait pas, *en toute sécurité*, ce schéma vrai, ce serait risquer de donner des éditions composites et absurdes, sans en rien savoir.

Les méthodes du type Lachmann-Quentin fonctionnent de la façon suivante:

Elles supposent que les manuscrits dérivent d'un original, ou, mieux, d'un archétype unique: supposition, d'ailleurs gratuite, que nous ferons avec elles, dans tout ce qui suit.

Elles concentrent leur attention sur certain accident spécial: fautes communes, ou, mieux, variantes communes.

Elles cherchent un schéma qui rende compte de la répartition de ces fautes ou variantes entre les divers manuscrits; elles ne se proposent pas autre chose.

Ce problème a-t-il une solution?

Alors le schéma trouvé est nécessairement le schéma vrai, celui qui représente la filiation véritable des manuscrits (car, de toute évidence, le schéma vrai doit pouvoir rendre compte de la répartition des variantes communes).

Mais si ce problème, unique objectif de nos méthodes, avait plusieurs solutions?

Que nous apporteraient, en ce cas, les méthodes, au bout du fonctionnement le plus correct et le plus scrupuleux? Une de ces solutions: un des schémas ayant (comme d'ailleurs le schéma vrai) la propriété de rendre compte de la répartition des variantes. Mais pas nécessairement le schéma vrai.

Or, bâtir une édition sur un pareil schéma, sans aucun moyen de s'assurer si c'est bien le schéma vrai, ce serait risquer de donner une édition absurde, sans aucun moyen de s'en apercevoir.

Précaution nécessaire pour s'assurer qu'on a trouvé le schéma vrai, et non un autre schéma. Supposons qu'on ait trouvé, par une méthode quelconque, un schéma qui explique fort bien la manière dont se répartissent les fautes ou variantes communes entre les divers manuscrits.

Supposons aussi, ce qui est le cas, qu'on n'ait pas en-

core démontré qu'il existe un seul schéma de cette nature (et alors seulement ce serait évidemment le schéma vrai). Que faut-il faire, pour s'assurer qu'on tient l'unique schéma vrai?

Il faudrait s'assurer, en essayant les divers autres schémas qu'on peut former avec les mêmes manuscrits, qu'aucun autre n'est aussi bon que le premier trouvé, pour expliquer fautes et variantes.

Or, cette précaution qu'il faut prendre, sous peine de ne plus savoir où l'on en est, est doublement impossible.

D'abord, parce que les sehémas à essayer se compteraient par centaines de milliers.

Ensuite, parce que sans chercher beaucoup, on en trouverait plusieurs résolvant également bien le problème sur lequel s'hypnotisent nos méthodes: „rendre compte de la répartition des variantes".

Que cette précaution soit en même temps absolument nécessaire, *sine qua non*, et impossible, cela démontre que, en l'état, ces méthodes ne suffisent pas pour nous apporter en toute sécurité le schéma vrai, quelque rigoureusement qu'on les emploie. *Il s'ensuit qu'une édition fondée sur un schéma correctement obtenu par ces méthodes pourrait fort bien être une édition absurde, sans que personne n'en sache rien, ni ne puisse le vérifier d'une façon quelconque.*

A titre d'indication, nous allons reprendre un ou deux points de ces rémarques générales, suffisantes par elles mêmes, en examinant successivement les deux méthodes déjà proposées, celles de Lachmann et de D. Quantin.

Méthode de Lachmann

Après le *Lai de l'ombre* la méthode a encore quelques fidèles. Sans s'expliquer le mystère de la „mécanique à deux branches", ils croient pouvoir garder la méthode, en s'efforçant seulement de ne plus trouver de mécanique à deux branches, ce qui est aussi dangereux que d'en trouver (car rien n'empêche qu'une tradition ait deux branches).

Il faut donc leur expliquer ce mystère de la dichoto-

mie. Il faut aussi montrer, en examinant la méthode, ce qu'elle ne peut pas, et ce qu'elle pourrait peut-être.

Phase subjective de la méthode. Le critique erre parmi la poussière des fautes communes, pèse délicatement des probabilités, fait constamment appel à la science, à son goût : à ces insaisissables et inexprimables croyances infinitésimales que signifie la connaissance toujours plus approfondie d'un texte.

Il *choisit*, parmi les très nombreuses *fautes* communes, un certain nombre de fautes typiques, et construit un schéma qui les explique.

Phase objective. Ce schéma va subir les vérifications qui lui donnent une valeur objective : on montre qu'il explique les fautes communes (sauf un très léger résidu de fautes qui lui résistent, et qui, pris comme base, eût suggéré un tout autre schéma). On montre qu'il est seul capable de les expliquer aussi bien. Ces deux caractères, reconnus dans un schéma, suffisent pour démontrer qu'il est bien le schéma vrai.

Un critique scrupuleux, avant de se servir d'un schéma, pense avoir procédé à ces deux vérifications. Pour réaliser cette deuxième vérification, il a formé toutes les schémas imaginables, au moyen des manuscrits qu'il possède ; il a constaté qu'ils rendent beaucoup moins bien compte des fautes communes.

Supposons qu'il ait négligé cette deuxiéme vérification, qu'il édite laborieusement un texte au moyen du premier schéma qui l'a satisfait. Après avoir tout auné et découpé au moyen de cette „règle de fer", si on lui apportait demain un schéma différent, et sensiblement meilleur?

Le fouillis des schémas a priori possibles. Seulement, si jamais critique croit avoir fait cette nécessaire vérification, il se trompe.

Car, de schémas à essayer, il n'y en a pas quelques dizaines ou quelques centaines, mais des nombres astronomiques.

Ainsi, avec 8 manuscrits et des dispositions aussi peu compliquées que les deux suivantes : *O-A-A-A..-A-A* et *A-O-A*.

A..-*A* on obtient déjà cent mille schémas possibles (exactement 8 ! = 40320 pour chacun de ces deux types). Si l'on compliquait les branches, si l'on introduisait des mss. *x*, *y*, *z*.. auxiliaires, on gonflerait le chiffre total au-delà de toute prévision.

Donc, vérification impossible.

Pluralité des schémas satisfaisant aux conditions de Lachmann. Il y a plus. Si l'on se mettait à fouiller dans ces tas innombrables, beaucoup de mss. apparaîtraient dès l'abord inutilisables ; mais sans chercher beaucoup, on en trouverait aussi quelques-uns, et non pas un seul, capables de rendre compte des fautes communes.

M. J. Bédier en trouve 4 ou 5 pour le *Lai de l'ombre.*

Mais du temps même où l'on aviat en la méthode une foi complète, on en trouvait plusieurs très tranquillement.

Des critiques louant très fort telle édition critique proposaient néanmoins, en passant, quelque autre schéma qu'ils eussent préféré (à trois branches, parfois, celui-là).

Ceci prouve que dans les bons temps lachmanniens, on avait déja constaté que le même ensemble de fautes communes peut être expliqué presque également bien par plusieurs schémas; un, celui du critique : deux, celui de l'éditeur.

Explication de la dichotomie. Donc, parmi les centaines de milliers de schémas que l'on peut former avec 7 ou 8 manuscrits, plusieurs et non pas un seul satisfont à ce problème : „rendre compte de la répartition des fautes communes". De ces derniers, il y en a 2, 3 branches. Parmi ces derniers, l'éditeur lachmannien a le choix.

Que choisira-t-il ? S'il n'a pas reconnu l'avertissement significatif que constitue cette pluralité de schémas satisfaisants — qui lui reprocherait de choisir, toutes choses égales d'ailleurs, ce qui rendra son travail ultérieur moins pénible ? Ainsi, tout naturellement, parmi les bons schémas qui s'offrent, il laissera glisser son attention et son choix vers un modèle à deux branches.

„Ce cas est, semble-t-il, celui que beaucoup d'éditeurs

préfèrent, parce qu'il leur laisse une plus grande liberté dans le choix des leçons".

Aussi le *choisissent-ils*. Et cela prouve aussi qu'ils *peuvent* le choisir: que les accidents sur lesquels la méthode de Lachmann porte son attention peuvent être expliqués par un certain nombre de schémas, dont des schémas à deux branches.

On peut, en passant, s'administrer encore une preuve que le problème „rendre compte des fautes communes" a, non pas un, mais plusieurs solutions. En voici au moins deux: l'un, le schéma à deux branches employé; l'autre, le schéma réel, qui dans la plupart des cas, quoique inconnu de nous, est certainement different du schéma dichotomique de l'éditeur (toutes les traditions réelles n'ayant pu être dichotomiques, comme l'a remarqué M. J. Bédier).

Explication d'une antinomie. On reprend un texte édité autrefois sur schéma dichotomique; après 1913, rendu méfiant, on l'épluche. Antinomie:

1. L'application de la méthode, rigoureusement contrôlée détail par détail, apparaît de nouveau correcte. Rien à reprendre.

2. Le résultat est inacceptable: la sempiternelle dichotomie. Le schéma à deux branches obtenu ne peut être le schéma vrai.

Mais on comprend maintenant sans peine qu'il n'y a là aucune contradiction. Le schéma à deux branches est un des schémas rendant très bien compte de la répartition des fautes communes, comme on vient de le vérifier de nouveau. Mais effectivement il n'est pas le schéma vrai.

Portée de la méthode de Lachmann. La méthode permet de pêcher, dans le fouillis des schémas a priori possibles, des schémas ayant cette propriété: „rendre compte de la répartition des fautes communes entre les divers manuscrits". C'est là tout ce qu'elle se propose.

Il y en a *plusieurs* possédant cette propriété que *l'unique* schéma vrai possède aussi.

Donc, la méthode, à elle seule, ne peut s'emparer du schéma vrai. Elle peut tout au plus effectuer un premier

filtrage, choisir un à un certain nombre de schémas parmi lesquels se cache le schéma vrai.

Méthode de Dom. H. Quentin

Une méthode de Lachmann améliorée. Les différences de détail qu'il y a entre la méthode Lachmann et la méthode Quentin, et qui sont logiquement tout à l'avantage de cette dernière, laissent entières les critiques portant sur les points de fond communs aux deux méthodes.

Changeons „original" en „archétype", „fautes communes" en „variantes communes" : les remarques précedentes subsistent toutes, sauf celles qu'on peut faire seulement après 80 ans de laborieuse expérimentation.

Partie subjective de la méthode. Ouvrons le *Mémoire sur l'établissement du texte de la Vulgate.* Au hasard des pages :

p. 258 Ottob > Hub < Bern = 3
Ottob Hub > Bern = 11

„Nous n'avons pas ici de zéro, *mais nous en sommes très près* pour le rapport Ottob Hub Bern."

p. 256 Bern > Theo < Anic = 6
Bern Theo > Anic = 2

„Le cas Bern Theo Anic ne se présentant que deux fois, nous pouvons encore conclure, au moins *provisoirement*, à la construction Bern-Theo-Anic".

p. 276 Rorig < 11514 Zur = 3
„ > „ < „ = 0
„ „ > „ = 1
Rorig < 11514 Vall = 2
„ > „ < „ = 1
„ „ > „ = 3
Rorig < Zur Vall = 3
„ > „ < „ = 1
„ „ > „ = 1
11514 < Zur Vall = 1
„ > „ < „ = 0
„ „ > „ = 2

„La construction qui répond à ces résultats est donc la suivante: Rorig-11514-Zur-Vall 5".

Si 3 oui peuvent représenter un zéro réel, il y a autant de probabilités pour qu'un zéro constaté représente en réalité un 3 ou un 1. Ces pesées d'infinitésimales probabilités, ces zéros qui n'en sont que provisoirement, ces zéros dont on est très près, cela semble passablement subjectif, et en tout cas échappe à tout contrôle objectif. Il faut croire l'éditeur sur parole, ne pas le chicaner en cours de route; le laisser construire tranquillement son schéma.

Partie objective. Le schéma trouvé sera contrôlé objectivement, si l'on montre qu'il explique toutes les variantes communes, *et qu'il est seul à les expliquer.*

Que la formule trouvée soit „forte de toute l'exactitude et toute la rigueur des opérations de statistique dont elle est la résultante"; que l'on accorde qu'il n'y a dans ces opérations aucun flou ni papillotement, pas de petits trous par où pourrait entrer le subjectif; que d'ailleurs l'usage ait parfaitement éprouvé cette formule, peut-on „lui faire confiance" et établir une édition là-dessus?

Non, car pour une édition j'ai absolument besoin de l'unique schéma vrai.

Du schéma que je viens de trouver, tout ce que je sais, c'est qu'il remplit en toute rigueur les conditions quentiniennes: il explique la répartition des variantes communes (envisagées par groupes de mss. et observées d'ailleurs seulement par l'intermédiaire des zéros).

Il faudrait sur ces données essayer tous les schémas possibles, et montrer que le mien seul convient; vérification, on l'a vu, impossible à cause du nombre astronomique des schémas à essayer.

On pourrait s'en tirer autrement: il faudrait prouver que, à chaque problème quentinien (attention portée uniquement sur les fautes communes, sur l'observation des

intermédiaires au moyen des zéros) on ne peut trouver qu'une seule solution : ce serait alors évidemment le schéma vrai.

Sans cette preuve, l'expérimentation à laquelle on nous convie peut nous renseigner sur l'aptitude d'un schéma à expliquer des variantes, mais nous ne saurons jamais si nous tenons le schéma vrai. Et tout autre, quelque parfait qu'il fût pour expliquer des variantes, ne pourrait engendrer qu'un monstre composite, non une édition.

Est-il au moins probable que, à chaque problème quentinien, „trouver un schéma qui rende compte de la répartition des variantes communes", il n'y ait qu'une solution? (Et alors on verrait si, sur cette simple probabilité, il y aurait lieu d'entreprendre le travail, afin de donner une édition, elle aussi probable).

Mais, dans l'état, c'est hautement improbable. Nous savons désormais qu'un problème tout similaire, „expliquer les fautes communes", admet plusieurs solutions. On ne voit pas pourquoi cela changerait quand on se borne, très sagement, à appeler variantes les prétendues fautes ; ou, de toute façon, quand on borne son attention, non plus aux fautes, mais aux variantes (quelle que soit la technique pour recenser ces fautes ou variantes, technique qui n'importe en rien pour le fond de la question).

Portée de ces méthodes

En résumé, nous avons besoin, pour éditer au moyen d'un schéma, du schéma vrai, celui qui représente la filiation réelle des manuscrits, qui est unique.

Tout autre schéma ne peut donner que des monstres, non des éditions. Les méthodes qui bornent leur attention à un accident spécial (fautes, variantes) ne nous livrent un schéma expliquant la répartition de ces accidents entre les

divers manuscrits, ne nous livrent pas nécessairement le schéma vrai.

Il faudrait encore montrer qu'elles ne nous livrent, dans chaque cas, qu'un seul schéma.

On pourrait, théoriquement, se contraindre à essayer chaque fois tous les schémas possibles et à vérifier qu'aucun n'est aussi bon, pour expliquer la répartition des variantes, que celui sur lequel on édite. Cette vérification, nécessaire, est impossible : il faudrait essayer des centaines de milliers de schémas.

A défaut de cette vérification, il n'y a aucun moyen de savoir si une édition parfaitement établie selon le canon des méthodes, n'est pas un pur monstre.

La portée réelle de ces méthodes semble plutôt celle-ci : elles pourraient peut-être, dans le fouillis des schémas a priori possibles, filtrer un groupe beaucoup plus restreint de schémas, groupe comprenant le schéma réel : celui des schémas rendant compte de la répartition des variantes. Dans ce groupe se trouve contenu et caché le schéma réel. Logiquement, c'est tout ce qu'on peut demander aux méthodes ; par leurs seules forces elles sont impuissantes à choisir, dans ce groupe restreint, l'unique schéma vrai.

Telles quelles, elles montrent assez vite ce qu'on verrait bien sans elles : que dans le paquet de manuscrits, certains petits paquets se forment, certains mss. vont toujours ensemble. Cela est incontestable, mais cela se verrait, semble-t-il, même sans ces méthodes.

Quant à pousser plus loin, jusqu'à la construction du schéma, c'est, dans l'état, illusoire : on ne saura jamais ce qu'on est en train de faire, quand on fera une édition sur un pareil schéma (on saura tout au plus que le schéma, lui, joue très correctement le jeu lachmannien ; mais quel intérêt cela peut-il avoir ?)

Tout ce qu'on peut faire d'objectif, c'est de tenir compte, dans l'édition, du fait très gros que certains mss. vont toujours ensemble et ne représentent, en première approxima-

tion, qu'un seul ms.; et alors, muni du *Manuel de critique* verbale de L. Havet, éditer dans l'esprit du *Lai de l'ombre* et des leçons ultérieures de M. J. Bédier au *Collège de France.*

P. S. Coculesco

TEXTE POPULARE DIN JUDEŢUL PRAHOVA

CIII

Ăl d'a bătut ţăruşu 'ntii în Slonu nostru a fost popa Costandin. Iel vinea dă dîncolo, după o rivoluţiie. A găsit aič poiană frumoasă, loc bun şi s'a ačiuiat ači. N'a vinit numa singur: a mai fost şi neşte surori d'ali lui, dă s'a măritat p'ači, pîn satili dîn apropiiere.

Am şi io un acaftistiier dă pă la o miie ob sute doozeč şi unu, dîn Sibiu, dă-l adusese popa cu iel. Ăilalţi a fost mulţi veniţi; sînt uni dîn alte sate, nu numa dă dîncolo: dîn Strîmbeni, dîn Bertea. Ba a fost şi Sîrbi; iei iera meseriiaşi dă mangal. A fost veniţi şi Greči, că p'atunč a fost sărăčiie mare în Makiedoniia; iei să făčia cîrčiumari. Numa un Sîrb a fost păstor dă vite mărunte.

Slon — Giţă Neculai Popa, 64.

CIV

Čică numa acu ştiu să toarne pentru ziduri, pentru halea da în vekime să făčia neşte ziduri tari ca un beton.

Aič în sat a fost un han mare. A avut neşte temelii tari, cu neşte ziduri înalte, da zidite tare, ş'acu ie ca o cărămidă dîn iele. Turnătura crez io că să făčia dîn piatră amesticată cu grohotiş. Iera cîrčiumă, vez că toţi trečia cu oili p'aič, pă la Tabla-Buţii, că nu mai iera loc pă nicăieri dă trečire, nič pă la Buzău. Îm spunea tata moşu c'ar h'i fost carantină mai sus dă han, în grădină la Miclea lu Čiapă, c'ar h'i fost trecînd şi Săcui cu porči.

Slon — Acelaşi.

CV

Într'o vale iera o şiră dă fîn mare. Dă unde pînă unde s'a pripăşit în ia un şarpe, dă strica g'itili oamenilor. Ca să să piarză,

oameni i-a pus foc. Cum să zvîrcolia șarpili așa, numa treče un Mocan p'alături̯a și h'incă l-a rugat și i-a fost milă l-a scos pă șarpe dîn foc. Și l-a întrebat șarpili pă Mocan; „če bine să-ț fac, că m'ai scăpat dîn anangiie?" Da Mocanu dă colo: „nu-ț pretinz nimic, vericule!" Iel iera bucuros să scape țeafăr. „Să g'ii în cutare poiană, la cutare vreme, c'un voitor dă bine", i-a fost zicînd șarpili.

Mocanu a plecat acasă. La ziua soročită s'a fost gîndind iel pă čin să ia iel: čin să-i h'iie lui voitor dă bine? Și s'a gîndit că nevasta, čine altu? Ș'a plecat omu cu ia la poiana dă fusese vorba ș'a așteptat să g'iie șarpili. „Nevastă, să-m cauți în cap!" Și cătîndu-i, omu a adormit.

Numa iată că g'ine un Mocan frumos, tînăr, voinic. Iera c'un iatagan în mînă ș'a făcut semn femeii că îl omoară, ca să poa să să iubiască cu iel. A adus să-l taie și ia n'a spus nin'ic. Atunč Mocanu i-a tras un toiag și l-a dășteptat: „nu ți-am spus să g'ii c'un voitor dă bine? Pleacă, da să g'ii în ziua cutare!"

La ziua soročită iar s'a fost gîndind omu: „pă čin să iau, pă frati-miu, or pă mama?" Și s'a dus cu mă-sa. Și cătîndu-i mă-sa 'n cap, îi vine somn.

Iacătă că g'ine un Mocan c'o legătură mare dă bani și-i face semn că-i dă iei, dacă-l lasă să omoare pă h'i-su. Docamdată mă-sa n'a vrut; da i-a dăruit așa dă mulți bani că s'a predat. Cînd a adus să-l taie, mă-sa s'a înh'iorat ș'a pus mîna să-l oprească; da o doa oară nu l-a mai oprit. Iar l-a dășteptat pă om și i-a spus: „cum ne-a fost vorba? Adu un voitor dă bine!"

Mocanu a intrat săracu la păreri; la ziua soročită pleacă singur. Numa să ia o boldeică după iel. Iel dă-i cu zburături după ia; n'a putut s'o gonească ničdăcum.

Cînd a ažuns în poiană iar s'a culcat. Dă-i să s'apropiie Mocanu ăl frumos, da dă unde? Boldeica lătra, lătra înžuru omului pînă l-a călcat pă cap. Numa atunč s'a dășteptat. „Acu suflă pă mosoru ăsta, că acu ai adus un voitor dă bine, ia te-a dășteptat! Pričepi čeva?„ „Mai nimic" „Mai suflă odată!" „Parcă pričep". „Mai suflă ș'a treia oară!" „Acuma h'iie pasăre, h'iie orče suflare, tot știu če face, če vorg'este iele".

Cîn să pleče, șarpili i-a zis: „să nu cumva să spui če-oi auzi! Să nu spui nimului. Cînd oi vrea să spui să te pui în cușčiug, să te'mpînzești, să-ț pui lumînare aprinsă și numa atunč să spui ăluia dă te-o 'ntreba".

Ș'a plecat omu nostru, bucuros nevoie mare că pričepea acuma tot če vorbia orče suflare.

Pă la milžocu verii pleacă iel cu nevasta la stînă. Iel pă cal şi nevasta p'o iapă. Mergînd iel pă hăţaş, drumu iera răŭ; nevasta rămînea tot în urmă. Numa nekiază calu dă doo, trei ori: „hai mai tare"! Da iapa: „mi-e greŭ, că noi sîntem patru"!

Mocanu a 'nceput să mižască a rîde. Vez că nevasta iera 'ngreunată şi iapa tot aşa. Da nevasta-l vede rîzînd: „čę-o h'i cu rîsu ăsta al lui?" Da nu l-a 'ntrebat.

La stînă vine mînzărari cu oili, le mulğe. Pă urmă pleacă cu iele la 'nserat, lę-aduče 'n tîrlă. Numa 'nčepe a urla un cîne, cînili ăl mai bun. Începe şi un lup. A zis cînili către lup: „vino, lupule, să iei o oaie, să mînc şi io!" A 'nčeput să zg'iere ş'o oaie:

Vino, lupule, vino,
Că dăcît trasă dă coadă la mulsoare
Şi cu găleata 'ntre pičoare
Mai bine 'n gura dumitale.

Da un cîne mai bătrîn începe şi iel a urla:

Nu veni, nu veni,
Că numa un colţ mai am,
Şi p'ăla-l rup în tine.

Da un căţeluş mai mic latră şi iel:

Şi ieŭ cu moşu,
Şi ieŭ cu moşu.

Mocanu atunč a pus pă čioban d'a omorît cînili d'a urlat întîi. Oaia d'a zg'ierat a dus-o 'n aripa undę-a fost cînili ş'a mîncat-o lupu şi pă lup l-a omorît.

Văzînd nevasta lui asta, a intrat la bănuieli. Cum s'a 's acasă a 'nceput pă bărba-su: „să-m spui, bărbate, dă če-ai rîs cînd a nekiezat calu!" Bărbatu n'a vrut să-i spuie cu nič un kip, da ia nu-l slăbia dîn zi în zi.

Dac'a văzut omu că nu mai scapă dă ia s'a luat la rîndęa să-ş facă cusčiugu: „fa nevastă, io dacă ţi-oi spune ţiie, io mor!" Nevasta dăloc: să-i spuie şi să-i spuie. Atunč s'a aşezat în cuşčiug ş'a aprins lumînarea şi cîn să spuie sare un cucoş în pragu tindii: „mă omule, prost mai ieşti. O femeie ai şi nič p'aia nu ştii s'o stăpîneşti. Io am unsprezeče găini şi găsesc un grăunte; le kiem pă toate şi după če lę-am kiemat tot io l-am mîncat". Mai bine ia sfoara dîn cui ş'o udă şi zi-i: „asta ştiu, asta spui".

Da nič femiia nu l-a mai întrebat şi l-a rugat dă iertare.

Slon — Acelaşi.

CVI

Dîn bitanį, moșule, să face pricolič. Și cum? Ăl d'al treilea bitan, cîn merge dîn bitan în bitan și moare nebotezat, ăla iese pricolič. Aștiia face tot ca duhurli rele, tot irezurį. Satana în trupu ălora îį plače să să bage ca să lucreze.

Slon — Același.

CVII

Pă timpu războiului čę-am maį petrecut, moșule! Cîte și maį cîte! Mį-a'c aminte că n'aveam voie să lom țuică și la noį nu să făcuse dăloc. Venise nește oameni dîn Starkiožd și ne-am învoit să cumpăr. Da cum să intre 'n sat, că ne miroșea Nemți? Aveam vorbă s'o aducă ieį pîn la Tîncava, maį încoa dă Stîngačiu. Iera o iarnă grea, grozav.

Puį io nește burijașe 'n saniie, puį cočenį dasupra lor și iaų boi Marincuții, că io n'aveam. Merge și ia cu mine; ia cu nește opincuțe peticoase, io cu bocanč. Ia merga bine, n'alunęca, io d'abia mă țineam la vale. Cînd ažunęm la o podeașcă aproape dă Tîncava, încępe un șir dă lupį a urla pă culmea plaiului Bătrînį, între vîrfu Skiaului și Tîncava. În mine intrase h'iori morții. Nu știiam că ieį nu urmează, credeam că sînt ca și cîni, da ieį n'are urmă. Ca să putem fugi maį iute am dăžugat ș'am luat numa boi cu noį. La o casă să dădea cînili grozav, să dădea dă mama foculuį. Nu į-am găsit pă oameni ăia în Tîncava ș'am mers un să dădea cînili. Ăla nu ne primea; nu vrea să čerte cînili dăloc, pă urmă m'a cunoscut. Am băgat boi într'un gražd, noį am intrat în casă: iera o fumăriie ca acolo, vaį dă noį!

La zio ne-am dus ș'am găsit pă oameni undę-aveam vorbă. Încărcăm noį țuica, plătesc și plecăm. Cînd maį apropiem noį satu, într'un k'ieptișor dă dial să rupe žugu. Mă! Noroc cu femeia. S'a 's fuga 'n sat, a tîrșît un žug și l-am pus. Pă urmă fricâ cu Nemți să nu ne prinză cu țuica. Am pus lemne pă saniie, crăčį; dădăsupt țuică. Ș'am trecut.

Da lupăriie ca aia n'am maį văzut.

Slon — Același.

CVIII

Am învățat și io carte, preț dă doo clase. Ședeam în băngį ca cum mă uįt. Învățam pă abečedar, că l-am ținut pînă maį acu, da mi l-a prăpădit o fată. Iera o žumate cu če ie pîn lume ș'o žumate cu rugăčunį, că tribuia să le știm bine. Iera în iel și porîncili. Aveam un dascăl bun și bine ne dicta învățătura; iera Grec, îl kiema Niculaie Cocoșiel.

Avęa o cucută lungă și ca să ne sperije să h'im cuminți îi zičja zmetije. Știu bine că iera cucută, că iera și n'iros, da dă iel fala iera mare.

Slon — Apostol Barbu, 60.

CIX

Dă răčjală mult ie bună četina dă neģiper. Să pune 'n scăldătură și ie bună nevoie mare. Da uite că nu toți să ostenește să-l aducă după munte. Ie la Tabla-Buții o grămadă. Iel face nește bobițe; noi le zičem neģipene. Facem din iele čiaj. Ie bun dă multe halęa.

Slon — Același.

CX

Ie la noi pă Suvelnița o pădure dă-i ziče Băženije. Îi ziče pă Suvelniță, h'incă g'ine așa ca o limbă ascuțită, sęamănă cu o suvelniță. Am auzit din bătrîni că pă vremęa Arvaților fuģia femeili în păduręa aja dă-i ziče Băženije. Vezi că Arvați iera spurcați: îș bătęa žoc dă fetili oamenilor și dă femei. Și fuģia bjetili pă piraje, pîn bunģetu brazilor. Le ducja oameni dămîncare, da avęa un sicret. Iei striga: „na Bălaja! na Dumana!" Și iele zg'iera ca vačili, ca să nu le simță păgîni.

Ruși čică nu iera ca Arvați. Stătęa femeili în sat. Spunęa mama că bătrîna le ducja mîncare la casa lu moși-su. Ducîndu-le s'a 'nk'iedicat dă prag. Da Rusu dă colo: „bre, cazaică, čę-ai făcut?" Ia s'a speriat ș'a vărsat mîncaręa. Da Rusu ălălalt către iel: „las la čjontęa, c'ai speriat cazaica!" Să vede că iera mai dă omenije.

Slon — Același.

CXI

Acu noi aștija dă trăim acuma lę-am văzut arama la Nemți. Să lik'ise aičja; credęa că nu mai pleacă. Vręa să 'nveță și limba. Iera unu dă-m ičja n'iie că grieu vorg'im noi. Că noi zičem une lăcuiește g'itili și grăzd și coșar; une lăcuiește porči, cotęață or cočină, la găini coteț or pătul. D'aja le zičem noi acu la rațe cînd vrem să le ačjuiăm: pătul, pătul!

Slon — Același.

CXII

Încai boala fagului tot ie bună la čeva: vîscu ie bun dă răčjală; să face čiaj pentru tuse. Da pă brad vine dă să face dîntr'o četină ca o crăcuță ș'apăi să 'nfășoară unili pă altili, să 'ncleștează dă să face ca un pămătuf. Și ie verde frumos ca și

bradu, da ie ca o rah'ilă pă iel că numa vine dă-l usucă. Are și rășină pîntre lamurli-alęa multe. Noi îi zicem perije.

Slon — Același.

CXIII

Negura g'ine c'un n'iros or dă fum or dă pučǫasă. Iče c'aduče plǫaje. Da să vezi čę-am băgat io dă sęamă h'iind ca pădurar. Să lăsase așa ca o čiață pă Clăbučet. Zic: tribuje să ploo. Numa s'a ridicat și văz pă alg'ine bîzîind pă copači. „Če să h'ije?" Aplec și io un sulinar, mă uit pă frunză; iera ca un fel dă polej. Čerc cu limba; iera dulče ca n'ieręa. Ce ńinune să h'i fost asta? D'aja să 'ndestula alg'inili.

Slon — Același.

CXIV

La bitani aștija n'ije nu-m plăče cum le ziče lumęa „dîn florj". Astęa s'a luat dîn bătrîni. Da numa Maica Domnului a primit dîn florj cînd a vinit Arhanǧelu la ia să n'iroasă un mănunkj dă florj dă crin. La noi pămînteni care azi sîntem, ar tribui să-j zică așa cum je: făr dă leğe.

Slon — Același.

CXV

Am auzit și io multe daravele cu Ielili. Iče că merğe pînză, și dacă le ziče pă nume čičă te počiește. Tribuje să le zică „Ali frumǫase". S'o h'i făcut iele dîn služnicili lu Alixandru Makjedon, carę-a luat apa g'ije.

Slon — Același.

CXVI

Auzjam dăla moș State Manęa cum a trecut Cuzęa p'ači spre Kieja. Iera 'mbrăcat c'un anterių ca o ǧiebă lungă cu găjtane. I-a čerut lu moș State Manęa să-l tręacă la Mîneči-Ungurenj. Ș'a găsit un căruț cu roatili d'a 'ntregu, ca tăvălugu. Pă drum spre Șipotu-Hoțului iera un drum strimt și straponta numa călugărj. Iel iera 'mbrăcat tiptil și s'a 'ntîlnit c'un staręț c'un suruğiu și ăla pljosc! în unkjașu lu Cuzęa să-i facă loc. S'a sculat Cuzęa și l-a tras pă unkjaș în drum; că iera ăl maj răų drum ăla pă apa Telęaženului. Cînd a ažuns pă Cîmpu-Ardelij, moșija skitului, j-a zis unkjașului: „dă drumu calului să pască!" „Nu-j dau, că mi-l ja la obor!" „Dă-j drumu!" Și cum j-a dat a și vinit dă l-a luat la obor. S'a năcăžit Cuzęa răų. Cîn să-l primjască nu l-a primit nimenj, că socotja că n'are cu če să plătjască.

L-a mînat dîn kilije 'n kilije. N'a zis nin'ic, aşa a văzut cum če fel ţera p'acolo.

Pă urmă a vinit în iniformă. Acolo lę-a scris setenţa; atunč ţ-a dăspămîntenit. Că aştiia, călugări aştiia ţera ăţ mari hoţi. Tot Cuzęa a dăsfiinţat şi skitu dăla Tîrşor. Ţ-am văzut ţo zidurli cînd am fost la tîrg la Cornăţel. Îm spunęa unu că işa pîn păduręa dîn dos cu ainę aiducieşti, fura, omora, şi işa pă urmă dă le săruta oameni mîna.

Ţ-a dat afară Cuzęa şi l-a lăsat pustiu.

Slon — Acelaşi.

CXVII

Maţ dihăniţ ca la Curu-Muntelui nu să maţ poate. Cîn ţera tata flăcău a lăsat p'un măluştej patru boţ acolo. A vinit dihăniili peste ţej. Atîta s'a luptat că li s'a fost îngropat pičoarili 'n pămînt, numa unu a scăpat.

Încaţ dihăniiłi-astęa dă rîşi sînt cum ţe năluca. Povestia Costakje Cîrstęa dîn Bătrînţ că să 'nţelesese odată cu păduraru Creţulesiţ să taje o sută dă bulimačţ şi să-ţ ţa noaptęa. Iče: „m'am dus cu caru, cînili a rămas la odaje. Legînd ţo maldărili, văz că g'ine un cîne la mine. Ţera o lună frumoasă. Credęam că ţe al mieu. Aş! Ţera nalt, supţirel şi 'nflorat. Să ripede la mine, puţ mîna pă topor. Dau cu toporaşu, sare ca o nălucă. Nădušisem apărînd şi strigînd şi 'n gura męa ţacătă cînili, ş'a luat-o rîsu la fugă. Ţ-am cunoscut pă urmă urmili".

Slon — Acelaşi.

CXVIII

Frunză verde treţ smičele,
Pintre norţ şi pă sup stele
Zboară doo turturele.
Una zboară şi să duče,
Alta cade žos şi plînge:
„Aşteaptă-mă, surioară,
Să-m crească d'o aripioară
Ş'apoţ noţ, soro, nę-om duče,
La lacu cu apă dulče,
La lacu cu apă bună,
Că sînt neagră dă străină."
Čine-ţ străin ca mine?
Numa floaręa dîn grădină;
Da nič ţa nu ţe străină,
Că ţe 'n pămînt cu rădăčină,
Čine-ţ străin ca mine?

Numa cucu dîn pădure,
Că-i vinit nu știu dă unde;
Da nič jel nu je străin,
Că face cuib și scoate pui
Și-ș face večini dăstui.

Slon — Același.

CXIX

Pusei pînza cîn da frunza
Ș'o sfîrșii la Sîn-Văsii.
Če făcui dă mă pripii?
Apăi dîn ițe pînă 'n spată
Trečę-o japă deșălată.
Dîn fușčei pînă 'n fușčei
Trečę-o scroafă cu purčei.
Pusei pînza după casă,
Činę-o treče să mi-o țeasă.
Čine mi-o noda un h'ir
Îi dau činč oca dă g'in.
Țesę-un cot, îl zvîrle 'n pod,
Țesę-o natră, o zvîrle 'n ladă.

Slon — Același.

CXX

Frunză verde, foaje lată,
Fata mami-a lăudată,
Cu cînipa nelucrată,
Cu casa nemăturată;
Cîn je vorba dă gunoi
Tribuje un car cu patru boi
Și mai tribuje încă doi.

Slon — Același.

CXXI

Apăi če dă sărbători mai ținea înainte vreme femeili dă nu lucra. Încai după Paște marții și žoili; după Rusalii iar așa. Ičia că dac'o lucra le-apucă dîn Rusalii. Ș'acuma le mai ține. A treia marțe după Paște îi žiče Ropotinu; nu lucra femeili, că jera rău dă urît.

Slon — Ion Anton Ogrezeanu, 48.

CXXII

Da 'nainte vreme n'avea omu nevoje să lucreze atît. Lucra dăla Măčinič pînă la Sîntu-Dumitru: pleca la cîmp. Acu lucrează toată iarna pîn ger și mai că n'are cu če să hărăni. A išit acu favrica asta; lucrează omu și duminica pîn la doospreče, că-l dă afară dîn służbă.

Slon — Același.

CXXIII

Auzi̯am dăla părinţi̯ că zičęa: „mînca-tę-ar g'i̯ermi neadormiţi̯". Şi ui̯te că i̯-am şi văzut în nenumărate rînduri̯. Sînt mič şi să ţin şir; trăi̯esc la munte pîn locuri̯ curate. Čęasuri̯ întreği̯ i̯-am văzut cum merğe şi nu să opreşte. Nu să astîmpără undeva; merg întruna într'un şir, unu peste altu.

Iče că la žudecata dă apoi̯ i̯ei̯ o să mînče pă čei̯ răi̯.

Slon — Acelaşi.

CXXIV

I̯eram pădurar cînd am văzut o vită mursicată dă rîs. I̯era vaca mă-sa şi cu o mînzată pă Siriu. A kinuit-o doo či̯asuri̯: i̯-am auzit zbi̯eratu şi nę-am dus. I̯era tǫată plină dă sînğe şi ğemęa. Îi̯ făcuse o bortură pînă aprǫape dă riniki şi i̯era vînătă dă 'nveninase. Vaca mă-sa i̯era tǫată plină dă sînğe, cum să luptase şi i̯a.

Păi̯ vi̯arili rîsului̯ sînt mai̯ lunği̯, sînt ca la hîreţi̯.

Slon — Ştefan David, 43.

CXXV

Ţiu̯ postu, c'aşa am pominit: patru posturi̯ pă an. Dacă n'aş ţine, cu če drag, cu če haz, aş mai̯ aştepta i̯o sărbătǫaręa-ai̯a.

Nę-a mai̯ zăpăčit ăştii̯a cu zililę-astęa rătrase. Nu călcăm în pornoži̯, călcăm p'alături̯. Parcă nę-am stricat credinţa după pomeniręa carę-a fost. Da băgaţi̯ dă sęamă că i̯arna nu g'ine pă cum i̯e acuma, nič primăvara; să nu pui̯ pămîntu pă nemţeşte, că değeră. Tot mai̯ bună a fost leğęa nǫastră.

Slon — Dun'itru Stan Stoi̯ca, 70.

CXXVI

Dă ăştii̯a tineri̯ ne gîndim c'o să h'ii̯e cam gręu, c'o să-i̯ pui̯e fudulii̯a g'ine. Pînă şi la vorbă mai̯ că nu ne mai̯ înţeleğem; sînt în stare să zică că noi̯ nu mai̯ ştim nin'ic. Munca nu le mai̯ plače, că i̯e cam gręa.

Noi̯ am umblat cîrtožiţi̯. Nu pominęam refenęa la cîrči̯umă. Acu nu mai̯ dăosibesc copilu n'i̯eu dă boi̯er, cînd i̯o ştiu̯ g'ine că n'are dă unde.

Datorii̯ la i̯ei̯! Noroc cu bănğili. Înainte cîn căpăta omu un franc iči̯a că multe parale a lu̯at. Acu i̯a cu miili şi pîn le plăteşte če fače? că uni întîrzii̯e. I̯e g'ine să i̯ei̯ bani̯ dăla bangă, da să ai̯vă omu capitalu lui̯, să răspunză curînd.

I̯e g'ine şi cu bănğili ca şi cu cartęa, că nu te strică h'itečine.

Slon — Acelaşi.

CXXVII

Lucru ăl mai dă seamă ie să aivă omu pămînt, să puie să samene, să facă bucate, să facă bilșug. Asta ie ăl mai coprins lucru. Dîn pămînturi să hrănește omu, că dîn pămînt sîntem și noi.

Da numa cu meseriia ie greu. Cînd scade omu, să îmbolnăg'iește, nu mai are cu če trăi. N'ai mutră să-ț dea nič un ban, că n'ai garanție pă če.

Io am fost dogar, da acu mai că nu mai am lemn; nu ne mai putem ărăni cu meseriia asta. G'ine dă dîncolo cu dogărie, că ăia au lemn bun, numa molift. Mă uit la briboi, la čiokie, la gărdinar cum stă dăgiaba.

Slon — Niculai Ivașcu, 57.

CXXVIII

Am fost odată cu căruța în Rîfov ș'am mas la un învățător. Dîndu-ne noi la vorbă' nu știu cum le-am spus că mi-s boi ğemeni. Da ăia: „să nu spui nimului asta, că-ț moare un bou!"

Čică-ț fură cuiu dîn inima căruții și face cu cuiu ăla. Cum o apuca dă face, cum moare un bou. Ie bun să-l arză, să-l sfîrîie în apă și să bea omu, că-i treče dă žunği ca cum i-ar lua cu mîna. Vezi cum o h'i asta cu ğemeni, că și femiia carę-a făcut cok'ii ğemeni n'aduče alta la scrîntială, numa pă ia. Să pune omu pă prag cu k'ičoru or cu mîna scrintită și ia-l calcă dă trei ori, dă-i treče omului.

Slon — Același.

CXXIX

Sămînța vekie a noastră am înțeles și io dăla părinți c'a fost veniți dă dîncolo, dîn Transilvaniia. C'așa a fost satu ăsta, dă adunare. Mulți d'aič să trağe dă dîncolo; fuğia d'acolo dă armată, or venia p'ači după vre-o muncă. Noo čică ne-ar h'i fost altu numili, ăsta d'acu tribuie să h'iie polecre. Cu nume ca al n'eu s'a prăsit aproape ca un sfert dă sat. Da o grămadă sînt cu nume dă polecră.

Slon — Crăčiun Čiapă, 70.

CXXX

Nagodili-astea ali comuni te bagă 'n speriieți, plătindu-le. Nu mai plătiam garda, că ieram dăstul bătrîn, da acu dă trei ani iar m'a luat să le plătesc.

Da tot tăxii peste tăxii: te čiugulește ca cum bufnița păsărili. O căldărușă dă h'ierb rakiu și p'aia tăxii.

Iera mai g'ine 'n vekitură, nu ca acu dăstule čiugului.

Slon — Același.

CXXXI

La noi, Slonari, a stat în nădeżdea pădurilor. Acu cu favricili astea să taie toate pădurili. Vai dă ăi dă rămîne, că n'o să mai aivă nič un lemn, nič să 'nvelească o casă. Greu are să trăiască. Giaba face plantații, cum îi ziče iei; știu c'o să ne toače bietili g'ite. Ne-a luat pădurea, a luat smîntîna. Și pă islaz mai iera cîți-o delniță dă s'ačiuia o g'ită, acu a lăsat cîți-un sulinar colea, colea: n'are un să mai s'ačiuieze o g'ită d'o k'iatră. C'a fost în vara asta o k'iatră mare, o sfoară așa dă ne-a k'isat și cînipa. A tocat castraveți, varza: puterea lu Dumnezeu. Cîč a lucrat oameni în zilili care ie oprit, d'aia cade k'iatra.

Slon — Stan Mariță, 57.

CXXXII

Lucram odată cu nenea în pădure și n'i să face sete. Am făcut o boltokiță la un pîrîu, să bem apă. Cum am băut, cum ne-am župuit: am băgat dă seamă că dîn aia.

Čičă ie bună roa după iarbă sau după grîu, pînă nu dă soarili. O ia omu în batistă și să șterge cu ia. Ie bună oar dă če.

Aveam odată ríie și cîte-am făcut: leșiie tare cu pelin. Nin'ic. Da cu roo s'a log'it ș'a trecut.

Unior čičă župuiala, hămătura, tusea, rău la inimă le dobîndește omu dîn iele. Le-aude omu 'n tindă cum vorg'iește, da să nu zică dăloc nin'ic.

La unu Ionică nu știia g'iata mă-sa če să-i mai facă dă župuială. I-a trecut cu aiazmă dăla Izvoru Tămăduirii. Numa dă trei ori s'a atins. Acu ie cum eo ridikie dă g'ine.

Slon — Același.

CXXXIII

Le-am zis odată la arventiști: „mă, făceți și voi aiazmă?" Čičă: „nu, lom în ziua dă Bobotează apă". „Vezi c'o sfințește priotu dă are putere și la voi".

La noi sînt v'o trei. Gîndesc că l-e mai ușor dă ținut. Nič o sărbătoare: numa sîmbăta. Nu mai țin mierculia, vineria și d'aia-i trage inima.

Iei čičă ie păcat să te'nkini, da atunč cum mai k'iere cîți-o namilă? Să te 'nkini în inima ta, să nu arăți.

Ieram odată la tîrlă la un om, și iera o ploaie mare. Treče unu: „primește-mă, vericule, să m'ačiuiez!" Omu să 'nkina dă

ploaie, să păziască Dumnezeu dă v'o năpaste. Da ăla: „če tot îți scoți oki?“ L-a scos omu afară dîn șop pă ploaie: „ieși, bîzgadiie, afară!“

Să nu poată omu să să 'nkine 'n tîrla lui!

Slon — Același.

CXXXVI

Am fost prizioner la Bulgari. Am dus-o ăi mai rău. M'a luat dăla Turtucaia și ne-a dus pîn Sofiia, în Makidoniia. Am trecut pîn dooșpatru dă tuneluri. Ob zile nu ne-a dat dă mîncare: la patru inș cîți-o pîine pă zi. Mîncam buruieni, coz, če găsiam. În drum spre Makidoniia ne-a luat ăi dă ne păzia ainili cu d'asila după noi. Numa a ișit un ginerał nemțesc: „așa v'a dat voo drumu dăla Rumîniia? Da noi dă colo: „ni le-a luat.“ Și iel ne-a întrebat dacă cunoaștem pă čin ni le-a luat. Da iera santenele: Albanež, Turči, Bulgari. Le-a zis ginerału: „să le-aducеți ainili 'napoi, că vă 'mpușc.“ Dă dă unde! Aveam o manta bună dă tot și ca s'o scap am izmenit-o: i-am tăiat o bucată dîn ia și merĝiam așa ca un prost. Peticu l-am pus în traistă.

Un an dă zile nu ne-am spălat noi dăloc, dăloc! Iera pă noi cum ie čenușa: unĝiili ne iera vinete. Nu ne-a făcut nič itubă. Să 'mbolnăg'ia sărači și muria; numa dup un an a adus itubili. Io mă izmenisem dă tot dă mîncărime, dă venin și dă nemîncare. Număram fasolea bob cu bob în castron. A murit și unu dăla noi dîn sat. Ăi d'a trăit la Nemți a dus-o mai bine; da ăi dăla Bulgari a dus-o rău dă tot.

Io am trăit mai binișor, că mă pričepeam la dogărie. În satu ăla une-am stat io iera o companiie dă Bulgari, cum îi zičia iei o „skladă.“ Nu prea făčia iei lucrurli bune: iera nesăvuiți. Iera în sat o moară dă urez și i s'a rupt fusu. Nu, că să fac io unu! Da io, če mai făcusem io fus la moară? și mai cu seamă cum iera la iei, că vinea mai mare ca cum ie ăla dăla k'io.

Sînt cam nečilivizați iei, da femeili să poartă tumnai la fel ca p'aič. Makidonenčili au alfel portu, c'am fost într'un sat la munte să lom lemne și le-am văzut.

Și cum mai plîngia săračili; credea că le făčem v'un rău. Da noi: „sîntem Rumîni, nu vă facem nin'ic.“ Da nu prea 'nțeleĝeam cum vorg'ia iele: romînește cam aducia.

În satu une-am stat vinea dîn munți o apă h'iartă. Opăria femeili rufili și noo cu apă d'acolo ne h'ierbea fasolea.

Cînd a fost să plecăm ne-a pus în tren, ne-a dat pîinea pă șapte zile și ne-a dus pîn la Ruščiug. Acolo če-am mai pățit! Am stat în cazarmă dooščinč dă zile. Acolo iera un hoț dă Albanez, pus să omoare lumea. Munčiam pîn nu mai putiam și bătaie tot mînca oameni.

Nę-a dat un pămînt lung dă șase metri să-l facem adînc d'un metru, la un om p'o zi, și pămîntu să-l cărăm la o umplutură. Nu mai ieră dă trăit! Da o g'iată Bulgăroaică: „suferiți, suferiți, că mîne vă dă drumu". Ș'așa a fost. C'a doa zi am dat lopeții în primire și nę-a dat drumu d'am trecut cu vaporu în Giurgiu.

Acolo nę-a dat o domnișoară dăla Cruceța roșiie o pîne și cîte cinc lei. „Să nu spuneți că sînteți bolnag'i", nę-a zis un ofițer dă vorg'ia romînește, „că să vă dea drumu să plecați". Ș'am vinit pă žos dăla Giurgiu pîn la București și d'acolo tot pă žos pîn acasă. La Ploiești am găsit o femeie d'am întrebat-o dă ăi d'acasă și mi-a mai vinit coraž. Dăla Văleni încolo nu mai scăpam dă cunoscuți. Plîngia cîn mă videa, dă n'ila noastră.

Slon — Același.

CXXXV

N'i-aduc aminte, maică, că pă vremea mea să mărita fata mai ușor. Acu ie greu.

Iete ie la noi o večină vrenică, dă războiu, dă cîmp, dă toate halea. G'ine cîte cineva, îi plače, face vorbili, da să strică toate. O h'i și pentru că i-o h'i murit ursita iei înodat la gît, da n'are zestre. Că acu să cată cu zestre multă, să h'iie și pămînt și franci. Dacă nu ie să aivă omu te dă dîn čiur în dîrmon. Pîn alte părți are lumea pogoane dă loc; aič a crezut lumea în munte, la pădure. Cu bani s'a's omu ș'a luat malai, legumă če i-a tribuit. Dă strîns nu poa să strîngă, c'a ișit și cu ainili tot scumpe. Le face počite, cum mă n'iram io cîn mă dučiam dă punęam porumb la Ploiești.

Slon — Ana Dumitrescu, 68.

CXXXVI

Čică rîsu ăsta, h'incă-i ičę-așa unde rîde ca și omu, o h'i făcut dîn pricolič. Ie ca și lupu, da ie mai îndesat, mai scurtuleț. Cîte neamuri dă flori, toate ie pă iel. Iel îndeamnă pă lupk'i să sară la g'ite, la orče. Iese și vara să sară la g'ită s'o mînče; ie rău. Uni a fugit cu surla dă pă Bîsca, dă frica lui.

Slon — Aceeași.

CXXXVII

Nu prea știu buruienili dă leac, da cunosc și io una dă-i ziče muma-pădurii, cîč trăiește pîn pădure. Iera multă 'n Stîngačiu, un s'a făcut acu secătura asta dă furnicar. Altă buruiană iarba čiutii îi ziče, că p'acolo numa čiutili ușoare trăiește. Ie bună pentru vătămătură. Și mult n'iroase frumos cîn o plămădește omu în țuică ș'o bea.

Muma-pădurii creşte pă Teleżenel, pă Drăżniţa a n'ică. Fače o floare roşiie, cam ca moţu curcanului. Činę-o sapă în zioa dă Sfîntu-Gjorgie, înainte dă leturgiie, ie bună pentru g'ite să le g'iie lapte. O k'iseaza g'ine, o bagă 'n tărîţe ş'o dă s'o mînce g'ita. Omu o plămădeşte în ţuicâ: ie bună dă speriiturâ.

Dă bubă, dă umflătură ie bună foaia dă lepuş-dă-capră. Are o floare galbină ş'o foaie rătunżoară, asprişoară.

Lepuşu-dă-oaie să face druguleţ înălticuţ şi cîn ie crud îl adună lumea, îl curăţă şi-l mîncă gol.

Slon — Żoiţa Dumitru Tudorakie, 70.

CXXXVIII

Ăl mai tare dîntre sfinţi ie Sfîntu Aralambiie, ăla ie tare dă ţine pă čuma în frîu. Făcem colivă dă zioa asta, dă păstrăm să punem cîtę-o ţîră în sămînţa dă porumb, la g'ite. Cîn bolnăg'ieşte cîte čeva pune colivă d'aia şi treče.

Slon — Aceeaşi.

CXXXIX

Burujană urîtă ie tutunu, da uite că treče dă iel la o rană, la o bubă, la čeva. Unu a obložit falca calului c'o mînă dă tutun, că-l tăiase c'un topor, şi i-a trecut în patru zile.

Dă tăietură mai ie bună iarba-hoţului. Ie în kipu susaiului şi creşte înaltă cu foaia crestată. Creşte pîn pădure. Păsemne le trečia la hoţi dîn pădure cu ia.

Maţu-pămîntului iar ie bun tare dă răni dă vindicat. Iese aşa ca un maţ lung dîn pămînt.

Slăbănogu ie bun la răčială, să faci baie cu iel.

Slon — Dobra Radu Popa, 76.

CXL

Da dacă vrei să h'ii sănătoasă tun, să te scalzi în noaptęa dă Bobotęază la gîrlă. Io aşa am făcut totdauna şi iote-mă că mă aflu g'ine, mulţumesc Domnului.

Altili în noaptęa asta să ţine dă drăčii: pune doo h'ire dă păr dă porc pă vatra arsă să vază dacă să 'mpreună. Dacă nu, nu să ia cu čin ie drag. Şi cîte altili!

Slon — Aceeaşi.

CXLI

M'am luat io dă m'am făcut čioban fără ştirea părinţilor. Trecîndă oili pă la noi, m'am luat şi io dup'un cîrd şi n'am spus

la nimenj. Şi mult ieram bărbat, că mă trăgia inima; d'aia le plăcia stăpînilor. L-auziam tainindă pă stăpînă-n'ju odată cu scutaru: „maj g'ine dădjam fata dup'un čioban vrenic, că ştiu c'ažunge tîrlaş, dăcît dup'un bljot dăla oraş".

La munte ieşti ăl maj feričit; la vale je greu.

Ieram odată la Balačj. Ne dădja bojeru notreţ ş'avęa şi jel g'ite 'n sajvan. Numa a dat un g'ifor mare ş'a rupt grinzili dăla acoperiş cum je jel lepşit aşa, rămăsese doar o obraţă. A omorît dîn g'ite, vačili s'a sperijat, oiţili s'a dat lîngă tandîr. Nu să le h'i lăsat văcari să să domolească g'iforu; le-a luat la drum, şi h'ijeşcare a luat-o, care 'ncotro zăpăčite dă tărija g'iforului grozăg'it. Tomna 'n Ialomiţă s'a băgat d'a-dreptu. Da oiţili merg pînză, drăguţili.

Čeraşu — Niculaj Ončioju, 50.

GXLII

Vîntu la câmp je peste poate. Ş'un băjat maj n'ic ştije cînd g'ine crivăţu.

A 'nčeput odată un gifor mare, ş'un čioban dăla Slon dorn'ja žos. A nins pă jel dă n'a simţit. Cîn s'a dăşteptat jel nu maj putęa işi. Noj ştijam dă jel, da credęam că s'o h'i sculat. Cîn unu maj n'ic a văzut pă unde işja sufletu luj: jera ca un hurloj şi sus ğemuleţ dă ğjaţă. Am muncit dă l-am dăzgropat şi l-am scos g'iu. Şi l-am dus la o zăvadă.

Čeraşu—Acelaşi.

CXLIII

P'altu îl apucase g'iforu într'o surlă mare, în o pădure. Jera c'un fratę al luj, spirtos nevoje mare. Ăsta plînğja că nu maj putęa işi. Ălalt dălcc: a spart un şteand dă-l avęa ş'a făcut foc; a maj stricat ş'o fulajcă. A băgat zăpadă 'n čęaon ş'a făcut mămăliguţă ş'a mîncat cu brînză. S'a rupt grinda dă greutate, a vinit pă hambaru dă mălaj, ăsta bljotuleţ mînca ş'ăl spirtos plînğja.

Čeraşu—Acelaşi.

CXLIV

Acu a işit cu doftori ăştija pentru oj ca să nu să 'mbolnăğjască dă vărsat. La bojeru unde jeram jo l-a lăsat pă unu d'a făcut la urekje la v'o činzeč dă oj şi dă unde, dă unde că tęate a orbit şi multe a murit. Tot čę-a apucat Mocanu dă ştije, tot aja je maj dă folos. Scutaru are dă grižă să altojască cîrlani dîn Vineręa-mare pînă 'n Sfîntu-Dun'itru. Dac'o lasă vara, ja vine dă să scark'ină şi fače o bubuliţă roşije pă care să pune musca.

Cîn s'a 'mbolnăg'it oaia dă vărsat îl face'ntîi pă la iie; ie cît pruna cîn poți să 'năcrești cu ia. Dacă moare o oaie dă vărsat, îi lom pielea, o lăsăm să să zvînte ș'o băgăm la dăsag. Ca să altoim cu ia o băgăm în ceaon să să moaie. Stăpînu ne căpuia c'un ac cu h'ir dă mătasă. Îl mujam în zeama aia și străpundeam oaia la coadă. Oaia să cunoaște pă dește dă ie străpunsă.

Cerașu — Același.

CXLV

A mai multă gălbează am băgat io seamă să ia dîn roo. Am tăiat odată un miel care nu să 'mbolnăg'ise dă gălbează, iera sănătos, bine, și l-am șters pîn iarba mare plină dă roo cu pielea caldă ș'am ținut-o pă urmă la căldură. A treia zi iera pă ia cum ie puricelu cîn ie n'ic, așa n'ișcea pă ia.

Da obiceiurli dîn vekime n'o lasă la vale să pască pîn zlătini, pă haia, pă hailaltă.

Cerașu — Același.

CXLVI

Če crezi? ie mare lucru cîn ieșți învățat cu oili ș'apăi să te dăsparți dă iele, mai ales cîn mîi singur.

Să vorg'ește c'ar h'i fost în spre Sinaia un ciobani și cîn s'a răvășit oili iel a rămas cu cinzeč dă mioare. Cică i-ar h'i zis unu să nu să 'nsoare pîn n'o mai avea cinzeč. Da stăpîn-su dă colo: „dacă stai ači pîn la primăvară, îț mai dau cinzeči". Iel a rămas acolo și n'a stat locului dăloc; a muncit dîn greu. A pardosit stîna cu k'iatră și strunga. A fost aducînd apă la stînă. Da cînd a fost vinindă g'iforniții alți mari n'a mai avut če face dăcît ișia și iel cîn să mai lumina, dă mai făcia cîte-o pîrtiie ceva.

Cînd a vinit primăvara și s'a fost urcîndă oili la munte spre stînă l-a văzut ciobani cum a ișit dîn stînă ș'a pornit către un vîrf să le iasă înainte, și cînd a fost văzîndă iele oiții s'a pus žos și a murit.

Ce crezi, dă dor! D'aia-i iče „Vîrfu-cu-dor".

Cerașu — Același.

CXLVI

Am auzit dîn bătrîni că în comuna noastră a fost un skit mare dă călugări. Cînd a trecut Turči în țara ungurească a pus foc și skitului și la o biserică dă lemn care mai iera. La biserică să cunoștea lemnili arse. Dîn skit mai rămăsese zidu; cînd ieram io mai mic iera zidu nălticuț. Călugări numa a fugit, pă urmă numa a vinit oameni și și-a făcut biserică.

Unde ie acu biserică a fost în faţa skitului, să spune, un cireş mare şi d'acolo i-a rămas numili comunii dă Ceraşu.

La noi sînt moşneni. Care sînt clăcaşi a vinit dă dîncolo şi s'a ačiuiat ači; iei n'a avut pămînt. Mai toţi la noi au căruţă cu boi şi stranporteazâ lemne la vale. Uni duc şi var, că au varniţi. Facem şi ţuică. A dîn urmă ţuică noi îi ičem poslete; uni face oţet dîn iel vara, alţi-l pune înapoi în căldare în loc dă apă.

Ceraşu — Alexandru Popescu, 76.

CXLVIII

Noi bătrîni am văzut şi dîn urmă cum a fost şi cum ie acu, da mai bine n'o să h'iie. Nu te uiţi dumneata la Slonari: cumpără mălaiu cu kilogramu ca la Bucureşti şi case mari ca la boieri! Nu ie vorbă că bani dă azi hîrtiie ie, hîrtiie rămîne.

Ş'apăi cu skimbărili-astea dă guvernanţi n'i-aduc aminte če spunea dîn bătrîni. Čicâ dă n'avea omu cu če plăti Turcului unğia omu cu n'iere şi vinea g'iespili să-l sugă. Da nevasta or v'un voitor dă bine: „haj să le gonim!" Şi iel săracu: „nu le mai daţi žos, că g'ine altili; astea sînt sătule şi n'o să mă mai muşte, da alea d'o hi să g'iie sînt flămînde şi mă stinğe dă 'nţepături".

Ceraşu — Acelaşi.

CXLIX

Cîn l-am văzut io pă Cuzea ieram băiecandru dă umblam cu caprili. L-am văzut la Valea-largă trecîndă cu doispče băieţi tineri; s'a us la skit, le-a luat pămînturli. Iera c'un zeikioi găităniit, nu ştiiam că ie iel. N'i-a spus oameni: „uite Cuzea!"

Iera un om nălticuţ, legat şi mai maturel.

Ceraşu — Ion Boieroiu, 78.

CL

Acu s'a skimbat multe, maică, la noi în comună. Spunea mama cînd a vinit ia g'iata aič iera p'ači pădure mare, că dacă te rătăčiai te mînca lupk'i. Am pominit la noi o masă latâ şi groasă, faţa iei d'o palmă: iera pusă pă tronu iei. Acu le-a tăiat pă toate, parcă n'ar mai h'i fost; prea s'a curăţat tare locu. Acu s'a făcut lazuri dă fîn, n'are dă un să mai nožiască.

Ceraşu — Zinca Cožocaru, 62.

CLI

Sînt doi H'ilepi şi noi îi ţinem cu griiă: ie unu dă toamnă, pîn postu Crăčiunului, altu ie dă primăvăra, îi mai ziče şi H'i-

lepu̯-ăl șkiop, la februar. Čică să nu dai̯ gunoi̯u afară în zililę-astęa, că mîncă g'itili lupk'i.

Cerașu — Aceeași.

CLII

Cu comorili̯-astęa, mai̯că, frate dă frate să dăsparte. Čică s'ar h'i dus la mo̯ară unu Toma Drăgoi̯ și cu Marii̯a lu I̯ordaki̯e. I̯a a văzut stărlučindă lîngă mal, că să dărîmase rîpa lîngă gîrlă. Ăla a fost izgonind-o să să ducă singură la mo̯ară. Čic'ar h'i fost într'o lădiță ș'acasă ar h'i pus-o 'ntr'un ștęand dă brad ș'a pus čenușă peste i̯ei̯: i̯ei̯ să apără cît po̯ate că nu i̯e adevărat. Da nič nu po̯ate să-i̯ mai̯ i̯a d'acolo, că s'ar h'i făcîndă un zgomot mare ș'ar cînta un cocoș.

Da altu, ăla dîn Dražna, a găsit o como̯ară astăvară. Îi̯ ɕičise o femii̯e dăla Izvo̯are că une sînt și i̯el s'a dus la i̯a cu doi̯ bani̯ d'ăi̯a. I̯a: „adu-mi mai̯ mulți̯, că ți-i̯ plătesc". Da i̯el s'a lăsat momit d'un hoț dă Ungurę̯an d'a zis că-i̯ dă čin sute dă lei̯ pă unu. Ăla s'a băgat într'o prăvălii̯e cu i̯el și după če i̯-a luat bani a ișit pă altă ușă. A rămas unki̯așu plîngîndă. Femii̯a nič n'a vrut să-l auză, o h'i fost norocu hălui̯a.

Da ui̯tę-așa fače banu. Čerașu — Aceeași.

CLIII

Pă Valęa-Borului̯, că îi̯ ziče-așa c'ar h'i fost p'acolo un bou̯ mare, i̯era tot o como̯ară piste gîrlă. G'etu tata o tot vedęa žucîndă flacăra afară dîn pămînt. Dă cîte ori̯ să duči̯a s'o sco̯ață a fost zg'i̯erîndă măgari̯, țapk'i̯, boi̯ și l-a fost alergîndă. În to̯ate să fače di̯avolu, numa în o̯ai̯e nu. D'ai̯a pomana i̯e primită, cîn i̯e făcută cu carne dă o̯ai̯e.

Vez dacă como̯ara i̯e žurată să fače tot felu dă irezuri̯ și nu po̯ate omu s'o i̯a.

Čerașu — Marii̯a Boi̯eroi̯u, 67.

CLIV

În casili̯-alęa părăsite, la lęa Marɕi̯o̯ala, spunęa lumęa c'ar h'i fost žucîndă niște mînži̯ sęara pă palimar. I̯o gîndesc că ăi̯a di̯avoli̯ sînt, că i̯ei̯ p'acolo s'ačiui̯ază: pîn case părăsite și pîn măr găunos.

Ca să vezi̯, ki̯ar ači lîngă noi̯ i̯era un măr domnesc și l-a trăznit. A trosnit ș'a ars. Ș'a fost guițîndă ș'a fost răcnindă în măru asta găunos dă te'nfricoșa. A doa zi s'a găsit untură; i̯era untură dă zmeu̯. Asta i̯e bună dă speriitură, să tragă cu i̯a.

Čerașu — Aceeași.

CLV

Unu după Valea-Borului, moș Niculaie Suditu, a fost vinindă în sat cu sapili la h'ierar să le dreagă. Cum să 'ntorcia iel noaptea acasă i-a fost işindă înainte uni cu trăsurli, alți pă cai, și l-a fost poftindă: „hai, moș Niculaie, în căruță!" Da iel a fost tare: „fuği că te tai cu sapa". Aia iar: „hai, moș Niculaie, în căruță; dacă nu în căruță ăl puțin în teleguță!" Iel: nu și nu.

Dacă să punea în căruță, îl ducia să să spînzure. Cîč trecia pă lîngă o comoară. Čerașu — Aceeași.

CLVI

Atunč să spînzură omu cîn g'ine cu căruța cu lăutari să-l ia. Sînt țapk'i, măgari. Îl duče'n cîntări și-l zăpăčieşte, dă să spînzură.

Să vezi cum a fost cu nevasta lu Iov! Iel a fost zăcîndă pă grămada dă gunoi și l-a fost lingîndă cîni; da iel tot nu s'a fost supărîndă. Numa če-i g'ine nişte irezuri iei: „io mă mărit, omule!" Da Iov bun cum iera iel și cu gîndu numa la Dumnezeu: „mărită-te! Da cînd o h'i să te ia cu căruța cu lăutari tu să-ț fač sfînta cruče". Și adevărat: cînd a vinit ăia ia ș'a's aminte ș'a făcut cruče ș'a k'ierit toate ca un g'is.

Čerașu — Aceeași.

CLVII

Sfîntu Iliie a fost vînător; iel pleca și-ș lăsa nevasta acasă. Diavolu če să facă să-i striče casa? Îl întîlnește și-i ziče: „nevastă-ta are ibomnic". Iel furios a plecat acasă, s'a uitat pă ferească ș'a văzut doi în pat. A băgat cuțitu pă ferească ș'a fost omorîndă pă ta-su și pă má-sa. A plîns iel, s'a căit după če-a văzut če-a făcut ș'a plecat. S'a fost întîlnindă cu Dumnezeu și i-a spus focu, cum l-a întîlnit pă diavol și če l-a pus la cale. I-a zis: „dă-m voie, Doamne, să-l împuşc!" Domnu dă colo: „de, măi Iliie, da dacă n'o mai h'i diavolu, nu să mai înkină lumea". Da iel atît s'a rugat pîn če i-a dat voie să-l împuște, da numa dă ziua lui. Acu întreabă Sfîntu Iliie mereu pă Dumnezeu: „cînd ie ziua mea, Doamne"? Și-l ține cu vorba, or că mai ie pîn'atunč, or c'a trecut. D'aia iel cu tunetili aleargă după iei.

Da vezi că Dumnezeu nu-i k'ierde pă učigă-i-toaca. Și toate vorbili-alea rele numa dăla iei sînt.

Čerașu — Aceeași.

CLVIII

Tot să mai ține lumea dă fermeče. Io una am găsit în bătătură un fus nou cu tort, nič urzeală, nič bătătură. Trăia rău

h'i-n'ju cu g'jata nor'mea: „du-te, du-te.“Pîn m'a 'n văţat o femije să-l duc un să dăsparte drumurli şi să-l zvîrl.

Unili sînt meştere dă dăsfače cu sucala, cu h'jeru plugului, cu dinţi k'jeptenului dă cîlţi. Altili face dă urît cu trei căţei dă usturoi. Îi pune în gură la un cîne mort, la trei zile îl scoate şi-l amestică cu pămînt dăla stag'ila morii; o h'i zicîndă şi ceva dîn gură, nu ştiu, da mînjeşte cu jel, ca să-l urască lumea.

Dă vrea să nu să ajvă g'ine uni, numa le zvîrle pămînt dă un să hîrîje cîni, ca să trăjască rău ca jei.

Încaj dă dragoste, să-ţ spuj čę-a făcut doo. Jele a fost zăcîndă dă dragoste, că, de, dragostea a fost dă cînd a făcut Dumnezeu pămîntu. Ş'a făcut dă dragoste. S'a fost băgîndă pă horn una şi alta dîn pod j-a fost turnîndă unt pă cap. A fost zicîndă: „s'a 'mpreunat cutare cu cutare“, cum j-a fost kjemîndă pă jei. Unu dîn jei dîn băjeţi s'a fost ujtînd pă feręastră ş'a văzut tot. În al treilęa seară a vrut să le dea cîţi-o bucăţică dîn turta d'o făcuse dîn unt. Da ăla n'a mîncat-o ş'a dat-o la un cîne. Trei zile a urlat cînili acolo la ferăastra lor. Da nič ăja n'a maj dat pă la jele.

Čeraşu — Aceeaşi.

CLVIII

Ne strînğjam la şezători, la furcării, şi maj ne žucam. Făčjam „crai služesc“. Dacă k'icaj, tribuja să-l pupk'j p'un flăcău, vrei nu vrei. Maj să striga:

Cîte fete n'j-a fost drăği,
Ţoate n'j-a făcut nădrăği;
Cîte fete cu marğele,
Ţoate ibomničili mele.

Sau:

Žoacă, lejcă, nu te face,
Or nu žoč cu čine-ţ plače;
Zoacă lejcă că ţi-o h'i,
Or nu-ţ e drăguţu-ači.

Čeraşu — Aceeaşi.

CLX

La lingoare, majcă, je ğine să facă baje cu hodoljan. Je o burujană naltă şi face o floare gálbuje. Frunza je măruntă şi crestată, o ţîr maj lată ca măraru, da tot aşa crăcănoasă. Şi vetričęa je bună la lingoare, s'o k'iseze şi s'o puje la cap cu rean. Creşte mai mult pă prunduri, are frunza crestată şi deasă şi floarea galbenă.

Rostopasta je bună la pečinğine; cînd îj rupk'j frunza jese lapte.

Čeraşu — Aceeaşi.

GLOSAR[1]

ačjuja (a se) CIII, CXI, CXXXI, CXXXIII, CLIV, *a se adăposti.*

adăsta I, *a se opri într'un loc pentru cîtva timp.*

afene, *afine* (Slon).

águst XCIX, *august.*

ajne CXXXIV, CXXXV, *haine.*

amelică V, *americă (pînză groasă de tîrg).*

ananǧ'ije CV, *primejdie, strîmtorare, lipsă mare.*

ande LII, *alde.*

arman: „un să strînge strînsura cîmpului" XXXIV.

arventist CXXXIII, avantistă XII, *adventist(ă).*

băčiui LV, *a avea de lucru mult împrejurul casei. Cuvînt foarte întrebuinţat pentru a arăta munca mai grea de pe afară: a tăia lemne, a aduce apă, a avea grije de vite etc.* „Acum poč să mă hodinesc, că dăstul am băčjuit p'afară" (Teişani).

băjecandru CXLVIII, *băieţandru.*

bărbat(ă) CXLI, *harnic, vrednic.*

bardac XLIV, *ulcică de pămînt.*

başca, *deosebit*: „je mai g'ine să staj başca dă copk'ij, după če i-aj dat la casa lor" (Cerașu).

baskije, *ciocan pentru cercuri* (Poseşti).

beşlęagă, *neputincioasă*: „je bătrînă şi beşlęagă, n'aj če auzi dăla ja" (Poseşti).

bilalije, *plăpîndă; îmbrăcată modest*: „da jera lumęa maj bilalije, maj slăbuţă, nu aşa împopoţonată ca o dǫamnă" IV.

bjocă LVI, *ochi de apă, scufundătură în lac. Mai circulă şi cu sensul de „groapă cu apă în drum".*

bîrîi LVI, *a bate cuiva capul, a plictisi cu aceeaşi vorbă.*

bita, *dim.* bitica *şi* mama bita, *bunica* (Poseşti)

bitan CVI, CXIV, *copil nelegitim.*

bîtu, *bunicul.*

bîzgadije CXXXIII, *bîzdîganie.*

bljot CXLI, *dim.* bljotuleţ CXLIII, *prostănac.*

bolbotine, *fructe verzi, acrituri şi legume ca*: *ştirul, loboda, lăptucile:* „nu-m ţine dă fǫame, c'am mîncat azj numa bolbotine" (Teişani).

boldejcă CV, *căţeluşe.*

boltokiţă CXXXII, *dim. dela* băltoacă.

bonǧjeni, bunǧjeni (a se), *a migăli la lucru fără spor* (Teişani).

bonláv, *forma obişnuită pentru* bolnav.

bortură CXXIV, *rană adîncă.*

---

[1] Cuprinde cuvinte din seria întreagă de texte tipărite dela vol. III, 155, 341 urm.

Pe lîngă referinţele la texte am înregistrat pentru unele forme şi întrebuinţarea lor în alte casuri. De asemenea am adăugat şi unele cuvinte ce nu se găsesc în texte, dar mi-au părut interesante de relevat pentru cunoaşterea graiului din Prahova.

Mi s'a părut iarăşi că nu puteau fi lăsate la o parte unele forme care presintă particularităţi de luat în samă pentru fonetică.

briboi CXXVII, *instrument ascuțit de dogărie pentru a da găuri fierului.*

buĭ, buĭ, *cuvînt cu care se îmbie copiii să ia împărtășania (v. această revistă, III, 350).*

bui LXXII, *a năvăli.*

bulimaci CXVII, *bulamaci, pari pentru gard.*

bunget CX, *desiș.*

bunĝini (a se), *a se chinui:* „zače dă să bunĝinește" (Teișani).

bunĝinit, *prăpădit:* „sînt bonlavă, bunĝinita de mine" (Poșești).

bunĝineală, *lenevească* „ o duče 'ntr'o bunĝineală" (Teișani),

buriț XIX, *dim.* burițaș CVII, *butoiaș mai mult gros ca lung.*

buștenĭ: „cusută pă buștenĭ or pă muște" LVI; *cusătura pe bușteni se deosebește de cea în puncte sau cum i se zice în părțile acestea „pă muște". Astăzi e pe punctul de a dispărea această cusătură ce consta dintr'un fir de arnici întins orizontal puțin oblic, pe care se cosia în felul acesta:*

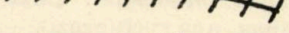

Se lucra cu firul în patru sau cinci, fără prea multă grije de exactitate, ceea ce nu scădea efectul estetic, căci dedea impresia de țesătură în pînză. Avea avantajul că era foarte spornică și efectul unui model cusut pe buștenĭ, pentru cine nu e obișnuit, e aproape același cu un model în puncte sau „pă muște". La amîndouă li se mai zice și rîurĭ.

bûture, *jumătate din oaie făcută păstramă* (Poșești)

călîĝe LVI, *călduță.*

căpui CXLIV, *a purta de grije din vreme.*

carabă, *țeavă de cucută sau de soc cu găurele pe care se învață copiii să cînte* (Teișani); *țeava cu găurele dela cimpoi pe care se mișcă degetele pentru a armonisa sunetele* (Slon).

carabăn : „ș'aducĕa cîțĭ-un bivol dă stătĕa carabăn, plin cu undălemn" XLI; *este vorba de burduful din piele de bivol în care se transporta mai înainte untdelemnul „Carabăn" aici are sensul de „umflat". Am impresia că povestitorul se înșela asupra formei la care stăruia, l-am auzit însă foarte des în expresia* „umflat carabă", *ce circulă paralel cu aceea de* „umflat bucium".

carielă, *carieră:* „carielă dă piatră" (Slănic-Groșani).

čĕacîr, *șașiu* (Teișani).

čikinar LXXV, *partea dinapoi a șelei.*

čĭoaclă XXV, *săniuță.*

čĭobăni, *a tăia în bucăți o pasăre* (Poșești).

čĭocmăneală LXXIII, *neînțelegere într'o tocmeală.*

čĭokiĭe CXXVII, *unealtă de dogărie, ca o limbă pe care se bat cu ciocanul cercurile.*

čĭolmeg, *vas mic de lemn cu coadă lungă cu care se scoate apă din fîntînile de pe șosea sau se descarcă borhotul* (Starchiojd).

čĭolpan, *rest de tulpină a unui copac frînt* (Teișani).

čiopăți XXXVI, *bucăți.*

čiorobọaje, *vase multe adunate deavalma* (Teișani).

cîrlan, *mielul după ce a fost înțărcat* (Slon); *cal tînăr* (Poșești).

cîrmożiję, *chestie, afacere:* „io nu mă maį mărit; cu mine ję altă cîrmożiję" (Ștefești).

cîrtożit CXXVI, *îmbrăcat rău, cîrpit.*

čislă VIII, *adunarea de bătrîni ai satului.*

cîșlă, *se aude foarte des în expresia:* umblă din cîșlă 'n cîșlă, *umblă din loc în loc, din casă în casă, din petrecere în petrecere.*

cîșlar, „care umblă dă colęa pînă colęa nọaptęa pă uliță" (Teișani).

cocîržat, *adus de spate* (Bertea).

colăčerį LV, *călărași care spun orațiile de nuntă.*

colniči (a se), *a se adăposti:* „dăcît la h'i-męa asta d'o am unde să mă colničesc și io, bătrînă cum sînt"? (Poșești).

cončeni: „zače dă să cončenește" (Teișani), *zace de-și pierde toate puterile, de se sfîrșește.*

contrağiụ, *semnificația acestui cuvînt însuși bătrînul ce mi l-a spus nu mi-a putut-o precisa. Cred că este vorba de acela ce avea sarea concesionată prin contract:* „atunči ięra Mălaru contrağiụ și pîra pă omu care tăja sare" XXIV.

copči, *a săpa prunii împrejurul rădăcinei* (Teișani).

cópil: 1. *țîțîna ușei în care se învîrtește balamaua*; 2. *lăstarul ce mai crește la rădăcină, lăstarul nou dela viță.*

copili, *a curăți vița, porumbul de lăstarul nou. La porumb copilitul se face la ogorît, adică prașila a doua.*

coprins CXXVII, *îndestulat.*

corconi, *a menaja pe cineva, a-l răsfăța chiar* (Poșești).

costeliv, nucă costelivă, *care se curăță greu. Se zice și despre un om dificil la mîncare și slab* (Teișani).

cotorọanță, *femeie bătrînă și rea* (Poșești).

crivac LII, *fusul pe care se înșira sfoara cu care se scotea sare; același fus dela fîntînă.*

crosnije, *legătură de lemne cît poate cuprinde omul cu brațele și pe care o pune în spate, legată într'un mod special* (Slon).

crudili, *se zice despre turma mieilor fătați de curînd* (Cerașu).

cupi, *a încreți pînza la cusătură;* cupit, *încrețit cusut neregulat, urît.*

dăhăịnat, *slăbit din boală, din nemîncare:* „dăhăịnat așa, nič nu poč munči" (Poșești).

dăhulat, *sleit fisicește din prea mare oboseală* (Teișani).

dănănae, *minunație:* „altă dănănae, acu!" (Rîncezi).

daravele CXV, *întîmplări, povești.*

delniță CXXXI, *copac cu coroană bogată, la umbra căruia se pot adăposti vitele.*

dihorțuri XXV, *divorțuri.*

dîrloği, *curelele ce leagă zăbala calului.*

docăni, *a stărui în dojană* (Ogretin).

dricui, *a apăsa cu picioarele căpița de fîn spre a o potrivi*

mai bine; copiii în joaca lor „dricuesc" lucrurile prin casă (Tîrlești).

dulmęa I, *dirmea, legătură de cap în formă pătrată.*

durdui I, *a face sgomot mare.*

fălălujală XCV, *lucru de fală, de mîndrie.*

favrică CXXII, CXXXI, *fabrică.*

firistęa, *cherestea* (Slon).

fiteșcare LIX, h'iteșcare, h'iieșcare CXLI, *fiecare.*

foină, *făină (fonetism foarte răspîndit).*

fulaică CXLII, *putinică ceva mai mare ca* șteandul.

fultucă, *dim.* fultucuță, *pernă mică* (Ceraşu).

furcăriie CLIX, *claca unde se torcea cu furca.*

furnicar CXXXVII, *funicular.*

gardin, *scobitura circulară în fundul butoaielor în care se bat doagele.*

gărdinar, *instrument de dogărie cu care se scobește gardinul.*

gierbă, *jurubiță formată din trei fire* (Ceraşu).

glożgăi, *a mesteca cu greu între gingii (despre cei bătrîni)* (Teișani).

goçi, *a atîrna la boală, a boli pe picioare* (Rîncezi).

goği XII, *a curăța de coaje fasolea, nucile.*

goğęa LII, *bolovan de sare.*

griği VI, *rotițele dela războiul de țesut, dela scripeți.*

grohotiș CIV, *pămînt amestecat cu pietriș.*

hădărag XXV, *lemnul atîrnat de grindă de care se acăța tuciul pentru fiert; orice băț mai gros și noduros; ciomag.*

hălădui, *a trăi mult într'un loc* (Gogeasca).

halęa I, CIX, CXXXV, *alea.*

hara XXI, *a ara.*

hartapale, *sdrențe* (Rîncezi).

hățaș CV, *poteca pe care merg oile la mulsoare.*

H'ilepi CLI, *sărbători pe care le țin femeile să nu le mănînce lupii vitele.*

hîreți CXXIV, *ereți.*

hiroșeală XXIX, *suferință ascunsă.*

hîrșiie, *piele de miel* (Poseşti).

hîrțoape, *drumuri rele cu gropi* (Starchiojd).

h'itečine CXXVI, *oricine.*

hodolęan CLX, *crambe tatarica.*

hurdubelęa, *năpastă* (Slon).

hurloi XXI, CXLII, *coşul pe unde iese fumul.*

iarba-čiutii CXXXVII, *doronicum austriacum.*

iarba-hoțului CXXXIX, *actaea spicata.*

iestem, *în acest an (foarte des întrebuințat).*

iie CXLIV, *subsuoara la animale.*

Iova LXVII, *Eva.*

încăibăra (a se), *a tăbări, a se lua la ceartă (mai ales despre cîni)* (Poseşti).

înserat CV, *păşunatul de seară după mulsul oilor.*

însovonit LV, *îmbrăcat cu fel de fel de podoabe.*

irezuri CLIII, CLVI, *arătări, năzăriri.*

itubă CXXXIV, *etuvă.*

izmenit CXXXIV, *pocit; se zice și despre cineva care face mofturi.*

kjendălă LXV, *femeie lehuză.*
kjertic, *o bucăţică de lemn: un fel de răboj pentru postav la piuă* (Slon).
kilăgit XVII, *cu oasele rupte de oboseală.*
kirhaná LIV, *deposit de peşte.*
lamurli CXII, *ramurile.*
laz CL, *loc de fineaţă.*
lęa, *lelea, ţaţa.*
lepşit CXLI, *nu prea înălţat, puţin aplecat.*
lepuş-de-gaje CXXXVI, *telekia speciosa.*
lepuş-de-capră CXXXVI, *salvia glutinosa.*
lincăgit, *murdar* (Cerăşu): „vase lincăgite", *nu bine spălate.*
loază, *copil mic, pipernicit* (Teişani).
lotreţ XXXVI, *hoţ.*
lupăriie CVII, *ceată mare de lupi.*
măgădău, *om înalt şi prostuţ* (Teşani).
măluştei CXVII, *dim. dela* mal.
mărturisiţi II, *blestemaţi, sortiţi pentru un anumit scop.*
maţu-pămîntului CXXXIX, *lathraea squamaria.*
meleşniţă V, *rămăşiţa dela melităţul cînepei, din care se fac* zgrebenii.
mereduit XVII, *cu vinele încleştate ce nu permit mişcări cu uşurinţă.*
merių, *cam strîmb, şubred:* „nu treče, maică, pă puntęa aia, că ie meriie: să nu cazi în apă" (Groşani); *înţepenit:* „nu poč să fac nimic, că sînt meriie d'o mînă". (Teişani).
mertic XXXVI, *măsură cu care se ia oimul la moară; o porţie cît mănîncă omul:* „omului la muncă să i daį merticu lui" (Poseşti).
mîgle LII, *grămezi de sare.*
mîglaş LII, *lucrător ce căra sarea la* mîgle.
mînzat(ă) LIII, CXXIV, *viţel înţărcat.*
mînzărar CV, *ciobanul ce păzeşte mînzările (mioarele înţărcate).*
mînzoc, *petec ţesut din trei jurubiţe şi patru* gierbe, *cît un lat de mînă* (Cerăşu).
misadă, *piele de oaie sau de miel lucrată ca să se îmblănească cu ea; din două misăzi se îmblăneşte o scurteică* (Poseşti).
miskių, *ciocan pentru cercuri; se zice şi despre cineva slab.*
mizdri, *a roade coaja de pe copaci, de pe pomi:* „grozav mizdreşte iępurli lăstaru" (Slon).
miži: „a'nčeput să mižască a rîde" CV.
mogîndă LVII, *mogîldeaţă.*
mozoli, *a mesteca cu greu, a mesteca mult.*
muma-pădurii CXXXVII, *betonica officinalis.*
mursicat CXXIV, *muşcat în mai multe locuri.*
muşte LV: „cusut pă muşte". *cusut în felul acesta:* XXXXX; *v.* buşteni.
nagode CXXX, *ceva de care nu poţi scăpa, impositele, taxele.*
nagotă, *copil care se ţine tot după mama lui* (Teişani).
namilă CXXXIII, *arătare.*
năpruie XLVI, *femeie mare şi proastă.*
năsărîmbă, *femeie proastă; prostie* (Teişani).

nătărîmb(ă), *om mare și nesimțitor; acțiunea lui* (Slon).

natră CXIX, *distanța dela ițe pînă la sulul dinapoi al războiului.*

năzi LVI, noži CL, *a crește din nou, a merge bine.*

neçipene CIX, *boabe de ienupăr.*

neçiper CIX, *ienupăr.*

nesăvuit CXXXIV, *nepriceput.*

nimului CV, CXXVIII, *nimănui.*

nisfęa I, *para de argint.*

nǫatin, *mînz dela un an pînă la doi* (Slon).

nunęasca LV, *primul joc, hora după ce s'au întors mirii dela cununie, la care iau neapărat parte nunii cu mirii.*

obor LIII, *loc unde se închid vitele ce au făcut stricăciuni; taxa care se plătește pentru ele.*

obrață CXLI, *aripa* saivanului.

ogod LVII, *rost; cuvînt foarte des întrebuințat pentru a arăta destoinicia, cunoașterea, priceperea la un lucru:* „dacă nu-i știi ogodu, ğiaba te mai apuči [d'un lucru]".

pahonț LII, *luat de rechisiție cu căruța pentru a urma armata cu manutanța.*

panakidă VII, *tablă de lemn cam de o jumătate de metru făcută din stejar, de obicei, pe care școlarul scria cu cerneală.*

păr urzesc LXVII, *păr care se coace mai întîi vara (pe la Sf. Petru) și din care se dă de pomană.*

pęag LXXV, *cu o pată albă pe un ochi și pe frunte; se zice și de un om că e „peag" dacă are o pată oarecare pe o jumătate din figură:* „fata asta ar h'i frumușică, da o vezi că e pęagă" (Posești).

perdęa, *adăpost de primăvară pentru oi, făcut din stuf* (Cerașu).

perije CXII, *plantă parasitară pe brazi, „mătura vrăjitoarelor."*

pi3r, *refacere greșită pentru* chiar (Teișani).

pînză, *se aude foarte des întrebuințat în expresia* „a merge pînză" CXV, CXLI, *a merge înșir neîntrerupt, una după alta (despre oi mai ales).*

pirpiriu, *slăbuț, debil, delicat:* „hi'-męa asta, nu știu če m'oi face cu ia, că tare ie pirpirije" (Teișani).

pîrlije CX, LVI, *potecă prin zăpadă.*

plag'ije XXXVIII, *bucată mai mare de șindrilă din acoperiș; porțiune mai întinsă de lucru la sapă, la coasă; lemne mari strînse la un loc.*

plămînzi IX, *plămîni.*

plehupă XXIII, XXV, *acoperitoare, capac, șorț.*

plotǫağe, *rămășițe de lînă netoarsă, bucăți de blană ce nu mai pot fi întrebuințate* (Vadul-Părului).

pocînzei LV, *nuntași invitați de mireasă.*

podęașcă CVII, *dim. dela* pod.

podmol LVI, *aluviune, noroi.*

podvadă VIII, *imposit ce consta din a face transporturi cu căruța.*

poh'ida (în) LIX, *în ciuda cuiva.*

poh'il, *cureaua ce trece pe sub coada calului* (Slon).

polecră CXXIX, polocre, *poreclă,* (Posești).

pomesțeală: 1. *umplutura pe care se așază temelia caselor;* 2. *pă-*

mîntul galben făcut cu apă cu care se nivelează părețîi.

porcoi, *grămadă* (Rîncezi).

pornoži VI, *scîndurelele dela război pe care se pun picioarele pentru a mișca iței*; „nu călcăm în pornoži“ CXXIV, *nu urmăm calea cea bună și dreaptă, greșim.*

poslete CXLVI, *țuica ce curge la urmă, la fabricațiunea ei.*

posiclit, *murdar de unsoare*: „vase posiclite“, *unsuroase* (Slon).

potcă, *copil mic*; *necaz*: „am dat de potcă“ (Teișani).

pričeput, *vindecat*: „are leac dăscîntătoarea asta, io dă dăscîntecu iei m'am pričeput întodauna“ (Cerașu).

pufne XIX, „norgoaie pă gîrle“.

rahilă CXII, *durere internă, suferința ascunsă*: „are iel v'o rahilă la inimă, dă să topk'iește așa pă pičoare“ (Cerașu).

ramăt, *sgomot mare de glasuri.*

rean CLX, *hrean.*

refenea CXXVI, *petrecere ce ține mult cu lăutari și băutură la cîrciumă.*

rodoasă LV, „să aivă dă toate grîu, g'in“.

rogodéle, *fructe mici și acre* (Teișani).

ropotinu CXXI, *marția a treia după Paști.*

rostopastă CLX, *chelidonium majus.*

rudar, Țigan rudar, *cel care lucrează obiecte casnice din lemn* (Cerașu).

saia *sau* saivan CXLI, „adăpost la cîmp pentru oi și pentru vaci, cu fundătoare bună și cu acoperiș nu prea înălțat, lepșit“.

sălburi LXXII, *salve de foc.*

savai XXXVI.

scaloi, *se zice de cineva foarte slab că e ca un „scaloi“* (Teișani).

scutar CXLI, *cel care duce contabilitatea stînei și supraveghează ciobanii.*

șiștori LVI, *șapte drugi de lemn prinși la capete în tîrcoale, ce alcătuesc prisnelul la moară.*

slăbănog CXXXIX, *impatiens noli tangere.*

slemne, *linia de despărțire a apelor pe coama unui deal* (Teișani).

slomni LV, *a căuta să prinzi începutul unui cîntec și a-l spune apoi pe de rost, „a sloveni“.*

șolcăjat: ciată șolcăjată, *gheață strîmbată.*

șop CXXXIII, *șopron.*

sorb LVI, *vîltoare ca o pîlnie unde apa se duce la fund și de acolo revine la suprafață.*

sovon LV, *bariș sau o rochie dată în dar de nașe miresei, cu care ea joacă avîndu-l prins pe brațul stîng.*

stămătoșeală, *scîndură lată de lemn pe care cojocarii întind* misăzile.

ștęand, *dim.* stenduleț, *putină mai mică.*

știrbină, *lipsa unei măsele dela roata morei*; *foarte des se aude în zicătoarea*: „g'ine ia roata la știrbină“, *despre un nerecunoscător de care e sigur că va mai avea nevoie de ajutor.*

storište, *gunoi*; *rămășițele dela o masă nu prea ordonată* (Teișani).

straponta CXVI, CXLVI, *a transporta.*

ștrapoarte, *omnibuse de transport:* „ia, a ișit acu ștrapoartili astea, dă nu mai poți dă zgomotu lor pă șușa“ (Rîncezi).

străpunde CXLIII, a *străpunge.*

stropoleală LV, *muncă multă, treburile mărunte ale casei. Verbul* a stropoli *e foarte des întrebuințat pentru a arăta munca măruntă, adeseori migăloasă, a gospodinei în casa ei. Bărbatul „stropolește“ și el, dar mai rar se întrebuințează acest cuvînt pentru munca lui.*

sucală CXLVIII, *fusul pe care se „făcea țeavă“ înainte; se învîrtia cu mîna.*

șugubină: *necaz, întîmplare neplăcută:* „numa să nu dai de v'o șugubină tot mergînd din sat în sat să stai dă vorbă cu oameni, de!“ (Rîncezi).

sulța, *nimeni:* „ce ț-e frică? că nu ie nič sulța“ (Teișani).

sulinar CXIII, CXXXI, *copac înalt drept și subțire, cu coroana puțin bogată.*

sulkină, *sulfină* (Cerașu).

surlă CXXXVI, *colibă de adăpost pentru cei ce păzesc vitele.*

susai CXXXIX, *lactuca muralis.*

suvelniță CX, *suveică la război.*

tăbii LXXII, *tabere.*

taini XIX, CXLI, *a sta de vorbă.*

tamșă,-jă, *pricină, chestie* (Teișani).

tămășalnic, *sfătos, căruia-i place să povestească multe și cu rost.*

tandîr CXLI, *gard de paie de lîngă* saivan.

tarați LVI, *pari groși bătuți în pămînt la poduri, la zăgazuri etc.*

tărășenije, *întîmplare:* „iote, să-ț spun io cum stă tărășenija“ (Teișani).

tel LIII, *beteală.*

teșit, *turtit.*

tindikje VI, *vergea de lemn cu dinți de fier la capete, care ține pînza întinsă la război.*

tiptil, *încet, pe furiș:* „îmbrăcat tiptil“, *incognito.*

tirifon XXIII, *lăcusta ce conducea stolul năvălitor.*

tîrlă CXXXIII, *adăpost la cîmp.*

tîrșii CVII, *a tîrî cu greu.*

tîrlaș CXLI, *cel care are în stăpînire o tîrlă de oi.*

tocitoare, *vas foarte mare în care se ține borhotul.*

tomna CXL, tumna LIX, tumnai CXXXIV, *tocmai.*

ujbu, *în expresia* „ujbu loculuí“: „umblă în ujbu loculuj, nič jel nu știje če vrea“ (Teișani), *oriunde, peste tot.*

urikjelniță XI, *sempervivum tectorum.*

vadră, *măsură de aproape doisprezece litri;* „a juca vadra“ LV, *este hora din mijlocul bătăturei, împrejurul bradului unde mireasa de trei ori varsă o găleată cu apă.*

vedrili LV, *petrecerea de sîmbătă seara dela mireasă.*

vetriče CLX, *sanacetum vulgare.*

vjare CXXIV, *ghiare, refacere greșită, ca* „livjan“ *pentru* „lighean“.

vîrgi XIX, *pari bătuți în pămînt pe care se împletesc nuielele la case, la coșare etc.*

vraiște: *deschis, în desordine:* „nu-j mai arde, maică, h'i-mij, dă nimic, pleacă cînd vrea,

lasă casa şi toate haleavraişte“ (Teişani).

zaana, *abator de vite* (Rîncezi).

zăcătoare, *butoi de mai mult de două sute de vedre în care se păstrează ţuica.*

zădărî, *a provoca, a mişca din loc, a supăra pe cineva.*

zăgîrnă, *săculeţ de brînză* (Vadu-Părului).

zăvadă CXLII, *adăpost la şes pentru oi, aşezat cu piscul sau „goana“ către crivăţ şi foarte bine încheiat spre a nu pătrunde zăpada adusă de vînt.*

zbanghiu, *cel ce are un ochi bolnav, om rău, zgîrcit.*

zbičit LXII, *svîntat.*

zbîrcăci, *a curăţi cu coasa buruienile din grădină.*

zbor, *bîlci:* „să face zbor frumos la noi la Poseşti, dă g'ine multă lume să cumpere“.

zburatili, *turma mieilor de o săptămînă şi de două.*

zeikioi CXLIX, *mintean alb, haină scurtă.*

zgîtiie, *se zice despre o femeie rea şi de obicei slabă.*

zgrebeni, *rămăşiţele dela pieptănatul cînepei, care se torc şi din ele se face „bătătura“ la preşuri.*

zîmbat, *cu dinţii crescuţi în afară* (Poseşti).

zînduit XLI, *dornic de o mîncare, de un lucru bun, lipsit.*

žitiie, žite, *rost, pricină:* „če žite are“ (Poseşti).

zlătini CXLIV, *locuri mlăştinoase, păşune pe lîngă ape.*

zmetiie, CVIII, *nuia lungă şi subţire.*

znamă, znamenie, *copil mic şi pipernicit; arătare.*

zob, *fărîmă:* „carnea crudă h'ierbe, maică, dă să face zob“ (Poseşti).

zobi, *a mărunţi.*

zoborînă, *rămăşiţe la arie dela grîu, surcele mărunte amestecate cu ţărînă* (Teişani).

zolit, *făcut în grabă, în silă:* „rufe zolite“, *nu bine spălate.*

Alexandrina ISTRĂTESCU

CUVINTE LATINE CU SEMANTISM PĂSTORESC

II

Hortari

După apropieri formale numai, e considerat ca înrudit cu gr. χαίρω „a se bucura", got. *gaírnjan* „a dori", etimologie admisă şi de Walde şi de Muller. Intre înţelesul acestor forme şi al celei latine nu se vede nicidecum vre-o legătură [1], aşa că trebue să renunţăm la interpretarea care i s'a dat. Cred că *hortari* şi *horiri*, atestat la Ennius, provin din aceeaşi temă care explică partea a doua a lui *cohors*, cum am văzut cînd ne-am ocupat de el şi l-am pus printre cuvintele cu substrat păstoresc. *Horiri* şi *hortari* se conturează limpede dacă admitem că au însemnat la origine „a mîna oile în ţarc, a le îndemna să se strîngă la un loc acolo". Reflexe ale semnificaţiei primitive apar, de altfel, la scriitorii latini; Virgil, *Georg.*, III, 164, întrebuinţează expresiunea *hortari vitulos*, iar la Palladius, IV, 11, cetim: *boves... sint arguti, mansueti, timentes hortamen clamoris et verberis* (comp.: *manu lacessiti aut punctione aliqua adhortati vel titillati*, Caelius Aurelianus, *Acut.*, II, 3, 17).

[1] Pentru a justifica această etimologie, Muller atribue lui *hortari* gradaţiunea semantică „treibe an, begehre von jemand", dar verbul latin nu arată nici o urmă de sensul din urmă şi în orice cas din acesta nu poate fi explicat acela al lui *hortari*.

Că *hortari* a putut urma evoluţia semantică presupusă ne arată indirect o formă din lexicul păstoresc sard, anume *rogliu* (în logudoresă, ca derivat din lat. r o t a), asupra căruia aflăm din adnotaţiunile unui anonim la dicţionarul lui Spano că înseamnă „circolo, piccolo spazio ordinariamente circolare da inchiudervi bestie e persone", iar expresiunea *battire a rogliu* are sensul de „indurre, determinare, ridurre, obbligare alcuno a fare, stare, confessare" [1]. Sardul *rogliu* şi *battire a rogliu* evidenţiază raporturile care au putut exista în latină între *cohors* şi *hortari*.

Mansuetus

Nu poate fi nici el strein de păstorit; fiind compus din *manus* şi *suetus*, a însemnat la început „deprins să vie la mînă, să mănînce din mînă" şi a fost întrebuinţat nu numai cînd era vorba de îmblînzirea animalelor în general, ci şi de păstori. E de amintit în această privinţă ce spune Quintilian, *Declam.*, CCLX: *multa animalia quae venire ad manus et mansuescere queunt, non humanum modo, sed etiam voluptuosum est alere ac pascere.* Cum *mansuescere*, *mansuetus* ne îndreaptă spre păstorit se vede clar mai ales dintr'un pasaj cum este acesta dela Columella, VI, 2: *buculi ...per haec blandimenta triduo fere mansuescunt;* de asemenea cînd Varro, *De re rust.*, I, 20, 2, spune: *juvenci diebus paucis erunt mansueti et ad domandum proni* (comp. *mansueta stabula*, Gratius, *Cyneget.*, 164). Poate tocmai întrebuinţarea deasă a lui *mansuetus* de către păstori a făcut ca el să se fixeze în vocabularul latin ca expresiunea caracteristică însemnînd „îmblînzit, blînd".

Pentru *mansuetus* în legătură cu păstoritul o analogie ne-o ofere derivatul aromînesc din *manus*, anume *amînar* „miel deprins să mănînce din mînă şi care se ţine mereu după

[1] M. L. Wagner, *Aggiunte e rettifiche al Vocabolario dello Spano di un ignoto Bonorvese*, Cagliari, 1911, 42.

cioban", căruia-i corespunde port. *maneiro* „deprins să mănînce din mînă, blînd" [1].

Mediocris

Dacă trebue privit ca un compus din *medius* şi *ocris*, cuvînt dialectal însemnînd „munte stîncos" [2] — altă explicare mai de luat în samă nu i s'a dat —, înţelesul lui ne evocă impresii din vieaţa în munţi: păstori trebue să fi întrebuinţat mai întîi acest cuvînt, exprimînd prin el un munte de o înălţime mijlocie, şi ca atare mai puţin însemnat pentru ei — semnificaţiei primitive i s'a dat cu timpul o extensiune care abia lasă să recunoaştem punctul de plecare.

Pabulum

Din aceeaşi temă ca *pascere*, la origine a însemnat „hrană pentru vite", dar accepţiunea lui a trecut mai departe, ajungînd pînă la expresiuni abstracte ca *pabulum animae* (Lactanţiu), *pabulum doctrinae* (Cicero). Semantism caracteristic şi el, întîlnindu-se întru cîtva cu transformările de înţeles pe care le-am constatat la *fecundus* şi *fertilis*.

Peragrare, *pereger* şi *peregrinus*

Pentru că s'a luat în samă numai felul cum este compus primul cuvînt şi semnificaţia lui obişnuită dată în dicţionare („a străbate ţinuturi, a călători"), nu s'a recunoscut că de fapt el ne îndreaptă tot spre vieaţa păstorească. *Peragrare* a fost de sigur întîi un cuvînt al păstorilor care mergeau din

---

[1] Candrea-Densusianu, *Dicţ. etim.*, 1122; cf. Meyer-Lübke, *Rom. etym. Wb.*, 5332 şi 5324, 5331.

[2] Cf. Walde, *Vergl. Wb. der indogerm. Spr.*, I, 28; cf. A. Ernout. *Les élém. dialectaux du vocab. lat.*, 205.

loc în loc, *per agros*, pentru păşunarea oilor. Un cuvînt deci evocînd migraţiunile lor. Il găsim chiar întrebuinţat în legătură cu păstoritul de Cicero (*De divinatione*, I, 42), într'un pasaj interesant şi altfel, pentru că aduce o observaţie întîlnindu-se cu ce spuneam cînd m'am ocupat de *considerare*; e vorba anume de păstorii nomazi din Orient pe care Cicero îi presintă, după vieaţa pe care o duceau, ca foarte pricepuţi să cunoască sborul şi cîntecul pasărilor şi să facă preziceri după ele: *Arabes... et Phryges et Cilices, quod pastu pecudum maxime utuntur, campos et montes hieme et aestate peragrantes, propterea facilius cantus avium et volatus notaverunt;* e alăturat aici *peragrare* şi la *montes*, prin extinderea de mai tîrziu a semnificaţiei lui, dar referindu-se la păstorit aminteşte bine cum a trebuit să fie întrebuinţarea lui primitivă.

Reiese atunci limpede şi semnificaţia reală a lui *pereger* şi *peregrinus;* dacă ne sînt cunoscuţi cu sensul de „cel plecat departe, cel înstreinat, streinul", la origine s'a zis astfel de ciobanul dus pe cîmpii cu turma lui. Se înşela deci Walde cînd în dicţionarul său etimologic latin (p. 575) spunea despre forma *peregre* că exprimă propriu zis „was ausserhalb des ager Romanus geschieht"; explicaţia aceasta rămîne departe de realităţi şi tocmai neţinerea lor în samă a făcut să nu fie înţeles cuprinsul adevărat al acestor derivate din *ager*[1].

---

[1] Ceva analog întru cîtva ne ofere basca, unde din *kanpo*, ce a luat înţelesul de „afară" (v. dicţionarul lui Azkue, I, 466), avem derivatele *kanporatu* „sortir, partir" (comp. *landaratu* cu acelaşi înţeles, alături de *landa* „champ", împrumutat de altfel din bearneză), *kanpotar* „étranger" (şi compuse cum sînt *kanpo-eder* „personne affable avec les étrangers", *kanpo-gari* „blé étranger"). Nuanţările acestea semantice ale lui *kanpo* trebue puse şi ele în legătură cu păstoritul la Basci, cu ieşirea ciobanilor împreună cu turmele la cîmp şi înstreinarea lor de casă.

Nu poate fi strein de păstorit nici arm. *art* „cîmp", „afară" (cf. A. Meillet, *Mém. Soc. ling.*, IX, 150; H. Pedersen, *Zs. f. vergl. Sprachforsch.*, XXXIX, 352), ca şi nebr. *bar* cu acelaşi dublu înţeles (H. Möller, *Vergl. indogerm.-semit. Wb.*, 197).

Trecerea dela munte la şes, nu însă în legătură cu păstoritul, dar ajutîndu-ne să înţelegem semantismul lui *peragrare*, e bine exprimată şi

Se pune, de altmintrelea, aici şi problema lui *ager*. Aparţine el oare tot păstoritului? Walde[1] rămîne la părerea că cuvîntul latin e înrudit cu *agere*, în înţelesul vechi de „a mîna" (de unde se ştie că derivă *agolum* „băţul ciobănesc, boata"), aşa că la origine a trebuit să însemne „locul (de păşunat) unde erau mînate vitele" (comp. germ. *Trift* faţă de *treiben*). Brugmann însă a încercat să-l explice altfel, apropiindu-l de gr. ἀγρέω „a lua" (deci *ager* ar fi avut întîi sensul de „loc luat în stăpînire"), dar, cum observă bine Walde, etimologia aceasta nu poate fi admisă. Rămîne atunci tot filiaţiunea *ager* — *ago* ca mai probabilă. Dar şi în casul acesta raporturile între cele două cuvinte şi echivalentele lor indoeuropene nu apar tocmai clare. Muller crede că *ager* poate sta în legătură cu *ago* pentru că s'a înţeles prin el „locul unde erau mînaţi boii la plug" — deci un termen agricol şi nu păstoresc. Chiar dacă ne oprim la părerea mai veche, împărtăşită şi de Walde, *ager* aparţine propriu zis vocabularului păstoresc primitiv al Indoeuropenilor, pentru că merge alături de gr. ἀγρός, got. *akrs* etc., şi ca atare nu ne interesează direct, deoarece am avut în vedere aici cuvintele care în latină presintă ceva caracteristic prin semantismul lor păstoresc.

Petulans şi *petulcus*

Cum se zicea *petere cornu* „a lovi cu cornul" (Virgil), din acest înţeles al lui *petere* vedem derivate cîteva forme expresive care după ce au fost aplicate la animale au ajuns să primească accepţiuni mai largi. Astfel, *petulans* s'a spus întîi despre berbecele sau ţapul obişnuit să împungă cu coarnele (comp. *petulantia animalia* la Aulu-Gelliu) şi pe urmă despre cineva „care dă năvală, e îndrăzneţ, nestăpînit, des-

---

în prov. *campagno* care înseamnă, după *Tresor* al lui Mistral, nu numai „cîmp", ci şi „voyage qu'un montagnard fait dans la plaine, pour travailler pendant l'hiver".

[1] *L. c.*, I, 37.

frînat". De asemenea *petulcus:* Lucreţiu vorbeşte de *petulcus agnus*, Virgil de *petulcus haedus* şi Columella de *petulcus caper vel aries;* tot la Columella găsim *petulantia* „obiceiul de a da cu coarnele". Din contingenţe de vieaţă păstorească provin deci şi aceste forme.

Pratum

Poate fi amintit numai cu oarecari reserve, deoarece etimologia lui nu este bine fixată. Dacă stă în legătură cu *pravus* „îndoit, strîmb", cum e explicat de obicei [1], semnificaţia lui ne ofere un cas de semantism analog aceluia al lui *campus*, care am văzut cum trebue interpretat. Tot numai pentru locuitori la munte *pratum* putea avea o înfăţişare care să explice derivarea lui.

Servare şi *servus*

După diferite încercări de identificări etimologice, cred că singura la care ne putem opri este cea admisă în urmă şi de Walde [2] — amîndouă formele nu pot fi despărţite de av. *har-*, (*haurva-*) „a avea în samă, a păzi", *harətar-* „păzitor", şi la început *servare* a trebuit să însemne „a păzi turma", cum se poate deduce tot din avestică, unde compusul *pasuš- haurva-*, ca adjectiv pe lîngă *span-*, apare cu sensul de „cîne care păzeşte turma, cîne ciobănesc". Implicit atunci şi *servus* a trebuit să aibă la origine sensul de „păzitor la turmă" şi din el a putut pe urmă uşor să se desvolte cel cunoscut.

Ubertas

Inţelesul lui de „belşug, rodnicie", alături de al adj. *uber* „îmbelşugat, rodnic", ca derivate din *uber* „uger", arată

[1] Cf. Walde, *l. c.*, II, 86.
[2] *L. c.*, II, 498.

bine o desvoltare semantică din noţiune păstorească. Dela ugerele pline mulse la stînă sensul de „belşug“ a trecut mai departe şi transiţia lui spre agricultură se poate vedea din expresii ca *uber agri* (Tacit)), *ubera campi* (Columella; Virgil, *Georg.*, II, 234, 275, întrebuinţează chiar numai pe *uber* cu însemnarea de „cîmp, pămînt roditor“)

Formele înşirate pînă aici ne-au dus spre epoca primitivă a limbei latine, dar alteori nu sîntem siguri dacă avem de a face cu semantism tot aşa de vechi, pentru că îl putem urmări numai în latina mai nouă, arătîndu-ne o continuitate de înrîurire păstorească şi atestînd acest caracter în transmisiuni romanice.

Un cuvînt de felul acesta e *minare*. El apare relativ tîrziu şi atestările îl arată ca întrebuinţat cu deosebire cînd era vorba de a mîna vitele (comp. *inigere*, *pecus agere*, *id est minare*, Festus, ed. Th. de Ponor, 78). Sensul acesta e bine păstrat nu numai la noi, dar şi în alte limbi romanice şi chiar în derivate ale lui referindu-se la păstorit, cum se poate vedea în dicţionarul etimologic al lui Meyer-Lübke (n-rul 5585). E sigur că *minare* nu e decît o altă formă a lui *minari* şi sensul lui s'a desvoltat din acela de „a ameninţa, a împinge la drum vitele cu o vorbă, cu o mişcare“ [1] şi pe urmă accepţiunea aceasta a trecut la aceea generală de „a îndemna la drum, a conduce“. Cum în latină termenii vechi

---

[1] Aşa se explică şi prov. *toucá* „a lovi“ > „a mîna“ (*toucá li bioù* „aiguillonner les boeufs“, *toucá li fedo* „pousser les brebis vers le berger qui les trait“, de unde un derivat ca *toucadou* „toucheur, conducteur de bestiaux, bouvier, pâtre“, Mistral, *Tresor*); în graiul din Castro dei Volsci apare de asemenea *tukká* „spingersi innanzi le bestie da soma“ (*Studj rom.*, VII, 285).

Pot fi amintite şi numeroasele forme turco-tătare începînd cu *(h)aid-*, *(h)ait-* (de unde şi al nostru, din turceşte, *haide*), al căror înţeles variază între „a striga, a mîna“; v. asupra lor H. Vámbéry, *Etym. Wb. der turko-tat. Spr.*, 2.

pentru „a mîna vitele" erau *agere, pellere* (şi compuse ale lor), se poate ca *minare* să fi fost introdus tîrziu, cînd îl vedem atestat. Nu este exclus cu toate acestea ca el să fi fost întrebuinţat de păstori mai de mult şi, cum s'a întîmplat cu alte cuvinte, numai mai tîrziu a ajuns să străbată în limba scrisă.

Minare aruncă indirect lumină asupra semantismului lui *pellere*. Sensul primitiv al acestuia, din tema *pel-*, a fost acela de a „lovi" [1] şi, ca atare, a trebuit să fie întrebuinţat tot de păstori cînd îndemnau vitele la drum. Legăturile lui cu păstoritul le evidenţiază bine expresiuni cum sînt *compellere greges* (Virgil), *propellere oves* (Varro); în acelaşi sens ar fi de luat în samă *opilio* dacă poate fi privit ca un compus din *ovis* şi *-pilio <pellere*.

Pentru că ne ocupăm de noţiunea de „a mîna" în legătură cu păstoritul, e locul să insistăm şi asupra lui *ducere* pe care nu l-am amintit în seria de mai sus, evoluţiunea lui semantică putînd fi mai bine înţeleasă, mi se pare, dacă ne referim la *minare*. Se ştie că *ducere* e înrudit cu got. *tiuhan* „a trage" şi ne întrebăm dacă fasa lui semantică mai veche nu a fost „a trage o cărare, un drum" pentru vite, „a porni" cu ele, sau „a trage, a împinge turma înainte"; în asocierea lui reală ar apărea atunci *ducere* cînd Virgil spune: *duc nigras pecudes;* spre păstorit ne îndreaptă şi *dux* cînd îl găsim în expresii ca *dux gregis, dux lanigeri pecoris* (Ovid). Deoarece, cum am văzut, cuvintele tipice pentru noţiunea de „a mîna, a conduce" apar în latina mai veche ori mai nouă ca reflexe ale vieţei păstoreşti, cred că în acelaşi cadru poate fi aşezat *ducere*.

Mai mult ori mai puţin semnificative, formele pe care le-am urmărit au valoarea lor cînd căutăm să ne dăm bine samă de ce cuprinde vocabularul latin, cum în el se

[1] Cf. Walde, *l. c.*, II, 57.

reflectează anumite aspecte ale vieţei romane şi cu deosebire acela care, deşi uşor de recunoscut, a fost lăsat de filologi prea în umbră.

Ov. Densusianu

ÎNSEMNĂRI ŞI RECTIFICĂRI

Scriticul Ἑξαμπαῖος

Vorbind despre Hypanis, Herodot, IV, 52, spune că în cursul lui primeşte apele amare ale unui izvor şi acesta, la hotarul dintre Sciţii plugari şi Alazoni, se numeşte în limba scitică Ἑξαμπαῖος care înseamnă „Drumurile sfinte“ (Ἱραὶ ὁδοί). După înfăţişare, numele acesta arată să fie un compus, dar încercările de a-l identifica în iranică au rămas contestabile — nu a reuşit să-l explice nici M. Vasmer[1], care s'a ocupat mai în urmă de toponimicul transmis de Herodot. Lexicul iranic ne ajută totuşi să-l lămurim. Partea întîi (Ἑξαμ-) ne îndreaptă spre avesticul *aša-* „adevăr, dreptate“ (mai ales în sens religios) şi derivatul lui *ašava-*, *ašaon-*, *ašāun* „drept credincios, sfînt“ [2]; pentru redarea iranicului *š* prin ξ, comp. Ἀρξάνης = av. *aršan*, Ξησσάγαρος = pers. *šīšehgar* şi chiar Ξέρξης = av. *xšaya-aršan*[3] (de altfel Ἑξ- arată grecisarea ir. *Aš-*, cum s'a întîmplat şi alteori în redarea de către Greci a formelor streine). Partea a doua -παῖος e de sigur o greşală de transcriere, pentru că îndreptînd-o în -παθος corespunde bine av. *paθā-* „drum“[4]. Concordanţă deplină cu avestica o arată şi asocierea lui *aša-* la *paθā-*

---

[1] *Die Iranier in Südrussland*, Leipzig, 1923, 13; *Streitberg-Festgabe*, 369, 372.

[2] Bartholomae, *Altiran. Wb.*, 229, 246.

[3] F. Justi, *Iran. Namenbuch*, 26, 30, 173, 176.

[4] Bartholomae, *l. c.*, 843.

cu înţelesul de „drumul adevărului, dreptăţei sfinte“ [1] — tocmai ca în numele dat de Herodot.

Originea Basarabilor

Intre semi-tracicul *Ban-Saraba* al lui Hasdeu ori tracicul întreg *Bessapara* în care credea Onciul [2] şi cumanicul *Bas-Arab* [3], ca şi germanicul presupus romînisat *Ban-Saraba* [4] etc. neîncrederea a pus mereu semne de întrebare, aşa că filologia nu a ajuns pînă acum să ne spună cu mai puţine îndoieli de unde ar putea veni numele vechei noastre familii domnitoare. Cum observam altădată [5], încercările de a-l explica au rătăcit pentru că plecînd dela forma veche *Basarabă* — deci nu *Basarab* — ea nu poate fi isolată, cu terminaţiunea *-abă*, de alte nume, ca *Tocsabă* ş. a. Intr'o comunicare la Academie [6], referindu-se la un articol al lui R. Bruce Boswell [7], unde se atrage atenţiunea asupra numelui *Taksaba* la emiri din Egipt, întîlnindu-se cu cumanicul *Toksobič* din cronicile ruseşti, N. Iorga exprima părerea că şi *Basarabă* trebue să fie cumanic [8].

---

[1] *Ibid.*, 231.

[2] V. Pîrvan, *Getica*, 267, se gîndia, cu oarecari esitări, la o altă formă tracă, reconstruită, *Bessorabo*.

[3] I. Gherghel, *Zur Frage der Urheimat der Romänen*, 20; *Arhiva*, Iaşi, XXXI (1924), 311.

[4] C. Diculescu, *Die Gepiden*, 191.

[5] In vol. I al revistei, p. 351.

[6] *Imperiul Cumanilor şi domnia lui Băsărabă*, 1928, 3-4 (extr. din *Mem. secţ. ist.*, s. 3, t. VIII).

[7] *The Kipchak Turks*, în *The Slawonic Review*, iunie 1927, 68 urm.

[8] Pe lîngă referinţele date de Iorga acolo (4) pentru numele Basarabilor în documente de mai tirziu, v. tot Iorga, *Studii şi doc.*, VI, 543; VIII, 92; XII, 171, 172, 287; XIII, 35.

Băsărabă se întîlneşte în Mehedinţi nu numai în Butoieşti, cum relevează Iorga, ci şi aiurea; mi-i cunoscut din Şimianu, Govodarva, Jidoştiţa, Severineşti.

Numele apare şi în toponimia vecinilor noştri: în Serbia (ţinutul Mlavei) un munte se chiană *Basarap* (*Srpski etnogr. zbornik*, V, 406) şi în Bulgaria (distr. Rusciuc) e satul *Basarbovo*.

Cumanic ori peceneg poate fi socotit într'adevăr, însă nu ca derivat din *Bas* şi *Arab*, cum a propus I. Gherghel, ci identificîndu-l cu alte forme din vocabularul oriental. Terminaţiunea *-abă* [1] ne duce spre *aba (apa)* care în limbile turco-tătare are înţelesul de „tată, bunic“ [2]. Nu e întrebuinţat însă numai isolat, ci şi în compunere, chiar la nume de persoane, formînd a doua parte, întocmai ca *-abă;* asemenea nume, *Külüg-apa*, *Bai-apa*, le întîlnim în inscripţii publicate de Radloff [3]. Un derivat al lui, *Abaka*, apare de asemenea în onomastică [4] şi, ca nume peceneg, chiar *Aba* e atestat în documentele ungureşti [5]. Deci indicaţii suficiente pentru provenienţa pecenegă sau cumanică a lui *-abă*.

Ce ar putea reproduce restul cuvîntului, *Basar-* ? Tot într'o inscripţie din cele publicate de Radloff [6] găsim forma *sbkbsr* pe care dînsul o transcrie *Sabyk-basar*, dar fără să o considere ca sigură, de aceea nici nu a înregistrat-o în indicele onomastic; dacă într'adevăr e un nume şi trebue despărţit astfel, partea din urmă nu-şi găseşte corespunzător decît în *basar* „nume de cîne“, pe care ni-l dă tot Radloff [7]. Dar la acesta nu ne putem gîndi, firesţe, pentru *Basar-*. Rămîne să-l identificăm altfel. Cred că de fapt *Basar-* este compus şi el. *Bas-* se întîlneşte cu particula turc. *bäs* servind să întărească adjectivele: d. e. *bäs bälli* „de tot, foarte limpede [8]“. In alte graiuri turco-tătare nu e atestată această particulă, dar ea a putut exista în pecenegă ori cumană. Cît despre a doua silabă a lui *Basar-*, ea îşi găseşte un echivalent în turco-tăt. *ary*, *arū* „curat, sfînt, bun“ [9]; în dialectul din Kasan

[1] De *Tocsabă* etc. mă voi ocupa altădată.

[2] W. Radloff, *Opytъ slovarja tjurksk. narěčij*, I, 620.

[3] *Die alttürkischen Inschriften der Mongolei*, Petersburg, 1894-1895, 351, 374, 435; v. tot acolo, 437, *Törpä* care poate fi *Tör-apa*.

[4] Radloff, *Opytъ...*, I, 622.

[5] Melich és Gombocz, *Maq. etym. szótár*, I, 2.

[6] *Die alttürk. Inschr.*, 339; cf. 373.

[7] *Opytъ...*, IV, 1528.

[8] *Ibid.*, IV, 1626; cf. Barbier de Meynard, *Dict. turc-français*, I, 300.

[9] Radloff, *Opytъ...*, I, 266, 282.

arū kišį înseamnă „om bun". Cuvîntul, sub forma *are*, este chiar atestat în cumanică şi tradus prin „sanctus[1]".

Alăturînd cele trei cuvinte turco-tătare care foneticeşte corespund exact lui *Basarabă*, înţelesurile lor se potrivesc iarăşi ca să-l explice: *Basarabă* a trebuit să însemne „tatăl" (sau „bunicul") „cel foarte bun" (ori în sens religios: „cel foarte sfînt").

In timpul convieţuirei Romînilor cu Pecenegii sau Cumanii putem deci presupune că dintre aceştia s'a ridicat un *Basarabă* şi numele lui a trecut la noi, la cei dintîi Domni ai Ţărei romîneşti.

Rom. *baci*

Dacă spre acest cuvînt păstoresc nu s'au îndreptat atîtea ispite de etimologisare ca spre altele, e pentru că puţine forme din alte limbi se presentau filologilor ca să le sugereze posibilităţi de explicare a lui, şi totuşi, cum vom vedea, dintre ele a fost lăsat la o parte tocmai ce putea fi luat în consideraţie. Inainte însă de a arăta originea lui se pune întrebarea dacă poate fi înrudit cu omonimul său care se aude prin unele ţinuturi de peste munţi: în Bănat şi regiunile învecinate se obişnueşte să se zică *baci* cuiva din familie mai în vîrstă, în special unui frate mai mare[2]. Forma aceasta nu e alt ceva decît ung. *bács* (*bátya*), cu acelaşi înţeles, dar care poate fi atunci provenienţa cuvîntului unguresc? Nu-l putem de sigur despărţi, cum s'a recunoscut de mult, de bulg. *bačo* (*bat'o*)[3], serbo-cr. *bača*, alb. *bats*, ngr. μπάσιος, care se întrebuinţează de asemenea cînd se adresează cineva unei persoane mai în etate, în deosebi unui frate mai mare. Dacă formele din albanesă şi neogreacă pot fi împrumutate din slavă, e problematică aceeaşi derivare pentru forma

[1] Géza Kuun, *Codex cumanicus*, 256.

[2] *Dicţionarul Academiei*, I, 409.

[3] Th. Capidan, *Dacoromania*, I, 511 (cf. II, 459), relevează şi bulg. dial. (din Macedonia) *bace*.

ungurească, cum o admit unii filologi [1], şi nici în slavă originea lui nu poate fi explicată uşor. E şi mai contestabilă părerea că punctul de plecare al lui ar trebui căutat în limba maghiară, de unde ar fi pătruns în slavă şi mai departe. De altfel, urmărindu-l şi în alte limbi, constatăm că e un cuvînt care are filiaţiuni întinse; cîteva concordanţe cu limbile fino-ugrice şi turco-tătare au fost relevate de Melich şi Gombocz [2] şi la ele se pot adăuga altele: în iranică (dial. wakhi) avem *bač* pe care Tomaschek [3] îl traduce prin „Vaterbruder"; în dialecte caucasice apar *bac*, *bas* etc. cu sensul de „frate" [4]. Ne găsim deci în faţa unui cuvînt care se pare că ne duce spre Orient şi de acolo am putea admite că s'a transmis în centrul şi sud-estul Europei pe două căi, prin maghiară şi bulgară. Înţelesul lui primitiv ar fi fost „frate" şi pe urmă s'a restrîns la acela de „frate mai mare". In orice cas, acest *bač*, cu variantele lui, apare ca diferit de cuvîntul păstoresc şi va trebui să se renunţe definitiv la explicarea unuia prin celălalt.

Ca semantism, *baci* al păstoritului trebue să ne ducă mai aproape de vieaţa legată de această ocupaţiune. G. Weigand [5] a exprimat mai de mult, numai în treacăt, părerea că ar putea fi de provenienţă turcească; dela Turci însă, indirect ori direct, nu ne poate veni, pentru că presenţa lui şi în aromînă şi în meglenită ne arată că e un cuvînt vechi la noi, anterior influenţei turceşti — de altfel nici nu găsim în turceşte o formă care să-l explice de-a-dreptul. Intuiţia adevărată a avut-o Hasdeu [6] cînd l-a apropiat de tema *bak-*, bine representată în limbile turco-tătare cu semnificaţia de „a privi, a păzi,

---

[1] E. Berneker, *Slav. etym. Wb.*, I, 46; St. Wędkiewicz, *Mitteil. d. rum. Inst. an der Univers. Wien*, 276; *Rocznik slaw.*, VII, 114.

[2] *Magyar etymologiai szótár*, I, 314.

[3] *Sitzungsber.* ale Acad. din Viena, XCVI, 775.

[4] A. Schiefner, *Ausführl. Bericht über Uslar's Awarische Studien*, Petersburg, 1872, 152, 174; R. von Erckert, *Die Sprachen des kauk. Stammes*, 49.

[5] *Jahresbericht*, XVI, 220.

[6] *Etym. magnum*, III, 2298.

a îngriji“ [1] şi-l considera ca un împrumut dela Pecenegi sau Cumani. Greşia însă cînd îl raporta la turc. *bakči* „păzitor“, pentru că o asemenea formă, presupunînd că a fost cunoscută Pecenegilor ori Cumanilor, nu putea da decît *ba(c)ciu* (cu acccentul pe *i*). Un alt derivat din *bak-* trebue deci să fi dat cuvîntul nostru şi anume *bakič* sau *bakeč* [2]. In dialectul din Kasan găsim chiar un asemenea derivat, *bäkįčį*, pe care Radloff [3] îl traduce prin „Luhmenwächter.“ Dacă nu apare în acest derivat accepţiunea păstorească, ea a putut exista într'o formă analogă din pecenegă sau cumană [4], pentru că şi verbul *bak* şi derivate ale lui sînt des aplicate în limbile turco-tătare la păstorit; găsim astfel la Radloff [5]: kirg. *koi bakkan ǧigit* „cioban“, *baktašy*, cu acelaşi înţeles, *baǧys* „pază“ (şi la vite), *baǧym* „grija de vite“ [6]. Din reconstruitul **bakič* (**bakeč*) în pecenegă ori cumană se poate uşor explica *bač*, prin sincopa lui *i* (*e*) şi reducerea grupului *kč* la *č*(*ci*).

Dacă *baci* a ajuns să însemne „mai mare peste alţi ciobani“, aceasta nu ne poate surprinde cînd se întîlneşte în această privinţă cu *scutar*, care nici el la origine nu cuprindea ideea de întîietate; e posibil, de altmintrelea, ca această nuanţare a înţelesului lui *baci* să fi fost determinată de recunoaşterea unei

---

[1] Radloff, *Opyтъ...*, IV, 1436; cf. Vámbéry, *Etym. Wb. der turkotat. Spr.*, 196.

[2] Asupra acestor sufixe v. J. Deny, *Gramm. de la langue turque*, Paris, 1920, 580. S'ar putea obiecta că slava ne ofere şi ea forme care ar explica pe *baci* prin semantismul pe care l-am admis: rut. *bačyty*, pol. *baczyć* „a vedea, a lua în samă“, care au fost chiar puse în legătură cu turco-tăt. *bak-*, dar după Berneker, I, 23-24, îşi găsesc explicaţia în indoeuropeană. Totuşi, forma slavă nu poate fi luată în consideraţie, pentru că un substantiv postverbal ca *baci* derivat din ea este greu de admis.

[3] *L. c.*, IV, 1577.

[4] In *Codex cumanicus*, 298, 299, sînt atestate numai formele verbale *bac*, *bagarmen* etc.

[5] *L. c.*, IV, 1436, 1444, 1453, 1454.

[6] Un semantism analog („păzitor“ > „păstor“) ni-l dă chiar cumana; în *Cod. cumanicus*, 265, ciobanul e numit *kutönči*, care derivă din tema *kut-(küt-)* „a păzi“, asupra căreia v. Vámbéry, *l. c.*, 79.

superiorităţi a „bacilor“ pecenegi sau cumani fie în unele îndeletniciri la stînă, fie în stăpînirea unui număr mai mare de oi.

Rom. *bobleţ, bobletic*

O încercare de a-l explica mai bine decît alţii a făcut-o V. Bogrea[1], oprindu-se la forma a doua, pe care o considera ca o alterare din *apoplectic* — o etimologie populară ca *pedepsie* din *epilepsie*. Dar etimologia populară presupune apropierea de un cuvînt curent, şi nu vedem care ar fi fost acela care ar fi influenţat pe *apoplectic* să-l schimbe în *bobletic*. Pentru înlocuirea celor doi *p* cu *b* Bogrea cita forme ca *Bobotează* <*apă-botează*, *Bobreajen* şi *Fobreajen*< *Preobrajenie*, dar acestea presintă asimilarea lui *p* iniţial de *b* din silaba a doua, cum nu e casul pentru *bobletic* faţă de *apoplectic*. Etimologia lui Bogrea lasă nelămurit şi pe *bobleţ*, pentru că plecînd dela *bobletic* nu se înţelege cum ar fi fost refăcută forma dintîi. Invers însă, raportul între ele apare clar: forma primitivă fiind *bobleţ*, aceasta, prin analogie, ca alteori, a dat *boblete* care pe urmă a fost atras de derivatele în *-etic*.

Plecînd deci dela *bobleţ*, el ne aminteşte tema slavă *vab-* care apare în vsl. *vabiti*, bulg. *vabja*, sîrb. *vabiti* etc. „a ademeni, a amăgi“ (ca termen vînătoresc se întrebuinţează pentru „a întinde o cursă“ de prins păsări etc.); forma reflexivă (vsl. *vabiti sę*, pol. *wabić się*) înseamnă „a se lăsa ademenit, momit“ şi în slovenă alături de *vabiti* e întrebuinţat *vabljati* (comp. vsl. *vabljenije*, sîrb. slov. *vabljenje*). Deci *bobleţ* poate fi foarte bine resultat din **vobleţ*, cu asimilarea lui *v* de *b* — comp. *brăbete* <*vrăbete*, *bărbănoc* < **bărvănoc*, rut. *barvinok*— şi prin trecerea lui *ă* (**băbleţ*) la *o* sub influenţa celor doi *b*. In slavă (sîrb. slov. ceh.) e atestat numai derivatul *vabec* (*vabac*) „ademenitor“, dar a trebuit să existe şi **vablec*, cu înţeles corespunzător celui romînesc (comp. slov. *vabljač* alături de

[1] *Dacoromania*, II, 652.

vabič; pol. *wabny* „care ademeneşte“ şi „care se lasă ademenit“). *Bobleț* a însemnat astfel la început „cel care se lasă amăgit“ şi sensul acesta e bine păstrat într'un pasaj pe care Tiktin, în dicţionarul său, îl citează după Jipescu: *să înșelăm și să furăm noi cei de sus pe cei de jos, că-i știm bobleți și nu se simt.* Probabil că dela Slavi l-am luat ca un cuvînt din graiul vînătorilor, de unde mai avem, cum se ştie, şi pe *a lovi*, cu înţeles schimbat şi el.

ROM. *hoț*

S'a renunţat parcă la urmărirea lui după zadarnice stăruinţe de a şti de unde a putut veni la noi. Şi cu toate acestea mi se pare că îşi trădează uşor originea. In slavă avem tema *chop-*, alături de *chap-* (de unde al nostru *cu hapca*) şi cea dîntîi se întîlneşte în rus. *chopitь* etc. „a lua, a prinde“ [1].

Un derivat cu sufixul *-ьcь*, **chopьcь* (comp. rut. *chapun* „hoţ“, *chapkyj* „hoţeşte“), a putut deveni **hopț* (comp. *colț* <**kolьcь* ş. a.[2]). Şi cum terminaţiunea lui presenta un grup consonantic neobişnuit, **hopț* s'a redus la *hoț*.

ROM. *șăi* ȘI PROVENIENȚA LUI IRANICĂ

Asupra acestei forme întrebuinţate în Zărand cu sensul de „a şedea, a sta“ a atras atenţiunea Șt. Paşca în *Dacoromania*, IV, 1016; apare în expresiuni ca: *d'e če nu mai șăiși la noi* = de ce nu mai stătuşi la noi? *mă duc acuma, că șăiț d'istul* = mă duc acum, că stătui destul.

Cum pentru *văi*, de care m'am ocupat altădată [3], singura

[1] Berneker, *Slav. etym. Wb.*, I, 396.

[2] P. Skok, *Slavia*, I, 485; cf. S. Puşcariu, *Dacoromania*, III, 831.

[3] *Viața nouă*, XVII (1921), 166. După G. Giuglea — într'o comunicare la „Museul limbei romîne“, la care se referă Șt. Paşca — *văi* ar fi resultat din *vedea* prin căderea dentalei intervocalice, reducere datorită „principiului economiei“ care ar explica şi pe *mere*, *me* < *merge*. Dar

identificare posibilă ne-o dau limbile iranice, tot astfel şi pentru *şăi*. In avestică avem *šay-* „a sta într'un loc, a petrece, a locui[1]", înrudit cu vind. *kšēti*, lat. *situs* etc. Şi acest cuvînt ne aduce o dovadă că prin Munţii-apuseni au fost aşezări iranice, de Alani, şi fixarea lui în vocabularul nostru ne-o putem explica în acelaşi fel ca a lui *văi:* cum acesta presenta asemănare cu *vedea*, tot astfel apărea *şăi* faţă de *şedea* şi aceasta a înlesnit adoptarea ambelor forme iranice, alături de cele din latină.

Ov. Densusianu

Remarques sur l'étymologie et la signification de quelques mots turcs

Bachibozouk

Ce mot est une expression formée des éléments turcs les plus propres à rendre exactement la notion qu'il représente. Nous accentuons cela, parce que les lexicographes qui s'arrêtent à l'étymologie de ce mot semblent manifester un sentiment de surprise en trouvant qu'il serait composé de deux vocables ayant la signification de „tête mauvaise, tête désordonnée etc.", ce qui est inexplicable par rapport à ses sens

---

mere arată influenţa lui *cure* (v. *Dicţ. etim.*, 1080) şi cît despre *me*, el e probabil refăcut după *mei* — *meri* etc. (prin analogie cu *cei—ceri*, acesta şi el resultat prin analogie, ca *piei—pieri*, *spai—spari)*; e greu de admis că formele fără *r* ar reflecta pe lat. m e a r e, cum presupune Paşca, verbul acesta ne mai fiind păstrat nicăeri în domeniul romanic, ceea ce arată că ajunsese rar în latina vulgară faţă de altele însemnînd „a merge". *Văi* nu poate fi prin urmare nici el o reducere a lui *vedea* prin căderea lui *d*. E tot numai o ilusie etimologică derivarea lui, cum crede Philippide, *Originea Românilor*, I, 346, din acel ipotetic *v a l l i a r e pe care nu ştiu de ce îl reconstruieşte Meyer-Lübke pentru it. *vagliare* „a cerne" < „a clătina", cînd acesta e *v a g u l a r e.

[1] Bartholomae, *Altiran. Wb.*, 1706.

connus (v. par exemple le dictionnaire de Barbier de Meynard).

En réalité, le mot turc *bach* „tête" ne figure pas du tout dans la composition de *bachibozouk*. Les acceptions de celui-ci, telles qu'on les connaît, sont les suivantes : 1. „homme habillé en civil" (c'est-à-dire un civil contrairement à un militaire): ce sens est connu à tous les parlers turcs; 2. „franc-tireurs, gens armés non habillés en uniforme militaire, mais ayant les vêtements désordonnés", donc „armée irrégulière turque": c'est le sens connu par les Européens, tiré de l'histoire des guerres turques.

Or, le peuple n'a pu se tromper quant au choix des éléments composant une de ses expressions. Nous disons, d'accord avec le peuple turc, que les bachibozouks sont des „hommes aux vêtements désordonnés", et cela ressort des considérations suivantes.

La notion de „vêtements" est exprimée en turc par *ustubachi* (composé de *ust* et *bach*). Chacun de ces éléments possède naturellement une signification à part bien définie, mais les deux ensemble expriment la notion de „vêtements". Le sens de „désordonné" est propre au mot turc *bozouk*. De la juxtaposition de ces trois mots est résulté *ustu-bachi-bozouk*. Cette forme a subi dans la prononciation une altération, en perdant sa première partie, et c'est ainsi qu'on est arrivé à *bachibozouk*. Nous répétons que *bach* n'est plus ici un mot indépendant qui puisse avoir le sens de „tête"; il forme la dernière partie du composé *ustu-bachi*, dont le premier élément *ust* est resté sous-entendu.

Khakani

L'adjectif *khakani*, formé d'après les règles de la grammaire persane, signifie incontestablement „imperial", vu qu'il dérive du substantif *khakan* „empereur" (*khakan* est l'augmentatif du mot turc oriental *khan*; il a été adopté en persan et en arabe). Mais l'adjectif en question a

été introduit aussi dans deux expressions autrefois souvent employées en Turquie, avec un sens fondé sur la logique: étant donné les notions d'„empereur" et d'„empire", deux mots qui sont, l'un et l'autre, des substantifs auxquels pouvait se rapporter l'adjectif „impérial", on a établi très logiquement une relation entre le mot „empire" et la notion de „propriété, domaine"; d'autre part, on doit se rappeler que l'empereur était censé propriétaire de tout ce qui se trouvait sur son territoire. Tel est le raisonnement logique qui réside à la base des deux expressions *Sénédi-khakani* et *Defterhanéi-khakani*, formées par certains Turcs lettrés, toutes les deux reproduisant des constructions persanes, la première avec le mot *Sénéd* „titre", la seconde avec *Defterhané* „office des registres". En tenant compte de l'acception réelle et effective du dit adjectif dans ces deux expressions, personnellement je les ai toujours traduites par les équivalents respectifs : 1. „Titre de propriété"; 2. „Office des registres des propriétés ou des domaines", c'est-a-dire „Administration des Domaines" (il n'y avait pas moyen de traduire fidèlement par un adjectif dérivant du substantif „propriété", qui n'existe ni en français, ni en roumain; j'ai recouru alors au procédé qui s'imposait, en employant ce même substantif précédé de la préposition „de" ou placé au génitif, ce qui est absolument la même chose, comme par exemple „industrie laitière" ou „industrie du lait").

Tous les traducteurs turcs, y compris les lexicographes européens, ont rendu ces expressions en français par: 1. „Titre Impérial" ; 2. „Administration des Archives Impériales". Mais cette traduction est de nature à produire une légitime désorientation, dont je me suis toujours rendu compte. En effet, lorsqu'on dit „Titre Impérial" ou „Archives Impériales", on s'attend à ce qu'un complément y soit ajouté, parce qu'on se demande: „Titre Impérial" de quoi ? „Archives Impériales" de quelle catégorie? De ces expressions il ne résulte nullement l'idée de „propriété", comme l'institution elle-même le veut; on considère dans ce cas l'adjectif „Impérial"

comme une simple épithtèe d'une institution quelconque (absolument indéfinie) sous l'empire, ou d'un objet ou bien un terme concernant l'empereur, Or, les Turcs connaissaient les sens précis de ces expressions, puisqu'ils avaient devant leurs yeux les institutions s'y rapportant; toutefois, ils ne pouvaient pas s'écarter dans leurs traductions du mot „Impérial", à cause du péril auquel ils étaient exposés de la part du régime absolu au cas où ils auraient osé changer une épithète qui avait trait à la personne du Sultan, même si dans cette substitution ils auraient trouvé l'expression européenne la plus propre et conforme à la réalité. En Turquie on a évité donc, pour des motifs politiques, de traduire *khakani* par l'équivalent européen exact, et alors les Européens, à leur tour, ont cru se trouver dans la note juste en traduisant ce mot de la même manière que les pauvres traducteurs turcs. Les dictionnaires turcs sont cependant là (v. Samy Bey) et peuvent être pris à temoins, vu que leur explication en turc est impeccable et confirme la justesse de notre traduction française.

Enfin, on sait que l'actuelle administration républicaine turque, dans son esprit moderne, a purifié la langue et a changé les deux expressions litigieuses en employant, à la place du dit adjectif à sens ambigu, un autre mot turc, *tapou*, parfaitement connu et employé déjà constamment par le peuple, de sorte qu'elle en a formé les expressions *Tapou-Sénédi* (ou simplement *Tapou*) et *Tapou-Mudiriyeti-Oumoù miyessi*, toutes les deux construites d'après le système turc et signifiant „titre de propriété" et „direction générale des titres de propriété".

Tchaouch

En turc on a donné le nom de *tchaouch* à une variété de raisin considéré comme le plus fin.

D'où pourrait venir cette dénomination? Les dictionnaires de Samy Bey et de Barbier de Meynard ne nous

l'expliquent pas. Il n'y a pourtant rien de plus simple. En effet, on n'a qu'à penser au mode de s'exprimer d'un Turc lorsqu'il désire rendre la notion de „roi des animaux, oiseaux, fleurs, fruits etc."; l'on constate qu'il n'emploie jamais dans ce cas les mots „Sultan" ou „Padichah", parce qu'il comettrait un sacrilège. Pour cette raison, le peuple turc s'est contenté d'employer des mots plus simples, marquant un grade de supériorité quelconque, tels que *bey*, *tchaouch* etc. L'un ou l'autre de ces mots servent souvent en turc à désigner une supériorité par rapport au genre ou à l'espèce dont il est respectivement question. On dit, entre autres, le „tchaouch des oiseaux" etc. Si toutefois on n'est pas d'avis de traduire un pareil mot par „souverain", on emploie simplement le terme „chef", ce qui ne peut contrarier certaines conventions. Avec le mot *bey* nous avons l'exemple de la „reine-abeille", nommée *bey-ari*.

Je suis arrivé à m'expliquer ainsi le sens spécial de *tchaouch* en constatant que ce même raisin provenant de Turquie et étant importé en Roumanie prend ici les dénomination de „raisin Sultanin" ou „raisin Napoléon". L'idée dont on est parti pour déisigner en turc et en roumain cette variété de raisin est la même, mais la dénomination a été différente à cause des considérations sus mentionnées. Le Turc n'osait pas se servir du mot „Sultan" pour exprimer la notion de „souverain" par rapport à un produit quelconque, car cela lui aurait semblé un rabaissement de ce mot, qu'il n'admettait comme titre ni même pour un autre chef l'État, fût-i le chef d'un Etat musulman.

Georges Iogu

NOTE COMPLEMENTARE ASUPRA TRATAMENTULUI LUI *N* + CONSOANĂ ÎN LIMBA ROMÎNĂ

Intr'un articol precedent[1] m'am ocupat de tratamentul lui *n* + consoană în limba romînă, plecînd dela o serie de

[1] *Grai şi suflet*, III, 413-415.

grafii din sec. al XVI-lea care omit de a nota pe *n* în această situaţie. A. Procopovici [1], ocupîndu-se de justificarea fonetică pe care am căutat să o dau acestor grafii, o combate, sub cuvîntul că *Codicele Voroneţean* nu confirmă teoria. Las să urmeze aci cîteva observaţii, menite să arate că obiecţiunile lui Procopovici sînt neîntemeiate.

Pentru a explica nenotarea lui *n* urmat de consoană am plecat dela o realitate fonetică probată atît pe cale experimentală cît şi practică, în mai multe limbi: debilitatea lui *n* urmat de *s* sau de *š* şi dispariţia oclusiunei lui *n*, urmată, în mod firesc, de pierderea nasalităţei, este un fapt fonetic banal, care nu are nevoie de alte comentare [2]. De aceea, frasa lui Procopovici „lipsa lui *n i se pare* [3] [lui Rosetti] „justificată de fonetică" numai înaintea lui *s* şi *ş*" (p. 151) trezeşte mirarea. In adevăr, nimic nu justifică îndoiala lui Procopovici, mecanismul procesului fiind bine cunoscut şi neputînd da loc la controversă. Prin urmare, nenotarea lui *n* în casul *n* + *s* sau *n* + *š* e ceva natural. Procopovici vine însă cu exemple din *Codicele Voroneţean*, unde *n* e notat înaintea lui *s* (de 35 de ori, faţă de 23 de casuri de notaţie *ns* şi de 4 casuri de notaţie zero: *s*) şi înaintea lui *š* (p. 152). Nu înţeleg de ce Procopovici îşi închipue că aceste exemple contrazic explicaţia mea. In adevăr, eu am căutat să explic casurile anormale, cînd *n* nu e notat; că, de cele mai dese ori, *n* e notat înaintea lui *s* şi *š*, aceasta o ştim cu toţii; ortografia tradiţională confirmă presenţa lui *n* în această situaţie, şi dacă exemplele de nenotare a lui *n* (acele 4 exemple din *Codicele Voroneţean*) nu ne-ar fi trezit luarea aminte, nu ne-am fi gîndit să cercetăm lucrurile mai de aproape şi să ne adresăm la aparatele de precisiune şi la fonetica generală pentru a explica fenomenul. Insist asupra chestiunei de metodă, pentru că Procopovici presintă lucrurile în alt fel, ca şi cum aşi fi pus faptele în serviciul unei teorii preconcepute (p. 150-151).

---

[1] *Rev. filologică*, II, 150-153.

[2] V. exemplele ce le-am dat, *l. c.*, 414.

[3] Subliniez.

Observ, în sfîrşit, că deşi Procopovici socoteşte că explicaţia mea e greşită, uită să ne spună cum se explică grafiile care nu notează pe *n* + *s* sau *ş*.

Trecem acum la partea a doua a problemei. *Codicele Voroneţean*, ne spune Procopovici, presintă în mod constant grafii care omit să noteze pe *n* urmat de *k* sau de *g* ; astfel, găsim de 29 de ori grafia .ɲ*g*, de 15 ori grafia .ɲ*k* şi de 2 ori grafia zero: *lugă* şi *ughiu* (= lungă, unghi) [1]. Aceste exemple, după părerea lui Procopovici, ar fi în contradicţie cu ceea ce am căutat să probez: în adevăr, cum se explică nenotarea lui *n* înaintea unei oclusive velare, din moment ce fenomenul nu e justificat de fonetică în casul de faţă?

Să examinăm lucrurile mai de aproape.

In articolul precedent am arătat că experienţa demonstrează că *n* poate dispărea şi atunci cînd e urmat de o oclusivă velară; am explicat atunci procesul, încît socotesc inutil să reviu aci asupra lui (p. 414-415). Dar, în exemplele din *Codicele Voroneţean* putem spune că *n* dispăruse ? De sigur că nu. In adevăr, semnul .ɲ notează nasalitatea lui *n*, conservată: numai oclusiunea a dispărut [2]. Cum trebue interpretate, atunci, aceste grafii ? Cred că ne putem opri la explicaţia pe care am dat-o: sau e vorba de o grafie care notează în adevăr dispariţia oclusiunei lui *n*, astfel cum experienţa ne demonstrează că se poate întîmpla (grafiile .ɲ*g*, .ɲ*k*), sau e vorba de o grafie influenţată de grafia zero în casul *n* + *s*, şi atunci *n* nu e notat înaintea oclusivelor velare; dar, în casul din urmă, grafia nu corespunde realităţei fonetice, nasalitatea nefiind represintată prin scris; în adevăr, mulţumită numeroaselor grafii amintite mai sus, ştim că nasalitatea fusese conservată.

Cu această observaţie închei şirul de lămuriri pricinuite

---

[1] A. Procopovici, *Despre nasalisare şi rotacism*, 13; *ughiu* apare în *CV*, 145/14 şi e dat sub această formă (cea exactă; am controlat-o în reproducerea fotografică a textului) în glosarul lui Sbiera, pe cînd în text e redat greşit: *u.ɲghiu*.

[2] V. şi Densusianu, *Hist. de la langue roum.*, II, 127.

de obiecţiunile lui Procopovici şi socotesc că am confirmat ceea ce susţinusem în articolul precedent.

Asupra palatalisărei labialelor

Se ştie că Ov. Densusianu a susţinut în *Histoire de la langue roumaine* (I, 307 urm.; II, 19, 68) că palatalisarea labialelor e un fenomen foarte vechi în limba romînă şi că, pentru a-l explica, trebue să plecăm dela epoca în care lat. *ĕ* + *n* era diftongat în *ye* şi un cuvînt ca b ĕ n e se afla în stadiul * *byene*. Densusianu crede, de asemenea, că palatalisarea labialelor a fost adusă la nordul Dunărei de emigranţi sud-dunăreni, şi că fenomenul a atins dintr'odată întreaga serie (labiale: *p*, *b*, *m*, fricative labio-dentale: *f*, *v)* şi nu s'a produs în etape, fiecare membru al seriei fiind alterat la epoci diferite.

Cu prilejul unei dări de samă asupra cărţei mele *Recherches sur la phonétique du roumain au XVI-e siècle* (Paris, 1926) [1], Densusianu îşi menţine în întregime tesa resumată mai sus, în opoziţie cu ceea ce am căutat să probez, şi anume:

1. că palatalisarea labialelor e un fenomen relativ recent în limba romînă,

2. că fenomenul s'a petrecut independent la nordul şi la sudul Dunărei,

3. că fiecare membru al seriei a fost alterat la epoci diferite, începînd cu *f*, care oferia cea mai slabă resistenţă inovaţiunei.

Îmi propun să discut aci trei puncte ale problemei.

1. Pentru a proba vechimea alterărei lui *b* într'un cuvînt ca b ĕ n e, Densusianu arătase că trebue să plecăm dela * *byene*. Dar, în *Recherches*, 110, am contestat posibilitatea diftongărei lui *ĕ* în această poziţie. Faptul îşi are importanţa; în adevăr, dacă absenţa diftongărei ar putea fi probată, atunci

[1] *Grai şi suflet*, III, 455 urm.

ar trebui să plecăm dela etapa *bine* (pronunţat *byine*), pentru a explica pe *g'* (*g'ine*), adică dintr'o epocă cu mult posterioară (macedo- sau dacoromînă), şi nu romînă comună.

Împotriva explicaţiei mele Densusianu invoacă asibilarea lui *t* în *ţine* <t ĕ n e t: „dacă forma latină nu ar fi fost diftongată [* *ţiene*], am fi avut *tine*“, ne zice Densusianu (459, n. 1)[1]. Totuşi, în *Recherches*, 109, m'am ocupat de acest cas: am arătat acolo că asibilarea lui *t* se explică în modul următor: *t* urmat de *ĕ* a fost mai întîi palatalisat, la o epocă veche, ca şi *c, g* înaintea unei vocale prepalatale[2]. Am avut, deci, *t'e-*; palatalisării i-a urmat asibilarea lui *t*, *fără ca să fie nevoie să admitem o etapă în care* e *a fost diftongat în* ye; în adevăr, după cum am arătat în *Recherches*, 110, trecerea diftongului *ye* la **yi* (> *i*) nu e atestată în romînă. Aşa dar, fenomenul s'a petrecut ca pentru *c*, *g* urmaţi de *e*, *i* (*ceară*, *ger*) sau ca în slavă, pentru *k* şi *g* urmaţi de o vocală prepalatală şi trecuţi la *č*, *c* şi *ž*.[3] Precum, în aceste casuri, nu e nevoie să plecăm dela *ye* pentru a explica fenomenul asibilării, tot astfel şi în casul lui *ţine*. Prin urmare, nu este probat că *bine* a trecut printr'o etapă anterioară **byene*: palatalisarea lui *b* trebue deci explicată pornindu-se de la stadiul *bine*[4].

2. Cu privire la cronologia palatalisării, am spus că în dacoromînă fenomenul nu e cu mult anterior veacului al XVI-lea,

---

[1] Aceeaşi obiecţiune mi-o face şi Zauner, într'o dare de samă publicată în *Literaturblatt f. germ. und rom. Phil.*, 1928, 210.

[2] Cu deosebirea că trebue făcută diferenţa calitativă între *ĕ* şi *ē*, pentru *t* (*teacă* <t h ē c a, dar *ţară* <t ĕ r r a), pe cînd diferenţa nu e observată în casul *c, g* (*ceară* <c ē r a, *ger* <g e l u). Meyer-Lübke (*Mitteilungen d. rumän. Inst. an d. Univ. Wien*, I, 6) admite că *ie* (<*ĕ*), după ce a provocat asibilarea lui *t* (*tenet*), a trecut la *e* sub influenţa lui *n* următor, dar adaugă: „dieses *e* kann nun ebensowohl direkt wie durch die Durchgangsstufe *ie* aus *e* entstanden sein“; în acest cas, asibilarea lui *t* nu poate fi explicată decît adoptîndu-se explicaţia ce am propus-o.

[3] V. A. Meillet, *Le slave commun*, Paris, 1924, 78 urm.

[4] Fenomenul a fost explicat în acelaşi mod de Miklosich, *Beitr. zur Lautlehre d. rum. Dial., Consonantismus*, II, 22 urm.

fără a putea fixa, bine înţeles, o dată precisă. Densusianu îmi obiectează că „palatalisarea labialelor e anterioară schimbărei în *i* a lui *e*... *e*, *i* dinaintea lui *n* simplu sau urmat de o consoană, pentru că numai astfel ne putem explica de ce în aromînă — de altfel şi în dacoromînă — *mine*<m e + n e nu a devenit *ńine*, ca *ńia* <m i h i“ (459). Dar nealterarea lui *m*, în *mine*, se explică din alte cause: în adevăr, dacă fenomenul palatalisărei labialelor e foarte vechi în aromînă, cum crede Densusianu, atunci alterarea labialelor în cîteva împrumuturi din bulgară, sîrbă sau neogreacă (Densusianu, ***Hist.***, I, 309 urm.) nu se poate explica decît ca un fenomen de *adaptare fonetică* parţială (faţă de restul împrumuturilor, cu labialele nealterate). Cum se explică, atunci, faptul că *mine* n'a fost şi el adaptat? Pentru că ştim că Densusianu admite că *e* trecuse la *i*, în acest cuvînt, la o epocă veche, şi că, în toate casurile, trecerea la *i* era petrecută în momentul cînd cuvintele slave sau neogrece au fost împrumutate. Causa neadaptărei trebue căutată, de sigur, în structura fonică a cuvîntului în chestiune. Această structură fonică particulară a lui *mine* este responsabilă de nealterarea lui *m*: fenomenul nu atîrnă deci de calitatea lui *e* latin în acest cuvînt, cum crede Densusianu (*op. cit.*, 312), pentru că trebue să plecăm dela o epocă cu mult posterioară, cînd *e* trecuse la *i*.

3. Al treilea punct pe care aşi dori să-l examinez mai de aproape este următorul: Densusianu, ca Hasdeu, Puşcariu şi Zauner, admite că palatalisarea oclusivelor labiale şi a fricativelor labio-dentale s'a petrecut fără etape intermediare, cu alte cuvinte că *piatră* a trecut direct la *k'atră*, *pk'atră* fiind o formă de compromis produsă prin contaminarea lui *piatră* cu *k'atră*. Am mai examinat problema într'un articol precedent,[1] încît nu voi reveni asupra obiecţiunilor presentate atunci.

Observ, mai întîi, că nici Densusianu, nici ceilalţi învăţaţi care au susţinut că trecerea lui *p* la *k'* s'a făcut fără

[1] *Grai şi suflet*, III, 415-417.

etape intermediare, n'au justificat pînă acum, pe cale fisiologică, această explicaţie, ca şi cum examenul mecanismului fisiologic al fenomenului ar avea o importanţă secundară. Dimpotrivă, socotesc că examenul acestui mecanism are o importanţă capitală, şi că el comandă întreaga problemă.

Din punct de vedere fisiologic, explicaţia trecerei directe a lui *p* la *k'* nu se poate susţinea. Teoretic, mai întîi, practic, apoi: şi limba romînă, şi limbile albanesă [1], italiană şi greacă modernă confirmă pe deplin acest fel de a vedea.

Teoretic, am arătat în *Recherches*, 111 urm., cum s'a petrecut fenomenul: trecerea dela oclusiva labială sau dela fricativa labio-dentală la o articulaţie absolut diferită (oclusive linguale muiate sau spirante guturale) nu se poate face fără etape intermediare: în casul lui *p*, de exemplu, se trece la *pk'* şi apoi la *k'*, prin reducerea progresivă a oclusiunei labiale, care e piedeca pentru trecerea directă la articulaţia *k'*.

Practic, n'avem decît să ne adresăm la albanesă şi la italiană, [2] unde *b+y* şi *p+y* (<*bl*, *pl*) au fost palatalisaţi; fenomenul s'a produs în etape [3]: gen. *ćan* <p l a n u, *ćanta* <p l a n t a, printr'o etapă intermediară *pć*, atestată (cf. dr. *pćatră*, *ćatră* <*piatră*) [4], şi alb. *pk'ak* (<*pl'ak* „gunoi"), *bģet* (<*bl'et* „albină"), la Gostivar, dar şi *k'ak* „bătrîn", *ģet* „albină", în regiunea Dibrei, cu reducerea grupurilor *pk'*, *bg'* la *k'*, *g'*, ca în romînă (*k'atră* <*pk'atră*, *g'ine* <*bg'ine*) [5].

În consecinţă, dacă explicaţia noastră e întemeiată şi

---

[1] Fenomenul a fost relevat de S. Puşcariu, *Studii istroromîne*, II, 364 şi de Densusianu, *Grai şi suflet*. II, 411 şi III, 458.

[2] Pentru neogreacă, v. *Grai şi suflet*, III, 415 urm.

[3] I. Iordan, *Arhiva*, XXX, 1923, 327 urm. Miklosich, *op. cit.*, 18, făcuse apropierea între fenomenul romînesc şi cel italian; Hasdeu, *Etym. magnum*, III, 2229-2230, a contestat pe nedrept acest fel de a vedea, sub motivul că într'un cas trebue să plecăm dela *p+y*, pe cînd în celălalt dela *pl* palatatisat; Miklosich văzuse just: amîndouă procesele, ajunse la o etapă comună (*p+y*), au evoluat în urmă la fel.

[4] G. Bertoni, *Italia dialettale*, Milano, 1916, 96-97.

[5] St. Mladenov, *Bemerkungen über die Albaner und das Albanische in Nordmakedonien*, în *Balkan-Archiv*, I, 1925, 63 şi 67.

dacă etapele intermediare se explică în acest mod, atunci este evident că obiecţiuuea lui Densusianu, formulată în modul următor: „de ce în meglenită, unde fenomenul s'ar fi produs mai tîrziu decît în dacoromînă..., nu găsim nici o urmă de fonetismul *pk'*, *mń*?“ (459, n. 2) nu poate clătina edificiul nostru. În adevăr, faptul că pentru moment nu ne putem opri la o explicaţie sigură a lipsei etapelor intermediare în meglenită, nu e un motiv ca să respingem orice posibilitate de explicare a fenomenului în viitor; această obiecţiune nu atinge însă întru nimic teoria, întemeiată pe base solide [1].

Cu aceasta închei şirul de observaţii prin care am dorit să lămuresc felul în care îmi închipui că s'a produs palatalisarea labialelor.

Al. Rosetti

In jurul formelor aromîneşti *flumin*, *h'ima* şi *morŭ*

In *Dacoromania*, V, 474-476, Th. Capidan contestă etimologia formei *h'ima* pe care am dat-o în această revistă (III, 240-241), iar pe celelalte două le consideră ca fiind necunoscute graiului aromîn, socotindu-le forme savante sau inventate, deci suspecte.

Să începem cu *h'ima*. In privinţa etimologiei pe care i-am dat-o Th. Capidan formulează următorul principiu: „mai întîi, ca chestie de metodă, eu cred că atunci cînd vrem să găsim originea unui cuvînt obscur, dacă acesta face parte dintr'o familie de cuvinte, nu este iertat să-l tratăm isolat“ (p. 475). Continuînd, ajunge să stabilească drept etimologie pentru *h'ima* grec. χυμίζω <χύμα. Acest χύμα are, după unele dicţionare, şi sensurile de „quelque chose de répandu (de dispersé, de confus); affluence; abondance; confusément; pêle-

[1] E. Herzog, *Rev. filologică*, II, 1928, 154-155, susţine de asemenea că între etapa $p + y$ şi etapa *k'* trebue admisă o etapă intermediară *pk'*, şi aduce exemple care confirmă teoria.

mêle". Se opreşte la această etimologie, mai ales că în graiul „Aromînilor din nord" circulă forma *(mi) h'imusescu* „mă reped, năvălesc" — sens care ar veni să se suprapună celui de „se jeter, fondre sur quelqu'un" al vb. χυμίζω. Iată şi concluzia formulată: „din cele expuse pînă aci reiese că în *h'ima* nu putem vedea decît cuvîntul grecesc de bază a lui *h'imusescu* care este grec. χύμα cu înţelesul dat de noi" (p. 475).

In legătură directă cu principiul de metodă formulat de Capidan, iată cum ni se înfăţişează problema:

1. Contact efectiv etno-lingvistic cu Grecii au avut numai Aromînii din sud, nu şi cei din nord; deci, dacă poate fi vorba de un împrumut grecesc, acesta trebuia să apară cu atît mai mult în graiul Aromînilor din Pind şi Tesalia. In graiul Pindenilor însă vb. *h'imusescu* apare rar şi e, fără îndoială, importat din Macedonia propriu zisă.

2. Greaca populară cu care a fost şi e în plin contact graiul Aromînilor pindeni şi tesalioţi nu cunoaşte vre-un adv. sau sb. χύμα şi nici vb. χυμίζω cu sensurile date. Ceva mai mult: în greaca veche, înţelesurile verbului, ca şi ale lui χύμα,-ατος (τὸ), au nuanţe ce nu pot forma o filieră semantică pentru a putea ajunge la sensurile ce le are arom. *h'ima*, care circulă ca adverb şi rar ca sb., întru cît χυμίζω înseamnă „rendre savoureux, donner un goût, une saveur à quelque chose; assaisoner, apprêter".

3. Cît priveşte relevarea formei *h'ţumusescu*, evident că nu s'ar putea face nici o apropiere fonetică între ʊ şi *ţu*, întru cît acelaşi grai nordic mai cunoaşte forme cu *ţu* în loc de *i* (cf. *h'ţumănic* <ngr. χειμωνικόν etc.)

In faţa acestor consideraţiuni, şi în chestie de metodă, ne întrebăm: ne putem oare opri la o origine grecească a lui *h'ima*? Aromîna sudică exclude, cred, aşa ceva. Iată însă că nordicul *(mi) h'imusescu* nu poate fi isolat de o bază grecească. E clar că el reproduce aoristul unui verb grecesc.

In adevăr. In greacă e curent vb. θυμόνω „a supăra, a irita, a înfuria", precum şi sb. θυμός „mînie, furie". In aromîna sudică circulă sb. *θimó* şi vb. *θimusescu (mi)* cu aceleaşi

sensuri. Aromîna nordică cunoaște casuri de trecerea lui θ + voc. palatală la *h'*: arom. sudic *θęamă* <i n f ĭ m a (cf. în această revistă, I, 329) circulă în nord ca *h'ęamă*. La fel forma *θęamin(ă)* < f e m i n a în nord se aude cu *h'*: *h'ęamin(ă)*. Din acest punct de vedere, *θimusescu* a devenit în aromîna din nordul Pindului *h'imusescu* (*h'ĭumusescu*). Nici o dificultate, așa dar, ca fonetism, mai ales că *u* medial din *h'imusescu* reproduce normal pe o grecesc din ἐθύμωσα. Din punct de vedere semantic, evoluția e clară și firească: cel care se înfurie, care *h'imuseaște*, evident că dă năvală, sare asupra adversarului său, se lasă vertiginos asupra lui; se repede asupra cuiva; devine, așa dar, „năvălitor, prăvalnic". Vom avea, prin urmare, și *vinturĭ h'imęase*, adică „vînturi înfuriate, vînturi potopitoare".

Din simpla expunere a celor de mai sus, credem și noi, la rîndul nostru, că „fără multă bătaie de cap" se putea afla că originea nordicului (*mĭ*) *h'imusescu* e ngr. θυμόνω care circulă și în aromîna sudică, și că acest *h'imusescu* trebue isolat de adv. *h'ima*, a cărui origine — pînă la găsirea unei alteia mai convingătoare — rămîne pentru noi tot lat. ī m u s, - a, -u m.

Intr'o notă desvoltată, Capidan se ocupă apoi de formele *flumin* și *morŭ*. Părerea d-sale că eu am căzut în eroare, socotind drept cuvinte moștenite pe aceste două elemente „suspecte", ar fi pînă la un punct justificabilă. Cînd însă m'am hotărît să le înregistrez drept elemente lexicale moștenite direct din fondul latin, nu m'am lăsat condus nici de satisfacția noutăților și nici de simple presupuneri sau bănuieli. Înainte chiar de a redacta acest răspuns, am primit dela poetul Zicu Araia, profesor la Grebena (Grecia), încă o mărturisire formală cum că cuvîntul *flumin* nu e nici vre-un latinism și nici vre-o invenție a sa. Iată ultima relatare pe care am primit-o: „Intr'o zi ședeau mai multe femei în curte [în comuna lui natală Samarina] și vorbiau de pureci. Una din ele a spus că „noi în casă avem flumin di puriți". Altădată, soacra mea, ieșind din grădină, mi-as pus: „țe flumin di makiδuniș avem tu grădină!" [= ce belșug de pătrunjel avem

în grădină]. Intrebînd-o ce înţeles are cuvîntul *flumin*, mi-a răspuns: „multu, kiamete, parafise“ [= mult, potop, peste măsură]“. Ceva mai mult: Zicu Araia îmi dă şi următoarele precisări — pe care şi Capidan le-ar fi putut obţinea —, şi anume: îmi dă chiar numele mai multor femei din Samarina, precum şi propoziţiunea în care a fost întrebuinţat de fiecare din ele cuvîntul *flumin:*

1. Dela *Sultana Taca Tegu:* «flumin di dun'eaŭă easte 'n păzare» [= mulţime de lume e în tîrg];

2. Dela *Catirina Mil. Tegu:* «flumin di lume i la numtă» [= mulţime de lume e la nuntă];

3. Dela *Catirina Gh. Pivulu:* «flumin di furnidzi aflaĭ tu punga di zahare» [= mulţime de furnici găsii în punga cu zahăr];

4. Dela *Cula Gh. Cazana:* «tu casă hăşutească nu poţ s'inţrî, di flumin di *elinica-zoifia*» [= în casă „hăşutească“ (grecească) nu poţi să intri, din causa mulţimei de insecte parasitare];

5. Dela *Custanda Tachi Hotă:* «flumin di floc are čiorga» [= mulţime de floc are cerga];

6. Dela *Ţ'al Dzimă Ligură*: «U, h'il'iŭ! noi, ml'erile, luavem prot aest sbor cînd vrem si aduk'im „mulţî oamin'i“. Ia: flumin di fumel'i vin'iră la- Aγiu-Hili» [= vai, fiule, noi, femeile, îl avem cel dintîi acest cuvînt cînd vrem să înţelegem „oameni mulţi“. Iată: mulţime de familii veni la Sfîntul Ilie (bîlci)].

După ce îmi scrie că acest cuvînt l-a auzit pentru prima dată dela soacra lui, *Polixenia N. Zeca*, încheie astfel: «... nici n'am avut de unde să mi-l împrumut: nici în limba romînă n'am dat de un cuvînt asemănător lui, nici dela Greci nu l-am procurat, căci nu-l au».

In faţa acestor precisări, ne mai întrebăm: ce interes va fi avut scriitorul Z. Araia ca, la vîrsta lui de 52 ani — deci nu e chiar un «tînăr» scriitor cum afirmă Capidan — să spună un neadevăr?

Cît priveşte credinţa că acest *flumin* ar fi un latinism folosit de Z. Araia, întru cît Araia mai are în creaţiunea sa poetică şi „dacoromînisme“ şi întru cît, mai ales, «literatura

populară aromînă nu înregistrează acest *flumin*» (p. 476) socotim că ea nu se poate menținea. Pentru prima considerațiune ni-i suficientă mărturia poetului. A doua considerațiune nu poate fi un argument. Și iată de ce. Dacă latinismul *săițastră*, pe care l-am înregistrat pentru dacoromînă numai în Maramureș și numai la o singură persoană, nu apare nicăeri în literatura populară, ar fi, oare, casul să-l considerăm ca un element «mai mult decît suspect»? Cîte mai sînt astăzi satele aromînești care cunosc latinismul *mărună?* (cf. în această revistă, I, 225). După o asemenea considerațiune, cineva ar putea să se îndoească și de existența, bunăoară, a latinismului *țoapsec,-ă* (cf. aci la pag. 87), neînregistrat pînă astăzi pentru aromînă și pe care, totuși, l-am auzit în comuna Aminciu.

Faptul că *-n* final s'a păstrat nu ar putea fi — după cum am arătat — o piedecă, întru cît s'ar mai putea releva și alte forme, cum ar fi *arumin,-ă* — deși aci ni s'ar obiecta că avem a face cu un adjectiv, al cărui *-n* putea fi menținut și de forme verbale analoage, ca *zdrumin* etc.

Dela *flumin*, Capidan trece la forma *morŭ* (cf. în această revistă, I, 328-329), pe care îl consideră tot un latinism strein de fondul lexical al aromînei. D-sa afirmă că acest *morŭ* „obicei" a rămas dela Dr. Tașcu Șunda, «care l-a introdus în niște versuri publicate în revista condusă de el *Viața albano-romînă*». Și continuă astfel: „acest *morŭ* a fost luat de T. Papahagi tot ca element latin, citîndu-l din *Viața albano-romînă*, în care scria D-rul Șunda, din *Almanahul macedo-romîn* editat tot de D-rul Șunda și din *Frățil'ia*, în care a scris, probabil, tot D-rul Șunda».

Sînt dator să aduc unele precisări, de pe urma cărora se va vedea că cel puțin cuvîntul „probabil" nu are ce căuta în susținerea acestei păreri. D-rul Șunda întrebuințează pentru prima dată acest cuvînt în 1903, și anume în *Almanah macedo-romîn*, anul IV, 1903, p. 52. De fapt, nu știm precis dacă acest *morŭ* e adăugat de el sau dacă a fost întrebuințat de scrupulosul D. Șadima, care iscălește articolul în care apare acest cuvînt. După această dată, Șunda îl întrebuințează

în 1909-1910, și anume în revista sa *Viața albano-romînă*, p. 8, 170, 187, 207 — și nu-l întrebuințează niciodată în «niște versuri», ci numai în prosă.

Iată, însă, că intervine alt ceva. Forma *morŭ* apare în 1902, și anume în n-rul de ianuar al revistei *Frățil'ia*, condusă de N. Batzaria. Și apare, ca notă, într'un articol de fond redactat chiar de Batzaria: «*Morŭ* — graiŭ avdzît di la unã moașe» (p. 177). La fel ca și pentru *flumin*, am cerut relatări personale lui N. Batzaria. Acesta mi-a declarat că nu-și mai aduce aminte în care parte anume a auzit acest cuvînt, dar m'a asigurat că forma nu e inventată de dînsul, că nici nu o cunoaște dela vre-un intelectual aromîn și că a auzit-o precis dela o bătrînă. N. Batzaria a mai adăugat că trebue să se dea deplină încredere confirmărei sale.

De aci urmează, așa dar, că și acest *morŭ* a fost cunoscut graiului aromîn și că D-rul Șunda l-a folosit în 1903 după ce l-a găsit atestat de Batzaria. De altfel, ca și Zicu Araia, nici D-rul Șunda nu știm să fi recurs la asemenea operațiuni de a inventa elemente lexicale.

In *Codrul Cosminului*, I, 569, V. Grecu relevează pentru dacoromînă un cas identic, și anume forma *moare*, care reproduce acus. m o r e m dela m o s. E unica atestare pentru romîna nord-dunăreană. Și ea rămîne fapt pentru lexicografia dacoromînă. Nu vedem de ce pentru *flumin*, ca și pentru *morŭ* — care necesită o schimbare de declinare a lui m o s — am putea pune la îndoială relatările lui Z. Araia și N. Batzaria.

Tache PAPAHAGI

DĂRI DE SAMĂ

A. MEILLET, Esquisse d'une histoire de la langue latine; Paris, Librairie Hachette; 1928; VIII-286 pag.

Străbat tot mai mult înnoirile și în cercetarea limbei latine — întinerire a clasicismului, cu lăsarea în urmă a metodelor ce-l mecanisase. Cît poate cîștiga studiul limbei latine înțeles altfel decît pînă acum vine să arate și cartea lui Meillet care, oricît s'ar adresa specialiștilor, merge mai departe de preocupările lor și poate interesa pe oricine dorește să cunoască inovațiile la care s'a ajuns în interpretarea faptelor lingvistice. Evoluția limbei latine este presentată în aspectele ei caracteristice, determinate de fondul ei primitiv ori de transformările succesive pe care le-a suferit, în concordanță cu realități istorice, și ele sînt luminos puse în evidență prin relevări bine alese, lăsînd să se desprindă semnificația fiecărui fapt și încadrînd amănuntele în cuprinderi de sinteză

Particularitățile graiurilor italice ne duc, cum arată Meillet cu bune temeiuri, spre o unitate italo-celtică și uneori ele ne revelează coincidențe cu limbile germanice de care trebue să se țină iarăși samă. Teoria comunității greco-italice, susținută mult timp, nu mai poate corespunde constatărilor comparatiste de azi; concordanțele invocate de multe ori pentru a deduce din ele o asemenea comunitate se pot explica prin înrîuririle de mai tîrziu ale limbei grecești asupra celei latine ori prin transformări întîmplate independent în cursul evoluției fiecăreia din ele. Latina apare deci, la origine, cu un caracter septentrional și desvoltarea ei de mai tîrziu, influențele care au străbătut-o și extensiunea pe care a urmat-o, înseamnă, printre altele, un proces de meridionalisare a ei. Pentru caracterisarea limbei latine aceasta are o importanță de care ar trebui să se țină mereu samă. Și chiar în transformările ei de mai tîrziu, în ramificările ei romanice, variațiunile de contingențe geografice nu au oare însemnă-

tatea lor, nu totdeauna destul de bine pusă în evidenţă? Latina transplantată în Galia arată, în parte, o reseptentrionalisare a ei, cum cea din ţările dunărene un proces analog, în alt sens însă, cum şi o orientalisare şi o remeridionalisare, sub înrîuriri nouă. Istoria limbei latine s'ar putea spune că e în mare parte procesul de fusiune, de armonisare, a fondului ei septentrional cu elemente nouă, împrumutate din sud şi dîndu-i, după epoci, aspecte deosebite, în măsura în care el abia începuse sau îşi urma drumul spre anumite fixări.

In raporturile ei cu cultura, latina primitivă e considerată de Meillet ca vorbită de o populaţie îndeletnicindu-se cu agricultura; asupra acestui punct insistă în mai multe locuri (p. 103, 107, 118, 166) şi numai pentru epoca străveche a despărţirei ramului italic de ceilalţi Indoeuropeni recunoaşte un rol păstoritului, punîndu-l pe planul al doilea (p. 77). Părere care nu concordă — cum am arătat în articolul despre *Cuvinte latine cu semantism păstoresc* — nici cu faptele istorice, nici cu cele lingvistice. Chiar spiritul cuceritor al Romanilor, puterea lor de expansiune, nu se poate înţelege dacă nu recunoaştem că ei au fost înainte de toate păstori (v. ce spuneam în *Păstoritul la popoarele romanice*, 27). La p. 107 Meillet face observaţia: „les propriétaires ruraux avaient gardé en héritage l'esprit de conquête indo-européen, mais ils avaient aussi la ténacité, l'âpreté, l'esprit de suite qui caractérisent le paysan"; moştenirea de care se vorbeşte aici nu-şi găseşte aplicarea la Romanii priviţi ca agricultori; nu e în firea celor care cultivă pămîntul să se manifeste cum îi vedem pe Romani; agricultorul e legat de pămîntul pe care l stăpîneşte, nu-şi schimbă sălaşul ca păstorul, nu are obsesiunea întinderilor mari, spiritul aventuros al acestuia, şi de aceea marii cuceritori trebue căutaţi înainte de toate printre cei deprinşi să rătăcească cu turmele din loc în loc. Aşa au fost Romanii şi chiar cînd păstoritul nu mai era ocupaţiunea lor de frunte, pornirile ancestrale i-au dus mereu mai departe, în neastîmpăr de cuceriri şi ca o urmare firească a începuturilor de întindere a stăpînirei lor, pentru că atingerea unor graniţe le impunea în mod fatal anexări noui.

Trecutul unei limbi nu ni-l putem bine representa dacă nu luăm în consideraţie elementul social fundamental din cultura celor care o vorbesc, ocupaţiunea lor de căpetenie. Şi tocmai pentru că păstoritul, cu importanţa lui, este exclus din cartea, totuşi aşa de bogată în fapte şi cu multe priviri nouă, a maestrului lingvisticei comparate, mi se pare că ea rămîne cu o lacună fie în partea de caracterisări generale, fie în interpretarea unor amănunte.

Cred că și terminologia militară aștepta să fie urmărită în unele aspecte caracteristice ale ei, gîndindu-ne la însemnătatea pe care a avut-o la Romani viața ostășească. Sînt cuvinte din această categorie interesante în ce privește punctul lor de plecare și întrebuințarea lor uneori în afară de sfera militară. Și chiar în anumite înfățișări ale exprimărei latine nu surprindem, indirect, ceva amintindu-ne de aproape spiritul militar?

Din analisa vocabularului un fapt bine pus în evidență de Meillet este prezența la Romani a unor elemente de cultură din epoca străveche, ceea ce arată că atunci cînd ei, coborîndu-se din nord, s'au așezat în Italia nu erau o populațiune de tot primitivă: „Le latin a gardé un bon nombre de termes traditionnels de la politique et de la religion. Une forte tradition d'organisation sociale avait persisté" (79). Caracterul acesta tradițional al latinei reapare și cînd, privită în general, constatăm că mare parte din cuvintele ei importante se explică bine din fondul originar: „le latin est l'une des langues où il y a le moins de mots importants qui ne s'expliquent pas par la tradition indo-européenne" (94).

Reducînd la interpretări neasardate teoria raporturilor între formele lingvistice și anumite predispoziții sufletești, stări de cultură — se știe cum Vossler și alții aplică îndrăzneț, superficial, această teorie — Meillet relevează cîteva fapte din morfologie și sintaxă corespunzînd unor însușiri ale Romanilor, spiritului lor de organisație — sînt pagini iarăși de analisă pătrunzătoare și de presentări juste.

Influența greacă, mai veche ori mai nouă, e urmărită de aproape mai ales în legătură cu limba lui Plaut și a lui Cicero. Fără îndoială că în secolul al III-lea în. de Cr. greaca era răspîndită la Roma, o cunoșteau și păturile de jos. Putem totuși presupune că atunci cînd Plaut împestrița comediile lui cu forme grecești ele erau totdeauna înțelese de cei care asistau la representații? Poate rostul lor era, nu o singură dată, să producă efect comic, fără să fie înțelese — simpla întrebuințare a unui cuvînt strein, chiar necunoscîndu-i-se sensul, știm că poate duce adeseori la efect comic. Printre împrumuturile grecești *poena* (108) — ca și *colaphus* (276) — e sugestiv transpus în cadrul lui real: nu ar fi un cuvînt introdus prin dreptul grec, ci din vocabularul celor de jos, asupriți, maltratați de stăpînii lor.

In două capitole către sfîrșit e arătată evoluția latinei în epoca imperială — expunere condensată, referindu-se la latina vulgară și limbile romanice. Acțiunea substratelor (p. 232 urm.) e arătată în cîteva linii judicioase, cum faptele lingvistice ne

permit să o recunoaştem. Pentru a ne explica unele preferinţe de forme în latina vulgară, ca şi anumite inovaţiuni ale ei, e pus în evidenţă rolul expresivităţei — asupra ei găsim, de altfel, şi în alte părţi observaţii subtile. Dar expresivitatea poate fi deosebit înţeleasă în unele casuri. Dialectalul *sifilare* se spune la p. 100 că s'a păstrat în franceză etc. pentru că era mai expresiv decît *sibilare;* ocupîndu-se de acelaşi cuvînt în *Bull. Soc. ling.*, XXVII (1927), 115, Meillet precisa că expresivitatea mai mare a formei dintîi era datorită prezenţei lui *-f-*, pe cînd oclusiva sonoră interioară a lui *sibilare* îl făcea mai puţin expresiv. Poate, mai curînd, *sifilare* s'a impus într'o parte a domeniului romanic pentru că a fost asociat de *sufflare* şi a părut astfel mai expresiv — deci expresivitatea ar fi aici indirectă, nu pentru că *-f-* reliefa mai bine decît *-b-* înţelesul cuvîntului. Înlocuirea lui *os* cu *bucca* e explicată la p. 278 prin faptul că cel dintîi era prea scurt; e adevărat că în altă parte (p. 230) Meillet atribue această substituire expresivităţei mai accentuate a lui *bucca* (comp. fr. *gueule* faţă de *bouche*), dar de fapt e de părere că soarta cuvintelor latine a fost de multe ori hotărîtă de numărul silabelor pe care le cuprindeau, cele prea scurte dispărînd de vreme ca mai puţin rezistente. Regăsim aici o părere împărtăşită şi de alţi lingvişti. J. Vendryes, *Le langage*, 250, crede că vfr. *ive* (< lat. *equa*) a fost înlăturat dela o vreme de *jument* pentru că acesta avea „plus de corps", explicaţie contestabilă, deoarece nu trebue să ne lăsăm impresionaţi de literele unui cuvînt, ci să luăm în consideraţie silabele, aşa că *ive*, cu *e* final neamuţit cînd *jument* a început să fie întrebuinţat alături de el cu acelaşi sens, avea tot două silabe ca şi acesta. Nu cred că monosilabismul unor forme a putut mult influenţa soarta lor. Şi el e înşelător, chiar în casul lui *os*, pentru că nu trebue ţinută în samă numai forma de nominativ, dar şi cea de acusativ: de ce *orem* nu s'ar fi păstrat, cum de pildă s'a păstrat în limbile romanice *cotem*, acusativul lui *cos*? Lăsînd deci la o parte monosilabismul lui *os*, e mai natural să explicăm pierderea lui prin concurenţa pe care i-au făcut-o dela o vreme unele cuvinte ce apăreau mai expresive, ca *bucca* ori *gula*.

Cîteva pagini asupra păstrărei latinei în curs de veacuri — ca limbă de cultură şi evocatoare a unei civilisaţii cu urmări completînd pe acelea ale civilisaţiei grece şi avînd mai ales însemnătatea unei stabiliri de permanenţe visibile pretutindeni — încheie această carte de erudiţie cu prezentări vii, limpezi, ale achisiţiunilor lingvisticei de azi.

O. D.

Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz, von K. JABERG und J. JUD; die Mundartaufnahmen wurden durchgeführt von P. Scheurmeier, G. Rohlfs und M. L. Wagner; Band I, **Familie — Menschlicher Körper;** Zofingen; 1928; folio, 198 de hărți.

K. JABERG und J. JUD, Der Sprachatlas als Forschungsinstrument; Kritische Grundlegung und Einführung in den Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz; Halle, M. Niemeyer, 1928; 243 pag.

Pornită în 1897, din îndemnul lui Gaston Paris, ancheta întreprinsă în vederea alcătuirei *Atlasului lingvistic al Franței* (*ALF*) se încheie în 1901; în 1902 apar primele fascicole ale *Atlasului*. Nimeni, în afară de Gilliéron, care avusese timp să reflecteze asupra materialului cules, nu-și putea da samă atunci de inovațiile pe care le aduceau hărțile *Atlasului*: „les conditions géographiques dans lesquelles les faits linguistiques se présentent sont par elles-mêmes démonstratives d'autres faits et constituent une source d'information historique dont l'exploitation ouvrira une nouvelle ère à l'étude du langage" [1], afirma Gilliéron în 1904; viitorul a confirmat în întregime acest fel de a vedea.

Atlasul lingvistic al Franței a reînnoit romanismul prin materialele pe care le-a pus la dispoziția cercetătorilor, materiale culese după o metodă originală, urmată mai tîrziu de toți aceia care au elaborat atlase lingvistice. Romaniștii și-au dat samă în scurt timp că numai o astfel de anchetă, dusă de un singur sau de mai mulți anchetori, e în stare să redea tabloul fidel și real al stadiului de evoluție în care se află o limbă oarecare, la un moment dat. Iată care sînt caracteristicile acestor anchete: anchetorul culege în localități variate, dela una sau dela mai multe persoane, răspunsurile la un chestionar pregătit dinainte; chestionarul conține o serie de cuvinte și de frase scurte, usuale, grupate pe categorii; anchetorul culege felul în care fiecare din cei întrebați traduce în graiul său local chestiunile redactate în limba literară; resultă de aci că *Atlasul* nu redă felul cum vorbesc indivizii, ci felul în care persoanele interogate reacționează față de chestiunile puse în limba literară. Din faptul că chestiunile au fost culese în același fel în toate localitățile urmează că materialele obținute sînt perfect comparabile între ele; această calitate esențială este desăvîrșită în *ALF* prin faptul că ancheta a fost executată de un singur anchetor; cînd ancheta

[1] [J. Gilliéron], *Atlas linguistique de la France. Compte rendu de M. Thomas*, Paris, 1904, 8.

e făcută de mai mulți anchetori, răspunsurile nu mai sînt comparabile între ele, foneticește, decît ținîndu-se samă de particularitățile audițiunei fiecărui anchetor [1].

Atlasele ne dau vorbirea individuală (fr. *parole*, germ. *Sprechen*), pe cînd dicționarele dialectale ne dau „limba"; diferența e capitală și merită toată atenția. Limba, fapt social, impus dinafară, e un ideal pe care vorbitorul se străduește să-l atingă și care, de fapt, nu e atins decît rareori: un preot toscan, interogat de Jaberg, pronunța în mod obișnuit, fără să-și dea samă, *cufola*, cu *f* bilabial, și numai cînd era pus să repete cuvîntul și, prin aceasta, i se atrăgea atenția asupra lui, pronunța *cupola* (forma literară) [2].

Chestiunea transcrierei fonetice a sunetelor vorbite constitue o problemă delicată: experiența ne învață că e mai bine ca anchetorii să fie streini de localitățile cercetate, pentru că cu cît un anchetor e mai familiarisat cu graiul pe care e chemat să-l noteze, cu atît mai mult e dispus, în mod inconștient, să uniformiseze transcrierea sunetelor și să substitue o normă acolo unde un anchetor strein ar nota nuanțe felurite. Pentru a evita uniformisarea, de care poate fi atinsă și transcrierea unui anchetor strein, dacă acesta cercetează succesiv localitățile dintr'o regiune anumită, Gilliéron a luat măsurile următoare:

1. chestiunile au fost grupate pe categorii de lucruri (cuvintele nu sînt deci grupate în serii fonetice: *cred, leg, negru*, etc.); așa dar, același fonem revine în chestionar de mai multe ori, la momente diferite, și el poate fi notat de fiecare dată în mod diferit; notația depinde de împrejurările în care fonemul a fost pronunțat: variații afective ale elocuțiunei și variații care depind de interlocutor (diferență de mediu social), sau variații causate de dispoziția individului și de condițiunile exterioare;

2. ancheta a fost făcută în zigzag: două localități din aceeași regiune au fost cercetate la răstimpuri diferite.

In resumat, calitățile unei transcrieri fonetice „impresioniste" — după expresia lui Jaberg și Jud [3] — sînt următoarele:

1. transcrierea să fie simplă, evitîndu-se complicațiile inu-

---

[1] V. K. Jaberg und J. Jud, *Transkriptionsverfahren, Aussprache- und Gehörsschwankungen (Prolegomena zum „Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz")*, *Zs. rom. Phil.*, XLVII (1927), 171 urm. și indicațiile date în volumul de introducere, 213 urm.

[2] K. Jaberg, *Romania*, L (1924) 281.

[3] Jaberg-Jud, *op. cit.*, 173.

tile şi ţinînd samă de relativitatea exactităţei redării prin scris a sunetelor vorbite;

2. transcrierea trebue să redea exact diferenţele de pronunţare a sunetelor;

3. anchetorul trebue să evite autosugestia.

Atlasul lingvistic şi etnografic al Italiei şi Elveţiei meridionale (*AIS*) este al treilea atlas lingvistic al unei limbi romanice care a fost alcătuit după normele stabilite de Gilliéron; el vine după *Atlasul lingvistic catalan,* întocmit de abatele Griera, de care se deosebeşte însă simţitor [1]. Asupra criteriilor după care a fost alcătuit *AIS* autorii ne dau toate amănuntele necesare în volumul de introducere, a cărei consultare este indispensabilă pentru înţelegerea hărţilor [2]. Incă de pe cînd Jaberg şi Jud erau elevii lui Gilliéron, ei proectase alcătuirea unui *Atlas lingvistic italo-retoroman:* pentru a căpăta o cunoştinţă temeinică a graiurilor locale, Jaberg şi Jud au cercetat împreună graiul unei serii de localităţi din Elveţia meridională (cantoanele Tessin şi Grisons) şi din nordul Italiei [3]. In acest mod, ei şi-au format o preţioasă experienţă lingvistică, pe care au pus-o la contribuţie atunci cînd a fost vorba să alcătuească chestionarul Atlasului şi să aleagă localităţile care urmau să fie anchetate; la alcătuirea chestionarului au mai colaborat Salvioni (pentru Italia) şi von Planta (pentru domeniul retic), întrebuinţîndu-se în acest scop şi notele asupra graiurilor locale datorite lui P. Scheuermeier, G. Rohlfs (Italia meridională) şi M. L. Wagner (Sardinia) [4]. Ancheta trebuia să cuprindă întreaga Italie (450 de localităţi); din causa marilor cheltuieli ce le-ar fi pricinuit o anchetă atît de vastă, ea a fost redusă la Elveţia meridională şi la Italia de

---

[1] Asupra *Atlasului lingvistic catalan*, v. Jaberg, *op. cit.*, 278 urm., şi A. Terracher, *Autour de l'Atlas lingüistic de Catalunya, Rev. de linguistique romane*, I, 1925, 440 urm.

[2] Opera lui Jaberg şi Jud era cunoscută, în liniile ei mari, printr'o serie de articole publicate în anii din urmă şi prin prospectele Atlasului; v. de ex. *Romania*, XLVIII (1922), 622-623; *Indogerm. Jahrbuch*, IX (1924), 1-11, şi *Rev. de linguistique romane*, I (1925), 114 urm.; cf. amănuntele interesante date de P. Scheuermeier, *Im Dienste des Sprach- und Sachatlasses Italiens und der Südschweiz, Festschrift Gauchat*, Aarau, 1926.

[3] Localităţile sînt enumerate în volumul de introducere, 2, n. 1.

[4] Cf. P. Scheuermeier, *Einige Bezeichnungen für den Begriff Höhle in den romanischen Alpendialekten*, Halle, 1920; G. Rohlfs, *Griechen und Romanen in Unteritalien*, Geneva, 1924; M. L. Wagner, *Das ländliche Leben Sardiniens im Spiegel der Sprache*, Heidelberg, 1921.

nord, pînă la linia Livorno-Ancona. In 1919, Paul Scheuermeier, un fost elev al lui Jaberg şi al lui Gauchat, porneşte la drum şi reuşeşte, în anii următori, să depăşească limita fixată, împingînd graniţa de sud a anchetei pînă la Roma; în 1922, G. Rohlfs e însărcinat cu ancheta în Italia meridională şi în Sicilia, iar în 1925-1927 M. L. Wagner culege răspunsurile la chestionar în Sardinia. Ancheta lui Scheuermeier, care a cules răspunsurile la chestionar în 306 localităţi, a cerut 6 ani; ancheta lui Rohlfs a ţinut 15 luni (80 de localităţi), iar a lui Wagner 5 luni (20 de localităţi).

Domeniul explorat cuprinde cantoanele Tessin şi Grisons, din Elveţia meridională, nordul Italiei (inclusiv Istria), Italia centrală (inclusiv Roma), Italia meridională, Sicilia şi Sardinia. Inovaţie importantă, faţă de anchetele făcute în Franţa şi în Catalonia, anchetorii s'au preocupat şi de latura etnografică şi au cercetat, concomitent, „lucrurile" în legătură cu cuvintele respective, strîngînd o bogată terminologie şi peste 3.000 de fotografii.

Atlasul va cuprinde în total 8 volume de aproximativ cîte 200 de hărţi, un volum consacrat fotografiilor şi un altul indicelui general, unde toate cuvintele vor fi clasate în ordinea alfabetică. Fiecare hartă e consacrată răspunsurilor care au fost date la o chestiune redactată în italiana literară de către indivizii din 405 de localităţi ale domeniului indicat. Hărţile sînt grupate pe categorii de lucruri şi nu în ordinea alfabetică, pentru a uşura cercetările; primul volum conţine termenii întrebuinţaţi pentru a denumi părţile corpului şi numele de familie. Execuţia tipografică este ireproşabilă: contururile sînt trase în portocaliu, iar cuvintele şi legendele în negru. Pentru ca hărţile să fie de un format maniabil, partea meridională a Italiei este redusă mai mult decît partea septentrională. Linia care separă domeniul nordic de cel meridional corespunde cu frontiera dintre ancheta lui Scheuermeier (la nord) şi a lui Rohlfs (la sud). S'au însemnat pe hartă limitele provinciilor, cursul rîului Po şi traseul oraşelor mari. Numele localităţilor e înlocuit printr'o cifră. Localităţile sînt numerotate pe provincii: fiecare provincie dispune de aproximativ cîte 100 de cifre; numerotaţia merge dela nord la sud şi dela stînga la dreapta, pe benzi transversale, din 10 în 10. Localităţile sînt numerotate din 2 în 2 (de ex.: 107, 109, etc.), astfel încît s'au putut adăuga, ulterior, localităţi nouă, fără a modifica ordonanţa hărţilor [1]. Legenda hărţei cuprinde chestiu-

[1] Numele localităţilor şi indicaţiile privitoare la data cînd a fost făcută ancheta şi la persoana interogată, precum şi trimiterile la publi-

nea respectivă, în italiana literară, şi traducerea ei, în germană şi franceză; urmează trimiterile la Atlasele care cuprind răspunsuri la chestiuni similare. Dedesubt figurează trimiterile la pagina chestionarului întrebuinţat şi observaţiile editorilor, privitoare la unele răspunsuri, precum şi răspunsurile care nu au încăput pe hartă. Editorii au mai înregistrat în legende şi observaţiile făcute de persoanele interogate cu privire la cutare termen: aceste observaţii ne introduc în vieaţa intimă a limbei.

Anchetorii au dispus de trei chestionare: chestionarul normal, care conţine aproape 2.000 de cuvinte şi de frase scurte, este chestionarul care a format basa anchetei şi a fost întrebuinţat de 354 de ori; al doilea chestionar este redus la 800 de chestiuni: a fost întrebuinţat de 28 de ori, mai ales în oraşele din nordul Italiei; în sfîrşit, al treilea chestionar, mai întins decît chestionarul normal, a fost întrebuinţat de 29 de ori, în scopul de a cunoaşte extensiunea cuvintelor în grupurile dialectale mai mari[1]. Chestionarele au fost întrebuinţate în proporţia următoare: la 12 localităţi al căror grai a fost explorat cu ajutorul chestionarului normal vine o localitate în care a fost întrebuinţat chestionarul lărgit. In marile centre ale Italiei de nord, la Torino, Milano, Veneţia şi Bologna, a fost socotită necesară o a doua anchetă, cu chestionarul normal. Amănuntele care sînt date cu privire la alcătuirea chestionarului normal (p. 175 urm.) sînt de un mare interes. Fondul chestionarului e format de chestionarul lui Gilliéron menţinut pentru a face posibilă comparaţia dintre materialele strînse în Franţa şi în Italia. Jaberg şi Jud s'au silit să facă să figureze în chestionarul lor numai cuvinte şi frase din vorbirea curentă, luînd în consideraţie, mai ales, terminologia agricolă. Dificultatea era de a ţinea samă, pe de o parte, de condiţiile de vieaţă din Alpi, pe de altă parte, de condiţiile de vieaţă, cu totul diferite, din Italia meridională. In Italia, chestionarea în limba literară se presintă în alte condiţiuni ca în Franţa: idealul ar fi fost de a pune întrebările în dialectul respectiv; dar, prin aceasta, materialele şi-ar fi pierdut calitatea primordială de a fi comparabile între ele, calitate asigurată în *AIS* prin identitatea formulelor întrebuinţate pretutindeni. Totuşi, în unele casuri, anchetorii au avut latitudinea să înlocuească termenii literari ai chestionarului cu ter-

---

caţiunile anterioare, care conţin texte orale în transcriere fonetică culese în localitatea respectivă, sînt înşirate în volumul de introducere, 37 urm.

[1] Chestionarul normal e publicat în volumul de introducere, 144 urm.

meni corespunzători din limba comună a regiunei studiate, nuanțînd, astfel, uniformitatea chestionarului [1].

Transcrierea fonetică adoptată e basată pe sistemul lui Ascoli, cu modificările și adausurile necesare. Simplă și practică, notația fonetică întrebuințată în *AIS* se interpretează ușor; în unele casuri, notațiile sînt explicate de anchetori. Editorii s'au păzit, cu dreptate, de a modifica ceva în transcrierea anchetorilor: notele din legende atrag atenția asupra casurilor particulare [2].

Localitățile al căror grai urma să fie cercetat în cursul anchetei au fost alese în urma lungei experiențe cîștigate de autori, prin anchetele precedente. Densitatea localităților explorate, în Elveția meridională și în Italia de nord, e superioară densității mijlocii a localităților din *ALF* și îi este inferioară în Italia meridională. Editorii au observat că localitățile cele mai retrase nu sînt întotdeauna și cele mai conservative și că graiul orașelor păstrează cîteodată mai bine tradiția lingvistică locală. Alegerea persoanelor care urmează să fie interogate este o operație delicată: Jaberg și Jud arată că, în această materie, nu se pot fixa regule prealabile; ceea ce importă este ca persoana interogată să fie născută în localitatea respectivă și ca familia sa să fie autohtonă acolo. Cînd persoana interogată este încunjurată de familie, se întîmplă ca vre-un membru al familiei să răspundă și el la întrebare, pe lîngă persoana interogată: aceste răspunsuri suplementare au fost înregistrate de anchetori și reproduse în *AIS*. Durata anchetei cu chestionarul normal pentru fiecare localitate este de 3 zile sau de 18 ore, chestionarul redus cere 1 zi și $^3/_4$ sau aproximativ 4 ore și $^1/_2$, iar chestionarul întins 7 zile și $^1/_2$ sau 40 de ore (socotindu-se 5 sau 6 ore de lucru pe zi).

Pentru obținerea fotografiilor nu s'au stabilit, dinainte, regule fixe: anchetorii au avut misiunea să fotografieze toate obiectele care li se păreau demne de interes și să reunească terminologia necesară. La luarea fotografiilor nu s'a putut ține samă de criteriul comparativ; aceasta resultă și din faptul că unele localități au fost explorate în timpul iernei, pe cînd altele în timpul verei.

Primul volum apărut este închinat memoriei lui J. Gilliéron.

---

[1] V. *ibid.*, 140 urm., enumerarea, pe provincii, a dicționarelor dialectale existente.

[2] O operație delicată a constituit-o separarea cuvintelor: *ibid.*, 205-207.

ron. După indicele de materii urmează hărțile; prima hartă redă numele oficial al localităților, după care urmează o hartă care ne înfățișează numirile locale; vine apoi o hartă în care sînt reproduse numirile ce și le dau locuitorii fiecărei provincii și numele dialectale ale rîurilor și pîraelor locale, după care urmează hărțile consacrate numelor de familie.

Opera lui Jaberg și Jud apare astfel ca o continuare și ca o completare a *Atlasului* lui Gilliéron și Edmont; ea face cinste micului grup de lingviști elvețieni care, dimpreună cu G. Rohlfs și M. L. Wagner, au știut să înfrunte greutățile unei atari întreprinderi cu un devotament științific admirabil; *Atlasul lingvistic și etnografic al Italiei și Elveției meridionale* trebue înscris printre lucrările care aduc o informație bogată, inedită și demnă de încredere. Știința romanisticei și lingvistica generală vor profita de sigur mult de pe urma publicării acestei lucrări monumentale [1].

AL. ROSETTI

LUBOR NIEDERLE, Manuel de l'antiquité slave. T. II: La civilisation; Paris, E. Champion; 1926; VII-360 pag.

Ca primul volum — despre care v. această revistă I, 339 —, și acesta a apărut în *Collection de manuels publiée par l'Institut d'études slaves*.

Intre rarele opere referitoare la vieața popoarelor, de sigur că lucrarea lui Niederle va ocupa un loc de frunte pentru cunoașterea rasei slave. Pentru anumite studii dela noi — ca folklorul, etnografia, sociologia, arheologia etc. — ea presintă o importanță capitală. Tratate magistral, foarte multe probleme din acest al doilea volum vin să lămurească influența slavă din vieața poporului romîn, care își găsește explicație mai ales în asimilarea elementului etnic slav. Mai toate chestiunile sînt expuse în linii mari și cu bogate documentări. Vom spicui, în ordinea expunerei lor, cîteva fapte care privesc de aproape ființa etnică romînească, precum și unele ce caracterisează exclusiv ființa slavă și care ne-au rămas streine nouă.

---

[1] In *Indogerm. Jahrbuch*, IX (1924), 5 urm., cu prilejul examenului cîtorva termeni din Elveția meridională și din nordul Italiei, Jaberg și Jud au arătat care e importanța anchetei pentru scoaterea la iveală a materialului lexical de origine latină, celtică, germanică și preromană.

Deşi în adevăr „surprinzător", totuşi e atestat istoriceşte că în regiunile baltice, şi anume la Pomorieni şi Luticieni, «la mère étouffait les nouveaux-nés du sexe faible lorsqu'elle en avait déjà plusieurs» (p. 10).

Căsătoria se făcea—ca şi la alte popoare — prin «l'enlèvement d'une jeune fille appartenant à un autre clan ou à une autre tribu, soit par le paiement d'un prix d'achat pour obtenir une fille» (p. 13). In afară de „răpirea fetelor" care şi astăzi se oglindeşte în anumite manifestări simulatorii la Aromîni, dar a cărei origine nu e slavă. al doilea aspect al căsătoriei, şi anume „cumpărarea fetelor", a dăinuit în peninsula balcanică pînă chiar la începutul acestui secol.

După ce se dau preţioase informaţii cu privire la nuntă, se aminteşte că «les formes habituelles de la vie conjugale étaient la monogamie et la polygamie» (p. 17). Iar în paginile ce urmează (19-23) găsim extrem de interesante relatări în legătură cu vieaţa sentimentală : «la vie sexuelle des jeunes filles était, tout autre que celle des femmes mariées, c'est-à-dire beaucoup plus libre». Vieaţa mai liberă la Slavi poate explica unele aspecte din aceea a poporului romîn nord-dunărean şi tot această vieaţă aruncă şi mai multă lumină în ceea ce priveşte introducerea în dacoromînă a lui *ljubiti* cu întregul său cortegiu lexical— v. ce am expus în această revistă, III, 84-87, în legătură cu dispariţia lui a m a r e. Relatările lui Niederle explică bine această problemă lexicală, aşa că ipotese ca aceea pe care a emis-o în urmă C. Tagliavini cu privire la forma *iubire* rămîn departe de realităţi.

Ca şi astăzi încă, «peuple simple, les Slaves ne prisaient pas particulièrement la propreté : c'est le cas général des peuples qui vivent d'une vie libre et toute proche de la nature» (p. 24). O atare caracteristică o constatăm pe alocurea şi la Dacoromîni; dar explicaţia dată de Niederle deşteaptă îndoieli. Peninsula balcanică cunoaşte şi astăzi o vieaţă păstorească, al cărei unic stăpîn şi frate e natura : Aromînii (şi mai ales Fărşeroţii), ca şi Sărăcăceanii (despre care v. aci, III, 259-272), trăesc în creerii împăduriţi ai munţilor, chiar în colibe, şi totuşi, curăţenia păstrată e în adevăr exemplară, dacă am avea în vedere patriarhalismul primitiv al lor. Aşa fiind, alta trebue să fie explicaţia acestei lipse de curăţenie la Slavi : ea trebue căutată în însăşi psihologia slavă, care nu trebue înstreinată şi de oarecari consideraţiuni de geografie umană şi chiar de geografie fisică. Altfel nu s'ar putea explica acest frapant contrast dintre vieaţa slavă şi cea a Aromînilor.

«Le seul onguent ancien est universellement employé chez les Slaves était le beurre» (p. 27) — ceea ce şi astăzi se constată la Dacoromînul din nord (v., bunăoară, *Graiul şi folklorul Maramureşului*, p. xxv).

La p. 34 se vorbeşte de chestiunea coacerei pînei, iar la p. 39 sînt amintite spusele prinţului Vladimir: «c'est une volupté pour les Russes que de boire et nous ne pouvons exister sans cela».

Slavii păgîni «tuaient les vieillards incapables de travailler» (p. 41). Inaintea creştinării lor, ei «brûlaient leurs morts» (p. 45).

O completă înfăţişare a portului în general ne e dată la p. 69-95. «Les cheveux tondus furent longtemps chez les Slaves le signe de la servitude» (p. 79). «Le port de nattes tressées... n'est pas attesté chez les Slaves» (p. 80).

Casa şi-o făceau «en creusant dans la terre une fosse d'un mètre et plus de profondeur qu'ils couvraient simplement d'un toit de perches, de feuilles, de roseaux, d'arbres et de terre glaise» (p. 96).

Ca stabilitate geografică, Niederle ne spune că «là où la terre s'y prêtait, ils savaient depuis longtemps la travailler et la rendre féconde, mais sans s'attacher, au moins à l'origine, à un seul et même champ. Ils allaient de place en place, mais ils n'étaient pas de nomades» (p. 185). Această interesantă recunoaştere e o preţioasă mărturie referitor la asimilarea Slavilor irosiţi în masa romînească a Daciei. Ea vine să ilustreze luminos ce am spus altădată despre Slavi (v. în această revistă, I, 210-211 şi 340-341).

Slavii au cunoscut toate cele trei tipuri de case: tipul concentrat — singurul cunoscut de Aromîni —, tipul prelungit în lungul apelor sau al drumurilor şi tipul împrăştiat (p. 206-209). Toate trei apar şi azi la Dacoromîni.

Recunoscînd că trecutul păgîn al Slavilor «ne témoigne nullement d'un niveau supérieur de création artistique» (p. 308), ne spune că, din vechime, pictura lor avea «le blanc comme couleur fondamentale et le rouge comme complément au vert de la nature» (p. 312).

Interesante relatări ne dă şi din domeniul altor discipline. Aşa, bunăoară, în legătură cu folklorul musical afirmă că «à la chanson étaient indissolublement liées la danse et la musique instrumentale» (p. 322) şi că «les chants s'exécutaient pour la plupart en chœur» (p. 323).

Privitor la distribuirea timpului, «à côté du terme *měsęcĭ*, les Slaves avaient encore pour désigner le mois le mot *luna*» (p. 333.

notă) — ceea ce nu e lipsit de interes pentru dubletul lexical de origine latină: *lună* în dacoromînă şi *mesŭ* în aromînă.

In fine, referitor la caracterul şi civilisaţia Slavilor Niederle ne spune că singurul defect al lor, în trecut ca şi astăzi, «c'est leur désunion ou, bien plus, la haine mutuelle entre peuples et tribus, les dissensions qui empêchaient ces tribus de s'unir même dans les moments de grands périls et qui firent historiquement le malheur des Slaves» (p. 339).

Ca oricare altul, fiind vorba de un întreg complex al fiinţei etnice slave, nici Niederle nu putea să rămînă totalmente strein de ceea ce e subiectivitate etnică: a adus, prin această operă, nepreţuite foloase istoriei culturale, presentînd o clară şi completă imagine a poporului slav în timp şi spaţiu; dar lucrarea sa nu putea să eterniseze tot ce e defavorabil Slavilor în sensul caracterisărilor ce li se fac de savanţii streini. De aci şi nuanţa de polemică ştiinţifică, bunăoară dela pag. 341, angajată cu representanţii ştiinţei germane.

Acest al doilea volum presintă şi mai mare valoare prin contribuţiile aduse pe cale iconografică. O mulţime de elemente etnografice şi arheologice ne sînt presentate în desene şi fotografii: băi, piepteni, mormînte, tipuri şi porturi, inele şi cercei, locuinţe cu planurile lor, amnare, statuete religioase, unelte de plugărit, morişti de piatră, unelte de pescuit, căldări, brăţări, ceramică, găleţi, unelte de tors, luntri, arme, securi, săgeţi, armure, pinteni, scări, răboaje etc. Multe din ele apar aceleaşi şi astăzi încă la noi, cum e rîşniţa de piatră dela p. 197-198, identică cu ce se găseşte în nordul Romîniei etc.

Prin varietatea şi imensitatea materialului expus, şi acest volum nu poate rămînea strein disciplinelor relevate mai sus. Opera întreagă ar putea servi ca model pentru o lucrare similară asupra poporului romîn.

Tache PAPAHAGI

L. SPITZER, Stilstudien: I. **Sprachstile**; II. **Stilsprachen**; München, M. Hüber Verlag; 1928; XIII-295; 592 pag.

Cele două volume publicate de L. Spitzer dau prilej la o lămurire. Din ele se desprinde stăruinţa de a arăta superioritatea lingvisticei „idealiste". Despre termenul acesta Spitzer spune însă în prefaţă (p. XI) că dă loc la neînţelegeri şi pentru a se înlătura „der leidige Streit" dintre lingviştii de azi crede că de fapt preocupările lor, oricît de divergente ar părea, pot fi caracterisate ca de „positivism idealist" sau „idealism positivist". Intre unul şi altul

cred totuşi că nu poate fi esitare. Singur „positivismul idealist" este justificat ca termen de caracterisare a directivelor lingvistice. „Idealismul positivist" lasă posibilităţi de procedee problematice, de ilusionări ştiinţifice, plecînd dela concepţii prestabilite şi vagi teoretisări filosofice, cu diminuări ale positivismului, cum s'a întîmplat în prea pretenţios proclamata şcoală a lui Vossler. Orice ştiinţă e, propriu zis, positivistă în primul rînd şi idealistă în al doilea. Nu ne putem representa altfel nici lingvistica.

Chiar Spitzer dă dovadă înainte de toate de spirit positivist, preocupat de largă şi temeinică informaţie, ceea ce îl deosebeşte tocmai de lingvişti „idealişti" — uşor încrezuţi în unele formule, expeditivi în exprimarea de păreri necontrolate — din a căror cohortă ţine totuşi să spună că face parte.

Atitudinea aceasta e explicabilă din dorinţa de a nu rămînea la metode perimate, de a privi faptele după o visiune nouă. Înţeleg că Spitzer are unele reserve asupra geografiei lingvistice, dar de ce preferinţele sale s'au îndreptat spre şcoala „idealistă" pe care o consideră ca aducînd inovaţiunile aşteptate? Legăturile lingvisticei cu psihologia, sociologia şi estetica au fost recunoscute şi de alţii înaintea lui Vossler, aşa că nu este în şcoala sa atîta noutate cît să-i dea prestigiul unei supremaţii şi să impună o raliere la ea fără restricţii. In lingvistica actuală se încrucişează atîtea tendinţe încît trebue să se ţină samă de fiecare din ele. Nu te poţi fanatisa numai pentru geografia lingvistică, pentru fonetica experimentală, pentru lingvistica „idealistă" şi cea istorică cu probleme nouă sau unele vechi privite însă altfel ca altădată: toate ne îndeamnă să le ţinem în samă, fără exclusivism, fără exagerări. Spiritul modern nu iartă exagerări, pentru că recunoaşte multiplicitatea de manifestări, complexităţi de fapte nepresupuse altădată, îşi dă samă de nuanţe care savanţilor de mai înainte nu le spuneau nimic şi lasă criticei să fie cît mai primitoare, cît mai susceptibilă de bune înţelegeri. Poţi fi aducător de inovaţii ori partisan al lor, dar nu trebue să rămîi strein de acest spirit în întregimea lui. Nu a fost un inovator şi Gilliéron, dar cît de puţin modern s'a arătat totuşi prin unele atitudini ale lui, prin exagerări, prin întunecări de atîtea ori ale simţului critic?

Cînd Spitzer aduce remarcabile însuşiri de cercetător, foarte întinse cunoştinţe şi spirit pătrunzător în lămurirea multor probleme, parcă ne-am aştepta dela d-sa să atenueze unele exagerări, să lase mai puţin să vorbească anumite preferinţe.

Deşi reproducînd articole scrise în răstimpuri, la care sînt adăugate cîteva noui, cele două volume presintă unitate, pentru că urmăresc punerea în evidenţă a unor genuri de exprimare

colectivă ori individuală ducînd la constatări interesante fie pentru o singură limbă, fie pentru mai multe. Sînt luate mai ales în considerație francesa și spaniola, dar pentru comparații se dau și numeroase referințe la alte limbi.

In articolul al doilea din primul volum, despre comparații asindetice, se relevează cîteva expresii romînești (ca *singur cuc*, *doarme tun* etc.) în legătură cu ce găsim la fel în italiană. Suprimarea particulei comparative se poate explica, de sigur, plecînd dela juxtapuneri de adjective, ca it. *innamorato cotto, briaco fradicio*, rom. *beat mort*, dar uneori punctul de plecare a putut fi altul, în special la adăugarea unui substantiv pe lîngă verb: *doarme dus* a putut da loc asocierei *doarme tun*. Și expresiunea aceasta să fie oare de interpretat mai curînd, cum crede Spitzer (p. 13), dela ideea că „doarme de nu-l poate deștepta tunul?“ Pentru că se zice și *a înghețat tun*, putem presupune că s'a spus *doarme tun* numai sub impresia masivității, înțepenirei, ca și în *doarme butuc*. Alăturările fără explicativul *ca* (p. 13-14) spune Spitzer că sînt naturale mai ales la verbele care arată fixarea într'o anumită stare, pentru că ele exprimă bine astfel rigiditatea. Totuși le întîlnim des și la verbe cu alt înțeles: *merge strună*, *se ține sfoară*, *a pornit săgeată* etc. In *șade pup* nu știu de ce Spitzer crede că ar fi vorba de pupăză și am avea o urmă de forma mai veche, *pup*, a acestuia; expresia e clară și cuprinde pe *pup* cu sensul de „boboc“.

Mai multe pagini vin să lămurească înțelesul de „a zice“ al lui *facere* în romînă, francesă etc. Spitzer arată convingător că semantismul acesta pleacă dela exprimarea printr'o mișcare, un gest, o interjecție sau prin redarea unui sunet, legate în mod firesc de ideea de „a face“. Cu toată bogăția de exemplificări dată de Spitzer, ar fi de revenit asupra acestui capitol interesant de exprimare prin vorbe și altfel. Chiar lat. *dicere* față de gr. δείκνυμι „arăta“ pe care-l amintește Spitzer, nu ar fi și el de urmărit mai de aproape, mai ales pentru feluri de exprimare primitivă? Și în stările de cultură mai înaintată trebue să ținem samă de exprimarea prin gesturi alături de cea prin vorbe — poate mai mult chiar uneori, pentru că omul cult se întîmplă să întrebuințeze mai des gesturi decît cel simplu, cum acesta recurge la ele cînd cel cult le crede de prisos, nepotrivite; pentru *facere* cu sensul de „a zice“ putem însă crede că cuprinde o urmă de primitivism și în sensul acesta ar da loc la alte apropieri (comp. d. e. *ai-* „a zice“ și *ay* „a face“ în limbile americane: Trombetti, *Comparazioni lessicali*, 434).

Volumul al doilea se deschide cu un citat din Unamuno

asupra preferinței care trebue dată caracteristicilor individuale în cunoașterea limbilor, ca și a oamenilor. Fără îndoială că individualul ofere și lingvistului îndemnuri de cercetare bogată în perspective și trebue de atîtea ori ținut în samă, dar e așa de greu să-l desprindem din întunecări, din devieri. Ce este individual în vorbire poate ajunge al unei colectivități și, pe urmă, chiar ce pare individual în limba scrisă e posibil ca uneori să nu fie în realitate astfel — un scriitor a putut lua dela alții expresii pe care nu le putem reconstrui în proveniența lor și să ne pară astfel că aduce o notă personală. Chiar ceea ce este colectiv bine cunoscut și primește cîteodată nuanțări individuale poate fi totdeauna urmărit în antecedentele lui? — sînt intermediare pe care, iarăși, nu le putem prinde ușor. Numai cînd spiritul de observație lingvistică va înainta mai mult și cînd vom avea posibilități de documentare care lipsesc azi se va putea ajunge în această privință la constatări care prin numărul și valoarea lor să întreacă pe cele de acum.

In cele două studii cu care începe și se încheie volumul al doilea — *Sprachwissenschaft und Wortkunst, Wortkunst und Sprachwissenschaft* — Spitzer dă un fel de „credo" asupra felului cum înțelege lingvistica. Insistă în special asupra legăturilor ei cu literatura și estetica, arătînd că prea nu se iau în samă nici de cei care profesează la Universitate. Ar fi încă mult de spus în această privință și sînt alături de părerea sa, cu atît mai mult cu cît în cursurile mele, de douăzeci și cinci de ani, nu am despărțit filologia romanică de literatură, amîndouă trebuind să se completeze, cum arătam, printre altele, în *Istoria literară în învățămîntul universitar*, 1911 (trad. în parte în *La Vie des lettres*); și nu poate fi vorba numai de literatura veche, ci și de cea mai nouă — de aceea nu mi s'a părut că mă îndepărtez de filologie, cum mi s'a dat uneori a înțelege, ocupîndu-mă de simboliști și alții care au adus un suflet, o exprimare nouă, și nu au de ce să fie pedepsiți cu comentări venite cine știe cînd și cu pedanterii de didactism rămas mereu arhaic, de care atîți scriitori nu au fost și nu sînt nici azi cruțați.

Versuri ale lui Malherbe, ale unei romanțe spaniole sau ale simboliștilor și prosa lui Péguy, Proust ș. a. sînt analisate de Spitzer ca să pună în evidență caracteristicile lor stilistice și să le explice prin anumite predispoziții și procedee de tecnică literară. Sînt analise pătrunzătoare — uneori însă cu prea multe insistențe, cu pagini prea îngrămădite de citate — și ele arată bine cît poate cîștiga filologia dacă nu rămîne departe de literatură. O. D.

INDICAȚII BIBLIOGRAFICE

A. DIRR, *Einführung in das Studium der kaukasischen Sprachen*; Leipzig, Verlag der Asia major; 1928; VII-380 pag. — După încercarea lui R. v. Erckert de a da o presentare generală a limbilor caucasice, dar cu materiale nu destul de bine controlate, avem acum — alături de expunerea, succinctă, dar de temeinică informație, a lui N. Troubetzkoj in *Les langues du monde* — cartea așteptată pentru o sigură orientare în această parte a lingvisticei. Sînt înfățișate particularitățile caracteristice ale acestor limbi care, oricît s'ar deosebi între ele — Dirr le împarte, ca și alții, în trei grupuri principale — par să ne ducă spre o caucasică comună. Localisarea acestei limbi primitive chiar în Caucas nu este sigură, spune Dirr, deoarece ținuturile de acolo au fost un „refugium gentium" și se poate ca protocaucasica să-și fi luat naștere aiurea și cu vremea să se fi extins spre Caucas. Problemă complexă, care poate nu va ajunge niciodată să fie limpezită și, de fapt, ea are mai puțină importanță decît altele care se pun în studiul acestor limbi. Esențialul este să se cunoască bine structura lor, să se stabilească raporturile dintre ele și pe urmă se va putea trece la comparări care să ne arate cum trebue privite graiurile caucasice față de altele. Sînt aici perspective de investigații cum rare domenii mai vin să ni le ofere și lucrarea lui Dirr este un îndemn și o bună călăuză pentru cercetări mai departe. — O. D.

Instructions d'enquête linguistique; *Questionnaire linguistique*, I, II; Paris, 1928 (publ. de *Institut d'ethnologie de l'Université de Paris*: rue Saint-Jacques, 191) — E un semn al preocupărilor de vaste anchete lingvistice și publicarea acestor trei volume. Pornind dela „Institutul de etnologie" din Paris, ele accentuează legăturile strînse între etnologie și lingvistică, alături de acelea cu folklorul și atîtea discipline care dau lingvisticei de azi o amploare de cercetări față de care cele de altădată par așa de sărace. Indrumările pentru anchete sînt redactate de Marcel Cohen, în pagini sobre și cît se poate de clare, care dau și bune orientări bibliografice. Ele nu se adresează numai lingviștilor, ci tuturor care călătorind sau găsindu-se în unele ținuturi, ca misionari, exploratori, funcționari, ar putea da informații, materiale chiar bogate, pentru cunoașterea graiurilor puțin studiate. Asupra necesității culegerei de texte M. Cohen insistă cu bună dreptate și observă că trebue să fie cît mai variate.

Chestionarul, în două volume, cuprinde întrebări cu caracter general, așa ca să poată fi utilisat în anchete pentru orice limbă, dar, firește, alte întrebări ar fi de adăugat în unele casuri, după condițiunile speciale ale regiunei explorate.

Nu numai științifică, dar și practică, publicația „Institutului de etnologie" va folosi mult celor îndemnați să facă anchete lingvistice. — O. D.

Hedvig Olsen, *Étude sur la syntaxe des pronoms personnels et réfléchis en roumain*; Copenhaga, A. F. Hoest; 1928; 94 pag. (*Danske Videnskabernes Selskab., Hist.-fil. Meddelelser*, XV) —Studiu metodic și de relevări bogate, arătînd adîncă cunoaștere a limbei romîne, cu presentarea aspectelor sintactice ale pronumelui personal în dacoromînă, după limba de azi — numai uneori se fac comparații cu limba veche și cu aromîna, istroromîna și meglenita. Asupra lui *dînsul* (p. 4) ar fi fost poate de stăruit mai mult; se remarcă azi o întindere a funcțiunei lui, fiind des întrebuințat de unii cînd e vorba de lucruri, și nu numai pentru a evita repetarea lui *el*, ci din simplă preferință față de cel din urmă, cu toate că un simț al nuanțelor ar putea arăta că *dînsul* nu e la locul lui; chiar cînd e vorba de a varia exprimarea alegerea între cele două forme nu e totdeauna bine făcută; în exemplul din Brătescu-Voinești citat de D-ra Olsen: *rămînea după plata datoriilor o sumă destul de mare, care i se cuvenia ei, cucoanei Luxiței: dar ce să facă ea cu dînsa?* Ne-am fi așteptat la exprimarea inversă: *dar ce să facă dînsa cu ea?* Cu privire la tendința de a se suprima de unii pronumele aton reluînd un regim direct ori indirect (p. 20), era de amintit influența literară, a sintaxei francese. In construcțiile cu *asta* (21) e de precisat că adăugarea lui *o* e constantă pe lîngă o negațiune: *asta să nu o spui*; *asta nu ți-o iert*. Pentru presența sau lipsa lui *o* în construcții tot cu *asta* e de remarcat diferența între *asta o vreau* și *asta vreau să se știe* etc. (deci *o* lipsește cînd verbul asociat direct lui *asta* își completează înțelesul cu alt verb). La p. 27 pentru adăugarea pronumelui personal cînd regimul este exprimat prin *care* o construcție cum este *căruia i-am spus* arată bine deosebirea față de *căruia m'am jeluit, căruia mi-am spus gîndul* (*mă*, *mi* etc. de pe lîngă verb înlătură repetarea pronumelui personal aton *îi*, corespunzînd lui *care*). Expresiuni ca *pe cine nu sufere inima mea*, relevată tot acolo, sînt nouă, trădînd și ele influența francesă. — O. D.

Bibliothèque de l'Institut français de Hautes Etudes en Roumanie: Mélanges, 1927; București, 1928, „Cultura națională"; 104 pag. —

Dela înființarea lui în 1924, „Institutul frances", cum arată expunerea din prefață dată de P. Henry, a înlesnit mai multor tineri savanți din Franța să urmărească cercetări de istorie, geografie, geologie etc. și ne-a dat prilejul să ascultăm la Universitate pe representanți de frunte ai științei francese. Cercetări interesante vor urma astfel din activitatea acestui Institut, cum arată chiar primul volum de „Mélanges" și ne așteptăm să nu lipsească din ele nici cele de lingvistică.

Deși privește direct istoria artei, studiul publicat în acest volum de P. Henry atinge folklorul, pentru că pune în evidență, cum nu s'a relevat pînă acum, că în iconografia bisericilor din Bucovina unele teme tradiționale apar modificate cu derivări din folklorul nostru — așa cînd se represintă „Vămile văzduhului" și înțelegerea dintre Adam și Satana.

„Înfrățirea" e studiată de M. Emerit, cu o documentare bogată pentru trecut, mai ales din Muntenia, dar și cu referințe la folklor. — O. D.

C. Tagliavini, *Un frammento di terminologia italo-rumena ed un dizionarietto geografico dello Stolnic Cost. Cantacuzino;* Cernăuți; 1927 (extras din *Revista filologică*). — Printre manuscrisele rămase dela Marsigli și păstrate în Biblioteca Universității din Bologna C. Tagliavini a găsit un mic vocabular italian-romîn și o listă de nume geografice dela noi; vocabularul e scris pe trei coloane, cu formele romînești — în fața celor italiene — și cu cirilice și în transcriere cu litere latine. Sînt răspunsuri la un chestionar pe care Marsigli trebue să-l fi trimis cuiva dela noi ca să-i dea informații asupra țării noastre, în special asupra limbei romîne. Persoana căreia dînsul s'a adresat se vede că era din Muntenia. Cuvintele din vocabular, cum bine arată Tagliavini, ne duc spre graiul din această parte; d-sa crede chiar că acest informator al lui Marsigli era Stolnicul Cantacuzino; e posibil, dar manuscrisul păstrat nu poate fi tocmai al lui, ci o copie cu un șir de greșeli care nu au fost îndreptate. Scopul vocabularului italian-romîn cerut de Marsigli pare să fi fost de a arăta latinitatea limbei noastre; aceasta se vede din cîteva adnotațiuni pe care dînsul începuse să le facă la cuvintele romînești (la p. 173 observa că *gura* presintă *r* în locul lui *l*, al lat. *gula*, și tot acolo releva pe *-l* dela sfîrșitul lui *capul, nasul*, înțelegînd că se deosebesc întru cîtva de formele latine corespunzătoare). Din răspunsurile date lui Marsigli se vede iarăși uneori tendința să se evidențieze cît mai bine latinitatea limbei noastre, și astfel ne-am explica dispoziția deosebită a celor trei coloane dela p. 177 unde

sînt înșirate numeralele; pe cînd în altă parte sînt puse în prima coloană formele italiene și în a doua cele romînești, aici dispoziția e inversă: *unul, doi* etc. puși înaintea lui *uno, duo* trădează parcă intenția de a face să reiasă dela prima vedere originea lor latină (poate și adausul *cent* la *sutte* (= *sută*) pleacă tot dela stăruința de a dovedi latinitatea limbei noastre, dar greșit, printr'o închipuită identificare a lui *sută* cu lat. *centum* și it. *cento*). — O. D.

RAFFAELE CORSO, *Reviviscenze: Studi di tradizioni popolari italiane*; serie prima; Catania, Libreria Tirelli di F. Guaitolini; 1927; x-124 pag. — E o foarte interesantă lucrare, atît prin urmărirea comparată a problemelor și interpretarea lor, cît și prin bogata bibliografie pe care o folosește autorul. Volumul e format din următoarele părți: 1. *Per lo studio dei pregiudizi sessuali del popolo italiano*; 2. *La gravidanza, i nei materni e il puerperio del marito*; 3. *Come si cura in campagna l'ernia dei bambini*; 4. *Il bacio nel canto popolare italiano*; 5. *Le tre notti della castità*: 6. *Tre vecchie costumanze aretine: il bacio alla sposa, la rottura della scodella, il pugno allo sposo durante la celebrazione nuziale*; 7. *La moneta nuziale*; 8. *Meglio impiccato che male ammogliato*; 9. *Perchè l'uomo si sposa ad una pianta.* Iată atîtea importante probleme folklorice. Pitorescul superstițiilor, credințelor, datinelor etc. e fericit îmbinat cu erudite interpretări, ca origine și evoluție. Multe din elementele folklorice urmărite de Raffaele Corso privesc și folklorul nostru. Dela superstiții mărunte, cum ar fi, bunăoară, următoarea: „i bambini scavalcati da un adulto non crescano" (p. 20) și pînă la chestiuni pe cît de interesante, pe atît de complicate — cum ar fi cea referitoare la *trinoctium castitatis*, sau sărutul mirelui în biserică, sau eliberarea unui condamnat prin căsătorie înaintea spînzurătoarei, sau, în fine, problema din ultimul capitol —, savantul folklorist italian ne desfășură în mod științific variate aspecte sufletești ale lumei vechi și contemporane. — T. PAPAHAGI

J.-B. DARANATZ, *Curiosités du Pays Basque*, I, II; Bayonne, Librairie Lasserre; 1927; VII-399; 442 pag. — Interesează mai mult pe istorici aceste studii ale eruditului canonic din Bayonne, adunate acum la un loc din diferite reviste unde au apărut. Dar unele din ele pot folosi și filologului — așa acela despre *makhila* (I, 4) și cel în care se dau știri despre *Les Bohémiens au Pays Basque* (II, 319); la p. 335 sînt înșirate vre-o două sute de cuvinte din graiul Țiganilor, culese la Bas-Cambo, Méharin

Saint-Jean-le-Vieux și în împrejurimile lui Saint-Palais. Ca și Țiganii din Spania, cei din sudul Franței întrebuințează cîteva cuvinte pe care le-au împrumutat în rătăcirile lor prin orientul și centrul Europei; luîndu-le dela noi, dela Unguri ori dela Slavi, le-au dus pînă în Pirenei; în lista dată de Canonicul Daranatz întîlnim astfel: *eratsa* „canard" (337), *kertchima* „auberge" și *puchka* „fusil" (337); sînt al nostru *rață*, sl. *raca*; *crîcimă*, sl. *krъčma; pușcă*, sl. *puška*, ung. *puska*. — O. D.

N. Georgescu-Tistu, *Folklor din județul Buzău;* București, Cultura națională; 1928; 92 pag. (vol. XXXIV al col. Acad. rom. *Din viața pop. rom.*) — Texte variate în felul lor, pentru că nu se opresc numai la cîntece și basme, ci dau și povestiri despre traiul la țară cum era altădată sau cum e azi. Folklorul tradițional apare scăzut, diluat și cu monotonisări care se explică prin contactul, schimburile dese între sate — totuși cercetări nouă ar arăta probabil mai bogat și folklorul din Buzău, pînă la această lucrare prea puțin studiat. Foarte justă e observația pe care N. Georgescu-Tistu o face în prefață, că orășenisarea nu se întîmplă atît prin școală — cele mai de multe ori ea lasă așa de slabe urme —, cît prin venirea în atingere cu tîrgoveții.

Trei variante ale *Mioriței* le găsim la p. 44, 65, 77, sub titlul *Voinea Ciobanul* (i s'a dat deci un nume ciobanului omorît). In varianta întîi și cea din urmă se spune de ciobanii care complotează că sînt „preveli mari" și în glosar se dă explicația „tovarăși de o vîrstă", așa cum se vede că și-au închipuit cei dela care s'a cules textul; dar „preveli mari" nu-și găsește nici o identificare posibilă cu sensul de „tovarăși"; e de sigur o alterare a lui *veri premari*, cum se spune de ciobanii din *Miorița* în alte variante.

Textele sînt bine transcrise, afară de greșita întrebuințare a lui *k'* la *înk'id*, *ok'i* etc. (*k* nu trebue confundat cu *k'* resultat din alterarea lui *p*) și scrierea cu *bt*, sub influență literară, în loc de *pt: subt*, *subțire*, în loc de *supt*, *supțire* (cred că și *sunt* nu a fost auzit așa); *șeașe* (p. 70) trebuia despărțit, cum trebue despărțită și forma literară *ceea ce* (îl scriu însă mulți, barbar, la un loc: atunci de ce nu s'ar scrie și *ceice*, *ceicele*, *ceicare* ?)

In glosar ar fi fost de amintit și *bucate* (80) cu înțelesul vechi de „vite"; *cușniță* (81, poate mai curînd *cujniță*) „făurărie"; *făi* (7, 9, 71), refăcut după *măi*. *Minuna* „a mîna" nu se poate înțelege; versul unde e dată forma aceasta trebue probabil cetit: *și boii că mi-i mîna*. *Gușman* (29, 30) nu are nimic a face cu *cușmă;* e vechiul *gugiuman*. — O. D.

G. CIAUȘANU, G. FIRA și C. POPESCU, *Culegere de folklor din jud. Vîlcea și împrejurimi*; București, Cultura națională; 1928; 212 pag. (vol. XXXV al col. Acad. rom. *Din viața pop. rom.*). — Culegere mai mult de doine și unele, cu repetări chiar, ar fi putut fi lăsate la o parte, pentru că nu cuprind nimic interesant pentru folklor ori dialectologie. In ele recunoaștem temperamentul oltenesc viu, pasionat, pornit mai mult spre împărtășiri pline din viață decît spre vis, risipindu-se în fantasii ușoare, dar și dîrz, îndrăzneț. Deosebit se dau, la sfîrșit, cîteva strigături (ce caută însă acolo n-rul 64?), cu toate că altele sînt amestecate, la început, printre doine; trebuia o alegere și o grupare mai îngrijită a materialului, dar de așa ceva nu țin samă folkloriști ai noștri și nici Academia nu a ajuns să înțeleagă că altfel trebue să dea aprobările ei pentru tipăriri de texte populare. Surprinde să vezi și citate din Horațiu și Catul pentru a se găsi apropieri cu versuri din doine și la p. 127 e dat în legătură cu „verde ca mătasa" din ghicitoarea despre nuc... versul lui O. Goga „și cîmpuri de mătasă".

Glosarul e bogat și va folosi mult lexicologilor, dar nu e un bun sistem să se explice cuvintele dialectale prin alte cuvinte la fel. Trebuiau încorporate în el și formele ce apar în texte; nu e destul să fie relevate în note — uneori lipsesc și de acolo, ca *zdreveț* (38), *zvidui* (39), *desvoalbe* (46). Notele sînt și mai insuficiente cînd o formă apare de mai multe ori și totuși e relevată o singură dată (ca *roibin* = rubin 43, 45, etimologie populară interesantă). — O. D.

bliothèque de l'Institut français de Hautes Études en Roumanie — C. Tagliavini — R. Corso — J. B. Daranatz — N. Georgescu-Tistu — G. Ciauşanu 188

Publicații ale INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ȘI FOLKLOR:

Ov. DENSUSIANU

GRAIUL DIN ȚARA HAȚEGULUI

1915

150 lei

Ov. DENSUSIANU

VIEAȚA PĂSTOREASCĂ
IN
POESIA NOASTRĂ POPULARĂ

1922-1923

Vol. I 10 lei
Vol. II 15 lei

Al. ROSETTI

LETTRES ROUMAINES DE LA FIN DU XVIe ET DU DÉBUT DU XVIIe SIÈCLE TIRÉES DES ARCHIVES DE BISTRITZA
(TRANSYLVANIE)

1926

Lei 250

Bibliotec... AST
– SIBIU –

1930

GRAI ŞI SUFLET

0 - MAR 2014

REVISTA „INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ŞI FOLKLOR"

PUBLICATĂ

de

OVID DENSUSIANU

BIBLIOTECA CENTRALĂ a „ASOCIAȚIUNII" SIBIIU

VOL. IV — FASC. 2

BUCUREŞTI
Atelierele SOCEC & Co., S. A.
1930

72371

CUPRINSUL

Pag.

T. Papahagi, Originea Muloviştenilor şi Gopeşenilor în lumina unor texte 195
I. Diaconu, Păstoritul în Vrancea 257
Elena Moroianu, Din ţinutul Săcelelor 310
Ov. Densusianu, Limba descîntecelor 351
Al. Rosetti, Cercetări asupra graiului Romînilor din Albania, II 377

ÎNSEMNĂRI ŞI RECTIFICĂRI

G. Iogu — Sur quelques mots orientaux (turcs, arabes, persans) en roumain, slave etc. 381
Ov. Densusianu — Rom *îmbălgina* 388
Rom. *mozoc* 388
Rom. *stingher* 390
Rom. *zăpăci* 390
Asupra unui punct de fonetică romînă . . . 391

DĂRI DE SAMĂ

Actes du premier Congrès de linguistes (O. D.) 393
A. Philippide, *Originea Romînilor* (O. D.) 396
D. Detschew, *Die dakischen Pflanzennamen* (O. D.) 405
A. Graur, *Nom d'agent et adjectif en roumain* (O. D.) 406
A. Sava, *Documente putnene* (O. D.) 408

Indicaţii bibliografice

I. Bianu — S. Puşcariu — T. Papahagi — L. Morariu — W. Giese — *Milcovia* 410

Fiecare volum al revistei apare în două, trei fascicole şi preţul lui, prin abonament, e de 400 lei; în streinătate 50 fr. francesi.

Volumele apărute pînă acum (I, II, III) costă, fiecare, 350 lei.

Manuscrisele, publicaţiile şi revistele în schimb se trimit D-lui Ov. Densusianu: Bucureşti, Str. Colţei 24.

Abonamentele se adresează administraţiei revistei: Bucureşti, Str. Timpului 19 bis.

GRAI ŞI SUFLET

GRAI ŞI SUFLET

REVISTA „INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ŞI FOLKLOR"

PUBLICATĂ

de

OVID DENSUSIANU

IV

BUCUREŞTI
Atelierele SOCEC & Co., S. A.
1929-1930

ORIGINEA MULOVIŞTENILOR ŞI GOPEŞENILOR ÎN LUMINA UNOR TEXTE

Spre apus de oraşul Bitolia (Monastir), la o depărtare de circa 10 km., se află aşezat pe istorica şosea romană *Via Egnatia* satul turcesc Kážanj. La sudul acestuia este situat satul exclusiv aromînesc Muloviṣte, acăţărat, ca mai toate satele aromîneşti, pe versanturi de munţi rîpoşi. Spre nord de acelaşi sat turcesc, la o depărtare de aproape 5 km. se află un alt sat, exclusiv şi el aromînesc: Gopeşi.

Generaţiile bătrîne povestesc că, nu mult înaintea lor, Muloviṣte era aşezat la şes, chiar pe vatra satului Kažanj[1]. Mormanul de ruine ale bisericei de pe o ridicătură de pămînt se putea cunoaşte bine pînă în 1912, cînd în peninsula balcanică încep războaiele. La şes fiind, evident că agricultura nu a fost necunoscută generaţiilor de Mulovişteni anterioare secolului al XIX-lea: resturi toponimice, 'laolaltă cu tradiţia dovedesc aceasta (cf. *Lumina*, II (1904), 115-116; *ibid.*, V (1907), n-rul 9, p. 12).

Tradiţia orală spune că acelaşi lucru s'a petrecut şi cu satul Gopeşi: înainte vreme pare să fi fost tot la nord de Via Egnatia, dar în imediata apropiere de fosta Muloviṣte; ulterior, din aceleaşi motive ca şi pentru Muloviṣte, s'a retras în creerii înălţimilor de peste 1.000 m. în care stă adăpostit şi astăzi.

[1] Cf. notele lui C. Belimace în revista *Lumina*, II, 115.

72371

Amîndouă aceste sate — Muloviște și Gopeși — ies din nota comună a întregei vieți aromînești, întru cît se caracterisează prin anumite particularități cu totul proprii lor. Din aceste particularități care ne interesează direct în problema pe care o urmărim vom releva în această sumară expunere două mai importante:

A. particularități de grai;

B. caracteristici de structură etnică.

Amîndouă aceste puncte, dar mai ales primul, vor fi urmărite aproape exclusiv în legătură cu satul Muloviște, rămînînd ca în alt rînd să reluăm această problemă cu privire la satul Gopeși, pentru care vom avea, ca puncte de plecare, pe de o parte graiul viu, iar, pe de altă, publicațiunile intelectualilor Gopeșeni.

Pentru o mai clară și temeinică documentare a acestor două caracteristici, presentăm mai întîi materialul documentar— și anume o culegere de poesii populare din satul Muloviște[1] — asupra căruia facem următoarele observațiuni:

a. transcrierea fonetică[2] sub care îl înfățișez a fost riguros controlată cu graiul viu din poesia mulovișteană — pentru graiul viu de toate zilele, cf. § 32;

b. în stînga e dat originalul, iar în dreapta e dată transpunerea în dacoromînă făcută cuvînt cu cuvînt;

c. în transpunere folosim parentesele obișnuite ( ) în care închidem tot ce azi în dacoromînă nu se întrebuințează, precum și parentesele pătrate [ ] în care dăm tot ce nu apare în textul aromîn și care e cerut în exprimarea daco-

---

[1] Această culegere a fost făcută de frații Simeon și Atanasie Țovaru pe cînd erau elevi la liceul romîn din Bitolia. Astăzi amîndoi se află în București, primul fiind medic-chirurg. Din întreaga lor culegere am omis în această selecționare mai multe cîntece care nu presintă aproape nimic important. O parte din această culegere a fost reprodusă și de Vanghele T. Millio în *Cîntece populare macedonene*, 1928, în transcriere literară, fără preocupări dialectologice.

[2] Se deosebește întru cîtva de transcrierea adoptată de revistă, cum și, în parte, de cea folosită în *Graiul și folklorul Maramureșului*.

romînă sau care înlesneşte înţelegerea completă a originalului;

d. pentru formele asteriscate, ca şi pentru cele netranspuse în dacoromînă se va recurge la explicările lexicale (p. 243);

e. am ţinut să redau în tocmai morfologia, dar mai ales sintaxa originalului în transpunere. Un exemplu: numeralul articolat din «noi *doiľi*» (textul I) l-am transpus mai întîi prin «noi *ambii*», întru cît în dacoromînă num. *doi* nu primeşte articol. Tot aşa: *treiľi* XLVI e transpus prin «toţi trei»;

f. nu vom releva nimic cu privire la tot ce priveşte versificaţia (ritm, rimă, vers etc.), urmînd ca de această problemă să ne ocupăm amănunţit, îmbrăţişînd întreaga poesie populară, într'un alt studiu;

g. pentru tot ce priveşte orientarea geografică, a se vedea harta ce urmează.

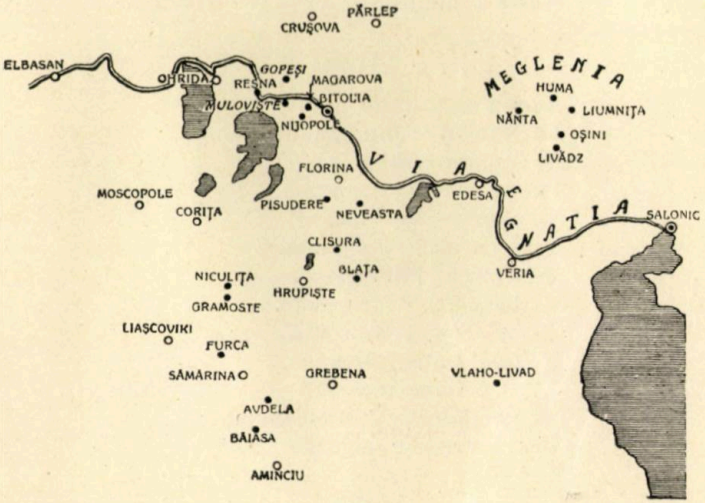

I

—«Ģin', feată, s' n'irzem tru munte,
Noi doil'i».
—«Nu ģin, ğione, că n'i-u fricǎ,
Noi doil'i;
Că n'i-u fricǎ c' 'a s' him singuri
Noi doil'i».
—«S' băgăm muntile kifile,
Noi doil'i;
S' băgăm atîl'i s' aružască,
Noi doil'i;
S' băgăm tiufekile căpităn'iu,
Noi doil'i;
S' băgăm ș' coarda noi tru mese,
Noi doil'i».
Tamam ğionile n'iază-noapte
Își călcă žuraticul.
Acăță coarda să s' arușuță,
Loară tufekile s' plăscănească,
Loară atîl'i s' aružască,
Acață ș' muntile s' aurlă.

II

Țe-s mușate laile nveste,
Ca trandafile din grădină.
Țe-s mușate laile fete,
Ca bosil'iac din grădină.
Țe-s mușaț lail'i fičiori,
Trîși ca n'el'i-atel'i sugari.
Țe-s mușaț lail'i ğion'i,
Ca birbil'iul di tru maiu.
Țe nu-s bun'i lail'i aușî,
Ca țakil'i atel'i bitărn'i.
Țe nu-s bune moașile,
Ca numțăle țe s' fac toamna,
Di-și pulcusesc negurile.

III

Eram 'nă feată mare,
Țînęam tri cumnicare
Și 'nșii la primnare
Tru zuuă di sărbătoare.

I

— «Vină, fată, să mergem la munte,
Noi ambii».
— «Nu vin, mîndre, că mi-i frică,
Noi doi;
Căci mi-i teamă că o să fim singuri
Noi doi».
— «Să punem muntele garanție,
Noi doi;
Să punem armăsarii să necheze,
Noi doi;
Să punem puștile căpătîi,
Noi doi;
Să punem și sabia noi la mijloc,
Noi ambii».
Flăcăul tocmai [în] miază-noapte
Își călcă jurămîntul.
Incepu sabia să se răsucească,
Incepură puștile să detune,
Incepură armăsarii să necheze,
Incepu și muntele să urle.

II

Ce [de] frumoase-s bietele neveste,
Ca trandafiri din grădină.
Cît sînt [de] frumoase bietele fete,
Ca busuioc din grădină.
Ce frumoși-s bieții feciori,
Tocmai ca mieii cei sugari.
Cît sînt [de] frumoși bieții flăcăi,
Ca privighitoare din mai.
Cît nu-s buni bieții moșnegi,
Ca țapii cei bătrîni.
Cît nu-s bune bătrînele,
Ca nunțile ce se fac toamna,
De(-și) [=cînd] se lasă negurile.

III

Eram o fată mare,
Țineam [=postiam] pentru cuminecare
Și ieșii la plimbare
In zi de sărbătoare.

Pi calęa di păzare
Astăl'ĭaĭ 'nă doamnă mare,
Cu ună armă dumnęască —
Nu poa' vîrnu s' u cunoască,
Că ĭ-Armînă, ĭ-Arbinęasă.
Este hil'e di prifţeasă
Ş' ardęa ca 'nă ţęară-apręasă.

IV

Kinsi vruta la primnare
Singură, soaţă nu şi-are.
Cum să-n'ĭ fac s' u-astal'ĭu în cale?
U-astăl'ĭaĭ şi u băşęaĭ,
U băşęaĭ tru doaule faţe,
Doaule faţe — mere-aroşe,
Mere-aroşe ş' pîtîrzîte.
Năsă n' u dau tru-altă mînă,
Că este hil'e di-Armînă.

V

Mulţ eram, mulţ n'adunăm
Ş' la primnare noi inşim,
Veta 'n cale-u tihisim
Şi-a l'eĭ „bună zuuă" l'ĭ grim.
Năsă cu gura nu nă gri
Ş' niţi cu ocl'ĭ nu nă mutri.
Agalęa, agalęa, ţi 'a să-l'ĭ faţim
Di-altăoară car' s' u tihisim,
S' nă cunoască ţi ğion'ĭ him.

VI

Dă-n'ĭ-me, dado, dă-n'ĭ-me
La casa aţęa din zęană,
S' mi facă 'nă filiğęană,
Să-n'ĭ mi bagă pi puliţă,
S' tręacă pul'ĭul să-n'ĭ mi-asurpă,
Să-n'ĭ cad şi să-n'ĭ mi frîngu,
Să-n'ĭ mi-adar arină ş' ţară,
Să-n'ĭ mi-adună tru ligene
Şi s' mi-arucă pi cupreie,
Să-n'ĭ crescu un trandafil,
S' tręacă ğion'il'ĭ, să-n'ĭ mi-arupă,

Pe drumul de piață
Intîlnii o doamnă mare,
Cu o armă domnească —
Nu poate nimeni să o cunoască,
De-i Aromîncă, [de-]i Albanesă.
Este fiică de preoteasă
Și ardea ca o lumînare aprinsă.

IV

Porni iubita la plimbare
Singură, tovarășe nu-și are.
Cum să(-mi) fac să o întîmpin în drum?
O întîmpinai și o sărutai,
O sărutai pe cele două fețe,
Cele două fețe — mere roșii,
Mere roșii și putrezite.
[Pe] dînsa n'o dau în altă mînă,
Căci este fiică de Aromîncă.

V

Mulți eram, mulți ne strînserăm
Și la plimbare noi ieșirăm,
[Pe] Veta în drum o întîlnirăm
Și ei „bună ziua" îi grăirăm.
Dînsa cu gura nu ne grăi
Și nici cu ochi nu ne privi.
Incet, încet, ce o să-i facem
De [=în] alt rînd de o vom întîlni,
Să ne cunoască ce flăcăi sîntem.

VI

Dă(-mi)-mă, mamă, dă(-mi)-mă
La casa cea din deal,
Să mă facă o ceașcă,
Să(-mi) mă pună pe poliță,
Să treacă pasărea să(-mi) mă surpă,
Să(-mi) cad și să(-mi) mă sparg,
Să(-mi) mă fac nisip și pămînt,
Să(-mi) mă adune în lighean
Și să mă arunce pe gunoi,
Să(-mi) cresc un trandafir,
Să treacă flăcăii, să(-mi) mă rupă,

Să-n'ị mi-arupă, s' mi-an'jurzęască,
S' s' ducă-acasă s' isusească.

VII

Ți-n'ị vizui, lęa dado!
'Nă liliče-aroșe,
Roșe ca mirğęană,
Naltă ca fidană
Ș' tru grădină-axęană.
Cum să-n'ị fac, lęa dado,
Liličęa s' u-arup?
Piste-avlie va s' me-aruc
Ș'liličęa 'a s' u-arup,
În sin va s' u bag
Ș' Măgar'va 'a s' u-aduc
Ș' pit firidă 'a s' u-aruc,
Fetile 'a s' u-arăkęască,
Gjon'jl'i va s' u an'jurzęască
Ș' tru ọară 'a s' isusească.

VIII

N'ị-arșu, laịlu, n'ị-arșu
Tri 'nă kică di-apă.
— «Fęată pirușană,
Dă-n'ị 'nă kică di-apă».
— «Nu-am tru ți să-ț dau.
Moi ğjone trandafil».
— «Dă-n'ị tru a ta gură,
Tru gura di lămnie,
Lămnie di tufeke,
Față di sămite,
Ocl'ju laịu di-amură;
Sufrănțęale-amisticate
Ardu ğjon'jl'i tru hicate;
Frămte-analtă di ọilie,
Perlu laịu ca di măzie,
Fęată pirușană».

IX

— «Ți în'ị staị, lęa fęată,
Ahît pi minduire?»
— «Cum s' nu staụ, lęa dado,

Să(-mi) mă rupă, să mă miroasă,
Să se ducă acasă să logodească.

VII

Ce-mi văzui, fă mamă!
O floare roșie,
Roșie ca mărgean,
Inaltă ca vlăstar
Și în grădină streină.
Cum să(-mi) fac, fă dadă,
Floarea să o rup?
Peste gard o să mă arunc [=voi sări]
Și floarea am să o rup,
In sîn o voi pune
Și [la] Magarova am să o duc
Și prin fereastră am să o arunc,
Fetele au să o răpească,
Flăcăii o vor mirosi
Și îndată [se] vor logodi.

VIII

Imi arsei, nefericitul, îmi arsei
Pentru o picătură de apă.
— «Fată cu păr bogat,
Dă-mi o picătură de apă».
— «Nu am în ce să-ți dau,
Măi flăcăule trandafir».
— «Dă-mi în a ta gură,
In gura de țeavă,
Țeavă de pușcă,
Față de simit,
Ochi negru de mură;
Sprincene îmbinate
Ard [pe] flăcăi la plămîni;
Frunte înaltă de oglindă,
Părul negru ca de măzie
Fată cu păr bogat».

IX

— «Ce-mi stai, fă fată,
Atît pe gînduri?»
— «Cum să nu stau, fă mamă,

Eu pi minduire?
Tora cît tricură
Trei lai ğion'i pri cale:
Un ma slab, lea dado,
Cu stran'e frînteşti;
Altu laiu tru faţă,
Cu stran'e gărţeşti;
Ş' un muşeat, lea dado,
Cu stran'e-armăneşti».

X

Di-ună veară-ahîtă mare
Sborlu-a tău s' făţea la stane,
La cărare ş' la mulzeare: —
Piha noastră va mărtare.
— «Ai, lea Pihă, s' ti mărit,
Să-ţ dau ğione tin'isit».
— «Nu-n'i voi ğione tin'isit,
Că-n'i voi ğione arisit».
— «Cum îl vrei ğionle cu hare?
Oi şi căpră el nu 'şi-are:
Oile ş' căpîrle supsiră,
N'eata-al Ğiorgu-u zilipsiră.
Pihă, ğion'il'i di auaţe
Tru-an un' oară s' la tu faţe».
— «În'i imnai noaule călive,
Ğione ma 'n sus tri-eu nu-avea».
Era Ğiorgul ţe-l'i lo hareа.
Pihă, poală cu cucoţ,
Se-arşină Ğiorgul tru soţ;
Pihă, poală cu tantele,
Ş' lo ğione dit bizustene;
Piha-analtă, skic di gărnu,
Îl'i si pare cal cu fărnu.

XI

Ţi n'i-u dor, lea dado ş' sor,
Să s' alinčească ğion'il'i 'n cor,
Eu s'mutresc di tru ubor,
Şi cari ğione s' mi-arisească
Tri-aţel dada s' m'isusească:
Tri un ğione făr' mustaţă.

Eu pe gînduri?
Acum abia trecură
Trei mîndri flăcăi pe drum:
Un[ul] mai slab, fă mamă,
Cu haine franțuzești;
Alt[ul] negru la față,
Cu haine grecești;
Și un[ul] frumos, fă mamă,
In haine aromînești.

X

De o vară atîtă [de] mare
Vorba ta [=de tine] se vorbia la stînă,
La cărare și la muls:—
Piha noastră vrea măritare [trebue măritată].
— «Ai, fă Pihă, să te mărit,
Să-ți dau flăcău cinstit».
— «Nu(-mi) vreau flăcău de cinste,
Că(-mi) vreau flăcău plăcut».
— «Cum [de]-l iubești [pe] flăcăul cu har?
Oi si capre el nu-și are:
Oile și caprele pieriră,
Tinerețea lui Iorgu o doriră.
Pihă, flăcăii de aici
Pe an odată se spală pe față».
— «Imi umblai cele nouă colibe,
Flăcău mai nimerit pentru mine nu aveau».
Era Iorgu(l) care-i luă harul.
Pihă, șorț [brodat] cu cocoși,
Se rușină Iorgu(l) între tovarăși;
Pihă, șorț cu dantele,
Își luă flăcău din bazar;
Piha înaltă, spic de grîu,
I se pare cal cu frîu.

XI

Ce [=cum] mi-i dor, fă mamă și soră,
Să apară flăcăii în horă,
Eu să privesc din obor,
Și care flăcău [o] să-mi placă
Cu acela mama să mă logodească:
Cu un flăcău fără mustață,

S' nu mi skină piste față
Di-n'i l'ia albeața ș' arușeața,
Di-n'i se-asparze mușuteața.

XII

— «Ah, ți staț, ğion'i, di minduiț?
Ļu astară va s' cundupsiț»?
— «Tr'ună hoară mare, mare,
Mare ș' politie,
La 'nă nveastă ca silvie,
Truplu-a l'ei ca di flurie,
Ți și frînze ca čeanğie».

XIII

— «Bre Nalone fčior mușat,
Ți-n'i ț' ai nveasta-ahăt mușată?»
— «D' ļu n'i-u vizuși a mea nveastă?»
— «Ț' u vizui, ț' u cunuscui».
— «Car' u vizuși, ți armă poartă?»
— «Župă-aroșe cu cîrtonă:
Aripidină prit sucake
Cu doaule stamne tru mănă,
S' duțea tri-apă la fîntănă».

XIV

Laļa noră al Dinale
Tru miriz duna surțeale.
Pîn' să-și bagă sarțina
U-acățară, oarfăna.
— «Spune-n'i, nveastă, cari era?»
— «Trei era nipoț'i-a tăi,
Trei aveа tămbările lăi
Ș' trei tru feriți își șideа».
— «Nu-n'i ți zișu, leа Sirmă sor,
S' nu ti duți păzare 'n Vol?»
— «Eu n'erșu s' l'iau sac di lănă
Ș' stimtul me-acăță di mănă».

XV

Vimtul își traze, feata 'și-aurlă:
«Of, lele, ți-n'i este-arcoare!»
Dadă-mea n'i zîțe: „ğina-n'i la mine,

Să nu mă înțepe pe față
De-mi ia albeața și roșeața,
De mi se strică frumusețea.

XII

— «Ah, ce stați, flăcăi, de [vă] gîndiț?
De seară unde o să poposiți?»
— «Intr'un sat mare, mare,
Mare și [ca un] oraș,
La o nevastă ca chiparos,
Corpul ei ca (de) monedă-de-aur,
Care se mlădie ca [o] baiaderă».

XIII

— «Hei *Nalone, fecior frumos,
[De] ce mi-ți ai nevasta atît [de] frumoasă?»
— «De unde mi-o văzuși a mea nevastă?»
— «Ți-o văzui, ți-o cunoscui».
— «Dacă o văzuși, ce podoabă poartă?»
— «Rochie roșie cu *cîrtonă:
Apucă la vale prin uliță
Cu cele două amfore în mînă,
Se ducea după apă la fîntînă».

XIV

Biata noră a lui Dinale
In merez strîngea surcele.
Pînă să-și pună încărcătura
O prinseră, orfana [= biata].
— «Spune-mi, nevastă, cine era?»
— «Trei erau nepoții (a) tăi,
Trei aveau saricile negre
Și trei în ferige (își) ședeau»,
— «Nu mi-ți zisei, fă Sîrmă soră,
Să nu te duci [în] piață la Vol?»
— «Eu mersei să iau sac de lînă
Și stinsul [=trăznitul] mă prinse de mînă».

XV

Vîntul (își) trage, fata (își) urlă:
«Of, valeu, ce [=cum] îmi e frig!»
Mama mea îmi zice: „vino(-mi) la mine,

Ģina-n'į la mine să-n'į ti ngălzăscu".
La dadă-męa n'erșu, ca tr' un munte fuį:
«Of, lele, ți-n'į este-arcǫare!»
Tată-n'ju n'į zîțe: „ģina-n'į la mine,
Ģina-n'į la mine să-n'į ti ngălzăscu".
La tată-n'ju n'erșu, ca tru nęaų̆ă n'į fuį:
«Of, lele, țe-n'į este-arcǫare!»
Vrutlu n'į zîse: „ģina-n'į la mine,
Ģina-n'į, lęa vrută, să-n'į ti ngălzăscu".
La vrutlu-n'į n'erșu, ca tru sobă n'į fuį:
«Of, lele, țe-n'į este-acrǫare!»

XVI

Îndisiį 'nă sǫacră-araų̆ă,
Araų̆ă, araų̆ă ș' ca cățaų̆ă.
Îșį lo trapul Kitrățęaųa,
Pri-ju trec ģion'il'i tri Muręaų̆ă.
Toț tricură ș' nu s' cărtiră,
Custandinį sade țel n'icul
Ligă calu di mărmintu.
Trapse calu ș' iși kęatra
Și-arsări 'nă cokilașe,
Iar Custandinį lų̆ă s' u baște.
Fęata arsări și-l'į gri:
— «Custandinį, pri caplu-a tău̯,
Fața ș' ocl'il'į s' nu-n'į cărtești,
Că esc fęată isusită,
Tri-altu ģione isusită,
Ma tri altu nkerdăsită:
Tri la kęatra kindisită
Ș' tri la icǫana lumbărsită».

XVII

Mi lo somnul și ncl'inaręa.
Singur, laįlu, nu-n'į si dǫarme:
N'į-am mușata tru viține.
Are tată ș' nu u-alasă.
Năs pi suflit să-n'į mi aįbă:
Îl'į tăxiį čiuflikęa-a luį,
Năsu n'į zîse ca s' u l'iaų̆.
Cara n'į-u lǫaį după mine,
Ți vîrtos a n'ia n'į-umzęa!

Vină(-mi) la mine să mi te 'ncălzesc".
La mama mea mersei, ca 'ntr'un munte fui:
«Of, valeu, cum îmi este frig!»
Tată-meu îmi zice: „vino(-mi) la mine,
Vino(-mi) la mine să mi te 'ncălzesc".
La tată-meu mersei, ca în zăpadă (îmi) fui:
«Of, valeu, cum îmi este frig!»
Iubitul îmi zise: „vino(-mi) la mine,
Vino(-mi), fă iubită, să mi te 'ncălzesc".
La iubitu-mi mersei, ca în sobă fui:
«Of, valeu, cum îmi este cald!»

XVI

Nimerii rău o soacră rea,
Rea, rea și ca [o] căţea.
(Își) porni pe valea Petriceaua,
Pe unde trec flăcăii spre Moreea.
Toţi trecură și nu se atinseră,
Numai Constantin cel mic
Legă calul de mormînt.
Trase calul și ieși piatra
Și răsări [din mormînt] o fată-mare,
Iar Constantin prinse să o sărute.
Fata sări și-i grăi:
— «Constantine, [jur] pe capul tău,
Faţa și ochii să nu-mi atingi,
Căci sînt fată logodită,
Pentru alt flăcău logodită,
Dar pentru alt[ul] cîștigată:
Pentru (la) piatra pictată
Și, pentru (la) icoana luminată».

XVII

Mă apucă somnul și moţăiala.
Singur, sărmanul, nu mi se doarme:
Imi am frumoasa între vecine.
Are tată și nu o lasă.
Dînsul pe suflet să(-mi) mă aibă:
Ii promisei lui moșia,
Dînsul îmi spuse ca să o iau.
Dacă mi-o luai după mine,
Ce bine îmi stătea mie!

Cînd mi şuţu ca s' u mutrescu,
Vruta mea ţuva nu 'şi-u-are:
Are dadă ş' nu u-alasă.
Ea pi zvercă să-n'ţi mi aibă:
Pahtale l'ţi tăxii a l'ei,
Năsă n'ţi zîse ca s' u l'ţau.
Cara n'ţi-u loaţ după mine,
Ma vîrtos a n'ia n'ţi-umzea.
Mi şuţii ca s' u mutrescu,
Vruta a mea nu-şi ţinea:
Are frate ş' nu u-alasă.
Îl'ţi tăxii cărvanţa-a luţ.
Cara n'ţi-u loaţ după mine,
Aţ, ţi vîrtos în'ţi umzea.
Are soră ş' nu u-alasă.
A sor' saţ l'ţi tăxii fîstane
Ş' năsă-n'ţi zîse: «ğione, l'ţa-u!»
Ş' lungă bană în'ţi bănaţ.

XVIII

În grădină 'şi-are
Vîrnă doi, trei pon'ţi.
Aide, ş' pi-aţel'ţi pon'ţi
Cîntă treţ birbil'ţi.
Ntîn'ţul birbil'ţu cîntă:
«Aţ, sculaţ, bre ğion'ţi,
Că-ţ oara s' ţinaţ».
Al doilea birbil'ţu cîntă:
«Haţ, sculaţ, bre ğion'ţi,
Că-ţ oara s' vă băgaţ».
Şi-al treilea ma cîntă:
«Aţ, sculaţ, bre ğion'ţi,
Că-ţ oara s' lucraţ».
— Ntîn'ţuţ birbil'ţu să-l'ţ dăm,
Ğion'ţi, galbine stăfiz;
Aţeluţ de-al doilea
Zahare aroşe;
Şi-aţeluţ de-al treilea
Pilon'ţu amăros.

XIX

Ţi-şi cîntă un pul'ţu birbil'ţu
Pi lumake di trandafilŭ!

Cînd mă întorc ca să o privesc,
Iubita mea nicăeri nu și-o are [= nu este]:
Are mamă și nu o lasă.
Ea pe gît [= pe suflet] să(-mi) mă aibă:
Paftale îi făgăduii ei,
Dînsa îmi zise ca să o iau.
După ce mi-o luai după mine,
Mai strașnic mie îmi stătea.
Mă 'ntorsei ca să o privesc,
Iubita mea nu(-și) venia:
Are frate și nu o lasă.
Ii promisei lui caravana.
După ce mi-o luai după mine,
Hai, ce minunat îmi stătea!
Are soră și nu o lasă.
Sorei sale îi promisei rochie
Și dînsa îmi spuse: «voinicule, ia-o!»
Și lungă vieață îmi trăii.

XVIII

In grădină își are [= se găsesc]
Vre-o doi, trei pomi.
Hai, și pe acei pomi
Cîntă trei privighetori.
Intîia privighetoare cîntă:
«Hai, sculați, măi voinici,
Că e ora să cinați».
A doua privighetoare cîntă:
«Hai, sculați, măi flăcăi,
Că e ora să vă culcați».
Și a treia ci cîntă:
«Hai, sculați, măi flăcăi,
Că e ora să lucrați».
— Primei privighetori să-i dăm,
Flăcăi, stafide galbene;
Celei de-a doua
Zahar roșu;
Și celei de-a treia
Pelin amar.

XIX

Ce-și [= cum] cîntă o pasăre privighetoare
Pe cracă de trandafir!

Aclo dǫa' muşate şidẹa
Şi tru umbră îşi cănta,
Dǫauļe cusurine-ira.
— «Ţi staţ, voi muşate,-aţia?»
— «Ğion'il'i-a noştrî n'aştiptăm
Şi tri-aţẹa noi nă cănţăm.
Ğion'il'i-a noştrî di Pisudere
Ļa-l'i ļu 'şi ģin tru stran'i di-askere.
Cîndu ģin sănt hărioşi,
Că 'şi-aduc n'il'e di groşi;
Ļar cînd fug — învirinoşi,
Că nu 'şi-aų niţi doi groşi
Ca să-şi mẹască-a lor muşate,
A lor dade, fičiorį ş' fẹate».

XX

Naƀima-l'į ǫara ş' săhatẹa,
Lǫaį vasele ş' kinsiį tri-apă
La şoputul di la Čireş.
În'į băgaį stamna tru şoput
Ş' dede-un ğione di disupră
Şi-acăţă ca să-n'į mintẹască:
— «Dă-n'į, fẹată, 'nă kică di-apă».
— «Nu-am, ğione, tru ţe să-ţ daų».
Nǫapte-era şi nu s' vidẹa,
Lună-avẹa şi nu s' vidẹa,
Steale-avẹa şi nu s' vidẹa.
— «Spune-n'į di-eşti ğionle-a n'eų».
— «Ţi dǫară, fẹată, va-n'į daį?»
— «Părpoz, ğione, cu şubaţe,
Şi-apă, ğione, va să-ţ daų,
Di si vreį eų ca s' ti l'ļaų».

XXI

— «Cîte hire-arădăţina,
Cîte steale are 'n ţer
Nu ştių, ğione, s' li misur».
— «Astară eų va s' ţî le spun.
Scǫală, fẹată, du-n'į-te-acasă
Să-n'į firmiţîună turtă:
Fără sită s' u întern'i,
Fără apă s' u firmiţî,
Fără di foc să n'į-u coţį».

Acolo ședeau două frumoase
Și la umbră își cîntau,
Ambele verișoare erau.
— «Ce stați, voi frumoase[lor], acolo?»
— «Flăcăii noștri ne așteptăm
Și pentru aceea noi (ne) cîntăm.
Vitejii noștri din Pisudere
Iată-i unde (își) vin în haine de armată.
Cînd vin sînt veseli,
Căci (își) aduc mii de piaștri;
Iar cînd pleacă — mîhniți,
Căci nu(-și) au nici doi piaștri
Ca să(-și) cinstească pe a[le] lor frumoase,
A[le] lor mame, copii și fete».

XX

Blestemată-i [fie] ora și ceasul,
Luai vasele și pornii după apă
La șipotul dela Cireș.
Imi pusei amfora sub șipot
Și apăru un flăcău din sus
Și începu ca să(-mi) turbure [apa]:
— «Dă-mi, fată, un pic de apă».
— «Nu am, tinere, în ce să-ți dau».
Noapte era și nu se vedea,
Lună era și nu se vedea,
Stele erau și nu se vedea.
— «Spune-mi de ești mîndrul meu».
— «Ce dar, fată, îmi vei da?»
— «Ciorapi, mîndre, cu șabace
Și apă, mîndrule, am să-ți dau,
De ai vrea ca eu să te iau».

XXI

— «Cîte fire [are] rădăcina,
Cîte stele sînt pe cer
Nu știu, mîndre, să le număr».
— «De seară eu am să ți le spun.
Scoală, fată, du-mi-te acasă
Să-mi frămînți o turtă:
Fără sită să o cerni,
Fără apă să o frămînți,
Fără (de) foc să mi-o coci».

Șede fe̯ata ș' plăcărsește,
S' plăcărsește-al Dumnizău̯:
«Do̯amne, Do̯amne Dumnizale,
Dă-n'i̯ un vimtu ca s' u nțernu,
Dă-n'i̯ 'nă plo̯ai̯e s' u firmit,
Dă-n'i̯ un so̯are ca s' u coc».
— «Sco̯ală, ǧi̯one, du-te la duke̯ane,
Să-n'i̯ adari̯ ună fîstane:
Fără fo̯arfiți̯ s' u curești,
Fără ac voi̯ ca s' u coși̯,
Fără hir voi̯ ca s' u treți̯».

XXII

Bună se̯ară, tine nune,
Tine nune ș' Dumniză.
Bună se̯ară, tu fărtate,
Tu fărtate cama mare;
Astă-se̯ară-i̯ bună se̯ară.
I̯a mutre̯a-te di-anvărliga:
Multă o̯aste ț' adunași̯,
Ș' multe funde ț' adărăm,
Ș' multe flurii̯ n'i̯ țî căftăm.
Nu te-aspare, tu fărtate:
Ună n'il'e di flurii̯
Ș' ținți-sute mahmudii̯.

XXIII

Me̯a ɡine nă vin'e birberlu
Tra s' nă surse̯ască grambelu.
Me̯a, tu birber, ași s' bănez,
Ǧi̯onile puțîn s' lu skez,
Și s' lu-adari̯ mușat, mușat,
Me̯a ti la nun ș' la fărtat,
Me̯a, ș' ti la nve̯astă ma mușat.
I̯a mutriț-ul di pi frămte:
S' pare că-i̯ cu mare minte;
I̯a mutriț-ul pi sfrînțe̯ale:
Țî si pare țer cu ste̯ale;
I̯a mutriț-ul di pi nare:
Calotihă di cari̯ 'și̯ lu-are;
I̯a mutriț-ul di pi dințî:
Calotihă di-a lui̯ prințî;
I̯a mutriț-ul di pi keptu:

Stă fata și roagă,
Se roagă lui Dumnezeu:
«Doamne, Doamne Dumnezeule,
Dă(-mi) un vînt ca să o cern,
Dă(-mi) o ploaie să o frămînt,
Dă(-mi) un soare ca să o coc».
— «Scoală, mîndrule, du-te la prăvălie,
Să-mi faci o rochie:
Fără foarfeci să o croești,
Fără ac vreau ca să o coși,
Fără fir [=ață] vreau ca să o treci».

XXII

Bună seară, tu nune,
Tu nașule și Dumnezeu.
Bună seară, tu fărtate,
Tu fărtate mai mare;
Astă-seară-i bună seară.
Ian uită-te (de) împrejur:
Multă oaste îți strînseși,
Și multe ciucuri îți făcurăm,
Și mulți galbeni mi-ți cerem.
Nu te speria, tu fărtate:
O mie de galbeni
Și cinci sute de monezi.

XXIII

Ci bine ne sosi bărbierul
Ca să ne bărbierească mirele.
Ci, tu bărbiere, așa să trăești,
Flăcăul să-l netezești puțin
Și să-l faci frumos, frumos,
Doar pentru (la) nun și (la)fărtat,
Doar și pentru (la) nevastă mai frumos.
Ian priviți-l de pe frunte:
Se pare că-i cu multă minte;
Ian priviți-l pe [=la] sprîncene:
Ți se pare cer cu stele;
Ian priviți-l pe la nas:
Ferice de cine și-l are;
Ian priviți-l la dinți:
Ferice de-ai lui părinți;
Ian priviți-l pe la piept:

S' pare că-i birbec aleptu;
Mea, ș' mutriț-ul di pi bărnu:
Țî si pare at cu fărnu.

XXIV

Treambură soarle,-ascapită,
Treambură ș' inima-a fetil'ei,
Că s' dispartă tora feata
Di-a l'ei mumă ș' di-a l'ei tată.
Năpoi, năpoi cuscăril'i,
S' veadă soacra zinirle.
Ieși, soacră, ș' așteaptă-ț nora,
Nora-a ta și hil'ilu-a tău.

XXV

Picurar mare eram:
Șeapte oi eu în'i pășteam.
Ded irușe ca s' alag,
N'i s' acăță perčea de-arug.
Traze perčea, traze-arugul,
Di-n'i mi dușu trîși la cunake.
Mutrii ngios, mutrii 'n sus,
N'i si păru că-eram tru munte
Și ğiuvape nu știam s' dau.

XXVI

Țî-n'i fu laja tihe-ahtare,
Ca părmislu tri spunęare.
L'iau s' ță spun și-n'i gine žale
Ș' di tru keptu suskirare
Iar dit ocl'i lăcărmare.
N'i loai un ğione ca un soare
Ș' nă stămănă l'i fu șidęarea.
'Nă stămănă — tră ți hare?
Nică nu-n'i loai cunuștęare.
Loai șiac di la urfan'e,
S' duse Părlep la dugane,
Ca să s' aștearnă pi cruiare
Și să-și coasă cupărane
Tra s' li vindă la Bairame,
Pi la Turți ș' la dumname
Și s' plătească la urfan'e.

Se pare că-i berbec ales;
Ci, și priviți-l după brîu:
Ți se pare armăsar cu frîu.

XXIV

Tremură soarele, tremură,
Tremură și inima fetei,
Căci se desparte acuma fata
De-a ei mamă și de-a[l] ei tată.
Inapoi, înapoi cuscrii,
Să vadă soacra ginerele.
Ieși, soacră, și așteaptă-ți nora,
Nora ta și fiul tău.

XXV

Păcurar mare eram:
Șapte oi eu îmi pășteam.
Dădui fuga ca să alerg,
Mi se prinseră pletele de rug.
Trag pletele, trage rugul,
De(-mi) mă dusei tocmai la popas.
Privii în jos, privii în sus,
Mi se păru că eram la munte
Și răspuns nu știam să dau.

XXVI

Ce [=cum]-mi fu nefericita soartă astfel,
Ca povestea de spus.
Prind să-ți spun și-mi vine jale
Și din piept suspinare
Iar din ochi lăcrimare.
Imi luai un flăcău ca un soare
Și o săptămînă îi fu rămînerea.
O săptămînă — la ce bun?
Incă nu-mi luai cunoștință.
Luai postav dela cei săraci,
Se duse [la] Părlep la prăvălie,
Ca să se pună pe croit
Și să-și coasă ghebe
Ca să le vîndă la Bairam,
Pe la Turci și la populație domnească
Și să plătească la cei săraci.

XXVII

— «Pri-ţu imnaĭ, pri-ţu alăgaĭ,
Ţi-amănaşi, laĭ cărvănare,
Di-unã veare-ahîtă mare
Niturnat l' a ta mul'iere?
Nu vinişi niţi-unã cale
Ca să-ţ vezĭ vruta-ţ fumel'e».
— «Ţi să-ţ fac, more mul'ere?
Soţl'i tricură Elbasanil'i
Şi ncărcară multă sare.
Nu-are iarbă s' pască cal'i;
Di-arău n'i si şcurtară an'il'i,
Nu-are şi-orzu s' măcă cal'i».
— «Tri-unã seară, laĭ bărbate,
Las' să-ţ creapă lail'i cal'i:
Tri-unã seară s' ţin'i acasă».

XXVIII

Toată noapţea fur imnaĭ
Şi ţiva eu nu furaĭ,
Tru hărţie maşi 'nă feată
Ţi durn'ia ntră mumă ş' tată
Ş' di noal'i frat a l'eĭ,
Ţi-u-avigl'ia ca ţiva zmeĭ.
Mea u-aduşu pîn' tru un loc,
Tru un munte mare ş' greu.
Aclo feata s' diştiptă
Ş făr' să ştibă în'i căftă:
„Dă-n'i, dado, 'nă kică di-apă".
— «Nu-n'i ţi eşti la dada, feată,
Că-n'i ti mprădă Iazağilu
Ş' caftă praz mulţi căţirlu.
Iazağilu — balţu laiu,
Nu poţ să-l'i zîţi niţi-un graiu».

XXIX

Mulovişte, hoară mare,
Treĭ oriĭ furil'i u călcară.
Ntîn'ia oară Cole Ţiza,
'Ş' trapse ndreptu la biserică,
La biserică tru buhče, lea.
S' pleacă Cole, l'i başe mîna:

XXVII

— «Pe unde umblai, pe unde călătoriai
[De] ce întîrziași, bade cărăvănare,
Că o vară atîtă mare
Neîntors [ai fost] la a ta femeie?
Nu venișI nici [într']un [singur] rînd
Ca să-ți vezi iubita-ți familie».
— «Ce să-ți fac, mare nevastă?
Tovarășii trecură Elbasanii
Și încărcară multă sare.
Nu e iarbă să pască caii,
De rău mi se împuținară anii,
Nu e și orz să mănînce caii».
— «Pentru o seară, măi bărbate,
Lasă să-ți crape bieții cai:
Pentru o seară să vii acasă».

XXVIII

Toată noaptea hoț umblai
Și nimic eu nu furai,
In zori numai o fată
Ce dormia între mamă și tată
Și [alături] de cei nouă frați ai ei
Ce o veghiau ca ceva [=niște] smei.
Ci o dusei pînă la un loc,
Pe un munte mare și greu.
Acolo fata se deșteptă
Și fără să știe îmi ceru:
«Dă-mi, mamă, un strop de apă».
— «Nu mi-ți ești la mama, fată,
Căci mi te-a prădat *Iazagiul
Și cere bani mulți *căβirlu
*Iazagiul — cealma neagră,
Nu poți să-i spui nici o vorbă».

XXIX

Muloviște, comună mare,
[De] trei ori furii o călcară.
Intîia dată Cole Ghiza,
Își trase drept la biserică,
La biserică, în grădină, fă.
Se apleacă Cole, îi sărută mîna:

— «*Calimera*, kir dispote».
— «*Calosiltis*, capitane».
— «Na-ţ fluria, dă-n'i̯ vluɡia,
Tra să-n'i̯ ajută şi-a n'ia
Tri-un lucru di căpidan,
Ca să-n'i̯ l'i̯au̯ doi̯spraţi̯ di inşi,
Doi̯sprăzaţi̯ di căpidan'i̯,
Căpidan'i̯ şi părmătefţî».

XXX

Ună luni̯, di către sẹară,
Pulcusiră furi̯l'i 'n họară,
Casa-al Ličẹa-u nvărligară
Ş' multe tufeki̯ aminară,
Dọau̯le hori̯ s' cutrimburară.
Căpidanlu se-alină pe-avlie,
Tru-ọară Ɡi̯orɡe l' arucuti.
«Lai̯ Ɡi̯urgaki̯, lai̯ capidane,
Ţi spuseşi̯ mare žuname!
Lai̯ Nicola, lai̯ murdare,
Ţe te-ascumseşi̯ tru ţîlare,
Di s' feţe 'nă n'ilă mare!».
Furi̯l'i-intrară tru ubor —
Ɡi̯orɡe-analtu 'şi̯ făţẹa sbor;
Furi̯l'i viniră la scară —
Veta l'i̯-aprindẹa ţigară;
Furi̯l'i viniră după uşe —
Veta cu Ɡi̯urgaki̯ di guşe;
Furi̯l'i tru odă intrară,
Lai̯lu Ɡi̯urgaki̯ îl tăl'i̯ară.
Furi̯l'i-atumţẹa s'himusiră,
Pi Nicola îl muriră
Ş' ţ'al Nicola-u pliguiră.

XXXI

Vine vẹara ş' primăvẹara,
Curia, dado, 'şi nfluri
Ş' pădurẹa tọată nverzî.
Un fag maşi̯ armase uscat:
Coşca aclo-i̯ vătămat.
Cu trei̯ tufeki̯ l' agudiră
Ş' tru loc, dado, l' alăsară;
Măduu̯a căn'i̯l'i l'i̯-u virsară,

— «Bună ziuă, coane arhiereu».
— «Bine venișĭ, căpitane».
— «Na-ți [=poftim] galbenul, dă-mi binecuvîntarea,
Ca să-mi ajute și mie
Pentru un lucru de căpitan,
Ca să-mi iau douăsprezece (de) inși,
Douăsprezece (de) căpitani,
Căpitani și negustori».

XXX

[Intr']o luni, în spre seară,
Năpădiră furii în sat,
Casa lui Licea o încunjurară.
Și multe arme descărcară,
Ambele sate se cutremurară.
Căpitanul se sui pe gard,
Indată George îl rostogoli.
«Măi Gheorgache, măi căpitane,
Ce arătași mare bravură!
Măi Nicolae, măi murdare,
Care te ascunseși în celare,
Incît se făcu o milă [=omor] mare!».
Furii intrară în obor —
Gheorghe sus își făcea vorbă;
Furii veniră la scară —
Veta îi aprindea țigară;
Furii veniră după ușe —
Veta cu Gheorgache de gît;
Furii intrară în cameră,
[Pe] bietul Gheorgache îl tăiară.
Furii atunci se înfuriară [=năvăliră],
Pe Nicolae îl omorîră
Și pe cea a [=nevasta] lui Nicolae o răniră.

XXXI

Sosi vara și primăvara,
Codrul, mamă, (își) înflori
Și pădurea toată înverzi.
Un fag numai rămase uscat
Coșca acolo e ucis.
Cu trei puști îl împușcară
Și la pămînt, mamă, îl culcară;
Creerul cînii [=păgînii] i-l vărsară,

Tru măndilă l'i-u-adunară
Ș' la păşelu-u pitricură.
Di Turţi, dado, năs fu vătămat,
Ma di căn'il'i di Greţi îşi fu pridat.
Coşca, capidan cu-aname,
Kiru, laĭlu, tri-armăname.
Maşi îl plîngu laĭl'i soţ
Ș' deadun, dado, l' plînzim toţ.

XXXII

Ună luni, di cătră seară,
Îşi vine hăbarea 'n hoară
Că Ianota l' vătămară
La čiuflike, 'n calea-mare.
Trei tufekĭ aminară
Şi din călar l' asurpară
Şi măduua l'i-u virsară
Ș' tru măndilă l'i-u-adunară,
Ndreptu la păşe u dusiră.
Oh, car' da de-avzî păşelu,
S' cutrimbură căsăbălu.
Iu hiţ, voi arumăname?
Adunaţ-vă, čelnicame,
Că Ianota l' vătămară,
'N calea-mare l' alăsară.
S' dusiră toţ čilnicazîl'i
Ndreptu, ndreptu la păşelu
Ș' griră toţ cu boate mare,
Că Ianota l' vătămară.
Alăgaţ voi toţ, bre fraţ,
Voi, bre fraţ, a noştrî fraţ,
Pi Ianota să-l scăpaţ.
Loaţ tufekile ș' pi căn'i daţ.
Kinsiră di Nižopole
Ca să-şi caftă sănzile,
Sănzile-a fratilui Ianota.
Şi-alăgară dit hărgie
S' vatămă cănile di Şevki.
Aminară ș' nu-agudiră.
Laĭl'i čelniţi ţi s' adară?
Oamin'i să-l vatămă băgară.
Fuze Şevki tru pampore,
Tru pampore trîşi în Pole.

In năframă i-l strînseră
Și la pașa îl trimiseră.
De Turci, mamă, dînsul fu ucis.
Dar de cînii de Greci (își) fu trădat·
Coșca, căpitan cu renume,
Pieri, sărmanul, pentru aromîname.
Dar îl plîng nefericiții tovarăși
Și 'mpreună, mamă, îl plîngem toți.

XXXII

[Intr']o luni, în spre seară,
(Își) sosi vestea 'n sat
Că [pe] Ianota îl uciseră
La moșie, în drumul mare.
Trei puști descărcară
Și din călare îl surpară
Și creerul i-l vărsară
Și în batistă i-l adunară,
Drept la pașă îl duseră.
Oh, când dă de auzi pașa,
Se cutremură orașul.
Unde sînteți, voi aromîname?
Adunați-vă, celnicame,
Căci [pe] Ianota îl uciseră,
In drumul mare îl lăsară.
Se duseră toți celnicii
Direct, direct la pașa
Și grăiră toți cu glas mare,
Că [pe] Ianota îl omorîră.
Alergați voi toți, măi frați,
Voi, hei frați, ai noștri frați,
Pe Ianota să-l scăpați.
Luați armele și dați pe [=în] cîni.
Porniră din Nijopole
Ca să-și ceară sîngele [= să se răzbune].
Sîngele (a) fratelui Ianota.
Și alergară din zori
Să omoare [pe] cînele de Șevki.
Traseră și nu nimeriră.
Nefericiți celnici ce să facă?
Puseră oameni să-l omoare,
Fugi Șevki în vapor,
In vapor pînă la Constantinopol.

XXXIII

Ļu hiţ voi, bre Pisudreanʹi,
Arsăriţ toţ ca aslanʹi!
Daţ pi toacă ş' pi cămbane:
Vine Ģeganlu la hane,
Ca s' adună nʹicu ş' mare.
Nu va Ģeganlu la hane,
Că va s' ducă la Čevare.
«A bre Ģegă, bre mărat,
Fuzi de-aţia, că va s' te bat.
Nu him noi hoară gărţească,
Că him hoară-arumănească,
Armănească ş 'fudulească,
Fudulească ş' pisudrească!»
Alantă zuuă, tru hărģie,
Nʹicu ş' mare tru curie,
Pisudreanʹilʹi fac čiudie:
Ģeganlu nʹi-l acăţară
Ş' Pisudereа u-ascăpară.

XXXIV

— «Ļu nʹi-eraį, leа feată,-aseарă?»
— «Ğione, tru mareа păzare:
Scriam ğionʹilʹi tru nizame.
Ş' tine, ğione, ti scriară
Ş' cama mare ti băgară:
Pri-ună nʹilʹe ş' ţinţi-sute».
— «Că ţe, feată, mi scriaşi?»
— «Nu-nʹį ti scrįaį, pri caplu-a tău!
Ma-nʹį ti scrįară soţlʹi-a tăį,
Soţlʹi-a tăį ş' fărtaţlʹi-a tăį,
Ş'coarda, ğione, va s' ţ'u ţingă.
Ļar eu multu mi žilii,
Arău nʹį si feţe ş' căzuį.
Ş' cara, ğione? Nu te-aspare:
Ca cum soţilʹį aşi ş' tine,
Įara la mă-ta 'a s' ģinʹi cu ģine».

XXXV

Čiudie, laie čiudie,
Ţe s' feţe 'nă ģiuruntie:
'Şi trapse-un vimtu tru Sărbie,

XXXIII

Unde sînteți voi, hei Pisudereni,
Săriți toți ca lei!
Dați pe toacă și pe clopot:
Sosi Gheganul la han,
Ca să recruteze mic și mare.
Nu vrea Gheganul la han,
Că se va duce la 'Cevare.
«Hai, măi Ghegă, măi sărman,
Fugi de-acolo, căci o să te bat.
Nu sîntem noi sat grecesc,
Ci sîntem sat aromînesc,
Aromînesc și mîndru,
Mîndru și pisuderesc!»
Cealaltă zi, în zori,
Mic și mare în pădure,
Pisuderenii fac minune:
[Pe] Ghegan(ul) mi-l prinseră
Și Pisuderea o scăpară.

XXXIV

— «Unde mi-erai, fă fată, aseară?»
– «Mîndre, în piața mare:
Inscriam flăcăii în armată
Și [pe] tine, mîndre, te înscriseră
Și mai mare te puseră:
Peste o mie și cinci-sute».
— «De ce, fată, mă 'nscriseși?»
— «Nu(-mi) te 'nscrisei, [jur] pe capul tău!
Ci-mi te înscriseră tovarășii tăi,
Și sabia, mîndre, ți-o vor încinge.
Iar eu mult mă întristai,
Rău mi se făcu și căzui.
Și dacă, mîndre? Nu te speria:
Cam cum prietenii așa și tu,
Iar la mama ta ai să vii cu bine».

XXXV

Minune, tristă minune,
Că se făcu o încăerare:
(Își) trase un vînt în Serbie,

Tru Sărbie ş' tru Şumădie.
Să spuse 'nă steauă mare
Şi căzu steaua cu băirake.
Nu să ştie-a l'ei cădere.
Tri polem s' pare ş' tri bătere.
Scoală, cral'e,-adună-ţ oastea,
Adună-ţ oastea di-anvărliga,
Că-n'i ţî u-ai arăspândită,
Arăspândită şi-ağimită:
Toţ bikiari şi ninsuraţ,
Pi la dade niturnaţ,
Ğion'i cu mustăţ asudate.

XXXVI

Voi lai ğion'i, voi lai măraţ,
Voi, car' daţ di vă nsuraţ,
Voi tot locul l' alăgaţ,
Laile nveste li-alăsaţ,
Laile dade li-agărşiţ,
Xeane, diparte fuziţ,
Prit Sărbie ş' pit Vlăhie,
Ş' prit ponda di Vîrgărie.
Aclo-i multu slobodie,
Aclo-i bană ş' văsălie:
S' primnă fetile 'n čerşie,
Bagă ğion'il'i tru-amărtie
Di 'şi-armîn tru xinitie.

XXXVII

Ğione, cara s'fuzi tu-axeane,
Nu-agărşea sboarăle-a meale:
S' nu-amăn'i multu s' pitreţi carte,
Că va-n'i ti duţi mult diparte.
Şi-amanet tot să-n'i pitreţi
Pi tu-axeane cînd va-n'i treţi:
Cînd va s' n'erzi în Sărună
S' n'i-alezi 'nă fistane bună;
Cînd va s' treţi pi tu Sărbie
Să-n'i l'iai çirdane di flurie;
Cara s' treţi pi Biligrad
Să-n'i pitreţi fistane ş' sac.
Va-n'i li bag cînd s' çini acasă,
Cîndu nveasta ş' dada-ţ iasă

In Serbie și în Șumedie.
Se arătă o stea mare
Și căzu steaua pe steag.
Nu se știe a ei cădere.
Pentru război se pare și a bătaie,
Scoală, rege, adună-ți oastea,
Adună-ți oastea (de) împrejur,
Că mi ți-o ai împrăștiată,
Răspîndită și neștiutoare:
Toți holtei și neînsurați,
Pe la mame neîntorși,
Flăcăi cu musteți asudate.

XXXVI

Voi hei flăcăi, voi măi sărmani,
Voi, dacă dați de vă 'nsurați,
Voi tot pămîntul îl umblați,
Bietele neveste le lăsați,
Nefericitele mame le uitați,
[In] streinătăți, departe plecați,
Prin Serbie și prin Romînie,
Și prin pustia de Bulgarie.
Acolo-i multă libertate,
Acolo-i viață și împărăție:
Se plimbă fetele în piață,
Bagă flăcăii în păcat
De(-și) rămân în streinătate.

XXXVII

Mîndre, de vei pleca în streinătăți,
Nu uita cuvintele (a) mele:
Să nu întîrzii mult să trimiți scrisoare,
Căci mi te vei duce prea departe.
Și amanet mereu să-mi trimeți
Prin streinătăți cînd îmi vei trece:
Cînd ai să mergi la Salonic
Să-mi alegi o rochie bună;
Cînd ai să treci prin Serbie
Să-mi iai salbă de galbeni;
De vei trece prin Belgrad
Să-mi trimeți rochie și haină îmblănită.
Mi le voi pune cînd vei veni acasă,
Cînd nevasta și mama-ți ies

Ca s 'te-aşteaptă ngios, sum hoară,
Cum va s' g'ini pi cal te-asboară,
Pi vilenza tea cu floc,
Arcată pi-a tău cal gioc.

XXXVIII

Gione, car' va s' fuzi tru-axeane,
L'ia tufekea şi-agudea-me.
Sboarăle s' nu-n'i agărşeşti,
Carte, ğione, să-n'i ngrăpseşti;
S' nu-amîn'i multu s' pitreţi carte,
Că-'a-n'i te duţi multu diparte;
Carte, ğione, şi-amanete,
Ca s' nu trazi ti eu zahmete.
Pit axeane cîndu-'a s' treţi
Amanet tot să-n'i pitreţi.
Du-n'i-te, vrute, oară-bună;
Căndu s' n'erzi în Sărună
Să-n'i pitreţi tăcăme bună;
Cara s' treţi pi tu Giumaie
Să-n'i pitreţi sac cu elmaie;
Cînd va s' treţi pi tu Sărbie
S' pitreţi bair cu flurie;
Cara s' treţi pi Biligrad
Să-n'i pitreţi fîstane ş' sac.
Gione,-aşi să-n'i ti duţi gine,
Să-n'i scrii carte s' ginu ş'mine:
Carte albă ş' gramă laie,
Vrută di a ta sivdaie.
S' pitreţi calu-aţel durilu,
Ţel durilu ş' cărvanlilu.

XXXIX

— «Astăz escu-aţia, lea feată,
Mîne va să-n'i fug
Tru-a mea vilete nturţească».
— «Gione, tri fugă car' ţ'u-aveai,
Cama ninte ţi nu-n'i spuneai?
Ca să-n'i n'ergu în păzare
Să-n'i dimăndu ş'ună armă,
Ună armă şcodrănească
Tri tine ş' tri mine,
Că şi eu va s' gin cu tine».

Ca să te aștepte jos, sub sat,
Cum o să vii pe cal ce sboară,
Pe velința cea cu floc,
Aruncată pe al tău cal roib.

XXXVIII

Mîndre, de vei pleca în streinătăți,
Ia pușca și ucide-mă.
Cuvintele să nu-mi uiți,
Scrisoare, mîndre, să-mi scrii;
Să nu întîrzii mult să trimiți scrisoare,
Căci mi te vei duce prea departe;
Scrisoare, mîndre, și amanet,
Ca să nu duci pentru mine greu.
Prin streinătăți cînd ai să treci
Amanet mereu să-mi trimeți.
Du-mi-te, iubite, oră-bună [= cu bine];
Cînd vei merge la Salonic
Să-mi trimiți îmbrăcăminte bună;
De vei trece prin Giumaie
Să-mi trimiți haină cu guler de blană
Cînd o să treci prin Serbie
Să trimiți baier cu galbeni;
De vei trece prin Belgrad
Să-mi trimiți rochie și haină îmblănită.
Mîndre, așa să mi te duci bine,
Să-mi scrii scrisoare să viu și eu:
Scrisoare albă și scris negru,
Dorită de a ta iubire.
Să trimiți calul cel sur(ul),
Cel sur(ul) și de caravană.

XXXIX

— «Astăzi sînt aici, fă fată,
Mîne îmi voi pleca
In districtul meu turcesc».
— «Mîndre, dacă ți-o aveai de ducă,
[De] ce nu-mi spuneai mai din timp?
Ca să(-mi) mă duc în piață
Să-mi comand și o armă,
O armă din Școdra
Pentru tine și pentru mine,
Căci și eu am să viu cu tine».

— «Cu mine cara s' ģinį, feată,
Tru cale în žumitate
'Şį-are 'nă dărvene,
Dărvene nturţească,
Ş' va nă zăptăşească.
Aclo doįl'i 'a s' n' acaţă,
Ş' tine va s' te-alină
Naltu pi čirdake
Cu doaspraţį di-ambine;
Mine va s' mi higă
Înģios, tru hăpsane».
— «Nu ţ' u-arşine, ģione,
Pi-arma ta ţi-u porţi?
Aclo s' him doįl'i morţî.
Eų cu tine va s' ģin
Ş' doįl'i-aclo s' murim».

XL

Įra un ģione lănzitu,
Lănzitu ş' perifanu.
Tri mă-sa luį ţe-şį l' avęa,
Ţe-şį l' avęa şi 'şi-l crištęa,
Ca ocl'i din cap îl mutręa.
Perčęa cînd 'şi-u keptina,
Ca sirma galbină-įra.
— «Dă-n'į, lęa sor, caricla ţęa,
Caricla ţęa di malamă,
Tra să-n'į misur munţîl'į toţ,
Munţîl'į toţ şi văl'įurile.
Văl'įurile ş' pătrida mea».

XLI

Negură, nu scoală pulbirile,
Că-n'į scol'į arăurile.
Alină-te, feată, 'n sus pi scară,
Tru udaįa ţęa şirită,
Bagă-ţ capul tru firidă:
Įa įu-ţ ģine ģionile-a tău,
Cu cărvanęa din cărvane;
Įa-l pi-un ģioc ģine-arăvane,
Cu-amaneţ ş' cu părmătie
Di tru pusta-axenitie.

— «Cu mine de vei veni, fată,
Pe drum la jumătate
(Își) are [=se află] un post de barieră,
Post de barieră turcesc.
Și ne va secvestra.
Acolo [pe] ambii ne va prinde
Și [pe] tine te vor sui
Sus pe foișor
Cu douăsprezece (de) *ambine
[Pe] mine mă vor înfige [=băga]
In fund, în închisoare».
— «Nu ți-i rușine, mîndre,
Pe arma ta ce o porți?
Acolo să fim ambii morți.
Eu cu tine am să viu
Și ambii acolo să murim».

XL

Era un flăcău bolnav,
Bolnav și mîndru.
Pentru mamă(-sa) lui ce și-l avea,
Ce și-l avea și și-l creștea,
Ca ochi din cap îl îngrijia.
Pletele cînd și-le pieptăna,
Ca firul galbene erau.
— «Dă-mi, fă soră, *caricla cea,
*Caricla cea de aur
Ca să-mi măsur munții toț,
Munții toți și văile,
Văile și patria mea».

XLI

Negură, nu ridica pulberile,
Că-mi răscolești dorurile.
Urcă-te, fată, sus, pe scară,
In camera cea colorat-zugrăvită,
Pune-ți capul în fereastră:
Iată unde-ți vine mîndrul tău,
Ca caravana dela cărăvănărit;
Iată-l pe un roib vine buestru,
Cu amaneturi și cu marfă
Din pustia streinătate.

XLII

— «Haracastă kindisită,
Ţe-n'ị alazị di casă casă?»
— «Ǧin să-ţ spunună hăbare:
Scoal' să-ţ faţị 'nă liturǧie,
Liturǧie ş' sărăndare,
Că Sandul s' nică tru-amare,
Tru-amare şi tru-aruzină,
Ocl'il'ị s' umplură de-arină.
Scoală, scoală, lęa Marie,
Scoală s' faţi' nă liturǧie,
Liturǧie ş' sărindare,
Că Sandul s' nică tru-amare»

XLIII

Pul'iu, avzîị c' a s' n'erzị acasă,
Oh, laịlu, ş' tu pătrida męa.
Pul'iu, s' ti duţị pi-avlia mea,
S' ịasă laịa dad' a męa,
Să-l'ị spun'ị că armaşu aţia.
Auaţe eu n'ị mi nsuraị
Ş' nă nveastă n'ică în'ị loaị.
Dadă-sa l'ị-este măǧistră:
Căndu nkisesc eu tri-acasă
Ploaịe ş' grăndină l'ịa s' vearsă;
Căndu mi turnam cu žale
'Şị dădęa soare ş' surănţeale.
Pul'iu, laị pul'iu dit loc di-aua
Ş' dit laịa pătridă-a męa,
Cara s' n'erzị la casa męa
S' te-aruţi pisti-avlia męa —
Ah, laịlu, pătrida mea! —
S' ịasă laịa dad' a męa
S' ịasă ş' laịa nveast' a męa,
Laịa nveastă cu doị fčịorị,
Şi s' lă spun'ị cu nu pot s' ǧin :
Căndu kinsescu s' ǧin acasă
Ploaịe ş' grăndină l'ịa s' vearsă —
Oh, laịa pătridă-a męa!
Căndu mi tornu-anapuda
Soarle di-ună-oară 'şị da.
Eu kinsescu s' ǧin acasă,

XLII

— «Coțofană pestriță,
Ce-mi alergi din casă 'n casă?»
— «Vin să-ți spun o veste:
Scoală să-ți faci o prescură,
Prescură și parastas,
Căci Sandul se înnecă în mare,
In mare și în rugină,
Ochii se umplură de nisip.
Scoală, scoală, fă Marie,
Scoală să faci o prescură,
Prescură și parastas,
Căci Sandul se înnecă în mare».

XLIII

Pasăre, auzii că ai să mergi acasă,
Oh, bietul, și în patria mea,
Pasăre, să te duci pe gardul meu,
Să iasă nefericita mamă a mea,
Să-i spui că rămăsei aici.
Aici eu (îmi) mă însurai
Și o nevastă mică îmi luai.
Mamă-sa (îi) este vrăjitoare:
Cînd pornesc eu spre casă
Ploaie și grindină începe să verse;
Cînd mă întorceam cu jale
(Își) răsăria soare și 'surânțeale.
Pasăre, hei pasăre din loc de-aici
Și din neagra patrie a mea,
De vei merge la casa mea
Să te arunci [=să sari] peste gardul meu—
Ah, bietul, patria mea! —
Să iasă sărmana mamă a mea,
Să iasă și nefericita soție a mea,
Biata nevastă cu doi feciori,
Și să le spui că nu pot să viu:
Cînd pornesc să viu acasă
Ploaie și grindină începe să verse—
Oh, biata patrie a mea!
Cînd mă întorc îndărăt
Soarele deodată (își) răsare.
Eu pornesc să viu acasă,

Es măgistre ș' nu me-alasă;
Eu kinsescu iar ti-acasă,
Es mușate ș' nu me-alasă —
Oh, lailu ș' pătrida mea!

XLIV

Naparte, dado, di-amare
Treațe 'nă cărvane
Ncărcată cu sare.
'N călar pi mulare
I-un ğione ma mare,
Cu perčea keptinată,
Mustac' asudată
Ș' cu petica-arucată
Să-l'i ținā-aumbrată.
Călimarlu 'n bărnu,
Cartea pi zinucl'iu
Ș' cundiilu tru mînă
Și scrie galben tru față:
«Nveață, dado, nveață
Că furil'i mi-acățară
Ș' pi mine mi mprădară,
Cărvanea n'i-u loară,
Năpoi n'i-u turnară
Ș' pi mine mi-alăsară».

XLV

— «Mă-ta n'i ti bate, tată-tu ti ncače?»
— «Nu-n'i mi bate, ğione, că-n'i mi pitreațe
Ca să-n'i umplu stamnile cu apă arațe.
Ma spune-n'i apa dit care loc să svoame?»
— «Apa țea arațe-i tru livade vearde,
Tru livade vearde, ningă 'nă țitate.
Aclo săntu, feată, trei arburi analț
Și sum arburi dormu trei lai ğion'i alepț,
Arcutiț în pade trei ğion'i părmăteft,
Că aclo treil'i 'nă noapte-l'i vătămară.
Ațel ma marle striga: „of, lele dado,
Of, lele dado, dă-n'i 'nă kică di-apă!"
Nolžucanlu strigă: „of, lele nveastă,
Feată isusită și ninkerdăsită!"
Ațel ma n'icul strigă: „of, lele dado,
Of, lele dado, l'ia-n'i capul în poală"!»

Ies vrăjitoare și nu mă lasă;
Eu pornesc iar spre casă,
Ies frumoase și nu mă lasă –
Oh, bietul și patria mea!

XLIV

Dincolo, mamă, de mare
Trece o caravană
Incărcată cu sare.
Călare pe catîrcă
E un flăcău mai mare,
Cu pletele pieptănate,
Mustața asudată
Și cu batista aruncată [= așezată, pe cap]
Să-i țină umbră.
Călimara în brîu,
Scrisoarea pe genunchi
Și condeiul în mînă
Și scrie galben la față:
«Invață, mamă, află
Că furii mă prinseră
Și pe mine mă prădară.
Caravana mi-o luară,
Inapoi mi-o 'nturnară
Și pe mine mă lăsară».

XLV

— «Mama ta mi te bate, tatăl tău te ceartă?»
— «Nu(-mi) mă bate, mîndre, că(-mi) mă trimite
Ca să(-mi) umplu amforele cu apă rece.
Dar spune-mi apa din care loc izvorăște?»
— «Apa cea rece e în livadă verde,
In livadă verde, lîngă o cetate.
Acolo sînt, fată, trei arbori înalți
Și sub arbori dorm trei bieți flăcăi aleși,
Rostogoliți pe jos trei viteji negustori,
Căci acolo [pe] toți trei(i) [într']o noapte îi uciseră.
Cel mai mare striga: „of, dragă mamă,
Of, fă mamă, dă-mi un pic de apă!“
Mijlociul strigă: „of, fă nevastă,
Fată logodită și necîștigată!“
Cel mai mic strigă: „of, fă mamă,
Of, fă mamă, ia-mi capul în poală!“»

XLVI

Era 'nă dadă cu trei̯ hil'i̯,
Trei̯l'i ği̯on'i̯ ca birbil'i̯.
Ma tru-askere îl'i̯ luară
Și tru polem 'și-l'i̯ băgară.
Aclo trei̯l'i l'i̯ vătămară
Ș' tr'ună grọapă l'i ngrupară.
Toț niorĭl'i pulcusiră
Ș' locul tot l'acuperiră.
«Voi̯ niori̯, voi̯ lai̯ măraț,
Capul ș' măn'i̯le să-n'i̯ lăsaț,
Ca să-n'i̯ scriu̯ 'nă lai̯e carte
Tri la părinț țe-s diparte:
S' avdă dada ca s' nă plîngă,
S' avdă-afende s' nă žilẹască,
S' avdă surări̯le, s' s' displătẹască,
S' avdă nvestile, să s' mărită».

XLVII

Un lai̯ ği̯one di Nivẹasta
Cu zațe-dọasprați̯ mulări̯,
Încărcate mași̯ cu hări̯,
Și-a lui̯ gură cu verin
Cînta a loclui̯ sirin:
«Mori̯ lai̯ munțî și livăz —
Ai̯de, lai̯e crimă adeca!
Nu-are prăvzî ca s' vă pască,
Niți cal'i ca s' vă calcă».
Aiste sbọare ği̯onle gri
Ș' di stri năs i̯a c' arsări
Un fur și ași îl'i̯ gri:
—«I̯a ncl'ină-te, tine gi̯one!»
—«Nu esc nvẹastă ca s' mi ncl'in».
—«Hai̯de, ği̯one, bașe mîn'i̯le».
—«Nu esc fẹată s' vă baș mîn'i̯le».
Furlu-atumțẹa s' năiri
Ș' către soț ași lă gri:
—«Țe mutriț, bre naθimaț?
Di-un ca năs s' vă aspărẹaț?»
Trapse pala di l'i̯-u dede
Trîși̯ tru nolžuca di mese.
—«Ai̯de, ği̯one, tora spune

XLVI

Era o mamă cu trei fii,
Treii [= toți trei] mîndri ca 'birbil'i.
Dar în armată îi luară
Și în războiu și-i băgară.
Acolo [pe] toți trei(i) îi omorîră
Și într'o groapă îi îngropară.
Toți norii se lăsară
Și pămîntul tot îl acoperiră.
«Voi norilor, voi, hei, sărmani,
Capul și mînile să-mi lăsați,
Ca să-mi scriu o neagră scrisoare
Pentru (la) părinți ce sînt departe:
Să audă mama ca să ne plîngă,
Să audă tata să ne jelească,
Să afle surorile, să se despletească,
Să audă nevestele, să se mărite».

XLVII

Un biet flăcău din Neveasta
Cu zece, douăsprezece catîrce
Incărcate numai cu daruri,
Și-a lui gură cu amărăciune
Cînta (a) pămîntului senin:
«Hei, bieți munți și livezi —
Hai, neagră crimă în zadar [comisă]!
Nu sînt vite ca să vă pască,
Nici cai ca să vă călce».
Aceste cuvinte grăi flăcăul
Și de deasupra dînsului iată că apăru
Un fur și așa îi grăi:
—«Ian închină-te [=predă-te], tu flăcăule!»
— «Nu sînt mireasă să mă închin».
— «Hai, viteze, sărută mînile».
— «Nu sînt fată să vă sărut mînile».
Furul atunci se 'nfurie
Și către tovarăși așa le grăi:
— «Ce [vă] uitați, hei blestemați?
De un ca dîns[ul] să vă speriați?»
Trase sabia de i-o dede = [înfipse]
Tocmai în miez de mijloc.
— «Ai, flăcăule, acum spune

Di tru ţi loc eşti tine?»
— «Nivęasta e hoara męa —
Să-n'ţ ti bată Stă-Măria!
Noi nă eram toţ treį fraţ:
Cama marle čiripar,
Nolžucanlu capidan
Ş' eu, ma n'icul, părmătar».
Capidanlu-atumţęa s' duki
Că năsu-į fratile-a luį
Ş' zîse: «bana va nă dăm
Ş' tine, frate,-'a s' te-ascăpăm».
— «Nu-am scăpare ş' vindecare:
Esc agudit tru hicate,
Tru hicate ş' ca di frate!»
Capidanlu-atumţęa l'į kică
Ş' cu-a luį pală s'spîntică
Pi tru mesęa di hicate
Ş' căzu timtu ningă frate.

GRAIUL

Pentru cine cunoaşte din auzite graiul de toate zilele al acestor două sate, Muloviște şi Gopeşi, evident că înfăţişarea dialectală sub care se presintă toate aceste texte nu constitue adevăratele caracteristici ale vorbirei locale. În mai toate cîntecele reproduse apar şi particularităţi ce nu sînt proprii acestor două sate cînd e vorba să ne gîndim la vorbirea de toate zilele. Şi totuşi, aceste particularităţi nu sînt streine de graiul acestor două sate: ele apar curent în poesia populară, nu însă şi în vorbirea curentă. E, prin urmare, aci o constatare care are însemnătatea ei — cf. § 32.

Vom încerca să lămurim mai jos această constatare. Înainte, însă, vom schiţa cîteva fapte în directă legătură cu graiul satului Muloviște: unele din ele sînt comune şi altor regiuni aromîneşti, altele, însă, sînt caracteristice lui [1].

[1] Vom releva aci o bună parte din particularităţile ce apar în textele reproduse, urmînd ca graiul acestor două sate să-l expunem amănunţit într'un studiu special. În explicare vom evita detaliile ce ni le-ar prilejui o expunere comparativă cu diferitele subdivisiuni ale dialectului aromîn.

Din[tru] ce loc ești tu?»
— «Neveasta e satul meu —
Bată-mi-te-ar Sînta-Marie!
Noi ne eram toți trei frați:
Mai marele brutar,
Mijlociul căpitan
Și eu, mai micul, negustor».
Căpitanul atunci (se) înțelese
Că dînsul e fratele lui
Și zise: «vieața ne vom da
Și [pe] tine, frate, te vom scăpa».
— «Nu am [=e] scăpare și vindecare:
Sînt lovit în plămîni,
In plămîni și ca de [un] frate!».
Căpitanul[ui] atunci îi pică [=veni rău]
Și cu a lui sabie se spintecă
Pe la mijlocul de plămîni
Și căzu întins lîngă frate.

Fonetică

Vocalism

1. — *E* aton precedat de *r, s* a trecut la *ă* în pluralul *căpră* X, *sboarăle* XXXVII, XXXVIII, *să* VI, *Sărbie* XXXVII, *văsălie* XXXVI.

2. — *I* aton după *ț* și *z* apare ca *î: țîlar* XXX, *pîtîrzît* IV. În restul aromînei pentru prima formă avem *țilar*.

3. — *Î* aton a trecut la *u: buhče* < *bîhče* < *băhče* < turc. b a ɣ č e XXIX. *U* din articolul complement *ul* în construcțiunea *mutriț-ul* XXIII are la basa lui tot un *î*.

4. *U* aton apare ca *î* în forme ca: *fîstane* XVII, XXI, XXXVII, XXXVIII, *pîtîrzît* IV. In *Vîrgărie* XXXVI nu avem a face cu *u* aton. A dispărut din *i[u]ruṣe* XXV < turc u r u ş

5. — Diftongul accentuat *ęá* general în aromînă în singulare și plurale feminine, în forme verbale etc. apare ca *e*, cu o resonanță de *ę: bătere* XXXV, *biserică* XXIX, *cădere* XXXV, *fete* II, *fumel'e* XXVII, *mere* IV, *mul'ere* XXVII, *nveste* II, XLVI.

6. — *Protesă.* Cunoscutul *a* protetic din aromînă apare în *acroare* XV, *asurpu* VI, XXXII, *axen* VII, *axeană* XXXVII, *axenitie* XLI.

7. — *Aferesă* apare pentru *a* în imperfectul *duna* XIV.

8. — *Sincopă:* *ă* în *plăcărsescu* XXI pentru *pălăcărsescu;* *i* în *fc̦ior* XIII, XLIII pentru *fic̦ior;* *u* în *arșinezŭ* X pentru *aruș inezŭ;* *o* în *Măgarva* VII pentru *Măgarova.*

Consonantism

9. — *V* dispare adesea din invariabilul *va* al formelor de viitor-subjonctiv — v. § 27, *c.* — Palatalisat, spre deosebire de aromîna generală unde sună ca *v'* = γ, în amintitele două comune se aude ca *g: gin* I, *gina* XV, *Gi̦orgul* X.

10.—Sunetul grecesc θ se menține intact în *naθima* XX; apare, însă, trecut și la *s: părmis* XXVI (v. *Grai și suflet,* I, 329, nota).

11. — Grecescul δ se pronunță regulat ca *d: adeca* XLVII, *do̦ară* XX. De remarcat că *d* din elementul latin *arădăț ină* XXI «rădăcină» se menține intact, spre deosebire de restul aromînei, în care circulă și *arăδăț ină* sub influența unor false analogii cu anumite forme grecești.

12. —*M* din grec. ὁμοιάζω se menține în forma *umzescu* XVII, în timp ce în alte regiuni ale aromînei el apare ca *n: undzescu.*

13. — *L* din turc. g ü r ü l t i apare ca *n* în *gi̦uruntie* XXXV.

14. — Caracteristicul sunet general în aromînă *dz* circulă ca *z: asparze* XI, *frînze* XII, *traze* XV, *zi̦șu* XIV, *zu̦ă* V; *Dumnizŭ* XXI, *lănzit* XL, *miriz* XIV, *sănzi* XXXII, *vilenză* XXXVII, *zinucl'i̦u* XLIV; *părpoz* XX, *stăfiz* XVIII.

15. — Grecescul γ apare regulat trecut la *g: gros* XIX, *ngrăpsescu* XXXVIII, *pliguescu* XXX. — Pentru *v'* = γ, cf. § 9.

16. — O altă caracteristică în consonantismul acestei comune, ca și în cel din Gopeși, e că sonorul *ğ* al aromînei aci apare și ca *ž: žumitate* XXXIX, *žuname* XXX.

17. — Grupul *ft* din turc. p a f t a a trecut la *ht: pahtale* XVII.

18. — *Nt* și-a pierdut pe *n* în *firmit* XXI.

19. — *Epentesa* lui *n* apare în anumite forme ale vb. *i̦esu,* cum ar fi perf. *inși̦i* III, V.

20. — *Metatesă* avem în: *lăcărmare* XXVI pentru *lăcrămare, pulcusescu* XXX pentru *plucusescu, supsiră* X pentru *psusiră.*

21. — *Sincopă* silabică apare în *stămînă* XXVI pentru *săptămînă.*

22. — *Apocopă* în *doa'* XIX pentru *doauă* și în *poa* III- pentru *poate.*

Morfologie

23. — *Substantivul*: *a.* Rar circulă în aromînă pluralul *arăuri* XLI, cu sing. *arău*, însemnînd «dureri, mîhniri, suferințe sufletești». În general, în aromînă circulă plur. *arále.* — *b.* În graiul acestor două sate forma *sor* < s o r o r apare des nu numai în poesie, ci și în vorbirea de toate zilele (cf. XI, XIV).

24. — *Articolul.* O particularitate a aromînei în general e că articolul masculin *-l* dela singular apare ca *-lu* la toate substantivele și adjectivele care la forma nearticolată nu se termină în *-u* întreg. Se pronunță, prin urmare, astfel: *bradu — bradlu, fagu — faglu, lupu — luplu, omu — omlu, hil'iu — hil'ilu, pul'iu — pul'ilu* etc., spre deosebire de: *agru — agrul* (și *agurlu*), *portu — portul* (și *portlu*), *țerbu — țerbul* (și *țerblu*), *vimtu — vimtul* (și *vimtlu*) etc. La plural același articol apare ca *-l'i*, niciodată ca *-l'i*, la substantivele și adjectivele din prima categorie. Deci: *bradz — bradzl'i, luk'i — luk'il'i, oamin'i — oamin'il'i* etc., spre deosebire de substantivele și adjectivele, tot masculine, care, la plural nearticolat, se termină în *cons.* + *ț, dz* sau altă consoană, urmînd sau nu voc. *-i (i)* sau *î: munț(i) — munțîl'i* (și *munțl'i*), *preft(i) — preftîl'i* (și *preftl'i*), *inimarți — inimarțil'i* (și *inimarțl'i*), *bardzî — bardzîl'i* (și *bardzl'i*), *țerși — țerșil'i* (și *țergl'i*) etc. Ne mărginim momentan numai la aceste semnalări în jurul articolului acesta.

Trecînd la graiul satului de care ne ocupăm vom vedea că art. *-ul* apare și la forme aparținînd primei categorii. Avem, așa dar: *arugul* XXV, *locul* XXXVI, *n'icul* XVI, *pul'iul* VI, *șoputul* XX etc. Tot așa la plural avem *-îl'i* sau *-îl'i: ațîl'i* I, *čilnicazîl'i* XXXII, *țak'il'i* II etc. Această caracteristică particularitate morfologică e curentă și ea în vorbirea de toate zilele.

25. — *Numeralul.* Ca și în alte regiuni, circulă încă

formele *ntîn'ịu* XVIII, *al doilea* XVIII etc. Vocala finală tematică dela cardinalele 2 şi 3 se menţine: *doisprați* XXIX, *doi'l'i* (masc. artic.) I, *trei'l'i* XLV.

26. — *Pronumele.* *a.* Interesant e faptul că şi astăzi încă, dar mai mult în vorbirea generaţiilor bătrîne, în locul formei aromîne generale *tine* în aceste două sate se aude *tu* XXII, XXIII. În poesia populară aromînească acest *tu* se mai păstrează. Îl găsim — ca şi în aceste texte mai sus citate — în cîntece de nuntă. Iată, bunăoară, într'unul din comuna Belcamén'il'i:

Tu, flurie-aruspă,
Dure nă şidzuşi ascumtă [1]

Mai apare şi în N. Velo, *Cîntițe junești*, 43, ca şi în C. I. Cosmescu, *Poesii arumănești*, 63 şi *Școala vecl'e ică Dascallu Șbuta*, p. 21 şi 46. L-am înregistrat şi pentru regiunea Pindului în cercetările mele (cf. *Grai și suflet*, IV, 87).

b. Dativul etic cu formele *-n'i* şi *-și* apare curent şi în graiul acestor două sate: *dă-n'i-me* VI etc., *di-și* II etc.

27. — *Verbul*: *a.* Indicativul present cunoaşte la pers. 1-îi sing. forma *escu* «sînt» XXXIX. — *b.* Infinitivul lung cu sens substantival e comun: *(Piha noastră va) mărtare* X. — *c.* Sub raportul fonetic, subjonctivul present îşi pierde adesea labiala *v* din invariabilul *va* ce se întrebuinţează pentru formarea viitorului: *'a să-li fațim* V, *'a s'u...* VII (de cinci ori), *'a s' ginʼi* XXXIV, *'a s' n' acață* XXXIX, *c' 'a s' n'erzi* (= *că va s' n'erzi*) XLIII (cf. § 9).

28. — Înregistrăm sufixul *-așu*, *-așe* în *cokilașe* XVI.

Sintaxă

29. — Nu voi releva aci nimic din tot ce priveşte acest capitol, întru cît orice particularitate se poate perfect urmări în transpunerea textelor, pentru care am recurs la parentese tocmai ca să evidenţiez structura sintactică. În transpunere,

[1] În revista *Lumina*, II (1904), 45 (de două ori). Cf. şi revista *Graiu bun*, I (1906), 125, precum şi G. Weigand, *Die Aromunen*, II, 335 (atestat pentru Gopeşi).

deci, se va vedea, bunăoară, că și în graiul acestui sat pentru noțiunea de ablativ-locativ adesea prep. *în (n)* nu apare: *s' ti duți păzare* XIV, [în] *n'ḭază-nọapte* I etc. Tot din transpunere se pot vedea construcții ca *ună luni* XXX, XXXII etc., sau *un* (nearticolat) IX etc.

LEXIC

30. — Voi însera aci un mic număr de cuvinte dintre care multe nu sînt înregistrate în nici unul din glosarele sau dicționarele dialectului aromîn. Unele din ele vor fi relevate și pentru considerațiuni fonetice sau morfologice. In dreptul unora voi da și etimologia lor. Intru cît sensul sau sensurile fiecărui din aceste elemente lexicale sînt date în transpunerea respectivă, nu voi mai da alte explicațiuni decît acolo unde ele vor fi necesare.

acrọáre XV. *Forma* cărọare, *prin sincoparea lui* ă *și protesa lui* a, *a devenit* acrọare (lat. c a l o r e m).

ádeca XLVII. E *grecescul* ἄ δ ι κ α. *Pentru forma* adéca *din graiul Moților, cf. ce am relevat în* Cercetări în Munții-apuseni, 36.

amărós XVIII, *adj. Cf.* învirinos.

ambínă XXXIX. *E, de sigur, o deformare a turc.* m â b e ĭ n «*chambre* ou *appartement de grande maison entre le gynécée et la partie réservée aux hommes*».

amínu XXXII, «*a descărca arma*», *Forma e proprie aromînei nordice.*

áre XVII, XVIII, XXI, XXXIX, *cu sensul de «se află, se găsesc* sau *se găsește».*

ármă XIII, «*ornament, podoabă; îmbrăcăminte luxoasă*». *Et. lat.* a r m a.

avlíe VII, XXX, XLIII, *cu sensul special de «gardul curței de casă».*

birbíl'ịu XLVI. *Credem că aci are sensul de «privighitoare», nu cel de «vas de porțelan pentru apă, urcior». Et. turc* b u l b u l.

bizusténe X. *Et. turc.* b e z i s t a n.

buhčé XXIX. Cf. § 3.

cára XXXII, XXXIV, XXXVI, XXXVII, XXXVIII.

caríclă XL. *Nu știm dacă aci trebue să vedem sensul grec.* κ α ρ έ κ λ α «*chaise; siège*», *sau cel de «ochian, longue vue».*

cărvanlíu XXXVIII, «*care face parte sau e de caravană*». *Mai logic ar fi fost să avem în loc de* cărvanlíu *forma* arvanlíu «*(cal) buiestraș*» — *pentru care cf. și G. Weigand,* Die Aromunen· t. II, 51, v. 11.

căṿír XXVIII. *Mi s'a explicat pe cale de probabilitate prin «ca-*

sier» — ceea ce nu corespunde cu sensul contextului.

cîrtónă XIII. *Mi s'a explicat prin «materie cu linîi roşii; ornament (la rochie)».*

Cóşca Alexandru XXXI: *luptător aromîn, ucis în 1908.*

cundupséscu XII, *«a proposi» In regiunea Pindului se zice* cundipsescu *«a sosi». Et. grec.* κουντεύω *«approcher; toucher à».*

cupărán XXVI, *«manta sau ghebă cu mînecile deschise». Între alte publicaţiuni, forma ni-i atestată şi în dicţionarul lui St. Mihăileanu, pag. 2, sub* abă: «acumpără ua cupăran di abă», *tradusă prin «ipingea».*

čeanğíe XII, *«Ţigancă dansatoare». Et. turc.* čenği *«chanteuse et danseuse publique».*

Čeváre XXXIII, *Nu am putut obţinea nici o explicaţie, nici nu ştim dacă e nume propriu.*

dărvéne XXXIX, *«strîmtoare, defileu păzit de un post de soldaţi din armata neregulată turcească». Et. turc.* dervend *«détroit; défilé; halte; relai».*

dumnáme XXVI, *«populaţie de* domn'i, *adică de stăpîni, ca şi de Turci» —* domnu *însemnînd şi «Turc».*

elmáje XXXVIII, *«guler de blană de vulpe pentru haina* sac». *Et. turc.* elma *«fourrure».*

Ğégă XXXIII, *«Albanes din nordul Albaniei, din* Ğegărie».

haracástă XLII, *«coţofană». Pentru satul Gopeşi avem atestate şi formele* haracástră *şi* hărăcúl'e. *Et. grec.* καρακάξα.

jazağí XXVIII. *E, de sigur, turc.* iazîği *«écrivain public; commisauprès d'un négociant».*

învirinos XIX, *adj. Cf.* amăros.

k'icu XLVII. *Cu sensul de «a veni rău, a cădea greu cuiva», verbul acesta se construeşte cu dativul pron. pers.*

laiu IX, *adj. Ca şi pentru* ğióne *pe care nu l-am inserat aci, a se urmări sensurile acestui adj. în texte.*

lămníe VIII, *«ţeava de armă». Et. turc.* namlî *«canon de fusil».*

mahmudíe XXII. *Et. turc.* mahmudie *«monnaie d'or d'à peu près cinq fr. frappée sous le règne du Sultan Mahmoud II».*

măzíe VIII, *«suliman extras din fructele arbustului* pistacia vera, *care, în secolul trecut, se vindea pe o scară întinsă, cumpărat fiind de femei pentru văpsitul părului». Et. turc.* mazî *«noix de galle».*

mea XXIII, XXVIII. *E o conj. proprie aromînei din regiunea Bitoliei.*

moru XXX, *are sens activ: «a ucide».*

Nalóne XIII. *Ca nume de persoană forma e necunoscută. Dacă ar fi o poreclă, atunci cuvîntul ar putea fi* nalóne *«sandale de lemn». In casul acesta, e turc.* nalîn *«socques en bois; sabots découverts».*

ncl'ináre XVII. *Cel care, stînd în picioare sau jos — nu însă culcat —, e înnecat de somn, începe să-şi închine capul, adică* si ncl'ină. *De aci interesanta expresiune, generală în aromînă,* mi lo ncl'inarea.

nflurescu XXXI. *In aromînă forma azi e foarte rară.*

nólžuca XLVII. *Forma aceasta, ca și cea următoare, e proprie graiului din Muloviște și Gopeși.*

nolžucán XLV, *adj. Cf.* nolžuca.

pétică XLIV. *In aceste două comune forma e de genul feminin și înseamnă «batistă».*

piruṣán VIII.

Pisudére XIX, XXXIII, *comună exclusiv aromînească, la sud de Bitolia.*

Pisudrẹán XXXIII, *«locuitor din* Pisudere».

pisudréscu XXXIII, *«din* Pisudere».

sac XXXVII, XXXVIII, *«haină de postav pentru iarnă, lungă și îmblănită, pe care femeile o poartă și vara (la biserică, la visite, la solemnități etc.)».*

sárțină XIV, *«crosnă, tot ce formează o încărcătură ce poate fi dusă pe spatele unui om».*

silvíe XII. *Et. turc.* s e l v i (s e r v i) *«cyprès».*

slobodíe XXXVI. *Et. sl.* с л о б о д а.

stámnă XIII, XX, XLV. *Am transpus prin «amforă», întru cît* stamna *e cel puțin de două ori mai mare decît «urciorul» pentru care în aromînă se zice* počiṷ. *Et. grec.* σ τ ά μ ν α *«cruche».*

stímtu XIV. *Cu nuanță de blestem în semnificația lui.*

surănțél, *probabil și* surănțẹále (*nom. și voc.*) XLIII. *Nici octogenarul trubadur C. Belimace nu a putut identifica acest cuvînt. A opiniat că ar fi un derivat din* sirín, *însemnînd «seninător». Cred că avem a face cu un derivat diminutival* din sọare, *însemnînd «soare mic», adică «soare drag», întru cît într'un alt cîntec apare în următorul vers:* Sọare, sọare ș'surănțẹale. N *din corpul cuvîntului* s'ar explica *prin influența lui* n *din forma* surín, *iar* e *după* r *a trecut la* ă (cf. § 1). *Ca morfologie,* surănțel *ar corespunde exact diminutivului* ğiunél, *cu vocativul și nominativul* ğiunẹále, *derivat din* ğióne.—*Pentru acest cuvînt am mai găsit și explicația de «lumină strălucitoare în basme», probabil și «raze de soare».*

șirít XLI, adj. *Et. sl.* ш а р е н *«pestriț, multicolor».*

șubác XX. *Mi s'a explicat prin «gaură de broderie» și prin «dantelă la ciorap, lucrată din același material și adăugită la partea ciorapului ce acopere gleznele». Forma apare și în dacoromînă ca* șabac.

tăcăme XXXVIII, *«îmbrăcăminte completă». Et. turc.* t a k î m *«tout ce qu'on porte, qu'on s'attache; ornement».*

tihiséscu V, *«a întîlni întîmplător». Sensul acesta nu apare în regiunea pindeană. Et. grec.* τ υ χ α ί ν ω *«rencontrer (par hasard)...».*

trîși II, XXXII. *Asupra acestei prepositiuni de origine latină, generală în dialectul aromîn și cu variate sensuri și încrucișări cu altă prepositie, vom da într'un studiu ulterior întregul material documentar.*

tu XXII, XXIII, *pron. pers. «tu». Cf. § 26.*

žúpă XIII. *Cuvîntul propriu celor două sate.*

Precisări resumative

31.— Din întreaga expunere cu privire la graiul ce se desprinde din textele reproduse vom evidenţia următoarele particularităţi ce caracterisează aceste două sate:

1. *ęá...e* > *é...e* — cf. § 5;
2. *v* palatalisat apare ca *ǧ* — cf. § 9;
3. *γ* grecesc e pronunţat ca *g* — cf. § 15;
4. *θ* grecesc apare şi ca *s* — cf. § 10;
5. *δ* grecesc e pronunţat ca *d* — cf. § 11;
6. *dz* din aromînă e pronunţat ca *z* — cf. § 14;
7. *ǧ* al aromînei e trecut la *ž* — cf. § 16;
8. pentru art. *-lu* din armînă aci avem *-ul* — cf. § 24;
9. *v* iniţial din *va* e vocalisat — cf. § 27.

Ne oprim la acestea, fără a ne gîndi la alte particularităţi, cel puţin tot atît de caracteristice, cum ar fi: pronunţarea lui *ă* sau *î* accentuaţi ca *ǫ* — în tocmai ca în meglenită —, dispariţia lui *g* dintre vocalele *a (ă)*, *o* şi *u* etc.,— particularităţi ce nu apar în aceste texte. Mai toate sînt specifice vorbirei muloviştene şi gopeşene, în comparaţie cu aromîna. Cele mai multe dintre acestea sînt proprii şi dialectului meglenoromîn — cf. şi precisările formulate în această privinţă de Th. Capidan în *Meglenoromînii*, I, 124 şi urm.

32. — Pentru unele din aceste particularităţi, cum ar fi, bunăoară, casul cu *ǧ* — *ž*, constatăm că nu e o consecvenţă în pronunţarea acestor sunete. Pe de o parte avem regulat *ǧióne*, de altă *žunáme*. De fapt, în vorbirea curentă *ž* e acela care predomină; se aude, aşa dar, şi *žone*. Sînt însă şi sunete, cum ar fi *ǧ*, care în poesia populară îşi păstrează încă pronunţarea originară proprie dialectului aromîn — ceea ce are o deosebită importanţă în lămurirea originei populaţiei din aceste două sate. Pentru o mai documentată precisare a acestei ultime probleme — pentru care cf. § 43, *b* — vom releva cîte ceva şi din capitolul folkloric.

FOLKLOR. ETNOGRAFIE

Nu ne vom opri cu interpretarea asupra fiecărui text. Și din acest capitol vom schița unele fapte ce vor servi cel puțin drept jaloane pentru limpezirea sus-amintitei probleme. Vom releva, însă, mai întîi cîteva constatări ce nu pot fi trecute cu vederea.

33. — *a*. E remarcabil textul I[1] prin fondul său moral cu privire la iubire: în miezul nopței flăcăul își călcă jurămîntul față de iubita lui, fapt care a revoltat tot ce dînsul a pus drept garanție pentru jurămîntul lui: sabia prinse să se răsucească, armele să detune, armăsarii să necheze, iar muntele să urle. E atmosfera unei foarte interesante și vechi austerități patriarhale ce caracterisează încă viața morală a Aromînului chiar cînd e vorba de sentimentul iubirei[2]. Cîntecul acesta e unul din cele mai importante documente din literatura populară a dragostei. Un paralelism în privința aceasta ni-l ofere și viața Albanesului.

b. Mai puțin remarcabil e textul XXI: mîndrul cere iubitei lui să-i facă o turtă fără a se folosi de sită, de apă și de foc. Mîndra se roagă lui Dumnezeu să-i dea: drept sită un vînt, drept apă ploaie, drept foc soare. Conținutul ne arată că în fața noastră avem un cîntec vechi, cu nuanțe de inspirație fantesistă proprie basmelor.

34. — *a*. Textul II, prin anumite comparații pe care le conține, ne sugerează o oarecare apropiere de fond cu o strigătură populară dacoromînă, din care reproducem aci două variante:

1. Unde-i jocul de băieți
Parcă joacă niște iezi;
Unde-i jocul de copile
Parcă-i stratul cu gherghine;

---

[1] Această poesie am culeș-o și eu personal dela Romînii fărșeroți din Albania.

[2] Cf. în această privință schițările din cursul meu litografiat *Folklor romîn comparat*, pag. 176 și urm. — curs ținut în 1928-1929.

Unde-i jocul de feciori
Parcă-i grădină cu flori;
Unde-i jocul cel de fete
Parcă-s puice cucuiete;
Unde-i jocul de bărbaţi
Parcă-s nişte cîni în lanţ [1].

2. Foaie verde, lemn de tei,
Unde-i jocul de flăcăi
Parcă-i stanişte de miei;
Unde-i jocul de moşnegi
Parcă-i turmă de berbeci;
Unde-i jocul cel de fete
Parcă-i stanişte de iede;
Dar unde-i jocul de babe
Parcă-i turma cea de capre. [2]

b. Conţinutul textului XV se identifică cu fondul unei cunoscute balade din literatura populară dacoromînă, care circulă şi sub formă de cîntec incomplet şi pe care, pentru culegerea epică şi atlasul folkloric pe care le-am pregătit, am întitulat-o *Boala mîndrei:* mîndra se însănătoşeşte nu în patul mamei şi nici în al tatălui ei, ci în cel al mîndrului ei [3].

35. — Textul XVI are ceva difus, mai ales că ni se vorbeşte şi de *Constantin cel mic* — ceea ce ne aminteşte legenda *La chevauchée funèbre.* E important însă prin conţinutul său: calul trage piatra mormîntului de care era priponit şi din mormînt iese o fecioară care se roagă de Constantin să nu-i atingă, să nu-i sărute faţa şi ochii, întru cît e logodită — de fapt — cu moartea. Şi fondul acestui cîntec ne desvălue o veche lume de sentimente mistico-religioase. E interesant şi prin faptul că nota fundamentală a lui — apariţia unei fecioare din mormînt — o întîlnim şi în literatura populară

[1] S. Marian, *Hori şi chiuituri din Bucovina*, 34.

[2] Tocilescu, *Materialuri folkloristice*, 1410.

[3] T. Papahagi, *Graiul şi folklorul Maramureşului*, 99; I. G. Bibicescu, *Poesii populare din Transilvania*, 13-14; S. Mîndrescu, *Literatură şi obiceiuri poporane din comuna Rîpa-de-jos*, 83-84; S. Marian, *Satire poporane romîne*, 120-122; *Şezătoarea*, I (1892), 171; *ibid.*, IX (1905), 94-95 etc.

albanesă: un tînăr mărturisește duhovnicului următoarele: «adăpostindu-mă la o biserică în contra furtunei, calul meu trase piatra de pe un mormînt din care apăru o fecioară, care îl rugă să o sărute de trei ori [1]». După cum se vede, cîntecul aromîn nu poate fi isolat de același misterios cîntec albanes.

36. — Am văzut — la p. 195 — că populația acestui sat se ocupa cu agricultura. Textul X ne înfățișează o atmosferă de vieață păstorească: totul ne determină să credem că avem a face cu un fapt petrecut între Aromîni păstori sau, măcar, cu o creațiune poetică de Aromîni păstori. Același mediu ni-l ofere și textul XXV, în care am putea întrevedea o trăsătură satirică a unei populații sedentare la adresa celei păstorești. Vieață păstorească au cunoscut și satele Mulovișce și Gopeși, dar ea ne apare ca o transplantare neaclimatisată și, deci, stinsă cu timpul: nu s'a putut impune sufletului băștinaș al acestor două sate. Avem, așa dar, înaintea noastră suprapunerea unui ușor strat de vieață pastorală, azi dispărută — cf. și § 37.

37. — Textul XXVII ne presintă o altă fundamentală caracteristică etnografică a vieței aromînești. E vorba de cărvănărit. Ca și față de păstorit, populația acestor două sate nu a arătat predisposiție și nici simpatie față de cărvănărit — fapt pe care l-am constatat eu însumi în tot timpul cînd am fost elev al liceului romîn din Bitolia și cînd am avut ocasie să cunosc aceste două sate. In textul acesta e vorba și de orășelul Elbasan din inima Albaniei, oraș care nu a intrat niciodată în preocupările economico-geografice ale populației băștinașe a acestor două sate. — Același mediu reiese și din textul XLIV și, într'o mai redusă măsură, și din al XLVII-lea.

38. — Un alt oraș care, ca și Elbasan, a fost strein de aceleași preocupări ale satelor de care e vorba e portul

[1] Cf. Alberto Straticò, *Manuale di letteratura albanese*, 1896, p. 70-71, și Antonio Scura, *Gli Albanesi în Italia e i loro canti tradizionali*, 1912, p. 164-168.

egeic, al Greciei, Vol, ce apare în textul XIV. Acest oraş a fost atins în mişcările lor metanastasice de Aromînii fărşeroţi, în afară de cei din Pind şi Tesalia care au stabilit legături economice. In regiunea oraşului Volos Fărşeroţii, originari din Albania sudică, au fundat şi oarecari aşezări. Aşa fiind, din punct de vedere al originei creaţiunei sale, acest cîntec nu poate aparţinea patrimoniului literar al aceluiaşi nucleu etnic ce a format populaţia băştinaşe a celor două sate, populaţie peste care a trebuit să se suprapună un alt strat de Aromîni. Faptul acesta, ca şi cele relevate sub § 36 şi § 37, nu pot fi explicate exclusiv printr'o simplă radiaţiune folklorică; ele răsar limpede din această suprapunere etnică pe care o admitem aci şi de care ne vom ocupa mai jos — cf. § 43, *b*.

39. — Instreinarea Aromînilor, determinată de grija zilei de mîne, a caracterisat toate regiunile aromîneşti, fiecare avînd anumite direcţii, în general vorbind. Instreinarea o constatăm şi pentru Mulovişte — ceea ce reiese şi din textele XL, XLI, XLII şi XLIII, toate, dar mai ales ultimul, interesante prin conţinutul lor. Insă direcţia de predilecţie a înstreinărei Mulovişteniloi, ca şi a Gopeşenilor, putem spune că e oarecum proprie lor: pentru aceste două sate, ţările ce le-au oferit legături economice care era firesc să nască din aceste înstreinări au fost în deosebi Serbia şi Bulgaria. Textele XXXVI, XXXVII şi XXXVIII dovedesc cu prisosinţă aceasta. Din punct de vedere al unor asemenea raporturi, am mai putea aminti aci şi textul XXXV. Faptul important ce vrem să desprindem din această constatare e că aceste două sate s'au simţit mai mult atrase spre două ţări cu populaţie slavă, cu care au închegat relaţii economice, deci şi sufleteşti. E, prin urmare, şi acesta un fapt ce vine să coroboreze tot ce am expus sub § 36—§ 38.

Inainte de a trece la problema ce ne interesează, vom semnala mai jos încă vre-o cîteva trăsături pe care ni le ofer textele reproduse.

40.— *a*. Trecînd peste ce ne înfăţişează textele XXII, XXIII şi XXIV în legătură cu nunta, remarcăm următoarele obiceiuri:

α— darul — o păreche de ciorapi — pe care o fată îl face unui flăcău — textul XX;

β— în momentele înstreinărei tinerilor din sat, aceștia dăruesc pe cei din jurul lor — copii, neveste, fete etc. — cu cîte una sau mai multe monezi — textul XIX;

γ— în textul XVII de fapt flăcăul cumpără pe aleasa lui dela părinții și frații ei.

b. De remarcat și în această culegere exclusivismul față de cei de alt neam, așa cum ne atestă textele IV și IX.

41.— Din restul de texte nerelevate în această sumară analisă vom remarca textul XLVII: e o baladă al cărei fapt nu știm unde și cînd s'a petrecut și nici cărei ramuri de Aromîni aparține ca proveniență. Se vede însă că ea privește direct viața cărvănarilor aromîni și că, prin urmare, atît faptul cît și cîntarea lui constitue proprietate exclusiv aromînească, radiată și în folklorul popoarelor vecine cu Aromînii. Nimic nu poate veni în sprijinul presupunerei lui N. G. Politis, care înclină a crede că această baladă ar putea fi în literatura populară aromînească mai de grabă o versiune din cea grecească: „εἰς τὰς ἑλληνικὰς παραλλαγὰς τοῦ ᾄσματος δύναται νὰ καταλεχθῇ καὶ ἓν δημοτικὸν ᾆσμα τῶν Μακεδονοβλάχων, ὅπερ φαίνεται μᾶλλον ὡς μετάφρασις ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ (μὲ ἑλληνικὸν γόρισμα κρῖμα κι' ἄδικο), τὴν αὐτὴν δ' ὑπόθεσιν ἔχουν καὶ σερβικὰ ᾄσματα[1]". Cărvănăritul a fost un monopol economic al Aromînilor pentru întreaga peninsulă balcanică. O concurență foarte slabă și numai pe șosele au prilejuit-o în această privință așa numiții *Cóńiarí* (Turci) și mult mai redus Albanesii. Grecii însă nu.

Dar nu aceasta ne interesează aci.

Racordînd faptul acesta cu cele expuse sub § 37, evident că și pentru această baladă avem un cas de radiațiune folklorică. Concludem, prin urmare, că nici acest cîntec nu poate fi o creațiune a aceluiași nucleu etnic al Mulovistei de care

[1] Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ὑπὸ Ν. Τ. Πολίτου, 1925, pag. 140.— Pentru alte amănunte, cf. *Revista aromănească*, I (1929) 32-37.

am aminitit mai sus. Iată însă că e locul să ne întrebăm: ce anume vrem să înţelegem prin acest *nucleu etnic* al celor două sate: Muloviște şi Gopeşi?

ORIGINEA MULOVIȘTENILOR

Din cele expuse pînă aci se desprind luminos două fapte, atît pentru Muloviște cît şi pentru Gopeşi.

42.— Din punct de vedere al graiului, am văzut că aceste două comune se disting prin particularităţi cu totul caracteristice chiar de sate aromînești vecine, cum ar fi, bunăoară, Tîrnova şi Magarova. Graiul lor a fost pururi pentru orice Aromîn ca o enclavă curioasă: auzul lui provoca nedumerire. Am mai văzut, însă, că aproape toate aceste particularităţi se identifică deplin cu aceleaşi din meglenoromînă — cf. § 31. Această identificare pentru studiile filologice nu poate fi un hasard, o simplă întîmplare. Ele impun riguros o unitate etno-lingvistică între populaţia acestor două sate şi între Meglenoromîni. Ca atare, şi Mulovișteni se identifică cu Megleniţii. In sprijinul acestei conlusii vin, alături de grai, şi alte consideraţiuni. Pentru a ne menţinea, însă, în cadrul strict dialectologic, vom mai releva o particularitate pe care nu o întîlnim în textele noastre şi anume: la Bitolia fiind — cf. § 37 —, toţi elevii aromîni ironisam, între alte, şi pronunţarea lui *ă* sau *î* tonici ca *ǫ* de către elevii mulovișteni şi gopeşeni; ne legam, în special, de vb. *mǫc* = arom. *mîcu* „mănînc“ — formă pe care o relevează şi Th. Capidan, *l. c.*, 124. Acest sunet e însuşi *ǫ* din meglenoromînă. Aşa fiind, Mulovișteni nu pot fi decît Megleniţi. Orice altă ipotesă — bunăoară că ei ar fi un filon de populaţie romînească deplasată din spre regiunea Serbiei dunărene — rămîne exclusă.

In casul acesta cum se explică distanţarea geografică dintre Mulovișteni şi Megleniţi? Logica faptelor precum şi tot ce s'ar putea invoca în această privinţă ne arată că în Mulovișteni trebue să vedem o frîntură de Megleniţi, emigrată nu ştim precis cînd şi în ce împrejurări şi stabilită în spre

apus de Bitolia [1]. Această frîntură a constituit *nucleul etnic* al Mulovișteniloг, deci populația băștinașe a satului lor. In lumina acestor fapte, graiul celor două sate nu mai presintă nici o enigmă.

43. — Al doilea fapt ce se desprinde din cele expuse — acesta, însă, și din analisa folklorică și din cea etnografică — e că în graiul și sufletul acestor două sate constatăm și caracteristici exclusiv aromînești. Explicația ar fi că, trăind în mijloc de populație aromînească și în plin contact cu ea, influențele nu puteau fi evitate. Și totuși faptele nu stau așa. Peste stratul originar meglenit al acestor două sate s'a suprapus un strat de populație aromînească — ceea ce se poate dovedi ușor.

a. Fără a recurge la dacoromînă, vom observa că nici o altă regiune aromînească nu presintă în graiul ei dublete fonetice sau morfologice distincte, în sensul ca același sunet sau morfem să aibă un aspect în poesie și altul în proză. In graiul acestor două sate constatăm contrarul: în vorbirea de toate zilele predomină fonemul *z* și *ž* sau articolul plur. *-il'ĭ (-il'ĭ)*, în timp ce în poesie apar *dz* și *ǧ* sau *-l'i* — cf. § 24 și § 32. De ce această diferențiere între graiul cîntecului și cel al prosei? O interpretare în sensul că poesia acestor sate ar fi un împrumut folkloric aromînesc și, ca atare, ea și-a păstrat și particularități de grai originare nu poate fi luată în considerație, întru cît orice împrumut sau

[1] Th. Capidan, în *l. c.*, I, presupune că Mulovișteniі și Gopeșenii ar fi dintre «primii Meglenoromîni» coborîți aci în jurul secolului al XIII-lea (p. 62), că se găsesc unde sînt astăzi «de cinci veacuri și mai bine» (p. 125). Noi credem că Mulovișteniі și Gopeșenii sînt o frîntură dislocată din ținutul Megleniei și că această dislocare s'a produs mult mai tîrziu, în urma vre-unui perturbator eveniment istoric. Se știe că în a doua jumătate a secolului al XVII-lea se petrece sguduitoarea tragedie cu turcisarea Megleniților din marea comună Nînta. Era firesc ca acest fapt să provoace dislocări parțiale. Și se mai știe că împrăștierea populației aromînești în diferite direcțiuni și țări a fost prilejuită tot de evenimente istorice. Inclinăm, deci, a crede că așezarea lor pe vatra actualului sat Kažani datează din secolul al XVII-lea. — Cf. și C. Noe, în *Tribuna Rominilor de peste hotare,* II (1925), n-rele 3-4, p. 16-17.

radiaţiune de folklor literar se adaptează graiului regiunei în care a pătruns. Prin urmare, menţinerea particularităţilor de grai aromînesc în poesie ne dovedeşte suprapunerea unui strat de Aromîni peste cel originar al Muloviştenilor, cu care apoi au convieţuit. Faptul că aceste particularităţi apar în poesie şi nu în vorbirea curentă nu presintă nici o dificultate şi iată de ce: e lucru constatat că Megleniţii nu au literatură poetică sau—ca să nu părem prea categoric — sînt extrem de săraci în această privinţă. Ca atare, provenienţa poesiei populare a Muloviştenilor e aromînească. Această poesie e datorită, aşa dar, stratului de Aromîni suprapus.

b. Cărei regiuni aparţine, ca origine, acest strat?—Dacă ar fi să ne orientăm după cele expuse sub § 36 şi § 37, nu am putea precisa provenienţa geografică a acestui strat, întru cît întreaga populaţie aromînească se caracterisează prin păstorit şi cărvănărit — ceea ce nu constatăm la Megleniţi, a căror ocupaţie fundamentală le-o procura cultura pămîntului. A formula un criteriu după provenienţa regională a textelor ar fi iarăşi mai mult o încercare decît o precisare, dată fiind elasticitatea materialului folkloric, precum şi radiaţiunea lui pe căi şi prin mijloace greu de urmărit în timp şi spaţiu [1]. Dacă, însă, ar fi, să recurgem la dovezi pe care nu ni le ofer textele reproduse am putea stabili că stratul suprapus ce ne interesează aparţine mai ales regiunei moscopolene din apropierea sud-vestică a Bitoliei. Abstracţie făcînd bunăoară de tradiţia orală, ca şi de documentele genealogice şi onomastice, ne vom mărgini la semnalarea următorului fapt: urmărind istoricul aşezărilor aromîneşti din apusul Bitoliei — cum ar fi satele Resna şi Iancoveţ, precum şi Tîrnova, Magarova şi Nijopole — şi cel al populaţiunei aromîneşti din centre ca Bitolia, Cruşova, Părlep etc., constatăm că, în trăsături generale, toţi aceşti Aromîni apar în aceste părţi odată cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, împrăştiaţi fiind din aşezările lor originare de nimicitoare evenimente

[1] Cf. şi formulările schiţate în acelaşi curs al meu de *Folklor romîn comparat.*

istorice. Treptat, treptat numărul lor crește pe măsură ce evenimentele istorice ce au pricinuit această dislocare deveniau mai aspre. Regiunea Bitoliei a fost un refugiu nu numai pentru cei din spre Moscopole, ci și pentru cei din Gramoste și Niculița. Aceste valuri metanastasice au împrăștiat un număr de familii și în satele Mulovișteși Gopeși. — Iată, așa dar, genesa și explicația tuturor celor relevate sub § 32, § 36, § 37, § 38, § 41. In modul acesta se explică luminos și un alt fapt, foarte caracteristic. In Mulovișteși, pînă astăzi încă populația se simte despărțită ca suflet, ca viață integrală în două grupe, care nu se prea împacă, mai ales cînd diferite ocasii răscolesc și ațiță originile: se nasc conflicte în care sufletul băștinaș de origine meglenoromînă reacționează în contra celui suprapus, originar din regiunea moscopoleană — și viceversa. Ceva mai mult: asemenea atitudini se pot remarca și în graiul acestei comune, căci, pînă azi încă, la generațiile bătrîne se mai aud chiar în vorbirea curentă sunetele caracteristice aromînei, spre deosebire de cele de origine meglenită.

Din expunerea tuturor acestor dovezi credem că se desprinde clar suprapunerea unui strat de Aromîni peste cel originar meglenit al populației mulovișteneși.

44. — O ultimă întrebare: ce explicație ar putea avea faptul că preocupările economice ale Mulovișteniloraau țintit țările slave sud-dunărene? (cf. § 39). Că în explorările lor au mers și în alte direcții, aceasta nu ne interesează momentan.

In afară de alte considerațiuni, credem că aceste semnificative relații se datoresc și următorului proces etnic: bătrînii acestor două state ne atestă că în decursul secolului trecut multe familii de origine bulgărească din împrejurimile imediate au fost asimilate de populația aromînească. Nu putem însă cunoaște procentul acestei asimilări. Că ea s'a efectuat, ar reieși și din anumite trăsături ale structurei psihologice a Mulovișteniloar — trăsături ce veniau să se întîlnească cu alte identice, dar mai vechi, pe care Megleniții le-au moștenit dela populația bulgărească asimilată de ei cu mult mai înainte.

Aşa fiind, nu e nimic riscat dacă în faptul relevat am întrevedea urme de atavism etnic, adică urme de origine slavă în fiinţa Mulovişteniior.

45. — Intru susţinerea originei meglenite a Mulovişteniior şi Gopeşenilor precum şi a romînisării unei populaţii bulgăreşti semnalăm momentan şi atitudinea cu totul streină şi caracteristică a lor faţă de tot ce constitue existenţa grecească: suflet, cultură, grai etc. Aceasta explică şi, bunăoară, pronunţarea sunetului grecesc θ ca *s: sar* < θάρρος (arom. *θarŗ*) etc. (cf. şi § 10).

46. — Drept încheiere a întregei analise se evidenţiază următoarele trei conclusii cu privire la originea Mulovişteniior:

a. Un substrat megleno-romîn, care a constituit nucleul închegării acestui sat în a doua jumătate a secolului al XVII-lea;

b. Un strat de populaţie aromînească suprapus şi emigrat din regiunea moscopoleană după 1760;

c. Un procent de populaţie bulgărească asimilată.

In lumina acestor conclusii enigma satelor Mulovişte şi Gopeşi credem că e resolvată.

Tache PAPAHAGI

PĂSTORITUL ÎN VRANCEA

Importanţa istorică, după documente şi tradiţie, a păstoritului din Vrancea. Valoarea lui etnografică

Problema păstoritului din Vrancea, cu desăvîrşire neglijată de cercetători, ar părea unui istoric riguros nu uşor de lămurit. Urmărirea ei cu ajutorul documentelor fiind posibilă numai dela 1656 încoace, rămîne oarecum închisă dela această dată în urmă. Incontestabil că o regiune care avea atunci în munţii ei oile din Oşorhei [1], iar în 1742 cu mulţi Bîrsani la Soveja [2], adesea privilegiaţi [3], cu Vornicii lor [4], plîngîndu-se în contra Vameşilor [5] sau Starostelui de Putna [6], plătind uneori dări [7], iar alteori fiind scutiţi [8], făcînd şi comerţ cu brînzeturi [9] şi, tot aşa, îngrăşînd oi din Ardeal [10], trebue să fi avut drept notă caracteristică păstori-

[1] Iorga, *Acte romîneşti din Ardeal privitoare la legăturile Săcuilor cu Moldova*, Bucureşti, 1916, 194, nota III.

[2] Iorga, *Studii şi documente*, VI, 388.

[3] *Ibid.*, VI, 440-441.

[4] *Ibid.*, VI, 313.

[5] *Ibid.*, VI, 334.

[6] *Ibid.*, VI, 313.

[7] Iorga, *Documentele familiei Callimachi*, II, 38.

[8] *Ibid.*, II, 103.

[9] Iorga, *Studii şi documente*, VI, 248.

[10] *Ibid.*, XII, 231. Despre păstoritul din Vrancea mă ocup şi în lucrarea sub presă, *Ţinutul Vrancei*, I, *Introducere*. În vol. II se găsesc şi textele în legătură cu trecutul păstoresc al ţinutului.

tul. Nu e vorba de o pasiune, ci de o realitate istorică atunci cînd vorbim despre neamul nostru la origine cu adevărat păstoresc. In Vrancea *șiobăniia* e o caracteristică etnică. Aspectul ei uniform în întreg cuprinsul ținutului și concordanța sa cu păstoritul celorlalte regiuni dela noi afirmă neîndoios un fond comun de existență veche. Să nu uităm că dintre toate elementele etnografice ale Romînilor acela care presintă un valabil caracter de generalitate este păstoritul. Arta populară, de exemplu, ne arată diferențieri, uneori pronunțate. Dacă ici colo au putut fi surprinse nuanțe arhaice de costume, acestea au fost declarate, grăbit și unanim, urme dela Traci. In privința păstoritului însă ostentativ unii istorici au făcut rezerve [1]. Credem că a venit vremea ca dînșii să recunoască ciobăniei rolul adevărat în închegarea neamului nostru. Aspectul ei actual din Vrancea ne va dovedi cu prisosință evidența aceasta.

Cea dintîi întrebare care trebue pusă în acest sens e următoarea: este Vrancea proprie unei vieți păstorești? Neîndoios că da. Ca așezare geografică pămîntul ei e minunat. Situat în depresiunea carpatică sud-estică, la unghiul unde Carpații își îndreaptă brusc lanțul de munți spre nord, ținutul are norocul de a avea pășuni excelente și adăpost suficient. Muntele Giurgiul e renumit pentru pășuni și nu fără dreptate spunea Cantemir că „în trei locuri se găsește deosebit bună pășune: în Cîmpulung rusesc spre Titila, în Cîmpulung moldovenesc spre Moldova și pe muntele Vrancea în ținutul Putnei" [2]. Poziția naturală a ținutului a putut favorisa deci păstoritul.

Alt fapt de luat în samă. Intărite de unele drepturi istorice, satele vrăncene își au și astăzi în stăpînire munții împărțiți pe obștii [3]. Felul de stăpînire este cel colectiv, fie-

---

[1] Șt. Meteș, *Păstori ardeleni în Principatele romîne*, Arad, 1921, 5.

[2] *Descrierea Moldovei*, ed. Miron Nicolescu, București, 1909, 72.

[3] Ion Diaconu, *l. c.*; A. V. Sava, *Documente putnene*, Focșani, 1929, I, XXXI; *Arhiva*, VIII, 597. Anaforalele din 1813 și 1817 (Sava, *l. c.*, 167, 195) vorbesc întotdeauna de munții în care se fac „locuri de stîni".

care sat ducîndu-se la muntele care-i aparţine şi tăind cît are trebuinţă pentru nevoile lui. In trecut dare nu avea Vrănceanul de plătit pentru munţi, în vreme ce dările împovărau aiurea. Liber era întotdeauna pe locurile lui, iar celelalte ţinuturi romîneşti cunoşteau de mult privilegiile vrăncene: adeseori se constată că veniau în Vrancea păstori streini, fugiţi din causa birului [1]. Se ştie, de altfel, cum istoricul satului Soveja dovedeşte o emigraţie de populaţie stoarsă de dări, în sînul unei regiuni libere [2]. Conclusia se impune: cea mai nobilă ţărănime a Moldovei, iubitoare de libertate [3], păstrătoare de locuri bătrîne şi apărătoare de graniţe nu se putea ocupa într'un ţinut favorabil păstoriei decît cu aceasta, agricultura fiind improprie, prin lipsa terenurilor arabile şi abundenţa celor împădurite. Hotărît, Vrancea a fost o insulă de păstori, între cele două ţări vecine, preocupate mereu numai de gîndul războiului [4].

Dar se mai pune o altă problemă: Vrancea a putut fi oare un loc de frecvenţă pentru turmele de aiurea? Răspunsul şi aici e positiv. Contactul pe cale de transhumanţă cu sud-estul Ardealului e suficient dovedit de cercetările recente [5]. Trebue precisată însă positia geografică a acestor pasuri păstoreşti. Pe unde să fi putut oare trece mai uşor turmele din Ardeal ca să se strecoare spre cîmpie, prin Vrancea, uneori rămînînd aicia? Prin inima propriu zisă a ţinutului de astăzi [6]

---

[1] Iorga, *Documentele familiei Callimachi*, II, 104.

[2] Ion Diaconu, *l. c.*, I.

[3] Procesul Rosnovanu e o dovadă; v. A. V. Sava, *l. c.*, XXXI ; *Arhiva*, VIII, 596, 601.

[4] Despre dreptul Vrăncenilor de a urca oile la munte, v. *Arhiva*, VIII, 581, 583, 590, 594, 597.

[5] Andrei Veress, *Păstoritul Ardelenilor în Moldova şi Ţara-Romînească pînă la 1821*, Bucureşti, 1927; Şt. Meteş, *l. c.*; I. Nistor, *Emigrările de peste munţi*, în *An. Ac. rom.*, secţia istorică, XXXVII, 814-865; Iorga, *Braşovul şi Romînii*, 360; Sabin Opreanu, *Ţinutul Săcuilor*, Cluj, 1928.

[6] Am arătat, *l. c.*, cum Vrancea de astăzi este un resultat artificial al reformelor administrative şi oarecum un proces istoric recent şi cum Vrancea adevărată îşi avea graniţe mult mai întinse.

pot fi posibile trecerile, fiind plaiuri mari. Dar lesnicioase sînt şi drumurile dela periferia Vrancei spre cîmpie. Unul vine din Ardeal prin judeţul Rîmnicul-sărat, trecînd pe plaiurile munţilor Monteorul, Furul-mare, Furul-mic (din Buzău), Muşa-mare şi muntele Giurgiul (din Vrancea). Din valea Rîmnicului treceau oile prin satele Bogza, Căiata, Gugeşti, Sihlea, Voetinul—unde Mocanii transilvăneni îşi au aşezările lor sătești [1] — spre cîmpie. E sigur că aceste turme emigrate temporar din Ardeal către cîmpia dobrogeană, prin Bărăgan, [2] frîngeau

[1] *Grai şi Suflet*, III, 101; Ion Diaconu, *l. c.* Cercetările etnografice din Rîmnicul-sărat sînt o lipsă şi trebue făcute imediat. Dintre toate judeţele noastre cu aspect păstoresc acesta este poate cel mai eterogen. Încrucişările de populaţie sînt aici minunate, iar straturile de populaţie foarte variate — istoriceşte putînd fi oarecum precisate—sînt un adevărat mosaic. Aspectul lor folkloric şi dialectologic, puţin studiat, ar constitui o excelentă contribuţie la cunoaşterea neamului.

[2] In privinţa plaiurilor acestora de transhumanţă, într'un studiu remarcabil (A. V. Sava, *l. c.*, XV, XVI, XVIII) se arată două drumuri posibile în Vrancea: unul din spre Oituz, pe valea Putnei „sau chiar pe potecile munţilor", pentru Ardeal; altul din Muntenia, pe plaiurile Monteorului, pe la Neculele (din Rîmnicul-sărat), sau prin regiunea Andreaşului şi Şindrilari (la Năruja, Paltin, Nerejul). Regiunea Neculelor comunică într'adevăr uşor cu Nerejul şi celelalte sate de pe Valea Zăbalei. Dar se uită celelalte drumuri. Se ştie că Bretcanii vin cu oile şi acum şi arendează munţii dela obştiile vrăncene, pentru păşunat, plătind pe vară între 15 şi 30.000 lei. De pildă, satul Spineşti arendează Bretcanilor Fenig şi Goşman muntele Faţa-Zăbalei cu denumirile Vulturul, Veghiul-lui-Bucur şi Picioarele Palcăului, pentru 15.000 lei. Dela Bretcu vin astfel oile prin munţii Mordanul, Giurgiul (ai Bîrseştilor), Zboina (Spineşti), Muşa şi Vetrila (Poiana), Verdele (Voloşcani). Toamna se întorc pentru iernat în Ardeal. Oile Ardelenilor care iernează la cîmpie vin pe şoseaua judeţeană pe la Vidra—Colacul—Valea-sărei—Bîrseşti—Tulnici — Lepşa —Munţii Păişălile (Negrileşti), Condratul (Găuri), Zburătura (Secătura Părosului). Sînt trei drumuri de trecere din Ardeal în Vrancea şi de aici la cîmpie. Primul trece—cum am spus—prin munţii, Mordanul, Giurgiul, Zboina, Plaiul Lapoş (Năruja), dă în satul Năruja şi de aici apucă sau pe Milcov, pe la Odobeşti, dînd în cîmpia munteană prin satele Bogza, Căiata, Cugeşti, sau pe Valea Nărujei, spre Vidra—pe Valea Putnei—şi de aici la cîmpia munteană sau moldoveană. Acesta e drumul de pe Valea Nărujei. Al doilea drum de transhumanţă—drum de puternică legătură geografică între Vrancea şi Ardeal—e cel

drumul de multe ori şi apucau spre Vrancea. Avantajele erau multe: aici se afla păşune bună şi apoi dările nu erau mari ca aiurea. Pe la extrema nordică de asemenea treceau turme venind din Ardeal prin Golul Zboinei, luînd-o apoi dela Soveja pe valea Şuşiţei şi de aici în Bugeac şi uneori în Rusia.

---

de pe Valea Putnei, prin munţii Lăcăuţ, Păişăle, Condratul, Novesile (Păuleşti), dînd apoi în apa Putnei, trecînd prin punctele Tabla—Lepşa —Tulnici— Bîrseşti — Vidra etc. Se poate trece şi la Soveja pe al treilea drum: din Golul Lepşei — Vîrful Clăbucului — Zboina-neagră şi se lasă la Soveja, de unde se ia apa Şuşiţei în jos.

Astfel presentîndu-se legăturile de transhumanţă dintre Vrancea şi Ardeal, se poate explica ipotesa exprimată de A. V. Sava asupra satului Bîrseşti, întemeiat—cum se afirmă—de Bîrsani. Aceştia sigur că au rămas aici prin căsătorii care vor fi fost dese (cf. şi Sava, *l. c.*, XVI). Se ştie de altfel că toţi Bîrsanii de pe Valea Şuşiţei sînt ciobani bîrsani, stabiliţi aici (v. şi Iorga, *Studii şi documente*, X; *Braşovul şi Romînii*, 360). Documentele secolului al XVII-lea vorbesc uneori de cîte unul din Ţara-Ungurească care cumpără în Vrancea, către jumătatea secolului al XVII-lea, o parte din satul Ruget cu un vad de moară Sava, *l. c.*, XVII. Aceştia nu au putut veni aici decît ca păstori şi se va fi întîmplat aşa cu mulţi din ei veniţi şi în alte sate. Hotărît că Ardealul şi Vrancea au fost pe această cale într'o vie şi continuă atingere, neputîndu-se exclude nici relaţiile comerciale care se făceau chiar cu Braşovul, contrar părerei unora care nu cunosc de loc realităţile noastre istorice (*Arhiva*, VIII, 595). Pe la 1600 se găsesc în Braşov Vrănceni pentru relaţii comerciale (Iorga, *Istoria comerţului romînesc*, Bucureşti, 1925, I, 162). Pînă acum 30 ani Reţea Breţeanul făcea comerţ clandestin cu Vrancea ducînd peste munţi oi, berbeci, porci şi aducînd în schimb cojoace, bunzi, chemire, plosci, „sumani di Breţcu, şioboti di Breţcu, mînicari, caţaveiśi“. Negoţul cu „cožoaśili di Breţcu“ s'a făcut pînă acum 15 ani. Pentru bisericile vrăncene clopotele, vestite că aveau „arźint mult“, se cumpărau dela Braşov (v. Ion Diaconu, *l. c.* I, II).

Dar nu putem admite cu nici un chip părerea că Vrancea e o colonie a Ardealului. Primii „descălecători ai Vrancei“ să fi fost tocmai „păstori romîni de peste munţi“? Şi epoca aşezărei lor aici să fi fost pe la sfîrşitul secolului al XII-lea şi începutul celui următor (Sava, *l. c.*, XVI)? Unitatea etnografică a ţinutului, aspectul său accentuat de diferenţă sufletească faţă de Ardeal şi mai ales pronunţatul caracter de deosebire dialectologică şi uneori folklorică dovedesc greşala tesei pomenite. Că va fi fost o puternică emigrare ciobănească în aceste vremuri, de dincolo aici, şi din causa politicei de asuprire a regilor unguri—poate şi din causa năvălirilor cumane (*ibid.*, XVII) — neîndoios. Dar de ce se uită că orice regiune a unui neam

Aşa se explică de ce Bîrsanii îşi aveau Vornici la Soveja [1], judecîndu-se deseori şi căpătînd dreptate dela Divan în plin secolul al XIX-lea [2] şi de ce întotdeauna cele mai multe documente în legătură cu păstoritul din Vrancea vorbesc de păstori dela Soveja [3].

Vrancea a fost dar un loc de încrucişări de transhumanţe. Pe de o parte slabe posibilităţi — dar sigure — din Buzău şi Rîmnicul-sărat (uneori şi pe plaiurile munţilor Giurgiu, direct din Ardeal) în satele de pe Valea Zăbalei (Nerej, Spulber); pe de alta, puternice transhumanţe pe plaiurile Sovejei spre Valea Şuşiţei şi de aici la cîmpia moldoveană către sudul Basarabiei, ca şi pe Valea Putnei.

îşi are o vieaţă proprie istorică extrem de veche care—în ciuda istoricilor şi a documentelor—trăeşte ca o fosilă printre straturile adînci? Adausurile posterioare creează devieri, dar nu pot preface pe de-a-întregul esenţa. Şi cînd casul se presintă ca atare, de ce să nu-l privim în tot complexul său? Vrancea nu este tocmai „un popas de ciobani trecători întîi, apoi sălaş pentru ciobani aşezaţi" (Sava, *l. c.*, IV). Păstoritul — o instituţie spontană în vieaţa popoarelor — îşi are în Vrancea o istorie extrem de veche şi proprie. Cea mai elementară cercetare dovedeşte deplin aceasta.

In privinţa plaiurilor pe unde se urcă oile Vrăncenilor la munte („hăţaşuri") trebue ştiut că sînt patru principale. Întîiul e pe valea Putnei, pe unde se urcă oile satelor Tulnici (pentru M. Macradeu), Păuleşti (pentru M. Novesile), Găuri (pentru M. Condratul) şi Vidra (pentru M. Coza). Altul e pe apa Văsiliului, mergînd la Vîrful-măgurei în apa Văii-negre (proprietatea Schitului Valea-neagră), dînd în Apa Nărujei, pentru oile satelor Spineşti (pentru M. Zboina) şi Bîrseşti (pentru M. Giurgiu). Al treilea hăţaş e pe Apa Nărujei, pentru satele Voloşcani (pentru M. Verdele), Prisaca şi Poduri (pentru M-ţii Căbălaşul-de-jos şi de-sus), Nistoreşti (pentru M. Zămnici) şi Colacul (pentru Frunţi). Hăţaşul Lapoş — al patrulea plai — e pentru oile satelor Poiana (pentru M. Muşa şi Vetrila), Năruja (pentru M. Lapoşul), Nerejul şi Paltinul (pentru M. Furul mare şi mic), apucînd pe hăţaşul de pe Valea Zăbalei. Pe plaiurile Coza, Lapoşul şi Valea-neagră se suiau oile şi acum 50 de ani pentru păşunat vara, numărătoarea lor făcîndu-se la Coza, Soveja şi Valea neagră (cf. Ionescu dela Brad, *Agricultura romînă în judeţul Putna*, Bucureşti, 1870, 27).

[1] Iorga, *Studii şi documente*, VI, 313.

[2] Şt. Meteş, *l. c.*, 82.

[3] Ion Diaconu, *l. c.*, I.

Trecutul păstoresc al Vrancei e deci o puternică realitate etnografică. După război, păstrat fidel ca aspect material, poate fi socotit pierdut ca folklor: mulți oameni bătrîni au dispărut ducînd cu ei o bună parte din literatura *Mioriței*, tradiții orale și informații despre păstoritul de acum o sută de ani. Amintind numai pierderile, vom arăta în studiul de față păstoritul acestui ținut sub toate formele sale actuale.

Răspîndirea geografică a stînei

Zona de întindere a stînei în munții Vrancei începe dela 583 m. (Păulești) și se întinde pînă la 1660 m. In satele cu pășuni bogate în apropiere, de multe ori o parte din săteni nu mai duc oile la munte, ci le pasc aici, alcătuind o stînă în felul celei dela munte: satul Coza (583 m.). Tot așa, satele care și-au pierdut munții prin vînzări (Bordești, 641 m.) sau în urma unor procese între ele (Prahuda, Țipăul, 758 m.) pasc oile în sat. Satele situate în imediata apropiere a munților cu stînile la cîțiva kilometri (Nerejul, Coza). In general, așezarea geografică a stînei în munții Vrancei începe dela 583 m., avînd variațiile următoare: *La Stîna Tulnicilor*, 960 m.; *Plaiul Noveselor*, 993 m.; *Plaiul Dealul-secăturei*, 1110 m.; *Macradeul*, 1118 m.; *Plaiul Lapoșul-de-jos*, 1162 m.; *Piciorul-Greșului*, 1177 m.; *Pîrîul Stînei Giurgiului*, 1226 m.; *Plaiul Năruja*, 1228 m.; *Tisarul*, 1236 m.; *Plaiul Lapoșul-desus*, 1259 m.; *Poiana Înțărcătoarea*, 1329 m.; *Plaiul Monteorului*, 1336 m.; *Stîna Vetrila*, 1359 m.; *Zboina-neagră*, 1374 m.; *Plaiul Mușa*, 1413 m.; *Poiana Zboinei*, 1430 m.; *Condratul* 1490 m.; *Plaiul Giurgiului*, 1526 m.; *Cășăriia*, 1568 m.; *Golul Cozei*, 1582 m.; *Plaiul mare al Zboinei*. 1651 m.; *Plaiul Zboina* 1660 m.

Stînile de toamnă sînt în orice sat și încep dela 386 m., ajungînd la 427 m. (Poduri), 448 m. (Ruget), 459 m. (Herăstrău), 549 m. (Poiana), 569 m. (Negrilești), 580 m. (Spinești), 583 m. (Păulești), 589 m. (Bîrsești), 603 m. (Păulești), 644 m. (Nerejul-mic), 649 m. (Hăulești), 823 m. (Prisaca).

Stînile cele mai numeroase sînt pe Valea Zăbalei şi Nărujei. In satele de pe Valea Putnei (Colacul, Tulnici, Vidra) se constată un regres al păstoritului. Causa stă în invasia societăţilor de exploatare care au distrus codrii şi angajat pe localnici la exploatarea pădurilor.

Starea actuală a păstoritului în Vrancea

Numărul oilor după război apare în creştere. Avem în tot ţinutul 58984 oi şi 68 stîni. Faţă cu ce aveam în 1916 progresia e simţitoare. Vom lua un singur exemplu, destul de caracteristic: în 1916 în satul Poiana erau 3000 oi cu 2 stîni, în 1918 numai 34, iar acum numărul lor a ajuns pe cel din 1916. In unele sate numărul a crescut. In Văsui, de pildă, erau în 1916, 1000 oi cu o stînă; astăzi avem 1670 cu 3 stîni. In alte sate regresul e puternic: Negrileştii aveau în 1916, 10000 oi, iar acum numai 4176. Aiurea, din contra, păstoritul s'a extins: Bîrseştii aveau în 1916, 2000 oi; astăzi au 4332. Oile cele mai multe sînt acum în Spineşti: 5900. Vin apoi celelalte sate : Tichiriş, Tulnici, Bîrseşti Negrileşti etc. [1].

---

[1] Vrancea de astăzi a fost cercetată în studiul de faţă după limitele fixate de noi, care corespund unui proces istoric oarecum recent, deseori amintit în cursul cercetărilor noastre (Ion Diaconu, *l. c.*). Astfel am fixat graniţele ţinutului cuprinzînd cele 19 sate şi iată starea păstoritului acestora pe 1927: Spineşti, 5900 oi cu 8 stîni; Tichiriş, 4623 oi cu 4 stîni; Tulnici, 4436 oi cu 3 stîni; Bîrseşti, 4332 oi cu 7 stîni; Negrileşti, 4176 oi cu 4 stîni; Păuleşti, 3975 oi cu 8 stîni; Colacul, 3850 oi cu 2 stîni; Găuri, 3452 oi cu 4 stîni; Valea-sărei, 3141 oi cu 2 stîni; Poiana, 3000 oi cu 2 stîni; Nerejul, 2648 oi cu 4 stîni ; Nistoreşti, 2573 oi cu 4 stîni; Soveja, 2242 oi cu 2 stîni; Spulber, 2070 oi cu 2 stîni; Vidra, 1890 oi cu 3 stîni; Năruja, 1868 oi cu 2 stîni; Herăstrău, 1760 oi cu 2 stîni; Văsui, 1670 oi cu 3 stîni; Paltin, 1358 oi cu 2 stîni.

Fasele principale ale păstoritului în Vrancea

In toate satele ţinutului fasele principale ale păstoritului au acelaşi aspect.

Indată ce au fost scoase, primăvara, vitele „la ţarbî verdi", oamenii încep să se gîndească la alcătuirea unei stîni pentru oi, sau chiar a mai multora, faptul acesta fiind în legătură de multe ori cu numărul oilor din sat, dar mai ales cu animositățile dintre săteni. Pentru înţelegerea aceasta în unele locuri sătenii se adună astăzi (ca şi în trecut) în faţa bisericei, în altele însă la primărie. Sfatul se ţine cu o săptămînă înainte de Sf. Gheorghe (în satul Hăuleşca), sau pe la 28 april (în satul Spineşti), cînd toţi stăpînii de oi se chibzuesc asupra baciului şi ciobanilor (mari şi mici) din anul acela. Stăpîn e cine are 5, 10, 20, 40 şi chiar 100 oi, iar toţi stăpînii vor alcătui o *tîrlî*, un *boteţ* de 500-600 oi. Inainte se obişnuia ca satul să tocmească întîi pe *scutarţu* (ciobanul cel mare) iar acesta angaja pe ceilalţi ciobani şi chiar pe baci (în Spineşti); acum *tîrlaşî* caută întîi pe baci, care se îngrijeşte de ceilalţi, răspunzînd astfel satului numai el toată socoteala oilor date în sama lui pentru vărat.

Cînd satul se chibzueşte asupra scutarului şi baciului, între oameni e oarecare neliniște şi interes opus. De multe ori, întîmplîndu-se să fie certaţi, nu se pot împăca să aibă toţi o singură stînă; atunci satul angajează două sau trei stîni. Pentru aceasta fiecare fruntaş, spre a întrece pe ceilalţi, pe cît poate pe ascuns, caută să tocmească ciobanul cel mai destoinic şi baciul cel mai apreţiat. Multă frămîntare atunci. Se pun adevărate candidaturi pentru *băşii* şi *şiobănii*. Fiecare făgăduește brînza cea mai multă şi mai bună. După o asemenea chibzuire se face *tocmala (toñiala)*, iar stabilirea condiţiilor de funcţionare a unei stîni se chiamă *păluiali (am păluit triaba)*. Astfel, după oarecare fricţiuni se ajunge la tocmeala scutarului şi a celorlalţi ciobani, precum şi la *zăşiuiala* baciului. Aceştia îşi iau răspunderea ca în timpul cît durează păstoritul oilor (dela 15 mai la 26 octobre) să

facă brînza necesară şi să îngrijească de păzitul oilor spre a nu se pierde [1]. Aşa, dacă în timpul acesta se întîmplă ca o fiară să mănînce o oaie din botei, scutarul e obligat să justifice stăpînului pierderea, ducîndu-i un *partalu* (o bucată din pielea oii) pentru ca să-l încredinţeze că într'adevăr oaia a fost mîncată. Numai aşa e scutit de plata costului oii, căci altfel stăpînul îi poate opri simbria. Se obişnueşte însă ca numai după 15 august — după ce se scoboară oile în sat dela munte — pînă la 26 octobre să se justifice pierderea oilor. La munte însă, chiar dacă se pierd mai multe, oamenii „măi bombănesc" şi tac. Rămîne aici în joc numai conştiinţa datoriei scutarului.

Trebue ştiut că de multe ori la 28 april se obişnueşte să se tocmească numai scutarul cu ceilalţi ciobani şi tocmai la 15 mai, cînd *si boteţesc oili*, baciul. Acum începe, propriu zis, păstoria. Pînă la 15 mai oile au miei care sug şi care trebuesc înţărcaţi. Vremea fătatului ţine din mart pînă tîrziu în april. Oile care vor făta miei se numesc *fătătǫari*; ele se bucură de o îngrijire mai bună, dîndu-li-se *tain*. Celelalte se numesc *stărpi*. Mieii fătaţi (*ńeį* şi *ńeli*) sînt lăsaţi pînă în săptămîna Moşilor cu mamele lor. Acum începe timpul înţărcatului. Pentru aceasta mieii sînt separaţi de oi şi păscuţi aiurea în munte, căci de obicei înţărcatul se face aici. Mieii înţărcaţi se numesc *cîrlanį*, iar mamele lor duse la stînă şi „pusî pi lapti", *mînzărį*. Se întîmplă însă ca unele oi fătătoare să fete mai tîrziu de 15 mai, deci după suirea la munte. Acestea se numesc *oį sugărį*, neînţărcate. Ele mai stau o lună de zile la un loc cu cîrlanii, luîndu-li-se apoi şi lor mieii. În timpul acesta li se închid noaptea mieii, iar dimineaţa sînt mulse, odată pentru toată ziua.

Inainte de suirea la munte, oile *si aleg*, căci în timpul iernei toate au fost la un loc, nedespărţite. Separarea aceasta cade în grija stăpînilor şi se numeşte *ales*, făcîndu-se de obicei

[1] Oile sînt date baciului *cu nart:* să se dea stăpînului atîtea ocale de brînză „pi ǫai" (v. text. VI).

în săptămîna Moşilor, în timpul înţărcatului, şi întîmplîndu-se în felul următor: se separă oile sterpe de cele cu miei, încredinţîndu-se unui cioban să le ducă la munte, spre a le paşte toată vara. Acest cioban se numeşte *stărpariu*. Tot aşa se aleg berbecii din oi, încredinţîndu-se spre pază unui alt cioban, după cum şi mînzările şi cîrlanii. Astfel se formează la ales patru categorii de oi: sterpe, mînzări, berbeci şi cîrlani. Fiecare categorie îşi are ciobanul ei şi locul de păşunat aparte, alcătuind un botei. Intre 15 mai şi 15 august avem deci la munte patru boteie, care se alcătuesc chiar dela 15 mai, cînd fiecare tîrlaş îşi aduce oile cîte le are, cu miei cu tot şi le dă în sama scutarului. Oile sînt *însămnati* de stăpîni spre a fi recunoscute toamna cînd vor fi luate înapoi pentru iernat. Orice stăpîn îşi are semnele lui, pe care nu le spune altuia.

In unele sate se alcătuesc numai trei boteie, procedîndu-se în felul următor: după împăcarea baciului şi ciobanilor în ziua de Sf. Gheorghe stăpînii ies cu oile a doua zi la marginea satului la un loc anumit, spre a le încredinţa ciobanilor („am dat oili la şioban"). Oile se strîng aci în trei, patru zile. Prin înţelegere ciobanii se împart la păzit: unul va păzi sterpele, iar altul mînzările (oile cu lapte, dar cu miei). Oamenii, alegîndu-şi oile sterpe de cele cu miei (se mai numesc şi *zburati*), le dau în cele două boteie. In boteiul de sterpe se află *ńioarîli* (miele din anul precedent), *stărpili* (oi fără miei, de peste doi ani), *terţăi* (miei din anul precedent) şi *berbeśi*, iar în cel al zburatelor numai oile cu miei. Astfel împărţite stau aici la păşunat o lună de zile, pînă *sî boteieśc*, „pînî sî 'nvaţî unili cu altili" (v. text. II), căci altfel s'ar pierde în munte. După ce „s'a aşăzat" în cele două boteie se urcă la 15 mai la munte. Aceasta e prima strămutare. Stăpînii însoţesc şi ei pe baci şi pe scutar, ducînd la stînă mălai şi sare—necesare hranei personalului —, putinile „di bătut brînza" şi chiaguri. Baciul, ca şi ciobanii îşi iau de acasă haine şi *śiuvaili* (instrumentele) necesare la stînă, pe care le scoborîse cu ei la 15 august, anul precedent, cînd venise dela munte cu boteiele. In două zile ajung la stînă, căci urcarea la munte se face încet

spre a nu obosi mieii. Uneori „uni măi fraźiz" cad de oboseală, iar ciobanii îi iau în braţe şi nu mică este mila lor cînd văd oile zbierînd după ei [1].

Ajunse la stînă, boteiul mînzărilor se împarte, căci acum se înţarcă cu adevărat mînzările, zburatele (numite aşa din sat pînă la munte), ducîndu-se cîrlanii să pască aiurea, cam la 3-4 km. departe de mînzări. Avem acum două boteie: unul al cîrlanilor (miei înţărcaţi care cresc; cel care le păzeşte se numeşte *cîrlănarţu*), iar celălalt al mînzărilor (oaie cu lapte între 3-7 ani). Ambele boteie, ca şi cel al sterpelor (format, după cum am arătat, înainte de transhumanţă) pasc în munte separat. Intre 15 mai şi 15 august (la „Sîntă Mărija mari"), mînzările sînt mulse şi din laptele lor se prepară brînza şi celelalte derivate. La 15 august toţi tîrlaşii se duc la munte spre a le împărţi baciul brînza [2]. De cu seară este sfat între stăpîni: fiecare se pregăteşte pentru a doua zi, luîndu-şi mîncare şi băutură. De obicei stăpînii pornesc la munte cu o zi înainte de 15 august, spre a fi în ajun la stînă. Tot drumul este plin de veselie. Unii sînt călări, *kiaburi*, iar cei mai sărmani pe jos. Cu toţii însă sînt tovarăşi de drum. Plaiurile răsună de cîntecele lor, iar baciul şi ciobanii se pregătesc de primire. Seara, după ce visitează stîna şi vede fiecare brînza în putini, mănîncă împreună, fac focul în pădure şi „sî aśiuiazî". A doua zi se împarte brînza. Baciul o cîntăreşte în faţa tuturor să vadă dacă „s'acopiri brînza", socotindu-se cîte trei kilograme de oaie [3]. Văzîndu-se întreaga cantitate ieşită în

[1] Odată cu oile „sî sui la munti" vitele mari: caii, boii, vacile, spre a se îngrăşa. Stau aici pînă la Sf. Petru sau Sf. Ilie. Caii umblă „slobiz, pim păduri", iar vitele celelalte sînt păzite de stăpîni. De multe ori stăpînii care au oi mai multe duc porci la stînă şi-i dau în sama baciului, ca să-i îngraşe cu zăr.

[2] In unele sate se amînă împărţirea brînzei peste o săptămînă sau două dela această dată.

[3] Socoteala aceasta era numită de bătrîni *aruncătoari* (cf. text. IV, VI). Cuvîntul acesta curat păstoresc a însemnat mai tîrziu *aruncătoarea mumţilor* (cf. C. D. Constantinescu şi H. H. Stahl, *Documente vrîncene*, Bucureşti, 1929, I, 162, 169, 175; Iorga, *Brodnicii şi Romînii*, în *Analele Ac. rom.*, seria a 3-a, memoriile secţiunei istorice, t. VIII, 9, 19, 25).

vara aceea, se stabileşte proporţia între numărul oilor şi acela al stăpînilor. Apoi baciul, înainte de a pune fiecăruia în putină brînza, *faśi dará*: cîntăreşte vasul gol spre a-i vedea greutatea şi o *însamnî pi putinî*. Dacă nu ajunge brînza la toţi, celor păgubiţi li se face restul în sat, într'o săptămînă sau două, după ce oile s'au scoborît dela munte. Cînd însă satul constată că baciul a fost neglijent, i se ia brînza lui, dreptul din zeciuală şi se împarte la stăpîni.

După împărţirea brînzei se retrag berbecii din boteiul sterpelor şi se pasc separat pînă la 14 octobre (la „Vinirja mari"), cînd *sî dă la oi*. Mînzările se scoboară acum „di vali" în sat — al doilea aspect al transhumanţei. In unele sate baciul se retrage acum, rămînînd oile pe sama scutarului pînă la 14 octobre (cînd este părăsită stîna şi uneltele care serviau propriu zis la facerea brînzei, *ştianu, căzanu, crinta, înkegătoarja* sînt ascunse în pădure pînă la primăvara următoare, luîndu-se de vale numai *găleţîli* care vor servi încă la muls). Tot timpul acesta boteiul mînzărilor rămîne „la djal, pi la odăi" ori „la ţarnî, în sat, sau la grok'i" (v. text. I). Oile şi aici *sî pun pi lapti*. Laptele muls însă acum nu mai este făcut brînză, ci e preparat stăpînilor pentru iarnă. Stăpînii duc pentru aceasta *căpăśeli di pus laptili*, punîndu-se în *căpăśica* fiecăruia cîte o găleată de lapte pentru cinci oi (cam 15 kgr.). Oile au şi acum o strungă, dar e provisorie, făcută numai din *martaśi* (brazi tineri, uscaţi şi utilisaţi la facerea tîrlelor).

Mînzările sînt mulse aşa pînă la 15 octobre „la datu berbeśilor la oi". Boteiul sterpelor se scoboară şi el din munte şi între 8 novembre (Sfinţii Voievozi) şi 6 decembre (Sfîntul Neculai) — dacă toamna se întîmplă să fie lungă — se adună într'un loc oile, întocmai cum fusese primăvara, înainte de plecarea la munte. Acum toate oile împărţite pe boteie se strîng pentru tomnat sub grija unui singur cioban care le păzeşte „pînî sî pun pi fîn" (la Sf. Neculai), cînd vin oamenii, plătesc ciobanului resturile de plată, rămase din timpul ciobănitului la munte, „cîti cît s' aruncî di oai" (simbria pentru o oaie dela Moşi pînă „sî puni pi fîn"; de obicei se plăteşte

cîte 25 lei de oaie pe vară), *brăcuiesc oili* şi le iau acasă. Dacă un stăpîn nu are bani, ciobanul nu-i liberează oile pînă nu-i plăteşte. *Brăcuiria* se face vîrîndu-se oile într'o ogradă şi venind fiecare stăpîn să şi le recunoască după semnele puse primăvara la ureche. La 6 decembre în unele sate încetează păstoritul. In altele brăcuirea se întîmplă la 26 octobre, în acest timp dîndu-se berbecii la oi (dela 14-26 octobre).

Personalul stînei, modul alegerei, plata, îmbrăcămintea şi hrana lui

Cînd se alcătueşte primăvara o stînă, stăpînii se gîndesc întîi la *toñiala (tocmala)* ciobanilor şi a baciului (stîna o formează în multe sate 3-4 stăpîni care au oi multe păzite de ciobanii lor, împreună cu cei care au mai puţine—în alte sate o alcătuesc toţi proprietarii de oi), fiind că e necesar să ştie satul cîţi ciobani trebuesc într'o vară pentru păzitul mînzărilor, cîrlanilor, sterpelor şi berbecilor. Astfel la o stînă de 3-4 stăpîni pentru păzitul mînzărilor sînt suficienţi numai doi ciobani, uneori avînd ajutoare, alteori nu (în Nerejul). De obicei fiecare *tîrlî di oi* are 9 ciobani: 3 la mînzări, 3 la cîrlani şi 3 la sterpe. Grija mare a stăpînilor cînd tocmesc primăvara ciobanii este însă să alcătuească întîi personalul dela stînă — ciobanii mînzărilor—, angajînd astfel *śiobanu śel mari (scutariu)*, unul *ńilžocariu* şi un *strungariu*. Mai mare peste ciobani e scutarul. Cu el se înţelege satul uneori despre socotelile stînei sau plata întregului personal şi tot el dă samă stăpînilor de starea oilor. Are în grije întotdeauna păscutul şi adăpostul boteiului de mînzări. E de altfel plătit mai mult ca ceilalţi (dacă mijlocarul are 3000 lei, el primeşte 6000). Al doilea cioban este mijlocarul. La stînă acesta mulge oile cu baciul şi scutarul, sau aduce apă, taie lemne pentru foc şi uneori face mîncare pînă se termină mulsul. Cel de al treilea, strungarul, are numai grije de „a da oili în strungi".

La păşune boteiul mînzărilor se duce întotdeauna cu aceşti trei ciobani şi tot ei păzesc oile în timpul nopţei.

Conducătorul adevărat al stînei însă este astăzi, peste tot, baciul. El rămîne mereu la stînă, are sub supraveghere pe scutar, îi indică unde este iarbă mai bună de păscut („mă, sî ti duśi în locu cutari, cî-i ịarbî"; dacă acesta nu-l ascultă „puni mîna pi tăśịuni"; v. text. II) şi ţine socotelile cu satul („ţîni răbožu"). Trebue să fie un om priceput („dacî-i pi sk'inarịa lui cîti 800 di oi şî cîti 3000 di kilograme di brînzî, trebui sî h'ii tari"; cf. text. II), meşter în facerea brînzei şi bun cunoscător de oameni. Uneori cînd nu ajunge brînza e nevoie să înduplece pe stăpîni, amintindu-le cinstea din anii precedenţi. Oamenii îl cred şi-i iartă greşala.

La stînile unde sînt oi multe, în afară de ciobani mai sînt şi cîţiva mulgători care se numesc *zărarị*[1].

Toţi ciobanii dela stînă dorm seara cu oile; numai baciul rămîne în stînă. Cei trei ciobani dela sterpe, ca şi ceilalţi trei dela cîrlani dorm fiecare la tîrlele lor, ducînd vieaţa ca şi cei dela stînă.

In satele care au păşune în apropiere, fiind situate la o altitudine imediată (satul Nerejul), stăpînii se duc şi asistă la mulsul oilor cînd „li g'ini rîndu". Aici uneori cei 3-4 stăpîni care au alcătuit stîna au ciobanii lor şi de aceea nu plătesc nimic pentru ciobani, ci numai pentru baci şi strungar. Baciul primeşte pentru munca lui *zăśịuịalî* (din 10 kgr. de brînză dă un kilogram), sau e plătit în bani. Procedeul plăţei cu zeciueală e destul de comod, întîi, pentru că şi baciului îi convine

[1] Intr'un motiv popular din Nerejul, *Cinticu lu Costịa* (cf. şi E. Precup, *Păstoritul în Munţii Rodnei*, Cluj, 1926, 42), avem următoarele versuri:

Az îị luni şî mîni îị marţ,
Plịacî Costịa la Galaţ
Sî dịa sari la n'iǫari
Şî bolovani la śeị cîrlani
Şî tărîţî la oiţî
Şî grunz marị la śeị zărarị.

In unele sate boteiul are în frunte un *vătav di cîrd*, ciobanul care conduce oile, iar în urmă un *ažịutorịu*, care observă mersul.

mai bine să i se dea plata în natură, căci cu brînza aceasta face de cele mai multe ori comerț; al doilea, pentru că în satele în care 3-4 stăpîni au alcătuit boteiul strîngînd oi dela ceilați, aceștia se pot mai ușor descărca de socoteală față de sat, scăzînd zeciueala din socoteala totală a brînzei. In acest cas și strungarul este angajat și plătit tot de acești stăpîni, primind dela unii hrană, dela alții îmbrăcăminte.

Cînd se stabilește plata baciului, acesta își ia angajamentul față de sat că va face brînză bună și va da stăpînilor cîte 3 kgr. pentru fiecare oaie. In casul cînd nu răspunde unora cantitatea hotărîtă, e obligat să o plătească după costul în comerț.

Cît privește angajamentul acelora ce dau oi la stăpînii care angajează pe baci și pe strungar, trebue știut că ei se obligă să plătească o sumă anumită pentru cioban, alta pentru baci și alta pentru strungar. De obicei pentru păzitul oilor și datul în strungă se plătește pe vară cîte 30 lei de oaie (în Nerejul), în cas cînd muntele păscut este al satului; dacă însă e arendat, se dă cîte 50 lei de oaie și 3 kgr. de făină (pe care o strînge dela oameni tot stăpînul cel mare). Toamna nu se dau oile înapoi pînă nu se răspunde plata întreagă.

In alte sate însă nu doi sau trei stăpîni alcătuesc stîna— am mai spus—, ci satul întreg. In casul acesta *simbriia* ciobanilor e uniform socotită pentru toți tîrlașii (Bîrsești, Negrilești, Tulnici etc.), ajungînd tocmeala la 20 lei și 2 kgr. *di mălai di oai* pentru păzitul dela 15 mai la 26 octobre (în Spinești). Uneori se plătește scutarul cu 6000 lei, mijlocarul cu 3000 și strungarul cu 1500 (în Spinești); alteori, *șiobanu șel mari* e plătit cu 7000 lei pe vară, cel *nilžošiu* cu 4-5000, iar cel *nic* cu 3500 lei (în Hăulești).

Imbrăcămintea ciobanilor e aceeași ca și a baciului: nu lipsesc iții, *căšiula șiobăniascî* pe care nu o părăsesc nici vara (fig. 4, 25, 30), *cămeșa șiobăniascî*, *k'eptariu* făcut din piei de oi, *sumanu* și *gluga*, iar în picioare *ok'inșili* legate *cu ațî* (făcute din păr de cal) și învelite în *og'eli* (țesute din lîna oilor). Cămașa ca să resiste „la negrjalî", să nu se mur-

dărească uşor, „sî'ncătrăneşti cu omag şî cu stirigoai". Procedeul este următorul: se topeşte într'o oală unt de oaie în care se pune stirigoaie şi omag, adăugîndu-se şi puţină răşină„ cî-i bunî, cî nu intrî apa" (v. text. II, IV). Amestecul acesta se fierbe cîtva timp şi după ce s'a răcit se ia „o stiblî di bosîioc", se moaie în unsoarea aceasta şi se unge cămaşa peste tot. După ce se usucă într'o zi se îmbracă servind toată vara, fiind că „skimburili" nu pot fi uşor aduse din sat. Cămaşa aceasta e bună numai într'o singură vară, căci „sî tai" şi trebue alta. De altfel numai cămaşa este purtată aşa; iţarii fiind de lînă şi murdărindu-se mai greu sînt purtaţi mai mult.

Unii ciobani au mijlocul încins cu „curăli di ţînti, cumpărati dila Braşov" şi aduse acum „dila Focşanî şî dila Panśiu" (v. text. II). Bătrînii spun că uneori căpătau aceste curele prin schimb făcut cu ciobanii de dincolo, dîndu-le pentru ele sare.

Gluga purtată la subsuori este o podoabă ciobănească foarte preţuită şi ciobanul nu o lasă dela gît niciodată, nici chiar cînd se duce la păşune, căci în ea îşi păstrează alimentele (fig. 31, 32, 33). Cînd se scoboară la Sf. Ilie în sat ciobanul cel mare şi baciul sînt apreţiaţi, de altfel, după glugi, beţe, curele şi căciula ciobănească, făcută dintr'un „ńel întreg". Rari ciobani care să mai poarte astăzi sarici (fig. 32). Acestea au început să dispară, de altfel ca şi din portul celor din sat.

Mîncările obişnuite la stînă sînt *măliga cu brînzî*, urda, caşul sărat, janţul. Ciobanii ţin şi post, mîncînd fasole fiartă („postu Sînk'etrului nu prja"), sau *măcriş h'ert* cu ceapă, cu ardei, sau *urzîśi h'erti*. Uneori, cînd moare cîte un cîrlan „îl h'erbi" (v. text. II).

Locuinţa ciobanilor este „la boteie la aripa oilor", întocmindu-şi de multe ori tîrle, adăposturi pentru oi (din martaci de brad) şi aprinzînd seara focul „pintru lupk'ị şî urş". Ei îşi fac mîncarea singuri din alimentele luate dela stînă.

Stîna, alcătuirea şi funcţionarea ei

Stîna este alcătuirea din lemn de brad care serveşte la adăpostul personalului dela boteiul mînzărilor, la mulsul mîn-

zărilor, la pregătirea brînzei etc. şi păstrarea uneltelor. Condiţiile geografice necesare aşezării unei stîni sînt totdeauna avute în vedere: trebue un loc înclinat, scurs, o poiană, fără mocirle, dar cu izvoare în apropiere. Stîna este aşezată de obicei cu faţa către deal, spre a avea scurgere în dos. Odată făcută din brad, serveşte pentru mai mulţi ani.

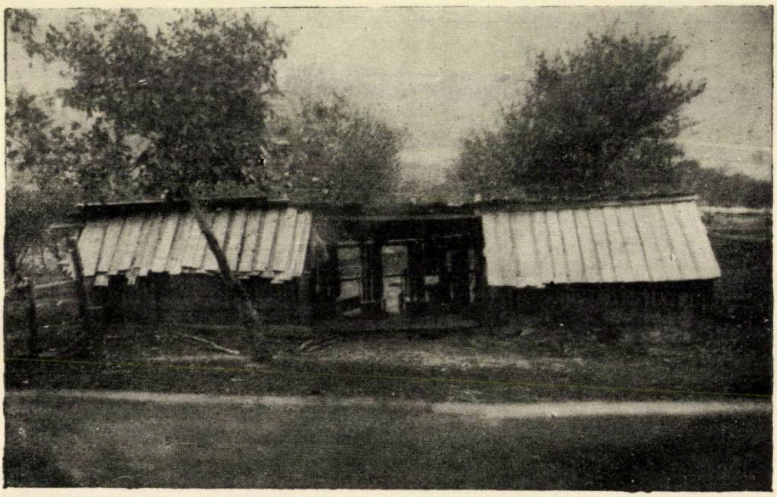

Fig. 1.

E alcătuită din trei părţi: două despărţituri laterale, *h'erbătoarĭa* şi *căşărĭa*, avînd la mijloc un spaţiu, *comarnicu* (fig. 1, 2, 3, 4). Fierbătoarea este locul unde locueşte baciul şi unde se păstrează vasele *(şĭuvaili)*, precum şi tot *tîrhatu* (hainele) şi *merindili* ciobanilor. Spaţiul ei este de 4 × 3 m., ca şi al căşăriei. Are uneori o fereastră mică şi fixă. Nu are însă pod şi nici pardoseală. Este acoperită cu scînduri şi pereţii îi sînt făcuţi din trunchiuri de brad, necioplite. Focul se face jos, la mijloc, fiind aici o vatră, şi ceaoanele atîrnîndu-se de *cužbî* sau de *zăvodarĭu* (v. mai departe, p. 280). De jur împrejur

sînt pe lîngă pereţi *lăiţ* fixe, făcute din scînduri de brad, pe care se aşează vasele necesare.

Căşăria e construită în acelaşi fel ca şi fierbătoarea. Aici se dospeşte caşul şi se păstrează celelalte preparate. Nu are de loc ferestre; e însă podită şi lipită cu lut—de altfel ca şi pereţii — spre a nu putea pătrunde înăuntru musca. De-a-lungul

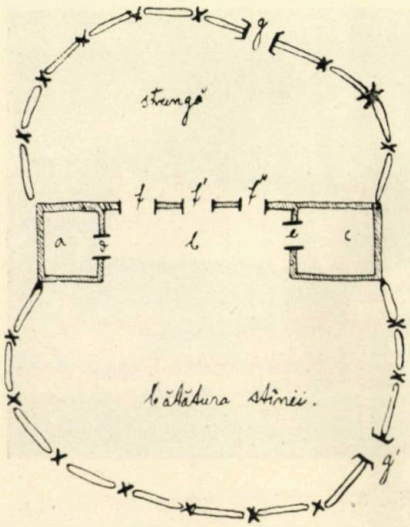

a = h'erbătQarja
b = comarnicu
c = căşărija.
f, f', f'' = gurili strunźij
g, g' = işîrili.

Fig. 2. Vedere generală a stînei.

pereţilor sînt poliţe fixe pe care se aşează caşul *la dosk'it.* Uşa căşăriei este încuiată, cheia fiind păstrată de baci. Inainte vreme la stînile bogate în oi şi personal scutarul îngrijia de toate rosturile stînei. Acum toată contabilitatea aceasta, ca şi aceea a oilor cade în sarcina baciului.

Comarnicul este partea dela mijloc, servind la mulsul oilor. Are un singur părete în fund, în spre strungă (fig. 1, 2, 3, 4), de obicei cu două sau trei deschideri *(gurili strunźij* sau *uşîli strunźij;* au dimensiunile de 0,70 m. × 0,50 m. şi la o distanţă de 0,50 m.), pe unde pot intra oile la muls. Aici sînt scaune pe care stau ciobanii cînd mulg, răzimaţi cu spatele de părete comarnicului îndreptat spre strungă, care pentru aceasta se şi

numeşte *spătari̯u* („ii̯ ca cît ţîni omu'n spati; di̯-aśei̯a sî ki̯amă spătari̯u, cî stă mulgători̯u, cu spatili"). E făcut din scînduri de brad, avînd dimensiunile de 3×4×3 m. La fiecare intrare sînt cîte două *opritori̯* (fig. 3, 4), făcute din scînduri de brad, care sînt ţinute cu piciorul spre a nu îngrămădi oile la muls.

Cînd vin dela păşune, pînă ce sînt mulse, oile stau în strungî,

Fig. 3.

locul din spatele stînei, îngrădit cu gard de *buhaśi̯* („pui̯ di braz, uscaţ") şi *martaśi̯*. După mulsoare trec şi se odihnesc — pînă mănîncă ciobanii — în „bătătura stînii̯", loc în faţa stînei cu împrejmuire de buhaci (fig. 3). Uneori sînt duse într'un *arcaśi̯u* (=„ocol di oi"), loc adăpostit, ascuns într'o „lăsăturî di pămînt" unde nu bate vîntul şi împrejmuit numai de pădure, iar nu „di mînî di om". Se mai numeşte uneori şi *hădău̯cî*. Aici stau oile mai ales cînd „îs timpuri̯ furtuno̯asî".

In timpul cînd merg oile la păşunat, fiindu-le cald se strîng „grămadî, buluc" (se mai zice că „sî fac śi̯ucur"), ca să se răcorească, „da i̯eli măi̯ rău̯ sî' năduşăsc". Locul unde se opresc acum se numeşte *staniști* (în Nereju) sau *stalniști* (în Spineşti). Laturile de o parte şi de alta se chiamă *aripî* (ciobanii strigă la cîni: „dă-ti la aripî").

Dela stînă pleacă în toate părţile *hăţaşuri*, cărări de munte care duc la păşune (se zice: m'am luat după hăţaşul oilor pînă am dat de stînă).

Boteiele de sterpe şi cîrlani care pasc — după cum am spus — în altă parte a muntelui au şi ele tîrlele lor, la un loc de adăpost (se zice: *tîrla cîrlanilor, tîrla stărpilor*), care sînt nişte împrejmuiri tot cu buhaci sau martaci.

Schiţă de Prof. Const Iacob

Fig. 4.

Modul funcţionărei unei stîni nu diferă de ceea ce ştim din aspectul păstoresc al celorlalte ţinuturi romîneşti. Oile se mulg de trei ori pe zi: dimineaţa la orele 3-5 („îi mult pîn la zîuî"), la 11-12 ziua şi seara pe la 6 sau 7. Mulsul oilor se face în comarnic. Strungarul mînă oile la gura strungei, unde le aşteaptă baciul, scutarul şi mijlocaşul stînd pe scaune şi avînd în faţă *găleţili* spălate din vreme (fig. 3, 4). Cînd ies oile fiecare prinde de gît sau de picior cîte una şi o mulge. Se mulg astfel deodată cîte trei, iar la unele stîni cîte patru şi chiar cinci oi, fiind comarnicul mai mare. După mulsoarea aceasta trec în *bătătura stînii*, unde stau „buluc" pînă

ce sînt mulse toate. Pe la orele 7 dimineaţa se duc la păşune şi stau pînă la 11, cînd vin la *a doua mulsoari, di-aṅiazî*. La unu sau două pornesc iar la păscut pînă la orele şase, cînd vin la *mulsu di sara*, după care sînt „scoasî la ţarbî pi-un śias". Păşunatul acesta se numeşte *śinat* (se zice „sî scot oili la śinî"). După mulsul laptelui baciul se retrage, spre a fierbe laptele.

Intotdeauna cînd oile pleacă la păşunat se duc „într'o pornialî". Ciobanul care merge înaintea boteiului, conducîndu-le, este *vătaf di cîrd*, iar cel din urmă care observă să nu se piardă vre-una din botei, *ažiutoriu*.

Către toamnă — cam între 15 şi 29 august —, cînd laptele a început să scadă, se lasă oile cu mulsul *pi doi lapţ*, dimineaţa şi seara. Interesant e să adăugăm ceva despre *oili sugări*, la care încă sug mieii care nu au fost înţărcaţi. Acestea stau la un loc cu cîrlanii, tot timpul cît sînt cu mieii, şi se mulg numai odată pe zi, dimineaţa. Seara sînt închise separat de miei, iar dimineaţa mulse, dîndu-li-se apoi drumul mieilor cu mamele lor pînă seara, cînd iarăşi sînt separaţi. Lucrurile merg aşa pînă se înţarcă mieii şi se dau în boteiul cîrlanilor.

In satele care sînt ca aşezare geografică aproape de stîni mulsoarea se face „cu rîndu", socotindu-se cîte 20 oi la zi. Cel care are 100 oi are rîndul la cinci zile; cel cu 40 la două, iar cel cu 20 la o zi. Cei cu mai puţine oi îşi iau brînză „dipi cît ţesî din tîrlî". De altfel cei 3-4 stăpîni care au oi „în stînî strînsî" răspund personal de brînză, socotind cîte 2-3 kgr. pe vară pentru fiecare oaie, după cum e anul de productiv. La fiecare rînd baciul cîntăreşte brînza ca să poată lua fiecare egal cu ceilalţi, deci proporţional cu numărul tuturor proprietarilor de oi. Gîndul baciului e ca fiecare să fie mulţumit cu împărţeala, căci în orice săptămînă se întîmplă că „brînza scadi". Dacă în felul acesta nu iese cantitatea cuvenită unui proprietar de oi, atunci „măi aştiaptî stăpînu um prînz", să-şi ia dreptul. De altfel, cînd îi vine rîndul cuiva se duce la stînă cu alimente ca să aibă cu ce trăi pînă ce i se face partea lui. El ia toate produsele, pînă şi zărul rămas.

Accesoriile stînei şi alte obiecte

Ca nomenclatură uneltele stînei nu diferă mult de ce cunoaştem de aiurea. Ele se numesc peste tot *şiuvai* şi sînt următoarele:

Găleata (pl. *găleţ*) serveşte la mulsul oilor şi are o capacitate de 12-14 kgr (fig. 5). Sînt de obicei la o stînă cam 3-4 găleţi, după numărul mulgătorilor. În găleată, aproape de suprafaţă, stă atîrnată de două sfori, legate de cele două torţi perforate, *cupa* (vas de paltin, mesteacăn sau fag, uneori cu sculpturi de lemn pe păreţi), servind ca să nu cadă laptele prea de sus în găleată, să sară astfel stropi şi să se risipească (fig. 6).

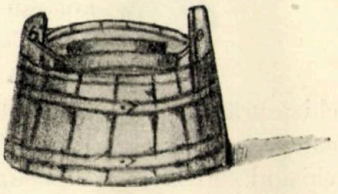

Fig. 5.

Înkegătoarea e un vas mare, o *putină (budacî)*, avînd o capacitate de 60 kgr. şi servind „la înkegatu laptiluj“ (după ce a fost strecurat) şi la frămîntatul brînzei (fig. 7).

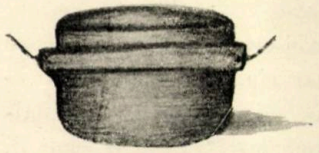

Fig. 6.

Crinta (fig. 8) este un fel de „covatî di lemn“ (avînd dimensiunile de 0,75 m. × 0,50 m.), făcută din brad sau paltin, cu părţile laterale groase, una din ele avînd un jghiab pe unde se scurge zărul din caş (fig. 9). Ea serveşte la *žănţuitu caşuluj:* după ce acesta a fost strîns din închegătoare şi pus în *zăgînî* (să se scurgă de zăr şi să nu se fărîmiţeze), e pus cu zăgîlna în crintă, deasupra aşezîndu-se cîţiva bolovani ca să se scurgă tot zărul, prin presiune. Crinta e astfel un fel de teasc.

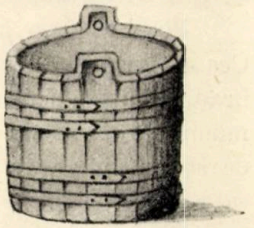

Fig. 7.

Zăgîlna e o „trajstî“, un săculeţ făcut din pînză de

cînepă sau de alt ceva şi servind, cum am spus, la jănţuitul caşului şi la facerea urdei. In ea se pune totdeauna caşul sau urda, după ce s'a extras din zăr, spre a se scurge.

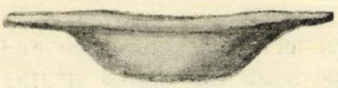

Fig. 8.

In *cazan* (fig. 10) se fierbe zărul pentru prepararea urdei. Este făcut din tuci sau din aramă (se mai numeşte şi *căldări*).

Fig. 9.

Kiagorniţa (fig. 11) e o cofiţă înfundată la ambele capete, avînd o deschizătură la unul din ele (se poate astupa; v. fig. 12), pe unde se toarnă chiagul în lapte (capacitatea ei e de 4 kgr.). Chiagul e indispensabil la stînă, căci fără el nu s'ar putea face brînza. De aceea grija cea mare a baciului e să nu rămîie fără chiag, obligînd pe stăpîni să ducă fiecare partea lui. *Kiagu* se ia numai dela „n'ei cruz" (miel pînă la 20 zile), se pune undeva să se usuce, iar cînd e întrebuinţat se ia, se freacă bine în mînă, se pune în chiagorniţă cu apă călduţă şi se lasă cîteva ore „sî sî plămădjascî" („nu sî puni di loc lapti, cî s'ar înkega").

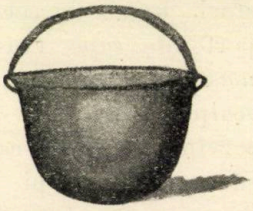

Fig. 10.

Strecurătoarea e făcută din cînepă şi serveşte la curăţitul laptelui de corpuri streine. Se mai întrebuinţează uneori şi *sîtişca*, strecurătoare cumpărată dela tîrg.

Focul se face în *vatrî*, aşezată în mijlocul fierbătoarei. Ceaonul pentru fiert zărul e atîrnat de *zăvodarîu* (un par de brad, lung de 1,50 m), sprijinit pe două furci. Celălalt pentru mămăligă se atîrnă de obicei de *cužbî* (făcută dintr'un lemn de stejar şi îndoită circular spre a-l putea ţinea exact de-asupra focului).

Cînd se fierbe în căldare zărul pentru urdă, ca să nu se ardă ceaonul, se amestecă din cînd în cînd cu *briţidău* (sau *urdarîu*), uneori o lopăţică (fig. 13), alteori o nuia de alun

(lungă de 1 m.), avînd la capăt o lopăţică semicirculară, făcută din brad (fig. 14).

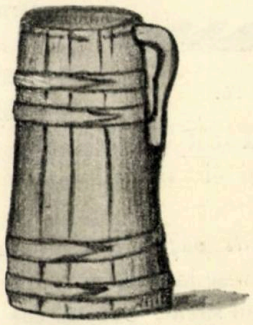

Fig. 11

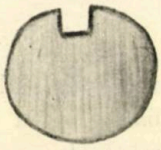

Fig. 12

După ce caşul s'a dospit se freacă pe *răval* (fig. 15), spre a fi fărîmiţat în bucăţi mici, uşor de frămîntat. Răvalul e lung de 1,20 m., încrestat din loc în loc şi făcut din lemn de brad (fără cioturi) sau de molid.

Urda se dă din căldare cu *lingura* (fig. 17), făcută din paltin sau plop, cu coada lungă de 1 m. şi avînd o capacitate de $^1/_2$ kgr.

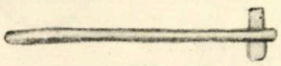

Fig. 13

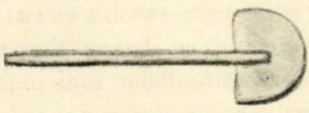

Fig. 14

Ştianu e un vas (avînd capacitatea de 40-50 kgr.) în care se strînge janţul pentru unt şi se păstrează untul (fig. 16).

Putineiu (fig. 18) e alt vas de lemn, mai mult lung decît lat. In el se bate janţul pentru a se extrage untul. Uneori janţul se bate în ştean cu un *bătătoriu* făcut la stînă dintr'un băţ de brad de jur împrejur înfăşurat cu coaje de tei. Bătătorul obişnuit (fig. 19) e alcătuit însă dintr'o coadă de fag (lungă de 1 m.), avînd la un capăt o roată tot de fag, perforată.

Scafa (fig. 20) e făcută din lemn de fag, ca şi *căuşu* (fig. 21), şi serveşte la pus mîncarea sau la pisatul usturoiului cu ajutorul unui *k'isoiu* făcut dintr'un lemn sau din piatră.

Răbožu e contabilitatea stînei, la dispoziţia baciului ca să ştie cîte oi sînt la ciobani şi cîte a primit dela stăpîni. E alcătuit din două bucăţi de lemn de alun (una, *puiu*, în mîna stăpînului sau a ciobanului şi cealaltă la baci; mai sînt numite şi *ţăncuşî*, în Spineşti, Văsui etc.). Insemnarea se face în

felul următor: pentru fiecare zece se face o crestătură, iar pentru sute, una mai mare. Cînd sînt mai multe răbojuri se păstrează înşirîndu-se pe o aţă şi atîrnîndu-se în cui. Cînd se iveşte vre-o îndoială cel ce contestă aduce „puiu", baciul îşi ia şi el ţăncuşa lui şi se confruntă socoteala.

Fig. 15.

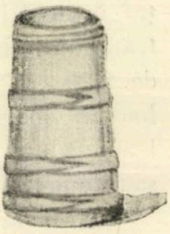

Fig. 16.

Tiparili di păpuş şi *caş sărat* (fig. 22, 23, 24, 26, 27) servesc la stînă şi la gospodării spre a se prepara caşul sărat. Cele de caş sînt circulare; cele de păpuşi dreptunghiulare, avînd însă toate variate desenuri geometrice, săpate în lemn.

Alte lucruri necesare totdeauna ciobanilor sînt *băţu şiobănesc*, încrestat cu desene lineare şi avînd la ambele capete *veriżi di alamî* sau fier. Apoi *fluiru*, făcut de vre-un lemnar (din *perş* sau din *socru)* şi împodobit cu desene lineare, ca şi *cavalu*, fluier mai mare, din care se cîntă de obicei doine „di inimî albastrî".

Fig. 17.

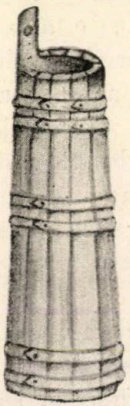

Fig. 18.

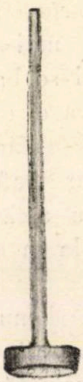

Fig. 19.

La toate stînile se află un *buşium* (fig. 25) în care cîntă dimineaţa ciobanul „di gustu lui". „La K'etrosu cîntî di hui pămîntu". Buciumul este făcut din paltin, învelit cu coaje de stejar şi din el cîntă şi femeile. *S'impoiu* e şi el frecvent la stînî.

Arme nu au ciobanii la stînă, fiind că acolo „omu sî apîrî cu cîni". Ciobanul cînd pleacă la păşunat are întotdeauna cu *cremini* şî *amînariu* (fig. 28), păstrate în *kimeriu* (face noaptea focul în pădure) şi la brîu *cuţît di h'er* cu „prăsăli di aramî sau di corn di berbeśi" (fig. 29), servindu-i şi la

sînżeratu oilor. Pe toate le poartă la *kimeriu*, de altfel ca şi *punga* în care ţine bani (fig. 33).

Produsele oilor şi modul producerei

Laptele. Am arătat cum se mulg oile de trei ori pe zi (dimineaţa între orele 3-5, la 11 şi la 6-7 seara) şi cum, după mulsoare, boteiul pleacă la păşune *(porniala oilor)*. Laptele muls trebue însă pregătit.

Fig. 20.

Fig. 21.

Prepararea laptelui cade numai în sama baciului, care pregăteşte caş, urdă, unt, zăr, lapte acru, caşi săraţi. În primul rînd se prepară caşul. Pentru aceasta se ia laptele—cald încă în găleţi—şi se strecoară

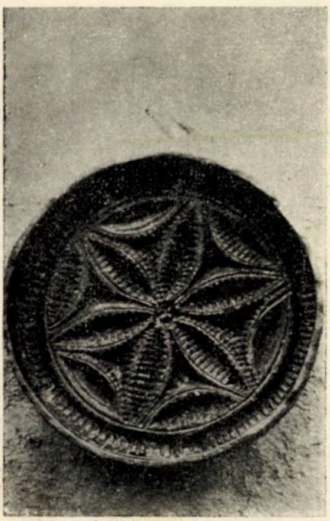

Fig. 22.

Fig. 23.

prin strecurătoare (sau sitişcă) în închegătoare. Aici se toarnă

chiag din chiagorniță, într'o anumită proporție (de exemplu, dacă sînt 8 găleți cu 100 kgr. lapte — cam dela 400 oi — se adaugă acestei cantități de lapte cam 250 gr. de chiag). După turnatul chiagului se acopere închegătoarea cu o *velințoari* de pînză, sau cu un fund de brad ca să nu cadă „gunoai" și se așează aproape de vatra focului, la căldură. Aici șade laptele cam un ceas („dipi cum îi căldura: dacî-i diminiața, umblî măi g'ini"), pentru a se închega. În acest timp se formează la suprafața laptelui un fel de „zăr verdi", „iuțîmia kiagului". Baciul îl strînge cu lingura și-l pune în chiagorniță, păstrîndu-l ca la lipsă de chiag să se servească de el. După ce s'a închegat laptele trebue *strîns*. Acum baciul se spală cu grije pe mîni „și bati g'ini" caseina coagulată la suprafață „pînî sî faśi ca laptili; îl treśi, umblî cu mîna pin iel, cî alfel nu sî strînźi". Îl face apoi un *bulgur* („strînźi caşu"), îl scoate din închegătoare, îl pune în *învălitoari* și-l așează în crintă spre *a sî žănțui* (să se scurgă bine de zăr). După ce s'a jănțuit se ia și se păstrează în cășărie. Aici se așează pe polițe și se lasă 5-6 zile de

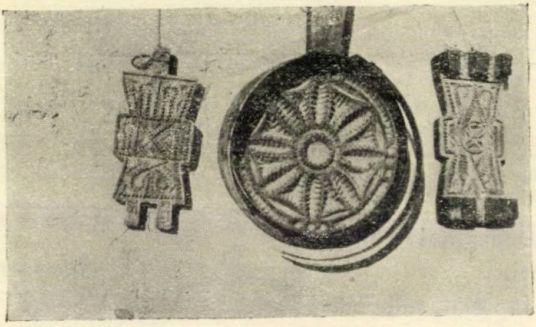

Fig. 24.

Fig. 25. Ciobanul Ion Tuțu

sî dosk'eşti, întărindu-i-se coaja pe deasupra. După dospire, baciul ia răvalul, *îl traźi pi răval*, îl frămîntă bine, îi dă sarea necesară şi-l *bati* în putină. Aceasta e brînza. Prin brînză se pun uneori „fălii di caş", foarte gustoase la mîncare.

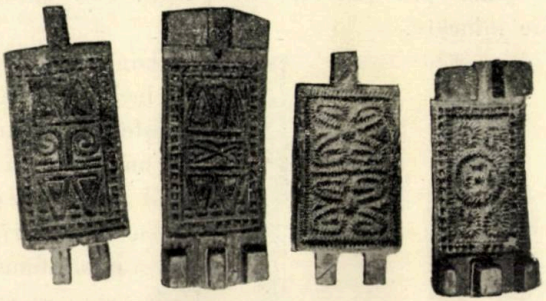

Fig. 26

Tot acum baciul mai face şi *caş afumat*. Pentru aceasta se ia *caşu verdi* (stors bine de zăr şi nedospit), se taie în felii, i se dă sare ca să *ia saramurî* cîteva zile şi apoi se pune la fum şi se usucă pentru iarnă. *Păpuşîli di caş* şi *caşî săraţ* (fig. 30) preparaţi cu ajutorul *tiparilor di caş* şi *di păpuş* (făcute de oameni meşteri) se pregătesc în felul următor. Se ia caşul proaspăt, închegat de 2-3 ore şi se pune într'un ceaon cu zăr proaspăt, amestecîndu-se bine cu o lingură mare pînă se poate întinde. Se face apoi în formă de *bulz* şi se aşează în tipar, presîndu-se bine cu palma. Deasupra se toarnă puţin zăr, se presară sare bine pisată şi se lasă aşa o zi sau două, pînă ce se sară bine şi se întăreşte. La două zile e scos din tipar şi pus la fum, cam două săptămîni, spre a se usca. Caşul astfel preparat se poate conserva pînă la doi ani. E gustos şi foarte căutat de oameni cînd se strîng sărbătoarea la un pahar cu vin. Gospodinele „vreĵniśi" se cunosc după caşii săraţi pe care-i dau „kĵaburilor" şi soţilor cînd stau „di talî".

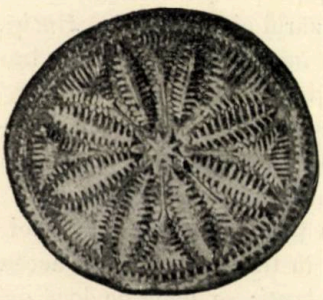

Fig. 27

Din jănţuitul caşului în crintă rămîne *žanţu* (din care

se face untul), care e strîns în ştean de cînd începe mulsul la stînă şi pînă la Sf. Petru. Acum, fiind că este mult janţ adunat, se bate cu bătătorul în ştean „pînî sî aleźi untu“ care se pune spre păstrare în putini. Din untul acesta oamenii fac mîncare.

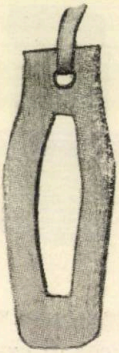

Fig. 28.

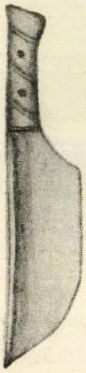

Fig. 29.

Din zărul dulce rămas dela laptele închegat în închegătoare se prăgăteşte urda, punîndu-se să fiarbă într'un ceaon. In timpul cînd fierbe zărul („sî urdeşti“) se amestecă mereu cu *urdarịu* (sau *brigidău*) spre a nu se afuma fundul cazanului. Urda care se adună deasupra zărului e luată cu lingura şi pusă în zăgîlnă ca să se scurgă bine, apoi e aşezată spre păstrare în căşărie, pe poliţe.

Urda nestoarsă în zăgîlnă de zărul ei se numeşte *žîntiţî*. Ea e bună de mîncat şi de aceea înainte de a strînge baciul urda ciobanii se duc şi-şi iau jintiţă în cupe.

Zărul rămas în căldare după strîngerea urdei e *zăr urdit*. Se pune în *teịcî* şi se dă cînilor să-l mănînce sau — pus într'o putină — e păstrat pentru înăcrirea mîncărilor.

Spre toamnă, cînd oile sînt „la ţarnî“, am spus că laptele scade, ne mai fiind păşune bună ca în timpul verei. De aceea oile *sî pun pi doị lapţ* sau *pị-un lapti*: se mulg de două ori sau odată în zi, iar din laptele acesta nu se mai prepară brînză, ci numai *lapti acru*, care se păstrează în putini pentru iarnă. In acest scop stăpînii aduc *căpăśeli* pentru pus laptele. Aici se toarnă la fiecare mulsoare *un lapti h'ert şî unu nih'ert*, în aceeaşi proporţie; de exemplu, 10 kgr. fierte şi 10 nefierte. Laptelui *crud* i se adaugă puţin chiag spre a se prinde bine. Cu îngrijire preparat, laptele acesta este un aliment consistent şi gustos.

L î n a. Primăvara, după Sf. Gheorghe (cam dela 1-15 mai, pe la Moşi), înainte de înţărcatul mieilor şi de alesul oilor—deci

cînd toate oile sînt la tîrlele stăpînilor — se tund. Tunsul se face odată pe an, durînd cîteva zile şi făcîndu-se de fiecare stăpîn de oi. Se întrebuinţează pentru aceasta *foarfeşili şiobăneşti* (făcute de Ţigani, sînt de obicei mari, bine ascuţite şi alcătuite din două braţe, *fofezî*). Cînd se tunde oaia, este prinsă de picior şi pusă jos, cu faţa în sus; cel ce o tunde şade tot jos, pe pămîntul gol, ţinîndu-i capul sub subsuoara stîngă, ca să nu se mişte. Tunsul se începe dela cap, împrejurul gîtului, apoi pe pîntece. Pe urmă oaia este sculată în picioare, ţinîndu-i-se capul între picioarele celui ce o tunde (acesta e acum în picioare) şi tunzîndu-i-se lîna de pe spinare. Unii încep tunsul dela picioarele dinainte, mergînd jur împrejur pînă către coadă. Fiecare tunde cum îi vine mai bine.

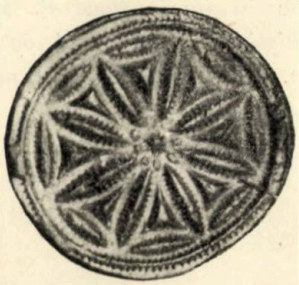

Fig. 30.

După ce e tunsă lîna de pe oaie (poate cîntări dela 1-2 kgr.), se face *boţ*, se strînge, răsucindu-se, şi se duce acasă spre a fi păstrată. În urma tunsului lînei, *sî tuşiniazî* pîntecele, coada şi picioarele. Lîna aceasta se numeşte *floaśi* (se spune chiar despre o oaie tuşinată: „numa a flocăit-o“, adică „i-a scos g'iţîoanili di lînî“). Tunsul trebue deosebit de *tuşînat*. Tunsul e tunderea lînei întregi de pe oaie; tuşinatul e numai tunderea lînei dela extremităţi: picioare, pulpe, coadă, pîntece. In afară de cel amintit, primul se face dela 1-15 april, cum se desprimăvărează şi începe să dea iarba, deci înaintea tunsului. E necesar pentru că se curăţă oaia de murdării, ca „sî nu putrezascî lîna“. Lîna aceasta se mai numeşte şi *tuşînăturî*, servind la ţesutul *procog'iţîlor* (cergi mai mici). Vom adăuga că pe la „Sîmzănii“ (24 iunie) se tund (*sî ńiţuiesc*) şi mieii spre a li se lua lîna (*ńiţî*) care a început să-i îngreueze. Aceasta se întrebuinţează la postavul de făcut sumane.

După ce este tunsă lîna, pentru a putea fi întrebuinţată trebue neapărat curăţită de praf, noroi, bălegar şi mai ales

de sebum-ul numit *usuc*, foarte abundent primăvara. In acest scop femeile se duc cu un *feredeu* la o apă curgătoare, fac focul, pun într'un ceaon apă să fiarbă şi cu aceasta opăresc lîna în feredeu. Apa fiartă curăţă lîna de usuc. In apa aceasta preparau bătrînii colorile vegetale. Lîna după ce este bine spălată în apă fiartă, *sî limpezăşti* în apă rece şi se pune undeva la soare să se usuce. In cîteva zile uscatul e gata. Se *scarmînî* apoi şi se *k'iaptînî* cu *k'eptini* făcuţi de Ţigani, scoţîndu-se trei calităţi de lînă: se aleg întîi firele mai lungi, *păru*, întrebuinţat la *urzît*, apoi *ńezura* şi la urmă *canura*, întrebuinţate ca *bătăturî*[1]. După pieptănătură lîna se toarce şi se ţese în *iţari*, *şioareśi*, *śerźi*, *procog'iţ*, *saśi*, *gluźi*, *dăsaźi*, *trăişti*, *sariśi*, *şiorak'i*, *og'eli*, *mănuş*, *k'eptari*, *lăg'iśeri*, *plocăz* etc. Din pieile oilor şi mieilor cojocarii fac *bunz*, *k'eptari*, *cożoaśi*, *căşiuli*, *punźi*.

Hrana şi îngrijirea oilor

Grija Vrănceanului pentru oi e ca o pasiune sfîntă, căci oaia e socotită drept animalul binecuvîntat de Dumnezeu. Dorinţa oricăruia e să aibă la casa lui cîteva oi şi *kiabur* e numai cine are 100-200 oi. Chiar dacă cineva are bani sau pămînt mult, nu e destul de apreţiat cînd nu are „botei di oi“ şi „hărgelii di cai“. De aceea omul acesta de munte îngrijeşte cum poate mai bine cele cîteva oi de care un se lipseşte niciodată.

In timpul iernei le hrăneşte cu fîn pe care îl alege de o calitate superioară: „mărunt la pai şî cu flori multi“. Pe deasupra le dă cel puţin odată în zi *zahareli* (*zaharaua* e tot ce se dă oilor, afară de fîn, amestecat cu puţină sare şi apă): *tărîţî* (udate cu apă şi sărate), *poscorniţî* (floarea şi frunza de cînepă udată cu apă şi sărată), ovăs etc. Se dă

[1] Cf. Ion Diaconu, *l. c.*, I.

fîn la oi de trei ori pe zi, iar apă de două ori (cînd se întîmplă să fie un izvor pe aproape sînt *adăpati* de mai multe ori).

Fînul rămas pe urma oilor, după ce au mîncat, se chiamă *torîști* și e adunat spre a fi dat la vite mari, mai ales la cai. Se spune chiar: „sî vîrî cai în torîști" (sînt duși să mănînce în țarcul unde s'a dat fîn oilor).

Primăvara, cînd oile sînt fătătoare, sînt hrănite mai bine, cu fîn anume păstrat pentru acest timp, dîndu-li-se de 3-4 ori pe zi. Cînd „a dat iarba" sînt scoase la pășunat pe izlazuri și prin împrejurimi, pînă vine timpul înțărcatului și a transhumanței la munte.

In timpul cît pasc oile la munte ciobanii se feresc să le poarte prin locuri accidentate *(kei)*, mlaștini *(zmîrcuri)*, sau pe marginea apelor, căci de aici se pot umplea de *gălbazî*. „Pi locuri k'etroasî" nu trebuesc purtate, fiind că „li scadi laptili". Din contra, sînt căutate „locurli scursî" unde „pažîștia-i bunî", unde sînt „ierg'i întrezi" (iarbă nepăscută de nici un animal). Se știe că oile fug de „iarba păscutî și bantozitî" (călcată de alte animale).

Oile pot lua parasiți de prin ierburi: *fultuși*, *căpușa* și *cîrșelu*, mai ales cînd „dă colțu ierg'ii". Mai primejdioase sînt *gurarîa* și *vărsatu* și rău este cînd *sînzerîazî*, fiind că „mănîncî lacum, flămîndi". Oile cînd se îmbolnăvesc la munte sînt îngrijite de baci și scutar. Pentru gurare se dă animalului „șteg'ii k'isatî", iar cînd e sîngerat i „sî lasî sînzi" cu cuțitul: i se taie puțin urechea ca să curgă sînge, se bate cu o nuia și pe urmă „sî răsuflî, dacî-i di trecut; dacî nu, la tetia-moșu 'n dial" (v. text. II). De vărsat, oaia „sî strîgnești" cu *strignîaua* la o vînă. Inainte de a se ivi agenții veterinari oile erau vaccinate de baci și scutar într'un anumit fel: se ducea baciul cu o monedă de doi lei la un „Țîgan" și-i făcea „un ac di arzint"; prin urechile lui se trecea un fir de mătase, se tăia apoi o oaie bolnavă de vărsat, se lua „copturî dila supsîoara oii" sau dela picioarele anterioare ori posterioare, sau dela gură și se vaccinau oile celelalte în piele,

sub coadă. De multe ori se întîmpla de „prindja toati“ (cf. text. I, II).

Cheltueli şi venituri la oi

Cheltuelile cu susţinerea unei oi sînt următoarele:

Plata personalului dela stînă dela 15 mai-15 august este de 25 lei şi 3 kgr. făină de porumb, pentru fiecare oaie. Fînul consumat în timpul iernei împreună cu tainul obişnuit costă cam 40-60 lei de oaie. Anual se cheltueşte cu o oaie 90 lei.

Veniturile aduse de oi sînt următoarele: lîna brută se vinde cu 60 lei kgr.; mielul, cu 100-150 lei; o oaie cu 200-400 lei; un berbec, cu 250-400 lei; un cîrlan, cu 120-170 lei; o capră, cu 300-600; un ţap, cu 300-500 lei; un ied, cu 100-150 lei; brînza, 35-50 lei kgr.; caşul proaspăt, 25-35 lei kgr.; pielea *beliti* de pe animalul tăiat, 100 lei; *o k'elśicî di ńel* (pentru căciuli) 80-120 lei; kilogramul de carne, 15-25 lei. Anual se poate cîştiga dela o oaie 150-250 lei, numai pe brînză şi lînă.

Rasa oilor şi numele lor

Oile din Vrancea nu sînt astăzi de rasă pur vrănceneasc ă. In satele de pe Valea Zăbalei şi Nărujei, situate în apropierea judeţelor Rîmnicul-sărat şi Buzău (Paltin, Spulber şi mai ales Nereju), oile se aduc din aceste părţi. În celelalte de pe Valea Putnei se aduc dela Caşin, Soveja, Cîmpuri şi deseori şi din Ardeal, dela Breţcu etc. Mai ales după război s'au cumpărat oi multe din Ardeal şi chiar de prin Piatra-Neamţ şi Basarabia. Rasele sînt următoarele:

După semne externe:

Oaia *bucălai* (pl. *bucălăi*), albă peste tot, dar cu obraji negri; la cap pistruiată ca şi la picioare.

bialî (şi *belii*, iar la pl. *belii*), albă peste tot.

bîrsanî (numită şi *buzatî*), punctată pe bot cu negru şi alb.

briazî (pl. *brezî*), albă la păr şi cu o pată neagră la bot sau în frunte.

brumării (sînii), neagră la bot.

corboasî, neagră ca pana corbului.

cornutî, cu coarne mari.

cornutî cîrzî, cu coarnele întoarse.

şioancî, cu un corn rupt.

şiutî, fără urechi sau cu urechi mici.

lai, nici albă, nici neagră (sură căruntă).

oakişî, albă peste tot, dar cu cercuri negre în jurul ochilor; neagră la ureche, la bot şi pe frunte.

obrăzatî, albă pe o parte şi neagră pe cealaltă, iar obrazul negru.

ruscî, oaie din Basarabia, roşie la bot.

sîrbî, neagră, puţin ţigaie, cu părul scurt; altele puţin roşietice cafeniu.

stoguşî, nici aspră (ţurcană), nici moale (ţigaie).

ţîgai, cu lîna albă, măruntă, scurtă, deasă şi moale („afînat" = moale ca puful la lînă).

ţurcanî, cu lîna aspră şi lungă, „g'icoasî la lînî şî niagrî".

După vîrstă:

batal, berbece castrat în vederea îngrăşării.

berbeşi, în general masculul peste 2 ani.

cîrlan, *cîrlanî*, dela înţărcat pînă la un an.

ńel, *ńia*, după fătare pînă la înţărcat.

ńioarî, oaie tînără, între 1-2 ani.

mînzari (pl. *mînzări*), oaie peste 2 ani.

rudaşiu, berbecele de prăsilă.

terţău, berbecele dela 1-2 ani.

Nume de capre, după vîrstă:

caprî, dela 2 ani în sus.

ied, *iadî*, după fătare, la 3-4 săptămîni.

pîrşiu, ţapul în vremea prăsirei.

țap, masculul în general.
vătui, iadă dela 1-2 ani.

Semnele oilor

Fiecare stăpîn își are semnele lui cu care însemnează oile primăvara spre a le putea cunoaște toamna cînd le va lua dela cioban pentru iernat. Acestea sînt de mai multe feluri: 1. *bărbărăturî* (un sfert de ureche tăiat); 2. *k'işcăturî*; 3. *cîrlig* (urechea tăiată jumătate, în felul unui cîrlig); 4. *furculiți*; 5. *peliș (peliuș)*; 6. *rătezatu, rătez* (se taie vîrful urechei); 7. *predușicî înfundatî* (urechea e găurită la mijloc cu 1, 2, 3 sau 4 găuri); 8. *predușicî scoasî* (se spintecă urechea pînă la gaură); 9. *suiturî* („înapoi și înăinti"); 10. *vîrtežu*.

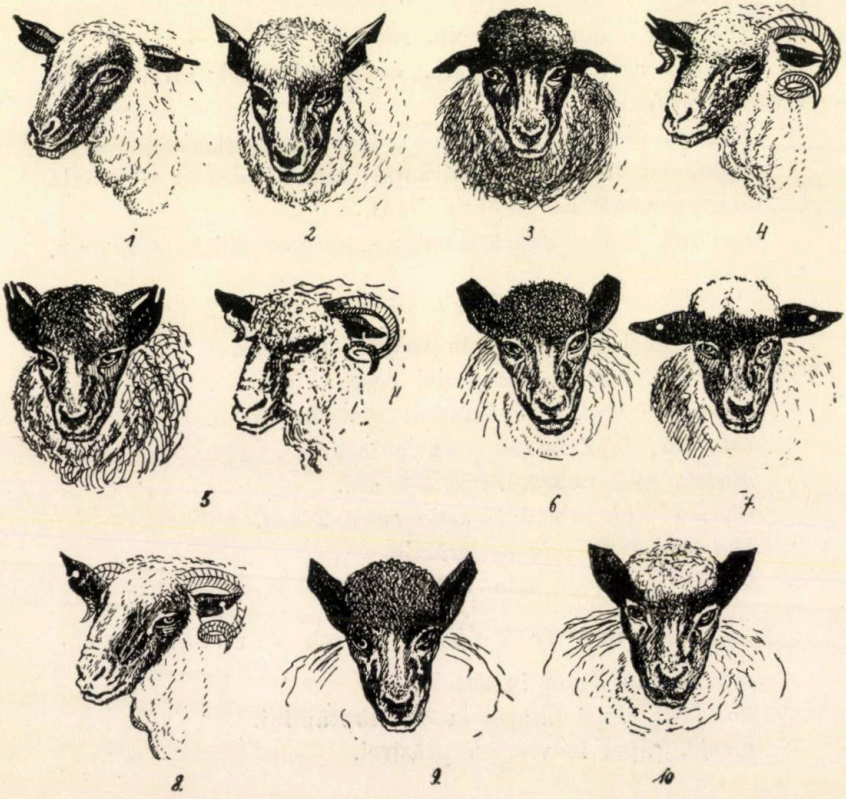

Intre ele sînt combinații: pișcătura și furculița la urechea dreaptă, preducica cu rătezul, sau pișcătura cu rătezul, după voință. Toate semnele se fac primăvara „la ales", cînd oaia este încă miel.

Îndeletnicirea de cioban și viața lui socială

Ciobănia în Vrancea înainte vreme nu era capriciu sau întîmplare. Din contra, a fost o adevărată instituție și o îndeletnicire statornică. Cine se făcea baci, de exemplu, nu putea fi improvisat, fugind dela munca ogorului; trebuia să aibă ani îndelungi petrecuți „dipi coada oilor", deci o adîncă cunoaștere a păstoritului, căci el a fost o pasiune vie. Bătrînii spun cum cineva trebuia „sî sî nască șioban" dacă voia să se ție de oi. Ucenicia se începea la șapte ani și înceta la bătrînețe adînci. Ca să ajungă un Vrăncean baci era nevoit să înceapă cu mînatul oilor în strungă, să fie apoi mijlocaș, scutar și la urmă baci, cea mai aprețiată treaptă în ciobănie. Baciul Anghil Forîi (fig. 31), din Spinești, îmi spunea cu mîndrie: „numa m'a dizbășcăluit războiu șî armata, încolo dila 7 ani șî pînî az (52 ani) am umblat dipi coada oilor" (v. text. II). Nu de multe ori de dragul ciobăniei fugiau Vrăncenii din armată: li se făcea dor de oi și plecau. De aceea ciobănia a fost întotdeauna respectată și cîntată de Vrăncean. Memoria populară cunoaște încă baci vestiți din cutare sat[1] sau ciobani mîndri care cînd veniau în horă sau la nunți zvîrliau bețele grămadă în mijlocul horei, făceau hora lor separată, iar lumea plină de admirație se temea de ei și-i respecta.

Unii din aceștia ajungeau uneori primari în sate, iar alteori plecau dela oile dragi și, buchisind cîteva slove dintr'un ceaslov, se făceau preoți sau călugări. Ciobanii, de altfel, nu erau căsătoriți. Cînd se lăsa cîte unul „di burlășii" și se căsătoria, părăsia și ciobănia, fiind că ciobanul în ochii Vrănceanului trebuia să fie liber, fără griji cu gîndul numai la oi.

[1] Ion Diaconu, *l. c.*

Cu adevărat dragostea de oi a fost odinioară religia ciobanului vrâncean.

Bacii şi ciobanii vrânceni erau vestiţi pentru priceperea lor. In Moldova şi Muntenia erau căutaţi înainte ciobanii dela Soveja, iar astăzi bacii din Vrancea sînt angajaţi „la cîmp la băşii", de unde au împrumutat uneori căciula şi cămaşa ciobănească (fig. 31), renunţînd uneori la portul străvechi şi chiar la vocabularul lor păstoresc (zic *cîrd* în loc de *botei;* cf. text. II, VI).

Fig. 31. Baciul Anţil Forîi.

Acum ocupaţia păstoritului — care ne-a păstrat sufletul întreg cîteva secole — este în Vrancea în regres. Lipsită de pasiune, e mai mult o nevoie simţită, o ocupaţie necesară, pentru că aici nu e altă posibilitate mai comodă de trai. Faţa nouă a vremurilor a făcut din Vrânceanul-cioban un om impropriu păstoritului: preferă să se lase angajat pe nimic la munca societăţilor forestiere, care despoaie munţii de păduri, şi nu mai înţelege pe bunicul sau tatăl lui care se mai „ţîni di oi".

Ciobanii de astăzi—cîţi au mai rămas—au pierdut mult din prestigiul înaintaşilor. Am întîlnit pe unii care mai puteau cînta doar melodia *Mioriţei*, cuvintele ştiindu-le vag.

La munte traiul păstorilor e destul de frăţesc. Ziua—ocupaţi cu păstoritul—nu prea au chef de vorbă între ei. Cu oile la păşune, cîntă frumos din fluier sau caval felurite melodii. Seara însă la lumina focului stau şi glumesc, rîd, ascultă poveşti cu Feţi-frumoşi şi buciumă.

Dela munte (între 15 mai-15 august, cît ţine păstoria)

[1] *Ibid.;* cf. şi text. III.

BIBLIOTECA CENTRALĂ a „ASOCIAŢIUNII" SIBIIU

ciobanii nu vin în sat decît la Sf. Ilie (20 iulie). Atunci e obiceiul ca baciul şi scutarul să vină „di vali“ ca să arate stăpînilor „cum merźi stîna“. Iau cu ei caşi săraţi, caş proaspăt, urdă — şi satul stă de vorbă cu baciul şi-l cinsteşte la cîrciumă. Se obişnuia înainte să vină ciobanii în sat şi la nunţi. Întîlnirea aceasta era o bucurie pentru toată lumea, căci se făcea hora mare, fetele şi nevestele priviau cu admiraţie pe ciobani, iar rudele acestora se simţiau mîndre [1].

Literatura păstorească în Vrancea

Faţă de ce relevez în altă parte [2] nu voi mai adăuga multe. In adevăr, adevărata poesie păstorească în Vrancea e *Miorița*. Peste tot cunoscut motivul, cu drept cuvînt — prin frecvenţa lui — poate caracterisa o aptitudine specifică şi indica vechimea de necontestat a unui fond poetic. O generalisare pripită ar conclude că numai aici poate fi localisată dintru început genesa motivului. Dar nu e vorba de păreri personale, ci de adevăr. Pentru această dovadă se ştie că mărturii istorice nu ne stau la îndemînă. Sprijiniţi însă pe relativa cunoaştere a formării oricărui motiv popular primitiv putem afirma mai degrabă că în Vrancea găsim forme ale *Mioriţei* de un aspect destul de vechi. Sigura origine va rămînea însă totdeauna o întrebare. Dar anonimul creator care a alcătuit primele versuri pare mai mult să fi fost din Vrancea.

Fig. 32.

[1] Ion Diaconu, *l. c.*, I; cf. text. IV.

[2] Ion Diaconu, *l. c.*, I.

Orice bătrîn nu esită niciodată să spună aceasta. Prin tradiţie se ştie că în Vrancea s'a născut *Miorița*. Aicia însă nu găsim un argument definitiv; de aceea recurgem la ceea ce vine să spună logica.

Fig. 33. Baciul Costin Nagu.

Amintiam undeva [1] că localisarea unui motiv popular pe basa intensităţei lui de circulaţie e un indiciu pînă la oarecare punct. În nici o parte nu circulă mai viu motivul *Mioriţei* ca în Vrancea. Şi din acest punct de vedere credem că trebue privită *Miorița*. Ca şi oricare alt motiv popular existenţa lui vie numai într'un loc oarecare e faptul unei circulaţii continue de-a-lungul secolelor şi a naşterei lui întîmplate aici. Orice alte conclusii, pornind din analisa strictă a motivului, vor privi, hotărît, numai realisarea estetică şi nu vor stabili deloc precisa lui origine. Sau, dacă se poate afirma ceva în acest sens, apoi nu se poate admite decît cu reserve stricte, aşa cum s'a şi întîmplat. Variantele nouă aduc viitoarelor analise critice elemente destul de contradictorii, suficiente — cum am mai spus — ca înţelegere estetică, debile însă ca înţelegere istorică.

Alte elemente folklorice păstoreşti nu se găsesc astăzi în cuprinsul ţinutului. Existenţa cîtorva motive lirice, cunoscute şi aiurea, poate fi o dovadă a aspectului general păstoresc al neamului nostru [2].

Folklor epic păstoresc, în afară de ce ne poate da *Miorița*, iarăşi nu găsim. Credinţele despre păstorie sînt fragmente

[1] *Ibid.*, I.
[2] *Ibid.*, II.

din ce putem cunoaşte de aiurea [1]. Folklorul musical e însă mai variat. In afară de cîteva variante ale *Mioriţei* se mai cîntă din fluier *Cînticu şinii* (se cîntă cînd se pornesc oile la cină), *Cînticu oilor*, *Şîrîagu oilor* şi unele doine.

Texte despre păstoritul vrăncean din trecut [2]

I

Îs şioban di patruzăşi şî opt di ani, da di cîn ştiu ieu şi-i lumia, am apucat cî pi la Sfîntu-Gîorgi, primvara, s'aduna lumia în capu satului di si sfătuia şi si facî cu tîrlili în vara aşeia. Plătia pi-atunşi cîti trii, patru suti di lei, pi varî, un şioban. Înăinti di războ aşa si plătia. Cîn ieram ieu tînîr, di iera bani din vekiu, iera cîti doi, trii şî patru galbini, un şioban. Rar cîn plătia cîti şăpti galbini un şioban mari, da bun. Sel ńilžošiu şî śel ńic iera plătiţ cu cîti doi galbini. Îi tońia primvara şi cîn i si ura şiobanului cu stăpîn'su îi zîšia: „ńi-am împlinit, dă-ńi drumu si mă duc la altu". Şî pleca, cî nu-l puteı ţîni.

Aişi la noi la Cozăni, la K'etrişelili, iera stîna şia măi bunî În oi Negîrleşti-s măi vestiţ, cî au patru stîni şî Tulniši au trii.

....Oili si'mbolnăg'esc, batî-li g'ina. Şiobanu cari-i şioban li dă burieni şî li catî ca pi copk'ii. Di gălbănari taı oaia la okı la o vînî şî-i daı steg'ii cu lapti dulśi, şî cu apî, şî-i daı şî usturoiu di-un răsug.

Răsugu-i rău, cî treśi pin ia. Îi daı răsugu — o burieanî — şî-i k'isăz usturoiu şî-i daı. Di gurari n'ari ljac; zaśi pînî si iluieşti şî-i treśi ii v'o datî.

Dacî faśi căpuşî, o tunz şî k'eri. Oaia ari cînticu ii. Şiobanu, cari-i şioban si ţîni di capu ii: cîn i foami nu-i dă apî. Acu aşa-i c'a işît lumia pi dos.

Odatî şiobanu cari-i pi an îi da doui părekı di iţarı, doui cămeş, glugî şî saricî. Căşiula i-o didia di-un cîrlan. Ia atîta iera căşiula... Acu uni măi iesti cum iera odatî? Acu şî iarna umblî cu pălării'n cap, cî-i fudulii. Sarica şiobanului iera pînî išia,.. si

---

[1] Femeile nu trebue să meargă la stînă, „cî nu-i obliśeju". Din bătrîni se ştie că trebue să se păstreze aici „curăţănija". In cas contrar îi merge rău tîrlei: oile nu mai au lapte, brînza nu se face bună şi fiarele fură mieii.

[2] In afară de cele amintite, înserăm aici cîteva texte, destul de interesante pentru înţelegerea trecutului păstoresc al Vrancei.

dorńi şî'n zăpadî. Cari ieră măi leniş sî culca şî rămînia sup zăpadî.

Noi Cozăni ţînìam oili la munti ţoatî vara, şî tuma dipi Sfîntu-Duńitru li dam di vali la grok'i, dipi cosîri, cî uni-i cosîri sî numeşti „grok'i". Dipe śeia ierna'n sat la ţamini.

Păuleşti-Coza — ciobanul Ţoadir P. Tuduraki, 78.

II

Aş avia sî-ţ spui multi, d'apăi dmniata sî-ţ spui plevuri di-a meli? Ieu am fost śioban di cîn m'a făcut mama. Numa m'a dizbăşcăluit războiu şî armata; încolu dila şăpti ani şî pînî az am umblat dipi coada oilor. Tari ńi-a fost draźi, c'aşa am apucat dim bătrînì. Uni sî pominia scîrbi di iestia di śiobani di-acu? Acu fuźi la oi că i leni, da atunśi îi iera dragî gaia. Dim bătrînì nu sî făśia orśini baśiu. Ti făśei întăi strungariu, di-acolia ńižlocaş, di-acolia scutariu şî, he, he, la urmî baśiu. Baśiu-i om diştept, nu-i om prost. Dacî-i pi sk'inaria lui cîti ob suti di oi şî cîti trii ńii di kili di brînzî, trebi sî h'ii tari. Da acu, nu vez? Cîti oi aţîţa baśi. Baśiu-i stăpînu stînii şî iel ţîni răbożu cu satu. Di iel ascultî şî scutariu şî śiilanţ śiobani. Iel îi sfătuieşti pi toţ: „mă, sî ti duśi în locu cutari, cî-i iarbî". Dacî n'ascultî, puni mîna pi tăśiuni, cî śiobanu trebi şî ştii pi uni sî ducî oili. Oili nu-i g'ini sî li poarti pi kei şî pi zmîrcuri sau pi marźina apilor, cî sî umpli di gălbazî. Da niśi pi locuri k'etroasî sî nu li duśi, cî li sacî laptili. Pi locuri scursî-i păzîştia bunî, cî-s ierg'i întreźi şî li priieşti.

Pin zmîrcuri ia fultuśi, căpuşa şî cîrśelu, cîn dă di colţu ierg'ii. Da-i măi ră gurarja şî vărsatu, şî sî ferjascî Dumnezău cîn sînźerjazî, cî mînîncî lacum, flămîndi.

Îi nevoi mari pi baśiu şî pi scutariu dacî sî'mbolnăg'esc la munti. Dacî dă gurarja pisti ja, îi daj şteg'ii k'isatî. Unili sînźerjazî şî-i laş sînzi cu cuţîtu: îi taj o ljacî urekja ca sî k'icuri sînźi ş'o bat c'o nuja. Sî răsuflî dacî-i di trecut, dacî nu, la tetja moşu'n dial. Śi măi trăźiam cu oili cîn sî'mbolnăg'ja di vărsat, pîn nu işî aźenţî iştija! Sî dusja baśiu cu v'o doui dupśi di arźint sau cu doi franśi di arźint la un Ţîgan şî-i făśia un ac di arźint. Lua pi urmî un h'ir di mătasî şî dipi śi tăja o qai bolnavî di vărsat, îi lua copturî dila supsîqarî oii, sau dila k'iśioru di dinăinti, sau di dinapoi, sau dila gurî ş'o impunźia în k'eli sup coadî. Uniori prindia toati.

....La stînî śiobanu sî ţîni di oi. Mînîncî şî iel śi poati: măligî cu brînzî, urdî, caş sărat, zîntiţî. Siobani ţîni şî post — postu Sînk'etrului nu pria — şî mînîncî fasoli, măcriş h'ert cu śiapî,

cu ardei — ca cu ştiru — şî urzîşi h'erti. Cîn sî'ntîmplî di moari cîţi-un cîrlan, îl h'erbi.

....Şiobani sî 'mbracî cu cămeşa şiobăniascî, cu k'eptariu, cu suman, cu glugî şî'n k'işioari ari ok'inşi cu og'eli di lînî. Cămeşa şiobanului trebi sî ţii la negriali şî sî'ncătrăneşti cu omag şî stirigoai. Ieti cum o faşi. Tok'eşti într'o oalî unt di oai şî pui în iel stirigoai şî omag. K'işi ş'o liacî di rîşînî, cî-i bunî, cî nu intrî apa. Dipi asta h'erg'i oala o bucatî bunî di timp ş'o răşeşti di-o parti. Iei dipi asta o stiblî di busîioc ş'o moi în oalî şî unzi cămeşa pisti tot. Dipi şi sî usucî într'o zî o porţ toatî vara, cî nu poţ aduşi uşor skimburili din sat, cî-i diparti. Ţîni-o varî şî pi urmî sî tai şî faşi alta. Iţari nu-i faşi cu unsoari de iasta, cî-s di lînî şî sî murdăresc ii.

.... Au şiobani buşimi la stîni. Cîntî di gustu lui. La K'etrosu cîntî di hui pămîntu. Îi di paltin şi-i învălit cu coaji di şireş. Simpoai sî găsăsc rar acu. A k'erit. La stînî n'ari başiu puşcî, cî omu sî apîrî cu cîni. Ari la briu cuţît di h'er cu prăsăli di alamî sau di corn di berbeşi. Îi trebui cîn tai cîţi-o oai şî cîn lasî sînzi.

D'apîi primvara-i frumos cîn sî sui oili la munti din sat. Pînî sî boteiesc, pîn sî'nvaţî unili cu altili stă'n sat o lunî di zîli, cî dacî nu sî cunosc, sî k'erd pim păduri una di alta. Dipi şi s'a aşăzat îm botei, sî sui la munti. I-un zg'erit di nu sî măi ştii pi drum. N'ei-s nişi şî uni măi fraziz k'icî pi drum; da-i ia şiobani'm poalî şî-i duşi pîn la stînî.

La stînî uni başi dă pisti cap brînza, da nu-i şinstit lucru sî-ţ baţ žioc di om. Oamini dacî vedi cî başiu n'a făcut brînza pi dreptati, măi bombănesc şî pi urmî taşi, cî-i ia cu gura: cî li-a măi făcut brînzî bunî aldatî, c'a măi vidia iel şi-a măi faşi — şî g'etu om taşi.

....Şiobani dila noi avia — cum spui mniata — aţî pestriţî, da avia şî curăli di ţînti cumpărati dila Braşov. Acu s'aduc dila Focşăni şî dila Panşiu, da-s tot dila Braşov. Purtam şî ieu în tinereţî, da acu li-an lăsat ş'an luat briu şî kimeriu, cî m'am măi hîrbuit. Am păţit multi'n g'iaţa mia. Am fost şî pi di vali başiu v'o cîţva ani. Acolu la botei zîşi *cîrd*. Pi urmî iar am vinit la noi la Vranşia, c'aişi îs diprins.

Spineşti — baciul Anţil Forîi, 52.

III

În oi Negîrleşti iera măi bogaţ, cî ii sî ocupa măi mult cu creştiria g'itilor. Di-acolu vinia Bîrsăşti cu Topeşti la un loc. Acu şinzăşi di ani şii măi bogaţ oamini din Vranşia iera Şărbăneşti

dila Năruza. Sî ziśi cî Pocovnicu bătrînu avja g'iti, şî cîn sî didja žjos g'itili din Răjuţ în N'ilcov săca apa, nu măj avja di undi bja. Ļel avja muntili luj, Lapuşu. Dj-acolja, dipi dînsu vinja Popa Taftî śel măj bogat din oi, dj-acolu Popa Tǫadir Tătaru, dj-acolu aišj, în Tulniśj, Neculaj Băznî cîti patru pîn la śin suti. Încǫaśi jera Popa Taftî cu cîti śin pîn la şăsî suti şî şăpti şî op suti di oj. Dj-acolja dipi dînsu vinja Ion Macovej din Nerežu, tata lu Popa Tǫadir Macovej.

Negîrleşti sî ocupa numa cu creştirja g'itilor, cî au muntili diparti. Meržj pînî la Păjeşaua nantî şî şasî o zî. De śeja avja oj multi şî buni cî li duśja acolu şî stitja tǫatî vara cu jeli. Da Popa Taftî jera tari. Pin noujză'şî şăpti jera Popa Taftî la Coza, la hanu lu Buluş şî bja g'in. Ļeu jeram acolu. Ļera cu Popa Kerśju, cu Necula Botezatu. Oili popij treśja pi Dumbravî la Păjeşăli şî sî ujta cu binoclu la jeli. Îj zîśja *okjan*. Numa-l auz: „mă, di ńj-ar h'i fost draźj fimeili cum ńj-a fost oili, nu ştiu śi sî'ntîmpla cu mini".

Cîn sî punja śjoban la oj întăj aleźja dim băjeţî ǫaminilor kjaburj şî śinstiţ. Nu sî punja ca acu toţ copk'ii. Cîţ a fost primarj în Vranśja a fost întăj śjobanj di flăcăj, cum îj Niţî Dănilî şî Anǧil Dănilî la Spineşti. Ļoti, Vasîli Dănilî n'a fost śjoban la ńiǫari cîn a plecat în nouî'şăpti la armatî? Tǫamna a plecat dila oj. Ş'a fost primar pi urmî v'o douî'şăpti di anj. La Negîrleşti a fost Ļeşanu śjoban şî pi urmî primarju. Tica Moşu, Duńitru Njagu, n'a fost la oj şî dj-acolja primarju? Văr-su Costin Njagu a fost primarju, da'ntăj śjoban.

Ļera g'ini'năinti. S'a dus şî timpurli, s'a dus tot. Nu jera dărili marj atunśj: nu jera acsîz, lišenţîi. Fiicari făśja crişmî cum vrja. G'inu sî cumpăra fărî dari.

....Munţî jera măj vesîlj ca acu. Ţîj minti cî m'am dus — cam di paįspśi anj, trebi să h'ii pa'ză' şî trij di anj — la Zboina, cu tetja.. În Kilij jera numa o potic'aşa... Acu-j pustii, žălanii, cî s'a tăjet pădurli. N'išîna avja muşkj pi ja, avja mătrjaţî şî jera plinî di păstrăv. Acu nu-j ńińica. Codrj jera pustii şî n'auzaj ţîpenii di om. Numa k'ituliśja jera pim păduri. Încolu nu jera păsîrj. Cucu nu cînta la munti. Ļera codrj pustij. Brazî avja un fel di mătrjaţî, sî kema *linî*. Aşa-j zîśja lumja. Numa 'ntreb pi tetja: „măj teti, śi-j asta"? „Asta-j lînî, cu tetja". „Cum lînî"? «Ļeti şî bradu ari lîna luj, ca oili". Ļera mătrjaţa śeja, cî nu bătja vînturili şî nu umbla lumja pim păduri.

Spineşti — Ioan C. Djaconu, 56.

IV

Bătrînj făśja casî ńišj, frati. Ļeti, cîn am făcut-o pi-a mja, sî ńira lumja'n sat, cî jera di ńirarj: „mă, şi cas'a făcut Costin

Njagu"! Îį dipi șăpti ză'șî doį, cum o vez dmnjata. C'o făśja ńicî, pintru sî h'ii cald și sî n'o ja vîntu.

....Am umblat pîn'a nu mă'nsura opt anį niskimbaț cu oili. Am măį fost acu baśju v'o șăsî anį. Di tînîr am măį făcut armata, pi urmî m'am luat jar di băśii. Da alfelju jera lucrurli din vekju. Aiśį în Tulniśį jera trįį stînį și jera măį g'ini înăinti, cî jera ǫamini măį di'nțăležiri. Cî punja baśju cu zăśjujalî: din o sutî di ocî di brînzî îș lua jel zăśi ocî. Oili stitja la munti pîn la Sîntă-Mărija mari și ǫamini sî duśja atunśį sî-ș ja brînza. Da la Sîntă-Mărija mari cu oca veki: doųî ocî și žjumătati vekį, cu oca lu Cuza, ș'o ocî di unt la zăśi oį. Dila Sîntă-Mării numa li punja pi lapti și da la śinśį oį o găljatî. Primvara, cîn sî tońja śjobani, s'aduna lumja pi K'isc și sî sfătuja: „joti sî faśim aṣa ș'aṣa". Și sî'nțăleźja lumja uṣor și di pi'mpăcari sî suja oili la stînî la Bradu-lu-Bucur, la Macradeų și la Curmăturį. Acu a iṣît răų. Îį cu găljata: dă cîti doųî găleț di ǫai. Orį apucî, orį n'apucî. Atunśį nu rămînja om sî nu ja, cî sî făśja aruncătǫari: s'aduna brînza tǫatî și sî vidja cîti suti di ocî-s și dį-acolja s'arunca di ǫai. Cu cîntariu Cuzî vinja doųî ocî și žjumătati. Uniorį sî'ntîmpla măį puțînî, da tot pi oį s'arunca.

....Sat măį bogat în oį a fost Negîrlești. Îį satu măį mari și oį măį multi. Jera Tăftești toț, Dăscălești, bogaț tari! Cî jera o fudulii pi śel cu oį multi: carį-avja oį măį multi jera măį bogat în sat. Aiśį la noį a fost bogat Băznî: avja cîti śin suti di oį, cîti șaįspśi caį și cîti trijzăśį di g'iti marį. Dį-acolja aldi Popa Necǫarî avja cîti trįį suti di oį și șaįzăśį di caį. Avja preucî di caį, adicî hărçelii di caį. Putja sî feti cîti doųîspśi jepi, cî lupk'i nu intra'n jeli, cî jeți-aṣa... sî strînžja armăsari împrežjuru lor și nekeza și lupk'i nu'ndrăznja sî intri. Jarna nu mînca caį fîn, ferjascî Mnezău. Mînca pim păduri mugur și bătja la șușarcî, cî jera locurį îmbrăcati cu jarbî verdi. Da omătu la o parti cu cok'ita și mînca jarba śeja di pi sup zăpadî. Mînžî-į punja la graždju, nu-į da'm păduri. Numa caį śiį marį jera sloboz pim păduri. Frati, Necorești avja o sutî șaįzăśį di caį, śi măį vorbî! Jera alti vremurį atunśį. Vîntu nu bătja 'năinti ca acu, cî jera păduri djasî, nu jera munțî golaș. Cîn umblam jeų cu oili, Pucna asta a nǫastrî jera strîmtî tari, ca o gîrlî. Și muṣkju legat di bolovanį, atîta jera... Di ploųat nu ploųa ca acu. Buhăja din negurî, șernja cu zîlili. Jera ploį dulśį. Muṣkju jeți-aṣa zăśja pi copaśi... cî jera gros ca lîna. Rar cîn vinja cîți-o g'iitǫari. Numa odatî a spălat tǫatî h'erăstaili di pi Pucna. Cum, îț spuį, Pucna o treśjaį pi braz și săriaį dim bolovan îm bolovan, cî nu jera adîncî. Jera bradu k'i-cat dį-a-curmezîșu și treśjaį pi Pucna ca pi punti. Pi braz jera muṣkju, ș'aṣa atîrna muṣkju...

....Înăinti nu li da fîn pîn pi la Bobotiazî oilor, saŭ pîn pi la Sfîntu-Scridon, la doŭîspsi dekemvri, cî oili mînca îm munti iarbî. Pi Dumbravî iera un feliu di iarbî, tîrsînî, iarbî groasî. O mînca cai di ninuni. Oili nu vinia di vali pînî pi la Sfîntu-Scridon.

Di dincolu vinia oi pintru păsiuni. Vara vâra pe isi şî ierna pi la cînk'i, pi mosîi boiereşti. Pe isia a vărat la noi, pi la Macradeŭ, cî sî'mpăca cu oamini pintru păsiunat. Iera oamini buni ca şî noi.

....Noi cîn viniam la Sînt-Ilii unziam cămeşîli cu unt, la stînî. La horî sî strînzia stăpîni toţ, ni prindiam şî noi, ziucam o horî, doŭî şî pi urmî plecam la munti. Stăpîni sta di vorbî în nelzocu horii şî noi merziam la fiicari şî-i dam cîti-o fălii di caş. Iera alfeliu în vremia mia. Oili acu nu-s oi, cî nu-s şiobani. Dacî iel îi cu iţari di bumbac, cu mînica strîmtî la cămeşî! Acu-i fudul, nevoi mari! Sî saturî di somn, da nu cautî sî h'ii sătulî oaia. Nu vez mniata? Mînzărili dim Macradeŭ put.

S'a răit di nu măi ari cum.

....Şineva, dacî n'avia oi, nu-l punia şioban. Cî şi zîşia lumia? — „Dacî n'ari niśi o oai, cum sî-i h'ii, mă, nilî di-a mia? Dacî ari, sî mînicî pintrŭ-a lui şî sî'ntunicî şî-i păzîtî ş'a mia". Fiicari şioban avia oili lui. Nu găsai şioban cu triizăśi di oi. Avia cîti şăptizăśi, obzăśi di oi. Ieŭ, cîn m'a tuns pi mini di m'a trimăs la armatî la şaişoptŭ, aviam şaizăśi di oi. Li făcusîm în opt ani. Am făcut şaizăśi di oi şî doŭizăśi di galbini di aur, c'atunśi ziuca galbini cum zioac'acu franśi. Armatî am făcut şăpti ani şî ziumătati ş'am fost grăiniśeriu.

....Un şioban avia patruzăśi di lii pi an. Dim brînzî nu lua ninica. Îi da glugî, saricî, doŭî cămeş şi trii părekj di iţari.

....Cămeşa ieti-aşa sî faśi: tok'eşti unt într'un şiaun şî puni omag şî stirigoai şî puţînî rîşînî în iel. Dacî puni o liacî di rîşînî, ti izg'eşti ninosu. N'iśi puriśi nu s'ating. Kiar atunśi dacî sî puni puriśili, nu măi k'ic'o stămînî. Pi urmî unzi cămeşa cu untu ista.

....Şiobani avia la nilžoc aţî pestriţî. Li făşiam noi din lînî, dim păr di caprî, bălan. Vinia aţa'n şăpti g'iţî. Din lînî di oai iera frumoasî şî măi cu gust.

Tulniśi — baciul Costin Niagu, 86.

V

....Înăinti nu iera măi multi oi ca acu. Muria di gălbazî di sî stînzia. Noi aviam şioban pi Andreş Bikirnî (am avut şiobani mulţ) şî din şinzăśi di oi gînesc cî zăśi saŭ doŭîspreśi a rămas. Aiśi avia oi măi multi Popa Necoarî. Băznî avia multi, cîti trii

suti di oi. Înăinti iera cu zăšiujalî; da acu ia laptili şî faši ij brînzî. Acum ia la šinši oi o găljatî. Şădi numa'ntr'o zî, cîn îs găleţ multi.

Tulniši — Cucţana Stan Niagu 70.

VI

Am fost v'o opt anj šjoban la botej bojeresc, di vali, la cîmp, la Sîñion Armanu. Ieram toñiţ opt mîrlitorj ş'un cîrlan pi an, pi la şăpti'şăpti. Banj nu-ñj didja. Ieram puş cu anu şî toñiţ în oj, sî ni tragî şî pi noj inima: sî li purtăm, sî li paştim. Dacî n'avej oj, nu ti prińja. Zîšja cî nu ti traźi inima. Primvara făta oili cîti doj ńej, c'avja berbeši bunj, cî făta cîti trijzăšj, patruzăšj di oj odatî. Zîţa cîn mă dušjam la păşšjuni şî făta îj căram cu sumanu. Toţ punjam sumanu şî-j aprok'ijam di oj. Pînî s'aprok'ija oili'm păşšjuni li măj aprok'ijam di ij.

Ieu am fost di vali, c'am fost sărman di averi. Am služît la v'o doj, trij bojerj: la Boţîrlău, la unu din Gologanu, la unu Sîñion Armanu din Focşănj ş'avja oili tucma pi-o moşîi la Călugîra, spri Og'ileşţj, la Vadu-roşu, spri Rîmnicu-sărat.

Iera šjobanj şî dj-acolu. A lor sumanili vinja'n ţîgăj, da sarišili tot ca noj. Ieram îmbrăcaţ grosu: întăj cožocu pîn'aišj la ženunkj, dj-acolja avjam sumanu pi djasupra şî dj-acolja sarica pînî žjos. Trebuja sî h'ii îmbrăcat g'ini, cî ti punej la gura perdelij, cî vinja'n ascuţîşu crivîţului, şî ieu dorńjam la gura perdelij, pi arîpî cum sî ziši la noj, cînili sî culca şî dorńja pi poala sarišij. Cîn sîmţam ševa, numa ieu zîšjam: tuli! Şî ieu nišj nu mă sîjam di colu. Cîni iera tarj di tot. Dacî sî scula cîni, sî termina. Dacî ninźja, ieu mă măj sculam din loc: numa mă săltam, sî jes djasupra zăpezî.

Fînu iera băgat într'un ţarc mari, îj zîšja arman, ş'acolu iera fînu. Încărcam în sanii şî vinjam la şăjvan, un şopron întors aşa.... ş'aşa...; iera rătund. Vîram o ili acolu, la vremi tari. Cîn li didjam fîn, făšjam patru porcoai di fîn išj, măj merźjam şî iar făšjam patru porcoai, jar patru porcoai. Li didjam drumu din coastî ş'apîj numa tăbăra pi fîn. Avjam cîti noui suti pîn la o ńii di oj. Ieram şăpti šjobanj: unu iera di pi Răjuţ, unu dila Soveža. Iera şî dipi dj-acolu; dila Găurj, unu; trii iera di pj-acolu; patru iera di pi'ncoaši, măj rîdicaţ, măj dipărtaţ.

Pi urmî a divinit vremja dj-am luat o fatî din Goleşţj ş'am dus-o la moşî-ńju, la Suraja. Moşî-ńju numa a tăbărît pi mini sî mă'nsor acolu. Ş'acolu am făcut nunta. Toamna am vinit v'o doui săptămînj în văzanii. Cum îj omu: Cela unu, îj šeja. Ne-

vasta numa-ńi spuni într'o zî: „Ia, omuli, sî merźim acolu la munti". „Da śi, fa, ieu nu ştiu ńica: niśi leţ nu ştiu sî taĭ. Ieu ştiu sî port băţu". S'a ţînut pînî primvara di mini: „Omuli, dacî nu plăteşti ńińica di ierbărit, di ńińica. Acolu-i g'ini. Îi traĭ feriśit". Întri Sfîntu-Giorgi şi'ntri Paşti am pornit la djal. Śi sî fac aiśi? Mă bagî Ion German cu unu Herşcu, un Žîdan, mă bagî crişmariu şi v'o lunî di zîli a mers g'ini. Pi urmî śi sî mă fac? Avĭam doĭ boĭ. Îńĭ didĭa dĭ-adus o căruţî cu scînduri — o sutî di scînduri — doĭ liĭ, Popa Băznî. Plecam diminiaţa ş'ag'ĭa ažĭunźĭam sara acolu. Uniorĭ sara la aprindirĭa lumînărilor ieram acasî. Da asta iera rar. Iaca aşa am trăit.

....În timpu-aśela sî didĭa oili cu nartu, adicî atîtĭa ocî di brînzî sî-ńĭ daĭ pi oai. Didĭam cîtĭ trĭĭ litri, cîtĭ-o ocî di oai pi varî. Duśĭa omu putina şî ĭ-o umplĭa, căpăśica śeĭa. Iera trĭĭ stînĭ. Toamna numa auzaĭ: „Mă, cît a dat la stîna voastrî"? „Trĭĭ litri". Ista: „Trĭĭ litri ş'un sînźecu". Ista: „Ehe, la noĭ o ocî". Cîn ni găsam noi tîrlili aşa stam di vorbî. Atunśĭ nu vinĭa la rînd cu găliata. Iera cu nartu: sî'mpăca cu-atîta di oai. Dacî nu işa brînza, plătĭa baśĭu.

....Śĭobani, va sî zîcî, ĭa oili cu numîr şî baśĭu cu nartu. Śi măĭ pristosăşti, ĭ-a luĭ. Dacî ţ'a dat nartu, n'aĭ vorbî cu dînsu. „Ieti, mă, s'a'mplinit nartu". N'aĭ śi-ĭ ziśi. Ĭ-a luĭ.

....Îm Macradeu şî'n Curmăturĭ iera măĭ vestiti tîrlili şî pi urmî la Bradu-lu-Bucur. Întăĭ, întăĭ a fost stîna la Curmăturĭ. Da'ntăĭ a fost stîna śĭa măĭ veki la K'iscu-lu-Baragin.

....La stînî sî cînta cîntiśi di oĭ: *Şîrĭagurili, N'ioriţa, Cînticu śinilĭ* cîn dă oili'n śinî. Toati li cînta din fluir şî din cavalu.

....Stîna o alcătuĭa din cîţ stăpînĭ iera. Śini ari oĭ îĭ stăpîn, dĭ-ar avĭa zăśi, dĭ-ar avĭa śinzăśĭ. Śel carĭ-avĭa patruzăśĭ zîśĭa : „Mă, a cuĭ îs oili di pi kĭoacî" ? Śel cu patru zîśĭa şî ĭel: „Îs a noastri". „Mă, da nu-s a noastri". Primvara cîn sî facî tîrlili, sfatu lor iera pĭ-aproapi dî'nţărcat, pi la Moş. „Măĭ, śi faśim: uni daĭ tu oili"? „Păĭ, nu ştiu; sî videm". „Măĭ, sî vez, ca sî ştiu śi-avem în tîrla noastrî". „Dă-lî'n Macradeu". „Da nu li daŭ, cî-s nişti oamini kisaźĭ şî grăntoş". „Da tu"? „Ieu, îm Bradu-lu-Bucur". „Apăĭ, mînĭ nĭ-adunăm uneva sî ni'nţăleźim". S'aduna oamini cam pin faţa bisăriśĭi, cî iera um păr mari şî sî duśĭa cu scauni lumĭa şî ni sfătuĭam. „Śi sî faśim di śĭobanĭ"? „Tu aĭ śĭoban"? „Am". Cela: „N'am". „Mă, aĭ oĭ măĭ multi; cautî śĭoban, cî li daŭ şî ieu la tini". „Fac". Oamini sî'ntreba: „Cam cîţ śĭobanĭ ni trebi? Cîti oĭ avem"? Da nu ştiĭ śĭobani, cî pîn sî puni la'nţărcat nu ştiĭ cîţ trebi. Atunśĭ li boteim, atunśĭ s'aleźi. „Sî căutăm cam şăsî śĭobanĭ ş'om vidĭa noĭ śi s'aleźi". La 'nţărcat sî ştiĭa numîru oilor, sî făśĭa

socotjala cîț șjobanj trebi la cîrlanj, cîț la mînzărj, cîț la stărpi. Șî ton'ja șjobani. Măj rămînja sî pui strungarju; aista-l punja la urmî. Oili li'nțărca la munti. La unili li lua ńei aiși, la unili acolu, la Macradeu, cî jera lucru măj dipărtat.

Stîna o fășja ǫaminj. Punja stăpîni trij, patru ǫaminj; cî li plătja, cî li da din tîrlî. Fășja ij și fășja. Din stăpînj unu da gălјata unu crinta, unu ștjanu, unu velintǫari di caș, unu zăgîlna di urdî. Li'ncărca la cotigarju și pleca la munti. Stăpîni, carj-avja oj măj multișǫari, sî duśja pîn acolu. Di aldi śinși, șăsî, nu sî duśja.

La Sîntă-Mării trăźja brînza tǫatî la cîntarju, cîti ocî vinja și fășja aruncătǫari: cîti oj jera — cîti mînzărj sînt — și cîti ocî di brînzî, și sî'mpărța, pi numîru oilor, la fiicari.

....Șjobani jera tarj. Nu punja cîrcali. Acu sî puni di sîlî. Atunși îl punja stăpîni și nu-l tońja numa'm banj; îj da și doui părekj di iței, și saricî, și suman. Îj didja și straj. Acu nu măj jesti 'n straj; acu-ț șeri dila Sfîntu-Gjorgi la Sîmedru patru, śinși ńij di lej.

Uni părinț — ǫaminj śinstiț, fruntja satului — dac'avja oj multișǫari, îl punja pi h'iu-su pi stînî și băjetu luj jera șjoban. Măj rar cari punja un băjecandru străin șjoban.

Qdatî jera brînzî măj puțînticî, cî dacî sî duśja lumja la stîni, ișa c'o fălii di caș, c'o ljacî di brînzi, nu ca acu: sî jeș cu mîna gǫalî. Jera tișcǫava di k'eli di jed și punja brînza'n ja cîn pleca la drum și la djal. Acu sî faśi brînzî multî, da-j măj ră și nu-j, c'o mînîncî și'n zîli di post. Cî, uni s'a pominit? Cîn plecam jeu la djal, uni-ńij jera ńii di dus, avjam trajsta cu măligî și cu șjapî. Șî cîn jera di dulśi, luam o ljacî di brînzî într'o tișcǫavî. Da acu zîśi: „jeu îs pi drum". Și mînîncî brînzî.

Tulniși — ciobanul Ion Țuțu, 78.

INDICE

acoperi (a sî ~ brînza), 268, 293.
alesul oilor, 266, 267, 286, 293.
aleźi: ~ untu, 286.
arcașju, 276.
aripa (~ oilor), 273, 276, 303[9].
arman, 303[14].
arunca (a sî ~ di ǫai), 269.
aruncătǫari, 268, 301[20], 305[90].
aşăza (a sî ~ oili), 267.
aśiua (a sî ~ oili *sau* „stăpîni" *cînd se duc la stînă să împartă brînza*), 268.
ați (~ pestriți), 299[63], 302[79].
ažjutorju, 271, 278.
baśju, 265, 267, 268-275, 277, 278, 280, 281, 283, 286, 289, 293-295, 298[7], 299[49].
batal, 291.
bati: ~ caşu îm putinî, 285; ~ laptili, 284.
bărbărăturî, 292.
băśii, 265, 294, 301[7].
bătătorju, 281, 285.
bătătura stînij, 276, 277.

bătăturî di lînî, 288.
băţ śi̯obănesc, 273, 282, 293.
belii (o̯ai ~), 290.
bi̯alî (o̯ai ~), 290.
bîrsanî (o̯ai ~), 291.
botei̯ 265, 267, 268, 269, 271, 272, 273, 277, 278, 283, 288, 294, 299[55], 303[1].
botei (a sî ~ oili), 266, 267, 299[53], 304[78].
boţ (a faśi lîna ~), 287.
brăcui (~ oili), 270.
bri̯azî (o̯ai ~), 291.
briɡidău̯, 280, 286.
brumării (o̯ai ~), 291.
bucălai (o̯ai ~), 290.
budacî, 279.
buhaśi̯, 276, 277.
buhăi 301[40].
bulgur (a faśi laptili ~), 284.
buluc (a sta ~, *despre oi*), 276, 277.
bulz (a faśi caşu ~), 285.
bundî, 288.
buśi̯um, 282, 299[47].
buzatî (o̯ai ~), 291.
canurî, 288.
caş: ~ afumat, 285; ~ pro̯aspît, 285, 290, 295; ~ sărat, 273, 282, 283, 285, 295, 298[32]; ~ verdi, 280, 283, 285.
caval, 282, 294.
căpăśicî (*pl.* căpăśeli), 269, 286, 304[50].
căşării, 274, 275, 284, 286.
căuş, 281.
cînticu śinii̯, 297, 304[62]; ~ oilor, 297.
cîrd, 294, 299.
cîrlan, 266, 267, 268, 270, 271, 273, 277, 278, 290, 291, 297[24], 299[35], 303[2], 305[80].
cîrlănari̯u, 268.
cîrśel, 289, 298[18].
cîržî (o̯ai ~), 291.
comarnic, 274, 275, 277.
corbo̯asî (o̯ai ~), 291.
cornutî (o̯ai ~), 291.
covatî, 279.
crintî, 269, 279, 284, 305[85].
cupî, 279, 286.
curăli (~ di ţînti), 273, 299[54].
cužbî, 274, 280.
da: ~ berbeśi la oi̯, 269, 270; ~ oili'n śinî, 304[63]; ~ oili la śi̯oban, 267; ~ la i̯arbî, 289, 298[19]; ~ oili'n strungî, 270, 272.
dará, 269.
dosk'i (a sî ~ caşu), 275, 281, 285.
fătatul oilor, 266.
fătăto̯ari (o̯ai ~), 266.
feredeu̯, 288.
flo̯aśi, 287.
flocăi, 287.
fo̯arfiśi̯ śi̯obăneşti̯, 287.
fofezî, 287.
frămînta (~ caşu), 279, 285.
fultuc, 289, 298[18].
fund (~ di brad), 284.
furculiţî, 292, 293.
gălbazî, 289, 298[15].
gălbănari, 297[14].
găli̯atî, 269, 277, 279, 283, 284, 301[14], 304[53], 305[86].
glugî, 272, 273, 288, 297[24], 299[37], 302[74].
gurari, 289, 297[18], 298[19].
gurili strunźii̯, 275, 277.
grăntos, *încăpăţînat*, 304[71].
g'iito̯ari, *inundaţie*, 301[42].
g'iţîo̯ani (~ di lînî), 287.
hădău̯cî, 276.
hăţaş (*pl.* - uri̯), 277.
h'eřbăto̯ari, 274, 275.
i̯arbî : ~ întri̯agî, 289, 298[17]; ~ bantoźitî, 289, 298[17].
i̯erbărit, 304[40].

iṣîrili strunźiį, 275.
iţarį, 272, 273, 288, 297[23], 302[60].
iuţîmia (~ kiagului), 284.
împăcari, 301[16].
împărţala brînzî, 278.
împlini (a-ş ~ śiobanu), 297[9].
înkegătoari, 269, 279, 283, 284, 286.
însemnarea oilor, 267, 269.
înţărcatul mieilor, 266, 267, 278, 286, 289, 304[68], 305[82].
învălitoari, 284.
kiabur, 268, 285, 288, 300[20].
kiag, 267, 280, 284, 286.
kiagorniţî, 280, 284.
kimeriu, 282, 283, 299[56].
kioacî, *vălcea cu iarbă*, 304[66].
kisag, *cel care nu se ţine de cuvînt*, 304[71].
k'elśicî, 290.
k'eptini (~ di lînî), 288.
k'isoiu, 281.
k'işcăturî, 292, 293.
lai (oai ~), 291.
laiţî (*pl.* lăiţ), 274.
lapti (*pl.* lapţ): ~ acru, 283, 286; ~ crud, 286; ~ h'ert, 286; muls pi doi lapţ, 278, 286.
lăg'iśeriu, 288.
läsa (~ sînźi), 289, 299[51].
läsăturî (~ di pămînt), 276.
limpezî (~ lîna), 288.
lînî: ~ di brad: 300[38]; ~ g'icoasî, 291.
martaśi, 269, 273, 276, 277.
mîna (~ oili'n strungî), 277, 293.
mînzari (*pl.* mînzări), 266, 271, 273, 291, 302[62] 305[80].
mîrlitoriu, 303[2].
mulgătoriu, 271, 276, 279.
mulsoari, 276, 277, 278, 283.
mulsul oilor, 269, 270, 273, 275-279, 283, 286.
nart (a da oili cu ~), 266, 304[48].
ńezurî, 288.
ńia (*pl.* ńeli), 266, 291.
ńilžocariu, 270, 272.
ńilžocaşu, 277, 293, 298[7].
ńioarî, 267, 291, 300[23].
ńiţî, 288.
ńiţui 287.
oakişî (oai ~), 291.
obrăzatî (oai ~), 291.
odăi, 269.
omag, 273, 299[38], 302[76].
opritori, 276.
partalu, 266.
păluialî, 265.
păpuş (~ di caş), 282, 285.
păr (~ di lînî), 288, 302[80].
păşunatul oilor, 271, 276, 278, 282, 283, 289, 302[51], 303[7].
peliş, 292.
perdia, 303[18].
pîrśiu, 291.
plămădi (a sî ~ kiagu), 280.
plocadî, 288.
poliţî, 275, 284, 286.
porneala oilor, 278, 283.
poscorniţî, 289.
prăsăli, 282, 299[50].
predušicî, 292, 293.
preucî (~ di cai), 301[28].
procog'iţî, 287, 288.
puį, 281, 282.
pungî, 283, 288.
puni: ~ oili pi fîn, 269; ~ oili pi lapti, 266, 269, 301[14]).
putinei, 281.
putinî (~ di bătut brînza), 267, 268, 279, 285, 286, 304[50].
răbožu, 271, 281, 282, 298[11].
răsufla (a sî ~), 289, 298[24].
răsug, 297[16].
rătez, 292, 293.
răval, 281, 285.
rudaśiu, 291.

ruscî (ǫai ~), 291.
saramurî (a lua caşu ~), 285.
saricî, 273, 288, 297[24], 302[74], 303[15], 305[94].
săca (~ laptili), 298[16].
scafî, 281.
scutarịu, 265, 266, 267, 269-272, 275, 277, 289, 293, 295, 298[8].
sîmbrii, 266, 269, 272.
sînii (ǫai ~), 291.
sîrbî (ǫai ~), 291.
sîtişcî, 280, 283.
skimburị, 273, 299[44].
spătarịu, 276.
stanişti (stalnişti), 276.
starpî (ǫai ~), 266-271, 277, 305[80].
stărparịu, 267.
stirigǫai, 273, 299[38], 302[76].
stoguşî (ǫai ~), 291.
straị, 305[94].
strecurătǫari, 280, 283.
strîgni, 289.
strîgnịa, 289.
strînźi: ~ caşu, 284; ~ laptili, 284.
strungarịu, 270, 271, 272, 277, 298[7], 305[81].
strungî, 269, 275, 276, 293.
sugari (*pl.* oị sugărị), 266, 278.
sui (~ oili la munti), 266, 299[52], 301[16].
suiturî, 292.
suman, 272, 299[37], 303[8], 305[14].
şăịvan, 303[15].
şîrịag (~ di oị), 297, 304[62].
şopron, 303[15].
şteg'ii (~ k'isatî), 289, 297[15], 298[22].
ştịan, 269, 281, 286, 305[86].
şuşarcî (a bati la ~) 301[32].
śergî (*pl.* śerźị), 288.
śimpoị, 282, 299[49].
śinî, 278.
śioancî (ǫai ~), 291.
śioariśị, 288.
śioban: ~ śel mari, 265, 270, 272, 273, 297[7]; ~ śel ńilźośịu, 272, 297[7]; ~ śel ńic, 265, 272.
śiobănii, 265, 269, 293.
śiucur (a sî faśi ~, *despre oi*), 276.
śiutî (ǫai ~), 291.
śiuvai, 267, 274, 279.
tain, 266, 290.
teịcî, 286.
terţău, 267, 291.
tipar (~ di caş sărat) 282, 285.
tişcǫavî, *burduf mic de piele în care cineva îşi pune brînză, cînd se duce la drum sau la muncă la ferăstrău*, 305[101].
tîrhat, 274.
tîrlaş, 265, 272.
tîrlî, 265, 269, 270, 273, 277, 278, 286, 297[3], 304[53], 305[85].
tîrsînî, 302[49].
tocmalî (tońịalî), 265, 270, 272.
tomnat, 269.
torîşti, 289.
toni 265, 297[8], 301[14], 303[3], 305[81].
traźi : ~ caşu pi răvalụ, 285 ; ~ brînza la cîntarịu, 305[89].
tunsul oilor 287.
tuşînat, 287.
tuşînăturî, 287.
ţarc, 289.
ţarnî, 269, 286.
ţăncuşî, 282.
ţigai (ǫai ~), 291, 303[14].
ţurcanî (ǫai ~), 291.
urdarịu, 281, 286.
urdi (a sî ~ zăru), 286.
urdî, 273, 280, 281, 283, 286, 295.
urzît, 288.
usuc, 288.
uşîli strunźiị, 275.
vatrî, 280, 284.
vărsat, 289, 298[19].
vătav (~ di cîrd), 271, 278.

vătui, 292.
velintọari, 284, 305[86].
vîrteż, 292.
zahará, 288.
zăgîlnî, 279, 286, 305[86].
zăr: ~ dulśi, 286; ~ prọaspît, 285; ~ urdit, 286; ~ verdi, 284.
zărarịu, 271.
zăśịujalî, 265, 269, 271, 272, 301[9], 303[9].
zăvodarịu, 274, 280.
zburati (oị ~), 267, 268.
zmîrc, 289, 298[15].
žanţ, 273, 281, 285.
žănţui (a sî ~), 279, 280, 284, 285.
žîntiţî, 286, 298[32].

Ion Diaconu

DIN ŢINUTUL SĂCELELOR

I

Ţinutul Săcelelor — în Ţara Bîrsei, între Braşov şi munţii Prahovei — e alcătuit din şapte sate, cunoscute vag de Romînii din vechiul regat, şi e leagănul „Mocanilor" care, pornind odinioară cu turmele prea numeroase pentru locurile lor neîncăpătoare, au rămas pe cîmpiile largi ale Bărăganului ori în Basarabia, unde găsiau cea mai mare libertate şi, mai tîrziu, în stepa Dobrogei, unde au venit fără să se teamă de locuri necunoscute şi înnăbuşindu-şi dorul de cei lăsaţi acasă. Peregrinările strămoşilor, care ajunsese în decursul vremei cu negoţul şi cu turmele lor pînă la porţile Constantinopolului, le-au făurit un suflet tare, care nu se lasă învins nici de despărţirea, cu doru-i chinuitor, nici chiar de moartea celor iubiţi sau, şi cînd ar fi îndureraţi, ştiu să se resemneze. Dacă prin numele de „Mocan" se înţelege de obicei orice Transilvănean, calificativul acesta nu corespunde realităţei, căci locuitorii Săcelelor pretind că ei singuri sînt Mocani, iar ceilalţi „Ungureni, Olteni, Ţuţuieni, Moţi" sau, dacă nu ştiu din ce ţinut al Transilvaniei este cineva, atunci îi zic că este „de alt neam", mereu de teama să nu fie numiţi „Mocani" şi alţii. Nu admit în nici un chip nivelarea lor cu alţi oameni, de orice naţionalitate şi rang social ar fi ei. Această curioasă mîndrie a Mocanilor, greu de înţeles pentru cei neobişnuiţi cu spiritul în care îşi trăesc vieaţa, vine din faptul că ei se consideră întotdeauna deosebiţi ca origine de ceilalţi locuitori ai Transilvaniei şi că nu au avut alt ceva comun cu aceştia decît dorinţa de a scăpa de jugul

Ungurilor, pe care însă ei nu l-au simțit în toată greutatea lui. Ei pretind dela viață mai mult decît alții, pentru a fi pe cît posibil la înălțimea strămoșilor, care în amintirea lor trăesc veșnic, icoană a unui trecut bogat și mîndru. Dacă întrebi pe unul din ei, bine înțeles pe unul din cei „de neam", despre înaintașii săi, poate să ți-i spună pe toți cu o sută, două de ani în urmă: care era averea lor, cum le era numele, cîți copii au avut, „fiĭori și fete", cu cine s'au înrudit aceștia, ce zestre — aproape de necrezut — le-a dat... Nu rareori auzi pe vre-un bătrîn sau pe vre-o bătrînă spunîndu-ți cu multă emoție și mîndrie: „Apăi cine sînt toți boieri dupîn Rumîniia, negustori ăi mari dîn București și din Brăila, cine sînt ospodari și oameni dă treabă dupîn Dobroĝea și Basarabiia și profesori ăi mari, dacă nu dîn Mocani noștri?!" Și în adevăr cine avea în trecut casele cele mai frumoase din sat, turmele și hergheliile cele mai numeroase, pămînturile cele mai bune, dacă nu Mocanii, pe cînd Ungurii erau slugi la ei? Acum te întristezi văzînd satele locuite mai mult de bătrîni, care-ți vorbesc de ceea ce a fost odinioară, îndurerați că fiii lor sînt „în țară" și nu mai vin pe acolo decît doar în plimbare sau au părăsit cu totul casele strămoșești, pe care le-au cumpărat Ungurii ajunși...

Pe drumul care duce dela Brașov spre Predeal, după ce lași în urmă gara și fabricile din Dîrste, cu fumul și cu zgomotul lor monoton, cu înfățișarea de oraș industrial în miniatură, repede intri în cele șapte sate, dintre care patru se înșiră spre munții Bucegi, iar trei spre munții Buzăului. Prima impresie ce ți-o dă întreg acest ținut, cu toate satele lui, este o vagă tristeță și o nedumerire, pe care o ai pînă la sfîrșit: nu vezi cînii harnici sărind și lătrînd înaintea căruței, care te aduce dela gară, nu vezi copiii jucîndu-se în praful drumului, nu vezi țărani ducîndu-se la cîmp, nici fete sau femei venind cu cofe cu apă. Din cînd în cînd, vre-o femeie, cu tîrgueli dela „boltă" ascunse sub sorț, se strecoară de-a-lungul caselor, ca să nu fie văzută că s'a dus ea însăși la tîrguială... De ce această liniște, această pustietate? Casele ce

se înşiră sînt mari şi frumoase, curate şi minunat zugrăvite, bisericile înalte şi cu pictură bogată, străzile largi şi pietruite; de ce totuşi lumea nu se simte că trăeşte aici? Poate cineva să-şi închipue că e o reminiscenţă de cînd locuitorii aceştia steteau ascunşi de teama Ungurilor, se poate şi aceasta, dar e şi un motiv mai adînc: vieaţa lor austeră şi firea lor mîndră îi face să stea mai mult în casă sau înăuntrul curţilor închise cu „stoboare" înalte şi cu porţi masive, de teama de a nu se amesteca în vorbă cu oricine şi de a nu fi văzuţi în intimitate, fiind foarte discreţi în ceea ce-i priveşte pe ei. Poate că firea aceasta le este dictată de originea lor sud-dunăreană şi, în mare parte, de contingenţele geografice — munţii pădurosi aproape toată vremea învăluiţi în ceaţă şi nori şi izolarea întru cîtva de alte sate. Fără a tăgădui influenţa mediului geografic asupra locuitorilor, cred însă că şi contactul cu o vieaţă mai bine organisată a avut o influenţă în unele privinţe binefăcătoare. Cum sînt în general aproape toate satele din regiuni muntoase — curate şi îngrijite, mai ales cînd au norocul de a avea şi venituri însemnate, cum e casul Săcelelor—, te uimeşte frumuseţea şi buna stare a caselor, uliţelor, bisericilor etc. Casele sînt lucrate în stilul celor de munte, combinat cu stilul orăşenesc, cu pridvoare de lemn, mai puţine de zid, deosebindu-se case după vremea veche şi case mai nouă. Cele mai vechi au frontonul din lemn nevăpsit şi „coperişul" din „şindilă" tot de lemn, iar cele mai nouă sînt în întregime de zid şi acoperite cu ţiglă roşie. Ei spun celor mai vechi: case de lemn, iar celor nouă: case de piatră; curţile sînt pietruite şi curate. După exterior şi, cele mai multe şi după interior, îţi dau impresia că eşti într'un oraş liniştit, în care toţi locuitorii îşi vorbesc în şoaptă şi stau mai mult închişi în casă, oameni care aproape nu ştiu să rîdă, nu ştiu să se distreze şi nici nu simt nevoia, care stau de multă vreme înăuntrul zidurilor groase, gardurilor şi porţilor cu aspect medieval. Diferenţiindu-se foarte puţin între ei, Mocanii din cele şapte sate sînt un curios amestec de populaţie veche — nu prea veche, după amintirile lor — şi de

populație venită, tot după spusele lor, din munții Prahovei, „Găureni“, alții de prin ținuturile transilvănene mai apropiate: județul Făgăraș, sau mai depărtate: Maramureș, Sibiu etc. Din acest amestec de populații sînt ieșiți locuitorii celor șapte sate. Casele lor sînt dese, iar satele așa de apropiate unele de altele încît n'ai ști unde începe unul și unde se termină celălalt, dacă n'ar fi placarda care să-ți indice: „La dreapta ține comuna Baciu etc.“ Cele patru sate: Bașfal, Turcheș, Cernatu, Satulung se țin lanț spre munții Prahovei, sînt de mult timp în strînse legături cu Brașovul, negustoresc și intelectual, și, fiind foarte aproape de calea ferată și de trecătorile din munți, sînt mai prospere din punct de vedere economic și mai civilisate. Celelalte trei, Tărlungeni, Zizin (Zezin spun ei) și Purcăreni, sînt mai înapoiate, au mai mult decît cele patru aspect de sate, din pricină că au fost mai depărtate de oraș și de calea ferată; locuitorii de aici se ocupă astăzi cu plugăria mai mult decît cu oieritul, ne mai avînd locuri largi la dispoziție și nedisprețuind, ca ceilalți, munca agricolă. Aceștia o luau înainte vreme prin munții Buzăului, cînd voiau să treacă în țară ca să scape de „cătane“ sau ca să iasă la locuri largi, la cîmpie, pe cînd cei din celelalte patru sate treceau prin munții Prahovei, prin Bucegi. In toate satele însă casele sînt aproape la fel, cum am spus mai sus, iar, pe fronton, cele de modă mai veche au, sub acoperișul în formă triunghiulară spre stradă, o icoană de lemn, așezată acolo odată cu clădirea casei, iar altele au cîte o cruce pe zid scoasă în relief și pe acoperiș una sau două cruci de fier, aceasta însă numai la casele locuite de Romîni. Casele — cu odăi multe și spațioase față de alte case sătești: „casa a mare, tindă, căşčioară, cămară“, bucătărie, magazie cu pod deasupra, pivniță adîncă și largă — sînt așezate cu un părete spre stradă, care are două sau patru ferestre cu obloane („loduri“) de scîndură. Ferestrele nu se deschid decît cu foarte multă economie și numai după apusul soarelui și „după če s'a stîmpărat prafu“, ca să nu se strice zugrăveala minunată a interiorului, scoar-

ţele şi mobila odăilor. E într'adevăr surprinzător acest obicei de a zugrăvi casele pe dinăuntru şi unele chiar pe dinafară, zugrăveală care ţine zeci de ani; uneori dacă e făcută casa de patruzeci, cincizeci de ani, şi zugrăveala ţine tot de atunci. De observat că sînt foarte economi Mocanii, mai ales în privinţa caselor şi lucrurilor gospodăreşti: le păstrează aşa de bine încît lucruri de cincizeci sau o sută de ani poţi crede că sînt cu totul nouă şi nepurtate. E o mîndrie pentru ei să-ţi arate casa, să-ţi spuie data cînd a fost făcută — anul este săpat în grindă şi este cel adevărat, căci cel de afară poate să fie schimbat de cînd „au deres casa“ —, să te ducă prin toate odăile, să le vezi icoanele vechi, mai vechi de multe ori decît cei ce locuesc acolo, moştenite dela părinţii lor sau dela bunici. De multe ori, arătînd spre o icoană mai veche aşezată în locul cel mai de cinste, îţi spune cîte o bătrînă: „icoana asta ie veke dă tot, maica zicea c'o are dăla măicuţa ieĭ; ieu aicĭ am apucat-o“. Icoane vechi de cînd s'a făcut biserica — unele pictate pe sticlă de cei care au pictat şi biserica, altele pe lemn, cîte trei sau patru într'o odaie – sînt podoaba caselor mocăneşti. Toate lucrurile lor: case, mobilă, scoarţe, îmbrăcăminte se caracterisează prin trăinicie.

Acum nu mai au însă, ca înainte vreme, Mocanii venituri mari: nu mai au turme de mii de oi, herghelii de vite mari, cîmpurile şi munţii „Rumîniei“ slobode pentru păscut; au decăzut din bogăţia lor de odinioară, referindu-ne mai ales la cei care locuesc şi acum în Săcele: „D'apăĭ unde maĭ sînt Mocani ăĭa şi cînpurili ălea şi kičili ălea marĭ!.. Heeĭ, s'a dus Mocani ăĭ bătrînĭ“!... Cei mai mulţi au rămas, cum spun ei singuri, „cu turma pă moyilă“. Era vestită în toată ţara această ocupaţie a Mocanilor: creşterea vitelor, negoţul pe care-l făceau cu ele, industria brînzeturilor şi a lînei; umblau cu căruţele pline cu aceste produse prin tîrguri şi prin oraşe; primele erau îndeletnicirile cele mai preţuite ale „Mocanilor ăĭ bătrînĭ“, iar industria lînei era a Mocancelor. Causa de căpetenie a decadenţei lor materiale şi

a schimbării felului lor de viață, a obiceiurilor lor de vechi păstori, începînd de cîteva decenii numai, stă în înmulțirea populației și strîmtarea locurilor pentru păscut în favoarea agriculturei, precum și în concurența pe care o fac industriei casnice a lînei — dimii pentru haine — fabricile de postav. Puțini mai sînt aceia care trăesc în vechiurile obiceiuri, precum puțini sînt și aceia care se întreține din veniturile cîștigate acolo: cei care mai sînt mari economi de vite s'au stabilit definitiv în vechiul regat: Muntenia, Dobrogea..., iar aceia care mai au familia în Săcele și-și țin oile „în țară" nu sînt dintre cei mai bogați. Intr'un cuvînt, au dispărut Mocanii cei mîndri de odinioară, iar din bogăția și fala lor au mai rămas doar: casele făcute de bătrîni, cu lucrurile așezate de ei acolo, portretele lor, dar, mai mult decît toate, amintirea sfîntă, pe care cei de azi o mai păstrează, dar care se va șterge odată cu moartea celor care sînt acum bătrîni la rîndul lor, care nu mai au mult pînă să-i sosească din urmă pe cei care s'au dus...

Oamenii mai înstăriți acum în sat nu-s numai urmași ai celor „bogați și de neam" de odinioară, ci și ridicați din „oameni nevoiași", care au făcut oarecare avere, departe însă de a egala pe cei din trecut. Dintre școale, dau preferință „comercialelor" și „dreptului". Priviți relativ cu ceilalți Transilvăneni, au avut o situație mai bună în timpul stăpînirei ungurești, datorită de sigur așezării lor lîngă vechiul hotar, în apropierea trecătorilor bune, și firei lor: se acomodează ușor, cel puțin în aparență, cu conlocuitorii, căci rabdă mult și nu se ceartă, sînt oameni pașnici... Apoi au avut și un refugiu excelent în vechiul regat și un izvor de venituri însemnate. Oameni iubitori de trai bun și comod, Mocanii nu sînt nici firi contemplative, nici sentimentale, nu sînt poeți, iubitori pasionați ai naturei sau ai petrecerilor și veseliei, sînt firi pasive, însă cărora le place libertatea și viața înlesnită — ei nu stau mult locului: bărbații rătăciau cu turmele de oi peste tot unde găsiau locuri largi sau cutreerau satele, tîrgurile și orașele cu negoțul, ducînd produsele muncei

lor: brînzeturi, dimii, lapte, vite etc., aşa că foarte puţin timp steteau acasă în familie. Femeile şi copiii rămîneau mai mult singuri acasă, dar şi femeile, întreprinzătoare şi cu spirit mercantil chiar, nu-şi vedeau numai de gospodărie, ci se ocupau mult cu industria lînei: era o întrecere între ele care să lucreze mai multe sute de kilograme de lînă, aveau cîteva servitoare care ţeseau, iar ele se duceau pe la tîrguri cu dimii de vînzare, oricît de bogate ar fi fost.

Port mocănesc

In privinţa portului şi obiceiurilor, deşi în general conservativi, nu le mai păstrează pe cele vechi; numai bătrînii mai au portul mocănesc, deşi nu întocmai cum era înainte. Au cioareci de dimie albă, cămăşi tot albe de pînză, croială şi cusătură simplă: pe la guler şi mîneci cu nişte floricele tot albe aproape invisibile; peste cămaşe se încing cu chimir lat de piele, cu flori tăiate în el; apoi „zăbun" albastru închis sau cafeniu, croit kimono şi împodobit cu găitane negre — sau „roc" tot de coloare închisă, tot de postav, peste vestă („laibăr"). Ca haină mai mare, au „ghebă" de „postav d'ăl bun", în aceleaşi colori, cu nasturi, încheietori şi băieri de găitan negru. Inainte aveau „antirie albe cu găitane negre", pe care le luau pe umeri peste „zăbun", nu pe mîni.

Uị, săracă Sintiliịe,
Cum te ịa fetili'n iịe
Şi fiċiori'n antiriịe.

Cei tineri au părăsit însă acest port; chiar dacă „la oi, la munte" mai umblă cu el, cînd vin în sat se schimbă în

„aine dă domn". Dar la serbări sau la jocuri, cum e Sintilia, cînd se adună toți burlacii de prin sate ca să-și caute fete, să se însoare, atunci se văd mai mulți îmbrăcați mocănește, chiar intelectualii fac acest lucru în amintirea strămoșilor lor, Mocanii cei bogați și mîndri care, după ce învățau prin școli, mulți reveniau la ocupațiile părinților. Cînd vede lumea din sat pe vre-un student îmbrăcat cu portul mocănesc la joc, zice cu admirație: „ia uite pă Mocanu lu..., g'ine-i mai stă"! Portul femeilor se deosebește de portul romînesc al țărancelor, fiind că, de fapt, Mocanii niciodată nu au fost și nici nu s'au considerat „țărani" și nici satele lor „sate"; este un port mult influențat de cel orășenesc, occidental. E drept că nu de multă vreme l-au părăsit femeile; dela război încoace nu-l mai poți vedea decît... în lăzi. Ele se deosebiau după port în „cocoane" și „mocanče": primele cu portul absolut orășenesc, celelalte cu: bluze sau „ii" de „simizet", lucrate cu fluturi, iar, aproape de palmă, cu niște „pumni" lucrați în întregime cu fir de aur; la gît, șiruri de salbe, de galbeni mari și de galbeni mici; rochia foarte lungă, de mătase sau stofă de calitate superioară, croiala după moda curentă, încinse peste rochie cu cordoane de fir de aur sau argint și paftale late cu cîte două sau patru pietre scumpe; pe cap aveau „ștergar" de borangic foarte fin, brodat pe margini cu flori albe. Ca haină mai mare au, pentru vreme bună, scurteică de mătase garnisită cu blană (jder, samur) pentru zile de sărbătoare, iar pentru orice zi.

de postav. Pentru iarnă au dulămi: de mătase — cu mîneci — pentru sărbătoare, blănite pe dinăuntru, cu manşete şi cu guler de blană prelungit pînă jos pe poale; de postav („ghebuţe") pentru zi de lucru. Port asemănător cu al domniţelor romîne din trecut, dispărut astăzi, afară de „dulămi", „ghebuţe" şi „scurteici". O astfel de haină de mătase ar costa acum cîteva sute de mii de lei. Acestea le lua în zestre fata dela părinţi, precum şi cîteva rochii de mătase şi de stofă bună — zece, douăzeci —, ştergare pentru cap, ghete, albituri. Imbrăcămintea, de un lux extraordinar, e mărturia bogăţiilor marilor economi de vite din Săcele. Deşi între ei se deosebesc „oameni de neam bun" şi „coniţaşi, calici" — cei care au adus sau aduc lemne „cu coniţa" din pădure — după sama averei, cu toţii însă ţin foarte mult să nu fie confundaţi cu alţi locuitori ai Transilvaniei sau cu oricare alţii şi să nu se înrudească în nici un chip cu ei, dar mai ales cu „Cojanii" — locuitorii din Bărăgan —, faţă de care au cel mai mare dispreţ. Nu se înrudiau decît familiile mari între ele din cîte patru sau cinci părţi, fiind că nu voiau să li se înstreineze averea şi neamul. In privinţa aceasta, au fost foarte conservativi, acum însă au început să mai cedeze. Ceea ce este caracteristic mai cu samă la Mocanii din Săcele e mîndria lor extraordinară şi aproape de neînţeles pentru ceilalţi Romîni, care nu le cunosc nici trecutul, nici felul lor de vieaţă, după cum am mai spus. Dintre ei, nu se pomeneşte vre-unul care să se fi dus slugă, la meserie sau la lucrul cu braţele, chiar dacă a sărăcit. Mulţi sînt foarte strîmtoraţi acum: fac economii, duc vieaţă mai modestă, numai să nu fie nevoiţi să aibă o îndeletnicire pe care o dispreţuesc. Preoţi sau învăţători, deasemeni, nu prea se fac, cei din sate sînt veniţi de prin alte părţi şi nu-s de loc simpatisaţi de locuitori; aceeaşi opinie au şi despre ofiţeri, funcţionari mai mici... Prin felul lor de vieaţă — austeră, cinstită, discretă, dispreţuind pe toţi alţii de orice naţionalitate ar fi ei — se deosebesc mult de ceilalţi locuitori ai ţărei romîneşti. Departe de veselia şi de dispoziţia spre cîntece

și joc a Romînilor dela sate, în general, Mocanii sînt oameni greu de pornit la vorbă și la petreceri..., sînt și firi pătrunzătoare, nu se lasă măguliți de nimeni și știu să prețuească pe orice om, indiferent de categoria lui socială, la justa lui valoare: „apa la matcă și omul la teapă". Sînt bănuitori și curioși, înclinați spre ocupațiuni practice, în general vorbind, căci sînt și unele familii vechi despre care se știe că nu au dat nici un negustor. Sînt înzestrați cu foarte mult spirit satiric, după cum reiese și din poveștile și strigăturile lor, precum și din obiceiul de a porecli pe fiecare om după vre-un defect fisic, moral sau după vre-o ciudățenie a firei lui.

Deși așezările omenești nu par prea vechi în aceste părți, totuși din felul cum se presintă case, străzi, biserici, oameni, se cunoaște că aici este o civilisație temeinică, deși uneori ea pare superficială. Oameni serioși și tăcuți, disprețuind chiar petrecerile și adunările zgomotoase, veselia și băutura, ei nu fac „joc" decît o singură dată pe an, la Sf. Ilie — „Sintilie" —, cînd vin feciorii din toate părțile, candidați la însurătoare, și cînd vin femeile și cei mai în vîrstă să-și dea părerea asupra lor și să-și aleagă gineri:

Uite-te, leică, la mine:
Dă ți-o părea că žoc bine,
Să-ți dai fata după mine!

Fetele însă nu aveau voie să vină la joc, ci steteau în vre-o curte mai apropiată, ascunse după garduri și priviau prin „găurile stoborului" — ca să nu fie băgate de samă de cineva — la cei ce jucau, bărbați, „fičiori" și femei tinere măritate; din această pricină li se scosese și cîntec:

Fetili dupîn Săčele
Să uită pîn găurele.

Abia acum. după războiu, probabil sub influența obiceiurilor din alte părți, au început și fetele să joace și căsătoriile să se facă mai liber decît înainte, cînd fetele nici nu știau pe cel ales de părinți — viitorul soț — și nu trebuiau

să-l refuse în nici un cas. Ar fi fost o grozavă necinste pentru ei dacă li s'ar fi întîmplat un asemenea lucru; fetele trebuiau să plece capul în faţa voinţei părinteşti: „să ne h'i adus ursu dîn pădure, căta să-l iei.“ După căsătorie însă, aveau mult mai multă libertate decît înainte. Ar fi fost o minune să se facă o căsătorie din dragoste şi mai cu samă împotriva voinţei părinţilor; cu toate acestea nu se pomeniau divorţuri. Aceste obiceiuri deosebite de cele romîneşti generale, precum şi firea lor sobră, necomunicativă, ne aduc aminte imediat pe cele orientale şi sud-europene balcanice. Ei preţuesc la om cinstea, hărnicia, averea, dar mai pre sus de toate familia, neamul din care se trage cineva. La acestea se mai adaugă şi un formalism exagerat şi o grandomanie rar întîlnită ; nu se ceartă, nu fac scandal, ţin însă supărarea toată vieaţa chiar. Nu merg la cîrciumă, mai ales înainte de război era o grozavă ruşine să fi călcat cineva pragul unei cîrciume: „numa Săcui intra dă bea 'n cîrčiumă.“ In ceea ce priveşte sentimentele: patriotism, iubire etc. ei se arată foarte discreţi: „a iubi cineva“ şi mai ales „a şti lumea că iubeşte“ ar însemna ceva îndrăzneţ, o abatere dela felul cum trebue să se arate cineva. Se povesteşte de vre-o căsătorie din dragoste sau de iubirea dintre o Romîncă şi un Ungur — ceea ce poate nu s'a întîmplat de două ori de cînd ţin ei minte — zeci de ani de-a-rîndul de către fiecare generaţie şi se scoate cîntec. Deşi se înţeleg bine cu Ungurii, trăesc în relaţiuni destul de bune, zicîndu-şi unii altora „vecine“, totuşi nu se întîmplă să se înrudească unii cu alţii.

In zilele de lucru satele par aproape nelocuite: o tăcere, turburată numai de taxico-urile ce fac cursa Braşov-Satulung, domneşte pe uliţe pînă seara cînd trec Ungurii cu carele de fîn dela cîmp spre casă; pe la porţile zăvorite ale curţilor rar iese cîte cineva ziua să se uite în sus şi 'n jos şi apoi să se tragă înapoi, preferînd să privească prin „găurile stoborului“ sau prin „lodurile ferestrelor“, atît cît pot. Numai seara şi sărbătoarea se adună pe la porţi mai mulţi vecini sau vecine, mai cu samă dacă sînt rude, şi stau de

vorbă; dacă-s streini, se salută cu răceală, schimbă cîteva vorbe și rămîne apoi fiecare cu gîndurile lui.

Toți au spiritul de economie și știu să prețuească munca și avutul lor, mai ales acum, cînd din însemnata lor bogăție de odinioară multora le-a rămas prea puțin și îl păstrează cu sfințenie, mărturia unor vremuri bune, dar apuse pentru totdeauna. Icoana trecutului îi înduioșează și-i îndeamnă spre povestire: torentul amintirilor odată pornit greu se oprește și, cu figura inspirată, fiecare îți vorbește de un trecut mai fericit și mai mîndru, mai bogat și mai plin de vieață — aceasta îi face pe ei să trăească retrași de curentul lumei, de speranțele și ilusiile ei; pentru mulți, nu contează decît trecutul; de ceea ce va fi, nu se interesează.

Credințe și mituri, cîntece și ghicitori, frumusețea naturei, îi preocupă puțin; ceea ce întîlnești mai mult la ei sînt poveștile și satirele. De altfel se observă mult împrumut în literatura lor: multe motive din poesiile și cîntecele, chiar și din poveștile lor, se întîlnesc cu cele ale literaturei populare generale. Faptul acesta denotă că Mocanii au fost în des și neîntrerupt contact cu Romînii de pretutindeni, mai ales cu cei de pe Bărăgan, din Dobrogea, Basarabia, umblînd cu turmele după cîmpuri mai largi, și cu cei din Transilvania nordică — de unde-și procurau ciobani.

Dat fiind felul lor de vieață — transhumanța păstorească, dispărută aproape cu totul astăzi — și situația lor favorabilă lîngă vechiul hotar al țărei, venind în contact cu Romînii din multe ținuturi, graiul lor este foarte puțin diferențiat de cel romînesc general și are prea puține influențe din graiul altor ținuturi în vorbirea obișnuită și mai multe în cel al cîntecelor: *înżeri, plînże* etc. (din graiul Maramureșului) sau: *„Aoleu, daică Ioană, cin, te scoase la poiană“?* (graiul din Muntenia), dar aceasta numai sporadic.

Cea mai caracteristică trăsătură a graiului mocănesc este palatalisarea labialelor — și în cuvintele vechi și în cele nouă, chiar în neologismele cele mai recente: *kiatră, k'ičior, bărg'er* (= bărbier), *pantoh'i* etc. Numai atunci cînd îți

spun cîntece, poesii, își aleg vorbele și pronunță „ca după carte".

Pronunțarea cu *ie* inițial e cea obișnuită: *ieu, iel, ie* etc.

Prefacerea lui *s* în *ș* dinaintea lui *ki* se observă nu numai în forme ca *dășkid, șkimb*, dar și în altele, ca *șkinare.*

De relevat și pronunțări ca *zeike, roike, tirifoi;* de asemenea obișnuita suprimare a lui *h* inițial: *oldă* (=holdă), *ora* (=horă).

Niciodată nu se întrebuințează forma articulată cu *-l* a substantivelor masculine la singular: *omu, băiatu, ciobanu, Țiganu* etc. Forma articulată a pl. feminin este în *- ili: fetili, k'etrili* etc. La ind. pres. pers. a 3-a de plural e identică cu a 3-a de singular, la verbele de conj. a II-a - a IV-a: *iei rîde, iei face, iei naște, iei aude, iei are* etc. Tot așa, persoana a 3-a de singular a imperfectului e la fel cu cea de plural: *iel mînca, iei mînca, iel lucra, iei lucra* etc. La viitor auxiliarul apare astfel: *oi, îi, oa, om, oți, or.* Forme analogice frecvente sînt: *ieu cei, tu cei, să ceaie, tu piei, să piaie, tu speĭ* (= tu speli), *ieu učig, tu učiĭi, učigă.*

Pentru lexic sînt de relevat numeroase împrumuturi ungurești și germane, cum se va putea vedea din glosarul pe care-l vom da după ultimele texte. Se întrebuințează și neologisme, ca *birău* (= birou), *tablău*, etc.

In privința folklorului, nu găsim mare bogăție, căci am spus că nu au nici credințe nici legende numeroase, cum au Romînii din alte ținuturi; nu au imaginație prea bogată: nu cred în strigoi, în arătări, în draci, care fac rău omului. Toată viața și lumea, mersul și soarta ei, sînt cîrmuite de voința lui Dumnezeu; e un amestec de încredere religioasă și spirit positiv. Despre arătări sau despre farmece și descîntece spun cu multă uimire și neîncredere ceea ce au auzit de pe la alții. Mai multă bogăție se vede în amintiri și în povești, ca prosă, în strigături, ca poesie. Sînt înzestrați cu mult spirit satiric, uneori mai fin, alteori mai vulgar, după cum reiese din obiceiul lor de a porecli pe fiecare om, mai ales pe cei ce nu sînt rude, după vre-un defect fisic sau moral ori numai după vre-o particularitate („Mustățea, Ceapă-roșie,

Tercioaie" etc). Același spirit satiric reiese și din poveștile și strigăturile lor relative la femei leneșe de pildă:

Pînă țesę-un cot dă pînză
Mîncă șęapte unți dă brînză;
Țesę-un cot,
L-azvîrle'n pod;
Țesę-o natră,
Rupę-o spată...

sau relative la oameni care vor să pară ceea ce nu sînt:

Oră mare dă cocoane
Tot cu șurțuri dă cartoane (cretoane)
Și cu băieri dă plantiči,
Tot dă nęamuri dă caliči.

In privința relațiunilor familiare, nu se întîmplă rareori să trăească rău, de pildă, nora cu soacra, dar ei evită întotdeauna să stea la un loc copiii căsătoriți cu părinții, tocmai din această pricină: să nu dea ocasie la certuri și să știe apoi lumea cum trăesc ei în casă. Nu se ceartă, chiar dacă nu se au bine, rabdă și tac, deși în suflet nora nu ar fi împăcată sau soacra, care uitîndu-se spre cer și gîndindu-se la noru-sa se resemnează cu vorba: „noru-i tot nor".

Ei sînt cu totul departe de naivitatea barbară și spontană a moravurilor primitive și le lipsește în mare parte energia morală. Sînt foarte evlavioși, mai cu samă bătrînii, care nu lipsesc dumineca și sărbătoarea dela biserică: fiecare își are strana plătită. E o frumusețe — care în curînd va dispărea — să-i vezi sărbătoarea de dimineață înșiruindu-se agale pe „ulițe" spre biserică: bărbații, de statură mijlocie, puțin îndoiți de genunchi, cu pălăria neagră cu margine largă pusă cam pe ochi, cu cioarecii de o albeață ce constrastează minunat cu rocul sau zăbunul negru ori albastru închis, în mînă cu măciuca noduroasă, merg mai de vreme, iar femeile, mai în urmă după ce „au grijit prin casă", vin și ele spre biserică ținîndu-și cu mîna faldurile rochiei prea lungi... Dar aceștia sînt bătrînii, cea din urmă generație a mîndrilor și pașnicilor Mocani..., cei tineri întrerup pe ne-

simţite tradiţia şi a portului şi a obiceiurilor patriarhalilor păstori.

Sînt foarte evlavioşi, n'au însă, spre deosebire de Romînii din alte ţinuturi, aproape de loc urme de păgînism în credinţele şi manifestaţiunile lor religioase; n'au obiceiuri deosebite la nunţi, botezuri şi morţi. Cred numai „în unu Dumnezeu şi 'n Maica Domnului, drăguţa". N'au încredere în farmece, nici în descîntece, despre care zic că sînt „prostii": „cum ziče la sfînta Evanghelie: čel če služeşte la doi Dumnezei, ačela niči o credinţă nu are". Dacă au sărăcit sau dacă le-a murit cineva iubit, se resemnează, căci: „goi şi fără avere naştem, goi ne dučem pă lumea ailantă". Se resemnează în faţa soartei, cu care se împacă, oricare ar fi ea, gîndindu-se că „aşa vrea Dumnezeu" sau „aşa ńi-a fost dat!" Sînt fatalişti: cred în soarta hotărîtă omului de Dumnezeu:

Čine n'are noroc, n'are,
Dă cîn naşte pînă moare.

Departe de expansivitatea ţăranilor din alte ţinuturi ardeleneşti, departe de aceia care lasă să vorbească toate suferinţele şi revoltele ce clocotesc în sufletul lor, vieaţa acestor oameni este numai o trăire internă, căci durerile şi patimile lor nu se exterioriseză, ci rămîn în adîncuri de drame sufleteşti, pe care nimeni nu le ştie — fiecare îşi duce povara suferinţelor tăcut şi în aparenţă liniştit.

TEXTE [1]

I

Aşa jera pă vremurili dînainti, le jeşia dupîn munţi, pă la şuşele, pă la cînpuri, oameni nainte că dă če lasă vitili să pască — ş'apăi gîlčeavă şi čeartă! D'apăi unde mai sînt Mocani ăja şi kičili ălea mari! După če işia cu oili pîn cînpie şi făčeau pričini,

[1] Toate textele care urmează sînt din Satulung

bătăi, îi înpăca sfinți: unde-i supunęa iei pă Mocani, iera supuși... unde nu, pače bună! Mocani iera mai buni la bătaje, iera oameni ažunși, oameni cu putere; economiia iera la mare putere la iei. Mocani, dacă să ocupa și cu plugăriia, iera dăparte, da nu s'a 'ndurat să dęa oili pă pămînt, nu să'nteresa dă pămînt, iei iera cu oili și cu yite mari, că taica-moșu îi dăduse maikii cinzeci de yite mari. Pă tinpu ăla pleca Mocani dăla munte toamna pă Bărăgan, pîn Brăila și la Sfîntu-Gęorge vinęa la munte — și pă tinpuri iera economiia la putere. Pămînturili le loa cu arîndă pă cîte cinci sau pă mai mulți ani dăla propietari, iera cîte doi lei, cîte trei lei pogonu, făcęa notreț dă oi, fîn, un' alt. Pă Vaida, pă Slojeru, pă Valęa-reče ńerğęa neica Stoica Gologan — Dumnezeu să-l ierte, că-l pomenesc acuși — parcă-l văz! Apăi vine Paltinu, Dosu-lu-K'ele, acolo ńerğęa N'itru Žalęa — vine spre Săčele; apăi yine Lacu-roșu, Mușița, p'acolo ńerğęa Nică Gologan, pîn Mușița, g'etu! Pă urmă yine Podurili, făcęa Mocani cășerii mari pîn munți ăștęa: Turcu, Rusu, Gîrbova-mare, Neamțu, Șteg'iia, Păraili, Unģęa-mare și Unģęa-ńică, Oržogoaia, Cazacu, Urekęa, Sorica, Glăbučetu Azuğii, Glăbučetu Călugărilor. S'a dus Mocani ăi bătrîni... heei! s'a dus și oili și toate... Apoi mai vine Drăganu, Čeușoaia. Cîn trečęam pă la Sinaia, pă unde-s palaturili-alęa, iera niște livezi și vaci v'o doozeci — ale călugărilor —și pojeni; iera mulți călugări, v'o cinsprezeče, șaisprezeče, doozeci dă călugări. Mai iera și la Lespezi călugări bătrîni—și iera și tineri, iera numa pojeni și flori pă la Sinaia, pă Praova iera numa iči și colo cîtę-o cîrčiumă, numa stătęa diližența să șkinbe cai. Și numa cîn trečęa diližența, striga: „să opręască pentru neica Gęorge Gologan"! — că numa pentru bojeri opręa — ș'odat' a și oprit. Heei, čine iera neica Gęorge Gologan! Pă tinpuril alęa cîn merğęam p'acolo, locurili alęa dăla Sinaia iera numa livezi și unbla yitili călugărilor. Și toți munți dîn Bratočęa, dîn Teleažen iera ocupați dă yitili Sečelenilor; iera renumiți — ziče că cînd ar h'i trecut Carol dîn spre Germaniia, i-a ișit Mocani călări la Dîrste și l-a trecut pînă'n țară și a zis Carol: „ăștiia-s Mocani care bate cînpurili țării romînești"! Iera toți munți Praovii, Ialomiții, Buzăului, ocupați dă economi dă yite dîn Săčele; doar cîtę-un munte iera al Găurenilor ăștęa dupîn munți. Săčeleni, după čę-a intrat și'n Basarabiia, a 'nvățat și pă boieri d'acolo să mulgă oili, că iei nu prea le mulğęa, niči nu 'nțărca ńei, le lăsa să facă care čę-o vręa; unbla čiobani cu cotiga după oi; iera cîrduri mari dă v'o sută cinzeci dă mii, dă v'o doo sute dă mii dă oi. Pă la Sfîntu-Gęorge Mocani ăja, care să 'ntorčęa cu oili apăi la munte, începęa să yiie 'napoi ș'avęa lărğime pă drumuri, iera

slobod să ńeargă oriunde. Cînd apuca g'eți Mocani dă intra pă la Cînpina să ținea lăutari după iei dă le cînta — și numa stătea; să strînğea la cîtę-o cîrčiumă dă mai bea și iei și dă le cînta lăutari — să le ierte Dumnezeu păcatili la g'eți bătrîni ai noștri! Și iera cu părurili mari—avea kică—și venea pînă la munte tot cu lăutari — iera lumea mai cu coražiie, da acu să face toți boieri... să sparie oili dă pantaloni lor [1]. De, acu s'a făcut alte meserii, școli, da nu știu cînd o își ăștea toți dîn școli, nu știu undę-o mai intra, că če dă mai sînt! s'a făcut niște palaturi, nu glumă, și pă la Ploiești și piste tot!

Niță Pîrșoiu — 67 ani.

II

N'ie nu prea n'i-a plăcut poveștili, cînd îi mai văz pă uni că povestește, odată le zic: „Mă, nu așa! La trębă, nu la povești"! N'i-a plăcut să cînt și să žoc, da povești, nu! Acu, cît sînt dă bătrîn și tot mă prinz în žoc, la cîtę-o nuntă: žoc brîu, bręaza, d'a-mîna... Brezili-s ńinunate la žoc... hei, să'nvîrtește ca niște, niște!... Același

III

Drum pă deal și drum pă vale,...
Treče d'un voinic călare
Cu calu în fuga mare.
Strigai ieu în gura mare:
— Pune-mă, neică, călare
La spatili dumitale!
— Bucuros, ță̦to, tę-aș pune,
Da ńi-e murgu ńititel
Și'n k'ičioare supțirel;
D'ag'ia-n duče trupu ńeu,
Trupu cu păcatili,
N'ilžocu cu armili.

Bălașa Vlad — 69 ani.

IV

Duce-ti-i și m'îi lăsa,
Plînžę-oi și tę-oi blăstăma:
Dă ți-i lǫa v'una ca ńine,
Să nu trăiești cu ia g'ine!
Dă-i lǫa v'una mai frumǫasă,
Să nu poți ții cu ia casă!
Să te duči, bădițo, duči.

[1] Replica altui om, care asculta la povestire.

Pînă-i k'ica rob la Turci,
Cu picioarili'n butuci
Și cu brațili 'n cătuși:
Să te 'nsori dă noo ori
Și să ai noo ficiori
Și să mai te'nsori odată
Și să ai numa o fată,
Să-ți care'n temniță apă!

Aceeași

V

Pleacă Barbu pă la fete
Cu nilžocu plin dă bete.
— Ce-ai cătat, Barbule, la noi?
Or nu-s fete'n sat la voi?
— Ba sîn multe, da-s mărunte
Și n'ažung să mă sărute».
Vine Barbu dăla plug
Cu cămașea neagră lut...
Cîntă cucu sus pă cruce,
Pă Barbu la groapă-l duce.
Da dă plîns, cine mi-l plînge?
Maicăsa și soru-sa,
Mai cu foc ibovnica.
«Dragu mamii,
Sămăna-ți-aș numili
Pîn toate grădinili,
Să le-adune fetili
Să să ducă'n șezătoare,
Să le cînte fetili.
Să le plîngă babili
Pă toate potecili».

Aceeași

VI

Corbac mîndru cel voinic
La drumu mare-a ieșit
Să vază cîn trec boieri
Și-i oprește și-i întreabă
De au vre-uni parale
Și-i oprește pă toți
Și-i cată pă toate părțili
Și iei în loc dă vai,
Începe să cînte:

«Pasăre cu dulče graĭ,
Dă-ĭ veni să ne priveşţi.
Ş'apăĭ să te prăpădeşţi.
Eu-s strein şi n'am măĭcuţă,
Ca să-m dau foc cu drăguţă,
Că dacă ţi-aş avea pîne,
Aş fi feričit pă lume».

Aceeaşi

VII

Oltule, Olteţule,
Seca-ţi-ar pîraĭele,
Să crească dudaĭele,
Să treacă fetiţili
Să le speli pičioarili!

Aceeaşi

VIII

— Aoĭleu, daĭcă Ioană,
Čin'te scoase la poĭană,
Naltă ca o burujană?
'N făcuşi la inimă rană,
Da nu-ĭ rană dă cuţit,
Că ie rană dă iubit!
Dăsfă, mîndro, če-aĭ făcut
Şi dă-m drumu să mă duc!
— N'am făcut ca să-ţi dăsfac,
Ţi-am făcut că mi-aĭ fost drag.

Aceeaşi

IX

«Maĭcă, măĭculiţa mea,
Ascunde-mă undeva,
Că vin Turči şi mă ia»!
Mă-sa repede-o ascundea
Şi Turči-odată sosia,
De Mariţa c'o'ntreba.
«Turčilor, boĭerilor,
Mariţa că mi-a murit.
Dacă nu-m crezi cuvinţelu,
Vin să-ţi arăt morminţelu»!
La mormînt că să ducea
Şi-acolo cîn să'ntorčea
Începea Turči ca s'o bată
Şi fat'atunči a işit,
Cînd ieşi Turči c'o luă,

Pă cal c'o lega,
La Dunăre c'ažunğęa.
Ia dîn gur' așa grăia:
«Turčilor, boierilor,
Sloboziți-m mînili,
Să mai bęau puțină apă
Să-n tręacă dă dor dă maică,
Dă maică și dă taică»!
Iar dacă o dăzlega,
În Dunăre s'arunca
Și dîn gur'așa-m zičęa:
«Dăcît rǫabă Turčilor,
Mai bin' masă peștilor»!
Și Turči toți s'a 'necat
Și Marii̯a a scăpat.

Aceeași

X

— Maică, măiculița męa,
Pă mine cîn m'ai născut
Ții̯e bine ți̯-a părut
Om în lume c'ai făcut,
Însă cîn m'ai legănat,
Lapte să sug cîn mi̯-ai dat,
Cu pičioru m'ai legănat,
Cu gura m'ai blăstămat:
Să n'am parte, nici̯ noroc,
C'am născut în zi dă post,
Cîn postește babili
Și toate săračili.
— Ieu lę-am dat, lę-am săturat
Și la masă lę-am kemat
Ca să te urzęască bine,
Ca să am noroc pă lume,
Să trăi̯esc și i̯eu cu tine,
Să nu rîză lumęa dă mine!

Aceeași

XI

Fǫai̯ę verde pălălii̯e,
Mă suii̯ în dęal la yii̯e,
Mă ui̯tai̯ în Slobozii̯e,
Văzui̯ casili pustii̯e;
Numa una nu-i̯ pustii̯e

Ș'aia ie cînțălăriie.
Șed logofeți și-m scriie.
Socoteam că-m scriie miie,
Da iei scriie'n miliție.
— Nu te duče, dragu mamii,
Că te-oi scălda'n lapte dulče!
— Ba ieu, maică, și'n zahar,
Dac'am pus seaua pă cal.
Vinde, taică, cai toți
Și mă scapă dăla sorți.
— Dăla sorți și dăla moarte
Taica nu te poate scoate.
— Vinde, taică, boi toți
Și mă scapă dăla sorți,
Că și ieu ți-am fost fičior,
Ți-am scos plugu dîn obor
Și m'am dus la cînpușor
Să-ți ar brazdă și ogor.

Aceeași

XII

Acuma o sută sau obzeci dă ani, nevestili să purta cu săriči și cu čizme roșii cu copor (toc dă h'er) și purta vara papuči nenkeiați dă capră și cu copor și bărbați purta vara antiriie dă dimńiie albă și iarna dă postav d'ăl bun și cu găitane și cu șiret negru și čizme dă capră tăbăčită cu creț'n față. Și iarna, čizme dă yițel și femiili avea k'eptare dă k'ele înkeiate pă dînainte și bărbați purta tot k'eptar' dă k'ele sus cu băieri și purta căčiuli mari cu fund ca o farfuriie și să purta cu kică și avea kimire și în kimire purta punga cu bani și teaca cu cuțite și ștergar întins și 'n buzunar nu purta batistă, cîte-un ștergărel făcut dă casă. Și avea oi și cai ercelii și čireadă dă vači pă pămîntu Rumînii și trăia în Ardeal cu casa și cu familiia și vara apăi vinea cu oili'n munte, dacă trečea Sfîntu-George. Unguri 'n timpurilialea iera ăi mai proști, Rumîni iera mai g'ine. Unguri iera tot sirvitori la Rumîni. Care iera mai bogați avea un car, doi boi și un plug în timpurili d'atunči. Rumîni n'avea sobă pă vremurilialea și avea cuptor' și sobă dă tablă dă băga lemnili pîn cuptor' și vatră avea'n casă. Și toamna aduceau, cînd dădeau cu oili dă vale, burdușî dă brînză, șteanduri dă lapte gros. Și-adučea oi la zaana -un fel' dă șopron — și făčea seu, p'atunčea nu ardea lumea gaz, ardea lumînări dă seu. Cîte oi tăia, le făčea numa seu;

numa muşki îį ţinęa dă-į mînca įarna. Acu vara aducęa doį, treį ńeį dă friğęam; punęa čįovîrtęa 'ntreagă'n frigare, că nu să făčęa mîncare ca acu, că zičęa că įe fleacurį astęa.

Aceeaşi

XIII

Plin ţį-e coşu cu bucate,
Plină-į punga ta dă banį,
Da če folos, măį fîrtate
Că'n cap aį sînburį dă bostan.

Aceeaşi

XIV

Cînd ar h'i v'o treabă şi pă urma Rumînilor ăstora, da p'ăl dă fură o sută dă leį saų nič o sută îl înkide şi p'ăį dă fură mńiliąane îį duče la sanator, ziče că sîn bolnavį.

Aceeaşi

XV

Colindă

Sus, în sus, pă lîngă cer',
Estę-un negru norişor;
Da nu-į negru norişor,
Či įe Ğiţă tinerelu,
C'un cal bun, cam gălbior.
Sări ičį, sări colęa,
Sări 'n pǫarta rajuluį,
Sări 'n pǫarta sǫareluį:
Soarili nu įe acasă,
Numa sora sǫareluį.
Pă Ğiţă dă mînă-l lǫa,
Maį frumos če mi-l činstęa
C'un pahar dă mărmurar'.
Scrisă-į luna cu lumină
Şi sǫarili cu căldură.

Aceeaşi

XVI

Colindă

Estę-un cînp mare, frumos
Şi įeste 'nălbit dă florį.
Da nu-į înălbit dă florį,
Či įeste 'nălbit dă oį.
Da după oį čine unblă?
Unblă bunu Dumnezeų

C'un fluier mare dă aor.
Cîn fluieru zičęa,
Oili că s'aduna:
„Qae, qae, biriqae,
Dă cînd unblu după voi,
M'am înălbit ca şi voi...
Şi voi face trei cîrduri,
Trei cîrduri la trei tîrgúri:
Mielușele Grečilor,
Berbecuți Turčilor,
Bătrîne creştinilor,
La mulți ani"!

Aceeaşi

XVII

Să nu crezi ničiodată pă bărbat, că iel are o sută şi tot ție-ți ziče că cu tine a keltuit şi iel nu-ți spune ničiodată tot če ştie şi tot če face.

Să nu h'i mîndră ničiodată, nički crezută, să nu te'nkipu că ca tine nu mai ie nimeni — să vorg'eşti şi cu copk'ilu ăl mai ńic, că pă urmă dăvine dă ți să lik'eşte prostiia dă cap.

Să bagi samă că toți călugări ńiroase a țap dă murdari şi dă puturoşi ce sînt. Ie mare canon şi cu călugăriia asta, că vai dă sufletu cui s'qa lega şi n'qa ține ăle sfinte: aia mai g'ine să nu să mai leğe la mînăstire.

Aceeaşi

XVIII

Cîntec dă stęa

Acum am văzut minunęa
Care înžeri spunęa.
Acum tqate s'a 'nplinit
Cîte s'au fost prorocit
Despre Mesiia Cristos,
Tqate s'a 'nplinit frumos.
Unde estę-acuma om
Precum au fost Solomon
Ca să cînte aliluiá!
Dîn cîntările-ačestęá
Vom cînta acuma noi
Dîn timpană şi činpoi

Vino, frățiorul meu,
Vino, oh, iubitul meu,
C'a 'nflorit rudeniiá
Peste toată Iudeiiá,
Ba 'ncă și Samariiá!
Să trecem la Palestina,
Minunea să o vedem
Și cu înżeri să-i cîntăm;
Slavă întru cele 'nalte,
Salte cer'ul și pămîntul
Că s'a 'nplinit tot cuvîntul!

Aceeași

XIX

Înainte nu să purta toată lumea la fel': să știia care-i fata sau muierea stăpînului și care-i a bačiului, nu ca acuma, dă cînd a ișit zdramțili-astea dă-și ia toată lumea dăla bolți: acușa ziče că s'a perfecționat lumea și la vorbă și la aine, da nu știu cum mai vine și- asta. Cînd a ișit la 'nčeput cu „mersi" și cu „bonżur", ieu am zis că ăia a ieșit dîn temniță, dă nu mai știie să vorg'ească.

Aceeași

XX

Sînbăta lu Toader, dă cînd a unblat Domnu Isus pă pămînt:
Vitaniia, frumos nume,
Poate să să laude 'n lume...
Să văzură dîntr'un loc
Cu lumină ca de foc:
Smăra le-au zis numili,
Ca arca luminili.
Merse Domnu'n cale lungă
Cu očenici 'npreună
La Marta și la Mariia,
Iar iele dacă l văzură
La pičioare îi căzură,
Plînsori mari că plînseră
Cu feții la pămînt,
Au grăit așa cuvînt:
«Doamne, de-ai fi fost de față,
Lazăr ar fi în viiață!»
Domnu nostru čel prea sfînt

Aŭ grăit aşa cuvînt:
«N'a murit Lazăr, či doarme
Şi iarăş va să se scoale».
Făcu Domnu sîrguinţă,
Se duse pîn la gropiţă,
Pe Lazăr l-aŭ înviiat,
Dă patru zile 'ngropat.
Lazăr treizeči dă aniĭ aŭ maĭ trăit,
Lacrămiĭ dîn okiĭ n'aŭ lipsit,
Ziua, noaptea nenčetat
Suspinînd aŭ lăcrămat.
Maĭ pre urmă iel s'aŭ dus
Unde drepţi l-aŭ kemat,
În lumină negrăită,
În večiĭ amin!

Aceeaşi

XXI

Pînă ţesę-un cot dă pînză,
Mîncă şapte unţiĭ dă brînză:
Ţesę-un cot,
L-azvîrle 'n pod;
Ţesę o natră,
Rupę-o spată;
Pîntre iţiĭ, pîntre fuşčeiĭ,
Paştę-o scroafă cu purčeiĭ.
Dă s'ar ţese pînza'n pat,
În pat lîngă bărbat,
Tŏate-ar h'i dă măritat,
Da să ţese pă războiĭ
Şi să făče lăturoiĭ.

Aceeaşi

XXII

Copk'iliţă cu părinţi,
La če focşor te măriţi?
Căčiĭ mila dăla părinţi
Cît iĭ trăi să n'o uiţi,
Iar mila dăla bărbat

Ca frunza dă păr uscat:
Cîn gîndești să te umbrești,
Tot mai răŭ te pîrlești;
Ca pîneа dă cumpărat:
O pui la supțioară,
Tot dîn ia čiupești
Și sătulă nu mai ieși.

Aceeași

XXIII

Cînd ieram la maica fată,
Dă lucram, dă nu lucram,
Tot draga maikii ieram,
Da dă cîn m'am măritat,
Șade bărbatu pă pat
Și mă 'ntreabă čę-am lucrat.
Cînd ieram la maica fată,
Mîncam pîne coaptă 'n vatră
Și dădeam fuga la poartă,
Iar dă cîn m'am măritat,
Un blăstămat dă bărbat
Nu mă 'ntreabă čę-am mîncat,
Iel mă 'ntreabă čę-am lucrat.
Mînc pîne dă grîŭ curat
Și vin roșu strecurat
Și cu pumni pă după cap.

Aceeași

XXIV

Arză-te focu, pădure,
Și toate lemnili 'n tine:
Să rămîie-un ștežerel,
Să mă sui ieŭ, doamne, 'n iel,
Să-m fac okișori roată,
Să mă uit în lumea toată,
Să zăresc și'n țara mea
Și să văd pă maica mea
Cu mătura măturînd,
Cu lacrămi dîn oki stropind.

Aceeași

XXV

Pă drumu care n'i-e drag,
Treabă am, treabă n'am

Şi cale-m fac,
Ţar pă care n'ţi-e urît,
Treabă am şi nu mă duc.

Aceeaşi

XXVI

S'a 'ntîlnit doi pretini:

— Noa, măi Oaneo, če mai fači?

— Da nu preea g'ine, mă, m'am însurat şi am loat o toantă cu avere.

— Dežeaba, mă, că nu-i de nič o leže, mă! Vai dă tine, vai dă tine va h'i!

— Ba nu, c'o s'o dau pă če o-am loat.

— Noa, aşa-i, ai gičit, Oaneo.

Aceeaşi

XXVII

Ţigani colduşeşte toată săptămîna pîn sat şi-apăi dumineca stă 'ntinşi cu burta la soare.

Aceeaşi

Apăi acu nu mai mă duc la biserică — mă doare k'ičioarili — şi strană n'am, c'apăi acuşi fiteče golană şi-a plătit locu.

Aceeaşi

XXVIII

Măritatu-i cu fătăriie, că nu ştii pă čine iei, da vorba aia: Mocanu să-ş ia Mocan şi Cožanu, Cožan; că mult îs proşti Cožani: tu-i vorg'eşti şi iel stă olbat la tine şi nu iče ńińic.

Aceeaşi

XXIX

Pă sub deal, pă su pădure
Treče d'o nevastă'n lume,
C'un prunculeţ dă trei zile,
Cu prunc ńic nebotezat,
Pruncu'n braţe că-i plînţea,
Ia dîn gur' aşa-i grăia:
„Tači, prunculeţ, nu mai plînže,
Că p'aiči pădurea-i deasă,

Nẹ-au̯de oți d'acasă"!
Nici̯ cuvînt că isprăyi̯a
Și oți c'o ažunğẹa
Și dîn gur'așa grăi̯a:
— Tu nevastă tinerẹa,
Îngrọapă pruncu'n pămînt
Și yin cu noi̯ la i̯ubit!
— Ba i̯eu̯ nu l-oi̯ îngropa,
Că-i̯ pruncu dîn trupu ńeu̯
Și-i̯ păcat dă Dumnezeu̯.
— Da să-i̯ fači̯ un legănel
Într'un vîrf dă ștežerel.
— Da dă scăldat čin ńi l-ọa scălda?
Dă uns čin ńi l-ọa unğẹa?
— Ninsọarea cînd ọa ninğẹa.
— Dă legănat čin l-ọa legăna?
— Vîntu cînd ọa șui̯era.
— I̯ar țîță čine i̯-oa da?
— Măi̯culița Prečestá.

Aceeași

XXX

Tai̯că, mai̯că, om bogat,
Nu tẹ-ai̯ ui̯tat cui̯ m'ai̯ dat:
Dup'un oț după pădure,
Care omọară și fură...
Că i̯eu̯ n'am fost învățată
Să stau̯ cu ușa 'ncui̯ată,
Să spăl ai̯ne sînğerate
După creștini̯ dăzbrăcate
Și cuțite ruğinite
În cọaste dă creștin înfipte.
Oțu la uș' asculta
Și dîn gur' așa grăi̯a:
— Nevastă, nevasta mẹa,
Ce plînğẹai̯, pă mai̯că-ta blăstămai̯?
— Bărbat, bărbățelu meu̯,
N'am plîns, nici̯ n'am blăstămat,
I̯eu̯ în foc că mi̯-am suflat,
Lemnili mi̯-au̯ fumegat,
Okișori ńi̯-au̯ lăcrămat".
Oțu dîn gur' așa grăi̯a:

— Nevastă, nevasta męa,
Porîncește la cocișį
Să puie cai la hinteų,
Să merğem la taic'al tăų"!
Ia tare afar' ieșia
Și dîn gur'așa zicęa:
„Cocișį, cocijașu meų,
Pune cai la hinteų
Să merğem la taic'al meų"!
Hoțu'n hinteų să suia,
Cu nevast'alăturęa,
La codru verdę-ažunğęa,
Să conăcįască să punęa,
Yin dîn glugă că scotea
Și dîn gur' așa zicęa:
— Nevastă, nevasta męa,
Bęa tu vin dîn mîna męa,
Că nu maį știų: bęaį orį ba
Dă astăzį încolęa!
— Nu maį bęaų, bęar-aș foc,
Dacă n'am avut noroc"!
Oț'un cuțit că-n scotęa
Și la nevastă că săręa
Și ia dîn gur'așa zicęa:
„Cocișį, cocijașu meų,
Să îmį scrijį la taic'al meų
Să tragă clopotili,
S'auză neamurili,
Să le tragă răsunat,
S'auză dîn sat în sat
Că ńį-e mǫartęa dă bărbat"!
Oțu capu'n glugă că-l băga
Și la sǫacră-sa-m pleca
Și la pǫartă că-m striga:
— Sǫacră, aį, dășkide poarta!
— Dășkiză ți-o și nevasta,
Că nevasta-į știje sama!
— Nevasta că mį-a rămas
La un stoguleț dă grîų:
Șade'n sînğe pînă'n brîų
Soacră, aį, dășkide pǫarta!
— Dășkiză ți-o și nevasta!
— Nevasta că ńį-a rămas

La un stoguleț dă ĭarbă:
Șade'n sînge pînă'n barbă,
Soacră, soacră, poamă acră,
N'aĭ oțîr dă zamă acră
Să h'erbem cu cap dă scroafă" ?
Ĭa tare afar' ișia
Și dîn gur' așa zičea:
«Oțule, tîlharule»!

Aceeași

XXXI

Iče că cînd ieși din casă dimineața trebuie să te uiți în sus, nu să cați numa'n žos ca porči, că-i păcat; oameni să uită și la čer', nu numa la pămînt.

Aceeași

XXXII

A plecat badea la coasă
Să-n cosească fîn cu flori
Să h'iie de sărbători,
Să-n cosească fîn cu floare
Să o puĭ la kiotoare,
Să-n cosească fîn cu roo:
Frînže-i-s'ar coasa'n doo,
Să yiie la alta noo.

Aceeași

XXXIII

A fost uodată un unkiași și nu s'a dus multă vreme la biserică și la un Paști l-a silit fičioru că să meargă la biserică, și pînă la biserică iera uo apă și unkiașu a tins zeikea și s'a pus și-a trecut apa pă zeike și cînd a stat în biserică unkiașu, iel s'a uitat pă cer'u biseričii... pă cer'u biseričii iera diavolu c'o k'ele dă g'ivol și tot scriia pă care rîdea, pă care vorg'ea în biserică și nu mai avea loc să scriie și apucase cu dinți s'o'ntinză, că mai avea dă scris și nu mai avea loc și, tinzînd dă ia, s'a bușit dă zid și-atunči a rîs și unkiașu și l-a scris și pă iel și cînd s'a 'ntors a tins iar zeikea să treacă și n'a mai putut să treacă apa pă zeike și și-a ocărît fičioru că dă če l-a dus la biserică.

Aceeași

XXXIV

Čică a fost ǫodată un unkiaşi şi s'a 'nsurat a doǫară şi aveǫa şi unkiaşu ǫo fată şi baba ǫo tată. Şi p'a unkiaşului ǫo bătǫa şi ǫo mîna să facă focu şi cîn făcǫea focu, fata babii să suia pă cuptor' şi turna apă şi stinǧǫa focu şi-o bătǫa dîn noǫ maşteră-sa şi-o mîna să facă focu. Şi-odată n'a mai avut cu če face focu şi-a ieşit afară şi s'a dus, c'a văzut ǫo luminiţă dăparte, dăparte dă tot ş'acolo a fost Domnu Cristos şi Sfîntu Pătru şi a avut un căţel şi ǫ-a lătrat căţelu şi ia a zis: «nǫa, nǫa, mînca-ţi-ar guriţa aor»! Şi i-a dat foc, a lǫat żar şi s'a dus acasă d'a făcut focu. Da a zis unkiaşu: „Dǫamne, če fată cuminte, cu če s'o cinstim»? «Cu če nę-a cinstit, Petre»! Şi i-a dat o pungă cu galbini şi s'a dus vestǫa pînă la 'npăratu şi cînd a văzut baba, ǫ-a lǫat la bătăi şi p'a ieǐ şi-a trimes-o şi ia s'a dus şi-a dat dă unkiaşi şi ia a cerut foc şi ǫ-a lătrat şi pă ia căţelu şi ia a zis: «nǫa, nǫa, mînca-ţ-ar gura o murdăriję»! Şi s'a dus vestǫa pîn la 'npăratu. «Cu če s'o cinstim, Petre»? «Cu če nę-a cinstit, Doamne»! Dup'a moşului, pă unde merǧǫa, pă unde unbla, tot aor curǧǫa, dup'a babii, tot murdăriję. Şi-a venit fičioru împăratului să ia pă fata a plină dă aor. Şi baba p'a unkiaşului a băgat-o 'ntr'o putină cu čenuşe şi-a scos-o p'a ieǐ: a spălat-o, a grižit-o, da to dăǧǫaba... cîn s'o ducă ńireasă p'a babii, a murdărit piste tot, şi-a unkiaşului dă după uşe striga: «cucurigu, fičior dă 'npărat, ţi-a dat pă fata a murdară». Şi cînd a auzit ficioru dă 'npărat s'a dus s'o ia p'a unkiaşului dă după uşe şi-a rămas ńirǫasa a murdară.

Aceeaşi

XXXV

Am ibovnic logofăt,
Pă nume să vi-l arăt:
Numili luį, Trandafir;
Duşmani ńi-l pun la g'ir.
S'a dus puįu, m'a lăsat!
La toţi pare g'ine 'n sat,
Numa ńie-ń pare răų,
C'a fost puişoru ńeų.

Aceeaşi

XXXVI

Proverbe:
Nu m'am uįtat la cîne, da m'am uįtat la al cuį ię cînili.
Ię leznę-a lăsa şi-anevoię a uįta.

Aceeaşi

XXXVII

— Bată-te cručea dă naşi̯,
Cu čine mă cununaşi̯:
Cu urîta satului̯,
Cu bo̯ala bărbatului̯!
— Bată-te cručẹa dă h'ine,
Au̯ n'a fost oki la tine
Să te ui̯ți la to̯anta g'ine?
— Zi-i̯, naşi̯ule, să să ducă,
Că la no̯apte mă mănîncă!

Aceeaşi

XXXVIII

Povestẹa puturo̯asii̯: A fost u̯o nevastă, i̯ei̯ nu-i̯ plăčẹa lucru şi rămăsese ki̯ar dăspoi̯ată şi'ntr'una dîn zile ziče omu-său̯: «tu nevastă, merg la tîrg: ce să-ți i̯au̯»? I̯a ziče: «să-ń i̯ai̯ o cămaşe ca să am cu če merge la nuntă la naşi̯u». I̯a mai̯ avẹa dîn cămaşe numa creţili la gît; i̯a tot işẹa afară să vază bărbatu cînd o̯a veni cu cămaşa; i̯a-l vede că yine şi are čeva alb în braţe; fuga-şi̯ rupe băzaru care mai̯ l-avẹa la gît şi cînd îi̯ yine bărbatu în casă, îi yine c'o gîscă. «Če, ziče, apăi̯ mai̯ bine am lo̯at o gîscă, nevastă, şi las'o c'am să-i fac i̯eu̯ naşii̯ ruşine în zio̯a dă nuntă». Apăi̯ atunči̯ şi̯-a pus doi̯ žipi̯ dă pai̯e: unu dînainte şi unu dîndărăt, şi p'atunči̯ unbla kimători̯ călare pă cai̯ dă kema la nuntă şi i̯a i̯ese cu žipi, calu i̯-a zmuls žipu dîn faţă şi cîn să fugă, lu̯-a lo̯at şi p'ăl dă dîndărăt şi̯-acu če să facă? dă, bărbatusău̯ ziče: «las, nevastă, că-i̯ fac i̯eu̯ ruşine naşii̯, te pui̯ într'un butoi̯»! Şi d'a pus-o în butoi̯, a'nčeput să striğe:

Rostogol cu... gol,
Că n'a avut naşi-sa omenii̯e
Să-i̯ dẹa fini-sii̯ o ii̯e.

Şi̯-apoi̯ dăla nuntă au̯ vent şi̯-a zis: «să merği̯ la mă-ta pă činste»! Şi o̯-a băgat într'un sac şi pă la žumătatẹa drumului̯ a'nčeput s'o bată'n sac şi i̯el striga: «torcoi̯ (ungureşte), nevoi̯a mui̯erilor»? Şi i̯a striga: «mă'ntorc, dragă župîne». «Tu nevastă, da nu zic că să te'ntorči̯, te 'ntreb că torči̯»! «Torc, dragă župîne». Cînd au̯ ažuns la mă-sa a'nčeput să striğe că să-i̯ dẹa să to̯arcă şi̯-au̯ făcut un fus şi l-au̯ dus în pod şi cînd u̯o'ntreba bărbatusău̯ c'a tors, să dučẹa'n pod şi venẹa pînă'naintẹa podului̯ cu fusu şi i̯ar venẹa tot cu i̯el.

Aceeaşi

XXXIX

O alifiie dă leac: să puĭ într'un răşfar' undălemn curat şi çeară galbină şi tămîie albă k'isată şi çeapă rasă g'ine şi prăžite toate şi-apăĭ s'o aduni şi iară s'o topeşti dă treĭ orĭ, şi-apăĭ să face o alifiie bună dă toate bubili.

Aceeaşi

XL

Tu nevastă, minte proastă,
Dîntr'o vorbă ş'un cuvînt
Să pune žos la pămînt.

Aceeaşi

XLI

—Frunzuliţă, solz dă peşte,
Trağe, mîndro, şi-m gîceşte:
Codru dă če 'ngălbineşte,
Voinic dă če 'mbătrîneşte.
— Codruleţ dă iarnă greа,
Voinic dă inimă reа.

Aceeaşi

XLII

Fuği, urîtule, dîn prag
Să yiie čine ńi-e drag!...
Că urît ń-a fost urîtu
Şi ńi l-a dăruit sfîntu,
Dragă ń-a fost dragostea
Şi n'avuĭ parte dă ia.

Aceeaşi

XLIII

G'ine maĭ trăĭam noĭ, frate,
Credeam moartea ne-oa dăsparte,
Iar acuma ' ntr'o părere
Pentr'o haĭtă dă muĭere
Trag năcaz şi kinurĭ grele.

Aceeaşi

XLIV

Povestea popiĭ:

Iera un om şi s'auzea 'n lume c'a găsit comoară şi iera večin cu popa... če să facă popa? 'Ntr'o sară tăĭase un g'ivol şi să vor-

g'eşte cu priotęasa şi ziče: «tu, să mă duc la Ion, tu, să mă 'nbrac cu k'elea dă g'ivol şi să strig să-ń dęa bani». Şi s'a dus la feręastra lu Ion şi̯-a strigat la feręastră:

— Să-ń dai̯ bani pă care i̯-ai̯ găsit, că-s ai̯ ńei̯!

— Čine eşti̯ tu?

— I̯e Necuratu.

Şi omu dîn casă:

«Ți-i̯ dau̯, vai̯ dă ńine, ți-i̯ dau̯, nu-ń trubue nići̯ unu, numa să te duči̯!».

Şi dă bani, dă frică că-i̯ Necuratu. Şi yine acasă bucurat şi-i̯ spune priotesii̯ şi să bucură amîndoi̯. «Stai̯, priotęasă, să mă dăzbrac întîi̯; trağe dă iči̯ priotęasă! Aolęo, iče, mă dǫare! I̯a tai̯e dă iči̯» — iče. Cînd a 'nčeput priotęasa ca să tai̯e, a 'nčeput să curgă sînğe. Şi-atunci̯ a trimes să keme pe Ion: «I̯artă-mă, ziče, c'am vrut să glumesc, i̯a-ți̯ bani 'napoi̯»! «Nu-ń trubue, iče, nu-ń trubue». Apăi̯ l-ǫa h'i 'ngropat popă, l-ǫa h'i 'ngropat g'ivol, nu ştiu̯.

Aceeaşi

XLV

Čică a fost u̯odată o babă ş'avęa numa doo găinuşi̯ şi i̯era večină cu popa şi i̯-a k'erit o găină babii̯. Şi baba a 'nčeput să blesteme: «dar'ar Dumnezeu̯ să-i̯ cręască fulği̯; să dęa Dumnezeu̯ să să'nece cînd ǫa mînca-o»! şi d'alęa mai̯ multe. Şi găina i̯-o furase priotęasa —baba tot blăstăma mereu̯. Priotęasa u̯o tăi̯ase, u̯o mîncase. Numa a'nčeput să-i̯ cręască fulği̯ priotesii̯ pă mîni̯. Popa, dac'a văzut că-i̯ creşte fulği̯, a kemat pă babă: — Marii̯o, ți̯-ai̯ găsit găina? — N'am găsit-o, părinte! — Apăi̯, zîče, če-i̯ zičі̯? O blestemi̯, ce-i̯ fači̯? — Nu-i̯ zic ńińic, părinte, numa-i̯ zic să-i̯ cręască fulği̯, atîta! Iče:—Nu, Marii̯o, s'o blestemi̯ cum ǫa h'i mai̯ rău̯ pă lume! Şi-a 'nčeput s'o blesteme mai̯ rău̯. Şi-apăi̯ a'nceput să-i̯ cază fulği̯ priotesii̯ —că ziče că aşa-i̯ blestemu: ăl care blastămă să plăteşte cu blestemu. Şi-o-a kemat i̯ar popa: — Če fači̯, Marii̯o? O blestemi̯? — N'o blastăm, părinte, numa zic: să-i̯ h'ii̯e şi să-i̯ pață! Şi toți̯ fulği i̯-a căzut priotesii̯...

I̯eu̯ să h'i trecut p'îngă čineva şi tot če zičęa auzęam; p'astęa le ştiu̯ dăla mai̯ca, ştii̯a multe, i̯era nevastă dăştęaptă.

Aceeaşi

XLVI

Dragu maikii̯ Gęorgilaşi̯,
Dă cîn tę-ai̯ amurizat
Nici̯ calu n'ai̯ ţesălat,
Niči̯ kica n'ai̯ k'eptănat.

Aceeaşi

XLVII

Zicală:

Pă marginea pînzii
Săculețu brînzii

Dă una care nu știia să țească — s'a dus în alt sat la soacră-sa și s'a apucat și ia să țească și nu știia și i-a scos cîntec oameni dup'acolo.

Aceeași

XLVIII

Știi baba aia, care s'a dus în pădure și ua loat lemne și vinea cu croznija 'n șk'inare, bătrînă și cotlită, și dă amărîtă če iera a kemat pă moarte: «ai, moarte, și mă ia»! Da cînd a yinit moartea, ziče: «nu, nu, că te-am kemat numa să-ń ridiči dă crozniie s'o pui în șk'inare».

XLIX

Poveștili soacrii:

Iera uodată uo babă și și-a 'nsurat și ia fičioru și și-a loat nor în casă și a venit vremea și s'a betežit baba și a gătit nora mîncare și fičioru a zis: — Pune-i, tu, și mamii v'o doi tăiței! Și ia să duče piste cap la babă și-i ziče 'ncet: — Să-ți pui čerčei? Da baba ziče: — Nu-ń trubue, nu! Da nora dă colo: — Vezi? zičeai că nu-i pui ieu, ziče că nu-i trubue... Și ziče fičioru:—Pune-i, tu, și mamii v'o doo verze! Nora să duče la pat și-i ziče babii: — Să-ți fac iie cu verde? Baba ziče spăriată: — Nu-ń trubue, nu-ń trubue! Da nora: — Vezi? ziče că nu-i trubue! Ieu vreau să-i pui, da dacă ziče că nu-i trubue!

A fost uo soacră și și-a loat nor și-avea și fată ia ș'o surată și cîn venea noru-sa, uo činstea cu ce-avea mai bun: cu cîrnați, cu friptură și cîn venea fata, uo činstea cu cîrtaboși cu sînge și zičea: — Lasă, dragu mamii, că să nu ne știie nimeni! Noi mîncăm și mai așa... Ș'a venit vremea ș'a murit baba și... čine-o plînge-a? Fata, dă i să rupea inima și nora stătea d'o parte și-a'nčeput surata s'o plîngă și-a zis: — Scoală, surată, să vezi čin te plînge:

Cîrtaboși cu sînge
D'aproape te plînge,
Cîrnat k'ipărat
Cum s'a dăpărtat!

Astea sînt toate ca bazmuri ș'așa oa h'i fost, c'astea-s tot

dîn bătrînį... stătęam sara ș'apăį ne spunęa g'įată maįca... cîte și maį cîte!

Aceeași

L

Zicală:

Čine n'are noroc, n'are,
Dă cîn naște pînă mǫare.

Aceeași

LI

Așa ziče Săsǫaįčili: «no, h'iįe Sasu cît dă prost, numa să h'iįę 'nalt, s'ažungă la slănină».

Aceeași

LII

Proverb: „greų să 'nvață porcu să bęa dîn fedeleș" — să ziče dă unu care nu să 'nțeleğe dă vorbă, nu poțį să-l îndupleči, ca cum nu poțį să'ndupleči porcu să bęa dîn fedeleș.

Aceeași.

LIII

Cîn ți să știreşte gîtu, bęaį oțîr dă terčį și te facį g'ine, că dǫar nu să duče tǫată lumęa la doftor cînd are v'o betežęa lă

Aceeași

LIV

— Nevastă, nevastă,
Čine bate la feręastră?
— Omule, pisica nǫastră.
— Nevastă, nevastă,
Nu įe urmă dă cotoį,
Nevastă, nevastă,
Či įe urmă dă čįocoį;
Nu įe urmă cotoįască,
Či įe urmă čįocoįască,
Nevastă, nevastă!

Įa a fost avînd ibovnic și įel a fost venind la ğęam să bată pîntru įa, da omu-săų dîn casă a simțit če-į.

Aceeași

LV

După okį ca murili
Ocoliį pădurili;

După okişorį ca zara,
Ocolij întręagă ţara.

Aceeaşi

LVI

Despre nişte večinį: Ăştęa sîn nişte nevoį, nişte ǫamenį răį, adună dimńiį după la tǫată lumęa care lucră şi le vinde cu preţ maį mare pă la tîrgurį, dă nu să maį pǫate apropk'iįa nimenį să vînză dimńiį cîn sînt įeį în tîrg. Apăį, ziče că įeį unblă cu Necuratu, sînt nişte vrăžitorį bătrînį, sîn plinį dă făţăriįe şi dă yicleşug.

Aceeaşi

LVII

Pă cînd unbla Domnu Cristos şi cu Sfîntu Pătru pă pămînt, a intrat la o casă dă oamenį şi acolo făčęa pîne la cuptor' nevasta şi a zis sfinţi: — Să ne fačį şi noo o pîne pă cîn nę-om întǫarče! Şi a zis nevasta: — Vă fac. Şi nu s'a'ndurat să le facă dîn aloǫatu ăl bun, a făcut o pînişǫară dîn rozătura tročiį, dîn če rămîne pă trǫacă şi s'a'ntors sfinţi tot p'acolo... Să făcuse o pîne mare şi frumǫasă, maį frumǫasă dăcît tǫate carę-a fost în cuptor' şi įa răzimase trǫaca dă cuptor' şi sup trǫacă pusese lopata şi cînd a auzit că yine sfinţi, įa s'a pus sup trǫacă, că nu s'a'ndurat să le dęa pînęa, că pręa įera frumǫasă şi sfinţi a vinit şi n'a găsit-o nicăiręa şį-a plecat şi Domnu Cristos a zis aşa: «aįde, Petre, să ne dučem; cum įeste, aşa să rămîįe»! Şi s'a făcut brǫască ţîstǫasă şi brǫasca ţîstǫasă įe dîn femeįe, că kįar aşa este: cu trǫaca'n şk'inare şi cu lopată.

Aceeaşi

LVIII

Tot pă cînd unbla sfinţi pă pămînt, Domnu Cristos şi cu Sfîntu Pătru, a fost sǫacra lu Sfîntu Pătru şį-a aruncat-o Domnu Cristos pă foc şį-a čįocănit-o pă nicovala Ţiganuluį şi a įeşit o fată mare ca dă treįzečį dă anį şi a fost un cal să-l potcoyįască şi Domnu Cristos į-a tăįat k'ičįoru şi l-a dus la nicovală să-l potcoyįască şi l-a potcoyit şi s'a dus şi l-a pus la cal şi nu s'a cunoscut şi Ţiganu avęa o mamă bătrînă şi įa şi įel pă mă-sa şį-o aruncă'n foc şį rămîne o bucată dă zgură şi o aruncă după uşe în gunoį. Şi cîn yine sfinţi p'acolo įar, ziče:

— Įaca, Dǫamne, čę-am făcut, am omorît pă mama!

— Păį, ziče, unđe-į, Ţigane?

Ziče: — Uįtę-o după uşe, zgura asta, Dǫamne!

Ziče: — Įa bag'o'n foc şi čįocăneştę-o!

Şį-a băgat-o Ţiganu şį-a čįocănit-o niţel şį-a įeşit o maįmuţă bătrînă... şi maįmuţa-į făcută dîntr'o Ţigancă bătrînă.

Aceeaşi

LVIII

Uite-te, ţaţo, la mine:
Dă ţi-o părea că žoc g'ine,
Să-ţi daį fata după mine;
Dă ţi-o părẹa că žoc răų,
Să ţi-o ţiį cu Dumnezeų!

Aceeaşi

LIX

Batẹ-o, mă, s'o bat şi ieų,
S'o mînăm la tată-săų
Să-į dẹa straį şi lepedeų,
Că dă cîn m'am însurat
Tot pă paįe m'am culcat,
Tot pă paįe ca purčei,
Pîn ńį-am rupt čiorečei.

Aceeaşi

LX

Fọaįe verde tiriplic,
Ăsta-į brîų, ăsta-į slănic;
Cată-ţi, mîndro, d'alt voįnic,
Că cu mine n'aį nimic.

Aceeaşi

LXI

Ciţi fičiorį pă la Zărneşti,
Toţi cu čizme mujereşti,
Numa ieų cu ale mamiį.

Aceeaşi

LXII

Proverbe:

Adapă leneşu la gura puţuluį: unu a fost stînd la gura puţuluį şi ĭį iera lene să bẹa apă şi-a trecut un om şi i s'a făcut ńilă dă leneş şi l-a adăpat la gura puţuluį şi ziče: am adăpat leneşu la gura puţuluį.

Trăieşte g'ine ca banu'n punga săraculuį.

Sărăčiia la tinereţe-į fl̨oare la ureke, da la bătrîneţe-į bọală fără leạc.

Păcatu veįkį aduče osîndă noo.

Să duče cît norį pă baltă.

LXIII

Cînd ję zi dă sărbătǫare,
Niči-un oşčior nu mă dǫare;
Cîn yine ziǫa lucruluj,
Yine bǫala trupuluj.

Aceeaşi

LXIV

Nǫapte bună, şi-aşi pleca,
Nu mă'ndur dă dumneata;
Nǫapte bună, şi m'aşi duče,
Nu mă'ndur dă gură dulče.

Aceeaşi

LXV

Pînă cîn să'ncalţă,
Soarili să'nalţă;
Pînă să găteşte,
Soarili sfinţeşte.

Aceeaşi

LXVI

Taje, majcă, tăiţej
Şi-j taje maj supţirej,
Că yin pititori ńei!
Dă-le, majcă, băutură
Să nu mă caute'n gură
Şi să zică că-s bătrînă:
Dinţi 'n gură-m stau cunună
Ca pari dăla grădină,
Fără şęapte, dă nu-s opt,
Măsele n'are dă loc.

Aceeaşi

LXVII

Oftęază, mîndro, oftęază,
Tǫată lumęa să te cręază,
Oftęază şi pîntru mine,
C'amîndoj nę-am avut g'ine!
Şi činę-a lăsat oftatu,
Jerte-j Dumnezeu păcatu...
Am oftat ş'am tot oftat
Pîn m'am făcut lemn uscat.

Aceeaşi

LXVIII

Mocani le dădęa zestre la fete cîte doo sute, doo sute činzeči dă oi și cîte o sută činzeci dă galbini, îi dădęa cal dă ginere ńireasa ginerilui, îi da v'o doozeči, trejzeči dă yite mari činę-avěa, îi dădęa pă urmă d'ale casii: o ladă plină cu albituri, ajne, roiki; îi făčęa scurteică dă mătase și una dă postav și o dulamă dă mătase și una dă postav și-i da o părekе dă çete și una dă čizme, îi da brîu dă arğint, îi da çiordan cu șaișprezeče galbini ńiči și salbă cu trei galbini mari și çisoare cu bășiči dă arğint pîntre iele și urmuz..,

Aceeași

LXIX

A fost ǫodată un om și ǫo nevastă și nevasta iera cam într'o dungă și omu a găsit o comǫară și o-a mînat la popa să-i dęa ferdela să măsoare bani și, pîn'a venit ia, iel a ascuns bani, că s'a temut dă ia, și-a venit dăla primăriie să spuie dă unde are bani, că ia-l pîrîse pîn lume că a găsit o comǫară, și iel să dusese pîn grădină și risik'ise covriği și ia s'a dus să-i adune și iel i-a zis: că astăzi a ploǫat cu covriği, și iel a zis: «tu nevastă, ziče, astăzi are să yiie păsărili cu čjoc dă h'er". Și o-a băgat supt putină și pă putină a pus orz și a venit păsărili și-a fost čjocănind în putină și ia a fost zicînd: «vai dă ńine, čę-o fi»? «Apăi, ziče, nu știi? A fost păsărili cu čjocu dă h'er»! Și-a venit dăla primăriie s'o'ntrebe: «cînd a găsit omu-tău bani dă i-a măsurat cu ferdela»? ziče: «atunči cînd a vinit păsărili cu čjocu dă h'er, știi atunči cînd a ploǫat cu covriği"! Ziče: «hai să plecăm, ziče, că asta-i prǫastă, nu știie če vorg'ește»! Și-a rămas omu cu comǫara.

Asta ńi-a spus-o soacră-ńęa. Vezi, lumęa acuma nu mai știie atîtęa povești cîte s'a'ntîmplat cînd unbla Domnu Cristos cu Sfîntu Pătru pă pămînt, cînd făčęa mńinuni sfinți, drăguți; noo ni le spunęa g'jată maica toate, că atunči iera mai aprǫape dă vremęa cînd unbla Domnu Cristos cu Sfîntu Pătru pă pămînt, da acu cît ie d'atunči! Acu lumęa nu mai vorg'ește dăcît unde-i pudra mai bună, la če droǫeriie ie oğęa mai bună — acu d'astęa are lumęa'n cap.

Aceeași

LXX

Salbă dă galbini ńiči,
Făcută dă doi voiniči,
Salbă dă galbini mari,
Făcută dă doi primari.

Aceeași

LXXI

Cîn moare un copk'il ńic, ie lume puțină, ai casii și rudili, îl scaldă moașa și-i dă mumă-sa copk'ilului uo botă cu v'o cîțiva covrigi, bonboane, uo cîrpă și uo pîne. Dacă vede că copk'ilu nu-i dă trai, îl ridică la icoane și-i ziče vorbili botezului, și dacă ńișcă cîn naște dîn mă-sa, apăi îl duče la biserică dă-l boteză cum să cade.

Aceeași

LXXII

Zicălj:

Casa-i a mea,
Ușea-i a ta!

Să nu rămnești ničiodată la slava casii altuia.

Aceeași

Elena Moroianu

LIMBA DESCÎNTECELOR

I

Cu aspecte părînd mai puţin interesante decît ale altor producţiuni populare ori lăsînd nedumeriri în ce priveşte multe particularităţi ale lor, descîntecele au rămas departe de cercetări amănunţite, deşi culegerea lor a pasionat şi pe folkloriştii noştri. Singurul studiu mai întins despre ele e cel publicat, acum cîţiva ani, de A. Gorovei [1], cu o caracterisare generală a lor şi unele referinţe la acelaşi gen de folklor din alte părţi.

Dacă prima impresie pe care ne-o dau descîntecele e de ceva prea convenţional, stereotipat, şi de prosaism contrastînd cu alte creaţiuni populare, altfel ni se înfăţişează cînd le urmărim mai de aproape: străbate prin ele vieaţa nu numai cu uniformităţi, le vedem răsfrîngînd anumite contingenţe, redînd ceva uşor de recunoscut că porneşte din sufletul ţăranului nostru şi, ca poesie, nu putem spune că rămîn de tot în urmă — nu o găsim, e adevărat, deodată, vestind dela întîiul vers frumuseţi de exprimare simplă [2], dar cînd răsare din şiruri lungi ale lor ne aduce bine aminte de aceea din doine.

---

[1] *Descîntecele romîneşti*, Fălticeni, 1925.

[2] Ca un isolat început de descîntec cu apropieri de poesie ar putea fi doar de relevat acesta, din *Culegere de descîntece din jud. Romanaţi*, publ. de D. Ionescu şi Al. Daniil, Vălenii-de-munte, 1907, I, 34:

Vîntul bate,
Grîul cade,
Codrul se încheie,
Casele lui [cutare] se descheie.

E poesie în cuvintele dela sfîrşitul atîtor descîntece, cînd celui ce aşteaptă dela ele vindecarea i se spune să rămînă „curat, luminat“ ca „steaua din cer“, ca „roua de pe cîmp“ [1].

Poesie regăsim şi în comparaţia:

Să doarmă ca lemnul
Să tacă ca ulmul,
Şi ca fumul [2],

unde „fumul“ poate să fie sugerat de asonanţa „ulmul“, dar asocierea apare astfel şi mai poetică.

Versuri cu relief poetic ne dau însă cu deosebire vrăjile [3], cînd vine să vorbească sufletul tînăr cu încîntări de sine şi tresăriri la vieaţa întrezărită ca un vis, cînd prin ele se trimit chemări spre cineva aşteptat cu drag ori blesteme celor care se împotrivesc gîndului — izbucniri pasionate care dau vrăjilor ceva din lirismul doinelor.

Acea care cere soarelui să-i dea din lumina lui ca să fie aleasă dintre altele îşi îndreaptă privirile spre zări, spunînd:

Răsai, soare,
Frăţioare,
Nu peste cîrduri de oi,
Nici peste cîrduri de boi,
Ci peste ochişorii mei
Şi peste statul meu
Şi peste sfatul meu
Şi peste mersul meu

---

[1] Mai rar: „Ca roua din flori“, *Ion Creangă*, IX, 234; „Ca roua de dimineaţă — Ca floarea din fîneaţă“, *Conv. lit.*, XXV, 605. Şi mai rar: „Să rămîie luminat — Ca din cer picat“, T. Pamfile, *Boli şi leacuri*, 31, 32.

[2] T. Pamfile, *l. c.*, 45.

[3] Intre vrăji şi descîntece nu avem de ce să facem distincţiuni fundamentale, cum le admitea Marian, *Vrăji, farmece şi desfaceri*, 5; pentru unele deosebiri între ele, v. observaţiile lui A. Gorovei, *l. c.*, 86 urm., şi în orice cas termenul de „descîntece“ poate cuprinde şi vrăjile — de aceea în titlul acestui studiu orice adaus mi s'a părut de prisos.

Și peste viersul meu.
Cum e soarele luminos și frumos
Așa să fiu și eu [1].

Același dor deșteaptă cuvinte cu comparații și mai poetice chiar:

Cum se'ntoarce nalba după soare
Așa să se întoarcă toată lumea,
Și mic și mare,
După [cutare],
Și cum se ține umbra după om
Așa să se țină [cutare] după [cutare] [2].

Și cînd aceea care, în închipuire, se vede dusă de Maica Precista la „rîul lui Iordan" a cărui apă îi limpezește fața și i se pare că o preface în zînă, bucuria ei și-o arată astfel:

Îmi punea soarele'n piept
Luna'n spate,
Doi luceferi
In doi umeri,
Intre sprîncene
O chită de micșunele,
In buze
Imi puse
Doi faguri de miere [3].

In prima vraje un vers — al treilea — ne aduce impresii din viața ciobănească și tot spre ea ne îndreaptă alte vrăji:

Toată lumea s'o uita
La frumusețea ei,

---

[1] *Ion Creangă*, V, 232. Vraja aceasta, numai de atîtea versuri—rară ca poesie concentrată — e interesantă și pentru că ne arată cum în descîntece un cuvînt face să răsară altul prin spontaneități de asocieri *(statul.... sfatul, mersul.... viersul)*, procedeu pe care îl vom regăsi și alteori.

[2] Tocilescu, *Materialuri folkl.*, 671.

[3] *Ibid.*

Că este miorica [1] cîmpului,
Mîndrul cu mîndra,
Drag cu draga,
Frumos cu frumusețea [2].

Cum sbiară oaia de miel....
Așa să strige inima 'n el [3].

Cum aleargă mielul la oaie
Așa să alerge lumea la mine [4].

Tot așa cînd despre cineva căruia i s'au luat toate „făcăturile, urîciunile" se spune că se simte mai bine,

Ca pasărea cînd sboară,
Ca oaia cînd se scutură [5].

Reflexe ale păstoritului ușor de înțeles și în descîntece, unde, de altfel, se vorbește adeseori despre ciobani, dar ele nu ne aduc ceva poetic, în felul doinelor ne opresc numai pentru că exprimă realități caracteristice și arată un viu spirit de observație, cum se poate vedea mai ales în ultimul vers citat.

O comparație, altfel, cu oaia o întîlnim într'un descîntec, unde i se sorocește cuiva să rămîie mereu la patima băuturei, să fie de rîs în sat și

Să se ție lumea după el
Ca praful după cînele bătrîn,
Ca pe oaie, vara, la drum [6].

---

[1] S'ar putea interpreta și altfel, că *miorica* e o greșală de transcriere pentru *viorica;* sensul însă nu impune numai de cît forma din urmă.

[2] *Arhivele Olteniei*, V, 146.

[3] *Grai și suflet*, III, 219.

[4] A. Nour, *Descîntece și vrăji*, T.-Măgurele, 1912, 48.

[5] Tocilescu, *Mat. folkl.*, 677.

[6] Ch. Laugier, *Sănătatea în Dolj*, Craiova, 1910, 90; *Ghilușul*, I, n-rele 7-8, p. 29. Un descîntec aproape identic îl găsim în *Descîntece din jud. Romanați*, II, 29, de D. Ionescu și Al. Daniil, dar acolo cele două versuri din urmă se presintă astfel:

Ca praful după cînele bătrîn,
Ce o ia vara la drum,

Se vede şi aici agerime de observaţie — imagini de felul acesta l-ar fi ispitit pe un Dante.

Ca imagini ar fi de amintit şi acelea din unele vrăji cînd despre cel chemat de priviri nerăbdătoare se spune să vie cît mai curînd, ca şi cum ar simţi

Furnici
In opinci,
Foc
In clop [1].

Interesante, asemenea rostiri sînt de luat şi mai mult în samă cînd le punem în legătură cu ce caracterisează în primul rînd descîntecele.

Substratul lor e sufletul femeilor dela ţară, nu numai superstiţios, dar şi pasionat. Din versuri pe care le-am dat mai sus se vede cîtă pasiune pune aceea care descîntă de dragoste şi o expresiune întrebuinţată des este „să vie ca un nebun" cel pe care îl urmăreşte descîntecul. Cîtă pasiune străbate descîntecele ne arată şi cuvintele de ură, de blestem spuse împotriva celor răi, duşmanilor, şi astfel cum vocabularul dela ţară le găseşte uşor:

Duşmanele mele
Să fie cioare pîrlite [2].

.....De-l vei găsi
La mese 'ntinse,
Cu făclii aprinse,
Cu neveste grase

---

cu o evidentă greşală de transcriere ori de tipar *(Ce o ia*, în loc de *Ca oaia)* — greşeli de acestea sînt dese în culegerile noastre de descîntece, cum vom mai releva, şi ele îngreuează identificarea unor forme, părînd sau fiind în realitate obscure.

In *Şezătoarea*, XV, 187; XXIII, 64, versurile

Şi s'o ia vara la drum...
Cînd o ia vara la drum...

nu mai par să fie o greşală, ci alterarea lor prin transmitere dela o descîntătoare la alta.

[1] I. Bîrlea, *Cintece poporane din Maramureş*, Bucureşti, 1924, 333; cf. 335 şi Marian, *Vrăji*, 26; *Apărătorul sănătăţei*, IV, 90; *Şezătoarea*, VI, 92.

[2] Tocilescu, *Mat. folkl.*, 1559.

Şi fete frumoase,
Să-i pară cățele viermănoase,
Numai eu să-i par frumoasă,
Numai eu să-i fiu aleasă [1].

Cam la fel cu încruntările din doine, cînd celui care aduce desamăgiri de iubire i se spune:

Să te bată, badeo, bată
Nouă boale dintr'odată,
Nouă boale
Şi-o lingoare [2].

Să zaci, neică, sub părete
Pîn' îi face frunză verde,
Să tragi țolul
Cu piciorul,
Perinuța cu gurița,
Să te-adăpi cu linguriţa
Şi să-ți dea pîne cu acul
Şi să nu-ți mai găsești leacul [3].

E acelaşi suflet care vorbeşte, fără stăpîniri, cu tot clocotul urei şi răzbunărei.

Dar descîntecele arată şi altfel că reflectă viața femeilor dela țară.

Indeletniciri ale lor sînt foarte des amintite în legătură cu diferite motive ale descîntecelor. In cele de deochi o formulă obişnuită e:

...inima cutăruia i-o plămădii,
Cum se plămădeşte aluatul în căpistere [4].

---

[1] Marian, *Vrăji*, 38.

[2] Iarnik-Bîrseanu, *Doine*, DXLVII.

[3] Bibicescu, *Poesii pop.*, 51.

[4] Tocilescu, *Mat. folkl.*, 568, 1520; cf. 552; D. Ionescu şi Al. Daniil, *Desc. din jud. Romanați*, I, 178, 180, 181; II, 57; Gr. Grigoriu-Rigo, *Med. pop.*, I, 82, 137; T. Bălăşel, *Versuri pop. rom.*, I[II], 27; Ch. Laugier, *Sănătatea în Dolj*, 91; *Ion Creangă*, IX, 205.

De „plămădeala inimei" se descîntă astfel: „se strîng cîte trei muguri din fiecare pom: măr dulce, păr, prun, cireş, alun, corn, salcie, viță

Nu puteau iarăşi descîntătoarele să nu pomenenească de furcă ori de fus:

Au plecat mătuşile
Cu furcile,
Să gonească gîlcile;
Ele la goană le lua,
Pe furcă le înşira
Şi cu druga le apăra
Şi cu fusul le înţepa [1].

Cum se întorc fusele
La toate firele,
Aşa să se întoarcă pagubele
Şi dătăturile [2].

Alteori e vorba de vîrtelniţă, sucală, iţe:

Nu'nvîrtesc vîrtelniţa,
Ci învîrtesc mintea lui... [3]

Pace, odihnă să nu aibă,
Ca sucala cînd umblă [4].

...nu înnod tortul de iţe,
Ci înnod desclintitul dela mîna lui...[5]

---

de vie, din trei inimi de varză şi trei nodulețe de troscot, le amestecă cu „aluatul din Crăciun", le pune în căpistere şi pune niţică miere de fagure peste ele. Ia toporul, se închină leacului de trei ori şi se apucă să ciocăne cu tăişul toporului în căpistere peste muguri", *Şezătoarea*, IV, 132; cf. 22; Ch. Laugier, *Sănătatea în Dolj*, 77, 91; D. Ionescu şi Al. Daniil, *Desc. din Romanaţi*, I, 173, 180; T. Pamfile, *Boli şi leacuri*, 54; *Ion Creangă*, VI, 345.

[1] Gr. Grigoriu-Rigo, *Med. pop.*, I, 82.

[2] T. Bălăşel, *Versuri pop. rom.*, I[II], 125. Fusul e, de altfel, întrebuinţat des de ţărance la descîntece; v. d. e. E. Voronca, *Datinele*, 580-581.

[3] I. Bîrlea, *Cintece pop.*, 336.

[4] *Şezătoarea*, XXII, 131.

[5] *Ibid.*, VI, 101.

Şi în acelaşi gen:

Ca pe-un fuior de cînepă m'a sfărîmat [1].

.....l-a lăsat
Ca pe-un snop de cînepă meliţat [2].

Comparaţii la care vine să se alăture un motiv stereotipic — descîntătoarele cînd vreau să vindece de junghi, au obiceiul să vorbească de „lucrul, munca, truda, patimile cînepei", cu amănunte ca acestea:

Stai, junghiule, nu junghia...,
Că eu ţi-oi spune chinul cînepei:
Cu plugul am arat-o,
Cu grapa grăpat-o-am,
Boii cu picioarele au călcat-o,
A răsărit şi-a odrăslit
Şi-am cules-o şi-am pus-o'n baltă
Şi-am topit-o,
Pe meliţă am meliţat-o,
Pe raghilă am răghilat-o,
Cu piepteni am pieptănat-o,
In furcă am legat-o,
Pe răşchitor am răşchiat-o,
Pe vîrtelniţă am depănat-o,
Pe urzar am urzit-o...
In ciubăr am fiert-o,
Pe iarbă am întins-o,
Cu foarfecile am croit-o,
Cu acul am cusut-o [3].

Alte înşirări ne duc spre aceeaşi constatare, anume cînd se vorbeşte de felul cum se înfăţişează brînca, orbalţul etc. şi se dau diferite nume de colori, aşa cum femeile le ştiu

[1] Tocilescu, *Mat. folkl.*, 1541; cf. Marian, *Descîntece*, 88.

[2] I. Bîrlea, *Cînt. pop.*, 369; cf. 371, 372.

[3] *Şezătoarea*, XI, 44; cf. XIII, 9; XXIII, 17; Tocilescu, *Mat. folkl.*, 583, 588, 1525, 1599; *Graiul nostru*, I, 292; E. Voronca, *Datinele*, 1079; D. Lupaşcu, *Medicina babelor*, 36; I. Bîrlea, *Cînt. pop.*, 352; N. Păsculescu,

bine din industria casnică, şi e de înţeles că le vin uşor în minte — atîtea descîntece ne dau aproape un vocabular de cromatică:

Bubă albă,
Bubă neagră,
Bubă turcheză,
Bubă mohorîtă,
Bubă verde,
Bubă albastră [1].

Bubă...
Negrie,
Verzie,
Ghivizie,
Narangie,
Untdelemnie,
Vişinie,
Stacojie [2].

Nu ne poate surprinde atunci nici ce, foarte prosaic, ne dau aceste şiruri:

Dănilaş, Dănilaş,
Descalecă la oraş
Şi-mi dă mie cheile
Să descui cămările,
Ca să-mi scot dragostile [3].

Lit. pop., 147; Ch. Laugier, *Sănătatea în Dolj*, 83; T. Bălăşel, *Versuri pop. rom.*, I[II], 47; L. Costin, *Mărgăritarele Bănatului*, 59; *Familia*, XXXII, 309; *Ion Creangă*, IX, 237; *Comoara satelor*, III, 25.

Cum „lucrul cînepei" stă în legătură cu descîntecele de junghi se poate vedea din însemnările pe care le găsim în *Şezătoarea*, I, 79-80: „Se ia un fuior de cînepă periat şi cel bolnav împreună cu descîntătoarea face o aţă, care nu se suceşte tare. In timpul cît se face aţa baba povesteşte toată istoria cînepei, îngrozînd junghiul că are să-l lege cu ea, cu aţa strînsă păpuşe. Gata fiind descîntecul, bolnavul e stropit de trei ori cu aţa îmmuiată în apă, în locul unde are junghiul..., iar aţa se leagă la junghi, purtînd-o trei zile".

[1] D. Ionescu şi Al. Daniil, *Desc. din Romanaţi*, I, 59.

[2] *Ion Creangă*, I, 149.

[3] Marian, *Vrăji*, 53.

Impresii gospodăreşti transpuse într'o vraje de dragoste —se vede şi aici bine ce aproape stau descîntecele de vieaţa femeilor dela ţară, cum o reflectează în atîtea motive ale lor.

Nu era de prisos să relevăm aceste caracteristici ale descîntecelor, pentru că ele ne fac să înţelegem mai bine substratul lor şi vin să explice anumite particularităţi de limbă.

Asupra unor particularităţi de felul acesta nu va fi nevoie să insistăm prea mult, pentru că nu dau loc la interpretări mai desvoltate ori sînt relativ cunoscute. Printre ele vin să se înşire cîteva cuvinte care arată turburări ale sănătăţei, mai mult după superstiţii.

Astfel, ca formaţiuni proprii descîntecelor sînt de amintit [1]: *asorit* „rău care vine dacă cineva stă cu capul gol prea mult la soare“ [2]; *în-de-soare* „boală de stomac“ [3]; *din-de-soare* „durere de cap împreunată cu junghiuri“ [4]; *în-de-vînt* „fierbinţeală mare, căpătată în spre seară“ [5]; *din-de-vînt* [6]; *făcătură*, farmec (= *fapt*) şi *desfăcătură*, înlăturarea unui farmec, desfacerea de el [7]; *înfocătură*; [8] *întîlneală* [9] şi *(în)tîlnitură* [10], *întîmpineală* [11],

---

[1] Citate dau numai pentru formele relativ mai rar atestate ori neînregistrate în dicţionare.

[2] I. Bîrlea, *Cînt. pop.*, 345-346.

[3] *Ibid.*, 357; Marian, *Descîntece*, 117; A. Ţiplea, *Poesii pop. din Maramureş*, 101; T. Papahagi, *Graiul şi folkl. Maramureşului*, 142, 143; *Ungaria*, II, 63; *Comoara satelor*, III, 130.

[4] Marian, *Descîntece*, 318; *Conv. lit.*, XXV, 604.

[5] Ch. Laugier, *Sănătatea în Dolj*, 86.

[6] *Rev. p. ist. arh. fil.*, III, 387.

[7] Marian, *Immorm. la Romîni*, 16; I. Bîrlea, *Cînt. pop.*, 338, 339; *Ion Creangă*, IX, 204.

[8] *Aurora romînă*, Cernăuţi, I (1881), 58.

[9] Gr. Grigoriu-Rigo, *Med. pop.*, I, 104; *Şezătoarea*, XI, 52; *Grai şi suflet*, III, 316; *Ion Creangă*, VIII, 17.

[10] G. Dem. Teodorescu, *Poesii pop.*, 365; Tocilescu, *Mat. folkl.*, 600, 646; T. Pamfile, *Boli şi leacuri*, 24; *Anal. Acad. rom.*, s. a 2ª, t. V (1884), 164; *Buciumul romîn*, III, 140; *Rev. p. ist. arh. fil.*, III, 383, 385, 387; VII, 135; *Şezătoarea*, XI, 52; *Ion Creangă*, VIII, 240, 242; cf. dicţionarul lui Tiktin, s. v.

[11] *Ion Creangă*, VIII, 183, 242.

izbeală [1], *mînătură (mîietură)* [2], *mirătură* [3] (şi *mirare*), *pusătură* [4], *trecătură* [5], *trimisătură* [6], cu acelaşi înţeles ca *făcătură*.

Accepţiuni speciale descîntecelor, tot pentru a numi boale, înrîuriri ale duhurilor rele, presintă aceste forme cunoscute şi altfel: *adus* [7] şi *adusătură* [8]; *aplecătură* [9]; *apucat* şi *apucătură; aruncat* şi *aruncătură (ţipătură*, prin ţinuturile unde *ţipa* = arunca); *bîntueală* [10]; *călcat* şi *călcătură* [11]; *dat (dată)* [12] şi *dătătură*; *facere* [13], *faptă* [14], *făptură* [15] şi *făcut* [16] (cf. mai sus

---

[1] Tocilescu, *Mat. folkl.*, 1583; de asemenea într'o colecţie inedită din judeţul Olt.

[2] *Graiul nostru*, II, 142, 143; Ov. Densusianu, *Graiul din Ţara Haţegului*, 283; T. Papahagi, *Graiul şi folkl. Maramureşului*, 130, 134, 144; I. Bîrlea, *Cînt. pop.*, 358; L. Costin, *Mărg. Bănatului*, 51, 52, 55, 56; Ms. Reteganul (Acad. rom.) 4544, f. 43; *Familia*, III, 70; XXV, 604; *Comoara satelor*, I, 108; III, 48. Pentru înţelesul lui din descîntece, comp. (Marian, *Descîntece*, 146):

Şi întorn
Toate aruncăturile...
Pe capul cui le-a mînat.

[3] I. A. Candrea, *Graiul din Ţara Oaşului*, 24, 46; *Familia*, XXV, 604; *Şezătoarea*, I, 57.

[4] Marian, *Vrăji*, 175; P. Pîrvescu, *Hora din Cartal*, 72.

[5] Tocilescu, *Mat. folkl.*, 649, 650; Gr. Grigoriu-Rigo, *Med. pop.*, I, 66.

[6] *Ion Creangă*, IX, 204.

[7] Marian, *Vrăji*, 68, 69, 70, 71.

[8] *Ibid.*, 105; D. Ionescu şi Al. Daniil, *Descîntece din Romanaţi*, II, 179.

[9] *Rev. p. ist. arh. fil.*, III, 385.

[10] Tocilescu, *Mat. folkl.*, 656.

[11] *Ibid.*, 569.

[12] *Şezătoarea*, XXII, 128, 132.

[13] Ov. Densusianu, *Graiul din Ţara Haţegului*, 283; *Familia*, II, 407; cf. *Dicţ. Acad.*, s. v.

[14] N. Păsculescu, *Lit. pop.*, 125.

[15] Marian, *Vrăji*, 68-71; Tocilescu, *l. c.*, 656; *Familia*, XXXVI, 246; *Rev. p. ist. arh. fil.*, VII, 165, 166, 180; *Ion Creangă*, VI, 49.

[16] Tocilescu, *l. c.*, 662; cf. *Dicţ. Acad.*, s. v.

făcătură); *fărmătură* [1]; *încordare* [2]; *îngînătură* [3]; *întîlnire* [4] și *întîlnit* [5] (cf. mai sus *întîlneală*, *întîlnitură*); *(în)tîmpinat* și *(în)tîmpinătură*; *întinsoare* [6]; *izbitură* [7]; *lipitură*; *lovitură* [8]; *mîncătură* [9]; *pălitură* [10]; *picnitură* [11]; *rosură* [12], nevralgie; *ruptoare (ruptură) de apă* „cînd sub pielea bolnavului se produce apă multă“ [13]; *spulberătură* [14]; *strîns* [15], *strînsoare* [16], *strînsură* și *strînsătură* [17]; *trimes* [18]; *urîciune*. Sînt și alte

[1] Tocilescu, *l. c.*, 1137; D. Ionescu și Al. Daniil, *l. c.*, II, 75; cf. *Dicț. Acad.*, s. *fărâmătură*.

[2] Tocilescu, *l. c.*, 1567.

[3] *Anal. Acad.*, s. a 2ª, t. V (1884), 170.

[4] *Ibid.*, 1522.

[5] D. Ionescu și Al. Daniil, *l. c.*, I, 115, 116; II, 89; *Rev. p. ist. arh. fil.*, III, 385.

[6] Marian, *Nașterea*, 364, 366, 368.

[7] Tocilescu, *l. c.*, 545, 563, 606, 633, 634, 699; D. Ionescu și Al. Daniil, *l. c.*, II, 103; I. C. Beldie, *La cislă*, Vălenii-de-Munte, 1910, 94; *Țara nouă*, II (1885), 692; *Ion Creangă*, I, 88; VIII, 242; pentru înțelesul pe care-l are în descîntece, comp. la Tocilescu, *l. c.*, 600, 655, 1537:

Buba .....
... l-a izbit.

Izbit din sfinte
In fața lui izbitu-s'a.

[8] Tocilescu, *l. c.*, 646; T. Pamfile, *Boli și leacuri*, 44.

[9] Marian, *Descîntece*, 68; N. Georgescu-Tistu, *Folkl. din jud. Buzău*, 21,33; W. Schmidt, *Das Jahr und seine Tage...*, Sibiu, 1866, 36; Ms. Reteganul (Acad. rom.) 4544, f. 55; *Ion Creangă*, IX, 233; *Educatorul*, II (1884), 30.

[10] *Ion Creangă*, I, 88, 150.

[11] N. Georgescu-Tistu, *l. c.*, 22.

[12] I. Bîrlea, *Cînt. pop.*, 358; *Șezătoarea*, X, 43; *Calendarul Bihorului*, 1927, Beiuș, 107.

[13] I. Bîrlea, *Cînt pop.*, 343-345, 382; Șăineanu, *Studii folkl.*, 84.

[14] *Familia*, XL, 79; *Graiul nostru*, I, 498; T. Papahagi, *Graiul și folkl. Maram.*, 130.

[15] Marian, *Nașterea*, 376; Tocilescu, *l. c.*, 567, 572; D. Ionescu și Al. Daniil, *l. c.*, I, 36; I. C. Beldie, *La cislă*, 96; *Revista crit.-lit.*, V, 123.

[16] Marian, *Nașterea*, 361, 364, 367, 368; Tocilescu, *l. c.*, 1536.

[17] Marian, *Nașterea*, 376; D. Ioannescu-Buzău, *Mic magasin de med. pop.*, București, 1892, 413; V. Gomoiu, *Din istoria medicinei*, București, 1923, 31.

[18] N. Georgescu-Tistu, *l. c.*, 67; *Ion Creangă*, V, 372; VIII, 18.

cuvinte care au o semnificaţie specială în descîntece — cum, de pildă, găsim înşirate la un loc: *împiedecături, legături, opreliști, încurcături, crîmpițe* [1].

Proprii descîntecelor sînt şi unele forme întrebuinţate pentru a designa pe cei care fac cuiva rău sau duhurile care pricinuesc boale; aşa: *încordător, încordătoare,* care aduce „încordări" [2]; *luător, luătoare,* care ia laptele dela vaci [3]; *mirător, mirătoare* [4]; *ochitor* [5]; *rîmnitor* [6], care se miră de cineva, se uită, rîmneşte la el şi-l deoachie.

Au de sigur oarecare importanţă şi asemenea cuvinte, cu atît mai mult cu cît unele din ele lipsesc din dicţionare — unde, de altfel, descîntecele au fost prea puţin luate în consideraţie —, dar toate rămîn în urma altor forme de exprimare, mai caracteristice, şi asupra acestora vom avea să ne oprim mai mult.

Expresivitatea în descîntece

Prin însăşi natura lor, descîntecele nu pot fi decît în discordanţă de multe ori cu felul de exprimare obişnuit al celor dela ţară. De o parte, caracterul lor conservativ, cu anumite convenţiuni de înşirare a cuvintelor; de alta, scopul pentru care sînt rostite şi preocuparea de a impresiona prin ele într'un anumit fel le dau o notă deosebită.

Repetarea de cuvinte cu înţeles apropiat este ceva foarte obişnuit la descîntătoare. Astfel, cînd se zice:

Bubă de 99 de feluri,
Bubă de 99 de neamuri,

---

[1] *Familia*, XXXII, 44; *Şezătoarea*, XXII, 129.

[2] Marian, *Descîntece*, 171, 172; cf. 175.

[3] T. Papahagi, *Graiul şi folkl. Maram.*, 126; *Ion Creangă*, VI, 150-151; IX, 206.

[4] Tocilescu, *l. c.*, 1567; T. Papahagi, *l. c.*, 135; D. Ionescu şi Al. Daniil, *l. c.*, II, 49; ms. Reteganul (Acad. rom.) 4544, f. 55, 56.

[5] *Familia*, X, 281.

[6] Gr. Grigoriu-Rigo, *Med. pop.*, I, 57; Tocilescu, *l. c.*, 1567: *Familia*, X, 281.

sau:

Beşică de 9 feluri,
Beşică de 9 chipuri,
Beşică de 9 soiuri [1].

Alăturări de expresii ce se aseamănă între ele întîlnim iarăşi în versuri ca:

Bine le-a cinstit,
Bine le-a omenit,
Bine în samă le-a luat [2].

Tot aşa, repetări sinonimice ca:

Ţipînd,
Văicărînd [3].

Olicăindu-mă,
Văitîndu-mă,
Chirăindu-mă [4].

M'am cîntat,
M'am văitat,
M'am tînguit,
M'am glăsuit [5].

Ce te căinezi,
Ce te văicărezi,
Ce te tînguești,
Ce te hăulești [6]?

Vedem aici simple înşirări datorite unor formule tradiţionale.

Alteori însă ele sînt mai semnificative, anume cînd se stărue asupra unei intenţii a descîntecului, cînd cuvintele vin ca o poruncă:

---

[1] Marian, *Descîntece*, 46.
[2] *Şezătoarea*, IV, 19.
[3] Tocilescu, *l. c.*, 1603
[4] D. Ionescu şi Al. Daniil, *l. c.*, II, 92.
[5] Marian, *Descîntece*, 338.
[6] *Şezătoarea*, XXII, 36.

.... dacă nu te'i domoli,
Nu te'i potoli,
Nu te'i ostoi [1].

Acolo să trăești,
Acolo să vecuești [2].

Acolo să locuiți
Și să hălăduiți
Și să pălătuiți [3].

Să se lecuească
Și să se tămăduească [4].

....să-l lecuești
Și să-l zviduești [5].

Să-l lecuești,
Să-l tămăduești,
Să-l vindeci [6].

Aici repetarea caută să pună în relief intenția descîntătoarei, cuvintele sînt înșirate pentru ca împreună să apară cît mai expresive.

Cu deosebire caracteristice prin expresivitatea lor apar unele derivate. Cel mai obișnuit e *a răspieri*, intensificînd înțelesul lui *a pieri* și întrebuințat cînd descîntătoarea spune să dispară numai de cît orice urmă de rău, să nu se mai vadă vre-o boală la cineva [7]. Și alte verbe apar formate astfel, cînd se ține să fie întărit sensul lor: *răzbate* (care nu trebue con-

[1] *Șezătoarea*, IV, 29.

[2] Tocilescu, *l. c.*, 570.

[3] *Șezătoarea*, X, 145.

[4] *Șezătoarea*, III, 140.

[5] D. Ionescu și Al. Daniil, *l. c.*, I, 88. *A (se) zvidui* „a (se) lecui" e des întrebuințat și în descîntece și altfel în graiul din Oltenia și Bănat; cf. *Șezătoarea*, IV, 153, 154; T. Bălășel, *Vers. pop. rom.*, I[11], 17; *Ion Creangă*, I, 122; III, 376; VII, 155; Weigand, *Jahresb.*, III, 331; L. Costin, *Graiul bănățean*, Timișoara, 1926, 223.

[6] D. Ionescu și Al. Daniil, *l. c.*, I, 42.

[7] Din atîtea citate care s'ar putea da e destul să fie relevate acestea: *Să pie(r)i — Să răspie(r)i*, Marian, *Descîntece*, 40; Tocilescu, *l. c.*,

fundat cu forma curentă)[1], *răscrăpa*[2], *răsduce*[3], *răsîmpunge*[4], *răsjunghia*[5], *răspune*[6], *răspunge*[7], *răssări* (nu obișnuitul *răsări*)[8], *răssbiera*[9], *răssuiera*[10], *răstopi*[11]. Interesant pentru predilecțiunea de a întrebuința forme compuse cu *răs-* e începutul unui descîntec din Dolj:

603; I. Bîrlea, *Cînt. pop.*, 346; T. Papahagi, *Graiul și folkl. Maram.*, 125; T. Pamfile, *Boli și leacuri*, 19; P. Hetcou, *Poesia pop. din Bihor*, 96; Gr. Grigoriu-Rigo, *Med. pop.*, I, 12; *Șezătoarea*, I, 57, 84; *Ion Creangă*, I, 118; V, 176; *Conv. lit.*, XXV, 363, 603.

Să piară(pieie) — *Să răspiară(răspieie)*, Marian, *Descîntece*, 5, 12, 125, 126-127, 323, 325; *Vrăji*, 166; T. Burada, *O căl. în Dobrogea*, 276, 277; D. Lupașcu, *Med. babelor*, 11; T. Papahagi, *l. c.*, 127; I. Bîrlea, *l. c.*, 360; T. Pamfile, *l. c.*, 20; *Graiul nostru*, I, 597; *Rev. p. ist. arh. fil.*, III, 385; VII, 177; *Șezătoarea*, II, 88; *Ion Creangă*, II, 72, 73; *Să pice* — *Să răspice* (Marian, *Nașterea*, 50; I. Bîrlea, *l. c.*, 329; *Familia*, XLI, 572) și *Să fie* — *Să răsfie* (*Ghilușul*, II, n-rele 11-12, p. 18) sînt greșeli, în loc de *Să pieie* — *Să răspieie*.

Să pieriți — *Să răspieriți*, Tocilescu, *l. c.*, 1526; Gr. Grigoriu-Rigo, *l. c.*, I, 46; *Șezătoarea*, III, 137; *Ion Creangă*, V, 176.

Veți pieri — *Și veți răspieri: Șezătoarea*, II, 94.

Piei — *Răspiei*, G. Ciaușanu, G. Fira și C. Popescu, *Cul. de folklor din Vîlcea*, 137; *Ion Creangă*, I, 149; *Grai și suflet*, II, 71.

Pieriți — *Și răspieriți*, Tocilescu, *l. c.*, 1590.

[1] *Să se bată* — *Să se răzbată*, Tocilescu, *l. c.*, 682; D. Ionescu și Al. Daniil, *l. c.*, I, 45.

[2] *Să crape* — *Să răscrape: Șezătoarea*, I, 253; *Rev. p. ist. arh. fil.*, VII, 177; cf. 186, 187.

[3] *Să vă duceți* — *Și răsduceți: Familia*, XXVII, 544.

[4] *O împunge* — *O răsîmpunge: Tudor Pamfile*, II, 43.

[5] *Să nu junghi* — *Să nu răsjunghi*, Marian, *Descîntece*, 309.

[6] *Să te pui* — *Să te răspui*, Tocilescu, *l. c.*, 1574.

[7] *Nu împunge* — *Nu răspunge*, Ov. Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, 281; *Să-l împungeți* — *Să-l răspungeți: Șezătoarea*, XXIII, 26.

[8] *Să sai* — *Și să răssai*, Tocilescu, *l. c.*, 1574; *Sai*— *Și răssai: ibid.*, 576, 1159; *Să sară* — *Să răssară*, Marian, *Descîntece*, 12; D. Ionescu și Al. Daniil, *l. c.*, I, 195; ms. Reteganul (Acad. rom.) 4544, f. 37; *Șezătoarea*, XII, 195; *Ungaria*, I, 378, 379; *Să săriți* — *Să răssăriți*, Hasdeu, *Etym.*, 1324.

[9] *Sbiară* — *Răssbiară*, T. Burada, *O căl. în Dobrogea*, 272.

[10] *Șuieră* — *Răssuieră: ibid.*

[11] *Să te topești* — *Și să mi te răstopești*, Marian, *Descîntece*, 244.

Tu, cuțite,
Răscuțite....
Eu te înfig
Și te răsfig...
Eu te-am înfipt
Și te-am răsfipt,
Tu să te înfigi
Și să te răsfigi [1].

Surprindem aici ceea ce se întîmplă așa de des în descîntece: o formă deșteaptă în minte alta, analoagă; vrăjitoarea înfigînd cuțitul s'a gîndit să exprime cît mai viu ce făcea și a improvisat forma *răsfig*, iar aceasta, prin anticipație, i-a sugerat pe acel curios *răscuțit* [2], redînd și el ce o preocupa ca expresivitate.

De altfel, *răs-* e adăugat la substantive și alteori, cum și la adjective: *răsbojogi* și *răsmațe* [3]; *răsdeochi* [4]; *răsmirat* [5]; *răsmirături* [6] (v. mai sus *mirătură*, cu înțelesul de „deochi"); *răssfinte* [7]; *răsstrigare* [8]; *răssec* [9].

In toate aceste derivate apare funcțiunea pe care o are *raz-* în slavă și care a trecut în cîteva forme romînești de întrebuințare curentă [10].

---

[1] Ch. Laugier, *Sănătatea în Dolj*, 91.

[2] Aceeași formă într'o culegere inedită din jud. Putna.

[3] *Ghilușul*, I, n-rele 11-12, p. 30; II, n-rele 11-12, p. 20.

[4] Intr'o culegere inedită din Putna.

[5] *Familia*, XXVII, 532.

[6] *Șezătoarea*, VII, 158: aceeași formă într'o culegere inedită din Putna.

[7] Tocilescu, *l. c.*, 647:

De-o fi din cele sfinte...
De-o fi întîlneală din răssfinte.

[8] Marian, *Nașterea*, 50.

[9] Tocilescu, *l. c.*, 559, 1574:

... soare sec
Și răssec.

[10] La Dosoftei întîlnim și altele, ca *răspierde*, *răsturbura* și chiar *răstopi* pe care l-am relevat dintr'un descîntec (v. dicționarul lui Tiktin, s. v.); sînt formațiuni la care dînsul a recurs sub influența slavă.

Pentru expresivitatea descîntecelor, redată astfel, se pot compara versurile:

Să tot torci,
Să răstorci,

dintr'un blestem al Maicei Domnului pentru păianjen (Marian, *Leg. Maicei Domnului*, 102), unde tot *răs-* vine să întărească exprimarea.

La fel se intensifică sensul unor cuvinte prin prepunerea lui *pre- (pri-), prea-:*

Deochiat
Și predeochiat [1].

Viță seacă,
Priseacă [2].

Soare sec,
Preasec [3].

...doi boi negri,
Preanegri...
La fîntîna lină,
Prealină [4].

Albe,
Prealbe;
Galbene,
Pregalbene;
Verzi,
Preverzi;
Roșii,
Preroșii;
Mierii,
Premierii;
Mohorîte,
Premohorîte [5]

Acolo junghie,
Acolo prejunghie [6].

L-a junghiat,
L-a prejungiat [7].

Junghi pus,
Junghi prepus [8].

---

[1] *Rev. p. ist. arh. fil.*, VII, 140.
[2] T. Burada, *O căl. în Dobrogea*, 274.
[3] Tocilescu, *l. c.*, 560, 561.
[4] *Ion Creangă*, II, 299.
[5] *Ungaria*, III, 371.
[6] Marian, *Nașterea*, 371.
[7] Ms. Reteganul (Acad. rom.) 4544, f. 68; cf. *Ungaria*, I, 378.
[8] *Țara nouă*, II, (1885), 691.

S'o secăm,
S'o presecăm...
S'o secați,
S'o preasecați [1].

Adăugarea lui *prea-* etc. ne aduce bine aminte de slavicul *prě-*, reflectîndu-l mai direct decît *prea* din limba curentă.

Alteori prefixul *p(r)o-* vine să întărească semnificația unor forme, în special adjective:

Negru,
Ponegru [2].

Roșu,
Poroșu [3].

Seacă,
Poseacă [4].

Roșu,
Proroșu [5].

Albastră,
Proalbastră,
Galbenă,
Progalbenă [6].

---

[1] *Ion Creangă*, IV, 87.

[2] Marian, *Descîntece*, 49, 50, 236, 237, 239, 240, 241; *Vrăji*, 213; *Nașterea*, 46; N. Păsculescu, *Lit. pop.*, 125, 144; *Rev. p. ist. arh. fil.*, VII, 179; *Șezătoarea*, II, 132; *Ion Creangă*, IV, 47; IX, 81; L. Costin, *Graiul bănățean*, 163.

[3] Marian, *Descîntece*, 305, 306, 349; *Nașterea*, 46, 388; *Leg. Maicei Domnului*, 328, 329; T. Burada, *O căl. în Dobrogea*, 100; N. Păsculescu, *l. c.*, 150; D. Lupașcu, *Med. babelor*, 19; T. Pamfile, *Boli și leacuri*, 18; I. C. Beldie, *La cislă*, 95; *Șezătoarea*, II, 166; XIV, 103, 114; *Ion Creangă*, V, 174, 271, 272; IX, 236; XIII, 79; la Gr. Grigoriu-Rigo, *Med. pop.*, II, 13, *paroșu* e greșit tipărit pentru *poroșu*.

[4] D. Ionescu și Al. Daniil, *l. c.*, I, 64.

[5] *Șezătoarea*, VI, 91; XI, 47; *Ion Creangă*, IX, 205 (tipărit probabil greșit *preroșii*, cu toate că forma aceasta am văzut-o atestată; pasajul se vede alterat și altfel). In descîntecul din revista *Ion Creangă*, III, 311, care începe astfel:

O năpîrcă roșie, roșie,
Pararoșie,
A fătat nouă pui paroși,

forma *pararoșie* nu poate fi decît o alterare a lui *proroșie*, iar *paroși* trebue interpretat la fel sau ca schimbat din *poroși* (cf. nota 3).

[6] Tocilescu, *l. c.*, 1519; tot acolo e dat *roasă* — *proroasă*, o eroare de sigur în loc de *roșie* — *proroșie*.

Asemenea derivate, cu prefixul întăritor *po-* de proveniență slavă [1], arată și ele, alături de cele cu *răs-*, *prea-*, că limba descîntecelor noastre păstrează urme caracteristice de influență a descîntătoarelor slave, cum vom constata și alteori.

Cu privire la expresivitatea descîntecelor nu trebue să uităm ceea ce singure descîntătoarele recunosc că dă rostirei lor ceva aparte. Publicînd un șir de descîntece din Ardeal, R. Pexl [2] împărtășia această mărturisire a unei descîntătoare: „acuma vorbesc numai ca și la o nuntă, dar atunci cînd descînt cuvîntul meu e trăsnet, privirea-mi fulger, mîna mea furtună". E de sigur literarisată, înflorită, această mărturisire, pentru că descîntătoarea nu s'o fi exprimat tocmai astfel, dar reiese din ea ceea ce dă descîntecelor o notă particulară cînd sînt spuse. Cuvinte trebuind să aibă efectul lor și însoțite de mimică, de anumite gesturi, sînt nedespărțite de descîntece. Și cum felul de exprimare îl provoacă adeseori ceea ce îndeplinește descîntătoarea cînd vorbește în același timp ne arată bine acest descîntec de ursită, cu lămuririle ce se dau la textul lui: „Descîntătoarea ia un cuțit, păr de porc și sămînță de cînepă, învăleșe focul cu cuțitul și zice: Unde-o fi ursitorul — Să-l iei și să-l izbești.... Să plesnească — Să trăsnească — Și la dînsul să pornească (pune pe foc cîteva semințe de cînepă)" [3] – punerea semințelor de cînepă pe foc face pe descîntătoare să spună: „să plesnească...". Motive concrete de asocieri de care trebue să ținem samă, pentru că ele vin să explice o parte din expresivitatea descîntecelor — și asupra ei vom avea să revenim, ocupîndu-ne de forme care se grupează de-a-dreptul la anumite categorii.

Forme și înțelesuri vechi

Cît de conservative sînt descîntecele se poate vedea dintr'o simplă comparare a lor sub forma de azi și aceea pe care

[1] Cf. dicționarul lui Tiktin, s. *po-; pro-* e resultat din contaminarea lui *po-* cu *prea-*.

[2] *Convorbiri literare*, XXV, 353.

[3] *Șezătoarea*, VII, 107.

o presintă cele mai vechi care ne sînt atestate. In *Crestomatia* sa (II, 137) M. Gaster a publicat cîteva descîntece după un manuscris din 1784 şi privindu-le alături de cele pe care ni le dau culegerile noua constatăm cît de mult se aseamănă între ele, cum aceleaşi formule, aceleaşi expresii continuă să fie întrebuinţate pînă azi [1].

Chiar vieaţa noastră din trecut se reflectează în unele versuri pe care, mecanic, fără să-şi dea bine samă ce cuprind, le spun descîntătoarele. Aşa cînd se zice:

....eu ţie ţi-oi dărui
Doi bidivii negri
Din cei ai căminarului [2].

Sau, într'un descîntec de scoaterea dracului:

Să-i scoată lui Stan
Toţi muţii lui,
Toţi orbii lui,
Toţi ciungii lui,
Toţi ameregitorii lui,
Şi pe Stan
Şi pe Ivan
Şi pe Ghica
Şi pe Gherca Paşaitan
Cu coarnele mari,
Că ştie sama la divan [3],

ecou al judecăţilor la divan şi, se pare, cu o alusie la cine făcea parte din ele şi nu împărţia bine dreptatea.

---

[1] Se pot compara şi cele publicate de Ep. Melchisedec şi Tocilescu în *Rev. p. ist. arh. fil.*, III, 383 urm.

[2] Const. D. Gheorghiu, *Calendarul femeilor superstiţioase*, Piatra-N., 1893, 45.

[3] *Ion Creangă*, IX, 180-181. *Ameregitori* nu este clar şi nu pare să fie o greşală în loc de *amăgitori*. *Paşaitan* trebue despărţit în două şi corectat astfel: *Pă* (= pe), *Şăitan (Şeitan)*, numele turcesc al dracului şi cunoscut în onomastica noastră.

Tot așa, cînd se pomenește, pentru a arăta pornirea în grabă, de „cai de olac“ [1], expresie care, ne mai fiind bine înțeleasă azi, e alterată uneori, zicîndu-se „cu cai cu olac“ [2].

Cu deosebire caracteristică e reminiscența din vremea cînd luptele se dedeau cu suliție și săgeți. Amîndouă cuvintele revin des în descîntece:

....au venit nouă voinice
Cu suliție și cu săgeți [3].

Cu nouă săgeți împănate,
Cu nouă arce încordate [4].

Cu sulița te-oi împunge [5].

Dar lîngă armele vechi cele mai nouă nu puteau să nu fie amintite — de unde alăturări ca:

Nouă pușți,
Nouă pistoale....,
Nouă suliți....,
Nouă săgeți [6].

Și:

Nu-l săgeta,
Nu-l pușca [7].

Evocări ale trecutului la care s'ar putea adăuga altele, dar ne-ar îndepărta prea mult de scopul acestei cercetări. Ele concordă cu ceea ce evidențiază în primul rînd caracterul

---

[1] Ch. Laugier, *Sănătatea în Dolj*, 89; T. Bălășel, *Versuri pop. rom.*, I[II], 125; *Ion Creangă*, IV, 118; VIII, 19 (la Tocilescu, *l. c.*, 1160, „car de olac“ trebue cetit „cai de olac“). Și: *Din olac în olac* (*Șezătoarea*, VII, 198).

[2] *Șezătoarea*, XI, 65.

[3] Marian, *Descîntece*, 331.

[4] *Familia*, XXXVII, 189.

[5] E. Voronca, *Datinele*, 475. Intîlnim și verbul *a (în)sulița*: Marian, *Descîntece*, 72, 331; *Legendele Maicei Domnului*, 325; T. Papahagi, *Graiul și folkl. Maram.*, 137; D. Ionescu și Al. Daniil, *l. c.*, II, 91, 92.

[6] D. Ionescu și Al. Daniil, *l. c.*, II, 90-91.

[7] Marian, *Descîntece*, 307.

conservativ al descîntecelor: păstrarea unor forme şi înţelesuri dispărute azi sau regăsindu-se numai în expresii isolate ori în vre-un grai local.

Pentru fonetism e puţin de luat în samă. Doar: *boureşti* (în: *coarne boureşti*) [1], care se ştie că a fost schimbat, cînd nu a mai fost înţeles, în *boiereşti*; *struncinătură*, cu *t* din prima silabă păstrat [2].

Ca particularităţi morfologice sînt de relevat următoarele.

Forma veche *sor*, pentru *soră*, e des atestată, fie în expresii ca „sor cu ciuma“ [3], „sor cu buba“ [4], „sor cu brînca [5]“ — cum se zice: „sor cu moartea“ —, fie cînd e asociat prin rimă cu *dor*, ceea ce a favorisat păstrarea formei arhaice:

Eu îţi dau un dor,
Tu să-mi dai o sor [6].

O urmă a flexiunei vechi *mînu(le)*, pl. lui *mînu* (=*mînă*), o găsim în versurile:

Cu farmecele'n mîn
Şi cu setea'n sîn [7],

unde tot rima a făcut să se păstreze arhaicul *mîn*.

Genitivul vechi construit cu *de* mai apare cînd se zice:

---

[1] T. Bălăşel, *Versuri pop. rom.*, I[II], 146 Amintirea despre bour o găsim d. e. într'un descîntec publicat de E. Voronca, *Datinele*, 843:

A ieşit bourul negru
Din munte.

[2] Intr'o culegere inedită din Putna.

[3] Marian, *Descîntece*, 309, 310, 311; V. Păcală, *Monografia satului Răşinari*, 247. La Tocilescu, *l. c.*, 1150: „sor de ciumă“.

[4] *Şezătoarea*, XI, 42.

[5] *Ibid.*, XI, 30.

[6] D. Ionescu şi Al. Daniil, *l. c.*, I, 194; cf. *Ion Creangă*, VIII, 242. Cînd, tot în culegerea lui Ionescu şi Daniil cetim, I, 196:

Să-mi dai o soră,
Să-ţi dau un dor,

se vede bine că forma originară a fost *sor*, dar s'a înlocuit cu *soră*.

[7] Marian, *Descîntece*, 137.

„la miez de cale“ [1], „la mijloc de cale“ [2], „în mijloc de cărare“ [3], „la jumătate de cale“ [4], „de margine de cale“ [5], „din miez de zi“ [6], „de (din) miez de noapte“ [7].

Cu privire la formele adjectivale, de relevat *pustii* [8], ca în vechea romînească, în loc de *pustiu*, şi întrebuinţarea lui *mare*, invariabil, la plural, ca în texte din secolul al XVI-lea şi al XVII-lea — aşa se pare că trebue interpretat în versurile:

In dealul mare,
In mări mare [9],

unde tot rima ar explica menţinerea formei vechi.

Pentru verb, sînt de menţionat flexiunile: *să doaie* [10] <d o l e a t (= să doară), *să spar* (= să sperii), în versurile:

Să-l sar,
Să-l spar [11],

şi—apărînd de multe ori—vechea formă de perfect *am fapt* (= am făcut) [12], cum şi cea de viitor: *o fi fapt* [13]; sfîrşitul unui des cîntec:

---

[1] Marian, *Descîntece*, 44, 77; Tocilescu, *l. c.*, 1532; *Anal. Acad.*, s. a 2a, t. V (1884), 164; *Aurora romînă*, Cernăuţi, I (1881), 58; *Familia*, XI, 65; *Rev. p. ist. arh. fil.*, VII, 141; *Comoara satelor*, II, 55. Şi „la miez de miez de cale“, C. Gheorghiu, *Cal. femeilor superstiţioase*, 122, 123; „la miezi de miezi de cale“, Şăineanu, *Studii folkl.*, 86; „la miez de miază cale“, *Apărătorul sănătăţei*, I, 217.

[2] Tocilescu, *l. c.*, 1537; *Rev. p. ist. arh. fil.*, III, 385; *Şezătoarea*, XIII, 2.

[3] *Şezătoarea*, XIV, 117.

[4] Tocilescu, *l. c.*, 1532.

[5] Marian, *Descîntece*, 338.

[6] N. Păsculescu, *Lit. pop.*, 120.

[7] Marian, *Descîntece*, 327; N. Păsculescu, *l. c.* Şi: „din miez de miez de noapte“, *Ion Creangă*, VIII, 210.

[8] *Graiul nostru*, I, 500.

[9] Marian, *Descîntece*, 176.

[10] N. Georgescu-Tistu, *Folkl. din jud. Buzău*, 12, 23; *Şezătoarea*, V, 70, 71; *Ghiluşul*, II, n-rele 11-12, p. 17.

[11] Marian, *Descîntece*, 240. Şi aici rima a înlesnit păstrarea terminaţiunei vechi.

[12] Tocilescu, *l. c.*, 558, 1150; N. Păsculescu, *Lit. pop.*, 132, 138 (alături de *am făcut*); *Rev. p. ist. arh. fil.*, VII, 167; *Ion Creangă*, V, 335, 336.

[13] D. Ionescu şi Al. Daniil, *l. c.*, I, 123.

Să rămîie [cutare]
Curat,
Luminat,
Ca argintul strecurat
Ca maică-sa ce l-a fapt,
Cum Dumnezeu pe pămînt l-a lăsat[1]

ne arată că unde alteori, în versuri asemănătoare, găsim *a făcut* forma originară a fost *a fapt* — astfel:

Să rămîie curat,
Luminat
Ca argintul strecurat,
Ca maică-sa ce l-a făcut,
Ca Dumnezeu din cer ce l-a lăsat[2],

unde se vede bine că *a fapt* încheia versul al patrulea, asonanțînd cu celelalte în *-at*, dar a fost înlocuit pe urmă cu forma nouă *a făcut*. Înlocuirea aceasta e străvezie la sfîrșitul multor descîntece[3] și uneori întroducerea lui *a făcut* a dus la un vers pleonastic, dar versiunea primitivă poate fi reconstituită și în acest cas — d. e.:

Cum Dumnezeu l-a dat,
Cum mă-sa l-a făcut
Și l-a născut[4].

---

[1] *Graiul nostru*, I, 395; cf. *Ion Creangă*, XIII, 78.

[2] *Graiul nostru*, I, 505.

[3] Așa: Marian, *Descîntece*, 34, 157; *Nașterea*, 386; G. Alexici, *Texte din lit. pop.*, 211; D. Ionescu și Al. Daniil, *l. c.*, II, 84 (aici și *lămurat* a fost schimbat în *lămurit)*; I. C. Beldie, *La cisla*, 91, 92, 93, 95; *Șezătoarea*, I, 83; X, 92; XIV, 101; XVIII, 158; *Ion Creangă*, I, 48; VI, 46; VIII, 246.

Alteori, căutîndu-se să se păstreze asonanța, s'a pus alt ceva în loc — astfel într'un descîntec dintr'o culegere inedită din Rîmnicul-sărat:

Să rămînă...
Curat
Și luminat
Cum mă-sa l-a fătat.

[4] Marian, *Descîntece*, 174; cf. 238. Comp. (în *Gaz. poporului*, Timișoara, III, n-rul 4):

Cum maică-sa l-a născut,
Cum Dumnezeu l-a crescut.

Și forma veche de perfect simplu *fece* pare că se ascunde într'un descîntec care începe astfel:

Sude rece, sude rece
Mare ospăț face [1],

unde înlocuind pe *face* cu *fece* se restabilește rima.

Ca derivate vechi cu sufixe sînt de amintit cîteva în *-oaie* din regiuni unde acest sufix apare înlocuit azi cu *-oaică: lupoaie, ursoaie, zmeoaie, Samcoaie* [2], *diavoloaie, drăcoaie, leoaie, moroaie, strigoaie* [3]. Tot aici ar fi de relevat *boierănesele* [4], dacă e de considerat ca forma feminină corespunzătoare vechiului *boiarin*, alături de *boier*.

Urmele de morfologie veche presentînd oarecare interes sînt relativ reduse — mai mult vom vedea că ne ofere în această privință lexicul.

OV. DENSUSIANU

[1] *Comoara satelor*, II, 115.
[2] Marian, *Nașterea*, 377, 385.
[3] C. Gheorghiu, *Cal. femeilor superstițioase*, 122, 123, 124.
[4] *Rev. p. ist. arh. fil.*, VII, 191.

CERCETĂRI ASUPRA GRAIULUI ROMÎNILOR DIN ALBANIA

II

Glosar

Glosarul acesta nu conţine decît formele care mi s'au părut că presintă interes din punct de vedere al sensului sau din punct de vedere fonetic. Sensul multor cuvinte e definit aci: în corpul lucrărei sînt înregistrate numai răspunsurile la chestionar care, în unele casuri, nu concordă exact cu întrebarea.

N'am indicat etimologia cuvintelor, pentru că n'am vrut să fac operă de istoric, într'o lucrare pur descriptivă.

Substantivele şi adjectivele sînt citate la singular, adjectivele la masculin; verbele sub forma persoanei 1-îi a indicativului present. Urmează, apoi, reproducerea formei respective, aşa cum figurează în răspunsurile la chestionar.

Cifrele trimit la numerele de ordine, nu la pagini.

Pentru precisarea sensului unor cuvinte, m'am adresat D-lor T. Papahagi şi V. Muşi: amîndoi mi-au dat informaţii preţioase şi îi rog să găsească aci expresiunea recunoştinţei mele.

a'γru 74, *sălbatec.*
aple'ku: *ind. pr. 3 sg.* aplęa'kă fo'ku 151, *stinge focul.*
aŕu'tă 4, *urîtă.*
asu'sură (de-) 337, *suişul (la deal).*
a'tă 219, *mamă; v.* yată.
bal'u'kă 275, *smoc de păr.*
bîrbi'ńe 355,4, *oaia care are doi miei.*
bălǫa'să 192, *(apă) sălcie.*

băr 40, *munte (ar.* bărnu *«brîu»); nume dat stîncilor în formă de brîu care înconjoară vîrful munților.*

bubuɣa'ŕ 44, *bondar.*

bubuli'kă 47, *muscă.*

bufa'r 355,1, *locul unde se țin găinile.*

bušuli'ye: bušuli'y *(pl.)* 60, *pere (de pin).*

či'ngu 166, *cană.*

čyuye'sku: *impf. 1 pl.* čyuya'm o'yle 355,3, *porneam oile.*

da'kă *(conj.)* 14, *pentru că.*

dimęa'tsa 29, *dimineața.*

do'kăŕe *(sing.?)* 57, L, *ghindă.*

dzè'ndzeru 48, *greier; v.* karkale'tsu, kerkine'zu.

fag: fa'dzuŕe *(pl.)* 56, *fagi.*

fle'ru 169, *fluier.*

fliturise'sku: *pf. 3 sg.* fliturisi' 69, *înflori; subj. pr. 3 sg.* s fliturisęa'skă 75, *să înflorească.*

gă'ŕtu 244 *(cf.* 355,1*), locul unde se face jintița.*

gîŕki'ń 74, *o speță de prun.*

gîstă'ńe: gîstă'ńĭ *(pl.)* 57, *castane.*

gŕęa'su 11, *gras;* gra'să 32, *grasă.*

ğyu'fkă 21, *creasta (cocoșului).*

χi'mă, (dę-a) χi'muŕa 337, *scoborîșul (dealului).*

i'mbru (puŕ) 74, *(prun) domestic, în opoziție cu* puŕ a'ɣru, *prun sălbatec.*

išŭ : (do'm-)îšl'i *(pl.)* 354,16, *(stăpînii) înșiși.*

ka'fkîlă: ka'fkîli *(pl.)* 261, *orbitele ochilor (răspunsul nu concordă cu întrebarea: «fălci»; persoana interogată a făcut o confusie sau n'a înțeles întrebarea).*

ka'lăr 354, 19, *bățul care se așează pe două furci și deasupra căruia se întinde un înveliș de păr de capră, cînd se fac «tendele»; v.* vi'gu.

kărînta'na, kărînta're 21, *ciocul (cocoșului).*

kerkine'zu, kine'su 48, *greier; v.* dzè'ndzeru, karkale'tsu.

kime'ŕi 177, *brîu.*

karkale'tsu 48, *greier; v.* dzè'ndzeru, kerkine'zu.

kipina'k 165, *vas de lemn, cu capac, în care se ține brînza; v.* kupa'k, pina'k și ɒkl'iditɒa'ri.

kîrko'čyu: kîrkɒa'če *(pl.)* 354, 17, *crăci.*

kl'igu'ŕu 354,4, *burduful de piele în care se ține rînza (chiagul) de ied mic, nepăscut.*

kɒa'či: koa'čĭ *(pl.)* legenda fig. 15, *flanelă.*

kombo'li 354,6, *cașul,rotund ca mingea, ce se scoate din strecurătoare.*

ko'šu 209, *coș; v.* kufi'nă, špo'ŕtă.

kre'să 21, *creasta (cocoșului); v.* kărînta'na, ğyu'fkă.

kufi'nă 209, *coș; v.* ko'šu, špo'ŕtă.

kula're 354,21, *glugă.*

kulčă'sku, *ind. pr. 3 pl.* 24, *(găinile) clocesc.*

kulumbri' 69, *măceș.*

kurubi'tsu 69, *măceșul; v.* kulumbri'.

kuma'šu 246,3, *locul unde se bagă iezii.*

kupa'k 165, *v.* kipina'k.

kuŕi'ku 348 L, *(luna) iulie.*

kŭtso'n 355,2, *strachină de lemn.*

la'dzină 353,5 și 7, *cîmpie la poalele munților, unde ciobanii stăteau primăvara o lună de zile cu oile, înainte de a urca la munte.*

la'tură 304, *constelație pe care am identificat-o cu «Balanța»; după informațiile culese de T. Papahagi, această constelație e formată din șase stele, ceea ce nu mai corespunde cu identificarea pe care am dat-o.*

liliștru'fă: liliștru'fi, luluștru'fi *(pl.)* 83, *fragi.*

mačyo'ku 31, *cotoi.*

mana'ze: mana'zi, mîna'zi *(pl.)* 84, *mure.*

marama'nga, meřima'ga 47, *păianjen.*

măru'l'ă 51, *movilită.*

ma'tsă 30, *pisică.*

mẽ'ndzu 5, *mînz; v.* păš.

mătri'kă: mătri'tse, mitři'tse *(pl.)* 19, *(oi) fătătoare.*

mintăto'ru 354,5, *bățul cu care se amestecă laptele în cazan, cînd fierbe.*

ɲdrelŭ : ɲdre'l'i *(pl.)* 40, *cerbii.*

ɲguřẹa'dză *unipers. ind. pr. 3 sg.* 312, *se întunecă.*

ɲkliditòa'ri 165: *v.* kipina'k, kupa'k, pina'k.

ɲtsă'pu: *pf. 3 sg.* (mi) tsăpă' 46, *(mă) înțepă.*

oblă'nkᵘ 138,3, *oblînc.*

pa'ltòn, *v.* pla'tăn.

parama'ndă 342, *plug.*

pă'sa 30, *pisică; v.* ma'tsă.

păš 5, mînz; *strigăt pentru a chema mînzul; v.* mẽndzu.

pato'kᵘ 35, *boboc de gîscă.*

pato's 245, *grajd.*

pereğe': pereğya'dzĭ *(pl.)* 354,20, *servitori la oi.*

pestă'r 138,2, *(ar.* ɱbrustar, *în Pind, comunicat de T. Papahagi), bucata de lemn din fața samarului care cade pe gîtul calului (v. T. Papahagi, Images d'ethnographie roumaine, I, 144).*

pîkse'sku: *pf. 3 pl.* pîksi'ră 26, *încetară.*

pil' 355,5 *(v.* fig. 25*), crestătură la urechea oaei.*

pîlmu'tsa 255, *laba piciorului.*

pina'k 165; *v.* kipina'k *și* ɲkl'iditǫa'ri.

pintekǫa'să 9, *(scroafă) borțoasă.*

piřu'l'ă 162, *furculiță.*

pištyama'l 168, *prosop.*

pla'tăn, pa'ltòn 62, *platan; v.* řa'pun.

plẹa'ntsă: ple'ntsĭ *(pl.)* 245, *grajd pentru cai și oi.*

pl'o'řu 343, *cormană.*

pră'zgu 355,2, *grăsimea laptelui.*

pro'fᵏᵘ 66, *(lemn de) soc; v.* so'k'u.

pro'zgăl 354,2, *grăsimea laptelui.*

pulẹa'n 180,2, *bățul ciobanului, terminat printr'un cîrlig.*

puzgya'wă *(legenda fig. 7), șorț (îmbrăcămintea femeiască).*

rădzăti'nă 77, *rădăcină.*

řa'pun 62, *platan; v.* pla'tăn.

ři'pă: ři'pi *(pl.)* 352, 8, *rîpi.*

ros 36, *răței; v.* rusa'k.

řusa'k 36, *răței; v.* ros.

sab 14, E, *slab.*

sfẹri'ye 357,3, *traistă de păr de capră.*

sîlni'ka *(legenda fig. 15), flanela de sub cămașe.*

sk'i'murĭ, *unipers. ind. pr. 3 sg.* 314, *burnițează.*

skute'lu 232, *om bogat care conduce 20-30 turme de oi.*

so'k'u (lem di) 66, *(lemn de) soc; v.* pro'fku.

spătẹa'dză 355,2, *bățul cu care se amestecă laptele în cazan, cînd fierbe.*

stopa'n 244, *stînă.*
su'făr 163, *masă.*
sumkǫa'dă 142, *pofil.*
suva'ltsă, suva'lsă 123, *suveica țesătorului.*
šîgă'r 355,1, *omul care face «gi'za».*
ško'ðă, škoz 63, *carpen.*
špo'rtă: špo'rta 209, *coș; v.* ko'šu, kufi'nă.
štog, štok (lem di) 66, *(lemn de) soc; v.* so'k'u.
štrăpo'ri (oa'ye) 354,13, *oaie de 2 ani.*
taksè's: taksè'să 4, *urîtă.*
tapa'nğęa 125, *pușcă.*
taze'i: taze'ye 192, *proaspătă.*
tè'ră 205, *smîntînă.*
tsîmbi'ði 162, *furculiță.*
tsi'ngîli 354,15 (*v.* fig. 25), *crestătură la urechea oaei.*
vi'gu 355,6, *bățul care se așează pe două furci și deasupra căruia se întinde un înveliș de păr de capră, cînd se fac «tendele»; v.* ka'lăr.
vîrțęa'nitsă 156, F, I, *depănător.*
vò'χă 68, L, *miros.*
yanu'ră 56, *vlăstar de fag.*
ya'tă 219, *mamă; v.* a'tă.
vurγe'lă 148 (*v.* fig. 10 și 11), *butoiaș pentru apă.*

Al. ROSETTI

ÎNSEMNĂRI ŞI RECTIFICĂRI

Sur quelques mots orientaux (turcs, arabes, persans) introduits en roumain, slave etc.

Turc *ahlile v'aialile;* Aroum. *arîle-varîle*

Cette expression est propre à la population aroumaine de Bitolia et signifie „avec tout le bagage". J'y vois le mot turc archaïque *ahlile v'aialile*, signifiant littéralement „avec le conjoint et la famille". Le changement de *l* en *r* a pu facilement se produire dans un élément étranger emprunté par l'aroumain.

Turc *amberdji;* Aroum. *ambiriği*

Toute la population chrétienne roumaine et slave, ainsi que les Turcs de Bitolia emploient, pour désigner un marchand en gros de boissons spiritueuses, le mot *ambiriği*, *amberdji*, inconnu partout ailleurs aux Turcs. Pour l'expliquer, il faut partir du vocable (arabe) *amber* signifiant „ambre. parfum d'ambre gris". De celui-ci fut dérivé en turc *amberdji* avec un sens spécial, à cause de l'ingrédient aromatique dont on se servait à la fabrication de certaines boissons. *Amberdji* signifierait donc plutôt „marchand de liqueurs aromatiques".

Turc *bahasiztcha*, *pahasiztcha;* Roum. *baccea*

En roumain *baccea* est un terme de dédain appliqué à quelqu'un qui n'est plus en vigueur, qui trahit sa décrépitude

Toute personne connaissant le turc serait tentée de considérer *baccea* comme un dérivé du mot turc d'origine persane, très connu, *bahtche* „ jardin". Illusion étymologique, puisque ce dernier ne peut guère être rapproché par sa signification du mot roumain. En réalité, *baccea* remonte indirectement à un autre mot également persan, usité en turc et prononcé par les uns *baha*, par d'autres *paha* „prix, valeur"; de celui-ci on a formé un adjectif privatif, par l'addition régulière de la particule turque *-siz* „sans" et, en même temps, de la terminaison adjectivale *-dja*, prononcée plus souvent *-tcha*. Donc, *baccea* veut dire, en réalité, „démonétisé, sans valeur", et son équivalent turc *bahasiztcha* ou *pahasiztcha* a été emprunté par les Roumains comme une forme réduite, sans la syllabe *-siz*. D'ailleurs, cette syllabe est à peine perceptible dans la prononciation turque. Je suis arrivé à identifier le roumain *baccea* avec *bahasiztcha* lorsque j'ai entendu cette dernière forme dans le parler des Bulgares de Macédoine, quand ils voulaient dire qu'un objet était sans valeur.

Turc *batallama;* Roum. *batalama, patalama*

Tous ceux qui emploient le mot *patalama*, avec le sens de „reçu, quittance" et même parfois de „brevet", s'imaginent qu'il s'agit d'un mot turc ayant exactement les mêmes acceptions. Or en turc *batallama* signifie simplement „annulation". Il faut supposer qu'on a employé ce mot autrefois avec la signification „d'acte par lequel quelqu'un est libéré d'une dette", c'est-à-dire „acte de décharge". Je fais cette supposition parce que les dictionnaires n'enregistrent nullement ces sens de *batallama*, qui ont dû cependant avoir été connus dans la langue parlée.

Persan *buxāri;* Aroum. *buharé;* Néo-grec μπουχαρές

Dans le parler des Aroumains, ainsi que chez les Grecs de Zagore (Epire), subsiste encore un mot persan qui, excep-

tionnellement, n'est pas attesté comme emprunt en turc, mais qui doit avoir existé comme tel, puisque les Aroumains et les Grecs n'ont pu le connaître que par l'intermédiaire des Turcs. C'est *buharé* et μπουχαρές, avec le sens de „partie de la cheminée qui commence à l'âtre et s'élève pour s'arrêter au toit". En persan *buxāri* signifie simplement „cheminée".

Turc-persan *bulbul*, *tchechmi-bulbul;* Aroum. *bilbil'ă*, *birbil'ă*

La forme aroumaine présente deux significations différentes: 1. „rossignol"; 2. „broc en porcelaine et à ornements pourvu d'une anse, vase pour y mettre du vin". La première signification reproduit celle du turc *bulbul*, mais la deuxième provient du composé à la manière persane *tchechmi-bulbul* „œil du rossignol", usité jadis par les Turcs avec le même sens que le deuxième de la forme aroumaine. En adoptant le mot composé turc, les Aroumains l'ont réduit en supprimant son premier élément, comme cela est arrivé pour une autre expression *rahati-holkoum*, qui a été réduite à *lokoum*, en aroumain, de même qu'en turc moderne, et à *rahat* en daco-roumain, pour désigner la confiture orientale bien connue.

Turc *damla*, *damar;* Roum. *dambla*

Lorsque le mot roumain signifie „paralysie", il est tout à fait explicable, puisqu'il dérive du turc *damla* „goutte" et, en même temps, „apoplexie", „paralysie". De *dambla* on a formé aussi l'adjectif *damblagiu* „paralytique", par l'addition du suffixe d'origine turque *-giu*.

Mais en roumain on emploie la forme *dambla* aussi avec le sens de „caprice, manie, folie". Nous avons affaire dans ce cas à une corruption d'un autre mot turc, *damar*. On est arrivé à cette confusion à cause de la première syllabe qui est identique dans les deux mots. Or, que signifie le

turc *damar?* Il a deux sens très connus, à savoir: l'un, propre, „veine" et l'autre, figuré, „caprice, manie, folie". Nous avons donc emprunté *damar* avec les sens figurés, mais nous lui avons donné la forme de *dambla.*

Turc *falan-fistik;* Roum. *farafastic*

Le vocable roumain signifiant „babiole, futilité" passe pour une expression d'origine inconnue. Ceux qui ont étudié les mots roumains de provenance turque n'avaient pas le moyen de découvrir facilement dans les dictionnaires l'équivalent de *farafastic.* On arrive cependant à l'expliquer si on part des formes turques *falan* „un tel" et *fistik* „pistache". La juxtaposition arbitraire de ceux-ci a donné naissance à l'expression turque très usitée signifiant „de ceci, de cela". La raison d'un pareil composé doit être cherchée dans une particularité du turc, d'après laquelle on combine un mot essentiel avec un autre pris arbitrairement et commençant par le même son, notamment lorsqu'on veut exprimer une généralité, une extension. Des formations semblables, ainsi que des combinaisons d'un adjectif avec une particule arbitraire commençant par le même son, apparaissent très souvent. Il suffit de rappeler des cas comme: *kab-kadjak* „vases et ustensils de cuisine", *yem-yechil* „très vert".

Turc *giaour;* Pers. *gebr;* Roum. *ghiaur*

Un des termes injurieux des Musulmans à l'adresse des chrétiens est *giaour.* On l'a considéré bien des fois comme une corruption du mot arabe *kāfir,* prononcé *kiafir* par les Turcs. On ne saurait toutefois se reporter seulement aux significations communes à ces deux termes injurieux, qui sont employés comme mots distincts, en turc et en persan, pour rendre la même idée, celle „d'infidèle", „payen" aux yeux d'un adepte de la religion de Mahomed. *Kāfir (kiafir),* d'où le mot européen *Cafre,* reste, par son phonétisme, tout à fait à part.

Le turc *giaour* n'est, en réalité, que le persan *gebr*, forme classique employée fréquemment surtout par le poète Cheikh Saadi, avec le sens de „payen" et qui est facile à reconnaître dans le fr. *guèbre* „sectateur de Zoroastre"; pour *b* rendu par *ou*, à comparer l'arabe *tabl* „tambour" devenu en turc *daoul*.

A rappeller que la forme populaire persane actuelle est *gevr*, dont le phonétisme n'a plus besoin d'être expliqué.

Turc *haymana;* Roum. *haimana*

Le turc *haymana* n'a jamais été enregistré par les lexicographes européens, bien qu'il soit employé, comme on peut s'en convaincre si on se reporte au dictionnaire turc de Samy Bey, où il est donné avec l'acception de „qui agit à sa tête, en toute liberté et indépendance", en parlant des bêtes de somme laissées paître librement. D'ailleurs, il existe aussi une plaine connue sous le nom de *Haymane* ou *Haymana* dans le vilayet d'Ankara — nom de la division administrative de cette région —, donné en raison des bêtes de somme qui y paissaient librement.

En roumain ce même mot a le sens de „libre de toute dépendance" et par extension „sans occupation" ou „flâneur".

L'étymologie non soupçonnée jusqu'ici de *haymana* est, à notre avis, la suivante.

Il s'agit d'un composé dont la première partie est le mot d'origine arabe *hakim* „maître qui décide seul de ses actions", „libre", „indépendant" et par extension „prince", „juge"; à celui-ci on a ajouté la terminaison adjectivale ou adverbiale persane *-ane*. La signification littérale et courante de *hakimane* est: „à la façon d'un maître", „en toute liberté et indépendance".

Hakimane et *haymana* sont employés simultanément en turc, à cette différence près que personne ne s'est douté en turc ni de leur synonymie ni de leur communauté d'origine. Quant à la transformation du classique *hakimane* en *haymana*,

forme populaire, elle est des plus naturelles, attendu que le *k* est devenu *y*, comme on le voit, par exemple, dans le mot turc *leyen* „cuvette" en facede son équivalent grec λεκάνη; d'autre part, les voyelles ont suivi les règles de l'harmonie turque. Je dois ajouter que les Turcs emploient pour la même notion le mot éminemment turc *salma*, tout à fait expressif à côté du verbe dont il dérive.

TURC *kalk-vour;* ROUM. *calcavură*

Parmi les débris archaïques turcs je trouve en roumain l'expression *calcavură* avec le sens de „gifle". En Turquie, les gens du peuple qui parlaient une autre langue ont envisagé l'expression turque *kalk-vour* plutôt comme un terme de moquerie: en effet, toutes les fois qu'ils voulaient se moquer d'un enfant naïf, ils l'envoyaient à un magasin afin d'y acheter du *kalk-vour*, synonime du grec moderne σηκοβάρη signifiant littéralement „lève-toi et frappe". *Kalk-vour* ne figure pas dans les dictionnaires turcs, mais il est connu ou du moins saisi immédiatement par toute personne parlant le turc.

TURC *kati-umid-et;* AROUM. ET SLAVE *kaddémidet*

Cette expression, très curieuse, est familière aux Roumains et Bulgares de Bitolia et veut dire „c'est impossible, c'est exclu". Il s'agit d'une forme turque contenant un impératif (2e pers. sg.) singulier et que je rétablis ainsi: *kati-umid-et;* elle signifie „coupe l'espoir", c'est-à-dire „ôte ton espoir"; c'est ainsi qu'on répondait à quelqu'un pour lui dire qu'il devait renoncer à quelque projet. Cette expression, représentant une proposition entière, ne figure pas dans les dictionnaires turcs, mais elle est courante dans la langue parlée.

TURC *kiarhane, kerhane;* ROUM. *cherhana;* NÉO-GREC χερχανές

Parmi les nombreuses expressions turques composées avec le mot persan *xāne,* signifiant „maison, local, office", donc

„lieu ayant une certaine destination", celles données ci-dessus ont été considérées comme identiques, à cause de leur forme très ressemblante.

Kiarhane montre en persan et en turc les sens exclusifs de „fabrique, manufacture, atelier, usine" — et à bon droit, puisque les éléments entrant dans sa composition lui donnent littéralement la signification de „maison de travail" *(kiar* „travail", *hane* „maison"). En roumain, il a pénétré avec ce même sens.

Kerhane qui a en turc la signification de „maison de tolérance" — une signification absolument inconnue en persan, mais usitée aussi en grec moderne vulgaire — doit sûrement être séparé du précédent.

Considérant le sens de *kerhane* et nous basant sur les règles de l'harmonie vocalique turque, nous sommes d'avis qu'il s'agit dans ce cas d'un composé non soupçonné jusqu'ici: *hane* + le mot arabe *kerh* „répugnance", composé qui donne la signification littérale de „maison de répugnance". C'est une expression propre seulement au turc, formée exactement comme *selh-hane*, contractée en *selhane* et prononcée aussi *salhana* ou *zalhana*. Le composé *kerh-hane* a été contracté, lui aussi, en *kerhane*.

Si réellement il s'agissait, à l'origine, de *kiar*, cette syllabe dure n'aurait pu se transformer en *ker* sans qu'elle n'eût pas influencé sur la syllabe dure de *hane* pour faire aboutir tout le mot à *kerhene*, comme, par exemple, il est arrivé pour le mot persan *kārgāh*, où la transformatiou de *kār* en *ker* a entraîné aussi celle de *gāh* en *geh*, de sorte qu'on est arrivé à *gergef*, bien entendu après l'évolution connue des consonnes. Pour *kerhane*, il s'agissait du mot au son doux *kerh* lequel ne pouvait avoir aucune influence pour faire transformer en son doux la syllabe *ha;* au contraire, *kerh* était susceptible d'être transformé en *kiarh*, ce qui aurait changé tout le mot en *kiarhana*, mais cela n'a pas eu lieu parce qu'on a voulu éviter l'homonymie avec l'autre mot *kiarhane* „atelier" etc.

Turc *külah, külahdji;* Roum. *chiulaf, chiul, chiulangiu*

Le premier mot turc a comme correspondant en roumain *chiulaf* avec le sens de „bonnet". Du second, *külahdji,* on a dérivé, avec une légère altération, la forme roumaine *chiulangiu,* mais en lui réduisant l'emploi seulement à l'un des deux sens qui existaient en turc, à savoir celui, figuré, de „rusé, trompeur, carotteur", et nullement le sens primitif de „fabricant de bonnets".

Après que *chiulangiu* fut introduit en roumain, on s'est avisé d'en tirer une forme *chiul* exclusivement avec le sens figuré propre au premier et c'est ainsi que s'explique ce mot qui n'a pas d'équivalent en turc.

Georges Iogu

Rom. *îmbălgina*

E dat din Jina, de Șt. Pașca[1], cu sensul de „a holba ochii". Nu poate fi decît un derivat din lat. v a l g u s „îndoit, ieșit în afară", și anume *i n v a l g i n a r e, cu *v* schimbat în *b*; înțelesul se explică ușor cînd chiar în latină se zicea *valga labra* „buze ieșite în afară" (Plaut).

Rom. *mozoc*

Cu înțelesul de „cîne rău, mai ales despre cei dela stînă" e atestat din ținutul Hațegului[2]. Prin Vîlcea se zice astfel despre cineva „cu gura ca botul de cîne"[3], iar în Bănat, la

[1] *Glosar dialectal,* 35.
[2] *Rev. crit.-lit.,* III, 161.
[3] *Ion Creangă,* XIII, 82.

Ciclova, aflăm că se întrebuinţează în sensul de „mare[1]“. Se explică atunci de ce *mozoc* e dat adeseori de ciobani ca nume cînilor dela stînă[2]. E un cuvînt care are la bază înţelesul de „mare“ şi provenienţa lui nu poate fi decît alb. *maδ*, cu aceeaşi semnificaţie[3]. Reflectat ca **maz*, cuvîntul pe care l-am împrumutat din albanesă a primit sufixul augmentativ *-oc*, de unde **măzoc* şi, prin asimilare, *mozoc*. E un derivat identic cu *măroc*, din *mare*, cunoscut în graiul din Bihor[4]. Spre forma albanesă ne duce şi un alt cuvînt, *mazun*, din Munţii Sucevei, însemnînd „om puternic, zdravăn, căruia nimeni nu-i poate face nimic“[5], resultat din **maz* + *-un*.

In revista *Ion Creangă*, XIII, 115, se spune că *mozoc* e întrebuinţat prin Vîlcea şi cînd se vorbeşte despre un copil care e tăcut. E o confusie : nu *mozoc* e cunoscut astfel, ci *mazoc*, care înseamnă într'adevăr „tăcut, închis“[6]. Originea acestuia nu e clară; aminteşte întru cîtva pe serbo-cr. *mrzak* „respingător, urît“ — să fie acelaşi cuvînt, dar cu fonetism schimbat sub influenţa lui *posac*?

---

[1] L. Costin, *Graiul bănăţean*, Timişoara, 1926, 141.

[2] *Şezătoarea*, VIII, 115; XIV, 97; *Ion Creangă*, XIII, 115; Hasdeu, *Etym.*, 869; I. Popovici, *Rum. Dial.*, I, 59; Ov. Densusianu, *Graiul din Ţara Haţegului*, 84; Şt. Paşca, *l. c.*, 43.

[3] Hasdeu, *Col. lui Traian*, V, 174-175, îl deriva dintr'un închipuit dacic **masuka* şi greşia cînd pleca dela forma, neexistentă, *mosoc* (ea a trecut în cîteva dicţionare din *Lexiconul de Buda*, unde e dat *mosocu*, dar, cum se vede din transcrierea cu cirilice, trebue cetit *mozoc*). Cihac pleca tot dela *mosoc* cînd îl punea alături cu rus. *мозька* şi, ca să dea acestei etimologii aparenţa că poate fi admisă, îl traducea prin „espèce de petit chien de berger“ — tocmai contrarul de ce este un mozoc.

[4] *Conv. literare*, XX, 1013.

[5] *Şezătoarea*, III, 70; e sau greşit tipărit în loc de *măzun*, sau cu fonetismul dialectal al lui *ă* rostit ca *a*.

[6] A. Viciu, *Glosar de cuv. dial.*, 61; T. Pamfile, *Agricultura la Rom.*, 251.

ROM. *stingher*

E greu să-l privim ca resultat din lat. s i n g u l a r i s + *stinghe*, cum crede G. Giuglea [1] şi tot aşa S. Puşcariu [2]; amestecul formei din urmă ca să i se explice fonetismul rămîne neînţeles; de altă parte, s i n g u l a r i s sau s i n g u l a r i u s dacă s'ar fi păstrat la noi, nu ar fi putut, prin semnificaţia lui, să se isoleze de *sîngur*, deci sincopa lui *u* nu s'ar fi putut întîmpla şi am fi avut **sîngurar*.

Pentru că *stingher* e întrebuinţat cînd se vorbeşte despre un bou care rămîne la o parte, neînjugat [3], mi se pare că aici trebue căutat înţelesul lui iniţial şi sîntem duşi atunci spre un derivat *e x t r a - i u g u l a r i u s, adică „afară de jug, ne pus la jug"; cum i u g u m şi derivate ale lui se ştie că în latina vulgară au fost des influenţate de i u n g e r e [4] (comp. în clasică *disiungere bovem*), forma dela care trebue să plecăm e de fapt *e x t r a - i u n g u l a r i u s; prin reducerea în latina vulgară a lui *iu* la *i* în silabă protonică, cum a arătat Candrea, şi prin sincopa lui *u* s'a ajuns la *e x t r a i n g l a r i u s, de unde **strîngl'ariu*, **stringl'eriu*, **stringheriu* şi, prin disimilarea primului *r*, *stingher*. Deci un cuvînt din vocabularul dela ţară, cu sens special la origine şi extinzîndu-se mai tîrziu pînă la accepţiuni care abia lasă să se reconstruească cea primitivă. Cît despre *a stingheri*, cu toate că semantismul lui, cum observă şi Tiktin, s'ar părea că-l desparte de *stingher*, totuşi îşi găseşte legătură: „a lăsa la o parte, stingher" a putut evolua spre „a nelinişti, a da nemulţumire, a turbura".

ROM. *zăpăci*

Mai mult decît Cihac, care-l deriva — fără temei — din pol. *zapodziać*, nu a putut da nici Tiktin în dicţionarul său

[1] *Dacoromania*, II, 901.

[2] *Idid.*, V, 779.

[3] *Şezătoarea*, IX, 153; Tiktin citează un exemplu de *juncan stingher*.

[4] Meyer-Lübke, *Rom. etym. Wb.*, 2151, 4620, 4621 (de adăugat borm. *ğonğer* „mettere il giogo", *Studj rom.*, IX, 82); Candrea-Densusianu, *Dicţ. etim.*, 918.

ca să-i lămurească originea. Şi forma şi înţelesul îl apropie însă de *opăci*, care prin unele ţinuturi e cunoscut cu sensul de „a face pe cineva să-şi piardă mintea, a-l buimăci“ [1]. Cum acesta corespunde serbo-cr. *opačiti* şi altor forme slave derivate din tema *(o)pak-* însemnînd „a întoarce, a suci“, pentru *zăpăci* etimologia e clară: sl. *zapačiti*, şi nu e nevoie să-l reconstruim, pentru că apare, ca reflexiv, în slovenă, dar cu sensul de „a se strîmba, a face grimase“ (simplul *pačiti* are semnificaţia de „a strîmba, a deforma“ etc.). Sensul primitiv al lui *a zăpăci* a fost deci: „a strîmba, a suci mintea cuiva“.

ASUPRA UNUI PUNCT DE FONETICĂ ROMÎNĂ

Vorbind în vol. III (p. 451) al revistei de *Studiile istroromîne*, II, publicate de S. Puşcariu, observam că nu ţine samă de unele fapte evidente din fonetica noastră şi mă referiam, în special, la explicaţia greşită pe care o da pentru *chem*, considerîndu-l ca resultat normal din c l a m o prin trecerea lui *a* la *e* sub acţiunea lui *l'* care-l preceda, pe cînd, în realitate, avem de a face cu o nivelare analogică (*chem* a înlocuit pe **cl'am* sub influenţa lui *chema* < **cl'ăma*). Puşcariu răspunde la observaţiile mele în *Dacoromania*, V, 790, şi găseşte că eroarea e de partea mea, deoarece — ca şi alteori — m'aşi fi oprit la o explicare „prea de tot neogramatică“. Punctul său de vedere îl apără astfel: „Noi stăruim a crede că *cl'a* în poziţie moale a trecut în *che*, căci casuri ca *şchei*, *chei* ni se par hotărîtoare. Sau crede Densusianu că *e* din aceste cuvinte s'a refăcut din derivate ca *şcheian*, *cheiţă*? Dar care ar putea fi derivatele accentuate pe sufix după care s'au orientat... *unghér*, *stinghér*?“ Puşcariu modifică ce susţinea în *Studii istroromîne*, II, 318, unde se exprima astfel: „în grupele latine *cl* şi *gl* sunetul *l* se moaie... şi schimbă pe *a*... următor în *e*...: c l a m o > dacorom. *chem*“. Deci, pe

[1] In glosarul la *Graiul din Ţara Haţegului* am relevat şi adjectivul *opac* „nepriceput, nerod, prost“; v. şi A. Viciu, *Glosar de cuv. dial.*, 63.

cînd aici admitea că *a* s'a putut schimba în *e* numai sub influența lui *l'*, în *Dacoromania* susține că schimbarea a avut loc cînd în silaba următoare se găsia un element palatal („poziție moale"). Dacă — după cum crede acum Pușcariu, modificîndu-și părerea de mai înainte — *a* a putut trece la *e* în **chiami* > *chemi*, *să chiame* > *să cheme*, rămîne tot neexplicat *chem* și nu ajungem să înțelegem ce cronologicește e bine confirmat. Forma *chem* apare înainte ca subj. *să chiame* să se fi schimbat în *să cheme* — e fonetismul cunoscut în secolul al XVI-lea —, așa că, împotriva lui Pușcariu, fonetica acestui verb, ca și a altora analoage (*înghețа* etc.), trebue interpretată astfel, ca să precisez mai mult ce am spus altădată: **chiam* a trecut la *chem* prin analogie cu *chema* și înaintea schimbării lui *să chiame* în *să cheme*. Schimbarea din urmă e paralelă aceleia a lui *chiae* în *cheie* și mă mir că Pușcariu îmi atribue presupunerea că *cheie* s'ar explica prin derivatul *cheiță*, cînd știu, ca oricine familiarisat cu fonetica noastră istorică, cum trebue privite formele vechi cu *ia...e* față de cele nouă cu *e...e*[1]. Cît despre *ungher* etc., la care se referă Pușcariu ca să adauge o altă obiecțiune la părerea mea, niciodată nu am crezut că poate fi explicat altfel decît din *unghiariu* — *unghiare*, cu *a* trecut la *e* sub influența lui *ghi* și a vocalei palatale din silaba următoare — cas însă deosebit de al lui *chem*, pe cînd Pușcariu confundă fonetismul lor.

OV. DENSUSIANU

[1] In *Hist. l. roum.*, II, 28, unde se putea referi Pușcariu, spuneam limpede cum înțeleg fonetismul lui *cheie* ș. a.

DĂRI DE SAMĂ

Actes du premier congrès international de linguistes, tenu à La Haye, du 10-15 avril, 1928; Leiden, A. W. Sijthoff's Uitgeversmaatschappij N. V. ; VIII-198 pag.

Se gîndiau numai vag cîţiva dintre lingvişti la posibilitatea întîlnirei lor din toate ţările la un congres care să arate cîte probleme îi preocupă şi ce indicaţii de cercetări viitoare s'ar putea desprinde din schimburi de vederi. Gîndul acesta s'a putut realisa acum doi ani, după ce din iniţiativa profesorilor C. Uhlenbeck şi J. Schrijnen, s'a constituit un comitet pentru organisarea congresului. Volumul apărut anul trecut pune în lumină însemnătatea lui nu numai ca dată — fiind cel dîntîi congres internaţional de lingvistică —, dar şi prin însemnătatea hotărîrilor care au fost luate.

Printre altele, în urma propunerei lui A. Meillet, s'a decis să se aducă la cunoştinţa guvernelor din diferite ţări şi comisiunilor competente ale *Societăţei naţiunilor* necesitatea unei anchete lingvistice generale, deoarece multe limbi şi dialecte nu sînt încă bine cunoscute şi unele, ameninţate să dispară, aşteaptă anchete care să fixeze fisionomia lor. Anchetori vor face, după un chestionar, explorările în diferite regiuni şi din materialul adunat astfel se va putea alcătui un atlas lingvistic al lumei întregi.

Dificultăţile unei asemenea întreprinderi le-a recunoscut şi Meillet, iar în ce priveşte metoda sînt, de sigur, reserve de făcut. Pentru anchetele întinse sistemul lui Gilliéron, cu un singur anchetor şi o singură persoană care să dea răspunsuri la întrebările din chestionar, poate să fie socotit practic, dar apare prea unilateral, implică multe lacune. S'a înţeles, de altmintrelea, după propunerea lui Uhlenbeck, necesitatea culegerei de texte originale şi un desiderat al congresului a fost exprimat în acest sens. Geografii lingvişti, cum am spus şi alteori, greşesc dacă neglijează culegeri

cît mai bogate de texte — şi nu din cele convenţionale —, cînd tocmai ele pot să înfăţişeze mai viu şi sub toate aspectele particularităţile unui grai: culegeri de acestea şi monografii dialectale numeroase ar trebui să aducă o parte din elementele pentru atlase lingvistice, să fie socotite ca pregătirea pentru ele. Cît despre un atlas lingvistic al lumei întregi, nu se prea întrevede precis ce ar putea să dea.

Jumătate din volum cuprinde comunicările făcute la congres — unele în resumat, altele numai indicate. Tipărirea nu a fost scutită de greşeli — probabil că şi altora li s'a trimis numai o corectură, cum am primit şi eu, aşa că în comunicarea mea au rămas cîteva erori (cea mai supărătoare aceea dela p. 173: *étrange* în loc de *étrangers*). In ordinea cum sînt date, după secţiuni, ne oprim la cîteva din ele.

W. de Groot, *Le rythme et l'interdépendance des variations acoustiques*. Observaţiuni cu privire la lungimea sau scurtimea silabelor, la intensitatea lor, şi ca un cas de ilusie acustică se relevează ce se întîmplă în multe limbi indoeuropene: o silabă pronunţată sus tinde să fie intensificată; din experienţe ale lui Helmholtz reiese că din două sunete produse cu acceaşi energie cel mai sus este şi cel mai intens; de aici constatarea că în imitaţia lingvistică cel care vorbeşte tinde să întărească silaba tonică. Cu bună dreptate de Groot insistă asupra influenţei factorilor psihologici asupra transformărilor fonetice.

M. Bartoli, *Un fait statistique expliqué par le principe que deux langues semblables s'influencent plus profondément que deux langues présentant moins de ressemblance*. Inovaţiunile mai rare în latina din peninsula iberică decît cele din Galia, Italia şi provinciile răsăritene trebue atribuite diferenţelor mai accentuate pe care le presenta iberica faţă de latină decît graiurile celtice, trace etc. Prin asemănări mai mari ori mai mici se explică şi de ce Italienii vorbind spaniola ori francesa le alterează mai des decît dacă se exprimă în limba germană. Constatări la fel se pot face şi alteori: Olandesii introduc particularităţi ale limbei lor cînd întrebuinţează limba germană, pe cînd francesa o redau mai corect. E de distins totuşi după diferite aspecte ale exprimărei: vocabularul, sintaxa, chiar morfologia, unei limbi mai depărtate de cea maternă pot să fie redate mai fidel, pe cînd accentul, ritmul, mai puţin. Un Italian sau un Romîn, vorbind franţuzeşte, chiar dacă lasă să se strecoare italianisme, romînisme, reuşeşte în ce priveşte accentul să se exprime într'o francesă mai corectă. Tot aşa un Olandes, oricît ar vorbi gramatical corect franţuzeşte, mai greu îşi însuşeşte accentul frances — pe cel german dimpotrivă.

Sînt gradări, nuanțări de care trebue să ținem și aici samă, și ar fi în această privință observații multe de făcut, după predispoziții colective, aptitudini individuale etc.

St. Mladenov, *Sur les lignes de limitation lexicologique («isolexes») en slave méridional et dans le domaine slavo-iranien.* Accentuează necesitatea de a se distinge din termenul general de *isoglosă* aceia de *isofon, isomorf, isolex* etc., după cum se referă la fonetică, morfologie, lexic. Sînt relevate cîteva isolexe bulgare vechi și moderne etc. și în ce privește isolexa *dobitъkъ* observă că ea vine să explice pe rom. *dobitoc*, care nu a putut fi împrumutat din sîrbește, cum a susținut P. Skok.

J. Saroïhandy, *Remarques sur le verbe basque.* Aduce cîteva obiecțiuni la păreri exprimate de J. Alemany cu privire la morfologia verbului basc, care se știe ce complicată se presintă. Forma din frasele alocutive *eguin dic* = «el [ți] -a făcut-o», întrebuințată în Soule, Labourd și Guipuzcoa, e urmărită în legătură cu variante ale ei și, cu ajutorul geografiei lingvistice, după materialele adunate de G. Bähr, se poate stabili că este cea normală.

B. Hrozný, *Das hettitische Mediopassivum.* Din comparația unor forme verbale din hitită cu cele indoeuropene se confirmă caracterul indoeuropean al acestei limbi; dacă presintă totuși multe discordanțe, aceasta se datorește împrejurării că ea s'a despărțit foarte de timpuriu de ramura indoeuropeană și a suferit multe înrîuriri streine.

A. Meillet, *Caractères généraux de la langue grecque.* In acord cu păreri exprimate de Meillet și alteori, caracterul aposițional al construcțiilor grecești este explicat ca reflex al organisației sociale indoeuropene, compusă din mici clanuri autonome. Concordanțe de felul acesta între fapte sociale și lingvistice sînt de sigur o problemă captivantă și, cum observă Meillet, ar putea fi urmărite în diferite domenii. Ar fi de văzut însă dacă ele nu sînt mai visibile în timpurile primitive decît în cele relativ mai nouă.

T. E. Karsten, *Die Sprachverhältnisse in Finnland.* In comunicarea aceasta, destinată întîi să fie cetită ca propunere, alături de altele, Karsten arată cît de puțin sînt cunoscute unele țări mici, ca Finlanda. Aspectul lor lingvistic și etnografic rămîne strein celor mai mulți și cercetări făcute de savanții lor rar dacă pătrund mai departe: sînt studii remarcabile de lingvistică, folklor și etnografie apărute de cîțiva ani, dar cîți le cunosc în streinătate? Pentru înlăturarea acestei isolări mijloace s'ar putea găsi, cum ar fi, alături de altele, înființarea de catedre și Institute pe lîngă Universități care să întreție interesul științific pentru țările mai mici.

Comunicări, cum se vede, foarte variate, arătînd ce întinsă activitate se desfăşură azi în lingvistică şi cît se poate aştepta dela viitoare congrese.

O. D.

AL. PHILIPPIDE, Originea Romînilor, I, II; Iaşi, Tip. «Viaţa romînească»; 1925, 1928; L - 889; 829 pag.

Atîtea sute de pagini pun dela sine întrebarea dacă se potrivesc aşteptărilor şi aduc, înainte de toate, multe fapte nouă. Străbătîndu-le, recunoşti cîtă muncă, de ani îndelungaţi, cuprind în ele, dar cu cît treci peste mai multe cu atîta o decepţie se înşiră la alta. Filologia cere şi ea prezentări limpezi, alegerea între ce merită să fie relevat şi ce trebue lăsat la o parte, desprinderi vii din noian de amănunte. Cele două volume îşi mişcă greu frasele, au masivitatea materialului nu bine cernut, sînt copleşite de insistenţe de prisos şi în ce priveşte noutatea constatărilor vom vedea la ce se reduce.

In primul volum sînt arătate izvoarele istorice care pot fi folosite pentru lămurirea originei noastre. Alături de citate multe din scriitori se dau liste lungi de nume după inscripţii şi unde nu te aştepţi răsare cîte o notă cu discuţii pe pagini întregi — cum este aceea dela p. 349 urm., privitoare la latina vulgară. Din monumentele epigrafice sînt relevate şi formele latine vulgare (p. 475 urm.), dar fără să fie totdeauna just interpretate, fără să se facă deosebirea între ele dacă redau particularităţi reale sau arată greşeli cum des le întîlnim în inscripţii. Nu poate fi, de sigur, un cas de asimilaţie, cum crede Philippide (478), *eorundum* în loc de *eorumdem*, nici „o contracţie (asimilaţie progresivă)" *em* pentru *eam* — sînt simple erori. Şi acel *pureremus* (485) dintr'o inscripţie din Dalmaţia poate fi considerat ca un exemplu de rotacism? — îndrăzneaţă presupunere că rotacismul nostru ar fi continuarea unui fenomen analog din latina vulgară. La p. 500 sînt grupate forme care se rapoartă propriu zis la lexic, dar printre ele sînt înregistrate cîteva care privesc fonetica ori morfologia (*seror* = *soror*, *socra* = *socrus*) — lipsă de înfăţişare sistematică pe care mereu o vedem repetîndu-se.

Tot înşirări multe urmează cînd sînt resumate părerile istoricilor şi filologilor care au scris despre originea Romînilor. Prilej de abundenţă bibliografică, dar şi de apreţieri care surprind cînd cercetările altora sînt reduse la nimic, pentru că Philippide se exprimă, într'adevăr, astfel asupra lor la p. 661-662: «Toţi, ori au afirmat numai păreri fără să le probeze, ori au argumentat

logic asupra cîtorva fapte isolate. Este un haos de argumentare pro şi contra, ca la un proces cu advocaţi cîrciogari, literatura privitoare la originea Romînilor... Faptele înseşi, multe puţine, pe basa cărora s'a făcut argumentarea, au fost scoase la iveală mai numai de streini. Despre scriitorii romîni se poate spune că au luat faptele dela scriitorii streini şi s'au mărginit numai la argumentare. De altfel chestiunea însăşi a originei a preocupat puţin pe cercetători. Cu excepţie de C. Jireček, pentru ceilalţi originea Romînilor, ori a fost considerată în modul cel mai absurd posibil, ca datorită anume coloniştilor din Dacia...., ori a fost veşnic, şi este şi pînă astăzi, o nebuloasă, unde se amestecă Carpaţii, Balcanii, Tracii, Ilirii (mai ales Ilirii sînt de o bucată de vreme la modă), apoi colonişti mulţi, ba mai din alte provincii, ba mai din Italia... Iar dacă pe ici pe colea apar licăriri de adevăr asupra originei însăşi, acelea se datoresc gîcirei şi constituesc afirmaţii goale». Expeditivă decretare a inanităţei studiilor altora şi indirectă preamărire a temeiniciei cercetărilor numai din *Originea Romînilor*.

Intr'un loc (771) e criticată şi cartea mea, *Hist. l. roum.*, căreia i se găseşte o gravă greşală: că aşi fi confundat «reducerea în provincie romană cu romanisarea» — şi condamnarea părerei mele vine după ce însuşi Philippide reproduce, în traducere, aceste rînduri dela începutul cărţei mele: «Peninsula balcanică era în mare parte romanisată în momentul cînd colonii lui Traian au venit să se stabilească în regiunea Carpaţilor. Iliria fusese cucerită în al doilea secol a. Chr. şi devenise provincie romană în a doua jumătate a primului secol. Cu cucerirea acestei ţări se făcuse primul pas către romanisarea peninsulei balcanice....». Unde e confusia ? Tot pasajul şi mai ales frasa din urmă arată că nu am confundat cucerirea cu romanisarea. Critică de şicană, ce ar fi trebuit să fie absentă dintr'o carte de ştiinţă, dar pentru ea Philippide are o deosebită predilecţie, aşa că observaţiile pe care le face de multe ori la ce au scris alţii dau impresia de cicăleli.

Mi se mai atribue neînţelegere filologică atunci cînd am căutat să fixez aproximativ cronologia schimbărei în dacoromînă a lui *cl, gl* lat. în *cl', gl' > chi, ghi*. La părerea pe care am exprimat-o, că *chi, ghi* erau fixaţi în fonetismul nostru încă din secolul al XIII-lea, Philippide întreabă: «dar apoi ce faci cu *cl'amă* din Praxiul dela Voroneţ care i-a scăpat din vedere lui Densusianu, text din veacul al XVI-lea ori cel mult din veacul al XV-lea?» (772). Nu mi-a scăpat din vedere *cl'amă* din *Codicele Voroneţean* şi Philippide putea vedea în *Hist. l. roum.*, II, 128, ce am spus despre această

formă [1]. La rîndul meu, pot adăuga că dînsul nu cunoaşte forma *kleje = cheie* din *Anonymus Caransebesiensis*, care ar putea fi oare socotită ca un exemplu de păstrarea lui *cl'* în dacoromînă pînă în secolul al XVII-lea? Pentru că despre *Ureacle* dintr'un document dela 1407 am spus că nu probează mult — faţă de *Unghiul cu frasini* dintr'un document din 1392 — Philippide pune iarăşi întrebarea: «este de admis într'o familie romînească o tradiţie cu privire la numele de familie care să dureze mai multe veacuri»? De ce această mirare cînd singur Philippide îşi scrie numele tot aşa ca... Dimitrie Philippide, născut în secolul al XVIII-lea şi despre care chiar d-sa ne spune (678) — amănunt pe care a ţinut să-l cunoaştem — că era «unchiul de pe tată al bunicului» său?

Sînt şi denaturări în felul cum Philippide redă părerile altora. Chiar în chestiunea lui *chi, ghi* afirmă că în *Hist. l. roum.*, I, 286, aşi fi admis că «*cl'* devenise *ki* în romîneşte încă din secolul al V-lea»; spuneam însă acolo alt ceva: «Il se peut, en effet, qu'on ait eu, à l'époque où les Roumains vinrent en contact avec les Slaves, cette dernière prononciation [*kl'*, *gl'*] et que peu à peu les *kl'*, *gl'* des mots formant l'ancien fonds de la langue aient avancé jusqu'à *chi, ghi*....» — şi în altă parte (507), într'un adaus de care Philippide nu ţine samă, spuneam mai precis că sînt motive să admitem «que les Roumains prononçaient encore *cl'*, *gl'* lors de leurs premiers contacts avec les Slaves». Nicăeri nu am afirmat că s'ar fi rostit *chi, ghi* încă din secolul al V-lea. Şi încă o denaturare: la p. 772-773, ca urmare a argumentărilor pe o «bază falsă» aşi fi susţinut, mi se spune, părerea resumată astfel: «Fiind că Rutenii au cuvîntul *cl'ag* împrumutat dela Romîni, cu *cl'*, apoi ei au trebuit să fie în contact cu Dacoromînii înainte de secolul al XIII-lea, probabil încă de prin secolele al V-lea ori al VI-lea». Despre *cl'ag* am spus doar că a trebuit să fie luat dela noi de Ruteni înainte de secolul al XIII-lea, dar niciodată nu mi-a trecut prin minte — ar fi fost o enormitate — că ei ar fi împrumutat chiar în secolul al V-lea cuvinte romîneşti.

Printre resumate, statistici şi critici intervin chiar în primul

[1] Sînt cărţi şi articole pe care Philippide nu le-a cetit sau lasă a se înţelege că nu avea de ce să le utiliseze, pentru că... nu meritau. Uneori invoacă scusa că nu le-a putut da de urmă; în vol. II, 346, referindu-se la articolul meu despre Moţi din *Viaţa nouă*, spune că a aflat despre el numai dintr'un resumat publicat în *Dacoromania* şi din ce i-a comunicat I. Minea. Articolul acesta nu a apărut însă cine ştie cînd şi *Viaţa nouă* se găseşte şi în biblioteca Universităţei din Iaşi.

volum şi cînd nu bănuiai—în vălmăşagul cum e tipărit—cîteva precisări asupra felului cum Philippide îşi represintă originea Romînilor. La p. 518 (cf. 854) desvoltarea poporului nostru e fixată pe teritoriul care se întinde «dela, inclusiv, basenul vestic al rîului Drina spre răsărit şi cuprinde, în nomenclatură anteteodosiană, extremitatea nordvestică a Dalmaţiei, Moesia superior, Moesia inferior, Dacia şi sudul Panoniei inferior». Mai departe, despre elementul latin rămas la stînga Dunărei se spune că a fost foarte redus şi că la el s'a adăugat dela o epocă cel propriu zis romînesc, mai numeros, venit dela sud. Asupra celor două straturi din care şi-ar fi luat naştere elementul dacoroman Philippide se exprimă astfel la p. 659: «Dacă această populaţie romană rămasă locului de-a-stînga Dunărei şi-a păstrat limba romană pînă la venirea Romînilor şi şi-a schimbat-o cumva cu vre-o limbă barbară oarecare, nu se poate şti. In cas cînd ea şi-a păstrat limba romană, şi-a modificat-o prin împrumut după limba Romînilor imigranţi. In cas cînd ea şi-a pierdut limba romană şi s'a desnaţionalisat, a devenit o parte din acea sporadică populaţie barbară (probabil slavă şi gepidă, dacă nu cumva şi dacă pe alocuri) peste care au venit şi au romînisat-o Romînii». O noutate — şi sună aşa de ciudat acel «au romînisat-o Romînii». Cum adică? La nordul Dunărei, începînd din secolul al III-lea d. Cr., s'ar fi păstrat un redus element roman, care, trăind isolat mai mult, ar fi fost întărit peste cîteva veacuri şi *romînisat* de cel venit dela sud? Dar cum îşi închipueşte Philippide isolarea elementului dela nord de cel dela sud? Ar fi vorbit cel dintîi, timp îndelungat, o latină vulgară mult deosebită de a celui dela sud? Dar Dunărea nu a putut fi în vechime o graniţă cum o presupune Philippide şi de cînd am scris primele rînduri asupra felului cum îmi represint formarea poporului nostru am căutat să evidenţiez această părere, care cred că este adoptată azi de oricine înţelege realităţi ale trecutului nostru. Cînd continuităţi de vieaţă şi o desvoltare lingvistică asemănătoare în multe privinţe leagă elementul latin oriental de cel din Dalmaţia— şi Philippide nu poate contesta aceasta —, ar fi fost posibil ca elementul latin nord-dunărean să trăească isolat de cel sud-dunărean? Şi a doua ipotesă, aceea anume că Latinii rămaşi la nordul Dunărei ar fi dispărut printre năvălitorii care au trecut prin această regiune şi Dacoromînii, deci, ar fi propriu zis numai Romîni veniţi dela sud (la p. 854 Philippide ţine să sublinieze părerea că din secolul al III-lea, al IV-lea, «romînismul s'a desvoltat» numai la sud)..., dar atunci de ce Philippide nu subscrie, şi în întregime, teoria lui Rösler? Ipotesele sale au ceva de diplomaţie istorico-filologică.

In legătură cu romanitatea nord- și sud-dunăreană, Philippide discută la p. 659 chestiunea păstrării la noi a numelui etnic de *Romanus*. Explicarea ar fi că la sudul Dunării alt nume nu ar fi putut fi ales cît timp acolo au trăit pînă la o epocă fel de fel de popoare vechi, Traci, Dardani etc., și mai tîrziu au venit barbari iarăși cu fel de fel de nume și nici unul din acestea nu putea să se impună față de *Romanus*. Cît despre posibilitatea păstrării lui *Romanus* în Dacia, Philippide spune: «dacă principalul leagăn al romînismului ar fi fost Dacia traiană, dacă actualii Romîni ar fi prin excelență descendenții Romanilor din Dacia traiană, ar fi fost de așteptat ca ei să se fi numit Daci și să fi păstrat acest nume pînă astăzi». Contrazicere cu ceea ce singur Philippide afirmă în altă parte (641, 657), că în Dacia «exista foarte puțină populație dacă și foarte multă populație iliro-panonă». De fapt—cum spuneam mai de mult într'o dare de samă a cărței lui Pîrvan, *Contribuții epigrafice*... — numele de *Romanus* s'a menținut la noi pentru că am fost la o extremitate a imperiului roman încunjurată de multe elemente alogene, cum și Retoromanii, așezați la o graniță asemănătoare, au păstrat pînă azi, în ce privește limba lor, pe *latinus* și * *romanice*, ca să o distingă astfel de limbi streine.

Asupra unor constatări din vol. I-îi Philippide revine în vol. al II-lea care poartă subtitlul: «Ce spun limbile romînă și albanesă». La p. 384-385, luînd în considerare «complecta unitate» a limbei romîne, susține că ea nu se poate înțelege decît admițînd o strînsă conviețuire a elementelor constitutive ale poporului nostru și aceasta «nu s'a putut întîmpla decît în peninsula balcanică». Și după arătarea astfel a teritoriului de formare a naționalității noastre, în ce privește cronologia părerea sa e că «înainte de anul p. Chr. 600 s'au produs în poporul romînesc... scisiuni» (386); în altă parte (232) cetim iarăși: «începutul secolului al VII-lea, ori mai precis anul 600, se poate considera ca granița dela care în jos s'a desfăcut limba romînă din sînul limbei latinești». Curioasă precisare, ca și cînd în filologie s'ar putea proceda cu date așa de fixe — mod de a vedea cu totul neștiințific și care nu a rămas fără contaminări, pentru că am văzut elevi ai lui Philippide spunînd că limba romînă... s'a născut în anul 600 d. Cr. Din multe reveniri, repetări, mai bine se poate înțelege cum își represintă Philippide scisiunile de care vorbia mai înainte, dacă ne raportăm la p. 404-407, unde se exprimă astfel: «In a doua jumătate a secolului al VI-lea s'au despărțit... Dacoromînii împreună cu Istroromînii, de o parte, de Macedoromînii, de altă parte, iar grupul format de Dacoromîni împreună cu Istroromînii... a căpătat el însuși, tot în a doua jumătate a secolului al VI-lea,

ori căpătase poate chiar mai dinainte, scisiuni... Scisiunile au fost foarte probabil însoțite de deplasări... De pe atunci datează cea dintîi mișcare a Macedoromînilor spre sud, a Istroromînilor spre vest și a Dacoromînilor spre nord». Deci — alăturînd ultimele citate — Philippide crede că în secolul al VI-lea limba română era și bine diferențiată din latina vulgară și împărțită în dialectele ei. Atîtea fapte ne arată însă că dacă invasia Slavilor a produs o perturbare în masa populațiunei latine carpato-balcanice, contactul între elementele ei a continuat încă mult timp — altfel asemănările așa de caracteristice și numeroase între cele trei dialecte romîne ar rămînea o enigmă. Și cînd Philippide vorbește de trecerea Dacoromînilor dela sudul la nordul Dunărei nu-și dă samă că termenul este impropriu și — cum relevam mai sus — lasă într'o «nebuloasă», cum a obiectat-o altora, elementul latin nord-dunărean. Despre Dacoromîni, ca urmare la pasajul reprodus, mai adaugă: «In migrația lor spre nord și spre răsărit Dacoromînii s'au despărțit în două ramuri. O ramură s'a răspîndit tot mai departe treptat peste Bănat, teritoriul transcarpatin (afară de Țara Bîrsei și Țara Oltului, sud-estul Transilvaniei), Bucovina, Moldova, Basarabia. Altă ramură s'a răspîndit peste Muntenia, Țara Bîrsei și Țara Oltului, sud-estul Transilvaniei. Peste Oltenia s'au revărsat și ramura bănato-transcarpatină și ramura muntenească». Aici, ca și la p. 393, 397, Oltenia e înfățișată ca avînd așezări de Romîni mai nouă decît cele din Muntenia, cînd totuși considerații hotărîtoare nu o pot isola de ținutul bănățean. Și cum ne putem representa continuități lingvistice, pînă la o epocă, între elementul romîn dela nordul și sudul Dunărei, excluzîndu-se Oltenia, alături de Bănat?

Despre împrejurările care ar fi provocat dislocările de populație romînească, și în special mișcările Istroromînilor spre vest, la p. 406 aflăm că acestea s'ar fi produs «cînd năvala Serbocroaților, atrasă tot mai mult, de părțile din spre coasta Mării adriatice... a părăsit tot mai mult părțile răsăritene ale acestei provincii», iar despre înaintările «Dacoromînilor» peste Dunăre se spune imediat mai departe: «Cel mai vădit gol a fost acel ocupat de Dacoromîni. Slavii părăsiau însă de mult țările de de-a-stînga Dunărei și tot în mai mare număr se stabiliau în peninsulă, unde-i ademenia farmecul bogățiilor din orașele ei, dar cînd zăgazul la moartea lui Mauricius a fost complet sfărîmat, ei s'au prăvălit peste Dunăre în mase enorme, s'ar putea zice cu întreaga masă, și în locul lăsat de dînșii s'au scurs Dacoromînii». Dacă Istroromînii au trăit la un loc cu «Dacoromînii» și dacă strămutările unora și altora au fost determinate de înaintări ale Slavilor, de

ce oare cei dintîi nu ar fi urmat drumul celorlalți, mai ales că «cel mai vădit gol» lăsat de Slavi era la nordul Dunărei? Șubredă ipotesă ce susține Philippide și de data aceasta.

Formarea și răspîndirea romînismului apar deci la Philippide cu imprecisiuni și imposibilități. Cuprinde totuși teoria sa un adevăr, anume că trecutul nostru nu poate fi lămurit dacă nu ținem samă de fapte ce ne duc spre sudul Dunărei. Aceasta nu e însă o noutate. Am exprimat aceeași părere în *Hist. l. roum.*, dar considerînd sudul Dunărei ca punctul de plecare al unor particularități evidente în limba noastră și care au radiat spre nord, spre teritoriul Daciei, unde romînismul nu a putut fi prea redus, pe cînd Philippide susține că în sud trebue căutat tot ce explică limba noastră, rămășițele de latinitate din nord neavînd de ce să fie luate în considerație.

Către sfîrșitul volumului al II-lea sînt studiate raporturile dintre romînă și albanesă. Multă îngrămădire și aici, interpretări contestabile și chiar cîte o contrazicere. La p. 601, împotriva părerei că *am* ar putea fi influențat de alb. *kam* se spune: «Dacă *am* = *habeo* ar exista numai în macedoromîn...[1], ar putea cineva să se gîndească la vre-o influență asupra verbului romînesc din partea celui albanes... Dar *am* = *habeo* există și în dacoromîn și în istroromîn, în acele dialecte romînești adică unde influența de împrumut din partea limbei albanese a fost minimă». Cum se împacă cu ce se spune numai cu cîteva pagini înainte (586-587), unde se relevează mai multe asemănări între albanesă și dacoromînă decît macedoromînă și sînt explicate prin faptul că «Albanesii au trăit odată mai în apropiere de Dacoromîni decît de Macedoromîni»? Avînd superstiția numerelor, Philippide procedează — de altfel, și aiurea — cu cîntăriri care în filologie nu au valoare. Găsind că albanesa se deosebește mai mult de romînă decît se aseamănă cu ea, că în ce privește elementele latine proprii lor sînt mari divergențe, că împrumuturile dela una la alta sînt mai reduse — le reduce chiar foarte mult — decît au fost

[1] Așa scrie Philippide, nu: *macedoromînă*, *dacoromînă*. De ce nu atunci și: *romîn* ori *frances*, înțelegîndu-se limba romînă sau francesă? De altfel, tot scrisul lui Philippide e împestrițat de forme neliterare, multe moldovenisme *(videa, fimeie, pomini, Ingleji, istoralalți*, I, v, și... *să se amorizeze*, I, 785, etc.), ticuri ortografice ca *istoriea, materiea, dupăce, învremece* (de ce nu: *deîndatăce?), cîteo* (pentru ce nu și: *cîtecinci, cîtedouăzeci?)*. Filologia trebue să ducă și la o alegere a formelor, la stăpînirea limbei literare, dar Philippide, și atîția din Iași, țin la manii din care-și fac o originalitate.

admise de unii, ajunge la conclusia (761) că între Albanesi și Romîni «legăturile sociale nu au fost prea strînse». Să probeze mai mult diferențele decît asemănările între albanesă și romînă? Și mai ales asemănări caracteristice: în fonetism, în semantismul unor cuvinte. Philippide uită principiul lingvistic că un număr chiar restrîns de fenomene tipice comune la două idiome și neputînd fi explicate decît prin contacte intense între ele probează mai mult decît șiruri de divergențe.

Ultimele pagini aduc o încercare de a explica originea Albanesilor. Dînd la o parte tot ce au scris specialiști și neținînd samă de articolul lui Jokl din *Reallexikon* (Ebert), I, 84, Phlippide găsește că Albanesii dacă nu sînt nici Traci, nici Iliri, nu pot fi decît Panoni. O teorie care va trăi, de sigur, tot atîta ca și aceea a lui Hasdeu care le căuta strămoși printre Carpi.

Și în multe chestiuni de fonetică, în explicații etimologice etc. ar fi de subliniat păreri lipsite de temei, surprinzătoare chiar prin eresii filologice. Mă opresc numai la cîteva.

Fonetismul lui *ī* lat. precedat de *r* e presentat astfel (II, 61): uneori ca *ī* > *î*: *rîd* (trebuia dat *rîz*) < r i d e o, *urî* < *h o r r i r e etc., alteori — «cu toată propagarea mare a fenomenului» — ca rămas neschimbat, d. e. în *strico* < e x t r i c o, și la aceste exemple sînt adăugate cîteva cu *i* secundar: *biserică* < b a s i l i c a, *purice* < p u l i c e m. Intîi, punerea la un loc a acestor forme nu are nici un rost; pe urmă, nu se ține samă de un fapt elementar din fonetica noastră, că *ī* lat. s'a schimbat în *î* numai după *r* inițial ori *rr*.

La p. 105 se spune că *r* din elementele latine, precedat de vocală și urmat de *iu, ia* neaccentuați, imediat după silaba accentuată, și-a pierdut îmmuierea ori a devenit *ī*: p e r e o > *pier'u* > *pier* ori *piei*, etc.; explicație greșită cînd se știe — lucru elementar — că p e r e o a dat normal *pieriu* și alături de acesta s'a zis *piei*, prin analogie cu *sai* < s a l i o, analogia plecînd dela întîlnirea lui *tu pieri, el piere* cu *tu sari, el sare;* Philippide consideră pe *sariu* ca reprezentînd direct pe s a l i o (cf. 113), prin schimbarea lui *l* în *r* mai veche decît alte casuri de *l* + *i* + vocală; s a l i o însă nu a putut da decît *saiu*, ca f i l i u m > *fiu*, iar *sariu* > *sar* nu este la rîndul lui — iarăși lucru elementar — decît o refacere analogică după *pieriu* > *pier;* mai adaugă Philippide că *r* s'a păstrat în sufixul *-ariu* > *-ar (văcar, căldare)* din causa diferențierei — «pentru că altfel s'ar fi alterat prea tare fisionomia sufixului» —, pe cînd în realitate fonetismul lui *r* este absolut normal în acest cas și tocmai derivatele cu acest sufix puteau să-i arate că *piei* < p e r e o nu este decît analogic, ca și celelalte forme, presentate fals și de tot confus.

Nerotacisarea lui *n* în *an* <annus, *cunoaşte* <*connoscere e contestată (129) că ar fi datorită lui *n* dublu (Philippide zice «*n* lung»); e pusă la îndoială chiar existenţa în latina vulgară a acestui din urmă, în locul clasicului cognoscere, pe cînd ea e confirmată şi de alte forme romanice corespunzătoare. Cum s'ar explica altfel de cum se admite de toţi nerotacisarea în aceste cuvinte şi altele cîteva — nu aflăm. De altmintrelea, o contrazicere: la p. 577 Philippide recunoaşte pentru albaneză posibilitatea nerotacisării lui *nn*.

Fonetismul lui *cs* nu a ajuns încă să fie înţeles de Philippide, cînd nu face distincţia pentru acest grup consonantic dacă se găseşte după sau înaintea unei vocale accentuate; înşirînd (173) casurile lui *coapsă* <coxa, *toapsăc* <toxicum, relevează pe urmă seria: *duse* <duxit, *măsea* <maxilla etc., ca şi cum s'ar abate dela schimbarea normală a lui *cs* în *ps;* dar — cum ştie oricine-i familiarisat cu fonetica romînească — *măsea* etc. se explică bine cît timp *cs* e reflectat totdeauna prin *s* cînd se găsia dinaintea vocalei accentuate; iar cît despre *duse* etc. (în loc de **dupse*), el e datorit analogiei cu *duseşi,* unde *cs* din duxisti apare normal ca *s*.

Din Sanctus J(oh)annes se spune la p. 209 că ar fi resultat *Sînzîne;* dar cum? cînd e ştiut că *a* nu trece la *î* înaintea lui *nn* (*an* <annus).

Derivarea lui *striga* din striga e privită ca imposibilă (655), pentru că ar fi trebuit să avem **ştriga,* cu *s* trecut la *ş* ca în *noştri*; acesta însă presintă fonetism anormal, cum am arătat în *Bul. Soc. fil.*, 12. Şi altă contrazicere: singur Philippide admite în altă parte (61) etimologia *strica* <extricare.

Fapte din fonetica noastră stabilite, unele demult, i-au rămas streine lui Philippide, cînd le putea cunoaşte bine şi ne-am fi aşteptat să le presinte cum se impunea, nu cu desorientări şi confusii care aruncă atîtea umbre peste această carte ce prea puţin aduce faţă de intenţia şi proporţiile ei. Multă muncă, de sigur, stăruinţă de a găsi răspunsuri la probleme din trecutul nostru, dar cu mers nesigur, cu prea multe rămîneri la metode învechite şi presentări de erudiţie hirsută. O carte greoaie, întunecoasă — cînd ajungi la ultima pagină, ca şi cînd ai ieşi dintr'o catacombă. Şi e ceva tragic în ea: atîta trudă pierzîndu-se în multe zădărnicii.

O. D.

D. DETSCHEW, Die dakischen Pflanzennamen; Sofia, Печатн „Художникъ"; 1928; 56 pag. (extr. din Годишникъ на Софийския Университетъ)

La problematice resultate au rămas încercările de mai înainte de a explica numele de plante păstrate dela Daci. Posibilităţile de comparaţie în domeniul indoeuropean erau relativ reduse acum cîteva decenii şi lipsiau ediţiile critice ale scriitorilor care ne-au transmis aceste cuvinte dace. Folosind ediţiile nouă publicate pentru Dioscorides de M. Wellmann şi pentru Pseudoapuleius de E. Howald şi H. Sigerist, D. Detschew reia problema şi ne dă cea mai temeinică cercetare pînă acum asupra celor cîţiva termeni botanici rămaşi dela Daci. Printre aceşti termeni apar cîţiva care, de fapt, nu aparţin limbei Dacilor (sau altor Traci), deoarece sînt împrumuturi din latină ori greacă, şi Detschew arată care trebue socotiţi astfel.

Cu bună metodă şi multă perspicacitate sînt analisate formele pe care ni le dau cei doi scriitori şi identificarea cîtorva din ele poate fi socotită ca deplin întemeiată. Toate nu puteau să fie bine lămurite şi vor rămînea, de sigur, poate totdeauna enigmatice, fie din causa felului cum ni s'au transmis, cu alterări, fie pentru că ne lipsesc unele puncte precise de comparaţie.

Δάκινα «veratrum nigrum» e explicat prin tema *dak-* (gr. δάκνω «muşc») şi, ţinînd samă de alte nume ale acestei plante, ar fi însemnat «Hunds-, bzw. Wolfskraut». In legătură cu această formă Detschew se ocupă de numele Dacilor, despre care crede că, totemistic, a fost ales de ei dela înţelesul de «lup». Oricum ar fi de interpretat etimologia lui *Dac*, rămîne întrebarea dacă δάκινα nu pleacă mai curînd dela sensul de «ascuţit» asociat celui de «a muşca», deoarece aceeaşi plantă poartă la Dioscorides numele de λογχῖτις < λόγχη «lance». Şi ne gîndim atunci la acea formă *d a c a (şi derivatul ei *d a c u l a) ce e presupusă pentru mai multe cuvinte romanice (v. dicţionarul lui Meyer-Lübke, 2456, 2458 [1]) şi ar fi însemnat «cuţit dac, pumnal». Meyer-Lübke observă că e surprinzător că d a c u s nu este atestat cu semnificaţia cerută de formele romanice, aşa că — lasă a se înţelege — *d a c a s'ar putea să nu aibă legătură directă cu d a c u s. Dar ce ar putea fi în casul acesta *d a c a? In latina vulgară a putut fi cunoscut ca un cuvînt representînd tema *dak-* şi avînd înţelesul de «fier ascuţit, tăios, cuţit» etc.; ca şi alte cuvinte care pot fi atribuite latinei vulgare,

[1] Pentru alte păreri asupra formelor romanice în chestiune, v. Gamillscheg, *Etym. Wb.*, 288.

întîmplarea face ca să nu fie atestat. Deci *d a c a nu ar avea nici o legătură directă cu d a c u s.

Μίζηλα, însemnînd «cimbru» — deci neputînd explica pe al nostru *mazăre*, cum au crezut unii — ar fi, după Detschew, compus din μι, corespunzător lat. *mitis*, şi ζηλα, înrudit cu sl. *zelije*, aşa că înţelesul lui ar fi acela de «plantă blîndă», adică plăcută la miros, cum e socotit cimbrul de obicei. Explicaţie departe de a fi convingătoare. Forma dată de Dioscorides mi se pare că ne îndreaptă spre denumiri ale cimbrului care pleacă dela sensul de «crenguţă» sau «mic»: în greceşte nu i se zicea numai θόμος, ci şi θόρτον, iar în bretonă e numit *muneudic* «mic de tot» [1]; semnificaţiile acestea se întîlnesc în tema *s]me(i)g-*, *s]mig-*: pol. *śmiga* «creangă subţire», norv. dial. *migr* «ducru de muncă măruntă, de migăleală» etc. [2], aşa că μίζηλα poate reproduce, cu sufix, tema *mig-* şi înţelesul lui ar fi fost acela de «crenguţă».

Pentru τ(ρ)ουτράστρα «un fel de dovleac» Detschew propune să fie cetit fără τ- şi fără ρ din penultimă, aşa că forma autentică ar fi fost *ῥουτάστρα şi acesta ar fi înrudit cu lat. r u t a. Oricîte schimbări ar fi suferit în manuscrise cuvintele date de Dioscorides, mi se pare prea forţată restabilirea unui *ῥουτάστρα şi, ca înţeles iniţial, e greu de apropiat de r u t a. Mai curînd trebue să ne raportăm la tema *(s)trut-*, însemnînd «a se umfla» (comp. cimr. *trythu*, cu acelaşi înţeles; visl. *strūtr* «umflătură, vîrful unei pălării» etc. [3]); semanticeşte [4] tema aceasta explică bine cuvîntul dac, admiţînd că forma adevărată este cea cu ρ în silaba iniţială, aşa cum o dau unele manuscrise; partea din urmă ne duce, firesc, spre un sufix corespunzător lat. - a s t e r.

O. D.

A. GRAUR, Nom d'agent et adjectif en roumain ; Paris, H. Champion; 1929; 142 pag.

Se poate vedea şi din acest studiu, de bună orientare lingvistică, ce obscure sînt încă multe aspecte ale derivaţiunei în limba noastră. Problema principală pe care a căutat să o lămu-

[1] E. Rolland, *Flore pop.*, IX, 27; cf. 34, 35.

[2] Walde, *Vergl. Wb. der indogerm. Spr.*, II, 686.

[3] *Ibid.*, II, 634.

[4] Comp. rus. *dynja* «pepene», alături de *dutь sja* «a se umfla» (Berneker, I, 250); sic. *baffa* «dovleac», care se explică dintr'o temă însemnînd tot «a se umfla» (Meyer-Lübke, *Rom. etym. Wb.*, 879); de asemenea turc. *kabag* (cf. Vámbéry, *Etym. Wb.*, 64-65).

reasc㠠Graur este aceea a devierei spre adjective a numelor indicînd agentul, și expunerea sa arată bine cum s'a produs această transformare. În prima parte sînt urmărite derivatele cu *-nic* și *-eț*, alături de cele din slavă cu -ьnikъ, -ъcь, și întrebuințarea lor ca adjective față de cele slave, care apar numai ca substantive, e explicată astfel: s'a zis întîi, d. e., *cutare e destoinic*, înțelegîndu-se «e om destoinic» și pe urmă *destoinic* a devenit adjectiv. Poate ar fi de ținut în samă și asocieri ca: *un nemernic* (la origine substantiv) *ca el*, unde *nemernic* era ușor să se identifice cu un adjectiv, sub influența unor expresii ca: *un leneș ca el*. Cu privire la *-eț* Graur e de părere că trebue considerat ca reprezentînd în toate casurile pe sl. -ьcь; cred că proveniența lui nu numai din slavă, ci și din latină (-i c i u s), nu poate fi contestată: *pădureț* – cu toate cele spuse la p. 45-46 –, ca și *măreț* nu par de loc să cuprindă sufixul de origine slavă.

Cu multe observații juste e reluată problema originei lui *-aș*, *-uș*, *-eș*, dar, ținînd samă de toate funcțiunile lor, recunoaște și Graur că ea nu apare deplin clară. Mai limpede i se pare, după înlăturarea explicațiilor încercate de alții, proveniența lui *-oi*, *-oaie:* plecînd dela forma feminină, după care ar fi fost refăcută cea masculină, susține că ea nu presintă nici o dificultate, pentru că -o n e a, -o n i a nu putea deveni decît *-oaie* (100). E o imposibilitate, cînd știm că *o* fie din -o n e a, fie din -o n e u s trebuia să treacă la *u* sub acțiunea lui *n:* deci formele normale ar fi fost **-ui*, **-uie;* distincția pe care o admite Graur nu apare nici în casul lui -a n e u s, -a n e a (comp. *întîi, întîie* < *a n t a n e u s, *a n t a n e a). De unde provine *-oi*, *-oaie* rămîne tot o enigmă. O interpretare convingătoare e dată, în schimb, pentru sufixul *-tor*, *-toare*, în care sînt de recunoscut înlocuiri ale lui -t o r, -t r i x cu -t o r i u s, -t o r i a.

E de rectificat ce se spune la p. 32 asupra lui *-atic*, alături de *-atec*, că s'ar explica «par la fermeture des atones en syllabe finale (peut-être aussi, partiellement du moins, sous l'influence de mots récemment empruntés, comme *simpatic*....)»; *sălbatic* își datorește pe *i* lui *sălbăticie, sălbătici* (cu asimilarea *e—i* > *i — i*); e un cas, dintr'o serie întreagă, al schimbării lui *-ec(ă)* în *-ic)ă)* prin asimilație ori disimilație (*biserică*, înlocuind pe *biserecă*, arată influența lui *bisericesc*, cu *i* resultat prin disimilație).

La p. 83 *fraier*, care nu înseamnă «prost», ci «om de nimic, pierde-vară», e explicat, cu oarecare îndoială, din germ. *Freier*, dar e de fapt *Freiherr* (cu degradarea înțelesului). Nu știu pentru ce *vătui* < *v i t u l e u s e contestat (95), cînd e singura etimologie acceptabilă.

Deși în unele părți arată mai mult pregătire de latinist decît

de romanist, cercetarea aceasta, de analisă pătrunzătoare, îndeamnă la revisuiri şi face să reiasă mai limpede un capitol din morfologia noastră.

O. D.

A. V. SAVA, Documente putnene : I, Vrancea (Odobeşti-Cîmpuri); Focşani, Tip. Cartea Putnei; 1929; XLI-223 pag.

Lăsată prea la o parte, Vrancea îşi cîştigă acum locul cuvenit în cercetări şi putem prevedea cîte fapte nouă ne vor aduce dintr'un material nebănuit că ar cuprinde multe bogăţii. Ca magistrat, dintre puţinii care se interesează de trectuul nostru şi cu temeinice cunoştinţe istorice, A. Sava a avut prilejul să cerceteze sute de documente putnene şi cele pe care le publică în acest volum sînt numai începutul unei serii întregi. Tipărite cu îngrijire, cum nu se prea obişnueşte în culegerile noastre de documente, ele sînt precedate de o introducere care e ca un scurt, dar bine documentat, istoric al Vrancei. Ţinutul acesta, spune Sava, cu deplină dreptate, trebue socotit ca locuit din timpuri străvechi de păstori — aşa-l arată şi studiul lui I. Diaconu din acest număr al revistei —, aşa că se poate înţelege, ca şi alteori cînd e vorba de păstorit, de ce aşezări din alte părţi s'au întîmplat pe acolo: Vrîncenii au strămoşi veniţi şi de peste munţi şi din Muntenia.

De luat în samă mai mult pentru onomastică ori toponimie, documentele acestea ne aduc cîteva particularităţi lingvistice interesante şi din alte puncte de vedere.

În ce priveşte fonetica, de relevat pronunţarea lui *re* ca *r'e: carie* (p. 62), *cumperie, supărarie* (113), *Buturie* (110); pentru *ne* > *n'e* am avea ca exemplu *Nieculae* (122), dacă nu este cumva o greşală. Nu ştiu dacă acest fonetism mai apare azi în Vrancea; chiar dacă nu, formele citate îl atestă pentru trecut. Rostirea lui *r* iniţial ca *r̄* apare în *Vale[a]- rre (rră)* 49, 183; alte casuri lipsesc şi e întrebarea dacă *r̄* nu s'a menţinut mai mult timp într'un asemenea cuvînt care, pronunţat astfel, capătă mai multă expresivitate. Ca hiperurbanism, de notat *arfimandrit* (106). Pentru palatalisarea lui *p* e preţioasă mărturia documentului dela 1592 (p. 140, retipărit cu rectificări la p. 200); găsim acolo *chiciorăle, chezişu, chescu* (= pisc), *grochi.*

Pentru lexic e semnalat la p. XXXVI, după un document nepublicat în întregime, înţelesul lui *bătrîn mare* de «dregător, căpetenie». *Timelie* (73: *giudecată... făr nici o timelie*) arată, ca şi în alte texte vechi, că *temelie* şi *temei* erau întrebuinţaţi fără distincţiunea de azi. *Planina* (13), dat ca nume de loc (rectificat însă

în indice), este bulg. serbo-cr. slov. *planina* «munte (pășune în munte)» și se pare că a circulat în graiul din aceste părți, deci nu ar fi numai un slavism cărturăresc.

Din felul cum sînt întrebuințate unele forme putem să ne lămurim mai bine istoria lor. Astfel cînd se zice *zapisul cel dres* (117), vedem cum cuvîntul din urmă, substantivat, a ajuns în vechea românească să însemne «document». Pentru *răzeș* sînt de relevat aceste pasaje: *am întrebat toți răzeșii mei, care au moșie alături cu mine* (60); *întrebînd și pre răzeșii din Vrancea, avînd răzeșe cu Odobeștii* (170);... *altor frați și răzăși ai lor* (105); *Niculai și cu alți răzași ai lui* (126); apare clar aici, cum se confirmă și altfel, sensul primitiv al lui *răzeș*, «stăpîn pe o bucată de pămînt lîngă alții, părtaș la o proprietate». Și atunci etimologia lui nu mai poate lăsa îndoieli. Mai în urmă [1], G. Giuglea, urmînd pe N. Iorga, care se gîndise la un derivat din *rază*, a căutat să-l explice din r a d i u s, cu care crede că s'ar putea pune în legătură și *răzor* (*r a d i o l u s), dar acesta e sigur de origine slavă. Nu-l putem privi astfel cît timp nu avem nici un derivat în *-eș (-aș)* al cărui înțeles să nu apară în forma simplă, din latină, care stă la basa lui (*raz* nu s'a păstrat, iar *rază* e necunoscut cu sensul de «margine, brazdă», cum s'ar potrivi pentru *răzeș*) [2]. Aducînd aceeași obiecțiune etimologiei susținute de Giuglea, G. Nandriș [3] crede că *răzeș* poate fi pol. *rycerz* «călăreț», dar și fonetica și înțelesul se opun acestei derivări. Cihac avea dreptate să-l apropie de ung. *részes* «părtaș la ceva» < *rész* «parte» și etimologia aceasta e admisă de Tiktin. Fonetica împiedecă însă derivarea directă a lui *răzeș* din *részes: -z* - pentru *-sz-* rămîne neexplicat. Trebue atunci să ne îndreptăm spre vsl. *rěza* «tăietură» care, putînd însemna și «brazdă», prin adăugarea lui *-aș* a devenit **rezaș, răzaș răzeș* [4], adică «cel care stăpînește lîngă altul o bucată de pămînt despărțită printr'o brazdă». E posibil, de altfel, ca ung. *részes* pătrunzînd la noi să fi fost schimbat în *răzaș* prin asociere cu vsl. *rěza* și alăturarea lui la derivatele în *-aș*. Oricum, numai îndreptîndu-ne spre slavă și ungară putem înțelege ce și din documentele din Vrancea reiese pentru acest cuvînt.

O. D.

---

[1] *Dacoromania*, I, 496.

[2] Nu poate fi o dovadă pentru **raz* > *răzeș* acel *se răzăsc* citat de Șt. Longinescu, *Prav. Mold.*, V, dintr'un document dela 1785; forma aceasta nu mai apare nicăeri și trebue să fie o greșală pentru *se răzășesc*.

[3] *Revista filologică*, I, 326.

[4] Forma primitivă trebue să fie, în adevăr, cea cu *-aș*, cum se mai aude uneori, și terminațiunea a fost schimbată sub influența unei forme ca *megieș*·

INDICAȚII BIBLIOGRAFICE

I. BIANU, *Lucrul apostolesc — Apostolul, tipărit de Diaconul Coresi în Brașov la anul 1563;* București, «Cultura națională»; 1930; XIII-632 pag. (*Texte de limbă din secolul* XVI; vol. IV). — Chiar tipărirea cu cirilice a textelor noastre vechi nu poate da filologilor posibilități de cercetare ca edițiile în facsimile. Seria de asemenea ediții pe care, din inițiativa lui I. Bianu, o publică de cîțiva ani Academia va înlesni astfel filologilor urmărirea textelor mai mult decît după înfățișări aproximative. Și o carte care aștepta să fie tipărită în facsimile e *Apostolul* lui Coresi. In întregime nu-l avem nici acum, pentru că în fiecare din cele trei exemplare găsite pînă acum sînt lipsuri și toate la un loc nu dau textul complet. Lacunele însă — împlinite în cîteva locuri cu copii manuscrise — se reduc la puține foi, așa că această carte a lui Coresi poate fi cunoscută acum aproape cu tot cuprinsul ei și de alții decît cei care nu aveau la dispoziția lor exemplarele dela Academie.

Sînt de prețuit mult asemenea ediții, dar ele așteaptă să fie urmate de studii și glosare. Pe acestea am dori să le vedem înșirîndu-se și ele în publicațiile Academiei. — O. D.

S. PUȘCARIU, *Studii istroromîne,* în colaborare cu M. Bartoli, A. Belulovici și A. Byhan, III; București, «Cultura națională»; 1929; 334 pag. (*Studii și cercetări,* XVI, publ. de Acad. rom.) — In urmarea la studiile asupra istroromînei Pușcariu a ținut să dea o bibliografie critică a publicațiilor consacrate acestui dialect și observațiile pe care le face în marginea lor vor folosi celor care vor recurge la ele. Cîteva adnotări se referă la ce am tipărit în *Graiul nostru* și *Antologie dialectală* — reproduceri după materialul adunat de Weigand și Popovici; Pușcariu relevează inconsecvențe în transcrierea pe care am dat-o, dar ele se explică: aveau destinație deosebită cele două cărți și dela una la alta a trebuit să schimb, în parte, sistemul de transcriere; îmi mai atribue necunoașterea înțelesului unor forme ca *băčvę, hiti,* dar chiar din glosar se vede că știam ce înseamnă; dacă redarea — Pușcariu zice «traducere», dar din romînă în romînă nu... se traduce — unor pasaje în dacoromînă nu este exactă, inexactitatea vine dela interpretarea cum au dat-o culegătorii pe care i-am urmat și nu am avut niciodată pretenția să stăpînesc dialectul istroromîn, fără să fi făcut măcar o călătorie în Istria; chiar Pușcariu dă un lung șir de rectificări la textele lui Belulovici pe care le-a tipărit cu multe greșeli.

Pe lîngă bibliografie, volumul cuprinde material inedit adunat de Bartoli și Glavina — e un adaus prețios pentru cunoașterea istroromînei. — O. D.

T. Papahagi, *Images d'ethnographie roumaine*, t. II; București, Ateliers graphiques Socec; 1930; 230 pag. — Ca bogăție a materialului și ca înfățișare tipografică întrecînd primul volum, acesta ne dă iarăși o imagine vie, cum nu am avut-o pînă acum, a atîtor aspecte etnografice dela noi. Se poate vedea, printre altele, cum unele motive caracteristice cunoscute mai înainte numai din anumite ținuturi se găsesc și aiurea. La p. 17 o fotografie din Țara Oltului ne arată cum femeile poartă pe cap o căiță cu un *fruntar* deasupra căruia răsar urmele a două coarne; ar fi de studiat acest curios obicei și poate ar duce la constatări interesante cu privire la infiltrațiile de elemente streine la noi. Un *tuturez* din Țara Hațegului — ca o trompetă întrebuințată de boari — e dat la p. 76, și ce sînt *tolobonii* arată bine un clișeu dela p. 123 și alt clișeu (p. 69) precisează ce este *braiul* cu care se bate brînza în putină.

Cum în acest volum reapar explorate regiuni presentate în primul volum, ar fi fost de preferat o coordonare a materialului. Desorientează întru cîtva aceste reveniri și numai un indice general va putea ajuta urmărirea diferitelor particularități etnografice din fiecare ținut. — O. D.

Leca Morariu, *Lu frați noștri: Libru lu Rumeri din Istrie, Cartea Românilor din Istria, Il libro degli Rumeni istriani;* Suceava, ed. revistei «Făt-frumos»; 1928; 188 pag. — Față de textele istroromîne, în general puțin variate, ce s'au publicat pînă acum (din ele sînt reproduse cîteva la început) cele culese de Leca Morariu — unele date mai înainte, cu adnotațiuni, în *Făt-frumos* ș. a. — apar mai interesante prin cuprinsul lor, care nu se mărginește numai la obișnuite teme de folklor, ci ne face să cunoaștem unele aspecte ale vieței Istroromînilor, cu amănunte chiar ce lipsesc din descrierile etnografice. Cele mai multe texte sînt din Șușnievița și Jeian — mai ales această localitate, prea puțin cercetată, ajungem să o cunoaștem mai bine acum; vre-o cîteva sînt din Noselo, Bîrdo, Letai, Gradine, Grobnic.

Fără să fie transcrise riguros fonetic — culegerea nu se adresează numai specialiștilor — ele lasă să se vadă particularitățile istroromînei, dar unele lămuriri nu ar fi fost de prisos, cum ar fi fost bine să se dea la sfîrșit un glosar, cu formele nesemnalate pînă acum și cele care apar altfel decît în culegerile anterioare.

La p. 40 e dat *ẑenere* = ginere, care confirmă ce am spus altădată (*Grai și suflet*, II, 391-392) — împotriva părerei lui Pușcariu —, că avem de a face cu fonetism al lui influențat de ven. *zenero*. Tot așa trebue interpretat *zaruẑini* = rugini (116, 120). Despre *bătură*, neînregistrat de alții, aflăm că înseamnă «cu ce se sfărîmă piatra» (56). De relevat și *se fărecu* = se ferecă (165), *notiriță*, dim. al lui *notiră* = noatină (142). — O. D.

W. Giese, *Die baskischen Zahlen;* San Sebastián, Imprenta de la Disputación de Guipúzcoa; 1929; 22 pag. (extr. din *Revista internacional de los estudios vascos*). — Originea numeralelor are pentru orice limbă însemnătatea ei, pentru că ne poate da indicații de filiațiune, și tocmai de aceea studiul lui W. Giese e de luat în samă pentru precisări pe care le aduce cu privire la felul cum trebue considerată basca. După ce elimină, cu bune temeiuri, explicații date de alții, Giese ajunge la conclusia că mai multe numerale din bască *(bat, bi, iru, bost, sei, zazpi, amar)* își găsesc echivalentele lor mai curînd în limbile hamitice decît cele caucasice. Constatare care concordă cu altele; urmărind terminologia păstorească am ajuns și eu la aceeași părere. Afinitatea strînsă a bascei cu limbile caucasice, cum o admitea Trombetti, trebue redusă la asemănări indirecte, mai puțin caracteristice decît cele care reies din comparația cu grupul hamitic.

Cu privire la sistemul vigesimal (redarea numeralelor 40, 60, 80 prin „de două ori, de trei ori, de patru ori 20"), Giese îl urmărește, în legătură cu basca, și în alte limbi, arătînd răspîndirea lui, dar totodată e dus spre ipotesa că acest sistem de numărare care există în Galia și într'o parte din peninsula iberică ar putea fi o urmă de influență iberică; în Galia punctul de plecare ar fi de căutat în sud, unde au locuit Iberi, sau poate din limba acestora s'ar fi transmis în celtică o asemenea particularitate. De sigur, mai mult o întrebare, cum se gîndește și Giese — dovezi convingătoare lipsesc. — O. D.

Milcovia, revistă regională de studii; Focșani, Tip. «Cartea Putnei»; 1930; anul I-ii, n-rul 1; 112 pag. — Cu numele care i s'a ales, vrea să cuprindă ținutul Putnei și al Rîmnicului-sărat. E un început dela care așteptăm înfățișarea vieței din trecut și de azi a acestor ținuturi de către cei care sînt în măsură să o cunoască bine. Articolele din primul număr ne dau această încredințare.

Toponimia putneană e cercetată de Al. P. Arbore. Pentru cîteva nume lăsate nelămurite poate totuși ar fi de găsit o explicație. *Arva* cred că nu este forma primitivă, ci *Harva* și acesta

stă în legătură cu *harvă* cunoscut prin unele părți cu sensul de «vie de șes»; etimologia lui ar fi de căutat atunci în tema slavă *gar-* «a arde» (Berneker, I, 294), reflectată cu fonetism nord-slavic (rut. *roz-harjuvaty; garav* e atestat în slavă cu înțelesul de «ars, negru»); deci *hàrvă* a însemnat «loc despădurit prin ardere» și se întîlnește astfel cu *arșiță, arsură* care se știe că apar des și în toponimie. *Titila* (munte) trebue considerat tot de origine slavă, partea întîi putînd fi identificată cu serbo-cr. *tit* «gras», vsl. *tyti* «a se îngrășa» etc., nume de munți fiind adeseori derivate din noțiunea de «a crește, a se umfla, a se îngrășa» (comp. chiar în slavă forme toponimice derivate din *tlъstъ* «gras»: Miklosich, *Die slav. Ortsnamen*, 329).

Despre folklorul vrîncean vorbește I. Diaconu, arătînd caracterul în primul rînd liric al poesiei populare — genul epic, destul de bogat totuși, nedovedind originalitate, pentru că cuprinde motive transmise de aiurea. O variantă a *Mioriței* se adaugă la cele care se vor putea vedea în primul volum despre Vrancea pe care I Diaconu îl are în curs de tipărire. E o variantă care arată cum un cîntec spus de unul și același la intervale sufere schimbări, constatare care ar trebui urmărită pentru atîtea teme folklorice, pentru că astfel s'ar ajunge la precisări în ce privește prefacerile lor. — O. D.

INDICE

ROMÎNĂ

Dacoromînă[1]

adus 361
adusătură 361
agust 90
ameregitori 371
apă-botează 152
aplecătură 361
apoplectic 152
apucat 361
apucătură 361
ara 87
arătură 87
afirmandrit 403
aruncat 361
aruncătură 361
avere 90
avut 90
baccea 381
baci 149
bărbănoc 152
barză 95
Basarab, Băsărabă 147
batalama, patalama 382
bătrîn 86, *bătrîn mare* 403
bea 89
beat mort 186
berbece 92
bîntueală 361
biserică 402
bobleț, bobletic 152
Bobotează 152
Bobreajen 152
boierănese 376
boureşti 373
brăbete 152
brumar 90
brumărel 90
bucurie 95
cal 92
călcat 361
călcătură 361
calcavură 386
cărindar 90, 91
ceață 96
chem 391
chirhana 386
chiul 388
chiulaf 388
chiulangiu 388
cireşar 90
coadă 92
coamă 92
coastă 94
colț 153
coniță 318
coniţaş 318
cosiță 92
creştet 94
crîcimă 192
crîmpiţe 363
culme 94
cuptor 90
cuteza 87
dambla 383
damblagiu 383
dat(ă) 361
dătătură 361
deal 94
des 86
descîntec 91
desfăcătură 360
desvoalbe 193
diavoloaie 376
din-de-soare 360
din-de-vînt 360
dînsul 189
doaie (să) 374
dormi: doarme butuc, doarme dus, doarmè tun 186
drăcoaie 376
drag 88
dragoste 89
dres 404
duc (mă) 87
făcătură 360
face: am fapt 374, *o fi fapt* 374, *fece* 376
facere 361
făcut 361
faptă 361
făptură 361
farafastic 384
fărmătură 362
făt 87
făurar 90
florar 90
fraier 402
frumos 86
ghebă 316
ghebuță 318
ghiaur 384

[1] V: şi glosarele dela p. 128, 290, 305.

haide 143
haimana 385
(h)arvă 413
hoţ 153
i 87
iapă 92
îmbălgina 389
împiedecături 363
încordări 363
încordător 360
încurcături 363
n-de-soare 360
în-de-vînt 360
Indrea 90
înfocătură 360
îngheţat tun 186
înginătură 362
înşela 88
însuliţa 372
insura 96
întilneală 360
întilnire 362
întilnit 362
(în)tilnitură 361
(în)timpinat 362
(în)timpinătură 362
întimpineală 360
întinsoare 362
iubi 89, 182
izbeală 361
izbitură 362
legături 363
leoaie 376
lipitură 362
lod 313
logodi 89
lovitură 362
luător 363
lună 184
lupoaie 376
mai 90
mare 90; pl. vrom. *mare* 374
măreţ 402
marţ 90
mazun 389
merge 87; *merge strună* 186; *me, mere* 153
mic 90
min (= *mînă*) 373
mînătură 361
mînca 89
mîncătură 362
mirător 363
mirătură 361
moare 170
moroaie 376
mozac 389
mozoc 388
ne- 90
nevastă 89
oaie 92
ochitor 363
olac 372
opac 391
opăci 391
oprelişti 363
pădureţ 402
pălitură 362
pedepsi 152
picătură 362
picior 94
planină 403
plete 92
poarcă 92
Pobreajen 152
porc 92
porni: a porni săgeată 186
pre-, prea-, pri- 368
prier 90
prieten 90
p(r)o- 369
pup: a şedea pup 186
pusătură 361
puşcă 192
pustii (= *pustiu*) 374
răpciune 90, 91
răsbojogi 367
răscrăpa 366
răscuţit 367
răsdeochi 367
răsduce 366
răsimpunge 366
răsjunghia 366
răsmaţe 367
răsmirat 367
răsmirătură 367
răspierde 367
răspieri 365
răspune 366
răspunge 366
răssări 366
răssbiera 366
răssec 367
răssfinte 367
răsstrigare 367
răsşuiera 366
răstopi 366
răsturbura 367
raţă 192
răzbate 365
răzeş 404
răzor 404
rîmnitor 363
roc 316
roibin 193
roike 322
rosură 362
rre 403
rudă 89
ruptoare (*ruptură*) *de apă* 362
şăi 153
săiastră 169
sălbatic 402
Samcoaie 376
sat 96
scopi 87
scroafă 92
scump 88
scutar 151
şea 89
Şeitan 371
sine 87
singur cuc 186
sor 373
spar (să) 374
spulberătură 362
stingher 390
strigoae 376
strîns 362
strinsătură 362
strinsoare 362
strinsură 362
strugur 86
struncinătură 373
sută 86
ţap 92, 93, 95
temelie 403
ţinea: a se ţinea sfoară 186
ţipătură 361
tirifoi 322
Titila 413
toapsec 87
trecătură 361
trimes 362

trimisătură 361
umăr 94
ursoaie 376
văi 153
vi ăbete 152
zăbun 316
zăpăci 390
zdreveț 193
zmeoaie 376
zvidui 193, 365

Istroromînă

băturę 411
fărecă 412
notiriţe 412
zaruźini 411
ẑenere 411

Aromînă[1]

airare 87
ambiriği 381
arătură 87
arîle-varîle 381
arumin 169
auă 86
auş 86
bilbil'ă, birbiliţă 383
buharé 382
buhče 239
căstin'e 94
codru 91, 92, *codru di pine* 92
doil'i 197
dzeană 94
elinica-zoifia 168
fetŭ 87
flumin 165
fol'ŭ 88
ciuruntie 240
heamă 167
heamin(ă) 167
h'icŭ 94
hima 165
himos 167
hiumănic 166
hiumusescu 165, 166
isăşi 87
i[u]ruşe 239
kaddémidet 386
lălătoare 96
mănicl'iu, mănucl'u 95
mărună 169
mesŭ 184
micŭ 252
mînar 138
moc 252
morŭ 165, 169
muşeat 86
nţesŭ 88
oaspe 90
pahtale 240
sămar 89
sar 256
scuk'ire 87
sine 87
sor 241
spesŭ 86
ţeaţire 94
tine 87
ţis! 83
toapsec 87, 169
treil'i 197
tu 87
ðarŭ 256
ðeamă 167
ðeamin(ă) 167
ðimo 166
ðimusescu(mi) 166
umzescu 240
zdrumin 169

ITALIANĂ

baffa 401
briaco fradicio 186
ğonğer 390
innamorato cotto 186
tukká 143
vagliare 154

SARDĂ

rogliu 138

FRANCESĂ

bouche 174
guèbre 384
gueule 174
ive 174
jument 174

PROVANSALĂ

campagno 141
toucá 143
toucadou 143

PORTUGHESĂ

maneiro 139

LATINĂ

ager 141
agere 144
agustus 90
aperire 86
aprilis 90
ardea 95
**audicare* 87
ausare 87
**ausicare* 87
basilica 91
bucca 174
caecia 96
caecus 96
campus 93
caper 92, 93
capra 92
carpere 86
carrus 88
carus 88
castanea 94
cicer 94
ciconia 95
cohors 137
colaphus 173
collina 94
collis 94
coma 92
compellere 144
consobrinus 89
**daca* 400
**dacula* 400
dicere 186
ducere 144

[1] V. şi glosarele dela p. 243, 377.

ecclesia 91
equa 174
**extra-iu(n)gularius* 390
*ex-*carpire* 86
facere 186
februarius 90
femina 86, 167
ficus 94
flumen 86
fossa 96
fossatum 96
**genna* 94
gula 174
hircus 92, 93
**hirundula* 95
horiri 137
hortari 137
imus 86, 167
incendere 87
infima 167
inigere 143
**inuxorare* 96
**invalginare* 388
ire 87
iugum 93
laborare 96
**laboratoria* 96
maius 90
manducare 89
mansuetus 138
martius 90
mediocris 139
mensis 86
**micus* 90
minare 143
minari 143
mons 93
mundus 86
ocris 139
os 174
**quodrum* 91
pabulum 139
pellere 144
peragrare 139
pereger 139
peregrinus 139
petulans 141
petulantia 142
petulcus 141
plagius 93
poena 173
pratum 142
pravus 142
propellere 144
raptio 91
rota 138
servare 142
servus 142
sessus 93
sibilare, sifilare 174
singularis 390
situs 154
soror 241
sufflare 174
uber 143
ubertas 142
uxor 96
**vagulare* 154
valgus 389
**valliare* 154
vallis 93
viginti 86
vivere 88

GREACĂ

ἀγρέω 141
ἀγρός 141
δείκνυμι 186
θύρσιον 401
λογχῖτις 405
χαίρω 137
χύμα 165
χυμίζω 165

Neogreacă

ἐθύμοσα 167
θάρρος 256
θυμόνω 166
θυμός 166
κερχανές 386
λεκάνη 382
μπάσιος 149
μπουχαρές 382
ὁμοιάζω 240
συκοβάρη 386
χειμωνικόν 166

CELTICĂ

trythu 406
muneudic 406

SLAVĂ

bačo 149
bačyty 151
baczyć 151
barvinok 152
Basarap 147
Basarbovo 147
bat'o 149
дѣлъ 94
chapkyj 153
chapun 153
chopitъ 153
chorьcь 153
dutъ 401
dynja 401
kaddémidet 386
**kolьcь* 153
krъčma 192
luna 183
mĕsęcь 183
mosъka 389
opačiti 390
pačiti 390
planina 404
Preobraženije 152
puška 192
raca 192
rĕza 404
rycerz 404
śmiga 401
tit 413
tyti 413
vabac, vabec 152
vabič 153
vabiti 152
vabja 152
vabljač 152
vabljati 152
vabljenije 152
wabny 153
zapačiti 390
zapodziać 390

LIMBI GERMANICE

akrs 141
Freiherr 402
gairnjan 137
migr 401
strūtr 406
tiuhan 144
treiben 141
Trift 141

ALBANESĂ

barð 95
bats 149
mað 389

ARMEANĂ

art 140

LIMBI IRANICE

aršan 146
aša- 146
ašaon 146
'Εξαμπαῖος 147
buxāri 382
gebr 384
har- 142
harətar 142
haurva- 142
paθā- 146
*pasuš-haurva-*142
šay- 154
šīšehgar 146

TRACĂ, DACĂ

Bessapara 147
δάκινα 405
μίζηλα 406
τ(ρ)ουτράστρα 406

LIMBA ŢIGANILOR

eratsa 192
kertchima 192
puchka 192

UNGARĂ

bács 149
bátya 149
puska 192
részes 404

LIMBI TURCO-TĂTARE

aba 148
Abaka 148
ahlile v'ayalile 381
amberdji 381
are, arū, ary 148, 149
bachibozouk 154
baha 382
bahasiztcha 381
bahtche 382
Bai-apa 148
bakči 151
bäkjčį 151
bäs 148
basar 148
batallama 382
bey-ari 158
bozouk 155
bulbul 382
damar 383
damla 383
daoul 385
falan-fistik 384
giaour 384
gürülti 240
(h)ait- 143
hakimane 385
haymana 385
Haymane 385
kabag 406
kalk-vour 386
kati-umid-et 386
kerhane 386
khakan 155
khakani 155
khan 155
kiarhane 387
külah 388
külahdji 388
Külüg-apa 148
leyen 8886
pafta 240
rahati-holkoum 182
Sabyk-basar 148
Taksaba 147
tapou 157
tchaouch 157
tchechmi - bulbul 382
Törpä 148
ustubachi 155
ustu-bachi-bozouk 155

LIMBI SEMITICE

bar 140
kāfir 384
kerh 387
tabl 385

BASCĂ

kanpo 140
kanpo-eder 140
kanpo-gari 140
kanporatu 140
kanpotar 140
landa 140
landaratu 140

LIMBI AMERICANE

ay 186

CUPRINSUL

Pag.

COCULESCO S. P., Sur les méthodes de critique textuelle du type Lachmann-Quentin 97
DENSUSIANU OV., Cuvinte latine cu semantism păstoresc, II . . 137
Limba descîntecelor. 351
DIACONU Ion, Păstoritul în Vrancea 257
ISTRĂTESCU Alexandrina, Texte populare din județul Prahova 108
MOROIANU Elena, Din ținutul Săcelelor 310
PAPAHAGI T., Dispariții și suprapuneri lexicale, II 84
Originea Muloviștenilor și Gopeșenilor în lumina unor texte 159
ROSETTI Al., Cercetări asupra graiului Romînilor din Albania 1, 377

ÎNSEMNĂRI ȘI RECTIFICĂRI

DENSUSIANU OV. Sciticul 'Εξαμπαῖος 146
Originea Basarabilor 147
Rom. *baci* 149
Rom. *bobleț, bobletic* 152
Rom. *hoț* 153
Rom. *șăi* și proveniența lui iranică . 153
Rom. *îmbălgina* 388
Rom. *mozoc* 388
Rom. *stingher* 390
Rom. *zăpăci* 390
Asupra unui punct de fonetică romînă 391
IOGU G. Remarques sur l'étymologie et la signification de quelques mots turcs . 154
Sur quelques mots orientaux (turcs, arabes, persans) introduits en roumain, slave etc. 381

Pag.

PAPAHAGI T. În jurul formelor aromînești *flumin, hima, morŭ* 165
ROSETTI Al. Note complementare asupra tratamentului lui *n* + consoană în limba romînă 158
Asupra palatalisării labialelor . . 161

DĂRI DE SAMĂ

Actes du premier Congrès de linguistes (O. D.) 393
Detschew D., *Die dakischen Pflanzennamen* (O. D.) 405
Graur A., *Nom d'agent et adjectif en roumain* (O. D.) 406
Jaberg K. u. Jud. J., *Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz* (Al. Rosetti) 175
Jud J., v. Jaberg
Meillet A., *Esquisse d'une histoire de la langue latine* (O. D.) . 171
Niederle L., *Manuel de l'antiquité slave* (T. Papahagi) 181
Philippide A., *Originea Romînilor* (O. D.) 396
Sava A., *Documente putnene* (O. D.) 408
Spitzer L., *Stilstudien* (O. D.) 184

Indicații bibliografice

Bianu I., *Lucrul apostolesc — Apostolul lui Coresi* 410
Bibliothèque de l'Institut français de Hautes Études en Roumanie 189
Ciaușanu G., Fira G. și Popescu C., *Culegere de folklor din jud. Vîlcea* 193
Corso R., *Reviviscenze: Studi di trad. pop. ital.* 191
Daranatz B.-J., *Curiosités du Pays basque* 191
Dirr A., *Einführung in das Studium der kaukasischen Sprachen* 188
Fira G., v. Ciaușanu
Georgescu-Tistu N., *Folklor din jud. Buzău* 192
Giese W., *Die baskischen Zahlen* 412
Instructions d'enquête linguistique 188
Milcovia 412
Morariu L., *Lu frați noștri* 411
Olsen H., *Etude sur la syntaxe des pronoms personnels et réfléchis en roumain* 189

Pag.

Papahagi T., *Images d'ethnographie roumaine*, II 411
Popescu C., v. Ciauşanu
Puşcariu S., *Studii istroromîne* 410
Tagliavini C., *Un frammento di terminologia italo-rumena* . . 190

Publicații ale INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ȘI FOLKLOR:

Ov. DENSUSIANU

GRAIUL DIN ȚARA HAȚEGULUI

1915

150 lei

Ov. DENSUSIANU

VIEAȚA PĂSTOREASCĂ
IN
POESIA NOASTRĂ POPULARĂ

1922-1923

Vol. I 10 lei
Vol. II 15 lei

Al. ROSETTI

LETTRES ROUMAINES DE LA FIN DU XVIe ET DU DÉBUT DU XVIIe SIÈCLE TIRÉES DES ARCHIVES DE BISTRITZA
(TRANSYLVANIE)

1926

Lei 250

BIBLIOTECA CENTRALĂ
ASOCIAȚIUNII
Bibliotecar
SIB